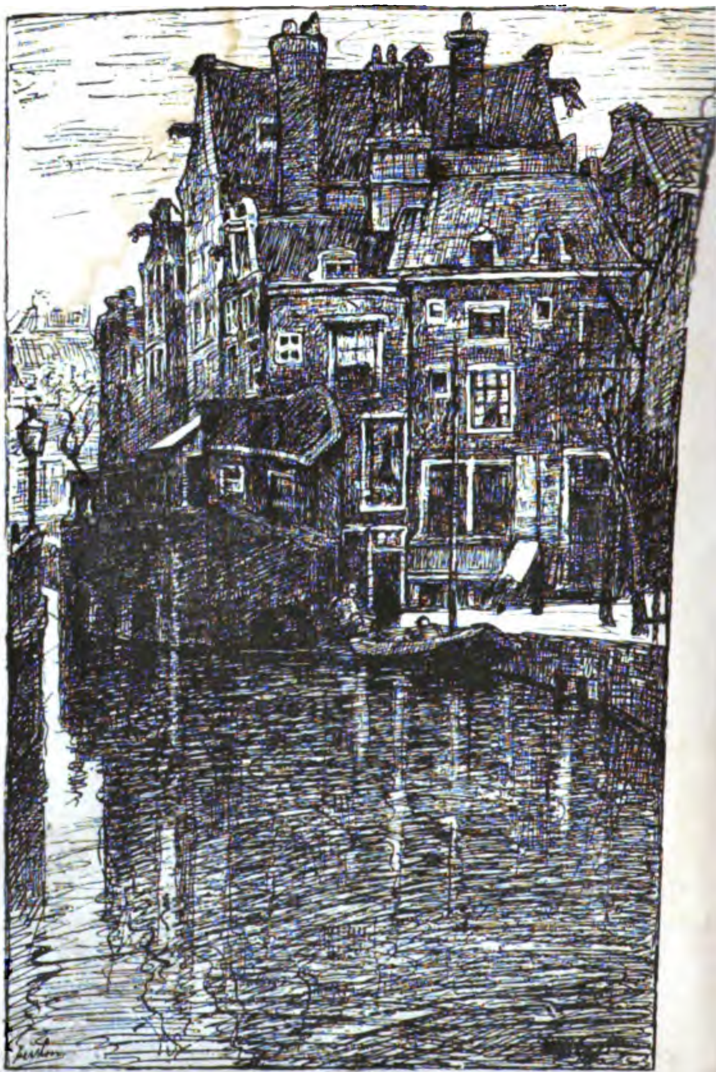
AMSTERDAMSCH JAARBOEKJE.

EEN OUD AMSTERDAMSCH BURGWALLETJE

(AAN DE GRIM)

AMSTERDAMSCH

JAARBOEKJE

VOOR

GESCHIEDENIS EN LETTEREN

ONDER REDACTIE VAN

MR. N. DE ROEVER

ARCHIVARIS VAN AMSTERDAM

1e JAARGANG

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY
1888.

JNHOUD.

Enkele bijdragen van ons Jaarboekje waren reeds afgedrukt, toen eerst het plan bij redactie en uitgever gerijpt was, om aan onze eersteling de hierna volgende kroniek, loopende van 1 October 1886 tot 1 October 1887, toe te voegen, een plan met welks nut en voordeel de lezers met ons, naar wij vertrouwen, wel zullen instemmen. De korte tijd echter, die ons voor de uitvoering gegeven was, is oorzaak dat wij een beroep moeten doen op de toegevendheid van een ieder, die deze kroniek raadpleegt. Te meer doen wij dit, dewijl bij de samenstelling grootendeels de nieuwsbladen werden geraadpleegd, die zelven verkeerd kunnen zijn ingelicht of wel soms den datum van het feit in 't geheel niet noemen. Daarenboven vergete men niet dat het moeilijk is van sommige gebeurtenissen den juisten datum te bepalen, als bijv. het geval kan zijn bij de vermelding van den aanvang van eenig openbaar werk.

Doch wij vertrouwen dat mogelijke onjuistheden van dien aard weinigen zullen zijn. Wat wij hopen althans bereikt te hebben, is een kort repertoire te geven van de voornaamste feiten, zoowel van die, welke meer bijzonder onze hoofdstad betreffen, alsook van die gebeurtenissen, die op de beweging van onzen tijd zien, bijdragen zijn tot de geschiedenis van het Vaderland in 't algemeen en waarvan Amsterdam, zijn hartader, getuige was.

OCTOBER 1886.

1. *Vrijdag.* Brug Heerengracht-Leliegracht voor het verkeer wederom geopend.
2. *Zaterdag* Opstijging ballons »l'Exploirateur" en »le Sylphe." Eerste optreden van den magnetiseur Donato.
3. *Zondag.*

4. *Maandag.* Dr. Guy aanvaardt het buitengewoon hoogleeraarschap in de oorheelkunde.
Possart in den rol van Shylock (theater van Lier.)
5. *Dinsdag.* Eerste vergadering van belangstellenden en genoodigden voor een te houden tentoonstelling van voedingsmiddelen.
6. *Woensdag.*

7. *Donderdag.* Opening tentoonstelling van schilderijen in »Arti"
8. *Vrijdag.*

9. *Zaterdag.*

10. *Zondag.*

11. *Maandag.* Fortuyn en v. d. Stadt voor het eerst na hun in vrijheidstelling op de Soc.-Dem. vergadering.
12. *Dinsdag.* Verkooping in de »Brakke grond" van de collectie J H. Martens.
13. *Woensdag* Eerste steen gelegd van een nieuw perceel eigen woningen, voor rekening van de »Bouwmaatschappij tot verkrijging van eigen woningen," buiten de Raambarrière.
14. *Donderdag.* Laatste voorstelling Donato.

15. *Vrijdag.*

OCTOBER 1886.

16. *Zaterdag.*

17. *Zondag.*

18. *Maandag.*

19. *Dinsdag.*

20. *Woensdag.*

21. *Donderdag.* Viering van het eerste jaarfeest van het 2e lustrum der vrije universiteit.

22. *Vrijdag.* Uitreiking der prijzen v. d. bakkerij-tentoonst.

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.* Tentoonstelling in »Mille Colonnes" van »Felicie," schilderij van prof. Graef.

25. *Maandag.* De Fransche manege overgegaan onder directie van den heer Erkenbrecher.

26. *Dinsdag.*

27. *Woensdag.* Tentoonstelling van teekeningen en etsen van Fr. Stummel in de Rijks-academie van Beeldende kunsten.

28. *Donderdag.*

29. *Vrijdag.*

30. *Zaterdag.* Jubilé van den 70sten verjaardag van P. H. Witkamp.

31. *Zondag.* De localen van het gebouw van den Algemeenen dienst aan de Handelskade door de Ambtenaren der invoerrechten in gebruik genomen.

NOVEMBER 1886.

1. *Maandag.*

2. *Dinsdag.* Feestelijke viering van den 74sten verjaardag van den schouwburg-directeur A. van Lier.

3. *Woensdag.* »Tehuis voor militairen" op de Lijnbaansgracht feestelijk geopend.

4. *Donderdag.*

5. *Vrijdag.* Optocht en volksoploop van af de Prinsengracht en langs andere straten, naar aanleiding van de verschijning der socialisten Fortuyn en v. d. Stadt, voor den rechter.

6. *Zaterdag.* Opening van de tentoonstelling van Kunstnaaldwerk in de Internation. Kunst-vereenig.

7. *Zondag.*

8. *Maandag.*

9. *Dinsdag.*

10. *Woensdag.* Concert Nilsson, in het Paleis voor Volksvlijt.

11. *Donderdag.*

12. *Vrijdag.*

13. *Zaterdag.* Feestviering van de oud-strijders »de Militaire Willemsorde" in het Paleis v. Volksvlijt.

14. *Zondag.*

15. *Maandag.* Opening van de tentoonstelling aan het Tolhuis van opgevischte voorwerpen uit het schip »de Lutine," vergaan 10 October 1799.
Adres van de h h. W. Thoms en Co., A. Sinkel en 60 andere bewoners van het gedempte gedeelte

van het Damrak, aan den gemeentenraad, inhoudende verzoek tot verbetering van den bestaanden toestand van dat gedeelte.

16. *Dinsdag.*

17. *Woensdag.*

18. *Donderdag.*

19. *Vrijdag.*

20. *Zaterdag.*

21. *Zondag.*

22. *Maandag.*

23. *Dinsdag.*

24. *Woensdag.*

25. *Donderdag.* Verwerping door de Tweede Kamer van het voorstel tot het geven van een voorschot aan de directie van het Entrepôt-dok alhier.
Eerste vergadering en zamenstelling van het bestuur der vereeniging van Handels- en Kantoorbedienden en Leeraren in de Handelswetenschappen.

26. *Vrijdag.*

27. *Zaterdag.* De uitwendige restauratie van het gebouw »de Munt" voltooid; de schutting weggenomen.
Optreden van het Soedaneesch militaire neger-orkest in Odeon.

28. *Zondag.*

29. *Maandag*. Aanvang van de openbare behandeling voor het Hof van de beschuldigden bij gelegenheid van het Juli-oproer.

Nieuw request in zake het Damrak.

30. *Dinsdag*. Plechtige begrafenis van den oud tooneeldirecteur P. Boas.

Afscheidsvoorstelling Possart.

DECEMBER 1886.

1. *Woensdag.*

2. *Donderdag.*

3. *Vrijdag.*

4. *Zaterdag.* Den heer Jac. Ankersmit, 17 Nov. l.l. afgetreden als Wethouder van P. W., wordt door de Ambtenaren dezer afdeeling en van de Reinigingsdienst, een rijk versierde oorkonde tot aandenken aangeboden.

5. *Zondag.* Opening eener tentoonstelling van inlandsch aardewerk en terra-cotta voorwerpen, door de maatschappij tot bevordering van Bouwkunst.

6. *Maandag.*

7. *Dinsdag.*

8. *Woensdag.* Verkiezing van den heer C. Dyserinck tot lid van den gemeentenraad, met 665 van de 834 geldige stemmen.

9. *Donderdag.*

10. *Vrijdag.* Uitspraak van het Hof in de zaak der dertien beschuldigden bij gelegenheid van het Juli-oproer.

11. *Zaterdag.*

12. *Zondag.*

13. *Maandag.*

14. *Dinsdag.*

DECEMBER 1886.

15\. *Woensdag.*

16\. *Donderdag.*

17\. *Vrijdag.*

18\. *Zaterdag.* Plechtige begrafenis van Dr. J. C. Heijnsius.

19\. *Zondag.*

20\. *Maandag.* Vergadering van »Patrimonium" onder leiding van den heer Hovy. - Demonstratie van v. d. Stadt en vele andere Sociaal-Democraten.

21\. *Dinsdag.*

22\. *Woensdag.* De gemeenteraad besluit tot het aanleggen van een park buiten de Willemspoort.

23\. *Donderdag.*

24\. *Vrijdag.* Afscheid van den 70-jarigen acteur E. Bamberg in den Stadsschouwburg.

25\. *Zaterdag.* Feestavond van de artisten en verdere personen der Hollandsche Opera, ter eere van hun Directeur J. G. de Groot in den Parkschouwburg.

Wegens den buitengewonen sneeuwval zijn vele straten onbegaanbaar en is het tramverkeer gestaakt.

26\. *Zondag.*

27\. *Maandag.*

28\. *Dinsdag.*

29\. *Woensdag.* Begrafenis van den ingenieur J. Dirks.

30. *Donderdag.* Coquelin in de »Figaro."
De schutting om den Munttoren weggenomen. Het geheele gebouw heeft zijn uitwendige voltooiing bereikt.
Aanvang gemaakt met het oprichten van een gebouw voor de tentoonstelling van voedingsmiddelen.

31. *Vrijdag.*

JANUARI 1887.

1. *Zaterdag.* 250e opvoering van de »Gysbrecht van Aemstel." Kleine paniek gedurende de vertooning, veroorzaakt door het slaan der vlam in een petroleum-lamp.
De passage-central op de Prins Hendrikkade, komt door de verbouwing van dat perceel te vervallen voor het verkeer.

2. *Zondag.*

3. *Maandag.*

4. *Dinsdag.* Uitreiking der bekroningen op de tentoonstelling van kunstnaaldwerk.

5. *Woensdag.*

6. *Donderdag.* De nieuwe gebouwen van v. Gend & Loos op den Dam geopend.
Overlijden van den Tooneel-Directeur A. van Lier.

7. *Vrijdag.* Het nieuwe Panorama »de verwoesting van Pompei," in de Plantage geopend.

8. *Zaterdag.* Schrijven van den heer Proc. Gen. Mr. H. J. Kist aan den burgemeester van Amsterdam, over de houding der politie bij het Juli-oproer.

9. *Zondag.*

10. *Maandag.* Begrafenis van den Tooneel-Directeur A. van Lier.
De Sociaal-Democraat van Ommeren, teruggekeerd uit zijn gevangenschap te Groningen, wordt door een groote menigte opgewacht en verwelkomd aan het centraal station.

11. *Dinsdag.* Groote vergadering van Sociaal-Democraten in het Volkspark, tot afscheid aan Domela Nieuwenhuis, veroordeeld tot een jaar celstraf.

12. *Woensdag.*

13. *Donderdag.*

14. *Vrijdag.* Overlijden van den oud-Hoogleeraar P. H. Suringar.

15. *Zaterdag.* Laatste zitting van het Kerkelijk congres.

De Com. v. Bijstand uit den gemeenteraad, geeft vierderlei plan aan tot voorloopige voorziening in den toestand van het Damrak. B. en W. geven als antwoord, dat er geen verandering in dien toestand kan worden gebracht met het oog op de zoo spoedig mogelijke beslissing omtrent den beursbouw.

Verschijning van het officieel rapport over de gebeurtenissen van het Juli-oproer.

In het Volkspark worden 500 werkloozen opnieuw van brood voorzien

16. *Zondag.*

17. *Maandag.*

18. *Dinsdag.* 2500 brooden uitgereikt in het Volkspark.

Viering van het 18e jaarfeest van het »Te huis voor militairen."

19. *Woensdag.* 500 menschen met brood en koffie in het Volkspark gevoed.

20. *Donderdag.* Schrijven van de Amsterd. Omnibus Maatsch. aan B. en W. over de aanhangige nieuwe tramplannen, waarin zij blijft handhaven het recht van voorkeur, haar bij de concessie verleend.

21. *Vrijdag.* Aanstelling van een sub-ontvanger der gemeente belastingen.

Overlijden van Dr. J. B. Stokvis.

Besloten tot het oprichten van een Asyl voor Port. Isr. behoeftige oude lieden, in de Muiderstraat, waar eertijds het Hotel-Plantage was.

Carl Werner, vermaard schaatsenrijder, op de baan van de Amsterdamsche Sport-Club.

22 *Zaterdag.*

23. *Zondag.*

24. *Maandag.* Twee nieuwe adressen over den toestand van het Damrak aan den Raad. O. a. van het Bible-Hotel.

Besluit der werkloozen om in optocht naar den Burgemeester te gaan. Weigering van Z. E. A. hen te ontvangen.

Tentoonstelling der schilderijen van de Russische schilderes Marie Bashkirsjeff in de Internationale Kunstvereeniging.

25. *Dinsdag.* Vergadering »Burgerpligt" waar de heer Becker candidaat voor den gemeenteraad wordt gesteld.

26. *Woensdag.* In den gemeenteraad wordt door B. en W. toezegging gedaan van de indiening van voorstellen in het voorjaar betreffende den beursbouw.

27 *Donderdag.* 3300 brooden aan de werkloozen uitgereikt.

De actrice, mevr. Beersmans, viert haar 25-jarig jubilé in den Stadsschouwburg.

Aanvang van den aanleg van een wandelpark aan de Linnaeustraat.

Het bestuur van de afd. Amst. v. d. Bond van alg. Kies- en Stemrecht houdt met de bestuurders van alle geestverwante vereenigingen een gecomb. verg. in het gebouw van de werkmansbond.

28. *Vrijdag.* Ongeveer 500 werkloozen begeven zich van het Volkspark naar het stadhuis, doch worden verhinderd door de politie in optocht verder te gaan. Aan het stadhuis wordt een 243tal hunner

in de Prinsenhofsteeg, zes aan zes toegelaten tot het opgeven van hun naam en woonplaats. Een der leiders, Mulder, en de secretaris Schiferle, alsmede de presidente der vrouwenvereeniging Stevens, worden bij den burgemeester toegelaten.
Overlijden van Mr. J A. van Eyk, medewerker van Dr. Sarphati, eere-voorzitter van de vereeniging voor Volksvlijt.

29. *Zaterdag*. Commissie georganiseerd tot buitengewone viering van den 70sten verjaardag des Konings in April.
Uitdeeling van 3000 brooden aan de werkloozen.

30. *Zondag*.

31. *Maandag*. Vergadering in Krasnapolsky, van het comité ter bevordering van buitenlandsche inzendingen op de tentoonstelling van voedingsmiddelen, met de verschillende vertegenwoordigers der buitenlandsche huizen.

1. *Dinsdag.* Uitspraak rechtbank, (Kamer I) in zake het geding van de heeren de Bruijn en Zoon, contra de gemeente Amsterdam.

2. *Woensdag.* De werkloozen begeven zich in optocht naar het huis van den heer Hovy, op de Nieuwe Heerengracht.

3. *Donderdag.*

4. *Vrijdag.*

5. *Zaterdag.*

6. *Zondag.*

7. *Maandag.* Inwijding van de nieuwe Nicolaus-kerk aan de Prins-Hendrikkade, door den aartsbisschop Msgr. Snickers.

Rede van den heer Gerritsen over het malthusianisme, op een vergadering der afd. Amsterdam van het Ned. werkliedenverbond

8. *Dinsdag.*

9. *Woensdag* Eerste vergadering van de gewestelijke afdeeling van het Nederl. rundveestamboek in Krasnapolsky, onder leiding van den heer L. F. Groneman.

Ontvangst van ruim 1000 kilo worst en spek, en van belangrijke geldelijke giften, door de commissie voor een extra gave aan behoeftigen, op 19 Feb. a. s.

10. *Donderdag.* De actrice Hedwig Niemann Raabe, speelt bij van Lier.

11. *Vrijdag.* Concert van de dames Ali Sadowska en Marie de Lido, zangeressen, in Odeon.

12. *Zaterdag.*

13. *Zondag.*

14. *Maandag.* Eerste vergadering van het Kon. Oudheidkundig genootschap in het Muntgebouw.

15. *Dinsdag.* 12½-jarig bestaan van de Amsterdamsche brandweer.

Verspreiding eener circulaire tot deelneming aan de aanstaande Aprilfeesten.

Opening van een publiek telephoon-station in de Plantage-Middellaan.

16. *Woensdag.* Voltooiing van de nieuwe machinistenschool.

17. *Donderdag.* Opening van het nieuwe petroleumetablissement in de Stad-Rietlanden.

Eerste vergadering van de in September l.l. opgerichte vereeniging, »Amstels werkman."

Uitspraak van de rechtbank in het geding van het classikaal bestuur, doende wat des kerkeraads is, tegen de h.h. Rutgers en Goedhuis, waarbij het exploit van dagvaarding nietig wordt verklaard en de eischer in de kosten van het geding wordt veroordeeld.

Opening en inwijding van het feest en de jaarmarkt der vacantie-colonies, in het Paleis v. Volksvlijt.

18. *Vrijdag.*

19. *Zaterdag.* Opening eener nieuwe bewaarschool in de Angeliersstraat.

De heer Gänsl, bankier en agent van het huis Rothschild, bezoekt de beurs zonder oranjestrik. Hij wordt omsingeld en van een kokarde voorzien.

Sluiting van het feest in Volksvlijt.

20. *Zondag.*

21. *Maandag.* Vergadering van »Burgerpligt" over de

candidatuur van den heer Becker voor den gemeenteraad.
Opening der tentoonstelling van de schilderijen van Wierischtschagin.
Aandeelhouders der maatschappij tot exploitatie van het dagblad »Het Centrum" besluiten tot liquidatie en het vormen van een nieuwe maatschappij, waarvan als directeur optreedt Mr. Eug. Gompertz.

21, 22 *Maandag/Dinsdag*. Volksoploopen en zamenscholingen in de Jordaan en op het Waterloo-plein. De woningen van verschillende als Sociaal-Democraten bekende personen staan bloot aan de vernieling van het grauw. In het koffiehuis van Penning, »De Leeuw van Waterloo," worden alle glazen vernield. Velen worden min of meer ernstig gewond.

23. *Woensdag*.

24. *Donderdag*.

25. *Vrijdag*.

26. *Zaterdag*.

27. *Zondag*.

28. *Maandag*. De heer R. W. J. C. van den Wall Bake bij herstemming, met 1505 stemmen, tot lid van den raad gekozen; de heer Becker verkrijgt 1384 stemmen.
Minnie Hauck in den Parkschouwburg.

1. *Dinsdag.* Installatie van de wegens uitbreiding van het rechterlijk college der Rechtbank, nieuw benoemde rechters, subst. griffier en ambt. van het O. M.

2. *Woensdag.* 25-jarig predikambt van Dr. E. Laurillard.

3. *Donderdag.* Optreden van Carl Sonntag in het theatre van Lier.

4. *Vrijdag.*

5. *Zaterdag.* Penning, eigenaar van het koffiehuis »De Leeuw van Waterloo" voor den rechter-commissaris gehoord in zake de vernieling van zijn huis op 21/22 Feb. Met den colporteur van »Recht voor Allen," Bos, richt hij een adres aan den gemeenteraad om vergoeding van de geleden schade.

6. *Zondag.* Opening tentoonstelling van ameublementen door de Meubelmakers-Patroon-Vereeniging in het gebouw der Internationale Kunstvereeniging.

7. *Maandag.*

8. *Dinsdag.*

9. *Woensdag.* De adressen van Penning en Bos in handen gesteld van B. en W. tot praeadvies. Een interpellatie van den heer Willeumier over de gebeurtenissen van 21 en 22 Feb. leidt tot uitstel van de behandeling daarvan, tot dat de rapporten van het onderzoek bekend zijn.

10. *Donderdag.*

11. *Vrijdag.*

12. *Zaterdag.*

13. *Zondag.* De regelings-com. tot het houden van een Taal- en Letterkundig congres constitueert zich.
14. *Maandag.* Cassatie van het vonnis van Faille, Heinsius en Scholten, en dat van Bredius, veroordeelden door het Hof van Amsterdam in zake het Juli-oproer.
15. *Dinsdag.* Albani in de Fransche Opera.
16. *Woensdag.* Kleine ongeregeldheid in den middag, op de O. Z. Achterburgwal, waar een huis in roode grondverf de ergernis van sommigen opwekt.
17. *Donderdag.*
18. *Vrijdag.*
19. *Zaterdag.* Penning requestreert aan den gemeenteraad om een afzonderlijke commissie te benoemen, ten einde onderzoek in te stellen naar de gebeurtenissen van Februari.
20. *Zondag.*
21. *Maandag.*
22. *Dinsdag.*
23. *Woensdag.* De gemeenteraad neemt o. a. de nieuwe concessie aan voor den havendienst, besluit om *f* 15.000 te verstrekken voor de aanstaande April-feesten en neemt het voorstel aan tot het geven van een subsidie aan de Zuiderzee-Vereeniging.
24. *Donderdag*
25. *Vrijdag.*
26. *Zaterdag.* Installatie van Mrs Heemskerk en Greebe als rechters in de Arr. Rechtb.

Soirée littéraire, in »Felix," door de dames Thenard en de Man.

De plannen betreffende de exploitatie van het gebouw van »Felix Meritis," niet aangenomen.

27. *Zondag*. Plechtige opening van het liefdadigheidsgesticht der Port. Isr. gemeente: »Machasé lis Keseni."

28. *Maandag*.

29. *Dinsdag*. Aanvang der werkzaamheden strekkende om het Damrak op kosten van particulieren te plantsoeneeren.

Schrijven in de »Amsterdammer" van de afdeeling Amsterd. werkl. verb. betreffende den zoogenaamden niet officieelen aandrang tot viering van de Aprilfeesten en de gelden daarvoor door den gemeenteraad verstrekt.

30. *Woensdag*. 40-jarig tooneel-loopbaan van L. J. Veltman.

31. *Donderdag*.

APRIL 1887.

1\. *Vrijdag.*

2\. *Zaterdag.* Opening van de Tuinbouwtentoonstelling. B. en W. hebben besloten dat van wege de gemeente zelf het Damrak zal worden herschapen in een plantsoen.

3\. *Zondag.*

4\. *Maandag.* Het bouwen van het circus-Carré wordt gegund aan B. van Buuren.

5\. *Dinsdag.* Vergadering van de kiesvereeniging der Herv. Kerk, tot het stellen van 260 candidaten voor gemachtigden van het kiescollege.

6\. *Woensdag.*

7\. *Donderdag.*

8\. *Vrijdag.*

9\. *Zaterdag.*

10\. *Zondag.* Opening van de tentoonstelling door de vereeniging »Rembrandt," van de werken harer portefeuilles in de Munt, alsmede die van particuliere collecties in »Arti."

11\. *Maandag.*

12\. *Dinsdag.* Aankomst van den Koning en het Kon. gezin. Algemeene versiering der stad.

13\. *Woensdag.* Volks- en kinderspelen. Muziekuitvoeringen op verschillende plaatsen der stad. Gondeltocht door de Amst Roei- en Zeil-Vereeniging Alg. Kies- en Stemrecht brengt een adres aan den Koning, met verzoek om kwijtschelding van straf aan Domela Nieuwenhuis.

Vergadering van aandeelhouders Amst. West. Entrepot-dok; dividend $6\frac{1}{2}$ %.

Twee sociaal-democraten door een troep oranjedragenden aangevallen in de Jacob van Campenstraat Een der laatsten wordt door een revolverschot gewond.

14. *Donderdag.* Roeiwedstrijd op den Amstel.

Vuurwerken op Amstel en IJ.

15. *Vrijdag.* Zware brand in de St. Pieterssteeg, waarbij vier menschen omkomen.

Aubade van 4500 kinderen op den Dam.

De Ned. Ger. Kerk (doleerende), koopt een groot perceel op de Keizersgracht bij de Spiegelstraat.

16. *Zaterdag.* Feestelijke viering van het $12\frac{1}{2}$-jarig bestaan van de mannen-zangvereeniging »Amicitia."

17 *Zondag.*

18. *Maandag.* De koning vertrekt. Einde der feesten.

19. *Dinsdag.* Vergadering van moderne theologen.

20. *Woensdag.*

21. *Donderdag.* Overlijden van den heer Cramerus, directeur van de Ned. Ind. Handelsbank.

Rapport van B. en W. op de verschillende adressen over het te groote gasverbruik.

22. *Vrijdag.*

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.* Verklaring in het Handelsblad van Prof. A. Pierson ten aanzien der veroordeeling van Domela Nieuwenhuis.

25. *Maandag.* Tentoonstellingen in de academie van

van kopieën, schilderijen enz. vervaardigd door de h.h. Jacobus v. Looy en Jan Dunselman, op hunne kunstreizen in Italië en Spanje.

26. *Dinsdag.*

27. *Woensdag.*

28. *Donderdag*

29. *Vrijdag.*

30. *Zaterdag.* Opening van de tentoonstelling der Maatschappij tot bevordering van Bouwkunst, in de Marnixstraat.

Onthulling van het monument op het graf van mevr. Kleine.

17e algemeene vergadering van het tooneelverbond, in de Munt.

2e vergadering van »Amstels werkman."

MEI 1887.

1. *Zondag.*

2. *Maandag.*

3. *Dinsdag.* B. en W. vragen machtiging voor den beursbouw op het Damrak.

4. *Woensdag.*

5. *Donderdag.* Uitspraak van arbiters, waarbij de gemeente tegen de A. O. M. in het ongelijk wordt gesteld, ten aanzien der bijdragen in de kosten voor de monumentale balustrade en de hydraulische inrichting van de Hooge Sluis.
Aankoop terrein van de Sophie-Rosenthal bewaarschool.

6. *Vrijdag.* De Hooge Raad verklaart de N. H. Gemeente alhier niet ontvankelijk in haar verzoek tot interventie in de procedure der commissie van bestuur over de kerkgebouwen, goederen, fondsen en inkomsten der N. H. Gem. alhier tegen den Staat.

7. *Zaterdag.*

8. *Zondag.* Eerste vergadering van het »Leger des Heils."

9. *Maandag.* De Parkschouwburg verkocht aan de combinatie-Huisinga.

10. *Dinsdag.*

11. *Woensdag.* De gemeenteraad beslist na lange discussie, op voordracht van B. en W., afwijzend op de requesten van Bos en Penning.
Aanneming zonder hoofdl. stemming van de voordracht van B. en W. betreffende het gasverbruik.

12. *Donderdag.* Vrijspraak van Faille, vrouw Heinsius

en haar dochter, door den Hoogen Raad naar het Hof in den Haag verwezen, in zake hun deelneming aan het Juli-oproer.

13. *Vrijdag*

14. *Zaterdag.*

15. *Zondag.* Tentoonstelling in het voormalige museum v. d. Hoop, van de plannen van den beursbouw van den heer Cordonnier, en dat van de h.h. Grol en Ohmann en Sanders en Berlage, alsmede dat door de gemeente ontworpen.

16. *Maandag.*

17. *Dinsdag.* Openstelling der eerste volks- en kinderkeuken in de Laurierstraat.

Verg. »Burgerpligt" over de beursquestie.

18. *Woensdag.*

19. *Donderdag.*

20. *Vrijdag.*

21. *Zaterdag.* Adres van de M. tot B. van Bouwkunst aan den gemeenteraad in zake den beursbouw.

22. *Zondag.* Voltooiing van het tentoonstellingsgebouw voor voedingsmiddelen.

Prov. schiedwedstrijd, door de Amsterd. studenten uitgeschreven.

23. *Maandag.* Conferentie van den M. v. Waterstaat en deskundigen van de Holl. Spw. M., over te nemen maatregelen tot bespoediging van de in gebruik stelling van het centraal station.

24. *Dinsdag.* Verplaatsing van het Duitsch consulaat-generaal van Rotterdam naar hier.

Buitengewone vergadering van aandeelhouders van de Gooische stoomtram, in Odeon.

25. *Woensdag.* Viering van den 70sten verjaardag van den kunstschilder C. Springer.

Verkiezing van de liberale candidaten bij tweede stemming voor het kiescollege.

De ooster-muziekschool van de Swammerdamstraat naar de Sarphatistraat verplaatst.

26. *Donderdag.*

27. *Vrijdag.* Besluit van den gemeenteraad van N. Amstel, om voor rekening van de gemeente een drinkwaterleiding aan te leggen.

28. *Zaterdag.* Begrafenis van den kapelmeester van het 7e reg. Inf, den heer H. W. Sonneman.

De leden der jury, ter beoordeeling der plannen van den beursbouw, verzoeken den gemeenteraad de opdracht der uitvoering van het bekroonde plan.

Ontvangen schrijven van den 21sten l.l. van den heer Cordonnier, betreffende zijn bekroond plan van den beursbouw

29. *Zondag.*

30. *Maandag.*

31. *Dinsdag.* Alg. vergad. van „Volksonderwijs" in het locaal „Eensgezindheid."

1. *Woensdag.* Opening alg. verg. van de M. tot Nut v. h. Alg. 300 dep. zijn vertegenwoordigd.
2. *Donderdag.* Openstelling van het dames-bassin in de zweminrichting van den heer Heemstede Obelt
Overdracht van de Oude St. Nikolaus kerk, genaamd het »Haantje," aan de vereeniging »Amstelkring."
Adres aan de ingezetenen tot vergoeding der schade, geleden door Penning op 22 Februari l.l.
3. *Vrijdag.*
4. *Zaterdag.* Alg. verg. van de vereeniging van Ned. Letterkundigen in »Hollandais."
Opvoering van de »Barbier van Sevilla" in de Holl. Opera.
5. *Zondag.*
6. *Maandag.* Adres van de hh. de Pesters Kooy en Co., en van Tepe en Co., en vele andere eigenaren van perceelen in de Warmoesstraat, westzijde, over den beursbouw op het Damrak.
7. *Dinsdag.* Algemeene vergadering van de Maatschappij van Weldadigheid.
8. *Woensdag.*
9. *Donderdag.* Adres van de bewoners van de v. d. Helststraat enz., tot uitbreiding der straat en demping van de Zaagmolensloot.
Conferentie van de 20 verdedigers der veroordeelden wegens het oproer in Juli, ten einde aan de Tweede Kamer gratie te vragen voor hen, die niet cassatie van hun vonnis hebben aangevraagd.
Kiel gelegd voor eene mailboot voor rekening van den W. I. maildienst, op de werf van de Kon. fabriek.
Groote meeting in het Volkspark, waar besloten wordt om aan de Tweede Kamer amnestie te verzoeken

voor de zes veroordeelden van het Juli-oproer, die niet in cassatie zijn gegaan.

10. *Vrijdag.*

11. *Zaterdag.* Alg. vergad. van de Maatsch. tot B. v. T.

12. *Zondag.* Opening van het Nederl. museum van Geschiedenis en Kunst.

13. *Maandag.* Kapel Manstädt in »Volksvlijt".
Nota van het raadslid Jitta over den beursbouw.

14. *Dinsdag.*

15. *Woensdag.* Opening tentoonstelling v voedingsmiddelen en het Marktplein.

16. *Donderdag.* Tweede voordracht van B. en W. aan den gemeenteraad, over den beursbouw.

17. *Vrijdag.*

18. *Zaterdag.*

19. *Zondag.*

20. *Maandag.* Aanvang der reunie- en studentenfeesten, ter viering van het 255-jarig bestaan der inrichting van Hooger Onderwijs. Sierlijke uitbouwing van de studenten-societeit op het Rokin.
De ex-keizerin v. Frankr. Eugenie vertoeft in Amsterd.

21. *Dinsdag* Monster-meeting van 1400 personen in het Volkspark, eischende de onmiddelijke invrijheidstelling van de drie nog overige veroordeelden van het Juli-oproer, die geen cassatie hadden aangeteekend noch gratie hadden aangevraagd.

22. *Woensdag.* Gemeenteraadsbesluit van 25 tegen 11 stemmen tot het aannemen van het voorstel van het lid van Eeghen, om de voorstellen van den

beursbouw, om advies in handen van de K. v. K te stellen (plan Hope en Co.)

In deze vergadering van den raad zijn voor het eerst een corps stenografen werkzaam.

Adres om prof. van 't Hoff voor de universiteit te behouden.

Oprichting eener Ned. Zuid-Afrikaansche Spw. M.

23. *Donderdag.* Openbare volksspelen op het Amstelveld en kermesse d'été in het Paleis v. Volksvlijt, van wege de studenten-feesten.

In het Star-Hotel viert de English club het Victoria-jubilé.

24. *Vrijdag.* Bloemen-corso in het Vondelspark door de studenten.

25. *Zaterdag.* De kooplieden van de Nieuwmarkt op het marktplein van de tentoonst. v. voedingsmid.

Wedrennen achter het Rijksmuseum, door zeven jonge ruiters op ponies.

Bezoek van de feestvierende studenten en reunisten aan Zandvoort. Besluit der studenten-feesten.

Buitengewone vergadering van het pensioenfonds.

Roeiwedstrijd der Koninklijke Ned. Roei- en Zeil-Vereeniging op het IJ.

26. *Zondag.*

27. *Maandag.*

28. *Dinsdag.*

29. *Woensdag.*

30. *Donderdag.* Aanvang van de behandeling der beschuldigden bij de standjes in Februari.

JULI 1887.

1. *Vrijdag.* De verzameling van het Broekerhuis in haar geheel verkocht aan de douair. Lopez Suasso. Het gebouw wordt voor het publiek gesloten.
2. *Zaterdag.* Prof van 't Hoff voor de universiteit behouden.
3. *Zondag.* Uitreiking van prijzen en getuigschriften, toegekend voor straatversiering gedurende de April-feesten.
4. *Maandag.*
5. *Dinsdag.*
6. *Woensdag.* Gemeenteraad besluit: tot het toelaten van meisjes op de H. B. School met 5-jarigen cursus, als proefneming; tot aankoop van den grond voor doortrekking van de v. d. Helststraat; en tot het oprichten van een nieuw laboratorium voor *f* 200.000.
7. *Donderdag.* Buitengewone vergadering van aandeelhouders in de Gooische stoomtram. Benoeming commissie tot onderzoek naar den staat der kas enz., en naar verbetering van exploitatie.
8. *Vrijdag.*
9. *Zaterdag.* Acrobaten op het marktplein van de tentoonstelling voor voedingsmiddelen.
Vergadering der Liberale Unie.
De h.h. Ten Kate en Huizinga hebben plannen ingediend tot een voordeelige exploitatie van het Paleis voor Volksvlijt.
25-jarig jubilé van den Chir. Liernur.
10. *Zondag.* Dames zwemwedstrijd in het bassin van Heemstede Obelt.
11. *Maandag.*

JULI 1887.

12. *Dinsdag.* Vergadering van »Burgerpligt"
13 candidaten voor den gemeenteraad gesteld.

13. *Woensdag.*

14. *Donderdag.* De bureaux der secties van het te houden natuur- en geneeskundig congres, zijn samengesteld.
Gift van ƒ 100.000 voor het bouwen van een ziekenhuis, door een ingezetene.

15. *Vrijdag*

16. *Zaterdag.* De Intern. Kunstvereeniging failleert.
Internationale wielerwedstrijd achter het museum.
Vereeniging van gymnastiek onderwijzers viert haar 25-jarig bestaan.

17. *Zondag.*

18. *Maandag.*

19. *Dinsdag.* Begin gemaakt met de beheiing van een steunpenant van de overkapping van het centraal station.

20. *Woensdag.* Opstijging van den ballon »Prinses Wilhelmina" op het terrein der tent. v. voedingsm.

21. *Donderdag.* Tot leden van den gemeenteraad worden verkozen de h.h Ankersmit, Muijskens, Willeumier, Pijnappel, v. Bosse, de Koning, Driessen, v. Nierop, Luden, Moltzer, den Tex, de Vries en Hovy.
De hoofdcom. van de tentoonst. v. voedingsm. heeft besloten de hekken van het plein te middernacht te sluiten, wegens plaats gehad hebbende wanordelijkheden.
Op het marktplein zijn wederom de kooplieden van de Nieuwmarkt.

22. *Vrijdag.*

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.* Tentoonstelling der schild. van J. v. Beers, in het Panoramagebouw.

25. *Maandag.* In het hoofdgebouw van de tent. v. voedingsm. wordt een afzonderlijke tentoonstelling, gedurende 2 dagen, van tuinbouw voortbrengselen gehouden

Vergadering van »Burgerpligt" over art. 194.

Zware brand op de werf »Oude Hoop."

26. *Dinsdag.*

27. *Woensdag.* Buitengewone vergadering van het Leger des Heils in »Frascati."

Uitreiking van het vaandel.

28. *Donderdag.* Gratie verleend aan alle veroordeelden bij het palingoproer.

Adres in zake in vrijheid-stelling van D. Nieuwenhuis.

29. *Vrijdag.*

30. *Zaterdag.*

31. *Zondag.*

AUGUSTUS 1887.

1. *Maandag.* Meeting van wege »de Unie" uitgeschreven, ten behoeve van de in vrijheidstelling van Domela Nieuwenhuis. Inleider Prof. A. Pierson. Na afloop begeeft zich een massa volk in optocht door de Kalverstraat, over den Dam naar de Warmoesstraat, waar zij door de politie met stok en sabel wordt uiteengedreven.

2. *Dinsdag.*

3. *Woensdag.* Kinderfeest op het marktplein.
Fundeering gereed van de kademuur langs den toegangsweg naar de Handelskade.
Brug over de Kostverloren vaart gereed.

4. *Donderdag.*

5. *Vrijdag.* Verbeteringen aan den schouwburg-van Lier, met het oog op brandgevaar, aangevangen.

6. *Zaterdag.*

7. *Zondag.*

8. *Maandag.*

9. *Dinsdag.* Jaarvergadering van Patrimonium.
Opening van een koffiehuis voor vrouwen en meisjes in de Warmoesstraat 19.
Turnerfeest op het marktplein.
Herhaalde opstootjes door het grauw in en om het locaal van het »Leger des Heils."

10. *Woensdag.*

11. *Donderdag.* Tentoonstelling van bindwerk bij Fred. Muller.

12. *Vrijdag.*

13. *Zaterdag.* Laatste paal der proefbeheiing van een der steunpenanten van de overkapping van het centraal-station, in den grond geslagen.
Bij het nederdalen van den ballon »Prinses Wilhelmina," bekomt een der reizigers een belangrijke kneuzing.

14. *Zondag.*

15. *Maandag.* Bij gelegenheid van den Hartjensdag tracht eenig grauw het huis van den heer Stegenga, als socialist verdacht aan te vallen. Raam en deur worden verbrijzeld, doch op vertoon van vuurwapenen wijken de aanvallers.

16. *Dinsdag.* Dr. Metzger heeft besloten geen gevolg te geven aan een beroep naar Wiesbaden, en blijft in Amsterdam.

17. *Woensdag.* Vergadering van spoorwegartsen.

18. *Donderdag.*

19. *Vrijdag.* Voorstellen betrekkelijk tramplannen, van de h.h. Bos cs., aan den raad.

20. *Zaterdag.* Vergadering vereeniging Alg. Kies- en Stemrecht in »Frascati."

21. *Zondag.* Dr. Metzger geeft in een openbaar schrijven mededeeling, dat hij wegens zijn genomen besluit geenerlei hulde of cadeau, van wien ook, wenscht te ontvangen
In het locaal »de Pool," houdt de slachters-vereeniging »Streven naar verbetering," een vergadering, waarin geprotesteerd wordt tegen de aanstelling der verschillende beambten aan het abattoir

22. *Maandag.*

23. *Dinsdag.* De palen van een telephoon verbinding

tusschen Amsterdam en Haarlem zijn gesteld.
Tot candidaat voor de Tweede Kamer is door »Grondwet en Burgerpligt" Mr. Kerdijk candidaat gesteld.

24. *Woensdag.*

25. *Donderdag.*

26. *Vrijdag.* Opening tentoonstelling (in het universiteits gebouw,) van de geschenken aan den Paus bij zijn jubilé aan te bieden.

27 *Zaterdag.* Vergadering van de vereeniging van Leeraren van inrichtingen van M. O

28. *Zondag.*

29. *Maandag.* Nieuw gordijnscherm in den grooten schouwburg.

30 *Dinsdag.*

31. *Woensdag.*

SEPTEMBER 1887.

1. *Donderdag.*

2. *Vrijdag.*

3. *Zaterdag.* Opening in de Spuistraat 170 van den winkel der Coöperatieve Winkelvereeniging van »Eigen hulp."
Opvoering van »De Troubadour' in de Holl. Opera.

4. *Zondag.* Terugkomst van Domela Nieuwenhuis. Zijn feestelijk ontvangst aan het station en in het Volkspark.

5. *Maandag.* Opening van het nieuwe gebouw der kweekschool voor machinisten op de Muidergracht.

6. *Dinsdag.*

7. *Woensdag.* Onthulling van het gedenkteeken op het graf van A. van Lier.
Behandeling in appel voor het Hof, van de zaak de Roos, beschuldigd van mishandeling van een rechercheur, op den avond van 22 Februari.

8. *Donderdag.* Opening van het lokaal van de Gonzaga-vereeniging op de Keizersgracht No. 70.

9. *Vrijdag.*

10. *Zaterdag.* Wielerwedstrijd achter het museum.
»De Wolf," een der oudste molens aan den Overtoom, tot slooping bestemd.

11. *Zondag.*

12. *Maandag.* Onthulling der bas-reliefs aan het centraal station.

13. *Dinsdag.* Adres aan den gemeenteraad wegens de voorgestelde verhooging van het straatgeld.

14. *Woensdag.* Aanvang der werkzaamheden van de jury over de inzendingen op de voedings tentoonstelling.

De Roos voor het Hof vrijgesproken.
Ontvangst der leden van het Taal- en Letterkundig congres ten stadhuize.

15. *Donderdag.* Opening van het Letterkundig congres. Rede van Prof Quack. Opvoering Macbeth.
Aanranding en verwonding van Tyler, den kapitein van het »Leger des Heils."

16. *Vrijdag.* Kunst- en litteraire avond in den Stadsschouwburg.

17. *Zaterdag.* Opening van het verbouwde hotel »Du Passage" op de Prins Hendrikkade.
Wedrennen achter het museum.

18. *Zondag.*

19. *Maandag.*

20. *Dinsdag.* Dr. Metzger heeft het huis van den heer Krasnapolsky, Weesperzijde hoek Ruyschstraat, gekocht, met het plan dit eerlang te betrekken.
Overdracht rectoraat aan Prof. Gunning door Prof. Place.

21. *Woensdag.* Nieuwe adressen tegen de voorgestelde verhooging der straatbelasting.

22. *Donderdag.*

23. *Vrijdag.* Tentoonstelling van pluimgedierte op de voedingstentoonstelling.

24. *Zaterdag.* Vergadering van de vereeniging tegen de kwakzalverij.

25. *Zondag.* Schuttersfeest op het marktplein.

26. *Maandag.*

27. *Dinsdag.* Algemeene vergadering van het Nederlandsche Bijbelgenootschap.

28. *Woensdag.*

29. *Donderdag.* Opening van het congres van Natuur- en Geneeskundigen. Redevoering van Prof. Stokvis.

30. *Vrijdag.*

Amsterdam

DOOR

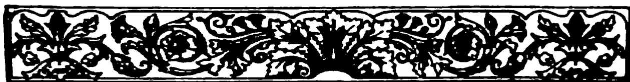
W. J. Hofdijk.

Amstels Vesten! waar het oog
Ook in 't ronde staren moog',
Zelfs in wijd beroemde steden
Die zich eeuwen gelden deden;

Waar een wandlaar zich bewoog,
Steeds bewondrend by zijn schreden —
Nergens vond hy, laag of hoog,
In 't verleden noch in 't heden,

Wat zoo kleurenrijk en frisch
Tintelt met een schat van verven
Aan Uw huizen en Uw erven!

Toch — wat roem Gy mocht verwerven —
Wat Uw schoonste voorrang is.....
Dat is Uw geschiedenis.

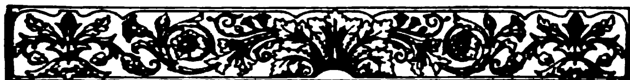
Daniel Willink.

DOOR

DR. H. C. ROGGE.

In het begin der achttiende eeuw verscheen er aan den dichterlijken hemel in Holland een nieuw gesternte. Het was zeker geen ster van de eerste grootte, maar haar licht werd niettemin door alle beoefenaars der letteren aan IJ en Amstel met blijdschap begroet. Én om het onderwerp, dat de zanger behandelde, én om den gemoedelijken toon, dien hij aansloeg, trok zijn eersteling de aandacht. Daniel Willinks „Amstelstroom" had de harten zijner stadgenooten voor hem gewonnen [1]). Als hij weder de lier wilde grijpen, om de schoonheden zijner geboortestad te bezingen of zijn vroom gemoed in liederen uit te storten, zou hij luisterende ooren vinden.

De dichter was van goeden huize. Zijn geslacht was „bij menschenheuchenis een der talrijkste" [2]). Hij stamde in rechte lijn af van Jan Willink en Judith Busschers, die twaalf kinderen hadden. Hun zoon Jan en Anna van Itteren waren zijne overgrootouders. Zijne grootouders Jan Willink en Anna Rörink, die hij niet meer gekend heeft, verheugden zich in de geboorte van twaalf kinderen, waarvan het vierde, wederom Jan geheeten, zijn vader was. Daniël zelf was de oudste van elf kin-

Daniel Willink.

DOOR

DR. H. C. ROGGE.

In het begin der achttiende eeuw verscheen er aan den dichterlijken hemel in Holland een nieuw gesternte. Het was zeker geen ster van de eerste grootte, maar haar licht werd niettemin door alle beoefenaars der letteren aan IJ en Amstel met blijdschap begroet. Én om het onderwerp, dat de zanger behandelde, én om den gemoedelijken toon, dien hij aansloeg, trok zijn eersteling de aandacht. Daniel Willinks „Amstelstroom" had de harten zijner stadgenooten voor hem gewonnen [1]). Als hij weder de lier wilde grijpen, om de schoonheden zijner geboortestad te bezingen of zijn vroom gemoed in liederen uit te storten, zou hij luisterende ooren vinden.

De dichter was van goeden huize. Zijn geslacht was „bij menschenheuchenis een der talrijkste" [2]). Hij stamde in rechte lijn af van Jan Willink en Judith Busschers, die twaalf kinderen hadden. Hun zoon Jan en Anna van Itteren waren zijne overgrootouders. Zijne grootouders Jan Willink en Anna Rörink, die hij niet meer gekend heeft, verheugden zich in de geboorte van twaalf kinderen, waarvan het vierde, wederom Jan geheeten, zijn vader was. Daniël zelf was de oudste van elf kin-

deren, waarmede het huwelijk van dezen Jan met met Margaretha des Masières gezegend was. Van zijn zeven broeders, die allen kort na de geboorte stierven, bereikte maar één den ouderdom van vier-en-twintig jaar [3]). Zoowel dezen broeder Jan als zijne eenige zuster Anna — twee meisjes werden ter nauwernood een jaar oud — die hij nog gelukkig gehuwd mocht zien, heeft hij overleefd [4]). Bewoog hij zich niet in een grooten kring van broeders en zusters, Daniel werd hiervoor schadeloos gesteld door het aanzienlijk aantal bloedverwanten, die meerendeels in Amsterdam woonden. Om van ooms en tantes te zwijgen, het cijfer zijner neven en nichten was bijna niet te noemen. Hij zelf was niet weinig trotsch op den stamboom der Willingen:

Een stam die veilig moet, tot eere en roem van God
En 's naasten liefde, tot in latere eeuwen bloeien.

zooals hij rijmde op den titelprent van dien stamboom, die door de zorg van zijn oom Gerrit het licht zag [5]). Door de huwelijken der dochters uit dit geslacht was hij bovendien verwant aan vele andere aanzienlijke familiën, zooals die der Ten Kate's. De taalkundige Lambert ten Kate, die twee jaren ouder was dan hij, had tot grootmoeder Maria Willink, eene kleindochter van Jan Willink, den stamvader van zijn geslacht. Dat het hem daarbij niet ontbrak aan familiezwak is genoeg op te maken uit de talrijke bruilofts- en lijkdichten, die na zijn dood onder zijne papieren werden gevonden [6]).

Op 31 Mei 1676 zag Daniel te Amsterdam het levenslicht. Zijn vader was een algemeen geacht wondheeler, die bij herhaling tot overman van het chirurgijnsgild werd gekozen. Het was vooral op zijn verlangen, dat de overlieden van dit gild er bij de regeering op aandrongen, om eene betere plaats te ontvangen voor de

anatomische lessen, dan hun sedert jaren boven de Hal in de Nes was aangewezen. Jan Willink mocht de voldoening smaken, dat hun in 1690 het gebruik van de St. Anthonieswaag boven de burgerwachtplaats werd toegestaan, en het schijnt wel, dat volgens zijne aanwijzing boven dat vertrek, hetwelk geheel voor het doel werd ingericht, een achtzijdig verwulf of toren werd opgetrokken, waarin de vensters voor de verlichting werden aangebracht. Het laat zich denken, dat zulk een man aan zijn zoon eene uitstekende opvoeding gaf. Indien Daniël de Latijnsche school voor korter of langer tijd bezocht, hetgeen niet onwaarschijnlijk is, dan had hij zijne letterkundige vorming voor een deel te danken aan den geleerden rector Schalbruch, toen een sieraad dier school, en wellicht ook aan den evenzeer in de Nederlandsche als klassieke letteren zoo bedreven David van Hoogstraten, die als prorector jaren lang onderwijs gaf en later tot de bijzondere vrienden van Willink behoorde. Voor Daniël was echter geen wetenschappelijke loopbaan weggelegd; zijn vader bestemde hem voor den wijnhandel. Wat dezen hiertoe bewoog blijkt niet, [7]) wel dat de zoon er aanvankelijk weinig zin in had, doch later vol ijver de belangen van zijne zaak ter harte nam. Dat de zoon van zulke „eerlijke en deugdzame lieden", wiens moeder evenzeer „van deftigen huize" [8]) was, niet alleen eene beschaafde, maar vooral eene godsdienstige opvoeding ontving, heeft Daniël in zijne geschriften bewezen.

Hij had den leeftijd van twee-en-twintig jaren nog niet bereikt, toen hij den 10den April 1698 in het huwelijk trad. Zijne vrouw Wynanda was eene dochter van Jacob de Bruin en Machteld van Tol, welke laatste afstamde van Mr. Hendrik Meyster, lid van den landraad van Holland, die in 1573 tot de vertrouwden van Prins Willem I behoorde, „waarvan wegens hunne verstandhouding nog opene brieven zijn." [9]) Deze gade schonk

hem zeven kinderen, waarvan drie kort na de geboorte stierven, twee jongens, die zijn naam zouden dragen, en een meisje. De vier overige kinderen, twee zoons en twee dochters, hebben hem overleefd, hoewel hij ze geen van allen gehuwd mocht zien. Zijn eerstgeborene ontving den naam zijns vaders, wiens stoffelijk overschot hij weinige maanden te voren ten grave had gedragen. Daniël was een teeder echtgenoot en wijdde zich geheel aan de opvoeding zijner kinderen. Zijn gezin was dat eener deftige Amsterdamsche familie uit die dagen, waarin vroomheid zich paarde aan blijmoedigheid en tevredenheid. Dat is de geest, die uit zijne kunstelooze gedichten spreekt.

Reeds vroeg hield Daniël zich met letterkundige oefeningen onledig. „Constantia et labore", een der vele kunstgenootschappen uit zijn tijd, benoemde hem tot lid. Hier legde men zich hoofdzakelijk toe op het bewerken van Fransche tooneelstukken voor den Amsterdamschen schouwburg [10]), en Willink leerde die taal in korten tijd. Hij moet ook een of meer tooneelstukken hebben vertaald, die hij echter later niet als zijn werk wilde erkennen. De eenige proeven, die hij leverde van vertalingen uit het Fransch, zijn de Sonnetten van Drelincourt [11]). Zijne eerste rijmoefeningen, meerendeels gelegenheidsgedichten, hield hij voor zich, of ze kwamen alleen onder de oogen van bloedverwanten en vertrouwde vrienden. De dood van Willem de derde, de Watervloed van 1702, de slag bij Höchstedt, de verjaardagen van zijn ouden neef Jan Willink, de benoeming van Hendrik Hooft tot Drost van Muiden, ziedaar de voornaamste onderwerpen van zijne gedichten. De uren, die hij van zijne dagelijksche bezigheden kon afzonderen, waren gewijd aan de studie van geschied- en oudheidkunde, afgewisseld door het lezen van Nederlandsche dichtwerken. Vooral de IJ-stroom van Johannes Antonides trok hem aan; „gedrongen door natuurlijke liefde en oprechte achtinge" voor zijn ge-

boortestad, wilde hij diens voetspoor volgen. Zoo kwam hij er toe zijn „Amstelstroom" te dichten, „mijn eersteling der poëzy", zooals hij zelf dit gedicht heeft genoemd, hetwelk hij opdroeg aan zijn neef Willem Nolthenius, die „den last van 't koopgewoel met and're kooplien" droeg en „de Amstelbeurs loflijk hielp onderschragen", maar die evenzeer van „ijver blaakte tot heil der kerk" en zich het lot aantrok van armen, weduwen en weezen. Willink plaatst zich op de Amstelbrug, die sedert 1662 de beide bolwerken verbond, en liet van daar zijn oog weiden over de stad —

Hoe vorst'lijk praalt hier de Amstelstad
Wier weêrga nooit de waereld had

roept hij in verrukking uit. Dan volgt hij den breeden stroom, ziet in zijne verbeelding de beweging der sierlijke jachten, die hier „Admiraal zeilen", beschrijft de vriendelijke oevers met hare schoone buitenverblijven en malsche weiden, herinnert aan belangrijke gebeurtenissen, waarvan die stroom getuige is geweest, schetst de genietingen, die hij aanbiedt in alle jaargetijden en eindigt met den uitroep: „O nooit volprezen Amstelstroom", Vondel moge den lof verheffen van den ouden Rijn, Antonides de baren streelen van den IJ-stroom, ik bezing u, „bevochtiger der waereldstad

Die met ontelb're schoonheên prijkt
En voor geen stroom ter waereld wijkt.

Het spreekt van zelf, dat dit stroomdicht den toets der vergelijking niet kan doorstaan met Vondels noch Antonides' poëzie; niettemin hebben zijne letterlievende tijdgenooten Willink om strijd geprezen. Deze zag zich hierdoor aangemoedigd om op den ingeslagen weg voort te gaan. Zijn „Amsteldamsche Tempe", welk gedicht hij opdroeg

dan dat hij zijn godsdienstig gevoel soms lucht gaf in stichtelijke gedichten. In 1714 verscheen zijn „Bloemkrans van christelijke liefde- en zededichten." De bundel bevatte een lofzang op de christelijke liefde, in statige Alexandrijnen, een gedicht op de christelijke liefdedienst, waarin hij het ambt van den diaken verheerlijkt, en tot besluit een lied op de groote vergadering der broedersdiakenen. Hierbij sluiten zich aan bijschriften op de verschillende onderdeelen van de voor weinige jaren gestichte Diaken wees- en oude vrouwenhuizen, gedichten waarin hij de nuttigheid van het gebed en den christelijken wandel verheft, christelijke zededichten op spreuken, meerendeels in tweeregelig rijm vervat en lofdichten op de stichtelijke geschriften van d'Outrein en Van Leeuwarden. Enkele klinkdichten naar Drelincourt en christelijke gezangen op psalm-melodiën besluiten den bundel, die door Schijnvoet met een vignet en acht keurige prentjes verrijkt en aan diakenen en diakenessen opgedragen werd. Ik heb, verklaarde hij zelf, deze verzen „in den uitgekochten tijd mijns beroeps en liefdedienst tot mijn eigen verkwikking samengesteld", en daarbij zooveel mogelijk gelet „op de sierlijkheid der vaerzen en netheid der spellinge, waarop in deeze eeuwe sommigen meer staroogen als op de waarde der berijmde stoffe." Ook deze bundel getuigde niet van hoogen poëtischen aanleg. Willink was inderdaad „een braaf, achtenswaardig mensch, burger en huisvader, gemoedelijk en weldenkend christen, maar middelmatig dichter, gelijk de meeste zijner dichterlijke tijdgenooten, met wie hij gelijken tred hield" [13]). Zijne verzen hebben, gelijk een ander beoordeelaar opmerkt [14]), iets stijfs, iets gekleeds; zij missen, evenals die van zijn vriend Claas Bruin, de losheid en bevalligheid, dat geestige en kernachtige van inhoud en vorm, van zoo menig gedicht uit den bloeitijd onzer letterkunde. Dat zijne tijdgenooten echter hoog met zulke poëzie wegliepen, bewijzen de herdrukken,

die aan dezen en aan een anderen bundel stichtelijke liederen ten deel vielen. Een jaar later toch gaf Willink zijn „Lusthof van christelijke dank- en bedezangen" in het licht. Het waren godsdienstige liederen voor huiselijk gebruik bij verschillende gelegenheden, liederen voor ouders en kinderen, dienstboden, zeelieden, kortom voor personen van allerlei rang en stand, allen op psalm- of andere bekende wijzen. Een tweede deel bevatte algemeene godsdienstige liederen en enkele psalm-berijmingen met muziek. Uit zijne inleiding blijkt, hoezeer de dichter ingenomen was met het godsdienstig gezang, waarvan hij de geschiedenis uit de joodsche en christelijke oudheid ophaalt. Het lijdt geen twijfel of zijne zangen werden in menig vroom gezin dankbaar ontvangen, onder anderen in die van de drie zusters, aan welke hij zijn Lusthof opdroeg, Magdalena, Geertruyd en Christina Eyghels, echtgenooten van Jan van Kerchem, commissaris der rekenkamer, mr. Hendrik Bicker, schepen, en mr. Dirk Trip, commissaris ter kamer van kleine zaken.

Het tijdperk waarin Willink leefde kenmerkte zich op kerkelijk gebied door een streven naar godsdienstig leven. De godgeleerde twisten van vroeger dagen moede, begreep men allen nadruk te moeten leggen op de praktijk van het christendom. Men vroeg minder naar rechtzinnigheid, ofschoon men trouw bleef aan de leer der vaderen, dan wel naar godsdienstzin en christelijk leven. Daarbij werd bijzondere waarde gehecht aan huiselijke godsdienstoefeningen en stichtelijke overpeinzingen, en de letterkunde van het begin der 18de eeuw levert menig geschrift op van dien aard, dat bij de verschijning dankbaar werd ontvangen. Niet alleen predikanten, ook leeken traden als leidslieden op. Boeken als de Geestelijke klaagliederen en gezangen van Willem Dorville, de zielsverlustiging van Nicolaas Simon van Leeuwarden – beide Amsterdammers, behoorende tot den kring,

waarin Willink zich bewoog — vonden een gunstig onthaal, en het laat zich begrijpen hoe de vrome wijnkooper en dichter van bovengenoemde stichtelijke bundels er toe komen kon, om het Gebedenboek van den Geneefschen predikant en hoogleeraar Pictet te vertalen en op te dragen aan Maria Schaap, echtgenoote van burgemeester Hendrik Bicker. Willink zelf leidde het in met een breed vertoog over de waarde, de noodzakelijkheid en de vruchten van het gebed, en voegde er nog eenige psalmberijmingen en christelijke liederen aan toe, terwijl de Waalsche predikant Godefroi Clermont uit oude vriendschap, dezen arbeid van zijn „eerwaarden broeder" verrijkte met „eene korte schets van de benamingen en de hoedanigheden van het gebed in de H. S.", een proefje van bijbelsche godgeleerdheid van die dagen. De meeste voldoening heeft Willink gehad van zijn „Schriftuurlijke keeten van aaneengeschakelde waarheid voor de kinderen", eene reeks van teksten uit het Oude en Nieuwe Testament, bestemd om der jeugd in het geheugen te prenten. Dit aanhangsel van het Gebedenboek werd herhaaldelijk afzonderlijk herdrukt en schijnt een tijd lang dienst gedaan te hebben bij de godsdienstige opleiding, zoo in het huisgezin als in de catechisatiekamer.

Ware Willink enkel de schrijver geweest van stichtelijke boekjes in proza en poëzie, allen volgens kerkeorder en met approbatie voor de classis uitgegeven, zijn naam zou in Amsterdam toen en later niet met zooveel onderscheiding zijn genoemd. Maar hij heeft zijne geboortestad blijvend aan zich verplicht, door hetgeen hij heeft bijgedragen om haar naar waarde te eeren en het aandenken levendig te houden van hare vroegere geschiedenis. Zijn „Amsterdamsche Buitensingel", aan den commissaris Mr. Dirk Trip opgedragen, sluit zich waardig bij de vroegere gedichten aan. Willink was bescheiden genoeg om zijne „geringe uitvoeringe" in de poëzie te erkennen, en hij zelf overschatte allerminst de waarde zijner „een-

voudige werkjes, vruchten mijner afgeknipten tijd." Toen zijn vriend Jan Goeree, die voor de illustratie van dit bundeltje had gezorgd [15]), verklaarde „der dichtren eerekroon, zij past wel om zijn kruin, die zijn geboortestad dus heerlijk wist te sieren", dan wilde hij den nadruk zeker leggen op het laatste, en het gedicht doen waardeeren om den inhoud, niet om den vorm. Vol bewondering over „de groote wereldstad, de flonkerbag der groote steden", besloot Willink „den Amsterdamschen Wal met zijnen omslag" te „ontvouwen." Aan dit program heeft hij zich trouw gehouden. Hij leidt u rondom de stad met hare zes-en-twintig bolwerken, geeft op deze wijze eene beschrijving van alles wat zich daarbinnen en buiten aan het oog voordoet, vindt daarbij gelegenheid om te herinneren aan de belangrijkste bladzijden uit hare geschiedenis, of de aandacht te vestigen op het leven en bedrijf harer burgers, en brengt allerlei onderwerpen ter sprake, die zich van zelf hierbij aan zijn geest voordoen. Alles wordt nader toegelicht in een schat van aanteekeningen, die werkelijk dit kunsteloos gedicht maken tot een „historisch kronijkje van Amsterdam", met zorg uit allerlei bronnen saamgesteld. Voor de geschiedenis en de topographie van de groote koopstad in het begin van de 18de eeuw heeft Willink in zijn „Buitensingel" een nuttig werk verricht, dat nog met vrucht kan worden geraadpleegd.

Ofschoon hij er de laatste hand aan heeft gelegd, de uitgave heeft hij niet mogen beleven [16]). Gelijktijdig met dit gedicht was hij begonnen een ander werk in proza te schrijven, dat echter door zijn onverwachten dood onvoltooid bleef. Sedert Johan van Heemskerk waren de Arcadia's in de mode gekomen. Wat Soeteboom voor Zaanland, Gargon voor Walcheren, Van den Bos voor Dordrecht hadden gedaan, dat wilde hij doen voor Amstelland. In zijn „Amstellandsche Arkadia" geeft hij eene beschrijving van den toestand en de geschiedenis van

Amstelland in den vorm van een reisverhaal, waarbij de voornaamste leden van het gezelschap sprekende worden ingevoerd. Niet onwaarschijnlijk heeft hij met Eelhart, die de anderen voorlicht met zijne geschied- en oudheidkundige kennis, en allen gastvrij ontvangt op zijn buitenverblijf onder Ouderkerk, zijn vriend Brouerius van Nidek op het oog gehad. In elk geval is hij zelf „de dichter", die telkens zijne eigene verzen of die van anderen in het verhaal invlecht. Van dit werk, dat door den oudheidkundigen makelaar Gerrit Schoemaker voor de pers werd gereed gemaakt, geldt wederom wat ik van de „Buitensingel" heb gezegd. De geschiedkundige uitweidingen hebben voor ons geen beteekenis meer, maar als plaatsbeschrijving blijft ook deze Arkadia hare waarde behouden.

Niet onaanzienlijk was de kring van deftige stadgenooten en geletterde vrienden, waarin Willink zich bewoog. De schilder Lubienitzki, naar wiens doek F. Ottens het portret graveerde, dat door vele zijner vereerders bij zijne werken werd gebonden, stelde hem voor gezeten aan een tafel in zijn studeervertrek, met eene rol in de hand. Doch het is dat hoofd, gedekt met eene lange pruik, wel aan te zien, dat hij niet afkeerig was van de genoegens des gezelligen levens. Zijn neef, Bernardus de Bosch, verzekert ons, dat hij ernstig en verstandig was in zijne redeneeringen, doch tevens minzaam en vroolijk in den omgang. Kloek van gestalte, middelmatig van lengte, was de uitdrukking van zijn gelaat tegelijk deftig en vriendelijk. Een man, zoo vredelievend in zijn oordeel, bovendien zoo gulhartig en liefderijk, genoot de achting en vriendschap van allen die hem kenden, en werd in menige woning welkom geheeten. Menigmaal zal hij de gast zijn geweest van Christoffel Beudeker, den „kunstkweekenden liefhebber", op diens lusthof Zoelen, onder Sloterdijk gelegen; van J. Voordaeg, op diens hofstede Morgenstond aan den

Amstel; en van den steeds lijdenden dichter Jan Baptist Wellekens, op diens buitenverblijf Elsrijk aan den Amstelveenschen weg. Al verder behoorden tot zijne omgeving de drost van Muiden, Petrus Antonius de Huybert, heer van Kruiningen en Rilland; de geleerde oudheidkenner Ludolf Smids, de boekhandelaar Hendrik van de Gaete, de dichter Claas Bruin, benevens een aantal achtenswaardige vrienden der letteren, die soms in een onschuldig rijm den lof zijner pennevruchten bezongen.

Ofschoon zijn beroep hem bond aan de stad zijner inwoning, soms vertoefde hij eenigen tijd bij verre vrienden, zooals bij dokter Gysbert van Toll, te Wassenaer, waar hij gaarne bij het vinkenet zat. Onvergetelijk was hem een tocht naar Friesland, waar hij de gast was van Livius Dirk van Andringa, ontvanger-generaal van Friesland. Hij had de voor dien tijd belangrijke reis aanvaard in gezelschap van zijn neef Gerard Willink Meures, diens echtgenoote en nog eene nicht, ontmoette te Leeuwarden een tweetal bloedverwanten, waar hij tevens de Friesche dichteres Jetske Reinou van der Malen en Frans Halma leerde kennen, en was niet uitgesproken over de heerlijkheid van Groot Heerema, de hofstede, met kwistige hand aangelegd door den hoogleeraar Johannes van der Wayen en thans het eigendom van zijn rijken gastheer. Dat landhuis, „een kunstrijk hofpaleis", omgeven door schaduwrijke linden en beuken, die breede iepen- en esschenlanen, die weelderige door geschoren hagen omsloten boomgaarden, dat uitzicht rondom op zoovele welvarende plaatsen en kostelijke weilanden met vee gestoffeerd: hij kon dit alles niet vergeten. Natuurlijk stortte hij zijn gevoel in rijmen uit en wist hij den Frieschen edelman niet beter te danken, dan door diens lustplaats Groot Herema in verzen te bezingen, die echter niet voor de uitgave schijnen bestemd te zijn.

Mogelijk had hij zelf later dit gedicht met andere

vruchten zijner rijmoefeningen in een bundel ter perse gelegd, indien de dood dezen „braven Nederduitschen dichter" niet op zes-en-veertigjarigen leeftijd had overvallen. Terwijl hij in October 1722 voor eenige dagen naar Beverwijk was gereisd, in het belang van zijn wijnhandel, werd hij onverwacht ernstig ziek. De krankte nam zoo schielijk toe, dat hij reeds na weinig dagen, den 16den dier maand bezweek. Vier dagen later werd hij aldaar in het koor der kerk begraven. Algemeen werd het verlies gevoeld van

Willink, die door keur van maatgezangen
En zedetoonen kon de ziel bij d'ooren vangen,

zooals de dichter A. Bogaert zich uitdrukte [17]). De Amstel-nimf, de Amstel-Helicon, Gysbrechts burgers, de christelijke IJ-gemeente, wier armen en ouden van dagen zooveel in hem verloren, zij allen mochten treuren, klaagde dokter Tamé, maar allermeest het viertal kinderen van zulk een vromen vader. Zijn vriend, David van Hoogstraten, heeft hem naar waarheid geteekend, toen hij onder zijne beeldtenis schreef:

Vernuft en deugd en goede zeden,
Geschikt naar 't richtsnoer van de reden
En letterwysheijt, opgegaart
Uit boeken, nacht en dag doorblaart,
En bloemen, op Parnas gelezen,
Volmaken Willinks rechte wezen.

AANTEEKENINGEN.

---

1) De 1ste Uitgave zag waarschijnlijk omstreeks 1710 in 8°. het licht. Van die uitgave zag ik alleen het 2e blad, bevattende een opdracht aan Nolthenius met diens wapen, toevallig gehecht in een exemplaar van Ws. »Amsterdamsche Tempe." Achter de 1e uitgave van laatstgenoemd gedicht werd de »Amstelstroom" zooals hij in de voorrede zegt, »ten tweede maal meegedeelt, niet zooals dezelve eerst voor den dag kwam, maar in deze tweede druk ruim een derde vermeerderd."

2) Kok, Vaderl. Woordenboek.

3) Jan, ongehuwd gest. 1717.

4) Zij was gehuwd met Jean Laché, had een zoon en eene dochter, en stierf op 27-jarigen leeftijd in 1710.

5) Stamboek der Willingen. Amst. 1721. Eene 2e zeer vermeerderde uitgave werd bezorgd door P. B(eets), Deventer 1767.

6) Uitgegeven met een aantal lof- en mengeldichten, achter »De lustplaats Groot Herema".

7) Noch Hoogstratens Woordenboek, noch Daniels neef Bernardus de Bosch, die aan de uitgave van »Groot Herema" eene korte biographie toevoegde, laten zich hierover uit.

8) Jacoba de Masieres, met zijn oom Gerrit Willink gehuwd, was vermoedelijk de zuster zijner moeder.

9) Aldus B. de Bosch, hij bedoelt waarschijnlijk Dr. Meisner of Meixner, die voorkomt in de »Archives de la Maison d'Orange-Nassau", 1e Serie.

10) Tooneelstukken van Constantia et Labore. Amst. 1694—1754. 4 dln.

11) In zijn »Bloemkrans".

12) Zie de bibliographie van Willinks geschriften hieronder.

13) Witsen Geysbeek, Woordenboek.

14) J. de Vries, Proeve eener geschied. d. Nederl. Dichtkunde.

15) De prentjes zijn navolgingen van die in het »Kabinet" van Brouerius van Nidek, met uitzondering van een gezicht op de stad van den Amstel genomen, geteekend naar eene schilderij van A. Stork, en een gezicht van de Haarlemmer trekvaart, geteekend naar de natuur.

16) Ofschoon het werk in 1723 verscheen, is de opdracht gedagt. 4 Oct. 1722.

17) In zijn »Geuzenvelt".

Geschriften van Dan. Willink.

Dan. Willinks Amsterdamsche Tempe of Nieuwe Plantagie begrepen in twee boeken. Nevens den Amstelstroom. Met kop. platen. Amst. H. van de Gaete. 1712. kl. 8°.

Met opdracht aan Pieter de Witt.

De Amstelstroom, »2de dr. werkelijk vermeerdert" volgt onder afzond. pagin. Met titelprent van A. Houbraken en hetzelfde gedicht aan Willem Nolthenius als in de 1ste uitgave.

— 2de druk. Amst. A. van Damme. 1721 kl. 8°.

Met opdracht van Mr. Jan de Witt. Amstelstroom 3de dr. met nieuw gedicht van Nolthenius.

Dan. Willink, Bloemkrans van christelijke liefde- en zeededichten. Nevens eenige christel. gezangen. Met kunstpl. Amst. J. Oosterwijk en H. van de Gaete. 1714 8°.

— (2e uitg.) Amst. A. van Damme 1723. 8°.

Lusthof van christelijke dank- en beedezangen, begreepen in twee dln. Door Dan. Willink. Amst. H. van de Gaete 1715. 8°.

Omstreeks 1720 schijnt een 2de dr. verschenen te zijn. die mij onbekend bleef.

— 3de dr. Amst. A. van Damme 1726. 8°.

Christelijke gebeden, voor ieder dag der weeke, en op byzondere tyden en voorvallen gepast. De Fransche van B. Pictet in Nederd. naargevolgt, en met zangen verrykt. Waar agter gevoegt is een schriftuurlijke keeten van aaneengeschakelde waarheid voor de kinderen. Door Dan. Willink. Amst. B. van de Gaete. 1718 kl. 8°.
De schrift. keeten werd meermalen afzonderlijk herdrukt, een 6de dr. verscheen in 1739 bij H. van Damme te Leiden.

Dan. Willinks Amsterdamsche Buitensingel, nevens de omleggende dorpen, opgeheldert door aanteekeningen, over veele voornaame geschiedenissen: Met afbeeldingen eeniger oude en tegenwoordige Stads Poorten, Wachttoorens, Kloosters, Dorpen enz. Amst. A. van Damme. 1723. kl. 8°.
Met opdracht aan Mr. Dirk Trip.

— 2de dr. Amst. Ar. van Huyssteen 1738 kl. 8°.
Met »Opdragt aan Boschardus Scholten" van L. van den Broek.

De lustplaats Groot Herema bij Franeker in vaarzen beschreven: nevens eenige mengelpoëzy door Dan. Willink. Amst. G. Tielenburg 1734. kl. 8°.

Dan. Willinks Amstellandsche Arkadia, of beschryving van de gelegenheit, toestant en gebeurtenissen van Amstellandt, met deszelfs onderhoorige dorpen, heerlykheden, ambachten, lusthoven, wateren enz. Met kop. platen. In orde geschikt en overzien door Gerrit Schoemaker. 2 dln. Amst. A. van Huyssteen 1737. kl. 8°.

— 2de dr. 2 dln. Amst. Sam. de Waal. 1773. 8°.

Een Amsterdamsch Weekblaadje van voor ruim honderd jaar.

DOOR

Ds. A. LOOSJES.

Dirk Schuurman behoort zonder twijfel tot de meest invloedrijke vaderlandsche mannen in de vijf-en-twintig laatste jaren der achttiende eeuw. Hij was boekhandelaar en uitgever het derde huis van de Vischpoort op het Rokin. De geschiedenis heeft namen bewaard van meer bekende personen, die een stoot gaven aan de gebeurtenissen van dien woeligen tijd, maar wie weet, met welk eene macht de pers toen door haar stroom van vlugschriften heeft gewerkt, zal erkennen, dat Stadhouder en Hertog, Brit, Gal en Amerikaan, Vlootvoogd en Staatsman, v. d. Capellen en v. Goens afhankelijk zijn geweest van dezen Dirk Schuurman. Hoe lang is de lijst der boeken en boekjes, die hij naar aanleiding der tijdsomstandigheden in 't licht zond of die door zijne bemiddeling met en zonder naam van uitgever, met en zonder jaar of plaats van uitgave aan den man kwamen! Ik bezit eene verzameling van zeven lijvige deelen, waarvoor hij titels en rugtitels liet drukken en die hij in den handel bracht. Zij heet „Verzaamelingen van politieque Werkjes, betreffende Geschillen tusschen Groot-Brittanje en de Vereenigde Nederlanden, En de daar uit ontstaande Oorlog, en over

de Oneenigheden in het laatst gemelde Rijk. 1779 – 1784." Alles, alles in echt patriottischen geest!

Waar was toen ter tijd het hartje der beweging? Te Amsterdam. Amsterdam speelde de hoofdrol; Amsterdam zweefde op aller lippen, en aller oog was geslagen op Amsterdam. Het had het bij zeer velen in den lande verkorven en anderen verhieven het tot in den derden hemel. En waar was het hartje van Amsterdam? Aan de beurs; in onmiddellijke nabijheid nu van de beurs woonde Dirk Schuurman, bij wien als van zelf de voor of na beurs slenterende kantoorbedienden inliepen, om het nieuwste snufje te halen, dat in de politiek werd aangeboden. Daarheen zond zeker ook Jean de Neufville, als hij te voornaam was om er zelf in te gaan, een van zijne onderhoorigen, die hem het laatste boekje ter aangename lectuur aan de theetafel t'huis bracht. Ja, uit dat winkeltje werd de wereld geregeerd even goed als uit de kabinetten van Londen, Parijs, Petersburg en 's Gravenhage.

Want uit dat winkeltje werd gewerkt op het volk. Versta daaronder in die dagen niet het gepeupel, ook zelfs nog niet den vierden stand, maar de kleine burgerij, die vooral in eene stad als Amsterdam zoo talrijke en invloedrijke klasse, niet geheel ontbloot van vermogen en kennis, maar bij welke eene aardigheid, een grap het ontegenzeggelijk won van de diepzinnigste en grondigste redeneering. Wilde zij dan niet redeneeren? Och ja wel, maar op hare wijze, namelijk ietwat oppervlakkig. Dit was de schare, voor welke Dirk Schuurman werkte en door welke hij zijn brood en misschien meer dan zijn brood had. Totdat hij in 1785 al te stout werd, en wegens verkoop van het allerverderfelijkste „Aan het volk van Nederland" met zware geldboete en verbanning gestraft werd.

Zoover was hij nog niet gevorderd, toen hij 8 Maart 1779 een weekblaadje begon uit te geven, eene eerste

mislukte proeve op een later voor zijne beurs zeker met beter gevolg betreden weg. De tijden waren nog niet rijp en het genie ook niet, maar 't is der moeite waard het hier in zijne worstelingen gade te slaan. In titel-vinding was noch schrijver, noch uitgever een baas, want het heette: „de vaderlandsche opmerksame (met No. 3 al *opmerkzaame*) Nieuws-Tyding Leezer". Wie kan er een stijver en onwelluidender uitdenken? Elk nummer beslaat 8 blz. 8⁰, behalve het laatste, dat, om een stuk te voltooien, er drie meer telt. De vijf eerste nummers hebben onder den hoofdtitel op de eerste bladzijde eene gefigureerde lijn, die in de overige eenvoudig eene lijn is. Ik denk, dat Schuurman onderwijl van drukker veranderd is, en er voortaan een gebruikte, die dezelfde letter had en, wat goedkooper, de voorkeur verdiende, al bezat hij dan ook niet zulk eene prachtige fileet. Vraagt ge wat mij recht geeft hem als uitgever te noemen? Niet dat zijn naam voor, op of onder elk nummer staat, maar aan 't einde van No. 24 heet hij onverholen de uitgever dezer vertoogen, en, al is hij zelf dus niet de uitgever van alles wat in de zeven deelen „verzamelingen" voorkomt — van het eerste, door de „Nieuws-Tyding Leezer" gevuld, is dit zeker.

De aanvang van No. 1 is karakteristiek. Luister! „Wy die ons zelven de Tytel gegeeven hebben van de *Vaderlandsche Opmerksame* (dit is dus de verkorte naam die het blad in den dagelijkschen omgang moet dragen; kan het ongelukkiger.?), dienen wel eeniger maate aan dezelve te beantwoorden, of loopen gevaar dat ons Blad Onopmerkzaam achter de Bank gesmeeten word. Het geen ons so aangenaam zoude weezen, als het de Modesche Winkels zou zyn, als er een Vaderlands bevel uit kwam, waarin de Dames gebooden wierd om haar Hoofd-Tooyzels, een goede 3 ½ voet te laaten zakken, en voortaan Musjes te draegen als de Luthersche Wees-Myzies alhier tot Amsterdam doen, en daar zy Ons

bedunkens vry wat mooijer Troonitjes uit steeken als een A la Modische Juffrouw uit Haer Miserabel Koete Nest. Echter (zo wij het opmerken) kon zulk een bevel niet kwaad, maar zoude een allegemeene goede zaak voor het Land zijn, (te weeten) als het ook plaats vond omtrent de Mannelijke Kunnen, en de Jonge Heeren verpligt wierde haar Maanen te moeten draagen gelyk hunne Over Bestevaars gedaan hebben.

„En wat moeste wy dan doen? Vraagen moogelijk de witte Bepouderde Piroos in de korte kleeren, wel Messieurs, Heeren- en Dames-Kappers: Dienst ter Zee of voor Soldaat, onder de Land-Troepen neemen, want zulks doende, zouden de Heeren Officiers niet behoeven te Soubatten om hun Scheepen en Regiments voltallig te krijgen, alzo wy uw, of uw verdervelijke en voor Nederlanders schandelijke konst zeer wel ontbeeren kunnen, en wy hier door ten minsten 30.000 Man zoude bekoomen, die de Wapens in staat zyn te dragen. Zyn er so veel Hairwurmen? op een Hondert of agt weet men het in Amsterdam niet recht, dus oordeeld dan zelfs als men de geheele Unie neemd.

„Wij keeren weder tot onze Tytel, daar wij aan voldoen willen, want schoon hij ons vry wat minder kost als de Bul van een Doctor, die, omdat hij geen Latijn verstaat, dubbeld betaalen moet, eer hij Gepromoveerd kan worden, so is 't doch onze Post en Pligt het beloofde te voldoen."

Dus luidt de aanhef en daaraan beantwoordt de verdere inhoud. Het begunstigen van vreemden, vooral van Duitschers, bij voorkeur Moffen genoemd, is nog maar de grootste ergernis. Daartegen is de ijver ontstoken. Voorts koddige vergelijkingen, geen stijl en geene regelmatige interpunctie – ziet daar de „Vaderlandsche Opmerksame". Maar juist zoo was Schuurman of zijn auteur op weg om een groot publiek onder het volk te winnen. De tijd moest nog wat veranderen en nog

wat meer stof tot praten geven, en zij zouden de leid: lieden worden van het publiek.

Nu in Maart 1779 is alles nog betrekkelijk rustig Jean de Neufville weet wel wat hij in '78 te Aker gedaan heeft, maar geen mensch weet er nog van o: spreekt over het Amsterdamsche concept-traktaat met Amerika. Eerbied voor den Erfstadhouder en voor den Hertog is nog een der eerste geloofsartikelen van de schare. No. 1 van „de Opmerksame" verschijnt toevallig (of is het speculatie?) op 8 Maart, den één-en-dertigsten verjaardag van den Prins en bijna het geheele nummer is vol van een „Gedicht ter Felicitatie Zijner Doorluchtige Hoogheid", waarin hij hoog geprezen wordt. Alleen ééne bede:

„Dat is ('t is onbevijnst, misschien) 'k zal 't mij be-
[klaagen,
Dat ik mijn Vorst vlak uitzeg Neerlands Volk wraekt,
Dat men een Natie slaafs, die Leverijen draegen,
De Vetste Amptenaars, tot 's Lands Inkoomen maakt."

Op dit punt is 't volk ontevreden, anders zeer voldaan met Oranje. Ook onze schrijver; want na het vers heet het: „Zie daer Leezers, Hebt gij de Aard en de Ziel, dergeenen die dit Vertoog schrijft in zijn No. 1 kunnen ontdekken. Te weeten, dat zijn voornemen niet anders is als door dit voorbeeld van Hoogachting voor zijne Doorluchtige Hoogheid, alle waare Vaderlanders onder het oog te brengen, dat ons betaamd onze Hooge Machten te eeren, hun alle respect te bewijzen, en waarlijk wy kunnen zulks niet te veel doen. Geen Land! geen Staat! geen Monarchie van daar de Zon in het Blonde Oosten opgaat, en in het Azuren Weste Nederdaald, wordt door dezelve bescheenen, daar den Burger die geluk-Staat geniet als wij Nederlanders moogen erlangen." Merkwaardig! Nog geen drie jaar later, en er is geen

rampzaliger land dan de Republiek onder zulk een Dwingeland als Willem V!

Dit eerste nummer is vergeleken met de volgende, die ook nog laag staan, een bewijs voor de mogelijkheid, dat men al doende leert. De Schrijver belooft niet meer dan te zullen voortgaan zooals hij begonnen is „juist niet in Poeëzy (wiė 't betreurt heeft zeker weinig smaak); neen, in Proza, dat is te zegge Vaderlandsche Taal Spreeken, niet Simmeleeren, voor de vuist uitkomen." Hoor het wel, lezer! 't is nog niet als twee, drie jaar later, maar het instrument wordt al gestemd, om er dan flink op los te kunnen schetteren.

Gij dacht misschien nieuwstijdingen te krijgen? Geduld! „Ja, dat zal het ook bij welzijn met No. 2 weezen." Voor ditmaal een enkel berichtje over het winterweder. Het is Netto (!) 600 jaar geleden, dat wij ook een winter als dezen hadden. De jongens „verdiverteerden" zich 28 Februari met zwemmen buiten de Wetering- en Leidsche poorten. En daarmeė loopt het voor ditmaal af; wij hadden van den „Opmerkzaame" meer opmerkzaamheid verwacht, en dat hij dan meer gevonden en geleverd zou hebben.

Ook No. 2 beantwoordt nog niet volkomen aan de belofte. Het handelt uitvoerig, naar aanleiding van het bevoorrechten van buitenlanders, over de beteekenis van den naam Mof, als niet op Duitschers in 't algemeen maar vooral op Westfalers toepasselijk, en dan.... komen werkelijk oorlogsberichten uit Duitschland, en politieke zoowel als wetenschappelijke berichten uit vele landen, bij welke gelegenheid het begeerige Engeland al een tikje krijgt. Overgenomen zijn deze berichten niet, maar nu zoowel als later op eigenaardige wijze bewerkt. Het door snaaksche vergelijkingen grappige genre vindt in den schrijver een ijverig beoefenaar.

Gemakkelijk schijnt dit nummer 2 gevuld te zijn; ook No. 3 heeft nog stof in overvloed; en, daar ver-

scheidenheid behaagt, ontvangt de lezer een klinkdicht op het honderdjarig afsterven van Joost v. Vondel. Eigenlijk had het om 's mans tweedracht stoken wel geene plaats verdiend in een vaderlandsch blad, maar als Dichter verdient hij verschooning. Natuurlijk is Vondel's kunstbroeder, de fabrikant van de felicitatie voor Willem V, uitstekend geschikt om hem te waardeeren. Of zoudt ge meenen nog beter om den dan volgenden brief te bewonderen van iemand die begint: „Ik bin ien lompe Zuidhollandse Boer"? Deze boer, hoewel zeer ingenomen met den „Opmerkzaame", „had wel ewenst, dat jij wet gauwer van de Moffen of Poepen of estapt had, en in drie woorde maar ezait had, alle botte vlegels binne Poepen, in alle verstandige luy binne Menschen, die ien land nuttig kanne weezen." Hij had liever dan over de Moffen wat over Lord Nord gehoord; nu zal hij zelf over hem schrijven. Zijne brieven, schoon eenvoudig, zijn ook elders geplaatst; men heeft hem zelfs om meer verzocht, „nouw trouwens het won de Schrayvers de moeyte uit." Zoo komt de aap uit de mouw!

Die eenvoudige boer wist het wel; 't was me een hoofdbreken elke week klaar te zijn met 8 blz. 8°! en onze schrijver spreekt uit ondervinding, als hij in de later te noemen „historie van den heer Martinus" dezen held, die voor één stuiver daags jongen op eene drukkerij geweest was, laat verhalen: „Nog hebben die arme Boekdrukkers Jongens, tot overmaat hunner Plaag, een andere zaak, en dat is wel de ergste en zwaarste, daar zy het meeste slaag om beloopen, te weten, als de Zetter hun om Copy zend, en den Autheur is daaraan doende te Schryven, laat de Jongen een uur of twee, al is het in het strengst van de Winter, in de gang van het Huis staan wagten, eer de half bevroozen Ziel een pag. of zes Copy krygt, daar hij dan mede heen fokt, doch pas zijn voeten op de Drukkerij heeft, of de Zetter, die zonder werk al die tijd gestaan heeft, begrijpende,

de Jongen heeft onder weg gespeeld, begroet den armen hals met Schoppen en Klappen, derhalven die het een Boekdrukkers Jongen (*alias tweebeend Post-Ezel*) kwader gunt als hy het heeft, doet waarlijk zonden."

Weldra wordt de copij-nood nijpend en daarom wijselijk besloten een groot stuk op touw te zetten, dat de meeste plaats zal beslaan in No. 5 en 28 (zegge acht-en-twintig) volgende nummers. 't Is geschreven in den toen zoo geliefden vorm van gesprek in de onderwereld, die zich leent om allerlei wijsheid te verkondigen, allerlei hatelijkheden aan den man te brengen en dat onder het genot van de meest mogelijke elasticiteit: wenschelijke eigenschap, als de drukkersjongen staat te wachten! „Saamenspraak" heet het „Gehouden in de Elizesche Velden, tusschen den Wysgeer Cicero, Claudius Civilus, Gysbregt van Amstel, de Lijdse Burgemeester van der Werf, Kenau Hasselaar van Haarlem, Trijntje Rembrands van Alkmaar en nog twee Persoonen. Eerst kortelings overleeden en in boven Gem: Velden aangekoomen." Deze twee personen zijn Mijnheer Wispelturig en zijne vrouw Madam A la Mode. Wispelturig wordt zeer onkiesch door den schrijver gebruikt om de lotgevallen van zijn Moffrikaanschen Vader te verhalen, die op een stroowisch in Holland was komen aandrijven en als meerderen had ondervonden, hoe men daar den vreemdeling bevoordeelde. „Beerend" — zoo heet de vader — is oliedom en wordt natuurlijk op reis zeeziek, wat aanleiding geeft tot eenige koddige tafereelen, die niet weinig danken aan het patois waarin de man spreekt. Ware het verhaal niet te gerekt, men zou het niet geheel onverdienstelijk kunnen noemen, daargelaten altoos dat geen zoon zóó van zijn vader spreekt. En als de stof onzen schrijver te machtig wordt, weet hij niet te eindigen als Potgieter met een „Cetera desunt", maar laat als „deus ex machina" een 69jarig Haarlemsch Heer met een brief tot afbreken der historie dringen, die dan nu ook in één

nummer klaar is; want Beerend trouwt met zijns heeren dienstmaagd, bedekt alzoo diens oneerbaren omgang met haar en krijgt als loon een goeden post. Zoon dier dienstmaagd is de heer Wispelturig, de verhaler zelf! Welke tijden! welke zeden! – Nu gaan de HH. Cicero, Claudius Civilus en consorten weer over deftiger zaken redeneeren; de Stichter van het machtige Rome en Burgemeester v. d. Werf vervangen de plaatsen van Wispelturig en gade. Zoo komt er een en ander voor, dat meer kennis van de oude en nieuwe dingen doet vermoeden, dan men, op schrijvers stijl en taal afgaande, hem zou toekennen. Ditzelfde verschijnsel, dat zich in vele geschriftjes van die dagen voordoet, meen ik te moeten verklaren uit de toenmalige veel meer algemeene, maar dikwerf ook ten halve volbrachte studie der klassieke oudheid; want dat werkelijk geleerden en deskundigen de hand leenden tot zulk gebrekkig werk, laat zich moeielijk denken. 't Is overigens niet meer dan een klassiek vernisje, waarmede de „Opmerkzaame" en dergelijken hunne holle stijve beelden bestrijken.

Ook de „Samenspraak" begint weldra te kwijnen; maar.... nog is October niet ten einde; en in Maart is eerst de eerste jaargang compleet. Aan 't hoofd van No. 34 wordt verkondigd, dat een Vaderlander (of die zich ten minste zo noemt) – ik ben zoo stout aan zijn bestaan te twijfelen – verzocht heeft de samenspraken te eindigen en zijn stuk op te nemen: „Waare Geschiedenis en Levensgevallen van den Heere Martinus." 't Is een romannetje in 19 hoofdstukken, geplaatst in 19 nummers, van welke het 19de ook het laatste is van den eersten en eenigen jaargang. O met welk een verruimd hart zal de schrijver de laatste woorden aan den drukkersjongen hebben afgegeven: „daar niets mede beoogd werd, als dat de Deugd Kroond het

EINDEN."

Zoo staat er; en dit ontslaat mij van de moeite om

n de strekking van het verhaal aan te wijzen. Zal ik eerlijk zijn, dan moet ik verklaren, dat het niet onaangenaam leest en er van den schrijver door degelijke studie nog wel wat beters had kunnen worden. Maar misschien ben ik partijdig, omdat de ongelukkige Martinus, een wees, door zijn ontaarden oom bij een dronkaard en diens degelijke vrouw te Amsterdam ter opvoeding gezonden, mij kijkjes geeft in den toestand der lagere volksklasse in die dagen, mij brengt in den „Haakjes en Oogjes-gang" in de Anjelierstraat, in eene boekdrukkerij en in een schilderswinkel en waar niet al meer!

De beide langere stukken worden in elk nummer afgewisseld met nieuwstijdingen. Deze zijn belangrijk om den geest der bevolking tegenover het buitenland te doen kennen. De haat tegen Engeland, die roof- en plunderzieke natie is woedend, maar de liefde voor Frankrijk volstrekt nog niet groot. Engeland pleegt rooverij op uitgebreide schaal, maar de Fransjes, over wie meest meesmuilend wordt gesproken, als over de „luchtige" Fransjes, zijn van een buitje ook niet afkeerig. Vertrouwen is er evenmin op Frankrijk als op Engeland. Hoor maar „het volgende (6) Regels Vers *Ex Tempore* in zeeker Coffyhuis" door een Batavier uitgesproken:

„Moet dan de Fransche Haan ons Neêrland overkrayen?
Ons Geld afleenen, om ons naderhand te drayen?
En *Engeland*, ons ook berooven van ons goed?
Daar het vol schulden steekt, en door ons Leeven moet,
Waakt op ô Bataviers, wild aan die byde Leeren,
Hoe dat een Leener steeds zijn Geld-Schieters moet Eeren."

Als deze dichter door zijne poezy eene plaats onder de te eeren „Geld-schieters" gekregen heeft, dan was

de gave toen meer dan nu eene rijkmakerij. Maar we een sul ook, deze man voelde zich en verbeeldde zi iets te zijn. No. 10 eindigt: „De volgende Week (so niet te veel Courantnieuws is) zullen wy ons gevoele mede deelen, wie, als wy in Oorlog mogten komen, w oordeelen te moeten byspringen, Vrankryk of Engeland. Het orakel blijkt in 't volgend nummer voor Frankrij te zijn, en zoo kent men den weg al, die later al de weg tot volmaakt geluk geprezen zal worden. Ja de toekomst doemt nevelachtig op! De Rotterdamsche boekverkooper J. de Leeuw, die eene eerste rol op het pamfletten-tooneel zal spelen, ontvangt reeds uitbundigen lof om zijn belangeloos uitgeven van prenten bij gelegenheid eener brand.

Nu we toch op het à propos van branden zijn, moet ik van een merkwaardig bericht spreken in het voorlaatste nummer voorkomende. Den 19den Februari 1780, „'s morgens ongeveer de klok vier uuren, bespeurde 2 a 3 Lieden, die het Lydsche Plyn passeerden, een licht als van een helder brandende kaars, in het Huis van de gladde Kastenmaker of Schrijnwerker, Mons. de Vries genaamd, woonende aan het Leidsche Plyn, in de beginne der korte Leidsche Dwarsstraat, welk voorn. licht in minder als twee minuten, zich van buiten liet aanzien, als ter dikte van een Bierton, door welkers verbreiding, eer nog drie minuten passeerden, de Vlam over het vertrek, daar de Brand was, in het geheel heen sloeg." Het geheele huis, een dubbel huis met zes naast elkander staande schuiframen, stond weldra „in lichte laaye Vlam" (zoo zeide men toen nog). Ongelukkig was de Nachtwacht even voor het inkomen van het bericht „afgeleezen." Maar – was hun tred huiswaarts in dit geval gelukkig loom genoeg of waren zij nog bijeen? – zij werden weêr naar hunne wijken gecommandeerd om brand te roepen. Inmiddels ging het vuur zijn gang en 't werd bijna 5 uur eer er spuiten

kwamen. Men vreesde voor de belendenden, een Smid en een Bakker, ja voor de heele dwarsstraat en het Aalmoezeniers Weeshuis. Maar „men kan – – niet genoeg de Lof uitbazuinen der Amsterdamsche Spuitgasten, die als trouwe Bataviers (NB. Men begint de taal al goed te spreken, die later zooveel dienst zal moeten doen), de Brand trotseerende, tegen het gloeyende Dak, daar de Vlam woedend uitsloeg, opklommen, inspooten en de Stad bewaarden, enz." Ten 12 uur was men nog bezig aan het dooven der smeulende vlam, en gelukkig kon de „Opmerkzaame" Zaterdag avond bij het lezen der proef melden, dat geen der spuitgasten „bij een gedeelte van het instorten van 't Dak" gesneuveld was. Zoo redde men zich toen er te Amsterdam nog niet als thans eene bijna volmaakte brandweer was. Maar de spuitgasten waren ook Bataviers, trouwe Bataviers, en door die qualiteit vergoedden zij geheel wat er aan de bluschmiddelen ontbrak.

't Is vreemd dat onze „Opmerkzaame" zoo weinig Amsterdamsche nieuwtjes heeft. Behalve van de zwemmende jongens en van dezen brand op 't Leidsche plein, spreekt hij alleen nog van de Burgemeesters-verkiezing in Feb. 1780. Hij noemt het zelf „meer dan billijk" dat hij dit doet. Onder de verkorenen trekt boven alles onze aandacht Mr. Egbert de Vry Temming, die vervolgens zooveel van zich zal doen spreken!

Dit bericht onderscheidt zich van bijna al de overige door het gemis van elke grappige uitdrukking, waaraan anders de schrijver van „de Opmerkzaame" in al zijne stukken te kennen is. Hij kan niet nalaten snaaksche vergelijkingen te maken, als: domme menschen worden aangewezen als dezulken, „die niet begrijpen dat een mensch er zo mal uitziet, als hij een Kop minder heeft." – Dat de Franschman vijf schoten met scherp gedaan had, „brak hem op als de Hond de Worst." – Als dat niet zoo is dan ben ik dommer dan dom, „ja reuk en smaak kwijt,

en kan geen onderscheid proeven in Univelletjes en Pekelharing" — „Als dit alles voorspoed is, beken ik het nooit op een Rommelpot te hebben hooren speelen." — „Daar hij denkelijk die zeelieden so vriendelijk om aan zal zien, alsof hij Paardevygen met Duinkerker Snuif geprepareerd, gekaauwd heeft." Zulke vergelijkingen, soms veel onkiescher, schijnen den schrijver in den mond bestorven; en, daar ook volgens een berichtje aan 't einde van een der nummers, wij met éénen schrijver te doen hebben, wiens ziekte een nommer acht dagen later doet verschijnen, meen ik als auteur te erkennen mijn waarden vriend H. W. Lozeman. J. U. D., die in 1780 een tooneelstuk in vijf bedrijven uitgaf: „Garther of het verwarde huishouden." Dat stuk is ook vol van dergelijke uitdrukkingen. Het beschrijft, hoe het vaderland vóór het uitbreken van den oorlog tusschen Engeland en Frankrijk in den brand zat, en is dus de natuurlijke vrucht van 's mans „opmerken" toen hij „de Opmerksaame" schreef.

Zeker is er aangenamer lectuur dan dit vroeg gestorven tijdschrift. Maar wie den tijd, waarin het werd uitgegeven, wil kennen en het Amsterdam van die dagen, de zeden en de karakters der menschen en hoe alles heendrong naar 't rampzalig jaar 1781, die moet het aandachtig lezen en zal er nog veel meer in vinden dan ik in korte schets kon mededeelen. Daarom stelde ik er belang in het voor vergetelheid te bewaren. Wie intusschen beweren moge, dat het zeker, evenals netto 80 jaar later Kruseman's Zondagsblad aan zijne degelijkheid gestorven is — ik niet.

Eene Schaking in de Achttiende Eeuw.

Eene Amsterdamsche gebeurtenis

DOOR

Mr. N. DE ROEVER.

De heer Jacob Bicker Raye was pas uit zijn donzig bed gestapt. Hij had zijn slaapmuts nog niet voor zijn paruik verwisseld, maar wel zijn gemakkelijke kamerjapon over het fijn linnen nachtgewaad aangetrokken, en zich in een leunstoel neder gevleid, die hem het uitzicht uit de vensters veroorloofde. Gewoon als hij was om prompt op zijn tijd te zijn, en dit als eisch aan al zijn dienende geesten te stellen, was hij er niet weinig over verwonderd, dat de „meester" zich deze morgen – het was den 15 October 1750 – liet wachten, en er minuut na minuut verliep zonder dat hij het voorzichtige tikje op de deur van 't slaapvertrek vernam, om terstond daarop zijn fraai Chineesch porceleinen scheerbekken met dampend water in de hand van den „meester" te zien binnendragen. Hij zou stellig zijn ongenoegen niet hebben kunnen verkroppen als zijn aandacht niet was beziggehouden door kleinigheden, die een gewoon mensch niet zou hebben opgemerkt, maar die aan

het scherpziend oog van een man als hij, die met zijn tijd geen raad wist en leefde door en voor de nieuwtjes van den dag, niet konden ontsnappen. Op straat hielden de menschen elkander staande, melkboeren en bakkers maakten ongewoon lange praatjes met de dienstboden, ... „zeker! daar is iets gebeurd", dacht Bicker. Hij was op 't punt broek en schoenen aan te trekken, om de straat op te loopen, maar een streek langs zijn ronde, mollige kin overtuigde hem, dat hij zijn deftigheid zou hebben tekort gedaan als hij ongeschoren, als een „onfatsoendelijk" man, de deur ware uitgegaan.

Daar klonken eenige minuten later „'s meesters" tikjes. Op de trekken van den barbier las de heer des huizes aanstonds de bevestiging van zijn vermoeden, en zijn: „Goeje morgen Jannes!" kwam er precies uit alsof hij zeggen wilde: „Wat is er toch gebeurd?" Het point d'honneur van den meester liet evenwel niet toe zonder de noodige plichtplegingen een illuster en gequalificeert persoon als de heer Bicker, vermaagschapt aan de regeerders der stad, onderhanden te nemen. Eerst moest er geinformeerd worden naar nachtrust, naar welstand, naar ontlasting — wij mogen niet vergeten, dat de meester tot het gilde der geneesmeesters behoort — en 't hielp niet, of de patient door korte antwoorden al te kennen gaf, dat hij verlangde ter zake te komen en de nieuwtjes te hooren. Ditmaal was Jannes al bijzonder onbegrijpelijk. De verrassing zou er te grooter om zijn, grooter dan de meester vermoedde; want nauwelijks had hij het bekken onder de kin gezet, zijne vingertoppen met het stukje zeep in het dampende water gedoopt, terwijl hij voorzichtig vroeg of mijnheer al van het groote nieuws gehoord had, en den patricier, die zich op 't vernemen van heel wat anders voorbereidde, op zijn ontkennend antwoord, met enkele woorden al zeepende medegedeeld, dat juffrouw Victor door den graaf von Todtleben geschaakt was, of de halfingezeepte stoof op met zulk een onver-

wachten sprong, dat het warme water over zijn kamerjapon stortte, en Jannes ternauwernood het bekken van een wissen ondergang kon redden.

Waarover de heer Bicker zich zoo verbaasde?

Dat is in twee woorden te zeggen.

De graaf von Todtleben stond bekend als een woest heer, een avonturier, die gescheiden leefde van zijn vrouw, en de schatrijke juffrouw Victor was, hoe vroeg ontwikkeld ook, pas veertien jaren oud.

Die sakerdaensche graaf, dacht Bicker, moet die nu al die tonnen Hollandsch goud naar zijn land sleepen, en den kleinzoon van burgemeester A, of het neefje van neef B, of den veelbelovenden zoon van Dominus C achter 't net laten visschen! Hij wilde er het fijne van weten, en dat zou de meester hem natuurlijk niet kunnen vertellen. Toen deze vertrokken was kleedde hij zich haastig aan, terwijl hij een stukje krentebrood en een kopje China-China nuttigde, verliet zijne woning en stapte naar eenige oude kennissen, die hij begreep dat goed ingelicht konden zijn. Een paar uren later keerde hij terug, ontsloot zijn schrijftafel, sloeg een deftig folio schrijfboek open, dat hij uit een van de laden gekregen had en het opschrift droeg: „Notitie van 't merkwaerdigste, mij bekent, dat er is voorgevallen binnen de stadt Amsterdam, zijn begin nemende met den jare 1740", en nadat hij zijn pen op den duimnagel losgedrukt en in de inkt gedoopt had, schreef hij:

14 Oct. 1750.

„Is de jonge juffr. Fictor, die bij haar oom en voogt „de Hr. Colonnel Fictor woonde, bij haar andere oom en „voogt, de heer Pieter Bok [1]) te gast versogt en gegaan,

[1]) Pieter Bok was gehuwd met Maria Danckerts; zijn oomschap van de juffer was, gelijk men het te noemen pleegt, al zeer »koud."

Zijne kinderen, de speelnootjes van de juffer, waren Ida Maria, Petronella Jacoba, Frederika Elisabeth, Margaretha Elisabeth en Michiel Bok.

„alwaar sig meede te gast bevont een offisier, synde „de graaf van Todleebe, werdende door de dogters van „den heer Bok, juffrou Fictor, die graaf Todleebe en nog „twee andere heeren, die daar present waaren, partij „gemaakt om na de Opera te gaan [1]), die buyten de „Uytregtse poort aan de Bergervaarderskamer [2]) was, „waarop sy gesamentlyk met twee koetsen savons om „ses uure daar na toe reden. De Opera om negen uuren „uyt synde, gingen de juffrouw Bok met die twee heeren „in de eerste koets en de graaf Totlebe met juffrou Fictor „in de tweede koes, dog in plaats van de stadt in te „ryden, toen de graaf met die juffr. weder in de poort „waaren, ree die laatste koes de regterhandt om na de „Weseper poort, alwaar een koets met ses paarden gereet „stont, verselt van twee lijfknechts, een koetsier, een „postiljon en nog twee karels, als hoesaren gekleedt, be„neffens een vrouwspersoon, die een pakje bij haar hat „en met die graaf en juffrou Fictor in die koets gong „sitten en spoorslags de Weeseper poort uytreeden, „synde so weggevlugt."

Na zijn geschrijf nog eens te hebben overgelezen, sloot hij boek en schrijftafel en stak een pijp op, om in kalme rust en beziggehouden door zijne overdenkingen het uur van het tweede ontbijt af te wachten.

Laat ons deze gelegenheid gebruiken, om met de helden van deze romantische ontvoering wat nader kennis te maken.

---

[1]) Van elders weten wij, dat zich daar toen Masiton liet hooren. Het was een troep, die Italiaansche Opera's opvoerde. Op dien avond werd »l'Orazio" van Galuppi genaamd Boranello gespeeld. De voorstelling begon ten half vijf ure

Den 20 October nam de troep zijn afscheid met de opvoering van »Litre Cicisbei."

[2]) Toen bewoond door L. van der Hart.

Juffrouw Victor was een jonge dame, die onder de zon van den Indischen Archipel geboren was en daar hare eerste opvoeding genoten had. Haar vader, Louis Victor, was voor de Compagnie naar Indië gegaan; hij was gelukkig geweest en had fortuin kunnen maken in de verschillende ambten, die hij had bekleed. Weinige jaren te voren was hij als Opperkoopman, Sabendhaar en Licentmeester te Batavia overleden, uit zijn huwelijk met Maria van Baaten slechts ééne dochter Maria Petronella Victor nalatende, die de eenige erfgenaam was van zijn op minstens acht tonnen gouds begroot vermogen. Het meisje werd spoedig naar Patria gezonden, terwijl door tusschenkomst van het College van Weesmeesteren te Batavia hare persoon en hare goederen aan de hoede van de Amsterdamsche Weeskamer toevertrouwd werden. De Weesheeren hadden aanstonds eene overeenkomst gesloten met den heer Gideon Victor, den broeder van den gewezen Opperkoopman, die na de woelingen van 1748 tot kolonel van de burgerij was benoemd en door dit ambt en den invloed, die het in den krijgsraad bezorgde, zoowel als door de betrekkingen tot de Amsterdamsche regeeringsfamiliën, waarin zijn huwelijk (28 October 1732) met Maria van Collen, een nichtje van den alvermogenden burgemeester Ferdinand van Collen, hem had gebracht, tot de lieden van aanzien behoorde. Bij hem zou de weeze worden groot gebracht, en het werd geheel in overeenstemming geacht met haren stand en rijkdom, dat aan den kolonel 's jaars vijfhonderd gulden werden toegelegd, om de kosten van opvoeding en verzorging te bestrijden.

Het kon niet missen, of bij het wel niet goedkoope maar voorzichtige beheer, dat ter weeskamer werd gevoerd, zou haar fortuin tegen den tijd harer meerderjarigheid nagenoeg verdubbeld zijn. In een koopstad als Amsterdam, waar men van ouds meer waarde aan rijkdom, dan aan geboorte hechtte, zou een goede partij

niet uitblijven, ja, 't is niet onmogelijk, dat oom de kolonel droomde van een huwelijk met een van de vele hooggeboren jonkers, die aan de Amsterdamsche juffers gaarne den voorkeur gaven boven de adellijke jonkvrouwen van den lande, indien zij daarmede hunne vaak boven mate bezwaarde voorouderlijke goederen konden ontlasten en hun aanzien door de macht van het aangetrouwde kapitaal herstellen. Telken jare streken er eenige van die landjonkers, die men op 't einde van de vorige eeuw, wellicht reeds in den tijd waarin deze gebeurtenis voorviel, „hertenjagers" noemde, in onze vaderstad neder, en de kooplui waren niet van die kracht, dat zij voor den glans van eenen overouden naam en van schitterende titels geen oog hadden. Liep het geluk zulke jonkers niet mede, of volgden zij de inspraak van het hart, wanneer dat door een juffer van eenvoudigen staat werd in vlam gezet, dan trokken zij zich onder de kleine burgerij terug of werden door de alvermogende burgemeesters, op voorspraak van verwanten, met een of ander klein postje begenadigd, dat eene betere betrekking langs de ladder der hierarchie in uitzicht stelde.

Ofschoon juffrouw Victor onder de toenmalige regeeringspersonen verscheidene verwanten had, sproot zij niet uit eene familie, die tot het Amsterdamsche patriciaat kon gerekend worden. Victor Victors, die de stamvader van de familie schijnt te zijn geweest, zette zich op 't eind der zestiende eeuw alhier uit Antwerpen als spaansche-stoelenmaker neder, en Louis Victor zijn zoon was hetzelfde ambacht blijven uitoefenen nadat hij het bode-ambt op Dordrecht had verworven. Deze was met tien kinderen gezegend geweest, waarvan de met roem bekende schilder Johannes Victor of Victoors, leerling en gelukkig navolger van Rembrandt, er een was. Het bode-ambt was eene begeerde betrekking, die tamelijke voordeelen schijnt afgeworpen te hebben. Louis was althans in staat zijn tiental op te voeden en in fatsoen-

lijke zaken te zetten, waardoor de Victors alras tot de gezeten burgerij gingen behooren. Grootvader Victor was in eerste huwelijk aan Christina Pauw verbonden geweest en hertrouwde (Februari 1694) met Petronella Bors van Waveren, weduwe van den schepen Frederik Danckerts, die het levenslicht schonk aan Louis en Gideon, de vader en de oom van de juffer, wier avontuur ons thans zal bezig houden, en die alzoo voor geen burgemeesterszoon een partij zou zijn geweest, waarover de familie zou hebben te blozen. Met menig invloedrijk regeeringslid dier dagen, konden de Victors zich wat afkomst aangaat meten. Maar in de regeeringscolleges was geen hunner mannelijke telgen opgenomen. Oom Gideon was de eerste, die „ad honores'' kwam.

Gottlieb Curt Heinrich, grave von Todtleben, werd uit eene verarmde adellijke familie, die haar stamslot Todtleben in de Wittenberger kreitz in Saksen bewoonde in 1710 geboren, en werd bij gelegenheid van zijn huwelijk met de gravin von Sewertits door den keurvorst van Saksen, die hij in zijn jeugd als page gediend had, in den gravenstand verheven. Hij was het type van den welopgevoeden beschaafden krijgsman ,aan wiens vermetelen moed hulde moest worden gebracht, maar wiens daden en handelingen overigens den toets van eer en trouw niet konden doorstaan. Hij ontzag niemand of niets, om tot zijn doel te geraken. Gewoon *en grand seigneur* te leven, zonder er de middelen toe te bezitten, moest hij zijn toevlucht nemen tot allerlei eerlooze streken, om zich op buitengewone wijze van groote sommen te voorzien. Toen dit eindelijk ter oore van den keurvorst kwam, ontnam deze hem de betrekking van raad in het hof van justitie, waartoe hij hem had benoemd, en verbande hem uit zijne staten, terwijl zijne vrouw, die hij op de schandelijkste wijze mishandelde en bedroog, zich van hem liet scheiden.

In ons land debuteerde hij met een aanbod aan de

Staten-Generaal, om een regiment voetvolk aan te werv
en daarmede in dienst der Republiek te treden.
Staten, die toen juist in oorlog verkeerden met Frankrij
hadden wel ooren naar dit voorstel, vooral omdat Too
leben voor heel veel minder het regiment zou levere
dan anderen het vóór hem gedaan hadden. Hij zou t
vreden zijn met eene vereering van 35000 gl. en he
commandantschap met den rang van kolonel over he
nieuwe regiment, dat te Tiel zich zou verzamelen. D
prins had Todtleben's voorstel sterk ondersteund, omdat
de oprichting van een regiment in den regel bijna het
dubbele kostte. Den 9 Januari 1748 kwam eene overeenkomst tusschen den graaf en de commissarissen van den Raad van Staten tot stand. Todtleben trok nu naar Tiel en had daar vrij wat moeite, om zijn regiment te werven en bij elkaar te houden. Allerlei kunstmiddelen billijkte hij, om slechts op den bepaalden tijd gereed te wezen. Terwijl hij hiermede bezig was kreeg het garnizoen van Tiel order om naar 't oorlogsterrein op te rukken. Todtleben spoedt zich naar het Stadhuis en gelast den magistraat van Tiel op hoogen toon, de poorten te doen bezetten, opdat zijn aangeworven bende niet verloopen zou, dreigende dat hij anders zelf de poorten zou in bezit nemen, hetgeen hij werkelijk schijnt te hebben gedaan. Toen echter op den bepaalden tijd de generaal-inspecteur der infanterie ter keuring kwam, vond hij een slechten, onordelijken troep, die niet behoorlijk van wapenen voorzien was en met wapens uit 's lands magazijn te Nijmegen moest geholpen worden. Intusschen had de graaf mooi weer gespeeld van de ontvangen 35000 gl., had goede sommen gebeurd voor den verkoop van vele officiers-plaatsen in zijn regiment, die hij soms aan twee, drie personen tegelijk met vooruitbetaling verkocht, en nog gelden van die heeren opgenomen, alles zonder de leveranciers van de uniformen en wapenen te betalen.

Het was waarschijnlijk in dezen tijd, dat hij het kasteel

Hoeckenburg te Rijswijk, tegenover Wijk-bij-Duurstede, kocht uit handen van Constantijn Gerard Nobel, die met eene Amsterdamsche dame gehuwd, vele betrekkingen in Amsterdam had, welke een paar jaren later Todtleben de amsterdamsche kringen zouden openen.

Nog was de graaf geen jaar in Statendienst geweest, toen hij een avontuur had met een zijner officieren, dat aan dezen het leven kostte. Todtleben ontweek de gevolgen door de vlucht naar Frankrijk, terwijl invloedrijke vrienden voor hem de zaak afmaakten. Na eenige maanden kwam hij in het land terug, en vond zijn regiment ontslagen en ontbonden. De Staten hadden zich namenlijk de bevoegdheid voorbehouden, om het regiment na de vrede te ontslaan, en zij hadden drie maanden na de vrede van Aken van deze bevoegdheid gebruik gemaakt. Noch de graaf, noch zijn regiment stond bij de Staten bijzonder hoog aangeschreven. Tijdens zijne afwezigheid hadden allerlei leveranciers ten landskantore beslag doen leggen op de aan den kolonel nog uit te keeren gages en soldijen van het regiment.

Als gecongedieerd kolonel zwierf nu Todtleben met eenige getrouwen rond. Rang en titels gaven hem toegang tot alle kringen, waar hij ongetwijfeld een zeer aangenamen indruk maakte. Menigeen zal zich ook niet hebben kunnen voorstellen, dat de kolonel met den schitterenden naam van graaf von Todtleben auf Todtleben, zu Hoeckenburg, Grossen-Erich, Zeipau, Hansdorf, Lipsen, Ischeplau, Alterantz und Westschutzentz, niets meer was dan een laaghartige schelm. De jeugdige Maria Petronella Victor, had zich geheel door hem laten begoochelen, zij had in de schaking toegestemd, en de kolonel zal zich reeds in de handen hebben gewreven in het vooruitzicht, dat hij hierdoor de toestemming der voogden zou afdwingen tot een huwelijk, dat hem in 't bezit zou stellen van haar ouderlijk goed.

Maar dat was gerekend buiten de voogden en buiten

de Amsterdamsche burgemeesters als oppervoogden, die eene dergelijke ontvoering van eene minderjarige niet straffeloos mochten toelaten. Voogden en oppervoogden, in plaats van terstond handelend op te treden, beraadslaagden tien dagen eer eene publicatie werd aangeplakt, waarin eene premie beloofd werd van 6000 gl. aan hem, die den graaf, en 3000 gl. aan hem, die een der medeplichtigen in handen der justitie zou leveren, en er werd bijgevoegd, dat den medeplichtigen, die den hoofdschuldige zou aanwijzen, straffeloosheid zou worden verleend, eene bepaling, die in dien tijd volstrekt niet ongewoon was.

Die tien dagen, hadden de gelieven zich ten nutte gemaakt, om zich naar den Hoeckenburg te spoeden, waar zij des morgens waren aangekomen, en in den loop van den dag eene verklaring aflegden voor den auditeur-militair, dat Maria den graaf overreed had haar te ontvoeren. Op het vernemen van de groote premie op zijne aanhouding gesteld, achtte het jonge paar het veiliger over de grenzen te ontwijken. Intusschen hadden zij van Tobias Boas, bankier in den Haag, een aanmerkelijke som gelds opgenomen, waarvoor zij eene schuldbekentenis van 34000 gl. hadden afgegeven. Juffrouw Victor was waarschijnlijk daarbij getreden in den eigendom van drie van 's graven erfgoederen, zoodat zij voortaan zich noemen kon: Victor auf Ischeplau, Alterantz und Westschutzentz. Todtleben kon blijkbaar beter eenige van zijne toenamen, dan de ducaten van de amsterdamsche koopmansdochter missen.

Inmiddels bracht het geval groote opschudding te weeg. De menschen waren er vol van en de nieuwsposten — de kleine krantjes van dien tijd — niet minder. Langs de straat werden liedjes verkocht, waarin de zaak werd bezongen, een echte rijmelaars-gelegenheids-poëzie van tien coupletten lang! Daar komt ergens uit Duitschland de tijding, dat de voortvluchtigen zijn aangehouden, korten tijd nadat zij aan de verwanten hadden geschre-

ven, dat zij in den echt verbonden waren. Fluks werd de hoofdprovoost van 't Aalmoezeniershuis, Arent van Westerhoff, tevens onderschout, met den bailluw van het waterrecht, Meynertshagen, den pruikenmaker, Jan Fagnar, en eenige schoutendienaars uitgezonden, om gelijk Bicker aanteekende „die jong getrouwden in haar gezelschap hier te convoyeren". Maar de graaf was blijkbaar beter in Duitschland te huis dan de Amsterdamsche politie; hij liet het gezelschap honderd acht en vijftig dagen reizen en trekken, van de eene plaats naar de andere eer het onverrichter zake bij Burgemeesteren kon terugkeeren. Of Burgemeesteren al ontevreden waren het baatte hen niet, aan den hoofdprovoost moest 800 en aan den waterschout 1500 gl. voor reiskosten uitbetaald worden.

Niet alleen de Amsterdamsche regeering, die door de burgemeesters, als oppervoogden, dadelijk in 't geval betrokken was, ook de Staten van Holland bemoeiden zich met de zaak. Daar echter Todtleben niet meer in werkelijken dienst was kon er van die zijde niets tegen hem worden gedaan. Toch meenden de Staten en het Hof van Holland zich, zij 't ook zijdelings, de zaak te moeten aantrekken. In de Staten-vergadering van 12 November 1750, kwam eene missive in van President en Raden van den Hove, waarbij zij de noodzakelijkheid voordroegen van voorziening te maken tegen het menigvuldig ontvoeren van jonge dochters zonder consent van ouders of voogden, en aandrongen op eene regeling van deze zaak, die reeds in Mei 1742 onder de aandacht van de Staten was gebracht. Na weinige maanden beraadslagens werd, den 25 Februari 1751, een plakkaat gearresteerd, waarin eenige strafbepalingen tegen de bedrijvers van dergelijke misdaden werden bedreigd, in consideratie dat dit geschiedde in „veragtinge van de ordonnantie „Gods en strijdig met de pligt, die kinderen aan ouders „en voogden schuldig zijn, terwijl soodanig doen, niet

„alleen is strekkende tot groote droefheid van ouders, „voogden en nabestaanden, maar ook allesints oneerbaar „en onbetamelijk is, en doorgaans agtervolgd word van een „slegte en quade uitkomst."

Het scheen of de Heeren Staten profeten waren! De toekomst zou bewijzen, dat hunne waarschuwingen, althans wat jufvrouw Victor aanging, maar al te juist waren geweest.

De voornaamste stratbepaling van het plakkaat was, dat de weggeloopen jonge dochter geen beschikking zou hebben over haar goed, en dat de ontvoerder nooit voordeel uit hare goederen of hare nalatenschap zou kunnen trekken.

Dit plakkaat kon echter niet tegen Todtleben ingeroepen worden. Wèl konden Weesmeesteren, door zich op de nietigheid van het huwelijk wegens het ontbreken der vereischte toestemming te beroepen, de uitkeering van de te boek staande gelden weigeren. Dit deden zij, waarop Todtleben hen in rechten aansprak.

Het was voor Schepenen een hachelijk geval om in deze zaak een oordeel te wijzen, omdat de graaf zich van de hooge voorspraak des Konings van Pruissen had verzekerd. Was 't wonder, dat Schepenen zich niet alleen van de voorlichting van de pensionarissen bedienden, maar ook om consideratie en advies zich wendden tot Burgemeesteren? Het was een rechtskwestie, die wegens de hooge inmenging kwade gevolgen voor de stad zou kunnen hebben. Er moest een rechtvaardig, maar tevens om politieke redenen een voorzichtig vonnis uitgesproken worden. Wel waren Burgemeesteren niet van plan, om door eenige concessie aan de wenschen des Konings van hun onafhankelijk standpunt af te gaan, maar er kon naar omstandigheid een hard of een genadig recht worden gedaan. Tot het laatste waren zij bereid, mits het den schijn niet hadde, dat het geschiedde door inwerking des Konings. Deze had Todtleben brieven van credentie

verleend. De graaf van Gronsveld — Diepenbrock, onze envoyé aan 't hof van Berlijn, werd opgedragen de intrekking van deze brieven te bewerken. Den 1 Februari kon deze diplomaat den Burgemeesters melden, dat op hun aandringen inderdaad de credentie door den Koning ingetrokken was, waarop met eene plechtige dankbetuiging aan den monarch werd geantwoord. De Koning liet toen weder van zijne kant schrijven, dat hij de zaak van Todtleben in de bescherming van Burgemeesteren aanbeval, opdat de graaf in staat zou gesteld worden zijn huwelijk in optima forma te doen voltrekken.

Burgemeesteren waren het intusschen met Schepenen eens geworden over de voorwaarden, waarop zij het huwelijk zouden kunnen goedkeuren. In de eerste plaats zou Todtleben abolitie moeten verwerven van de Gouvernante voor zijn wandaad, ten tweede zou hij zich moeten verbinden, om aan de stad de gemaakte kosten en aan de Weeskamer de proceskosten terug te betalen, en ten derde zou hij, na vooraf de toestemming der voogden te hebben verkregen, aanteekening van zijne geboden moeten verzoeken.

Op het laatste schrijven van den Koning van Pruissen hadden Burgemeesters laten antwoorden, dat zij niets anders ten voordeele van den graaf konden doen, dan bij de Prinses op het schenkn der abolitie aandringen. In overleg met de beide pensionarissen werd een missive daarover aan de Prinses opgesteld, en de pensionaris Meester Ernst Graafland reisde zelf met het concept naar den Haag, om het aan den Raadpensionaris en aan de Gouvernante te laten lezen en door hen te doen goedkeuren, vóór de missive officieel werd ingediend. Toen dit laatste was geschied, werd daarvan onmiddelijk aan den Koning kennis gegeven.

Wat het tweede punt aangaat meende men niet minder voorzichtig te moeten wezen. Veel vertrouwen in het eens gegeven woord van den kolonel had men niet.

Men vreesde, dat hij terstond deze voorwaarden zou aannemen, maar later wel een uitweg zou weten te vinden, om zich aan de nakoming er van te onttrekken. Burgemeester de Vrij Temminck drukte dit in zijn aanteekenboek uit: „op te passen, dat hij niet uit zijn „engagement kan springen." Men besloot dan ook òf de acte van abolitie niet te doen afgeven dan onder deze voorwaarde, òf het huwelijk slechts op deze voorwaarde toe te staan; met andere woorden, hem niet te laten trouwen, dan nadat de uitbetaling had plaats gehad.

Ook omtrent de derde voorwaarde had men nadere bepalingen gemaakt. Maar al te goed werd het begrepen, dat het geheele geval meer een aanslag op het fortuin dan op de persoon van juffrouw Victor was. Der oppervoogden plicht bestond ook in het waken voor het behoud der goederen van hun pupil. Wijselijk begeerden dus Burgemeesteren, dat er tusschen partijen eene huwelijksche voorwaarde zou worden gemaakt, waarvan zij zich de vrijheid veroorloofden eenige artikelen vast te stellen. Den bruidegom zou daarbij een vaste som ter beschikking worden gesteld; de rest zou blijven onder administratie der Weeskamer, maar juffrouw Victor zou de vrije dispositie hebben over de vruchten. In overeenstemming met het plakkaat van de Staten zou zij geene beschikking hebben over dit vastgesteld vermogen zoo het huwelijk met kinderen gezegend werd, die na haren dood echter het kapitaal ter Weeskamer zouden kunnen lichten. Bleef het huwelijk kinderloos, dan zou zij bij testament zoodanige bepalingen betreffende haar fortuin kunnen maken, als zij verkoos. Bovendien begeerden Burgemeesteren, dat juffrouw Victor bij „obligeante" brieven èn aan hare voogden èn aan Weesmeesteren om de onmisbare toestemming tot het huwelijk zou verzoeken.

In het laatst van Mei 1752 waren de acte van den

graaf zoowel als de brieven van juffrouw Victor ingekomen. Burgemeesteren waren over den gang van zaken niet onvoldaan en besloten den heer Hoofd-officier (Schout) te laten weten, dat hij met de brieven van abolitie nu maar genoegen moest nemen en „faciel" zijn.

Todtleben was niet van plan gras over deze gunstige stemming te laten groeien. In den loop van dezelfde week zond hij zijnen gemachtigde naar de commissarissen van huwelijkszaken, om over de aanteekening te spreken. Deze achtten het echter geraden niets te doen zonder advies van Burgemeesteren en verontschuldigden zich, waarop de gemachtigde zich bij rekwest tot Schepenen richtte. De graaf beriep zich daarbij op zijn contract en op de verkregen acte van abolitie, doch kon geen bewijs van consent van de voogden overleggen. Het natuurlijke gevolg hiervan was, dat na eenige maanden eene afwijzende beschikking van Schepenen volgde. De kolonel Victor werd daarop door den graaf in rechten aangesproken. Het schijnt, dat de heer Victor redenen had om te vermoeden, dat zijne gewezene pupil zich niet meer met hare volle toestemming bij Todtleben bevond en door dezen wellicht gedwongen werd om de toestemming van haren oom te vragen. Zeker is het, dat hij deze bleef weigeren en nu konden Schepenen den graaf slechts in 't ongelijk stellen, waarop de processen voor een hooger rechtscollege werden voortgezet.

De appellant liet toen weder zijne hooge beschermers voor hem werken op de regeerings-colleges in den Haag.

In Mei 1753 ontvingen Burgemeesteren een lijvig dossier van stukken betreffende het proces met een schrijven van den Raadpensionaris, waarin hij verzocht de stukken ter inzage te geven aan den heer Victor, en te overleggen op welke wijze men met hem eene schikking zou kunnen treffen, opdat het huwelijk zijn voortgang mocht hebben. De heer Victor verklaarde echter in de volle vergadering van den Oud-Raad, dat hij in

geene schikking hoegenaamd wilde treden, en dat hij verkoos het recht zijn gang te laten gaan.

Het was niet twijfelachtig, dat in dit geval het huwelijk tot de vrome wenschen zou blijven behooren, zoolang juffrouw Victor onder voogdij stond.

Toen besloten Burgemeesteren een laatste poging bij den heer Victor te wagen. Zij stelden hem voor, om aan zijne gemoedsbezwaren tegemoet te komen, dat juffrouw Victor met eene acte van Sureté-de-corps — een vrijgeleide — zou overkomen en verklaren of zij met het huwelijk genoegen nam ja, dan neen. Zij verkregen van den miskenden en vertoornden voogd, dat hij in het eerste geval aan het huwelijk geen verdere beletselen zou in den weg leggen. Maar, hetzij de heer Victor weldra tot andere inzichten kwam, hetzij de graaf von Todtleben zijne vrouw niet naar Holland wilde zenden, de huwelijksaanteekening geschiedde niet.

Bijna drie jaren waren er sedert de ontvoering in allerlei geschillen en processen verloopen, en juffrouw Victor, die langzamerhand de gravin van Todtleben genoemd werd, liep naar haar achttiende jaar.

De graaf wilde, toen de bereidwilligheid van de regeerings-colleges hier te lande hem gebleken was, beproeven of hij zijn voorgenomen huwelijk niet zonder medewerking van den onverzettelijken oom zou kunnen doen voltrekken na eene meerderjarigverklaring van zijne vrouw.

Brieven van venia aetatis werden in dien tijd door het Hof van Holland verleend, doch niet dan na brieven van voorschrijving — aanbeveling — van het stadsbestuur, waar de minderjarige zijn domicilie had of geacht werd te hebben. Deze brieven van voorschrijving werden in den regel op hunne beurt niet verleend, dan nadat van de instemming van ouders of voogden gebleken was. Maar in dit geval waren Burgemeesteren niet ongezind, om desnoods van den regel af te wijken, niet zoozeer omdat

de Koning van Pruissen opnieuw bij Burgemeesteren had aangeklopt, om door het verleenen van de begeerde aanbevelingsbrieven de meerderjarigheidsverklaring mogelijk te maken, als wel omdat zij van hunnen kant, sedert Todtleben in hunne voorwaarden getreden was, geen bezwaren meer tegen hem hadden. Wij hebben intusschen alle recht om te vragen of de Amsterdamsche regeering in den aanvang zooveel inschikkelijkheid met den maagdenroover zou hebben gebruikt, indien hij geene koninklijke aanbeveling had gehad. Vóór Burgemeesteren echter eene beslissing namen, verkozen zij zekerheid te hebben, dat het Hof van Holland, dat de brieven van meerderjarigheid verleende, hunne aanbeveling niet zou ter zijde leggen wegens gebrek aan een der essentialia. Alle stukken werden dus naar de Gedeputeerden der stad in den Haag gezonden, met verzoek de aanvraag te overwegen met commissarissen uit den Hove, maar ook om — gedachtig aan den wenk van Burgemeester de Vrij Temminck — maatregelen te nemen, opdat de conventie tusschen Todtleben en Burgemeesteren van zijne zijde zou worden nagekomen vóór de zaken tot het aangaan van het huwelijk „geaplaneerd" werden.

Omstreeks dezen tijd schijnt de graaf voor eene verkeerde wending in de gezindheid van de heeren gevreesd te hebben, althans nogmaals werd door den Koning van Pruissen op het voldoen aan 's graven verzoek aangedrongen.

Kort daarna werd inderdaad de venia aetatis verleend. De graaf kwam aanstonds met zijne vrouw over en het was in de Fransche kerk in den Haag, dat het huwelijk op den 7 Januari 1754 werd voltrokken. De zaak was nog van zoodanige algemeene belangstelling, dat alle nieuwsblaadjes het bericht van dit huwelijk behelsden.

Wie na lange jaren van angst en zorg verheugd waren, zeker niet het minst de crediteuren van den graaf, die nu het oogenblik meenden te zien aanbreken

der eindelijke voldoening hunner rekeningen. Maar hunne verwachtingen zouden niet zoo spoedig vervuld worden, want toen Todtleben aan Weesmeesteren uitkeering verzocht, werd zijne aanvraag afgeslagen. Het schijnt, dat Weesmeesteren van meening waren, dat het testament van den heer Louis Victor bepalingen bevatte, waardoor het kapitaal van zijne dochter met den band van fideicommis was bezwaard. Bovendien kwamen de kinderen van Pieter Bok en Maria Danckerts op met een nieuw proces tegen Todtleben, eischende, dat borgen moesten worden gesteld voor de uitkeering harer nalatenschap in geval de gravin kinderloos kwam te sterven. Zij werden echter bij vonnis van Schepenen van 28 Augustus 1754 in 't ongelijk gesteld. Inmiddels hadden de crediteuren ter Weeskamer beslag laten leggen voor het bedrag hunner vorderingen, welk beslag zij verklaarden te zullen opheffen, zoodra aan Todtleben de afgifte zou worden gedaan. Nieuwe processen ontstonden nu voor de schepenbank, waarin Todtleben het College van Weesmeesteren betrok. Het zou ons te ver voeren al de rechtspunten aan te geven, waarop Weesmeesteren Todtlebens eisch trachtten niet ontvankelijk te doen verklaren. Genoeg is het te zeggen, dat de eindbeslissing door Schepenen werd opgedragen aan den Hoogen Raad, aan wiens uitspraak èn Weesmeesteren èn Todtleben bij accoord overeen kwamen zich te zullen onderwerpen.

In Januari 1755, toen partijen nog druk aan 't procedeeren waren, hadden Burgemeesteren eenige conferentiën gehad met den heer Elberfeldt, agent van den Koning van Pruissen hier ter stede, en met Weesmeesteren. Blijkbaar werd door den Koning al het mogelijke gedaan, om op het beëindigen van het proces in te werken, en het zal daaraan wel te wijten zijn geweest, dat Schepenen eenigzins huiverig schenen om een vonnis te geven, waarbij een van de partijen in 't ongelijk zou worden gesteld. Zij verkozen liever zich van de zaak

af te maken, door de scheidsrechterlijke uitspraak op te dragen, gelijk ik zeide, aan den Hoogen Raad. Deze gaf eindelijk, den 27 November 1755, autorisatie aan Weesmeesteren tot afgifte, indien alle arresten zouden zijn afgeloopen. Weldra bereikte nu een notariëele acte Weesmeesteren, waarin de crediteuren verklaarden met de uitkeering genoegen te kunnen nemen. Van hunne zijde behoefden de graaf en de gravin slechts weinig haast te maken, om het kapitaal in ontvangst te nemen. Zij hadden alle hunne rechten op de erfenis der gravin bij authentieke acte overgedragen aan de Bankiers Splittgerber en Daum, te Berlijn, die om aan alle mogelijke exceptiën te kunnen weerstand bieden, door het echtpaar gemachtigd werden om de erfenis te ontvangen, bij eene acte verleden voor een Koninklijken Hofraad en geheimen Regeerings Secretaris, daartoe expresselijk door den Koning van Pruissen aangewezen.

Bij den grooten Frits stond de graaf blijkbaar in blakende gunst, en het is niet twijfelachtig, dat zonder deze Todtleben zijn doel niet zou hebben bereikt.

Wij zullen zoo aanstonds zien van welken aard 's graven dankbaarheid was.

Eerst in den loop van 1756, had de afschrijving op de Weesboeken plaats.

Er zou reden zijn om te veronderstellen, dat Todtleben zich erkentelijk zou hebben betoond, voor de inschikkelijkheid, die de hollandsche rechts- en regeeringscolleges hem hadden betoond, en dat hij, bewust als hij zich zelven moest zijn van zijne tekortkomingen als officier van den lande, het verleden met rust zou hebben gelaten. Maar dat zou gerekend zijn geweest buiten 's mans onbeschaamdheid. Steunende op de hooge bescherming van den Koning, besloot hij pogingen te wagen, om uit handen van de steenrijke Hollanders

34000 gl. los te krijgen, waarop hij geen aanspraak had.

Nauwelijks was zijn huwelijk voltrokken, of hij diende bij de Staten-Generaal een verzoekschrift in om uitbetaling van die som. In dit op hoogen toon geschreven stuk deed hij zich als de verongelijkte partij voor, vertelde, dat hij slechts 35000 gl. voor het aanwerven van zijn regiment had ontvangen, terwijl anderen steeds werden betaald met 69000 gl., dat hij onverplicht garnizoensdiensten had gedaan, dat men hem niet behoorlijk had uitbetaald wat men hem schuldig was, waardoor hij in allerlei zware processen met zijne officieren en manschappen gevallen was, en dat men buiten zijne toestemming en in zijne afwezigheid zijn regiment had ontbonden. Hij eindigde zijn rekwest met het verzoek, dat men hem bij de Gouvernante zou aanbevelen voor een kolonelsplaats bij een niet licentiabel regiment.

Hun Hoog Mogenden, die ongetwijfeld den kolonel kenden, zullen gekeken hebben, alsof zij het te Keulen hoorden donderen, toen dit stuk in de vergadering werd voorgelezen. Zij stelden het rekwest in handen eener Commissie om daarop te rapporteeren.

Commissoriaal gemaakte zaken vorderen langzaam, en het ging te langzaam naar den zin van den graaf. De Koning werd weder in den arm genomen. Weldra ging er een brief uit 's Konings geheime kanselarij naar den graaf van Gronsfeld, onze envoyé te Berlijn, om Todtlebens verzoek te ondersteunen. Deze diplomaat bracht het verzoek natuurlijk terstond aan zijne lastgevers over. Ongetwijfeld hebben zij door tusschenkomst van Gronsveld met de vereischte hoffelijkheid op deze aanbevelingsbrief geantwoord. Maar zij hebben er zich niet door laten bepraten. Aan Todtleben lieten zij na eenigen tijd weten, dat op zijn verzoek niet kon worden gelet, en dat hetgeen hij nog van den lande te vorderen had ter zijner beschikking lag, mits hij zorg droeg de daarop gelegde arresten te doen opheffen. Zij lieten de gelegenheid

niet ongebruikt voorbijgaan, om hem hier en daar op zijn nummer te zetten.

Reeds een goed deel van het huwelijksgoed zijner vrouw was verteerd, tijdens de uitkeering ter Weeskamer aan de Berlijner bankiers. Langen tijd zou het overblijvende niet duren. Na een jaar tijds was heel het fortuin verkwist en Todtleben moest weder zijn toevlucht nemen tot allerlei oneerlijke middelen, die hem weldra de ongenade des Konings en eene uitzetting uit Berlijn op den hals haalden. Toen bood hij in den aanvang van den zevenjarigen oorlog zijn diensten der Keizerin van Rusland aan, die hem toestond een vrijkorps van 12000 man te werven, waarmede hij Pruissen binnendrong. Weldra als luitenant-generaal aan het hoofd gesteld van een talrijker legerkorps, viel hij in Pruissisch Pommeren, dat hij te vuur en te zwaard teisterde.

In 1760 rukten de Russische en Oostenrijksche troepen op Berlijn aan. Todtleben stelde zich aan het hoofd van 6000 man van zijn vrijkorps en vertoonde zich op 't onverwacht voor de stad, die hij bombardeerde en weldra tot de overgave dwong. Het garnizoen gaf zich krijgsgevangen en Todtleben legde de stad een brandschatting van zeventien tonnen gouds op. Den 3 October 1760 deed de vermetele krijgsoverste zijn intocht binnen de hoofdstad, waar hij, in weerwil van de capitulatie, schandelijk huis hield. Op het vernemen van de nadering des Konings van Pruissen, zijn voormaligen beschermer, verliet hij haar echter ijlings en zette zijne rooftochten elders voort.

Plotseling werd hij met eenige zijner officieren gegevangen genomen en naar Petersburg opgezonden. In Petersburg had men vernomen, dat hij zich verraderlijk in briefwisseling had gesteld met den Koning van Pruissen. De bewijzen waren voorhanden en de graaf werd ter dood veroordeeld den 11 April 1763. Toen wierp zijn dochtertje, dat juffrouw Victor hem geboren had, zich

aan de voeten van Keizerin Elisabeth en verkreeg van haar eene verandering van het vonnis. Todtleben werd vervallen verklaard van zijn rang en uit Rusland gebannen. Doch zes jaren later nam Keizerin Catharina hem weder in genade aan. Toen werd hij naar Georgie gezonden, om met zijn troepen het Russische leger aldaar te versterken. Zijne vermetelheid, met goed gevolg bekroond, deed hem de Circassiers overwinnen en weldra was hij de schrik der Turken. In 1771 naar Petersburg teruggekeerd, werd hij voor zijn verdiensten gedurende deze veldtocht beloond met de orde van St. Alexander Newski. In het volgende jaar voerde hij het bevel in Litthauwen en in 1773 eindigde hij zijn veelbewogen leven te Warschau, den roep achterlatende van een stout krijgsman, doch een karakterloos mensch te zijn geweest.

En Juffrouw Victor, hoe liep het met haar af?... hoor ik den lezer vragen.

Sedert de graaf haar huwelijksgoed ter zijner beschikking had behandelde hij haar even als zijne eerste echtgenoot. Weldra werd zij dit leven moede. Zij stelde pogingen in 't werk om het huwelijk te doen ontbinden, en nadat dit had plaats gehad, keerde zij met hare dochter maar zonder fortuin naar hare betrekkingen terug.

Zij had de ondoordachte stap van hare argelooze jeugd duur betaald.

De Heeren Staten van Holland hadden het in hunne wijsheid maar al te zeer bij 't rechte eind gehad.

De schaking was voor Juffrouw Victor „agtervolgd „geworden van een slegte en quade uitkomst".

Voornaamste Bronnen.

J. Bicker Raye. Notitie van 't merkwaerdigste mij bekent dat er is voorgevallen binnen de stad Amsterdam, zijn begin nemende met den jare 1740.
(Handschrift op het gemeente-archief.)

Aanteekeningen van het verhandelde in Burgemeesters Kamer, door de Burgemeesteren Deutz en de Vry Temminck.
(Handschriften op het gemeente-archief.)

Resolutiën der Staten-Generaal.

Bewijs-register der Amsterdamsche Weeskamer.

Geldersche Volksalmanak 1878—1879.

Michaud. Biographie universelle.

„In den Swarten Hondt."

DOOR

J. G. FREDERIKS.

In de volgende aanteekeningen wensch ik iets te zeggen over een Amsterdammer van geboorte, wiens ouderlijke woning de hierboven staande woorden in den gevel voerde, wiens daden bijgedragen hebben om zijne stad groot, zijn land vrij, zijn volk ontzaglijk en geëerd te maken. Die daden in herinnering te brengen, waar eene nieuwe poging gedaan wordt om de dagen van voorheen te beschrijven in verschillende kleine opstellen, bijeengebracht onder de leiding van een ambtelijk beoetenaar der Amsterdamsche historie, gesterkt door zijn hulpvaardige hand en geoefend oog, is een aangename plicht. Als men een dier velen weer zoo werkzaam aanschouwd heeft in zijne roemrijke dagen, zijnen bijzonderen levenskring nagaat en zijne verwanten tot in verre generatiën in beeltenis bewaard ziet onder de onsterfelijke gewrochten onzer eigene, groote Schilderschool, dan begrijpen wij eenigszins hoe Motley, na de voltooiing zijner Opkomst van den Nederlandschen vrijstaat, de pen nog niet kon nederleggen, voordat op het titelblad stond: „De waarheid is vreemd, vreemder dan de fabel." Groot is het aantal dier uitnemenden, en verklaarbaar zou het zijn, als de van elkander geheel onafhan-

kelijke keuze der Medewerkers aan dit jaarschrift een dier historische persoonlijkheden had uitgezocht, evenzeer gedenkwaardig, maar om zeer uiteenloopende verdiensten, schoon een en dezelfde als eereteekenen der stad hunner geboorte of inwoning. Want alle deze beroemdheden zijn slechts de vertegenwoordigers van een menschengeslacht, zooals niet elke eeuw der historie die vermag aan te wijzen. De zonen van dat geslacht waren gewapend met onvergelijkelijke geestkracht en onuitputtelijke volharding. Zij namen het zwaard der zelfverdediging in de hand, en verdreven hunne tirannen, de krijgslieden uit de school der veròveraars van Granada. Met het scheepsdek onder de voeten, sloegen zij de vloten, varende onder dezelfde vlag, die de schrik was geworden van de Mooren, en die geplant was in eene nieuw ontdekte wereld. Wilden zij de diepten peilen der wetenschap, dan zochten en peinsden zij tot zij het onbekende hadden gevonden. Op het kantoor van den handelaar werden plannen ontworpen, die de gansche aarde omvatten van de Poolzee tot den Zuiderkeerkring, en men rustte niet voor zij verwezenlijkt waren. Niet alleen dit. Was het noodig naar hunne moeilijk te vergenoegen overtuiging, dan begaf de krijgsman zich aan boord van een oorlogsvaartuig; de matroos diende te velde; de geleerde sloot zijne boeken en nam vuurroer of rapier ter hand; de koopman legde de pen neder, aanvaardde den admiraalsstaf en voerde zijne scheepsmacht onder het Zuiderkruis.

De pérsoonlijke geschiedenis dezer helden ligt veelal in 't duister, voornamelijk van diegenen, welker levensberichten aanvangen met den tijd, waarin zij zich begonnen te onderscheiden. Op de monsterrollen der scheepsgezellen van die tijden leest men soms namen van geslachten, die van oudsher gemeenzaam waren. Omgekeerd verhief zich uit de lagere klasse des volks een kind van duistere herkomst tot onvergankelijke vermaard

heid. Ook wordt de ijverigste en scherpzinnigste navorsching teleurgesteld door het onvolkomen gebruik van geslachtsnamen en de weinige zorg van die ze opteekenden. Eindelijk ligt het groot bezwaar dikwijls in de sterke maatschappelijke omwentelingen van dien tijd. Aanzienlijke geslachten waren ondergegaan met de oude instellingen. Nieuwe waren opgekomen, volgens de lotswisselingen der menschelijke zaken. De bevolking was merkbaar veranderd door de inmenging van vreemde elementen. Toen de dwingelandij loodzwaar drukte op de Zuidelijke gewesten, vestigden zich duizenden in dit land der vrijheid. Toen de wijkplaatsen der vluchtelingen elders niet konden geven, wat zij hun toezegden, kozen zij hunne vaste woning binnen de landpalen van dezen machtig geworden staat. Uit hen traden groote gedaanten op, als regenten des lands, leeraren des volks, voorgangers in den godsdienst, aanvoerders der heermacht, en niet het minst, als mannen van grootsche ondernemingen van nooit bedachte daden in zake van handel en scheepvaart. Bij den aanvang van al deze dingen, in het wonderjaar van 1566, werd Jochem Heyndricxz in den Swarten Hondt op den Zeedijk te Amsterdam geboren.

Deze gegevens van den tijd en de plaats zijner geboorte zullen hieronder hunne bevestiging vinden, en hetgeen van Jochems eerste levensjaren kan gezegd worden, is ontleend aan de oude verhalen dergenen, die hem gekend hebben. Toen hij een kind van elf jaren was, had hij zijne beide ouders verloren; wij meenen hem later nog met een zuster te ontmoeten, maar het kind was niet bijzonder geneigd om op den Zeedijk te blijven staan en het dacht hem goed den Swarten Hondt te verlaten. De stand dezer woning doet ons niet denken, dat de behoefte aan het onontbeerlijkste hem 't zeegat indreef; we zullen hem echter meer dan een vierde eeuw later

zijn geboortehuis uit vreemde handen zien terugkoopen, een gewoon verschijnsel van gehechtheid bij personen, die van hunne omzwervingen terugkeeren en zich de weelde kunnen veroorloven van het vaderlijk erfdeel te herwinnen door hunne zuurverdiende penningen. Wat Jochem in zijne jonge jaren zooal heeft ondernomen en volbracht, zou misschien volledig opgeteekend zijn, als het hier zich niet weer andermaal voordeed, dat hij slechts één der duizenden was, welke in die harde tijden en op de groote wateren dat alles doorstaan hadden, wat hun levensgeschiedenis tot een epos maakt. Wij mogen dit hier nauwelijks aanstippen, veel minder verhalen. Maar men leest de lotgevallen van hem en zijne maats met evenveel bewondering voor hunnen taaien moed, als met een glimlach over hunne hardnekkigheid, om na een allerellendigst resultaat van een kwaden zeetocht dadelijk een ander halsbrekend waagstuk te beginnen.

Zijn eerste les bestond in een paar tochtjes tegen de Duinkerkers, die onheuglijk lang een handwerk uitoefenden, dat de vrienden kaap- of commissievaart, de vijanden zeerooverij noemen, waarmede ook menig landgenoot een schoonen duit verdiend heeft. Zijn derde reis was naar Portugal en destijds bekleedde hij de waardigheid van zwabberkaptein. Tot halfman bevorderd, ging hij met een' nieuwgekozen schipper naar Spanje; maar de schipper werd daar aangehouden en Jochem wist met eene buis den Tuin der Hesperiden te verlaten, edoch om onderweg naar Patria in handen te vallen van een Engelschman, door hem Callwell geheeten en vereerd met den titel van zeeroover. Deze gentleman vond het misschien ongepast met den jeugdigen Zeedijker te pronken, zette hem een eindje van Bristol aan wal en liet onzen twaalfjarigen vriend aan zijn lot over. Deze wandelde gemoedelijk naar Londen en vandaar naar Portsmouth; een nieuwe patroon, uit Middelburg afkomstig, zou hem naar San-Lucar meenemen,

doch natuurlijk waren zijne papieren niet volkomen in orde en om hem niet andermaal in staat te stellen Spanje eigenmachtig te verlaten, zette men Jochem op de galeien. Wat later had men hem een geschikter baantje toegedacht, en wel in den militairen stand; hij werd bij het wetenschappelijk wapen der artillerie ingedeeld en zelfs als konstabel op de citadel van San-Lucar. Voor een Hollandsch varensgast, en dat nog zoo jong, is 't niet alles op zoo hoog een fort te zitten om naar de baai van Cadiz te kijken met al die schepen. Toen dan ook Francis Drake de scheepsmacht beneden het observatorium van onzen konstabel verbrand had, werd de artillerist ontslagen en overgeplaatst naar Bonanza, waar toen eene heerlijke gelegenheid bestond om zich te bekwamen in den scheepsbouw: men was daar ijverig bezig om een deel der Onoverwinnelijke Vloot uit te rusten. De ijver van den jongen Hollander was evenwel vrij gering, zoodat hij het bijltje er bij neerlegde, naar de haven van Condad vluchtte, waar hij een schipper uit Medemblik aantrof, die hem naar Zeeland bracht. De Staten van dat gewest deden hem in hunne vergadering verschijnen, waar hij moest mededeelen, wat hem van de dreigende Armada bekend was. Hij nam dienst bij de scheepsmacht, die Duinkerken moest blokkeeren om Parma te beletten zich bij de landingsvloot te voegen en den voorgenomen beslissenden inval in Engeland te doen. Daarna ontmoeten wij hem als soldaat voor het huis te Dort, op de grenzen van Overijsel en het Zutfensche, verder te Naarden in bezetting, dan weer in 't Oosten van ons land bij het beleg en de inneming van Nijmegen en de omliggende versterkingen. Daar onderscheidde hij zich, als onder 't oog van Prins Maurits. Met dezen Vorst had hij zijn aandeel in het herwinnen van de plaatsen in den achterhoek van de hoofdstad der Graafschap tot aan de bevrijding van Bredevoort. Zoo ik mij niet vergis, diende hij onder den vader van den

eveneens als Latijnsch dichter bekenden Jacobus Eindius, heer van Haamstede en schrijver eener Latijnsche kroniek van Zeeland.

Andermaal koos hij de zee. Omtrent in dien tijd was hij tot officier bevorderd en gedurende den landdienst had hij het oude handwerk aan dek niet vergeten. Op den nieuwen scheepstocht veroverde hij een groot schip van een' vrijbuiter uit Biscaye, en de oude gelijktijdige verhalen van deze daad beschrijven zijne koelbloedige dapperheid op eene wijze, die ons bij ontelbare andere voorbeelden van doodsverachting doet huiveren. Na den Biscayer geënterd te hebben, geraakten de onzen op zijn dek en wie nog niet bij het vechten met de vuurwapenen gevallen en overboord gezet, of zwaar gewond en buiten gevecht waren, vatten bijl en piek, zwaard en dagge, pook en mes, koevoet en handspaak aan, en het moordtooneel begon. Het gelukte den Biscayer zijn dek vrij te krijgen en op dat van zijnen vijand over te springen. Aan boord van den Hollander werd gevochten met de woede der vertwijfeling. Een uur lang duurde die bloedige worsteling. Toen sprongen de vechtenden andermaal over en het herwonnen dek vertoonde al de gruwelen van den wateroorlog, als de laatste worsteling volbracht wordt in den staat van razernij. Waar was Jochem? — In de eerste bloedige ontmoeting op hetzelfde schip was hij het diepst gedrongen in de vijandelijke massa. En toen de hevige botsing, die niemand vermag te verhalen, voorbijgegaan was, stond de vijand op het dek der Hollanders en had den overmoedigen held afgesloten van de zijnen. Hij zag de aanvallers tusschen zijne makkers en hem; hij stond daar alleen en afgesneden, onmachtig om alleen een aanval in den rug der vijanden te beproeven, om te doen, wat al zijne vrienden te zamen niet vermochten; daar stond hij verlaten, en een verloren man, als zijne koelbloedigheid hem niet kon redden. En dat redmiddel gebruikte hij. Eén oogenblik, en hij

lag op, — een ander, en hij lag onder den berg van gesneuvelden zijn lot af te wachten. Eindelijk — het moet hem eene eeuwigheid geweest zijn — ziet hij de kans schoon: als een bliksem is hij verrezen, vaart door het midden der vijanden heen, wendt zich om en helpt den Biscayer noodzaken om zich over te geven. En als men nu — wie weet hoelang nog — die vaillancy aan elkander verhaalde of herinnerde, of als oude Jochem dit misschien onder veel hoofdschudden, lachen en knipoogen, naar zeemansgebruik, zelf verhaalde aan jonge varenslui, wie weet hoe deze dat te pas gebracht hebben op den grooten dag bij Duins, om het stucxken weder over te brengen aan onze toekomstige helden in de zeeoorlogen der zeventiende eeuw.

Na dit voorbeeld van zijn algemeen erkenden moed, waarmede de jonkman streed in het vuur der krachtvolle jaren, een ander bericht uit zijn tijd, hoe hij, op rijper en bezadigder leeftijd te werk ging als vlootvoogd. Deze trek mag niet ontbreken aan elke teekening van zijn karakter. Had hij zijn levenlang gevochten, gelijk wij van hem zooeven gesproken hebben, dan was hij een woesteling geweest. Nu is hij een zeevoogd, die bij moed ook overleg bezit en met alle groote mannen in het zeemansvak, de eigenschap heeft, die men zoo gaarne en toch met een weinig uitsluiting, toeschrijft aan „Hollands Admirael", dat hij in den allerhevigsten zeestrijd zijne bevelen stond te geven „met syne gewoone bedaertheyt". Dat ook van Jochem Heyndricxz deze getuigenis gegeven wordt, moeten wij eerst aantoonen, om daarna op te merken, dat nu voortaan — dat is van zijn dertigjarigen leeftijd — aan de duidelijkheid en volledigheid van zijn levensbericht weinig of niets ontbreekt.

„Terwyl men dese comedie speelden, heeft men de groote couragie van den Admirael Swarten-Hondt ghesien, met groote wackerheyt den ganschen tydt, boven op het verdeck (maer eenigh Boots-volck in de Schants) en op

het Vinckenet, tusschen de Focke ende Besaensmasten, met den Cortelas in de handt, alleen, daer honderden van Kogels om zyn ooren vloogen, wandelende, stedigh de Matrosen ende Constapels tot de victorie animerende, nu tydt te zyn in 't werck te leggen, 't gheene sy soo dickwils gheoeffent hadde: en haer hande te reppen, als vrome voor-vechters des Vaderlandts en Soldaeten van den Prince van Orangien, waer door de Boots-ghesellen sulcken moet kreghen, dat sy als Leeuwen vochten, en met sulcken stilligheydt dat men niemand hoorde kickken: soo daer yemant geveldt wierde, die stoptemen datelyck op een sijde, [sic] om de andere niet te verflaeuwen: soe dat het heel heet van den rooster ginck. [Leven van Wilhelm en Maurits van Nassau. Amst. fo. 490.]

Omstreeks 1585 vestigde zich eene familie te Amsterdam, die te Kampen gewoond had. Elf jaar later leeren wij eene meerderjarige dochter kennen, en in 1597 een' zoon. Hun geslachtsnaam is Bas; hun vader heette Jacob; de dochter is Elisabeth, doch is steeds als Lysbeth Jacobs bekend; haar broeder schrijft voluit Lubbert Jacobs Bas en is bakker van zijn beroep, dat hij uitoefent aan het Singel op den noordelijken hoek der Driekoningenstraat, waar vermoedelijk ook de ouders hebben gewoond. Lysbeth mag zoo wat de voogdij over haar broeder hebben uitgeoefend, want bij het huwelijk van Lubbert verklaart zij daarin toe te stemmen. Wij ontmoeten Lysbeth of haar man nog wel eens bij den doop der kinderen van den bakker, doch verder behooren zij niet tot ons onderzoek. Lysbeth dan telde 25 jaar, als wij haar voor 't eerst aantreffen en wel in 't kerkelijke proclamatieboek, waarin de ondertrouw der hervormden werd ingeschreven, en zulks op de volgende wijze:

Den XV Junij 1596. Jochem Heyndricxz, capiteyn op een schip van oorloge, oudt XXX jaren, woonende op boom̄sloot, ten eenre, ende Lysebet Jacobsdr. van Campen, oudt XXV jaren: [tusschengevoegd: 11 annis]

op de oudesytsafterburchwal, verclaeren geene ouders in leven te hebben, ter andere zijde.

Deze inschrijving leert ons den rang en leeftijd van den bruidegom, de jaren en geboorteplaats der bruid, benevens den tijd harer inwoning alhier kennen. Dit laatste gegeven werd aldus tusschen de woorden der akte ingekrabbeld; daarmede was uitgemaakt of de proclamatiën ook elders zouden gaan. Het is eenigszins noodig hierbij eene opmerking te voorkomen, die wellicht door een later onderzoek derzelfde bronnen kan gemaakt worden. In het genoemde proclamatieboek leest men op 19 Augustus 1589: Jochem Heyndricxz, varentgeselle, oudt 23 jaren, wonende op de zedyck, met Aechte Pieters zijne moeder; en Ael Heyndricxzdr., oudt ontrent 19 jaren, bij sinte Olofspoort, met Anna Jansz. haar petemeuye, wiens vader crancsinnich is op de poort bewaert. — Men ziet, dat de gegevens aangaande Jochems geheel met die van onzen capiteyn te water overeenstemmen, en dan zou hij in 1596 als weduwnaar van Ael met de bakkersjuffer getrouwd zijn, 't welk weder eene vermelding in de tweede proclamatie zou ten gevolge hebben. Die vermelding van een weduwnaarschap en daarbij de weglating van den leeftijd was wel een gebruik en misschien ook voorgeschreven, maar men kan er niet op aan: het is wel eens verzuimd of ontdoken. Zoo vinden wij op 11 December 1643 ingeteekend Johan van Galen, van Essen, capitayn te water, 39 jaren, geen ouders hebbende; en Maria van Cracauw, wonende te Elseneur, eene dochter van onzen resident in de Sont. Niemand kan vermoeden, dat onze snaak reeds met de zoo kennelijke onderteekening „jan van galen van essen" figureert den 6 Februari 1627, als vaerentgesel, 24 j., geene ouders hebbende, wonende in de Jonckerstraat, en bruidegom van Helena Pieters, van Amsterdam, weduwe van Gabriël Huyberts. Dit alles zij hier gezegd, opdat niemand iets nieuws moge zien in het huwelijk van Jochem en Ael.

Wat nu het jonge echtpaar betreft, gaan we zooveel mogelijk verhalen. Hoe de kapitein en de jonge zeemansvrouw er uitzagen, zullen wij eerst bespreken, als zij de levenszorgen achter den rug hebben; wat het bedrijf der jonge huisvrouw was, is wel het aardigste dezer heele geschiedenis, vooral wanneer zij daarin bijgestaan werd door haren heer gemaal, als deze binnen was, maar we hebben hem tot zijn trouwdag nagegaan en zijn schuldig hem te volgen gedurende de 25 dienstjaren, die hij nog voor den boeg heeft, en waarin hij zich zal blijven onderscheiden, zelfs bij zooveel mededingers in het zeemansvak van die dagen, getuige zijne verheffing tot de hoogste waardigheid ter zee.

In het volgende jaar na zijn huwelijk had hij een paar convooien naar Hamburg en in het vaarwater der Duinkerkers en tot afwisseling een landtochtje naar Den Bosch, zeker om een der verschillende mislukte aanslagen te steunen, door Prins Maurits ondernomen; in 1598 andermaal tegen de Duinkerkers, niet als convooi, maar als eene bevolen expeditie. In den volgenden zomer nam hij deel aan den rampspoedigen scheepstocht onder den admiraal Pieter van der Does, die zoo vermaard werd in de bange dagen der Onoverwinlijke Vloot en nu een roemloos uiteinde had op het eiland Sint-Thomas. Wij vinden onzen kapitein den 27 Januari 1600 thuisgekeerd, want hij is doopgetuige over een kind van zijn vermelden zwager. Zeker kan hij in die beslissende jaren van den krijg niet zoolang buiten dienst geweest zijn, als de tusschenpoozen van den eenen tocht tot den volgenden zou doen vermoeden, maar kruisen en convoyeeren zonder een conflict telde men zoo niet, zoodat men alleen spreekt van eene reis naar de Oostzee, om in 1603 te gewagen van zijne benoeming tot Vice-Admiraal, ten einde deel te nemen aan de expeditie onder Paulus van Caerden naar de West. Deze tocht behoort tot de punten van nader onderzoek bij de schrijvers

over de geschiedenis van ons gezag buiten Europa. Nog dient opgemerkt te worden, dat Zwartenhond — want die naam wordt hem langzamerhand gegeven — als Vice-Admiraal alleen bij grootere scheepsondernemingen kon dienen, doch uitsluitend wanneer de admiraliteit van Amsterdam daaraan met eene voegzame scheepsmacht deelneemt of zelve een' tocht gelast. De oorlog met Spanje mocht te lande verflauwen en door het Bestand ophouden om eerst na den dood van Maurits en van Zwartenhond te herleven, van verdrag of vrede buiten Europa was geen sprake, en waar de vaan van San-Jago en de vlag van Orange-blanche-bleu elkander ontmoetten op ieder punt der wereldzee, werd er gestreden, zoo goed als in den eersten geuzentijd. Daarom kunnen wij hier volstaan met de opgave van twee tochten, in 1620 en 1621, die zijne roemrijke zeemansloopbaan eervol besloten, en hem nog een tamelijk langen rusttijd lieten, totdat hij als een man van ruim zestig jaren in zijne geboortestad overleed. De eerste dezer expedities stond onder de bevelen van Willem de Zoete van Lake, gewoonlijk Hautain geheeten, en had hare bestemming naar de Middellandsche zee; in die van 1621 was het opperbevel vertrouwd aan Zwartenhond, wien de rang verleend was van Luitenant-Admiraal der heeren Staten-Generaal. Op den 27 December van genoemd jaar 1621 maakte hij naar zeemansgebruik zijn testament; hoe voorzichtig dit was en hoe hard er gestreden werd, moge blijken uit hetgeen wij daarvan hebben bijgebracht om een denkbeeld te geven zijner manier van bevelen, doch hij keerde — gelijk men toen zeide — „gezond" terug. Was hij gesneuveld, gelijk aan zijn ranggenooten Heemskerk en Piet Heyn te beurt viel, dan zou hij een eeregraf verworven hebben onder de statelijke gewelven van eene onzer hoofdkerken, evenals alle vlagofficieren, die strijdende voor 's Lands eere en rechten den dood der helden gestorven zijn. Niet-

temin werd de goede uitkomst van dezen tocht erkend. De Kapitein-Admiraal der Unie bedankte plechtstatig zijn ouden krijgsmakker, die met hem gestreden had onder de wallen van Nijmegen, toen Maurits nog gelukkig was in al zijne ondernemingen en beiden weinig meer dan 25 jaar telden. De Staten-Generaal hoorden naar landsgebruik het mondeling verslag der zending van hunnen dienaar en prezen welwillend zijne moedige daden met republikeinsche hoogheid. En als wij straks zijn beeld beschouwen en den zwaren gouden ketting met het portret van Prins Maurits, dan moeten wij daarin het eereteeken zien voor zijn beleid in den slag vóór Gibraltar in October 1622.

Zwartenhond en zijne gade hebben twee zoons gehad en twee dochters. De eerste droegen de namen van vaders en van moeders vader, Hendrik en Jacob, maar zij moeten jong overleden zijn. De koster der Oude kerk heeft nog een Hendrik opgeschreven, en deze zou een vroeg gestorven broertje van genoemden kunnen zijn, doch de eerste Hendrik is gedoopt in den tijd, dat de oudste dochter, die gelijk al de andere kinderen en deze volgens hare huwelijksinteekening binnen Amsterdam, geboren is, hoewel de doopboeken in en omstreeks dien tijd geen dochter opgeven. Het is dus aannemelijk, dat het oudste kind Maritje gedoopt is den 28 December 1598; de jongens zijn van 1602 en 1604. Men moet eenig denkbeeld hebben van de nauwkeurigheid van sommige der toenmalige heeren kosters. Ze hebben alle denkbare ongelukken: „de naem stong nyet opt seeltie; den naem vergeten; de lay is uitgeveecht," en zooveel meer dergelijke rampen, dat het kind van Jochem Heyndricz heel licht Heyndric kon worden, al hadden natuur en ouderlijk verlangen eene Marritje laten doopen. Iets beter is de inschrijving in het Doopboek derzelfde Oude Kerk van 8 April 1607:

Jochem Heyndricx Swartenhont,
Lijsbet Jacobs,
Lubbert Jacobs, getuijge,
't kint Eggeltie.

Dit is het eerste aan mij voorgekomen optreden va
onzen zeeofficier met een v a n. De doopelinge was zek
bestemd om Engeltje te heeten; achttien jaar later schre
zij, niet minder kunstig dan de koster, haar naam Engel
ghen, en bij den notaris en den grafmaker wordt z
opgegeven als Angelica. Dergelijke vooruitgang in 71 jaa
is niet ongewoon, ook in korter tijd: hare zuster Marritj
heet al vrij spoedig Maria Jochemina.

Wij haasten ons om een ander huiselijk feest bij t
wonen in den ons nu bekenden kring, de bruiloft de
oudste dochter, en die haast is niet alleen, omdat e
weinig feesten te beschrijven zijn, maar ook omdat wij
hier aanleiding moeten nemen om langs eenen grooten
omweg het punt weder te bereiken, waar wij de afgebroken geschiedenis der familie kunnen voortzetten.

Den 12 Augustus 1617 werden kerkelijk in ondertrouw opgenomen: Marten Reyners, 22 jaar, wyncoper, met syn vader Reyndert Ray, op 't Rockin; en Maritge Jochems, 18 jaar, met haar vader Captn. Jochem Hendricz, in de Nes.

De meedeeling is eenvoudig, maar wijst het adres der ouders aan, en hoeveel jaren de bruid werden toegekend, want dat is vaak bezijden de waarheid. Schoon het vrij naïef is zoo iets te zeggen, nu juist die achttien jaren gebruikt zijn om haar doopdag te bewijzen, is het geruststellend, dat eene onafhankelijke opgaaf van elders elke logische bedriegerij onnoodig maakt. Op Ray en Marietje komen wij terug, doch zien eerst wat de voorvaderlijke wijsheid en voorzichtigheid op den tweeden der bruidsdagen deed vaststellen. Op den 13 Augustus 1617 werden de huwelijksvoorwaarden gesloten tusschen Maarten Ray, zoon van Reinier of Reindert Ray en

ren, ons welbekend. Hij brengt
gulden mede. Getuigen zijn:
kroniekschrijver van Friesland,
beiden wonende te Leeuwarden.
tegenwoordigheid van deze twee
Friesland was mij een leelijk
onderzoek en vrij wat medewer-
wam ik tot het besluit, dat zij
ers van de bruid waren, maar
ren zin. Ik ga thans verhalen,
n herberg hielden in de Nes, op
cobsstraat, waar thans nog een
n van Gelderland en toen De Prins
ad er zijn huisteeken van den
Swarten Hondt overgebracht, se-
was dier reeds besproken woning,
orgaans als De Prins aanduiden.
s gezegd is, in den rang van
e weduwe verliet hare met eere
tijd daarna.
jn jaren schreef de gep. majoor
— welbekende en onvermoeide —
onze maritieme geschiedenis een
3 aan de Staten-Generaal was
hij 't zijne niet had. „Jochem
t, herberghe houdende binnen
bij St.-Gen. intercessie bij de
t hem uitbetaald worden *f* 1789:13
st ten laste Geo. Ludwig, grave
steerende schult." Weinig men-
alledaagschen naam als dien van
n Leupe, maar met den gelijkna-
hij geen raad. Ook de heer De
kening vermeld van denzelfden
ij en andere belangstellenden in
torie met den verstandigen raad

om de thesauriersrekeningen van Amsterdam na te zien. Ik heb dit gedaan en het hoofdstuk der uitgaven voor Presentacyen doorgelezen van de jaren 1597 tot 1639, dat is van het huwelijk met Lijsbet Jacobs totdat zij uit de Nes verhuisd was. In het algemeen bleek mij, dat ook hier, gelijk in alle andere steden van ons land, veel personen van aanzien onthaald en gehuisvest werden op kosten der stad, totdat de heerenlogementen zulks minder in 't oog deden vallen bij de gemeente en onmogelijk na te sporen werden voor den hedendaagschen onderzoeker. Zoo zocht men plaats in eene der groote herbergen, daalde bij overvloed van gelijktijdige gasten der stad tot kleinere af, en vooral in de vroegste jaren van het door mij opgegeven tijdvak, wist eene burgemeesterlijke huismoeder er nog een duitje aan te verdienen. Zoo vond ik: „Reyma Hudde, de huysvrou van Aernt Coster, betaelt voor huysvestinge der dienaren van den hartoch van Brandeborch, *f* 100. —" „De wed. van Heinrick Hudde betaelt Dertien guld uite de coop van een Oost Indise vogelke mette couwetye, dair mede de heere burgemeesteren vereert hebben de gouverneur van Calis." Dat was in 1593. In den eersten tijd lees ik niets anders dan van waerdinnen, zelfs in de doelens; we hebben 't nu over de herbergen, door de regeering begunstigd met de voorname gasten, schrijven thans niet de overigens belangrijke historie van ons hotel-wezen, en zoeken naar Jochem en Lysbeth. Deze ontmoeten wij eerst in 1608, zonder te kunnen nagaan of zij vroeger geen herberg hielden, of dat zij er eene hadden, die nog niet van den eersten rang was: dit laatste komt heel aannemelijk voor. Wij geven eenige posten der thesauriersrekeningen, en wel bij verkorting.

1608. Joachim Hendricxz, waert in de Prins *f* 218.12
Lysbeth Jacobs, huysvrouwe van Joachim Hendricxz, waert in de Prins, betaelt, verteert bij Graef Hendrick van

Nassau [later Prins Frederik Hendrik] met mr. de la Garde, sijn stalmeester. ƒ327.6
Joachim Hendricxz, waert in de Prince, betaelt by de gesant van Persien ende sijnen swiete. 892,10
Joachim Hendricxz Swartenhondt, voor Graef Hendrick van Nassau, betaelt 982.18
Joachim Hendricxz betaelt 359.–
Joachim Hendricxz, voor de Raetsheeren Voocht ende Hogerbeets, betaelt 359.–

1609. Joachim Hendricxz, waert in de Prins, [vier rekeningen].

1610. Joachim Hendricxz Swartenhont waert in de Prins [twee rekeningen].

1611. Joachim Hendricxz, waert in de Prins [zes rekeningen].

1612. Joachim Hendricxz Swartenhont, [zonder bijvoeging van zijn huis] tot synen huyse verteert.

1613. Joachim Hendricz waert in den Swartenhondt, betaelt voor verteerde costen voor den zindicus verteert mitsgaders eenige gecommitteerden van Embden. [Aant. van mr. N. de R.] 202.18
Joachim Hendricxz, bet. voor den Raetsheer van Goes [en nog drie rekeningen.]

1614. Joachim Hendricszoon, waert in de Prins, bij mijnheeren van den gerechte.
Joachim Hendricszoon, waert in den Prins in de Nes.
Joachim Hendricszoon, waert in den Prins, bij de heeren betaalt.

1615. Joachim Hendricszoon waert in den Prins.
Joachim Hendricszoon, waert in den Swartenhondt.

Joachim Hendricszoon waert in den Prins in de Nes. [Dit betreft Noel Caron.]

1616. Joachim Hendricszoon, waert in den Swartenhondt, [tweemaal.]

Joachim Hendricszoon, waert in den Hondt.

1619. Joachim Hendricszoon, waert in den Swartenhondt, heeren uijt den Hage.

1620. Joachim [Swartenhondt, laatste post op zijn naam,] als ¦waert in den Swartenhondt, over de verteerde costen van den professor uyt Vranckrijck.

1621. Lijsbet Jans, (sic) waerdinne In de Swartenhondt, voor graef Ernst van Nassau *f* 387.6

Lijsbet Jaeps, waerdinne in den Swartenhondt; costen van den heere van Opdam en andere Gedeputeerden van Dordt, Delft en Haerlem. 287. —

Lijsbet Jacobs, [als boven twee posten] voor de commissie tot den 2e. penning 636.18

1623. Lijsbet Jacobs, [als boven] bij den heere van Brederode.

1626. Lijsbeth Jacobs, waerdinne in de Swartehondt. bet. voor de pensionaris van Haerlem. 78.14

Joachim Hendricsz. in den Swartenhondt bet. voor de Gedeputeerden van Utrecht 202.10

1629. Lijsbet Jacobs, waerdinnen in den Swartenhondt, betaelt de costen voor de heeren van Dordrecht, thare huyse gedaen, van den 23 tot den 26 Maart 1629, ende by de heer burgemeester afgerekent.

Lijsbeth Jacobs, wed. van Jochem Hendricsz. [drie rekeningen.]

1630. Lijsbet in den Swartenhont. 81.14

Van verscheidene predikanten. 137,—

Na dezen laatsten post vinden wij geene rekeningen meer ten laste der stad van Lijsbeth, die intusschen weduwe geworden was. Uit den later te vermelden ondertrouw eener kleindochter. leeren wij, dat zij in het najaar van 1631 nog in de Nes woonde; wij zullen haar wat verder in hare nieuwe woning terugvinden, doch keeren thans terug tot de bruidsdagen der ons reeds bekende jongste dochter.

Op den 10 Januari 1625 zijn kerkelijk ingeteekend: Abraham Stevens Scherm, van Amsterdam, 33 jaren, met zijn broeder Jan; en Engeltie Jochems, van Amsterdam, oud 18 jaren, met Jochem Heyndrick Swartenhondt, cappitain, en Lijsbeth Jacobs, haer ouders, woon op Oude Zijds Achterburgwal.

De bruid woonde dus op dezelfde gracht, vanwaar hare moeder trouwde, veertig jaar vroeger. Daar was 't wellicht een rustiger verblijf voor de nog geen achttienjarige, dan in de woelige omgeving in de Nes, maar het is mij niet duidelijk bij wien zij gehuisvest werd, terwijl vader in de vaart en moeder in de zaak was.

Vader overleefde dezen feestdag niet lang. Zooals wij reeds zeiden, had hij in 1621 een testament gegemaakt, vóór zijne reis naar Gibraltar, maar hij was teruggekeerd en had zijne beide kinderen. naar de Oudhollandsche zegswijze, „bezorgd." Veel had hij beleefd en gedaan, sedert zijne kindsheid, maar hij had niet minder verduurd en geleden in zijn bedrijf. Het doodenregister der Oude Kerk vermeldt zijne begrafenis aldus:

„Op den 7 Junyus 1627, Jochem Hyndrycksen Swartenhondt, koomende uit den es ƒ 8.—."

In dezelfde rekeningen, waaruit de verteringen op kosten der stad in den Prins, later den Swarten Hondt, aangeteekend zijn, vinden wij ook betalingen aan Maarten Ray. Bij zijn huwelijk in 1617 was hij wijnkooper, en

als zoodanig leverde hij aan de stad, gelijk zijn vader deed, maar in 1624 wordt bij hem „betaelt over de verteerde costen bij den pensionaris van Haerlem en den burgemeester tot Alckmaar ƒ 96.15, en 1 aem deelwijn; in 1625 voor diverse wijnen ƒ 119.8; in het volgend jaar heeft hij „op de voetboogsdoelen de ambr. van Sweeden te gast" gehad; in 1635 is hem „betaelt over de verteerde costen van heeren magistraten met de predicanten ƒ 389.—"; op May-avont van 't volgend jaar „een maeltijt" van ƒ 763.—; maar in 1637, gelijk ook in 1638 geschieden deze betalingen op den Doelen voor maaltijden van meer dan negenhonderd gulden „aen de weduwe van Marten Ray."

Deze weduwe is echter niet Marietje Jochemsz.; deze was, volgens eene aanteekening althans, in 1631 overleden, en reeds op den 20 October (1631) lezen wij in het proclamatieboek: „Marten Ray van Amsterdam, wed. van Marretje Jochems, woont op de Voetboogsdoelen, en Orseltie Jaspers, oud 30 jaren, geen ouders hebbende geassisteert met hare petemoei Lijsbeth Jacobs, woont in de Nes." Zoo wist moei Lijsbeth, zelf sinds vier jaren weduwe en tot nog toe in den Zwarten Hond werkzaam, het nuttige met het aangename te verbinden; doch het huwelijk duurde kort, daar Marten Ray reeds in Februari 1632 overleed. De achtergeblevenen verlieten den Doelen en omstreeks dien tijd verhuisde de admiraalsweduwe naar de Oude Schans. Daar kwamen de drie kleindochters, de kinderen van haar Marretje bij haar. De oudste heette Maria, die naar grootmoeder Ray gedoopt was, de tweede Elisabeth naar onze Lijsbet, de jongste Marietje, doch Maria gedoopt, naamgenoote harer moeder; in de familie sprak men ter onderscheiding steeds van „oude Mary Ray" en van „jonge Mary Ray." Natuurlijk zouden wij de omstandige medeeling dezer jufferkens uit den Doelen nagelaten hebben, als hunne verwantschap en hun geslacht niet eene bijzondere vermelding ver-

diende in de geschiedenis, niet in dubbelen zin als grootvader, maar bijzonder in de geschiedenis der kunst.

Maria huwde Dirck van Cattenburg, een wijnkooper uit Tiel geboortig; grootmoeder was als altijd tegenwoordig bij het huwelijk, dat den 2 September 1642 voltrokken werd, en woonde destijds met de bruid op de Oude Schans. Reeds in Mei 1646 ging Van Cattenburg als weduwnaar een nieuw huwelijk aan; uit het eerste had hij een zoon, die zijn naamgenoot was.

In 1641 trouwde Elisabeth met Jan Duysentdaalders, tot wiens familie ook de moeder van Bilderdijk behoorde, over welken naam men des belust kan nalezen Ned. Spectator, 1884, bl. 347; Elisabeth werd in 1667 in de Oude Kerk begraven.

Van meer belang voor ons is het huwelijk van „jonge Marytje":

Kerkelijk ingeteekend den 9 April 1649, Rudolphus Meulenaer, van A. 30, geen ouders hebbende, met Jan Gerritsz. Schout, woonende op Uylenb[urg]; en Maria Ray, van A. 18, geen ouders hebbende, met hare grootmoeder Lijsbet Jacobs, woon. op Oude Schans.

Vooreerst merken wij hierop, dat de bruidegom wel dezelfde kan zijn met dengenen, die door den Leidschen rector Cunaeus den 27 April 1637 in het Album Studiosorum werd opgenomen als: „Rudolphus Meulenaer, Amst. 20, Hist." De leeftijd komt wel niet uit, maar dat is bij studenten en ondertrouwden zoo goed als regel. Op het paneel van zijn portret door Bol, dat met de andere beeltenissen dezer familie later vermeld wordt, staat, dat hij geboren is 18 Februari 1614, getrouwd 4 Mei 1649 en overleden 11 October 1703. Die laatste datum is echter die van de begrafenis zijner weduwe; hij zelf werd den 29 October 1691 begraven; beide van de Keizersgracht.

Een tweede opmerking is deze. Toen grootmoeder met hare Marietje voor commissarissen verscheen, rest-

ten haar slechts weinig maanden van haar leven v
werkzaamheid en beproeving. Wij hebben evenw
Engeltje uit het oog verloren, die wij als een achttie
jarig bruidje ontmoetten, en die ook weder spoed
weduwe werd. Haar tweede echt werd niet zonde
eenige hapering gesloten. Het kerkeboeck is aan
woord. Den 10 Mei 1631, „Jan Robijn de jonge, [teeken
fraai Jean Rubin le jeune], A. 29, zijn vaeder aen comms
Bicker heeft verclaert, alsoo sijn scone sijne jaeren hadde
ende hij tegen sijn religie socht te trouwen, doch verclaerende niet te sullen opposeeren tegen het huwelijk; woonende op den Nieuwendijk; en Engeltie Jochems, van A., wed. Abraham van der Scherm, [zij teekent Engelten Scharms], met Lijsbet Jacobs, hare moeder, woont in de Nes; getrout tot Sloten." Na een derde huwelijk, dat wij echter niet in onze trouwboeken ontdekken, maar dat onverwacht uit een hierna volgend document bekend werd, overleed zij op gevorderden leeftijd, als echtgenoote van een vierden man en liet geene ons bekende kinderen na.

Den 1 November 1648 verscheen voor den Amsterdamschen notaris Coren de „weduwe van den Heere Admiraal Zwartenhont, Lysbeth Jacobs"; zij was gezond, maar telde 77 levensjaren, en wilde haar uitersten wil doen beschrijven. De heer De Roever deelde mij den inhoud dezer oorkonde mede, onwaardeerbaar voor de geschiedenis der Oudhollandsche matrone, op wier beeltenis zooveel duizenden met eerbiedige bewondering gestaard hebben, zonder te weten dat het een groot kunstwerk is, maar op wie de „schilderij" een blijvenden indruk maakt, alleen om „de Grootmoeder" zelve. Het testament leert ons veel aangaande hare overgeblevene verwanten op dien dag, maar ook hare uiterlijke welvaart. Van de laatste had het huwelijk der oudste dochter ons iets geleerd, doch de huwelijksvoorwaarden der jongste is nog niet onder de reusachtige verzameling der Amster-

damsche notariëele protocollen te voorschijn gekomen. Het kohier van den tweehonderdsten penning over 1631, toen de zaken in de Nes ten einde liepen, is niet verder betrouwbaar dan elk kohier van dergelijke belasting, dat is om de woonplaats te bepalen. Op f°. 58 heeft men no. 72 aan de oostzijde van de Nes, Jochum Hendricks Swartenhondts wed. f 90. Hierop volgt de noordzijde der Pieter-Jacobstraat en daarna no. 73 in de Nes. Uit het testament leeren wij een beteren toestand kennen, en volgen daartoe de aanteekeningen van onzen Archivaris.

De erflaatster verklaart, dat de huwelijksgift harer beide dochters 5000 gld. heeft bedragen, maar de uitzet nog wel 2000 bovendien. Dat was reeds meer dan hun blijkens het testament van den Admiraal van den 22 Augustus 1624, voor den notaris Van Banchem, toekwam, zoodat de geheele boedel thans aan de weduwe behoort, en het onnoodig is, dat daarvan een staat worde opgemaakt. In goeder trouwe had zij dit echter gedaan en was gekomen tot een bedrag van *f* 28863 : 3 : 8, van de helft waarvan elk der kinderen slechts de legitieme portie, zijnde $^1/_3$ toekwam. Voorts dat na haren dood de erfgenamen met deze regeling en taxatie genoegen zullen moeten nemen; dat Jonge Marie Ray, nog ongetrouwd, en Lysbeth Ray, gehuwd met Jan Duysentdaelders, haar ieder schuldig zijn voor 5 jaren costgelt 1000 gulden, en Dirk van Cattenburg de jonge, nagelaten zoon van Oude Mary Ray, mede haar kleindochter, aan haer testatrice schuldig is over 12 jaren kostgeld 2400 gld. en dat Dirck van Cattenburg de oude, wijnkooper, van haar eene obligatie heeft van 2000 gld. ten laste dezer landen.

Zij maakt aan Engeltien Jochems of hare kinderen, bij representatie in prelegaat d e t w e e c o n t e r f e y t s e l s v a n h a e r t e s t a t r i c e e n v a n h a r e n m a n, z. g., en institueert als erfgenamen: Engeltje, voor $^1/_2$; Jonge Mary Ray, $^1/_3 \times ^1/_2$; Dirck van Cattenburg de jonge,

$^1/_3 \times {}^1/_2$, en Lijsbeth Ray, $^1/_3 \times {}^1/_3 \times {}^1/_2$, terwijl de resteerende $^2/_3 \times {}^1/_3 \times {}^1/_2$ weder komen aan Engeltje en aan Jonge Mary Ray ook voor $^1/_2$. Zijn Dirck van Cattenburg de jonge en Lijsbeth daarmede niet tevreden en willen ze daarmede optrekken, dan moet ook het kostgeld worden afgerekend van hunne portie. Als Dirck van Cattenburg de jonge kinderloos sterft, devolveert zijn erfdeel op Engeltje. Engeltje zal uitkeeren aan de Diaconie der gereformeerde kerken 300 gld., Jonge Mary, 150 gld. aan het Weeshuis dezer stede. Zij benoemt tot voogden over Dirck van Cattenburg den jongen haar' schoonzoon Caspar Robijn, [lees Jean, den man van Engeltje] en Willem Cornelisz. de Bruin, „hare goede bekende." De erflaatster woont op de Oude Schans.

Andermaal opende de gravenmaker der Oude Kerk zijn doodenregister en schreef daarin:

den 2 Augustij 1649, Elisabeth Jacobs, wed. van Jochem de Swartenhont; comt van Ouwe Schans van daen, *f* 8.—

Bijna twaalf jaar jonger is het volgende bescheid aangaande het voorvaderlijke en naamgevende huis op den Zeedijk, dat ons ook nog andere dingen leert. Het staat in het register der kwijtscheldingen, II, fo. 91.

Vercoft *f* 4000.— Compt. Roeloff Molenaar, getrouwt met Maria Rey, de jonge, voor hem zelfs en als procuratie hebbende van Angelica Joachims Swartenhont, weduwe van Jan Advocaet, in sijn leven schout tot Cortenhouff, aldaar woonachtich, gepasseert voor den notaris Jan Cramer alhier op den 29 November Ao. 1680 en ons schepenen origineel vertoont, mitsgaders noch als voocht over Dirck Cattenburch de jonge en van weghe deselve speciaal geauthoriseert bij schepenen appointement op syn request verleent den 12 Mey 1661, ons schepenen mede vertoont, enz., 't zamen erffgenamen van

Elisabeth Jacobs Bas, weduwe was van admiraal Jochem Henr. Swartenhondt;

Ende geliede in dat qualiteit vercofft, opgedragen ende quytgescholden te hebben aen Lucas Lescaillet, kaersemaecker, een huys en Erve, staende op de Zeedyck, daer de Swartehondt in de gevel staet, belendt en streckende naar inhouden van de brieven van quytscheldingen, & c.

[Noot.] De brieff hier gemelt is een expeditiebrieff van den 11 Juni 1616, ten behoeve van Jochem Heñ. Swartenhondt, synde dit perceel in executie vercoft Ao. 1614 den lesten December. In oirconde 16 Mey 1661.

Jacob Arentsz. van Amersfoort en Cornelis Jans Sloterdijck waren getuygen en borgen van den comparant.

Engeltje komt hier als hertrouwd voor, gelijk reeds is gezegd, terwijl de volgende vermelding van een vierde huwelijk spreekt:

Begraafboek der Oude Kerk, 2 Februari 1678.

Angelica Swartenhondt, huysvrouw van Mr. Joan van Loemel, advocaat, Warmoesgracht *f* 8. –

Hare nalatenschap en daaronder de „conterfeytsels', van den Admiraal en zijne echtgenoot, kwam aan de afstammelingen uit hare zuster en Roelof Meulenaer. Hunne kinderen trouwden in de familiën Schout en Muilman, onder wier nakomelingen de namen vereenigd werden: zij werden verwant aan Muilman en aan den tak van Mogge Muilman, aan wien de heerlijkheid van Haamstede toebehoorde. De zuster van Willem Ferdinand Mogge Muilman was de tweede echtgenoot van Archibald Jan van de Poll. Maar reeds lang was Muilman door huwelijk verbonden aan de Wijnandts, uit Haarlem, want Hendrik Muilman trouwde in 1676 met Alida Wijnandts. Vandaar dat de belangstellende lezer van dit bescheiden artikel, de beeltenissen der hier besproken personen

meerendeels bewaard vindt in het legaat Van de Poll der schilderijverzameling van het Rijksmuseum. Omgekeerd zijne bijna alle personen, wier portretten daar den roem van een onbegrijpelijk groot voorgeslacht vereeuwigen, bloedverwanten van nabij of van verre. Hier hangt het ontzagwekkend en aantrekkelijk beeld der grootmoeder, dáár de geduchte Admiraal met zijn duur gekocht eereteeken en zijn gouden zwaard. Over deze portretten heb ik vroeger een klein opstel geschreven in het Archief voor Nederlandsche kunstgeschiedenis, van den heer Obreen, zesde deel. Ter linkerzijde van Elisabeth Bas aanschouwt men hare vroeg gestorvene dochter Maria en aan den anderen kant Maarten Ray, met zijn overgrooten wijnroemer. Aan den overkant hangen twee portretten door Ferdinand Bol, van 1650. Die jeugdige vrouw is jonge Marietje Ray, het evenbeeld harer moeder en misschien van hare grootmoeder, toen Lijsbeth hare hand reikte aan den dapperen en schoonen zeeofficier. En hij, die met dat schrandere gezicht onder den breeden rand van den hoed zoo opgeruimd rondkijkt, is Roeloff Meulenaer, een welopgevoed man van aanzien, koopman op Uilenburg en overbuurman van jonge Marietje op den Monckelbaensburchwal, verwant door moeilijk te ontwarren huwelijksvereenigingen aan grondleggers van Amsterdams grootheid en grondvesters van den Nederlandschen staat, en aan de afstammelingen van zoovelen, die, na het Vaderland onmetelijke diensten bewezen te hebben, door de hand hunner laatste erfgenamen kunstschatten nalieten aan den tempel van onzen nationalen roem. En zóó pralen daarin de beeltenissen uan Jochem Heyndricsz., den Admiraal en van Lijsbeth Jacobs, diens gade.

AMSTERDAM.

Bestje van Meurs.

(Vox populi, Vox dei?)

DOOR

BERNARD J. M. DE BONT.

Aan den Redacteur van het Amsterdamsch Jaarboekje.

Hooggeachte Heer!

Uwe vereerende uitnoodiging mag ik niet afslaan. Gaarne zal ik het mijne toebrengen, opdat deze eerste jaargang zoo verscheiden mogelijk van inhoud zij. Vergeef mij echter indien ik U niets anders toezend dan een eerste, ruwe schets. Gij weet ik ben volstrekt geen meester van mijn tijd. Voor mij is time money en het kleine beschikbare gedeelte is voor den »Amstelkring". Ik heb mij om die reden moeten vergenoegen met U in eenige bladzijden te verhalen, wat de tijdgenooten van de geschiedenis van »Bestje van Meurs" hebben gezegd. Omgewerkt en vermeerderd, hoop ik Eva's geschiedenis den belangstellenden later nogmaals voor te zetten.

Misschien verwondert u het opschrift, doch al is het eene waarheid, dat de bovenstaande spreuk op zeer vele uitingen van het volk toepasselijk is, zoo wil ik volstrekt hier niet beweren, dat zij ook van toepassing is op hetgeen ik den lezers van dit boekske aanbied. Ontegenzeggelijk is het evenwel, dat

tot op den huidigen dag de geschiedenis, hoe onvolkomen ook, van »'t Bestje van Meurs" onder het volk voortleeft en dat de voormalige bezoekers van het oude Doolhof te Amsterdam in geen guller lach hunne instemming betuigden, dan als de uitlegger der beelden, welke zich aldaar bevonden, met een sterk Amsterdamschen tongval opneuriede:

»Dit's Besje van Meurs, zij heeft in geen dertig jaar brood gegeten,
»Dat wijf liegt, dat de steenen zweeten."

Bijgaand fragment is de eenvoudige geschiedenis eener maagd die, te recht of te onrecht, gedurende twee eeuwen den spot van menig Amsterdammer heeft moeten verduren. Ik heb teruggehouden het critisch onderzoek of het vasten van »'t Bestje van Meurs" bedrog dan wel waarheid was — het is mij niet gegeven in deze duistere zaak te beslissen — ik kies derhalve hier geen partij en zal evenmin onderschrijven de woorden van Flessiers [1]) »het is een wezen in wien God op buitengewone wijze zijne macht openbaart" als afkeuren Mr. Jac. van Lennep's [2]) ontboezeming »zij is een voorwerp van ieders minachting en afkeer."

Neem het voor lief van

Uwen dienstwilligen,

BERNARD J. M. DE BONT.

---

[1]) Vliegend Blad, uitgegeven door Balthasar Flessiers „Schilder van Brussele anno salutis humanae 1615."

[2]) Volksalm. voor het schrikkeljaar 1868, uitgegeven door de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen.

Het Geestje van Meurs," of liever noemen wij haar bij haren doopnaam: Eva, werd geboren in 1575 omtrent een mijl van de stad Meurs (Mörs in Westphalen) op de boerenhofstede Vliegenhof, waarvan zij den naam van Eefken Vliegen ontleende. Zij was het kind van geringe en arme ouders, gelijk zij persoonlijk verklaarde aan Balthasar Flessiers [1]) „schilder van Brussele" die haar portret [2]) „gecontrefeyt" heeft. Hare ouders behoorden zeker tot de katholieke kerk, want eerst drie jaren na de geboorte van Eva trachtte Graaf Herman van Neuenahr den protestantschen godsdienst te Meurs in te voeren, — acht jaar later en wèl in 1586 kwam Meurs in 't bezit der Spanjaarden, die onmiddellijk de katholieke godsdienst aldaar herstelden en in 1614, zoo lezen wij in het Dusseldorfsch provinciaal archief, „sind die Katholiken in der Grafschaft unterdrückt." Eva was 39 jaar oud toen de onderdrukking en de vervolging der Katholieken te Meurs plaats vond.

Vóór dien tijd was de katholieke godsdienst aldaar

---

[1]) Flessiers was een kunstenaar die in het begin der XVIIe eeuw in den Haag bloeide, zooals bij Kramm blz. 491 staat beschreven.

[2]) Dit portret werd door mij, in het afgeloopen jaar aangekocht op eene veiling in Pictura. Het is zeer fijn geschilderd op paneel. Naar dit portret heeft And. Stoc zijne gravure gemaakt. Op de schilderij staat HEVA VLIEGE tot MVERS, aetates 39, A°. 1614.

de heerschende. Ik geloof derhalve dat men gerust kan aannemen, dat Eva in het geloof harer ouders is blijven volharden. Van Eva's leven vóór 1593 is mij niets anders bekend dan dat zij eene wees was en om in haar kost te voorzien „in hare jonckheyt by de huysluyden de verckens heeft gehoet, lydende daghelyckx grooten honger." In 1592 vluchtte zij naar Meurs. De omliggende landen waren door de strooptochten van het krijgsvolk van Camillo de Monte, Gouverneur van den Prins van Parma, zeer onveilig geworden. De „arme „lantluyden waren genootsaeckt, zoo schryft Flessiers, „hare huysen ende goederen te verlaten ende sich in de „lantsteden te begeven, alwaer sy by hoopen van ghebreck „der nootdruft storven ende onderghingen." Eva vinden wij dan ook vol gebrek en ellende, zonder maag of vriend en in de diepste armoede gedompeld in 1593 te Meurs terug. Zij verklaart zelve, dat zij „van alle menschelijke „hulpe ende bystant onvoorsien, machteloos verlaten ende „gantschelyck onderdruckt" was. Haar hoop bleef echter op God, dien zy „menichmael heeft aangheroepen ende „hertelick ghebeden, dat hy haer door syne ontfermende „goetheyt wilde tot hem nemen oft van hare armoede „ende ghebreck los maecken ende verlichten."

Treffend moet het geweest zijn de zedige maagd op het pad harer stille godsvrucht te volgen. Woekerend tegen kommer en gebrek, geheel aan haar armzalig lot overgelaten blijft zij op den Heer betrouwen. Zijne barmhartigheid heeft dan ook den kreet van haar smart en van haar geloovig vertrouwen gehoord. Immers wij lezen in genoemd vliegend blad van Flessiers en in Baudartius „memoryen ofte cort verhael van kerkelycke en wereldlycke geschiedenis van den jare 1602—24" dat van den „jare 1594 haren appeteyt of lust tot eten „soo heeft afgenomen ende is vermindert, dat sy in twee, „dry, jae oock vier dagen, maer zeer weynich en heeft „gegeten; daer naer in acht, thiene; jae veerthien dagen,

„so luttel spyse ende dranck genoten, dat wonder was „hoe sy daer by levende bestaē konde: Eyntelyck het „eten geheel nagelatē, maer haer noch een Jaer lanck „zedert byden dranck alleen onderhouden, hetwelck oock „allenskens cesserende, is haer ten lesten ('t lichaem als „toe ghesloten) ende den appetyt tot eten ende drincken, „beyde 't samen, gantsch ende teenemael vergaen ende „achterghebleven, soo dat sy sedert den Jare 1597 tot op „heden (1615) na den tydt van seventhien Jare ende „ettelycke maenden, gantsch ende gheheelyck niet met „allen en heeft ghegheten, maer alleenlyck een weynich „vochticheyts twee oft dry mael ghenoten" heeft.

Geen wonder dan ook, dat zulk een persoontje de aandacht trok van de ingezetenen van het stedeken Meurs. De „Eerw. ende achtbare Magistraet [1])" der stad, bevestigt schriftelijk met zijne handteekening en stadszegel, dat Eva „sonder eenigerly spyse ofte dranck ghesond, „gaende en staende is levende".

Ook de toenmalige Gravin van Meurs, Vrouwe Walburgis, bemoeide zich met Eva. Naauwelijks had Vrouwe Walburgis van Egmond Delft [2]) tegen haar voorvaderlijk slot te Meurs verruild of zij liet Eva, in den zomer van het jaar 1599, bij haar in het park komen [3]). Bedeesd treedt de arme boerendeern binnen, – verblind door de pracht welke zij daar aanschouwde. Baudartius schrijft „hare Ghenade was omringt van alle hare Staet-lofferen". Vriendelijk wordt haar eenig voedsel aangeboden, doch Eva verklaart geen spijs hoegenaamd te

[1]) Waarschynlijk Johann Pamphuys, die van 1603—1611 Burgemeester van Meurs was.

[2]) Walburga van Egmond, Gravin van Meurs, weduwe van Georg Eberhard van Solms woonde voor 1598 te Delft en is te Meurs overleden 25 Mei 1600.

[3]) Op eene ruwe houtsnede, berustend in het Konl. Oudh. Gen. staat dit voorval afgebeeld.

kunnen nuttigen. Vrouwe Walburgis liet zich echter niet ontmoedigen; zij trok, vergezeld van hare hofdames, den boomgaard binnen en bad en smeekte Eva een enkel kersje te gebruiken. Eva uit eerbied voor hare Hoogheid „ende de Ioffrouwen ten ghevalle" nuttigde de kers, waarvan „sy strackx soo cranck gheworden is, „dat hare Ghenade ende de Iofferen vreesden, dat Eetken „haer onder de hand soude ghestorven hebben, 't welck „hare Ghen: seer bedroefde, vreesende hare misquame, „ofte eene groote sieckte daeruyt te willen volghen„ „daerover is sy naer een weynich tyts weder tot haer„ „selven gekomen, ende genoech swack ende ontstelt„ „zijnde, 't huys ghebracht gheworden."

Stelde de Gravin van Meurs Eva op de proef met haar tot eten te dwingen, de toenmalige predikant [1]) van Meurs beproefde haar op eene geheel tegenovergestelde wyze, want ook hij wilde zich van het bovennatuurlijke vasten overtuigen. Hij nam Eva in 1607 met zich in huis, alwaar zij gedurende dertien dagen door „hem ende andere in een camer met brendende caersen „nacht ende dach vlytich bewaekt ende bewaert, goed „acht op haer ghevende, soodat sy gheduyrende die „derthien dagen ende nachten noyt ogenblick alleen „gheweest en is. Ghevraecht zijnde (nae dat de voorsz. „derthien daghen voorbij waren) of sy hongher of dorst „hadde? Soo antwoordde sy: neen. Soodat de Predicant „(nu hij het selfs soo oogen-schynlyck ghesien ende be„vonden hadde) met verwonderinghe heeft moeten be„kennen waerachtich te syn, hetgheene dat hy te vooren „niet en had cunnen ghelooven" [2]).

Een jaar na deze proefneming, zoo meldt ons Baudartius, is Eva zeer ziek geworden. „De medici," zoo schrijft hij, „hebben goet ghevonden ende haer gheraden, dat sy

---

[1]) Conradus Velthuysen, Predikant te Meurs van 1602—1631.
[2]) Baudartius, blz. 179—180.

„eenen lepel vol wey of huy van kerremelck of scherp „bier drencken soude, d'welck sy wel te doen versocht „heeft, maer sy en conde het niet in-houden."

Ook later toen zij op nieuw ziek werd en men vermeende, dat krachtig voedsel haar herstellen zoude, gaf men haar een lepel bouillon, waarvan zij nog zieker is geworden.

Haar bovennatuurlijk vasten (indien men ten minste haar vasten als zoodanig mag bestempelen) wekte aller belangstelling en nieuwsgierigheid op. Van heinde en verre stroomde tal van nieuwsgierigen naar Meurs en vele lieden werden tot haar gedreven door een soort van eerbied. Men beschouwde haar als iemand, in wie God op eene buitengewone wyze zijne macht openbaarde.

Rustig leefde Eva voort tot den jare 1628, in welk jaar, en wel in de maand Mei, zij door eene zware ziekte werd aangetast. Hetgeen toen met haar geschiedde zal ik Doctor Nicolaas van Wassenaar [1]) zelf laten vertellen in zijn historisch verhaal, [2]), dat men in extenso vinden kan in den Volksalm: van de Mij. tot Nut van 't algemeen 1868 en in hedendaagsch nederduitsch overgebracht door Mr. Jacob v. Lennep:

„Daar de toestand van Eva zeer zorgwekkend scheen, „vond de Predikant Theodorus Scriba [3]) zich genoopt haar „te bezoeken. Of de man wat onrechtzinnig viel op 't „stuk der mirakelen zal ik niet beslissen; zeker is 't dat „het zintuig van den reuk bij hem zeer fijn was en dat „een zeker luchtje dat hij, naast de legerstede der kranke „zittende, waarnam (van Wassenaar vertelt niet van welken

[1]) Med. Doctor te Amsterdam, zoon van den Predikant Jan Claesz van Wassenaer.

[2]) Hist. verhael aller gedenkwaerdigste geschiedenissen, die hier en daer in Europa als in Duytschland, Vrankrijk en Nederland van de begin van het jaer 1621 tot den herfst voorgevallen zijn.

[3]) Theodorus Scriba was predikant te Meurs van 1625 en stierf aldaar 15 Maart 1667.

„aard dat luchtje was) vermoedens bij hem opwekte,
„hem tot het besluit brachten, haar wat nauwlettend
„dan tot dien tijd mogelijk geweest was, te doen gad
„slaan. Hij zelf kon niet voortdurend aan hare zij
„blijven; doch hij deelde zijne vermoedens, zoowel a
„zijn wensch om de zaak tot klaarheid te brengen, aa
„den Stads-Kommandant [1]) mede, die, er evenzeer belan
„in stellende om achter de waarheid te komen, onmid
„dellijk een drietal vrouwen, op wier ijver hij vertrouwen
„kon, in 't werk stelde, met last de kranke nimmer alleen
„te laten en op al haar handelingen nauwkeurig te letten.
„Zoo geschiedde 't ook, en gedurende twee dagen hield
„Eva haar vasten moedig uit, doch toen begon de ont-
„houding haar zwaar te vallen en verzocht zij aan de
„waakster, die bij haar zat, haar wat melk te geven.
„De waakster voldeed aan 't verzoek, doch wist nu van
„de vrouw, die met Eva woonde. de mededeeling uit te
„lokken, dat zij haar vroeger wel eens meer in 't ver-
„borgen melk had zien gebruiken. 't Spreekt van zelf
„dat de waakster terstond van een en ander kennis gaf
„aan den Kommandant, die niet draalde om eene huis-
„zoeking bij Eva te laten doen. Alle kisten en kasten
„werden geopend en nu was men niet weinig verwonderd,
„die gevuld te zien met boter, kaas, honig en allerlei
„konserven. In 't verhoor genomen, vertelde Eva, dat die
„spijzen ter uitdeeling aan de armen bestemd waren.
„Ongelukkig bestond er geen bewijs, dat zij vroeger ooit
„zoodanige milddadigheid gepleegd had en wist men van
„den anderen kant haar te overtuigen, dat zij niet alleen
„spijs gebruikt maar ook spijs verteerd had."

Deze ontdekking ging als een vuurtje rond, men vindt haar zelfs vermeld in „Courante uyt Italien ende Duytschland dd°. 24 Juni 1628 ghedruckt tot Amster-

[1]) Waarschijnlijk Alexander von Wevort, die Drost van Meurs was van 1625—41.

dam". Ook Jacob Viverius [1]) liet zich hooren en schreef in zijne „Wintersche avonden of Nederlandsche Vertellingen" „... evenwel is al'er doen, gelyck men voor „weynigh tydts heeft bevonden, niets dan groot bedrog „geweest. Zij hadt dit soo behendig gedaan dat niemandt „eenigh quaadt vermoeden op'er kreegh: des ick van dit „vasten, waervan noch meer voor-beelden syn, het beste „niet kan ghevoelen, wyl het in des menschen natuur „onmooglick is."

De „Const-rijcke Reden-rijcker Doctor Jacobus Viverius" sprak waarheid „wijl het in des menschen natuur onmooglick is". 't Is echter jammer, dat Viverius onvoorwaardelijk geloof hechtte aan het ontdekte bedrog en zich niet gelijk bleef. Immers beschrijvende Joanna Bolam „die in twee jaeren gants niet geëten noch ghedronckenen heeft" rijmelt hy het volgende:

„Wij hebben self ghesien met voor-dacht, twijfelt niet
„Dit is voorwaerts wat vremts! Nature met dit wonder
„Leert, dat al's werelts loop, van Gode inghestelt,
„Moet buyghen onder God, end' halen het hoofd onder,
„Gods wysheyd ende macht al ons vernuft versnelt."

De onverdraagzame Pieter Janszoon Twisk, de predikant Jacob Revius en nog anderen lieten zich ook hooren en bewogen hemel en aarde dat Eva voorbeeldig gestraft zoude worden. Zij hadden dan ook voldoening; want na haar herstel is Eva al zeer slecht gevaren. Zij werd door het gerecht veroordeeld tot brandmerk en verbanning. Prins Maurits echter, die na den dood van Walburgis Heer van Meurs geworden was, veranderde het vonnis. Hij liet haar eene openbare boete doen en joeg haar de stad uit.

---

[1]) Geb. te Gent 1572. Studeerde te Leiden, daar zijn vader om het geloof de Zuidelijke gewesten had verlaten. (Van der Aa biogr. Woordenb.)

Eva schijnt echter weder in Meurs teruggekeerd te zijn, want zij is aldaar gestorven den 10 Juni 1637 op twee-en-zestigjarigen leeftijd. De Predikant Scriba, die, zoo als de geschiedenis meldt, het bedrog ontdekte, vermeende ook na haren dood nog eenige liefdevolle woorden te moeten nederschryven. In het sterfregister van het stedeken Meurs vult genoemde predikant het overlijden in: „Eva Fliegen, die über die zwei und dreis- „sig Jahr die gantze Welt mit schendlichen Lügen ù „lesterüng des Namen Gottes betrogen."

Met deze misschien ware doch zeker niet christelijke woorden van Scriba, bedienaar des goddelijken woords, eindigt het veel bewogen leven van Eva, het kind uit den heffe des volks.

De katholieke kerk leert, dat God almachtig is en wonderlijke teekenen kan doen, die al de krachten der schepselen te boven gaan en die door zijne zonderlinge hulp geschieden. In de levens der Heiligen lezen wij o. a., dat God aan de H. Catharina van Sienen verscheen, zeggende: „ik zal uwe „ziel overstroomen met genade, zoodat uw ligchaam zelf „daarvan de uitwerking zal gevoelen en gij slechts op eene „bovennatuurlijke wijze zult leven"; — de H. Ludwina van Schiedam leefde, zoo als Heribertus Rosweydus verhaalt, bij mirakelen want „zij at en dronk op dertig jaar zoo veel „broods niet als een gezond mensch op drie dagen zoude ge- „geten hebben", - de H. Magdalena deed 33 jaar lang boete op eene rots en gebruikte geen voedsel, — talrijk zijn voorbeelden van bovennatuurlijk vasten in de levens der Heiligen te vinden.

Of nu het vasten van Eva Vliegen bovennatuurlijk dan wel bedrog was, ik weet het niet. Wel leert de geschiedenis, dat Eva vroom en goed was en dat zy „Godt den Heere meenichmael heeft aangheroepen ende „hertelick ghebeden en dat alsdan haer omschenen is „een helle licht, de claerheyt der schoonsten ofte „sonne lichtenden dach wijt over-treffende; ende dat sy

„in 't licht, op hare lippen ende tonghe voelt dalen, „eene uytnemende lieffelycke wel-rieckende suchte der „over-natuurlycker of te Hemelscher soeticheyt, daer door „sy merckelyck bevint dat sy gesterckt wordt, ende „tot hares levens onderhoudt bekrachtiget." [1]

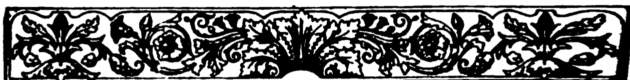
De ondernemer van het oude Doolhof, die reeds in het eerste kwartaal der zeventiende eeuw met eene scherpe concurrentie te doen kreeg, gaf er blijk van zijn tijd en zijn publiek te kennen toen hij deze geruchtmakende persoonlijkheid in zijn beelden-gallerij opnam. Hij zorgde voor hare populariteit gedurende vele menschengeslachten, en het is zeker niet te veel gezegd als wij beweren, dat zonder hem ons Bestje bij de Amsterdammers eerder zou zijn in 't vergeetboek geraakt.

Hem moet het dan ook geweten worden, dat de meeste Amsterdammers vreemd opkeken als ze vernamen, dat Eva geen Amsterdamsch poorterskind was.

Door het Doolhof was Bestje van Meurs eene Amsterdamsche celebriteit geworden.

---

[1]) Flessiers.

De Blijde Inkomst van Elisabeth,

Gravin van de Palts, in 1613.

DOOR

E. W. MOES.

Verwonderlijk mag het heeten, dat van de vele Blijde Inkomsten van vorstelijke personen in Amsterdam, die van ELISABETH prinses van Engeland, kort te voren gehuwd met FREDERIK, Graaf van de Palts, den later zoo ongelukkigen Winterkoning, bijna geheel vergeten is. Het schijnt dat geene graveurs de eerepoorten hebben afgebeeld, en dat slechts weinig dichters hunne talenten hebben aangewend, om het feit te bezingen, ja zelfs de nauwkeurige Wagenaar verdiept zich zoo in de kerkelijke twisten dier dagen, dat hij met geen enkel woordje rept van het verblijf dezer koningsdochter in ons midden.

Al ben ik niet in staat nieuwe bijzonderheden aan het licht te brengen, zoo scheen het mij toch de moeite waard, datgene, wat eenige tijdgenooten er ons van vertellen, bij een te voegen, en als kleine bijdrage voor dit Jaarboekje aan te bieden.

17 Sept. 1612 vertrok de Paltsgraaf met zijn hofstoet

uit Heidelberg om over Holland naar Engeland over te steken [1]). Slechts kort vertoefde hij ten onzent. Toch bezocht hij met zijn vorstelijken gastheer prins MAURITS, nog even Amsterdam:

„vnd den 6. tag Octobris in die herrliche, weitberümbte, vornembste Seestadt, Ambsterdam, angelangt, welche eine zier nicht allein Hollands, sondern auch Deutschlands vnd gantz Europae ist. In welcher fürnemen stadt, Ihrer Churfl. Gn. viel ehr vnd reverentz erzeiget worden. Dann Sie daselbsten in Ihrer Excellentz Printz Moritzen Hoff einlosiret worden, vnd die vornembste gebew besehen. Vnder welchen ein schöne newe Kirch in drey jahren von grund aufgebawet, in welcher diese Vers zu lesen:

CLAVSIT, IBERE, TVAS CALPE QVÆ NAVFRAGA POENAS,
TE DOCEAT PACEM SED SINE FRAVDE PATI.
PARCE TIBI POSTHAC: BATAVOS NEV VINCERE COGAS.
CERNIS VT IPSE REGAT, QVI DEDIT ARMA DEVS.

Fürnemlich aber ist neben andern Kauffleut-oder Gesellschaft-Häusern, die newe Bürsch, ein Königlich gebew, von Ihrer Churfl. Gn. durchgangen, wie auch der Portus desz Meers, vnd die vbermessige anzahl der alt vnd new gebawten Schiff, vnd was sonsten in der stadt würdig gewesen, nach notturft besehen worden. Vnd weil sich der wind den andern tag sehr gut erzeiget, hat man rahtsamb befunden, wider zu ruck zu kehren. Es hat sich aber in der nacht durch eingefallen Regenwetter der wind geendert, also dasz Schiffverstendige darvor gehalten, man könne zu wasser eher

fortkommen, vnd bey guter zeit die stadt Leiden erreichen. Darauf Ihre Churfl. Gn. nach beschehener abdanckung, von Burgermeister vnd Raht gemeldter stadt Ambsterdam (von welchen Ihrer Churfl. Gn. viel ehr vnd stattliche tractation beschehen) Ihren abschied genommen, vnd sich also gemeldtem vorschlag nach, zu Schiff begeben. Da sich auch anfangs der wind sehr gut in die zwo stund verhalten, nachgehends aber vrplötzlich mit etwas vngestüm vnd sturm dermassen gesterckt, dasz nicht geringe gefahr leib vnd lebens vorhanden gewesen, vnd die Schiffleut vor gut geachtet, an Land zu setzen. Darauf Ihre Churfl. Gn. bey der Caa, einem Dorff, so ein meil wegs von Leiden gelegen, mit drey Schiffen Ihres comitats, nicht ohne grosse gefahr angelendet, alda (weil der sturm je lenger je grösser worden) verharret, vnd nach dem sich die vngestüm gelegt, von dannen ferner in den Haag, sampt allen Ihrer Churfl. Gn. geferdten, die zum theil wegen der vngestüm vorgemelt zerstrewet, glücklich wider ankommen, vnd Gott dem allmächtigen für seine gnadenreiche errettung hertzlich gedanket" [2]). Ook Baudartius [3]) maakt melding van deze ongelukkige tocht „dat de Schippers in de Kaghe mosten aen-leggen, ende syne K. V. D. is van daar voorts nae den Haghe ghereyst met Boeren-waghens." —

14 Januari 1613 had in de kapel van Whitehall de plechtige huwelijksverbindtenis plaats en lang duurde de reeks van feestelijkheden. Eindelijk was 25 April alles afgelopen en mocht de Paltsgraaf zijn gemalin naar huis voeren. Dien dag verliet hij de Engelsche kust, om

26 April te Vlissingen weer den voet aan wal te zetten. In het Stedelijk Museum te Haarlem bevindt zich de schilderij van CORNELIS CLAESZ. VAN WIERINGEN waar deze aankomst aanschouwelijk op is voorgesteld.

Na in verschillende steden en vooral te 's Gravenhage nog vele feesten te hebben bijgewoond, vertrok de Paltsgraaf 19 Mei over Utrecht naar zijne landen. De Paltsgravinne zou later volgen. Haar werden talrijke geschenken aangeboden, o. a. eenig lakwerk op de Indiaansche wijs te Amsterdam vervaardigd. Hoe jammer dat onze Duitsche gids hier nu juist zegt: „welche hier zu specificiren ohn nötig."

Over Leiden en Haarlem vertrok zij 21 Mei uit de residentie en kwam des middags 23 Mei, 12 uur te Amsterdam per schip aan. Prins MAURITS, FREDERIK HENDRIK, de prins van Portugal vergezelden haar, terwijl de overige hofstoet, van Haarlem te land aankwam. Aan het Damrak bij de Waag was een steiger gebouwd, met laken bekleed, waar de burgemeesters GERRIT JACOB WITSZ, BARTELT KROMHOUT, CORNELIS BENNINGH, en JACOB GRAAF [4]) hunne opwachting maakten, en voorts „war die Burgerschafft vber die massen stattlich gewapnet, theils Muscatirer, theils mit Picken, so alle von Indianischen Stangen gefaszt gewesen." Na in een „costelijcken Coetswaeghen" te hebben plaatsgenomen, reed de stoet eerst voorbij de pas voltooide Beurs. Hier was een groote eerepoort opgericht, ontworpen door den beroemden HENDRICK DE KEYSER [5]), met een „bouwmeester deezer stede", en geschilderd door NICOLAES DE VRIES, „ervaren en welbekend meselery-schilder." Boven op werd een tableau vivant vertoond, voorstellende de bruiloft van PELEUS en THETIS,„ so die Königliche Princessin selber repraesentirte."

Ter verklaring stonden er de volgende versregels van PIETER CORNELISZ. HOOFT op.

„D'Engelsche Thetis waerd om goden te verwarmen
Met Min (gelijck men singt dat Nereus dochter dee)
Verlaet haers Vaeders hof en 't Rijcke van der zee;
En comt den Duitschen Voorst der Vorsten in sijn armen:
Den Hemel weck ons een Achilles wt die twee,"

welke verzen onze Duitscher aldus vertaalde:

Englisch Thetis, den Göttin gleich,
Mit Lieb verwundt, verlasz dein Reich,
Wie Nereus Tochter had gethon,
Verliesz hausz, hoff, vnd zog davon.
In Deutschland den Pfaltzgraff am Rhein
Schliesz mit lieb in dein Armelein:
So wird Euch beyden im Eheleben
Gott gar bald ein Achillem geben."

In de poort waren nog musikanten verborgen, zoodat GRIMESTON [6]) spreken kon van een „wonderfull noise of Hoboyes, trumpets, bells".

Een tweede eerepoort stond op de Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Oude-Doelenstraat „in welchen etliche Comoedianten spieleten, nur mit geberden, ohn einige Red. Aber es hat nicht jederman ihr vornehmen, weil nichts schriftlichs zu sehen, verstehen können". Dit moet al een zeer zonderlingen indruk gemaakt hebben, want ook BAUDARTIUS spreekt van een stellagie, daer eenighe personagien op stonden, die niet en spraken, maer veel ghebeers maeckten met haer hooft, handen en armen, eñ het gant-

sche lichaem". „Endlich ist die Princessin in den Printzen Hoff, Ihr verordnet Losament, geführet worden. In welchem diese Versz angeschrieben stehen:

QVOD PATRIBVS, MARTI AVRIACO, BATAVISQVE CATERVIS,
MONTEM, ANIMVM, ROBVR PRAESTAS: QVOD DE HOSTE FVGATO,
AVT CAESO, DONAS VRBES ARCESQVE POTIRI:
HAEC TIBI, CHRISTE, DICAT, VOTIVA TROPHAEA SENATVS.

Das ist:

Herr Christe, dir allein zu ehrn,
Der du vnsern Voreltern,
Den helden von Vranien,
Den Burgern in Hollandien,
Sinn, muth, sterck vnd verstand hast gebn
Ihrm feind mit macht zu widerstrebn,
Zu jagen, schlagen ausz dem Land,
Ihr Schlosz vnd Städt in vnser Hand:
Damit gelobet werd dein Nam,
Bawt disz der Rath von Ambsterdam."

Langs den geheelen weg waren achttien compagniën van de schutterij, en twee compagniën soldaten opgesteld.

Den volgenden dag, 24 Mei luidden den ganschen dag de klokken en donderden de eeresalvo's.

„War etwas heszlich wetter. Jedoch hat Ihre Excellentz die Princessin herumb führen lassen, die newe Bürch vnd andere schöne Gebew zu besichtigen. Da dann vnder wegen, in den Canalen, nechst der Bürsch, allerhand kurtzweil auf dem Wasser angestelt worden, mit aufgehengten Gänsen, so die Fischer oder Schiffleuth

haben sollen herunder reissen, darüber viel in das Wasser gefallen. welches ein sonder kurtzweil zu sehen gewesen."

Des avonds werd vuurwerk afgestoken en brandden pektonnen, terwijl er natuurlijk geen gebrek was aan „Banquetten, Musijck, Comedyespelen, monsteringhe, &c." Helaas weten we van die „banketten, opgepronkt met konstrijke sucaderien en specerijen van verre landen en andere fraaye vertooninghen, opgeluisterd door de konst der voornaamste poëten" niets.

25 Mei was de laatste dag, dat de Paltsgravin binnen onze muren vertoefde. Onze Duitscher had wel wat meer kunnen zeggen dan „Den 15 tag ist man zu Ambsterdam aufgebrochen vnd nach Vtrecht verreisset", want bij het afscheid vereerde de Magistraat haar een „lampet van fijn gout, ende noch andere schoone Juweelen, by eenighen tsamen gheestimeert wel op honderd duysend ende duysend gulden".

Bronnen.

1) Dr. G. D. J. Schotel. De winterkoning en zijn gezin. Tiel 1859. p. 4 en vlg.

2) Beschreibung Der Reisz: Empfahung desz Ritterlichen Ordens: Vollbringung des Heyraths: vnd glücklicker Heimführung.... Des Durchleuchtigsten, Hochgebornen Fürsten vnd Herrn, Herrn Friederichen desz Fünften, Pfaltzgraven bey Rhein..... Mit der auch Durchleuchtigsten, Hochgebornen Fürstin vnd Königlichen Princessin, Elisabethen, desz Groszmechtigsten Herrn, Hernn Jacobi desz Ersten Königs in Grosz-Britannien Einigen Tochter.....

In Gotthardt Vögelins Verlag. Anno 1613. 4°. p. 8 en vlg.

3) Guil. Baudartius. Memoryen ofte Cort Verhael Der Gedenck-weerdichste so kercklicke als werltlicke Gheschiedenissen. Tweede Editie. Zutphen 1624. IV p. 216 en vlg.

4) Pieter Nolpe. Beschrivinge von de Blyde Inkoomste, Rechten van Zeege-bogen en andere toestel op de Wel-koomste van Haare Majesteyt van Groot Britannien, Vrankryk en Ierland. Tot Amsterdam, den 20 May, 1642. Amsterdam 1642. p. 9.

5) O. Dapper. Historische beschryving der Stadt Amsterdam. Amst. 1663 p. 237.

6) Ed. Grimeston. A Generall Historie of the Netherlands. The second Impression. London 1627 p. 1320, 21.

Ook R. W. P. de Vries in zijn »De Blijde Inkomsten van vorstelijke personen in Amsterdam, van de zestiende tot de negentiende eeuw, Amsterdam, 1879" maakt met een enkel woord van dezen intocht gewag. Te vergeefs heb ik gezocht naar het in Muller's Pamfletcatalogus vermeldde »Waerachtighe ende Triumphante beschryvinghe, hoe dat.... Fredricus

Paltz-Graven over den Rhijn, met de Ed. Princesse
Huysvrouwe .. zoo eerst in Zeelandt, daer na in Holla
triumphantelijcken syn inghehaelt ende ontfanghen ... Ghe
den 10 May 1613. Rotterd. In den witten Hasewint. 1613
terwijl ook wellicht het een en ander te vinden zou zij
»Johan Bertholt van Loo. Kleyne Kronycque of Som
verhael van de Avontueren des konings ende koninginne
Bohemen. Gravenhage, 1633." Welk handschrift van den o
Cornelis Pietersz. Hooft door Leendertsz bedoeld w
in zijn noot bij bovengemeld versje van den Muider d
mocht mij ook niet duidelijk worden; bij de Navorscher
131 vermeldden is ten minste niets te vinden.

Ook in de Stads rekeningen is niets over het vorste
verblijf te vinden. Hierom vermoed ik, dat de onkosten de
uit de penningen van het fabriekambt, deels uit gehei
fondsen bestreden zijn.

Rotterdam, 16 Sept. 1887.

Een Oud Amsterdamsch Burgwalletje

DOOR

ALBERT VERWEY.

'tRijk dak-zicht, steil-schoorsteenig, roodt en blauwt
Op 't oud stads-stukje, en 't zwart burgwalke is zwaar
Bouwval'gen warbouw, vlug opgeevlend, maar
Vol met al 't dak- en muur-tuig: luikje en bout,

Droogrekje en raampje en bloemplank; – 'n hekje omhout
Elk huisjen; – hier wal-trapjes en een paar
Stoep-bankjes met een boom; – daar 'n allegaêr
Pothuisjes met afdakjes en een woud

Gootpijpen. – 't Staat in stad, als huisjes staan,
Van 't knechts-volk, vlak bij 't vlondertje aan de sloot,
Op 't molenerf; langs 't bleekveldje achter-heen

Zie 'k 't moolnaarshuis; langs d' ouden singel gaan
Loopende menschjes: – zoo zie 'k ver en groot
De stad, – en 't volk langs brug en straten trêen.

3 Dec. 1887.

Buitenplaatsen langs den Amstel

(Met twee Prenten).

DOOR

A. W. WEISSMAN.

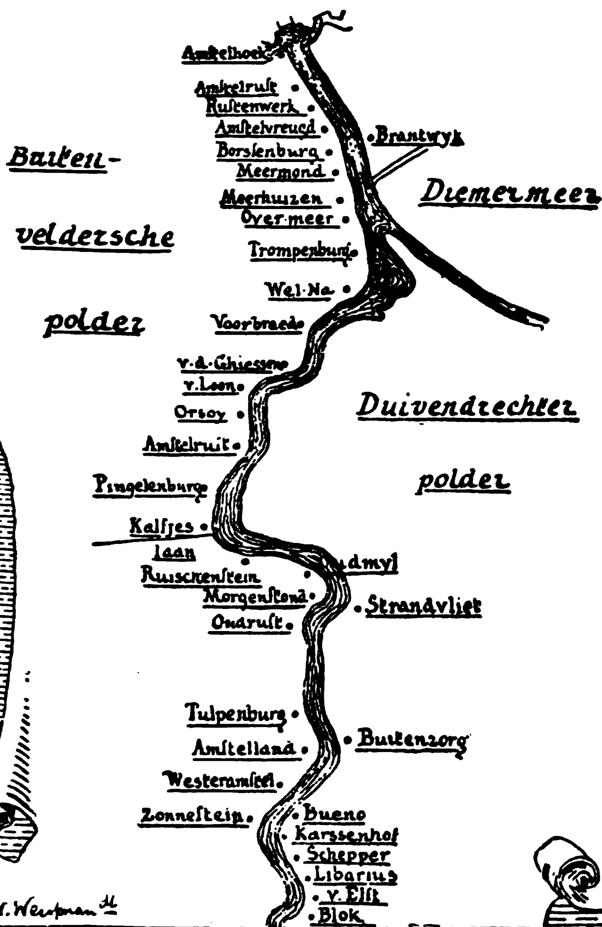
Wie dezer dagen langs den Amstel gewandeld heeft, zal niet zonder een zekeren weemoed hebben gezien. hoe de oudste der Amsterdamsche buitenplaatsen, waarvan het thans levende geslacht heugenis heeft, gesloopt is.

De hofstede Rustenwerk, die voor een vijfentwintigtal jaren als fabriek van waskaarsen werd ingericht, en waarop later een houtzagerij gevestigd werd, behoort thans tot het verledene; weldra zullen een aantal woonhuizen de plaats hebben ingenomen, waar zij eens stond. Met haar is de eenige deftige hofstede uit den aanvang der XVIIe eeuw, die wij gekend hebben, verdwenen, en is het aantal der weinige buitenplaatsen langs den Amstel die ons spreken van den luister van weleer weder met een verminderd.

De Amsterdammers schijnen er reeds vroeg prijs op gesteld te hebben, des zomers hun verblijf in de stad met een, dat buiten hunne veste lag, te verwisselen. Ver buiten Amsterdam konden zij echter niet gaan, want de gebrekkige middelen van vervoer dwongen hen, in de onmiddelijke omgeving hunner stad te blijven.

Op de kaart, door Cornelis Anthoniszoon in 1544 ver-

BVITENPLAATSEN AAN DEN AMSTEL

vaardigd, zien wij rondom Amsterdam verscheidene kleine huizen, met tuinen daarbij. Al laat de kaart niet toe, bijzonderheden van deze gebouwen te onderscheiden, wij mogen toch veronderstellen, dat zij, althans voor een deel, buitenverblijven der Amsterdamsche burgers zijn geweest. Bescheiden als de XVIe eeuwsche poorters waren, kan men ook van hunne buitenhuizen geen grootsche gebouwen verwachten; trouwens, de regeering der stad had, met het oog op de veiligheid der wallen in oorlogstijd, het bouwen van huizen die zekere afmetingen te boven gingen, uitdrukkelijk verboden.

Voor het meerendeel schijnen de tuinen vruchtboomgaarden te zijn geweest. Nog in den aanvang der XVIIe eeuw laat Bredero, in zijn Moortje, Lambert, een welgesteld Amsterdamsch burger, zeggen:

„Dit is een groote vreucht voor mijn genegentheyt,
Dat myn bogaerd so dicht by de stad geleghen leydt;
Verdrietet my in huys, ik wandel buyten stee
Na 't Regliers Hofjen toe, kyck, dus van liever lee
Op myn muyltjes."

Dat de tuinen in de zestiende en ook in het begin der zeventiende eeuw vrij primitief waren, kan blijken, uit hetgeen Lambert later zegt. Blijkbaar heeft Bredero in deze figuur ons het type van een ouderwetsch burger geschetst, die het met de nieuwigheden van de XVIIe eeuw nog niet te best kon vinden, en die daarom zijn hart als volgt lucht geeft:

„Ick sach iens na de bloemen,
Of na de bolletjes, om eygentlyck te noemen,
Of sy oock vrosen uyt, en waren sy al doot,

Ick kooper weer genoech, voor een **blan**
of drie **groot**,
Ick ben so mal niet as de luy, die **vuer w**
tulpen,
Vuer keysers kroonen, vuer hoorentjes e
vuer schulpen,
En sulck luermarcktery, dat nieuwers toe e
dient,
Veul gelts sel geven! — — — — — — — —
Ick houw hennen, noch duyven, noch **katjes**
noch honckjes,
Noch knynen, noch vueghels, 'k heb gien si
in die stronckjes;
Thet niet een beet om 't lyf dat men 't **gelt**
so verquist
Ick legh het liever op en stapel 't in myn kist".

Wij kunnen dus zeker zijn, dat er in Lamberts tuin geen voliere prijkte, en dat ook de kostbare tulpen, die eenige jaren later tot den bekenden windhandel aanleiding zouden geven, in zijn bedden niet gevonden werden. Van een huis, in den tuin aanwezig spreekt Lambert niet; indien er een geweest is, zal het niet veel meer dan een bescheiden optrekje geweest zijn.

Toch waren niet alle Amsterdammers van het begin der XVIIde eeuw zoo conservatief als de oude heer, ons door Bredero geteekend. Een jonger geslacht, door den opkomenden handel reeds tot rijkdom gekomen, sloeg de vleugelen breeder uit. Ook ouderen van dagen versmaadden een grootere weelde niet. Hooren wij slechts Spieghel, waar hij ons zijn „Muzen-torenhof", zijn buitenplaats Meerhuyzen, in zijn Hertspieghel schildert, waar:

Des visch-dyx steiler olmen blader-rijke
armen,

De ruyk-blad-ryke nuet, en 't bondel-mispel-lof
Bekoelden bloeimaants hitt'.

Meerhuizen ontleende zijn naam aan de Diemermeer, die toen nog niet droog gemaakt was; het lag ter plaatse, waar thans nog een buitenplaats van denzelfden naam aanwezig is.

Het huis beschrijft Spieghel ons als volgt:

In 't noorder deel twee kamers zich ont-moeten
Het midden is een saal van veertigh voeten langh,
Daar achter an een koken met een syel-ghangh
— — — — — — — — — — — — — — — —
Het achterst tot een eetsael, daer men ziet in 't groene,
En in de boven-ruymt drie salen nevens een:
Het dak hier op, de ghevels bey van herde steen.

Al kan men zich uit deze beschrijving geen duidelijk beeld maken van het huis, dat Spieghel bewoonde, men bemerkt toch, aan het aantal der opgenoemde vertrekken, dat het nu juist niet bekrompen was ingericht, en al zegt de dichter, dat het geheel er slecht en recht, maar duurbaer, voechelijk en luchtig uitzag, men zal toch erkennen moeten, dat het geld niet gespaard was, want later heet het:

Des voor-zaals noorder-wand was heel end al bemaeld.

Dat bij een zoo voornaam huis ook een fraaie tuin behoord zal hebben, was te verwachten. Spieghel ver

meldt dat een gedeelte van zijn tuin als boomga
dienst deed, doch in zijn bloemtuin groeiden:

Lavender droef blauw bloem, deel-loof-sm
Rosmarein,
Ruekzwaer Bazilikom, wild Balsem, Mariole
Bleek rode roosken ruek-lief, staegh-groe
Lauwerieren,
Mê 't waarde ruyk-zoet-lof, en Roos der Egle
tieren,
Fyool met soete lucht, Tyloos, Meybloemken
eel,
Damastbloem, Anjers, Pluymkens, Lely wi
en gheel.

Deze bloemschat was niet:

Door ruekloos onkruid wegghesch oven,
Zoo nieuw-ghier-kostbaar in prael-kruyd lie-
vers hoven,

daar Spieghel blijkbaar een afkeer had van de „keysers-kroonen" en andere bloemen zonder geur, die in zijn tijd in den smaak begonnen te komen. In dit opzicht stemt hij met den ouden heer Lambert overeen:

Wat haelt by ruekryk Lely hun stink-keysers-
kroon?

vraagt ook Spieghel.

In Spieghels tuin stond het tempelken der Muizen of de Muze-toren-hof, dat een achtkant belvédère van drie verdiepingen hoog, schijnt geweest te zijn, hoewel sommigen onder anderen Pieter Vlaming meenen, dat dit gebouw niets anders was dan „een groote lindeboom, naar de wijze van dien tijd gevlochten en met trappen in de hoogte gelegd en gevormd tot een prieel waarin men wel twintig menschen in 't ronde eerlijk kon onthalen."

Hooren wij wat Spieghel zegt:

Daer biedt ons 't Muze-toren-hof op éénen grond,
Drie schuyl-huts, boven een, vierkant, acht-hoekigh, rond:
Diens tinnens singel-trans, vertoont ons in 't noord-oosten,
'd Inlandze Zuyder-ze, 't hoogh Ghoyer-bosch in 't oosten,
Na 't zuiden leit d'ondiepe ronde Diemer-meer,
Zaft stroomt de Amstel uyt de de middagh hoek ter neer,
De zwarte Haerlem-meer blinkt glinterigh na 't weste:
De grazeloze Blenk, daer 't groot-vier ghaat te neste,
En noordwerts stroomt het visch-rijk omge-dijkte Y
Dat van scheeps-kielen krielt.

De Muzentoren moet dus nog al hoog geweest zijn als men een dergelijk panorama kon aanschouwen, en men zelfs de Blenk, d. i. de Blinkert boven Haarlem kon zien. Wij gelooven daarom eerder dat Spieghel een belvedère, dan een gevlochten lindenboom op zijn buitenplaats bedoeld zal hebben.

Spieghel noemt nog een andere buitenplaats, die in zijn tijd aan den Amstel bestond, nl. Ruyschestein, die bij de Loopveldsbrug gelegen was. Hij vermeldt echter geen verdere bijzonderheden omtrent deze hofstede.

Dat echter, in den aanvang der XVIIde eeuw, en dus ook in Spieghel's tijd, nog andere lustverblijven aan den Amstel aanwezig waren, bewijst ons het straks genoemd Rustenwerk, dat, naar zijn bouwtrant te

oordeelen, nog vóór 1620 voltooid geweest moet zijn, en dus drie eeuwen bijna getrotseerd heeft zonder bouwvallig te worden.

Wel mocht een dichter in 1730 bij het aanschouwen van dit gebouw zingen:

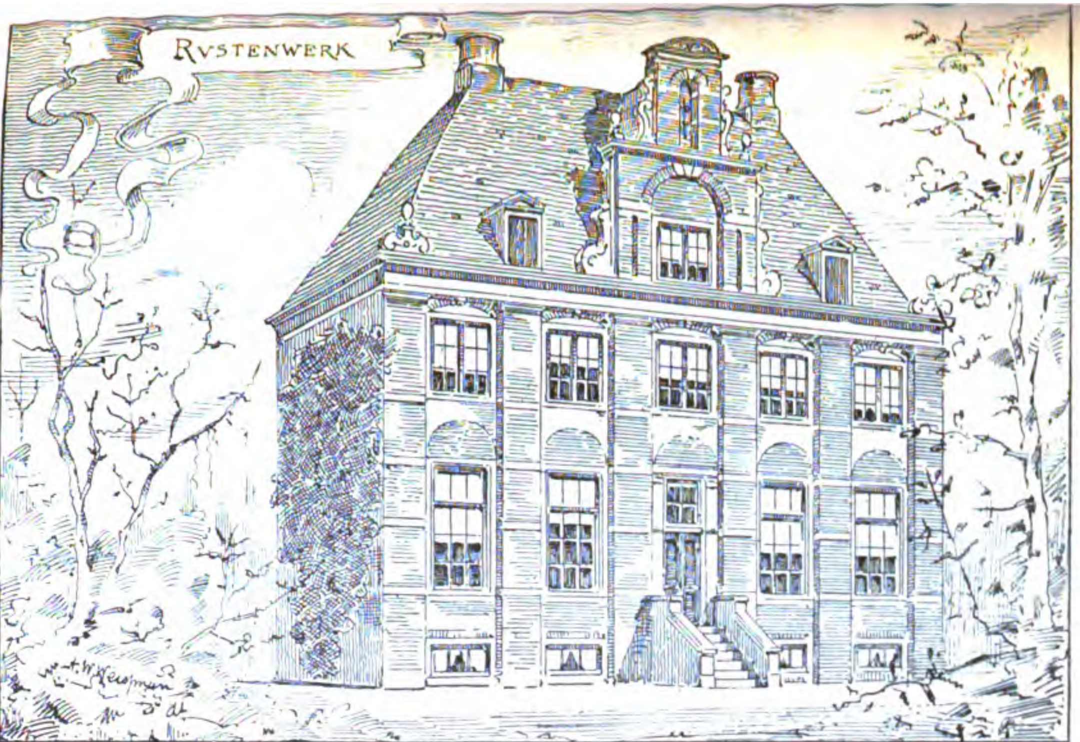
„Hoe schoon, hoe groots van stand,
Vertoond zich 't Hofgebouw, versierd met zes pylaren.

De zes pylaren zijn echter waarschijnlijk slechts een voortbrengsel van 's dichters verbeelding; wij althans kunnen ons niet voorstellen, dat zij ooit iets anders dan pilasters geweest zijn.

Zooals wij reeds zeiden was de hofstede Rustenwerk het eenige voorbeeld van een buitenhuis uit het begin der XVIIde eeuw, dat in de omgeving van Amsterdam tot onzen tijd bewaard bleef. De plattegrond was zeer eenvoudig: ter wederzijden van het voorhuis vond men een vertrek; achter in het voorhuis lag de wenteltrap, die, als alle, trappen uit den aanvang der XVIIde eeuw, tamelijk eng, tot de bovenvertrekken toegang gaf.

Voor een twintigtal jaren was het gebouw nog door een gracht omgeven, en was voor de deur een wulfbrug aangebracht, die echter, na de demping der gracht, gesloopt is. De gevel, naar den Amstel gekeerd, vertoont vormen, die zoo sterk aan den stijl van Hendrik de Keyser herinneren, dat wij bijna geneigd zouden zijn, den beroemden bouwmeester het vaderschap van Rustenwerk toe te kennen. Vooral de topgevel met zijn nissen en de bekrooningen op de beide hoeken doen aan de Keyser denken.

Hoe de tuin van Rustenwerk oorspronkelijk aangelegd is geweest, kunnen wij, bij gebrek aan gegevens, slechts gissen. De geschoren hagen waarmede hij op de afbeelding van Rademaker prijkt, zijn uit het laatst der XVIIde eeuw afkomstig, toen de stijl van le Notre ook

Rvstenwerk

hier te lande ingang vond. Vermoedelijk hebben wij ons den oorspronkelijke tuinaanleg te denken als bestaande uit aan elkander sluitende geometrische figuren, met verschillende ornamenten, zoogenaamde broderies, versierd, in de manier zooals ze o. a. door Claude Mollet gemaakt werden.

Terwijl de hofstede Rustenwerk, een der oudste, aan den Amstel verrezen, nog tot in onzen tijd bewaard gebleven is, zijn de meeste buitenplaatsen, die in latere dagen langs de rivier gebouwd werden, geheel verdwenen, en is dikwijls slechts de naam, of een deel van het inrijhek overgebleven, om getuigenis af te leggen van de vroegere grootheid. Toch kunnen wij ons een duidelijk beeld vormen van de Amsteloevers, zooals zij zich vertoonden, toen nog tal van buitenverblijven zich in de wateren weerspiegelden. De achttiende eeuw, wier prentwerken voor de geschiedenis van ons verleden zoo belangrijk zijn, heeft gezorgd dat van de lustplaatsen langs den Amstel afbeeldingen bewaard gebleven zijn. Hollands Arcadia heet het prentwerk, dat deze stof behandelt. Het is verschenen in 1730 bij Leonardus Schenk, op den Vijgendam, en is opgedragen aan „de Heer Egidius van den Bempden, Burgemeester der Stad Amsterdam, Bewindhebber der Ed. Oost-Indische Compagnie, Directeur der Societijt van Suriname, etc. en de Heer en Mr. Jan Six, Heere van Hillegom en Vromade, etc., regeerend Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam, Meesterknaap van Holland en Westvriesland, etc. De platen zijn „naar 't leven geteekend en in 't ligt gebragt" door Abraham Rademaker, en het werk is, „met eene Poetize beschrijving versierd," die ons echter geen hoogen dunk van het dichterlijk talent van G. Tysens geeft. Vermakelijk is het, hoe deze poëet reeds in den aanvang van zijn zang zich met de grootste dichters op een lijn durft stellen. Hij schrijft daar:

„Heeft Vondels schrand're pen den snellen
Rijn beschreven,
En zal Antonides door d'Ystroom eeuwig
leven?
Ik volg het lofflijk spoor dier letterhelden
naar,
Om mijn Geboortestroom, indien het mooglijk
waar,
Door 't rijzend heldendigt aan d'eeuwen op
te dragen."

Nu schrikt de rijmelaar echter van zijn eigen stoutmoedigheid, en hij vervolgt:

„Niet dat een eidle waan mij is in 't brein
geslagen,
Om d'Agrippyner, of de groote Goesse zwaan,
Ooit te evenaren, ver van hen voorbij te gaan,
O Neen!"

In dezen trant rijmelt Tysens zestien foliobladzijden vol.

Het eerste buitenverblijf, dat Rademaker afbeeldt is dat van Mejuffrouw de weduwe Block, dat wij als Amstelhoek nog gekend hebben, ongeveer zooals het er in den aanvang der XVIIIde eeuw uitzag. Deze hofstede was niet een der meest aanzienlijke; het huis, blijkbaar nog uit de XVIIde eeuw, had slechts een verdieping, en was zeer eenvoudig; de achtkante koepel schijnt eerst in de XVIIIde eeuw gebouwd te wezen. Van de wijze, waarop de tuin aangelegd was, is op de gravure niets te zien.

Twee platen zijn aan de buitenverblijven langs het Olyfantspad en het Hoedemakerspad gewijd. Men ziet daar slechts gebouwen van een verdieping, waarschijnlijk optrekjes, die aan minder aanzienlijke burgers behoorden. Zij vertoonen geen de minste sieraden, doch

zijn bijna allen van een uitbouw voorzien, die in plan een halven achthoek vertoont, een vorm, die tegenwoordig in Engeland in den Queen Ann style weer in eere gebracht wordt, en die aan de kamers iets gezelligs geeft.

De hofstede Amstel-rust, die dan volgt, destijds bewoond door Mejuffrouw Delbech, heeft een koepel aan den weg; de tuin is door een muur afgesloten, zoodat van den aanleg niets te zien is. Het gebouw, dat boven den muur uitkomt, is van gebakken steen, met enkele ornementen van gehouwen steen, gebouwd; de vormen doen aan Vingboons denken. Waarschijnlijk bevond zich ter wederzijde van het voorhuis slechts één vertrek.

De volgende prent geeft ons Rustenwerk te zien, dat in 1730 aan den Heer Dirk Slicher behoorde. Aan beide zijden van den voortuin zien wij een gebouwtje; het eene diende naar het schijnt voor stalling, het andere wellicht als tuinmanswoning. Een koepel was bij deze buitenplaats niet aanwezig.

Waren de beide vorige buitenplaatsen zoodanig aangelegd, dat het huis door een voortuin van den weg gescheiden was, bij de thans volgende Amstelvreugd is dat niet het geval; het hoofdgebouw, dat zeer eenvoudig is en omstreeks 1700 gesticht schijnt, staat onmiddelijk aan den weg, en wordt aan beide zijden door een zwaar hek, in den smaak des tijds, geflankeerd,

De Hofstede Brantwijk was het eenige lusthuis van beteekenis dat de Weesperzijde kon aanwijzen. Voor zooverre dit op de gravure te zien is, was de tuin van deze buitenplaats in den trant van le Nôtre, met geschoren hagen enz. aangelegd.

Wij steken nu weder over naar de Utrechtsche zijde, waar wij, als de eerste buitenplaats van aanzien, Borssenburg, ook wel Bussenburg genaamd, ontmoeten, dat in 1730 aan den heer Pieter Graver behoorde, en dat eerst een of twee jaren geleden gesloopt geworden is.

Het huis dezer hofstede was, volgens de afbeelding, eenvoudig, doch geheel van arduinsteen gebouwd. Geschoren hagen ontrokken het aan den blik van al te nieuwsgierige bezoekers, en een breede oprijlaan, door kunstig gesneden taxisboomen begrensd en door een forsch hek afgesloten gaf aan het geheel een zekere grootschheid.

Onze wandeling vervolgende komen wij, na een paar kantoendrukkerijen voorbij te zijn gegaan, aan Meermond, een buitenverblijf tegenover den mond van het voormalige Diemermeer gelegen en in 1730 in eigendom bezeten door den Edelen Groot Achtbaren Heer Jan Six, burgemeester der stad Amsterdam, die daar echter des zomers, blijkens de „poetize beschrijving" niet schijnt gewoond te hebben, doch de buitenplaats afgestaan had aan zijn ambtgenoot en bloedverwant Egidius van den Bempden. Volgens de afbeelding, die Rademaker van deze hofstede geeft, was zij eenvoudiger, dan men met het oog op den hooggeplaatsten bezitter en bewoner verwachten zou. Het inrijhek en de koepel aan den weg waren slechts van hout en het huis, dat op eenigen afstand van den weg geplaatst was, besloeg slechts weinig oppervlakte en mist elk sieraad.

Meerhuizen, de hofstede waar eens Spieghel woonde, behoorde in 1730 aan den heer Jan Coops, een welgesteld katoendrukker in die dagen. Het huis, door Rademaker afgebeeld, komt wat indeeling betreft, vrij wel overeen met dat, wat Spieghel beschrijft; toch is het zeker uitwendig nog al veranderd. Het is echter ook mogelijk dat het geheel vernieuwd is, en evenals de tuinaanleg, tot den aanvang der XVIIIe eeuw gebracht moet worden. Van den Muzen-toren is in 1730 niets meer te bespeuren.

De naam Overmeer werd nog in onzen tijd aan een hofstede gegeven, wier huis hetzelfde was, dat in 1730 aan den heer Arnoldus Wittebol behoorde. De

tuin, die door een prachtig versierde muur van den weg werd afgesloten, was aangelegd door den beroemden Simon Schijnvoet.

Aanminnig landvermaak! hoe streelt gij mijn gezicht,
Als ik hier Schijnvoets geest zie in uw tuinsieraden,
Dat groot vernuft, bekranst met eeuw'ge lauwerbladen,
Heeft U eerst afgeschetst, waar naar des tuinmans hand,
En d'edele Bouwkunst U gebouwd heeft en geplant.

zingt Tysens.

Al belet de muur, die den tuin afsluit, iets van den aanleg te zien, wij kunnen toch uit 's dichters beschrijving eenigzins opmaken, hoedanig de tuin was ingericht.

Het gezicht verdwaald in 't schoon der Taxisboomen,
Het kronklend bloemperk schijnt mijn voortgang te betoomen,
Het houdt 't gezicht en reuk door kleur en geur geboeid,
Wijl 't gloeiend purper hier met schonen luijster bloeid.

Wij moeten ons dien tuin dus voorstellen, als beplant met taxis-hagen en versierd met perken in den vorm van ornementen. Deze perken waren omzoomd met zeer lage buxus, en blijkbaar met bloemen beplant.

De volgende plaats is Trompenburg, welker hek men nog thans ziet. Mag men het dichterlijk bijschrift gelooven, dan ontleende de hofstede haar naam aan Maarten Harpertszoon Tromp. In het laatst der XVIIde

eeuw werd dit buitenverblijf door burgemeester Witsen bezeten; in 1730 was Jan Peterse de eigenaar. Het huis heeft, ofschoon eenvoudig van vormen, toch een zekere voornaamheid, zooals die past aan een huis, eens door een Amsterdamsch burgemeester bewoond. Een sierlijke achtkante koepel staat aan den weg.

De hofstede Welna heeft een historische vermaardheid; het was toch daar, dat in 1650 de onderhandelingen tusschen het Stadsbestuur en Prins Willem II, die vruchteloos gepoogd had, de Amstelveste te overmeesteren, gevoerd werden. Zij behoorde, toen Rademaker haar afbeeldde, aan den Heer de Vlieger, en had toen een aanzienlijker voorkomen dan thans, nu zij niets dan een nederige boerenplaats is. Het hoofdgebouw bestond uit twee rechthoekig op elkander geplaatste vleugels en een sierlijk hek, tusschen hardsteenen pijlers gevat, gaf toegang tot den tuin. Lage geschoren hagen scheidden den voortuin van den weg.

Een der deftigste buitenplaatsen aan den Amstel was de hofstede Voorbreed, wellicht aldus genoemd naar den ruimen voortuin, die door een kunstig hek, in den stijl naar Lodewijk XIV genoemd, van ijzer vervaardigd, werd betreden.

Hier heeft Vulkaan zijn kunst getoond in
'tijzer smeden,

roept Tysens dan ook in verrukking uit. Ter wederzijden van het hek wordt de voortuin door een hooge haag aan het gezicht onttrokken, doch in het midden van de plaats ziet men een rond perk met broderies, waarop een vaas als pedestal geplaatst is. Het huis is breed en toont den stijl van Adriaan Dorsman; hoewel de gravure daaromtrent geen voldoende aanwijzing geeft, mogen wij toch veronderstellen dat het een grooter diepte heeft gehad dan de meeste andere Amsterdamsche buitenhuizen, daar de beschrijving spreekt van „veel vensteren".

Naast het gebouw stond een stal; aan de andere zijde een vogelhuis, dat nog breeder was, dan het hoofdgebouw zelf, en dat een zekere vermaardheid schijnt bezeten te hebben, daar de dichter er ons een uitvoerige beschrijving van geeft. In 1730 was de eigenaar van Voorbreed de heer Lodewijk Vermande.

De volgende buitenplaats, die geen naam gedragen schijnt te hebben, daar zij bij Rademaker slechts vermeld staat, als die „van den Edel-Agtbare Heer Philips Antonie van der Ghiessen, oud schepen en raad der stad Amsterdam", vertoont een hek, dat in sierlijkheid niet voor dat van Voorbreed behoeft onder te doen, doch is overigens veel eenvoudiger; men mist er den grootschen aanleg. Het huis is zeer eenvoudig; aan de achterzijde schijnt er een boeren huizing tegen aan te zijn gebouwd.

Al sluit een breed hardsteenen hek met de familiewapens de buitenplaats van Mevrouw de weduwe Maria van Loon af, het huis, dat achter den voortuin ligt, is slechts zeer klein, en heeft slechts één verdieping; waarschijnlijk diende het niet tot nachtverblijf. Het uitwendige is zoo eenvoudig, dat men zich bijna niet kan voorstellen hoe een zoo voorname dame er zich mede tevreden stelde. De tuinaanleg vertoont lage hagen, en een half ronde rustbank of exèdre, te midden van ornementbedden geplaatst. Ook een prieël, geheel van groen, is aanwezig.

Als de eigenaar van de hofstede die dan volgt wordt de heer Christiaan Orsoy genoemd, die door Tysens als philantroop, diaken, ouderling, dichter en bezitter van een kabinet van schilderijen bezongen wordt. Een ijzeren hek, tusschen hardsteenen pijlers, die door vazen bekroond worden, leidt naar een breede laan, door hooge hagen begrensd, ter zijde waarvan het vrij aanzienlijke doch overigens zeer eenvoudige huis staat, dat geheel van gebakken steen is opgetrokken, en dat boven de deur het jaartal 1688 vertoont.

Amstelrust heet de nu volgende hofstede, in eigendom aan den heer Steur behoorende. Ook hier is een laan recht tegenover het hek, die door bogen van groen, zoogenaamde berceaux, overdekt is. Het huis heeft een hoog middenpaviljoen, met een tentdak, dat door een triton bekroond wordt, en twee lagere daaraansluitende vleugels. Het gebouw is met zijn voornaamsten gevel rechthoekig op den weg geplaatst; de tuin prijkt met tal van vazen op piedestallen.

Het gezicht op de hofstede Pingelenburg, in 1730 toebehoorende aan den heer Matthys Romswinkel, wordt voor een groot deel door de hooge hagen benomen. Het huis heeft veel overeenkomst met de buitenhuizen, ons door Vingboons afgebeeld; wellicht heeft deze bouwmeester wel het ontwerp gemaakt. Het is als alle „speelhuizen" uit het laatst der XVIIde eeuw zeer eenvoudig, al vergelijkt Tysens het met een „vorstenhof".

Pingelenburg was de laatste hofstede aan deze zijde van het eerste Loopveld, aan den hoek waarvan ook in de XVIIIde eeuw reeds het allen Amsterdammers wel bekende Kalfje stond. Deze herberg schijnt in uiterlijk aanzien sedert dien tijd niet veranderd. Of echter ook thans nog, als in 1730, Muscaatwijn op de wijnkaart vermeld staat, meenen wij te mogen betwijfelen.

De eerste lustplaats, die men, na de herberg 't Kalfje voorbijgegaan te zijn, in het gezicht kreeg, was Ruischenstein, reeds door Spieghel genoemd. Zij werd in 1730 bezeten door den heer Manuel Ximenes Baron de Bellemonte, een aanzienlijk Portugeesch Israëliet. Het kunstig gesmeed ijzeren hek mocht onder de fraaiste, die aan den Amstel prijkten, gerekend worden. Het huis heeft wel geen bijzonder fraaie gevel, doch schijnt ruim en gerieflijk geweest te zijn. Was de maker van de „Poëtize beschrijving" op de buitenplaatsen, die hij tot dusverre bezongen heeft, niet toegelaten, daar waarschijnlijk de bezitters te trotsch waren, om een zoo

nederig man te ontvangen, op Ruischenstein was dit anders. De heer Bellemonte noodigde de poëet binnen, onthaalde hem op „Virginieskruid" en „nectarsap", en leidde hem persoonlijk op zijn buitenplaats rond. Tysens is hierover zeer verheugd, en zingt dan ook

Hoe trouw wordt 'tgastvrij-regt in dezen hof beveiligd,

en hij kan niet nalaten, waarschijnlijk met het oog op de gesloten deuren, die hij elders gevonden had, er bij te voegen:

Hoe menigmaal wordt dat door anderen ontheiligd.

Aan 's heeren Bellemontes vriendelijkheid danken wij dus de uitvoerige beschrijving, die ons van Ruischenstein gegeven wordt. Daaruit blijkt, dat deze plaats, zooals met vele tuinen uit den aanvang der XVIII eeuw het geval was, allerlei verrassende perspectivische effecten vertoonde:

De doorzichtkunde schijnt hier in haar hof te wonen,
Zoo net is deze plaats naar hare kunst gestigt.

Verder wordt gewag gemaakt van een volière en van waterwerken, o. a. van zoogenaamde bedriegertjes. Deze waterwerken werden gevoed door de eenige zoetwaterbron, die langs den Amstel gevonden werd en waarnaar de hofstede wellicht haar naam heeft gekregen. Ook wordt nog gesproken van een tempeltje met een beeld er in, en van een groote kom, in welker midden een ananas, en op den rand waarvan vier dolphijnen die de jaargetijden droegen, waren aangebracht. Uit al deze figuren spoot water.

Vroeger schijnt te dezer plaatse het huis Kostverloren gestaan te hebben, want, zegt Tysens:

Wie dorst ooit van te voren
Deez' plaats benoemen met den naam van Kostverloren,
Daar Ruischenstyn zyn kosten is meer als dubbel waard?

Na al deze heerlijkheden valt de hofstede Oud-Myl, behoorende aan den Heer Wittert, natuurlijk af, al heeft zij een groote volière. Een rijker aanblik levert de buitenplaats Morgenstond, die met een achtkanten koepel in dorischen stijl, op terrassen gebouwd, Jonische zuilen en een Jonisch tempeltje, aan Pan gewijd, prijkt. Ook vazen en kunstig besneden taxis-boomen ontbreken niet. Deze hofstede was het eigendom van den heer Jacob Voordaag.

Strandvliet heette een klein buitentje aan de overzijde van den Amstel, dat eerder op een boerenwoning dan op een buitenhuizing geleek, en een scherp contrast vormde met het daartegenover gelegen Oud-Rust, de stijf-deftige buitenplaats, waar de heer Arnoud Schuit, bewindhebber der Oostindische Compagnie, zijn zomers sleet.

Doorwandelende bereikt onze poëet nu:

Tulpenburg, de schoonste diamant
Die de Amstelnimf vlecht aan haar schitterende hals,
De roem en 't pronksieraad van alle Hofgebouwen.

De bezitter van dezen lusthof was de heer David de Pinto, een geloofsgenoot van den eigenaar van Ruischenstein, doch niet zoo gastvrij als deze, immers onze dichter zegt:

Het buitenste gezicht kan mijnen geest alleen
Verrukken, hoe volmaakt moet 't binnenste dan wezen?
Ach, had men in mijn zang uw wondren mogen lezen,
Ik waar veel meer van u en gij van mij voldaan.

Ook wij zouden meer voldaan zijn, had de zanger ons een beschrijving van Tulpenburg gegeven. Wij kunnen nu slechts op de gravure zien, welk een fraai ijzeren hek al de heerlijkheden afsloot, welke sierlijke koepels ter linkerzijde van de buitenplaats aan den weg geplaatst waren. Het huis ligt te zeer op den achtergrond, om daaromtrent eenige mededeelingen te kunnen doen.

De hofsteden, die tusschen Tulpenburg en Ouderkerk aan beide zijden van den Amstel gelegen waren, Buitenzorg van den EdelAchtbaren Heer Willem Backer, oud-schepen der stad Amsterdam, Amstelland van den heer de Jong, Wester-Amstel van den heer Andries Leenders, Zonnestein van mejuffrouw Geertruy Fama, het lusthuis van den heer Bueno, Karssenhof van den heer Waterman, de speelhuizen van de heeren Schepper, Libarius en Blok en van Mejuffrouw van der Els waren wat men thans nog met den naam van optrekjes bestempelt. Hunne achitectuur was zeer bescheiden; ook hun tuinaanleg bood niets aan, wat hier afzonderlijke vermelding zou verdienen.

De meeste hofsteden zijn thans verdwenen; slechts hier en daar leest men nog de oude namen.

Teneinde het overzicht van de buitenplaatsen gemakkelijker te maken, hebben wij op het bijgaande kaartje de ligging van ieder aangegeven. Ook hebben wij een afbeelding van de onlangs gesloopte hofstede Rustenwerk aan deze regelen toegevoegd.

22 October 1887.

Dirk Duivel, de Watergeus en zijn geslacht.

DOOR

P. J. FREDERIKS.

Het is nog zoo heel lang niet geleden, dat wij ons de Watergeuzen dachten, zooals de schrijvers der zeventiende eeuw ze zich, onder den indruk der omtrent hen verspreide verhalen en beschrijvingen voorstelden. Evenmin als zij konden latere berichtgevers zich een' watergeus denken zonder een halven duivel te schetsen, wreed tot in 't ongelooflijke, onverschillig voor zich zelven en voor hun natuurgenooten, onbeschaafd, zonder eenige ontwikkeling en wars van alle gezag, tuk op buit, om 't even of die aan vriend of vijand ontnomen werd, een echten zeeschuimer, den schrik der zee en het onbarmhartigste wezen, dat men zich zelfs in die tijden van ontzetting en ellende kon verbeelden. Niets is minder juist en ik hoop andermaal aan te toonen, dat zich onder die zoo gevreesde vrijbuiters menschen van geheel andere hoedanigheden bevonden, die, alleen door de omstandigheden daartoe genoopt, hun zoo gevaarlijk lot deelden.

Hun geschiedenis is vooral in later tijden door te velen

met de uiterste nauwkeurigheid beschreven om haar hier nogmaals te herhalen maar we kunnen niet onmiddellijk tot ons onderwerp overgaan, we kunnen niet aanstonds beproeven die geheel verkeerde voorstelling weg te nemen, zonder die geschiedenis nogmaals kort – zij het dan ook met groote sprongen – te herinneren.

Te recht zag men reeds lang in, dat - al verhief men hun deugden en heldenstukken hoog - men hunne groote gebreken en euveldaden niet over 't hoofd mocht zien. En al raadpleegde men hun voor- en tegenstanders, toch kwam men tot de slotsom, dat die menschen, hoezeer ook de kenmerkende zeden en hartstochten hunner tijden en omstandigheden hebbende, over het algemeen waardig waren aan de vergetelheid niet alleen ontrukt, maar tevens voor de nakomelingschap vooral in een minder ongunstig daglicht gesteld te worden.

Een dankbaar werk was het voor hen, die hun streven in dicht en ondicht schetsten, om hun doel aan dat nageslacht bekend te maken en er op te wijzen welke lieden zooveel voor onze onafhankelijkheid deden, niet alleen op het staatkundige, maar wat vooral in die tijden – meer zegt, in kerkelijken zin.

De omstandigheden werkten hun pogen in de hand, zooals het steeds gaat waar een geweldige ommekeer van zaken in de samenleving plaats heeft en altijd gaan zal waar een geheel andere maatschappij zal ontstaan. De hervorming in de eerste plaats, staatkundige bijomstandigheden – voor een deel reeds gevolgen der gewijzigde opvattingen – bereidden hun welslagen voor.

Ze waren door den tijd en door de gebeurtenissen in hun tijd rijp geworden voor hun groot doel: Vrijheid, maar boven alles vrijheid om het voorrecht te mogen genieten hun God naar eigen overtuiging te mogen dienen, vrij van allen dwang, zoo van de zijde van den landsheer als van de in die tijden zoo gehate priesters, een doel waarvan ze zich zelven aanvankelijk nog nauwelijks bewust waren.

Lang nog had de geestelijkheid het ontevreden volk in bedwang kunnen houden, maar toen de gebeurtenissen in Duitschland plaats hadden gegrepen en de nieuwe leer met zeldzame snelheid overal verbreid werd, was de band vaneengereten en daarmee was het tijdstip voor een ganschen ommekeer in geheel West-Europa aangebroken.

De Kerk toch, was een der onafscheidelijke zaken waaraan het gansche bestaan der Europeesche Staten hing; een verandering in het kerkelijke moest een ommekeer in den Staat met zich sleepen. Vandaar dan ook dat — om alleen van ons land te spreken — Karel V zich onmiddellijk met alle kracht tegen de verbreiders en aanhangers der nieuwe leer kantte en hij — daar de wet nu eenmaal zoo was - duizenden bij duizenden ter dood liet brengen.

Zijn opvolger Graaf Filips III, als koning van Spanje de tweede van dien naam, deed niet anders dan wat zijn voorgangers gedaan hadden en zijn plicht hem voorschreef. Maar wellicht zijn de vonnissen op diens last voltrokken beter in ons geheugen, doordien hij de schuldigen niet langer te Brussel deed straffen, doch welhaast de onvermijdelijke doodvonnissen in 't hart van ons land deed voltrekken.

't Bestaan der inquisitie was verre van nieuw en het is ons thans genoeg bekend geworden, dat zij den haat der tijdgenooten niet gaande maakte. De inquisitoren, die als geestelijke rechters geen doodvonnis konden vellen, gaven de verdachten aan de wereldlijke rechters over en deze — voor 't meerendeel uit landskinderen bestaande — veroordeelden naar de wetten des lands.

Die voor de rechtbank gebracht werd, was een verloren man en die zich dus bewust was een hagepreek bijgewoond, of eenige andere overtreding gepleegd te hebben, zocht zijn heil in de vlucht.

De aangewezen plaats daartoe was de zee. Wel

vluchtten enkelen in de bosschen, waar ze op hun manier politie uitoefenden en zelfs een enkelen keer de roovers aan de dienaren van den Schout uitleverden, doch welhaast moesten zij ook voor dezen wijken en het voorbeeld hunner lotgenooten volgen. We behoeven ons maar de bedrijven van Groote Pier, den vrijbuiter eener vroegere eeuw, (†Sneek, 18 October 1520) te herinneren, om te zien, dat de zee geen ongewone wijkplaats was. De zee bracht hun al wat ze behoefden: rust, terwijl ze telkens en telkens weder in hun woonstee waren opgeschrikt, buit, wanneer het hun aan leeftocht begon te ontbreken. En gelukte het hun niet een rijk beladen koopvaarder te nemen en dwong de honger er hun toe, dan stroopten ze en stalen ze op de kust, om 't even of ze vriend of vijand benadeelden.

We zijn hier in 't begin van de worsteling om de vrijheid en van eigenlijke Watergeuzen kan nog geen sprake zijn. Dien naam voerden ze eerst met recht sedert het einde van 1567 of het begin van 1568. Van omstreeks dien tijd handelden de verschillende troepjes volk naar een zeker beginsel en gehoorzaamden ze — zooveel het in hun macht was en in hun smaak viel — aan een zeker gezag. In Mei 1568 namelijk verzamelde Sonoy de verschillende vrijbuiters op last van Lodewijk van Nassau. De naam Watergeuzen wordt eerst in 1569 gebezigd in bescheiden.

Zelden heeft een zoo ongelijksoortige vereeniging van menschen als die, waaruit de bemanning der kleine schepen bestond, zooveel te weeg gebracht, en dat nagenoeg geheel zonder plan, als die vrijbuiters.

Verreweg de meesten waren bewoners der Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, maar een groot deel der opvarenden bestond uit Oostfriezen, Engelschen, Schotten, Denen en Franschen; de meesten waren ongeoefend en na de nederlagen bij Oosterweel, Dalem en Jemmingen liet zich menig aan de slachting ontkomen huurling der Oranjes aan boord der schepen opnemen.

Verbazend was de toevloed nadat het vonnis van 26 Februari 1568 bekend was geworden, „veroordeelende allen zonder onderscheid van sexe of ouderdom tot de straffen tegen dergelijke schuldigen in rechte bevolen, zonder eenige genade of verschooning." Vandaar het groot aantal Roomschgezinden onder de vrijbuiters; ook die waren des doods schuldig als 't maar bewezen kon worden, dat zij de ketterij niet hadden tegengegaan.

De adel, uit Friesland en Holland verjaagd en van alles beroofd, verbond zich lijf en leven op het spel te zetten „tot afbrek, vernielinge en annulacie van den Duc d'Albe met synen bloedighen adherenten" en zij waren het, die allengskens het bestuur over de nog altijd op zich zelf handelende hoopjes volk in handen namen. De Friezen vooral, die in hun land reeds sinds eeuwen niet dan veeten gekend hadden, die hun geboortegrond bijna zonder ophouden in bloedigen burgerkrijg hadden geweten, waren hier de eerste.

Allen, van hoogen of lagen rang, kwamen hierin overeen, dat zij door wraak en wanhoop aangedreven waren en één doel hadden: „weder in te voeren het waeraftighe woert Goedes en dat overalle te doen predicken en alzoe weder te mogen ghenieten onzen vaders landen en vryheden daer wy althans ballinghe af zyn."

Alva volbracht den hem gegeven last met ijzere gestrengheid en vooral dit deed het aantal vrijbuiters in zoo korten tijd zoo verbazend toenemen en hen omgekeerd zulke stoute bedrijven ten uitvoer brengen. Zeer terecht berispte Taxis den ijzeren Hertog reeds, dat deze de Geuzen niet genoeg geteld en de zeeplaatsen niet genoeg versterkt had, maar Alva meende de bouffen ende piraten niet te moeten vreezen.

Wel had Oranje lastbrieven aan de reeds eenigszins onder Sonoy geregelde scheepsmacht gegeven, maar de zorgeloosheid van Adriaan van Bergues, heer van Dolhain en het dikwijls schandelijk gedrag der manschap

hadden tot zeer geringe uitkomst geleid. Waar de geuzenschepen nog toevlucht konden zoeken als 't hun te benauwd werd, hadden ze zichzelven die bescherming ontnomen door roof op bevriende bodems en zelfs in hun vluchthavens. Zoo waren ze achtereenvolgens uit Emden en uit Frankrijk geweerd en was het noodig geworden hun geheel bestaan te hervormen.

Toen Guislain de Fiennes, heer van Lumbres, den 10 Augustus 1570 door Oranje, als Duitsch rijkvorst, tot hun Admiraal werd aangesteld, werd onder meer de strenge bepaling gemaakt, dat men voortaan nauwkeurig toezicht op de werving zou houden, zoodat geen die een vonnis te zijnen laste had langer werd aangenomen. Aan boord van elk schip moest bovendien een minister (predikant) zijn. Andermaal bedong Oranje een derde voor zijn aandeel in den buit en werkelijk werden niet meer zulke buitensporigheden gepleegd en ontving Basius, 's Prinsen gemachtigde, dikwijls vrij aanzienlijke geldsommen ten behoeve van den vrijheidsoorlog, die thans tot een werkelijkheid gekomen was.

De moeilijkheden waarin koningin Elisabeth met Schotland gewikkeld was, de vertoogen der Spaansche regeering en het ontzeggen, 15 Maart 1572, ook der Engelsche havens – haar laatste wijkplaats – aan de geuzenvloot, zijn te zeer bekend om hier in het breede herhaald te worden. Wel moeten we aanstippen, dat juist op dit oogenblik Lodewijk van Nassau en wellicht Lumbres met hem, aan het Fransche hof pogingen tot ondersteuning van zijne zaak aanwendde en Lumey, die het bevel had overgenomen, met zijn vloot aan zijn lot als 't ware overgelaten was.

Men stevende naar de Sont om daar op de koopvaardijvloten vooral mondvoorraad te halen en vervolgens de Spaansche schepen te Enkhuizen aan te vallen. Den 30en Maart vielen hun echter, nog onder de Engelsche kust, achtereenvolgens twee Spaansche schepen in han-

den, zoodat men voorloopig weer proviand genoe
en van de tocht naar de Sont afzag.

Zoo kwam de vloot voor den Maasmond, waa
weer wilde proviandeeren en toen eerst rijpte he
om Den Briel te plunderen.

De gebeurtenissen van 1 April 1572 behoever
evenmin een breede uiteenzetting. Het stoute waag
waaraan zelfs Oranje geen gewicht hechtte, toen h
vernam, was de grondsteen onzer onafhankelijkhe
het handjevol geuzen had een daad verricht waa
de geheugenis nimmer zal verloren gaan.

Een dergenen, die vele der omzwervingen, hierb
in zeer korte trekken geschetst, medemaakte, die
ontberingen en gevaren had doorstaan, die om den
van het vrije geloof vrienden en magen, vaderland
bezittingen had moeten derven, was de man wiens na
we aan het hoofd van ons opstel plaatsten.

Het is ons mogen gelukken zijne biographie —
zich tot dusver daartoe beperkte: dat hij van Amsterd
afkomstig was, later voor Lodewijk van Nassau een
schepen ter kaapvaart uitrustte, bij de inneming
Den Briel een zeer krachtig aandeel had om die s
te behouden, bij de belegering van Alkmaar tot
verdedigers behoorde en „wellicht" in 1581 eenig vo
volk naar Doetichem geleidde — eenigermate uit
breiden, wat het laatste betreft door beleefde aanwijzi
van den heer Redacteur van dit Jaarboekje.

Volgens eene aanteekening, zich in het Rijksmuseum hi
ter stede bevindende, werd hij geboren uit Nicolaas Duv
alias Dell en Rijmerich Cornelia Grauwert; hij heet va
Amsterdam afkomstig te zijn; onwaarschijnlijk is dit nie
doch de juistheid hiervan en de tijd zijner geboorte
't is haast overbodig dit te zeggen — zijn moeilijk me
te bepalen.

De naam Duvel komt reeds in 1470 hier ter stede voor. Jacob Claesz, die men heyt Jacob Duyvel, werd toen schepen en Coert, zijn zoon, bekleedde dezelfde waardigheid van 1480–1506.

Amsterdammers, die zich in de zeventiende eeuw met het opmaken van regeeringslijsten bezig hielden en niet zoo nauwkeurig waren als Ter Gouw, noemden beide deze Schepenen Boel, gezegd Duvel en brachten hen op de geslachtlijst van de bekende familie Boelens. De bewijzen hiervoor zijn echter niet meer te vinden. Het is door de jongere onderzoekingen niet gebleken, dat zij zelve zich van den naam Boel hebben bediend.

Dirk Duivel dan, had zich, als zoo velen met hem, vrijwillige ballingschap opgelegd en had welhaast op bestelling van Graaf Lodewijk van Nassau te La Rochelle een schip ter kaapvaart uitgerust, waarmee hij den vijand stellig veel afbreuk gedaan heeft. Den 3 Juni 1572 althans werd hij deswegen door Alva gebannen en werden zijne goederen verbeurd verklaard. Intusschen had hij een zeer werkdadig aandeel genomen in de verovering van Den Briel en zich vooral verdienstelijk gemaakt door Lumey er toe aan te sporen die stad voor den Prins te bewaren.

Met Lumey verder Holland ingedrongen – de watergeuzen hielden na 15 Juli 1572 feitelijk op te bestaan en gingen meestal naar hun vroegere woonstee terug of namen hier of daar dienst – behoorde Capiteyn Duvel in 1573 tot de verdedigers van Alkmaar en zijn moedig gedrag als bevelhebber bij de Frieschepoort tijdens de geweldige en tot drie malen toe herhaalde bestorming der Spanjaarden, den 18 September van dat jaar, veroorzaakten hem vrijspraak van de beschuldiging door den Gouverneur Cabeljau ook tegen hem ingebracht. Hem was namelijk met eenige andere aanvoerders te laste gelegd „dat zij de stad hadden willen verlaten en gezegd zouden hebben wel pardon te zullen krijgen . . .”;

bovendien beschuldigde men hen de gemeene soldaten „opgerokkent te hebben." Was het wonder, dat zij ronduit verklaard zouden hebben „geen lust in 't sterven te hebben en dat zij uit de stad wilden al zouden zij 'er alleen uitgaan," waar de moord van Haarlem hen zóo versch in 't geheugen lag en waar trots al hun schrijven geen hulp van buiten scheen te komen? Eerst na vier lange maanden kwam die hulp en werden de dijken doorgestoken, doch bijna gelijktijdig diende Cabeljau zijn aanklacht in. Men vermoedde echter „dat 'er meer jalouzy dan waerheid in de beschuldigers huisvestte" en den 4 December van hetzelfde jaar werden Duivel en zijne medebeschuldigden uit handen van den provoostgeweldige ontslagen en in alle eer hersteld.

Eene Resolutie van de Staten van Holland van 24 April 1578 leert ons thans, dat Dirck Duvel, inmiddels benoemd tot commissaris van de monstering, zijne residentie binnen de stede van Amsterdam zoude nemen ende houden. Den 20 Augustus 1579 werd omtrent hem het volgende besloten: Is verclaert ende geresolveert dat Dirk Duyvel van syne dienst als commissaris van de monsteringe sal worden gedeporteert oversulcsx denselven egeene vordere tractement daar van zal genieten.

Den 20 September 1579 lezen we echter wederom, dat de Gedeputeerden van deze Furstendom Gelre, Graafschap Zutfen, graafschappen en landen van Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht en de Vriesche Ommelanden tusschen Eems en Lauwers, mitsgaders van de steden Antwerpen, Gent, Yperen en Breda, sich vertrouwende op de ervarenheyt, experientie ende goede discretie van den Erentfesten, manhaftigen en vromen Dirck Duvel, dezen aangesteld hebben tot Monsterheer generaal ende crijgscommissaris. Bovendien benoemde de Prins van Oranje hem den 16 Juni 1581 tot monstercommissaris om het regiment van den heere van Noritz, veldoverste van den leger van de geunieerde provinciën in Friesland

ende de omliggende quartieren continuelijcken bij te blijven, op een gage van 80 gld. per maand voor hem en 25 gld. voor zijn schrijver. Den 12 Augustus 1584 eindelijk, werd hij in aanmerking van de diensten bij hem den Lande bewezen andermaal door de Staten van Holland, Zeeland en Utrecht, aangesteld tot Capiteyn over een Vendel ende compagnie knechten van 200 man, die zijn lastgevers op waertgeld aangenomen hadden.

Nog één resolutie waarin zijn naam genoemd wordt, willen we hier om haar merkwaardigen inhoud meedeelen. Ze is genomen den 2 September 1580 in de vergadering der naerder te Utrecht geunieerde provinciën.

„Alzoo men verstaet die van 't overkwartier van Gelre niet contribueeren tot onderhout vande oorloge maar dat de viant veel penningen en proffijten van die landen trekt" — redenen waarom hij zich daar ophoudt — „soo ist, dat men die van 't platteland, nog niet bij den viand geoccupeerd, wel scarpelick beveelt hun bestiaal, kooren en goederen binnen besloten steden te brengen en hunne huizen en getimmerten af te breken.... op peyne dat het verbeurd verklaard zal worden," of als hun dat niet schikt, evenveel aan den vrijheer van Hohensax te geven als de vijand krijgt. Het platteland door den vijand geoccupeerd zal onder brandschatting gebracht worden, om te dienen tot onderhoud van het krijgsvolk in het Overkwartier.

En om deze voorwaar lang niet malsche maatregelen naar behooren ten uitvoer te leggen, werd Dirk Duivel afgezonden met brieven van credentie aan den Vrijheer, om zoo noodig diens hulp te kunnen inroepen.

We zien dus, dat onze held niet onmiddellijk na het merkwaardige beleg van Alkmaar verdwijnt en wel degelijk dezelfde is met den krijgscommissaris, die bij consentement van 2 Juli 1581 vier vendelen voetvolks naar Doetichem bracht. Nog in 1592 is hij hier ter stede en volgens de reeds boven genoemde aanteekening in het

Rijksmuseum alhier – maar ook volgens geen an
bewijsgrond – overleed hij den 23 December 159

Uit die aanteekening – op den kwartierstaat
Jan van de Poll, in 1885 door Jhr. J. S. R. van d
met de schoone verzameling familieportretten aa
Museum geschonken – leeren we andermaal, d
watergeuzen geenszins allen tot het uitvaagsel behoo
al wisten we dit ook sinds lang van hunne mee
kende aanvoerders, om alleen Lumey en Omal, Tres
en Entes van Mentheda te noemen. Bovendien zie
er uit, dat de man wiens naam zoo onheilspellend kl
tot de zeer gegoeden in den lande behoorde en tev
dat hij en zijn nabestaanden aan personen verwant wa
wier namen in onze regeeringslijsten en dus in de
schiedboeken van die tijden zeer goed klinken.

Wij kennen hem slechts onder den naam, die on
lang den Geus verpersoonlijkte, maar we moeten opn
ken, dat reeds zijn grootvader zich Dell liet noemen
we dezen naam – eerst onder bijvoeging van alias
verder aantreffen, hoewel in 1666 weer een Johan
Duwel voorkomt. 't Is niet onbelangrijk om na te ga
hoe hij aan de regeerinsgeslachten Van de Poll, Corv
Oetgens van Waveren en Backer te Amsterdam, a
dat van Dell te Weesp en op die wijze aan onzen gr
ten schilder Ferdinand Bol verwant was.

Dirck Claeszen Duyvel alias Doll trouwde in Febru
1566 met Trijntgen Jans Dommers. Uit dit huwel
schijnen geen zoons geboren te zijn, doch twee dochte
kunnen we nog aanwijzen. De eene was den 18 M
1591 reeds overleden, want op dien datum liet ha
weduwnaar Hendrik Corver zich andermaal in ondertrou
opnemen. Haar zuster – naar grootmoeder van vader
zijde – Reijmerich geheeten, ondertrouwde op 24-jarige
leeftijd den 22 Mei 1592 met Harmen Gijsbertsz. va
de Poll. Haar 30-jarige bruigom, een eerzaam hout
handelaar, woonde toen evenals zij aan de Spaarndam

merbrug hier ter stede. Niet alleen is dit huwelijk opmerkenswaardig om de verbintenis met het geslacht Van de Poll, maar tevens omdat onze held van La Rochelle, Den Briel en Alkmaar daarbij als getuige optreedt.

Een andere tak zijner familie bleef te Weesp, waar Claes Claeszen Dell een brouwerij had, waar het Klaas-Dellen-steegje nog zijn naam bewaart en eene schilderij op het fraaie stadhuis ons nog zijn beeltenis geeft als burgemeester, welke waardigheid hij bijna onafgebroken van 1613 tot 1655 bekleedde, terwijl we hem bovendien sedert 1601 afwisselend als weesmeester, schepen en gasthuismeester in de regeeringslijsten dier stad aantreffen.

Zijn oudste zoon Huybert vinden we van 1628 tot 1657 onder de regenten zijner geboortestad en wel achtereenvolgens als schepen, gasthuismeester, burgemeester en weesmeester, terwijl diens jongere broeder Claes van 1636 tot 1642 weesmeester in zijn geboorteplaats was.

Deze, tot onderscheiding Claes de Jonge genaamd, trouwde Anna Jorisz Backer, uit welk huwelijk eene dochter en een zoon, Lijsbeth en Elbert geboren werden.

Lijsbeth nu, werd hier ter stede den 2 October 1653 in ondertrouw opgenomen met Ferdinand Bol, terwijl haar broeder Elbert, sedert 1661 kerkmeester der Zuiderkerk alhier, den 7 Juli 1667 ondertrouwde met Cornelia Spiegel en zoodoende verwant werd aan de bekende familie Oetgens van Waveren.

Wellicht door het uit het boven aangestipte huwelijk ontstane zwagerschap met Elbert Dell, schilderde Bol in 1669 voor de kerkeraadskamer der Zuiderkerk het bekende tafereel, van het samenbrengen van geschenken voor den opbouw van Salomon's tempel.

Den 10 October van dat jaar verscheen Bol voor de tweede maal voor commissarissen van huwelijksche zaken en werd thans, bij zijn ondertrouw met Anna van Erckel,

bijgestaan door zijn zwager Elbert Dell. Toen woonde Bol nog evenals Dell aan den Fluweelen-burgwal bij de Lombard, doch toen hij 24 Juni 1680 naar zijn eigen graf in de Zuiderkerk gedragen werd, geschiedde dit uit zijn sterfhuis aan de Heerengracht bij de Reguliersgracht.

We zien dus, dat het geslacht van den balling van 1572 volstrekt niet te gering was voor hen, die weldra den toon zouden aangeven in het toen zoo machtige gemeenebest.

Nagenoeg een eeuw was het toen geleden, dat Dirck Duvel de wapenen had nedergelegd na een wilden en bloedigen strijd waarin hij den grondslag had helpen leggen voor de verbazende macht zijner nakomelingen, die, waar hij in 1572 de poorten van Den Briel voor den Zwijger had helpen openen, in 1650 de poorten van Amsterdam voor diens kleinzoon Willem II waagden te sluiten, om — toen hun zulks weder goeddacht — diens zoon in 1688 de gelegenheid te geven Koning van Engeland te worden.

Merkwaardig blijft de verwantschap met den grooten schilder, die ons de krachtige en tegelijk zoo goedige gedaanten voortooverde, welke de zoo duur gekochte vrijheid en macht op zulk een schitterende wijze wisten te handhaven en uit te breiden. En waar wij aan de andere zijde zien aan welke familiën Bol door zijn huwelijk verwant was geworden en in welke kringen hij door dat huwelijk toegang verkregen had, kan het ons niet langer verwonderen hoe hij zóoveel voorrechten boven zijn in geestelijken en stoffelijken zin minder bedeelde kunstbroeders bezeten heeft.

De uitbreiding van Amsterdam in de Zeventiende eeuw.

DOOR

D. C. MEIJER JR.

> De stadt verryst, gelyck een weerelt, uit het weilant,
> Doorvloeit van aderen, bezaeit met menigh eilant,
> Met steene bruggen, boogh by boogh, aen een gehecht.
> VONDEL, *Inwijding van het Stadhuis.*

De wijze waarop in de negentiende eeuw een stad groeit is wel eens, zeer juist, vergeleken met de uitbreiding van een druppel inkt, op een blad vloeipapier gestort. Naar alle zijden zet de vlek zich uit, doch niet in concentrische ringen, maar langs allerlei grillige lijnen: hier hoekig-uitspringend, ginds golvend inbuigend — zooals de gesteldheid der microscopische vezeltjes van 't papier het medebrengt.

Anders ging het in den ouden tijd. Wie in de steden woonden, woonden er veiligheidshalve, en bleven dus binnen de muren. Wat daarbuiten werd gebouwd waren slechts lichte getimmerten, die bij oorlogsgevaar vaak onbarmhartig aan de vlammen werden prijsgegeven. Werd het een stad dus te bekrompen tusschen haar muren en

deed de behoefte aan bouwterrein zich gevoelen, dan moest allereerst een nieuwe omwalling aangelegd. Niet op de wijze van den, door de natuurwetten bepaalden, groei van een organisch lichaam, maar op dien van de, door het menschelijk intellect bestemde, vervaardiging van een kunst of nijverheids-product, geschiedde alzoo de uitbreiding van een stad.

Uit den aard der zaak kreeg het oog daardoor allicht een meer behagelijken indruk van den nieuwen vorm, die de uitlegging dan aan de stad gaf, hetzij men dien van eenig punt der omgeving in werkelijkheid aanschouwde of in effigie op een platte grond zag. Men had dan een afgerond geheel voor zich, waaraan zelden de eenheid en symnetrie ontbraken, die het werk van ééne gedachte gunstig onderscheiden van het voortbrengsel van veler fantasiën of belangen.

Zooveel te meer wanneer die ééne gedachte de gedachte was geweest van een man, wien het een ingeschapen behoefte was om aan het voortbrengen van een werk van noodzaak of nut een vorm te geven, die zijn natuurlijk schoonheidsgevoel voldeed.

Zulke mannen, met kunstenaars-zielen zonder het te weten, bezat ons land in de zeventiende eeuw vele. Zulk een man moet het ook geweest zijn, die, in 't begin dier eeuw, op den vóór hem liggenden plattegrond van Amsterdam de punt van den passer plantte en den stouten halfcirkel trok, die den vorm moest aangeven, waarin het aangroeiend Amsterdam zich had te bewegen, het perk waarbinnen het zich had te ontwikkelen, de ruimte die het had te vullen, om te worden — gelijk het geworden is — een der schoonste steden van de wereld. [1])

---

[1]) De naam van den man, die het grootsche denkbeeld opvatte en het zoo vastberaden uitwerkte, is tot heden niet bekend. Misschien komt de eer toe aan Mr. Lucas Sinck, die in dit tijdvak stads-landmeter was en de uitleg van 1612 heeft in kaart ge-

Het was eene nieuwe gedachte, want de toenmalige gedaante van de stad (waarvan de grens in hoofdzaak door de tegenwoordige Heerengracht wordt aangegeven) gaf er geen aanleiding toe — het was eene stoute gedachte, want de vergrooting zou gelijk staan aan bijna het dubbele der uitgebreidheid die Amsterdam toen bezat.

Maar 't verleden gaf recht op fier vertrouwen in de toekomst.

Had de nijvere koopstad, uit visschersbuurt ontstaan, zich eerst in de lengte uitgebreid langs de Amstelwateren — thans nu haar schepen, die zich stouter en stouter steeds verder van huis waagden, alle Europeesche zeeën doorploegend, zich ten taak gesteld hadden ook de Oceanen aan zich dienstbaar te maken — nu was het passend dat zij zich in de breedte ontplooide, langs het Y, en, met de hoornen van een halve maan die zeearm omgrijpend, de buitendijksche landen met huizen en werven bedekkend, een waterbekken omgaf, ruim genoeg om de handelsvlooten te ontvangen, die ze wachtte uit alle werelddeelen.

En te land — daar snakte ze immers naar ruimte, die stad, die op weg was feitelijk de hoofdstad te worden van het rijke Holland, die met iederen dag meer het groote réservoir werd van het industriëele, intellectuëele en artistieke leven der natie, waarin van elke helling de beekjes en stroompjes toevloeiden, om straks weder van

bracht en afgeperkt. Maar waar wij den patricier Frans Hendriksz. Oetgens — wiens buitengewone verdiensten in de waarneming (van 1594 tot 1596) van het ambt van Stads-Fabriekmeester, de heer de Roever, onlangs in zijne uitgave der kroniek van Staets, (in het Jaarboek van het Kon. Oudh. Gen., 1886) in het licht stelde — in deze jaren meermalen het Burgemeesters-gestoelte zien bekleeden, daar komt het mij het waarschijnlijkste voor, dat wij in hem den man hebben te zien, aan wiens helderen blik in de toekomst, Amsterdam zooveel te danken had.

daar uit — gezuiverd en geklaard, vermengd en verster
door allerlei kanalen weder te worden afgevoerd, ga
het land bevruchtend.

Hadden de huizen zich niet telkens in de la
honderd jaar opeengedrongen, de straten vernauwen
pleinen beperkend, de bruggen zelfs overwelvend, met
kelders in den grond boorend en in den laatsten tijd z
verdieping op verdieping stapelend, om den toenemen
aanwas van bevolking te bergen, totdat ze wel over
wallen moesten springen en de muren doen bersten,
1585 naar 't Oosten en in 1593 naar alle zijden hee

Met moed dus aan 't werk en thans op zoo gro
schaal, dat niet spoedig het gevaar te voorzien w
dat de stad opnieuw zou blijken in een te eng keurs
geprangd te zijn! — Gouverner c'est prévoir!

Het wijs vooruitzien in en zorgen voor de toekom
sloot echter bij de Amsterdamsche regenten der zeve
tiende eeuw het verstandig rekening houden met
krachten van het tegenwoordige niet uit. Koen, ma
rustig, dacht men zich in een schoone toekomst
bedachtzaam, schoon vastberaden, overschatte men zij
krachten en zijn hulpbronnen niet. Het ideaal hield me
in 't oog — voor het maken van ijdele illusiën wist me
zich te wachten!

Zoo werd dan ook de lijn, die men zich had voorgesteld te bereiken, vastgesteld en steeds in 't oog gehouden maar in werkelijkheid getrokken werd zij voorloopig slechts voor een gedeelte: aan de Westzijde zoude de omwalling reeds dadelijk volgens het grootsche plan uitgevoerd worden, doch de voltooijing aan de Oostzijde behield men zich voor — zoo besliste het de vroedschaps-resolutie van 26 April 1610. Diensvolgens werd dan ook het octrooi der Staten van Holland van 7 Aug. 1609, waarbij de Stads-vrijheid (het stedelijk grondgebied) werd uitgebreid tot eene mijl buiten de nieuw aan te leggen stadsgracht, door de verklaring dier Staten van 19 Juli

1613 aldus geïnterpreteerd dat de stads-vrijheid aan de Westzijde 100 gaarden ver zich strekken zou buiten den muur, doch aan de Oostzijde 200 gaarden.

Die medewerking van het Landsbestuur was ten tijde van de Republiek, bij vergrootingen van steden, ook noodig voor de onteigening. De regel die daarbij gevolgd werd kwam in hoofdzaak neder op overname tegen taxatie, waardoor de stad eigenaar werd van alle in het terrein der uitlegging gelegen gronden en gebouwen. Met het afbreken der laatsten ging men zonder veel verschooning te werk en kreeg aldus een open terrein, waarover men naar welgevallen kon beschikken. Soms liet men de eigenaren hun gronden behouden tegen vergoeding aan de stadskas der meerdere waarde, die de terreinen door het binnentrekken hadden gekregen Soms werden de gebouwen verplaatst. Het „verrollen" was, in den tijd waarvan wij spreken, dagelijksch werk.

De eerste arbeid, waaraan de stadswerklieden in 1610 begonnen was het graven van een nieuwe waal [1]) en wel ter plaatse waar in onzen tijd tot voor kort geleden het Westerdok lag. Het was een werk dat ƒ 250,000 vereischtte, wat bij de uitbreiding der scheepvaart hoogst doelmatig besteed mocht worden geacht. Westwaarts van deze watervlakte werden daarna in 1614 en 1615, uit een moerassige en onveilige wildernis, de drie eilanden aangeplempt, die wij nog kennen als het Realen- Bickers- en Prinseneiland. De bruggen die deze eilanden met elkander en met de daarachter liggende, reeds bestaande, zoutkeeten verbonden, dagteekenen van het jaar 1618. Maar de eerste huizen werden door den Schepen Reaal op het naar hem genoemde eiland in

---

[1]) »Waal" is een ompaalde ligplaats voor schepen. Het Y voor de stad was vroeger in verschillende walen verdeeld, doch sinds de aanleg der dokken, is zelfs de beteekenis van het woord bij de meeste Amsterdammers in vergetelheid geraakt.

1624 gezet, en op het Bickerseiland pas in 1635. Bu meester Jan Bicker gaf hier het voorbeeld en had ook zelf zijn woonplaats, in een huis met een aa torentje. Achter de zoutkeeten was reeds in 1612, gens het, door Prins Maurits goedgekeurde, plan fortificatie, aan de uiterste punt in 't Noordwest waar de stadsmuur aan het Y moest eindigen, het b werk verrezen dat, naar de blauwe arduinsteen waarv het gebouwd was, den naam kreeg van het Blaau hoofd, hoewel de officiëele naam Leeuwenburg was.

Nog twee andere bolwerken beschermden de st tusschen het Blaauwhoofd en het punt waar de nieuw muur den Haarlemmerdijk kruistte. Op dit punt wer een fraaie poort gebouwd, een werkstuk van Hendri de Keyser, waarvan 18 Juli 1615 de eerste steen werd gelegd. [1])

Terwijl neringrijke kooplieden zich vestigden aan de Houttuinen en nijvere scheepsbouwmeesters hun werven inrichtten op de nieuwe eilanden, bouwden ondernemende winkeliers aan den Haarlemmerdijk. Van stadswege waren echter reeds, bezuiden dien dijk, de drie hoofd-grachten gegraven, die weldra de trots zouden uitmaken van Amsterdam. Parallel loopende met de oude stads-singel, waren zij recht en lang genoeg om, bezet met schoone gebouwen als ze weldra waren, een ruim en grootsch stadsgezicht op te leveren, en vormden ze in voldoende mate gebroken lijnen om alle eentoonigheid te vermijden en aan de eischen van het schilderachtige te voldoen. Op onbekrompen schaal aangelegd, hadden ze genoeg breedte om een frisch en ruim stadskwartier in 't leven te roepen, en door de huizenrijen van den Haarlemmerdijk en de daarmede ten Zuiden evenwijdig loopende dwarsgracht, van het Y afgesloten, waren zij

[1]) In 1837 is deze poort afgebroken en daarna vervangen door de thans nog bestaande Willemspoort.

voor de gure windvlagen uit het Noorden beschut. Was het wonder dat de welgestelde burgers hier al spoedig het ééne gemakkelijke en rijk versierde woonhuis na het andere begonnen te bouwen?

Wel had de Heerengracht sinds 1593 tot stadswal gediend en lagen daartegen aan de Oostzijde kleine erfjes die, als tot de oude stad behoorende, niet mede onteigend werden en waarop, na het verdwijnen van den muur, minder aanzienlijke huisjes werden gebouwd; toch kon men hier en daar, door samentrekken dier erven, in de breedte bekomen wat men in diepte tekort kwam, en zoo verrees ook aan de Oostzijde menig gebouw, dat waardig was om te staan tegenover de „paleizen" waarmede de Westzijde, van het jaar 1614 af, werd versierd. Men wachtte de volbouwing dier Westzijde niet af om ook op de daarachter liggende Keizersgracht te beginnen. In Januari 1614 had de eerste publieke verkooping van erven plaats — tien jaar later waren niet alleen de Heeren- en Keizersgracht voltooid, maar ook de Prinsengracht, waar in 1616 het bouwen aanving. Slechts die gracht werd tot aan 't Y doorgegraven, met doorsnijding van den Haarlemmerdijk, waarin een sluis werd aangebracht, overwelfd door een bijzonder hooge brug, uit de ets van den teekenaar Reinier Zeeman bekend.

Hier was voor de scheepvaart de verbinding tusschen de nieuwe haven en de nieuwe binnenstad en nabij dit drukke centraalpunt bestemde de regeering de plaats voor een kerkgebouw. Hendrik de Keyser werd (indien wij de Architectura Moderna gelooven mogen) met de stichting belast en kweet zich loffelijk van dien taak, al is ook de Noorderkerk de minst gelukkig geslaagde van de drie tempels, waarmede hij Amsterdam versierde. Meer roem verwierf hij met de Westerkerk, waarvoor hem meer Zuidwaarts een ruim plein tusschen de Keizersgracht en Prinsengracht werd aangewezen. Aan haren Westgevel, ter plaatse waar de Prinsengracht zich iet-

wat Oostwaarts ombuigt, mocht hij aan de kerk een monumentalen toren verbinden, die den Oudekerkstoren in hoogte overtreffen moest en als spits de Keizerskroon zou dragen, waarmede Amsterdam zoo fier zijn wapenschild dekte. In 1620 werden beide kerken aangevangen en de Noorder- binnen drie jaren voltooid. De Westerkerk kwam pas in 1625 onder de kap en de toren is eerst in 1638 (met eenige wijziging van de Keysers oorspronkelijk ontwerp) voltooid.

Zuidwaarts strekte de nieuwe vergrooting zich uit tot bijna aan den „Heilige" of Overtoomsche weg: de rijweg en vaart die van de „Heilige stede" (de Nieuwezijds-Kapel) in de richting van 't dorp Sloten liep en die, reeds vroeger ten deele binnen de stad gekomen (het Koningsplein was een tijdlang een grachtje, dat den naam droeg van Heilige-wegs-burgwal), zich daarbuiten voortzette, als een druk betreden en dichtbebouwden weg, waaraan vele molens en huizen stonden. De kostbaarheid van onteigening noopte waarschijnlijk de regeering om bij de belendingen van dien weg met het uitleggen van de stad te blijven stilstaan en, ten Noordwesten van en parallel met den Heiligen weg een stuk stadswal aan te leggen, dat de oude wal (de tegenwoordige Heerengracht), aan de nieuw in 't leven geroepene verbond. Tegen dit stuk wal, 't welk lag ongeveer ter plaatse waar zich thans de Leidsche gracht bevindt, liepen Heerengracht, Keizersgracht en Prinsengracht ten einde. In dien Zuidwesthoek der nieuwe stad vestigden zich de leerlooiers, zooals nog uit de straatnamen blijkt.

Het terrein ten Westen van de Prinsengracht, van de looiershoek Noordwaarts tot den Haarlemmerdijk, werd, als meer aangewezen voor de industrie en voor den minderen stand, met niet zooveel weelde aangelegd als de hoofdgrachten. Men bleef er bij den aanleg de ligging volgen der landerijen, de richting der sloten en paden (al liet men van laatstgemelden niets in wezen). De

nieuwe grachten en straten kwamen hierdoor niet met rechten hoek op de Prinsengracht aan te sluiten, welke omstandigheid dit stadsdeel tot op den huidigen dag op eigenaardige wijze afscheidt van de andere wijken.

Het heeft dan ook zijn eigen naam gekregen: de Jordaan, een naam die reeds tot vele gissingen aanleiding heeft gegeven, waarvan de meest verbreidde geen enkele waarschijnlijkheid voor zich heeft, want in de 17e eeuw was het woord dat de Franschen voor bloemhof bezigen geen woord, dat zooveel burgerrecht verkregen had om in den volksmond te kunnen verbasteren. Eer nog zouden wij denken aan een verbastering van het woord Jurisdictie, waarmede het stedelijk grondgebied buiten de poorten wel eens werd aangeduid, en dat mogelijk reeds voor de vergrooting, in den volkstaal, de naam was van de voorstad, die nu binnen de muren werd getrokken. Ook is mij nog steeds de meening niet vreemd dat onze bijbelvaste voorouders den uithoek over de Prinsengracht schertsend „het land over de Jordaan" noemden.

Deze „Jordaan" stond oorspronkelijk niet in den minder goeden naam die zij thans heeft. De grachten en straten waren hier wel niet zóó breed, maar toch ruim en geregeld genoeg aangelegd en het tal van gangen en stegen met ellendige woningen is eerst later ontstaan, toen elk plekje, oorspronkelijk voor tuin of bergplaats bestemd, bebouwd werd. Sints de industrie er zijn zetel opsloeg, de bodem meer en meer vervuilde en de waterverversching te wenschen overliet, ontweken de meer aanzienlijke bewoners de wijk, waar in de zeventiende eeuw nog o. a. burgemeester Huydecoper woonde (op de Lauriergracht), maar die in de eerste helft van onze eeuw, bij het afnemen der welvaart, meer en meer het karakter van een armenwijk kreeg. Talrijke „hofjes" door de weldadigheidszin onzer voorouders in deze buurt aangelegd, droegen er het hunne toe bij, vooral sints in den Franschen tijd velen dier gebouwen, bij gebrek aan de noodige

fondsen tot onderhoud, niet langer aan fatsoenlijke
om niet werden afgestaan, maar aan de laagste
der bevolking tot kleinen prijs werden verhuurd.

In 't Noordelijk deel van de Jordaan waren
uitlegging, de overblijfsels van het Karthuizers-K
binnen de stad gekomen, thans tot herbergen en
1602) tot een kerkhof vernederd. Naar deze buu
plaatste de stad haar gieterij en daar legde zij haren
timmertuin aan, waarvan de Tuinstraat nog den
bewaart. Nog verder Noordwaarts bleef lang een
bouwde hoek en een onaanzienlijke buurt bestaan
vroegere doorbraak in den IJdijk had daar binnen
een kolkje of waterplas doen ontstaan, de Braak gen
Wel stonden hier, blijkens de kaart van Balthasar I
(1625) en de mededeeling van Commelin, reeds sints
huizen, maar de bebouwing van de Palmgracht
stichting der groote Artillerie-pakhuizen aan 't eind
de Brouwersgracht heeft pas in 1648 plaats gevo
Aan den ouden toestand herinnerde nog lang de ber
Goudsbloemgracht, het zoogenaamde Fransche pa
de eenige gracht die nooit tot behoorlijke breedt
beschoeijing gekomen was en tot aan de demping in
een schandvlek bleef van Amsterdam.

Natuurlijk had de aanbouw van den nieuwe uitleg
snelsten voortgang aan de grenzen van de oude
Vandaar dan ook dat in 't Noorden, waar zich de nie
wal zooveel verder van de oude verwijderde dan
Zuiden, de volbouwing het langst op zich liet wac
en de Haarlemmerpoort nog lang eenzaam bleef st
De tweede Haarlemmerdijk, tusschen de Eenhoorns
en het plein, werd eerst betrekkelijk laat met huizen be

De omnekreits der vergrooting werd, behalve door
muur met zijn bolwerken en de stads-vest, aangege
door een langs den ganschen muur loopende binnengra
waaraan de lijnbanen aan de wallen den naam ga
De bolwerken werden elk met een korenmolen versi

aan de overzijde der vest zag men tusschen de groentelandjes al spoedig een geheele wijk van houtzaagmolens verrijzen, ten wier behoeve in 1631 een poortje in den muur werd aangelegd, dat de naam kreeg van Zaagmolenpoort en dat zich bevond ter plaatse waar thans het Marnixplein is. Nog later maakte men het Raampoortje als toegang naar de lakenramen, die zich meer Zuidwaarts vermenigvuldigden.

Zoo was dan de ontzettende vergrooting, waarvan zoo velen gerekend hadden nooit de volbouwing te zullen beleven, in minder dan een halve eeuw tot stand gekomen, ja de nood had binnen dat tijdsverloop reeds gedrongen om binnen den omtrek der stad rond te zien, of er nog niet eenige ledige erven lagen die bebouwd konden worden, of dat er nog eenige wateroppervlakte die men missen kon voor bouwterrein was aan te plempen. Zoo werden b. v. in 1650 de tuinen der schuttersdoelens tusschen het Spui en den Heiligenweg, benevens 't Karthuizers hof en in 1660 de stads-timmertuin voor bouwterrein bestemd. Reeds vroeger was aan den waterkant terrein gewonnen door versmalling van den Amstelstroom; daar werd in 1626 de grond aan de Zuidzijde van de Staalstraat en Zwanenburgerstraat aangeplempt en bebouwd, waarop in 1633 de Zuidzijde van de Doelenstraat volgde. In 1644 haalde men uit het water van de Oude Waal, tusschen de Schrijers- en Montalbaanstorens, een eiland op, hetwelk onder den naam van Nieuwe Waals-Eiland al spoedig met flinke huizen werd bebouwd [1]), waarvan een later

---

[1]) Het eiland werd verdeeld in 122 erven die, 5—7 Jan 1646 in veiling gebracht, te zamen / 475,813 golden, een zelfs voor onze eeuw respectabel cijfer. De hoogste prijs besteedde Gerrit Jansz. Indische-rave namelijk / 6508, terwijl de goedkoopste erven in de dwarsstraten nog / 1200 à 1300 opbrachten. En dit ondanks de servituten van het niet uitoefenen van hinderlijke bedrijven en het niet aanleggen van stegen en sloppen. (v. Zesen, Beschr. von Amst. 12°. editie, pag. 244, 245.)

de eer genoot onze Admiraal de Ruyter te he
De IJkade van het Nieuwe Waals-eiland is lat
getrokken langs de Noordzijde van Rapenburg, w
nog de werven (o.a. ook die der Oost-Indische Com
aan het IJ uitkwamen. Vele dier werven zijn ver
toen men aan de Noord-Oostpunt van de stad, v
stads-wal met het bolwerk Rijzen-hoofd in 't IJ
Noordwaarts in het buitendijksche land een nieuw
aanplempte. Dit „Kadenburg" (spoedig tot Katt
verdoopt, waarschijnlijk in den aanvang uit scherts
in 1654 afgestaan tot den aanleg van werven; d
miraliteit maakte er aanstonds gebruik van om e
prachtig en kolossaal Zeemagazijn te stichten,
1655 „tot verwonderinge der werelt", zooals Melch. Fo
zegt, in zes maanden werd voltooid.

Na den eerste Engelschen oorlog namen de welvaa
de bevolking van de wereldstad weder toe met de
en een nieuwe vergrooting kon niet langer uitge
worden. Het nieuwe Stadhuis was zoo goed als ge
en geld en kracht beschikbaar voor andere groote wer
De tijd was thans rijp voor de voltooiing van het gr
sche plan van uitbreiding. De lijnen, die reeds zoo
op de kaarten in het Stedeboek van Blaeu ston
aangegeven, moesten nu tot werkelijkheid worden en
stad van eene uitgebreidheid van 600 morgen op die
1000 morgen gebracht worden, waardoor zij ongev
de grootte kreeg van het toenmalige Parijs. In 16
onder 't burgemeesterschap van Cornelis van Vlooswy
Gerard Schaep van Kortenhoeff, Joan Huydecoper
Andries de Graeff, werd het kloek besluit genomen en
1658 begon men met den aanleg van den nieuwen stad
muur en wel aan de Noord-Oostzijde, ter plaatse wa
thans de Kraijenhoffstraat ligt. 3 October 1659 werd do
den zoon van Dr. Tholincx de eerste steen gelegd va
een poort, die aan 't eind van het tegenwoordige Entrep
Dok zou zijn gekomen, maar later (1663) werd het me

selwerk van die poort, dat al 8 à 9 voet boven 't fundament was omhoog gekomen, weder afgebroken en de poort een „gordijn" verder Zuidwaarts geplaatst. Zij kreeg toen den naam van Muiderpoort

Op deze hoogte werd het aan de St. Antoniesdijk gelegen dorpje Outewaal binnen de omtrek der stad getrokken. De huizen werden afgebroken en de Roomsche Kerk naar een huis op Kattenburg verplaatst. (Thans is zij gevestigd in „de Pool" op de IJgracht.)

Er schijnt echter in den zomer van 1659 eenige stilstand in het werk der nieuwe omwalling te zijn gekomen. Misschien was de Noordsche oorlog daaraan niet vreemd, die mogelijk vele schansgravers tijdelijk van de wallen van Amsterdam naar die van Nyburg op Funen verhuizen deed. Teruggekeerd gaven zij hoogstwaarschijnlijk aan de Amsterdamsche bolwerken achter Oostenburg den naam van het Deensche eiland, dat het tooneel was geweest van de schitterende overwinning, die zij onder leiding van de Ruyter hadden behaald.

In 1661 werd de arbeid hervat en de steenen beer aan het oostelijk einde der stads vest gebouwd; waaraan volgens Commelin wel drie millioen steenen zijn vermetseld; doch het vervolgen van het werk van den stads muur is eerst in 1662 ter hand genomen, maar toen ook met voorbeeldelooze kracht en voortvarendheid, zoodat in de weinige maanden van 11 April tot November, het gansche werk, op één bolwerk na, voltooid was, waartoe duizende arbeiders in 't werk waren gesteld; die alle Zaturdag-avonden in de Stads-Schermschool (op 't Molenpad) werden betaald.

Die 7 el hooge stadsmuur (waarvan de laatste overblijfsels voor een paar jaren geledèn, zonder veel van zich te doen spreken, voor den spoorweg-aanleg aan het Funen zijn verdwenen) was op niet minder dan duizend welfboogen gemetseld. Hij was om zijn geregelden aanleg en zijn 26 zware bolwerken, elk door een molen

bekroond, jaren lang de trots der Amsterdammers, die het ook niet licht vergaten hoevele moeielijkheden de stads ingenieur Jan Heymansz. Coeck bij den aanleg had te overwinnen, toen bijv. de zwaarte van den wal den weeken ondergrond, tusschen de heipalen door, in de pas gegraven stads-vest perstte, zoodat men tot het reuzenwerk moest overgaan van aan de buitenzijde onder den grond een houten beschoeijing, uit overeind staande planken van een handbreed dikte bestaande, in te heijen.

De Amstelstroom moest ook, voor zoo ver hij binnen de stad kwam, en zelfs nog een eind daar buiten, genormaliseerd en — waar hij tot Binnen Amstel werd — versmald. Vooral aan de oostelijke oever is, volgens sommige plattegronden, vrij wat aangeplempt. Ter plaatse waar de nieuwe muur den stroom kruistte, rustte hij op 35 boogen, waarvan de 11 middelste open bleven en hoog genoeg waren om aan de behoeften der scheepvaart te voldoen.

Deze overbrugging werd in Mei 1663 begonnen en was in Augustus al gereed; ook de Leidschepoort en de Muiderpoort kwamen in dat jaar klaar en de Weesper- en Utrechtschepoort in 't volgende. Zij strekten de stad minder tot sieraad dan de poorten uit een vroeger tijdperk. Met uitzondering van de eerste, waren ze allen naar één model gebouwd, zwaar en massief. De Leidschepoort, met zijn vier hooktorentjes en den middentoren, die op de oudste afbeeldingen nog niet voorkomt, maakte een ietwat opwekkelijker effect. — De Muiderpoort is na een ruim honderdjarig bestaan in den modderigen bodem weggezakt; de tegenwoordige poort van dien naam is een werkstuk van 1771, dat den bouwmeester Corn. Raus tot eere strekt.

Wat de Amstelbrug of „Hoogesluis” betreft, die zoo trotsch den Amstel overwelfde, zij werd, ondanks het gemis van bouwkunstig sieraad, weldra de lieveling der Amsterdammers, die nooit moede werden van dien hooggelegen wandelweg naar buiten op de schilderachtige

bochten en de lage oevers van de breede rivier neer te zien en naar binnen zich te vermeijen in het fraaie stadsgezicht, dat de bebouwde kaden aanboden, die het breede water omzoomden, aan 't Noord-einde afgesloten door hooge huizen, waarboven de Oudekerks- en Zuiderkerkstorens sierlijk omhoog rezen. De verfraaijing van de Hoogesluis door onze knappe negentiende eeuw, ligt nog te versch in 't geheugen om er veel van te behoeven te zeggen....!

In de Noord-Oosthoek van de nieuwe vergrooting was intusschen al lustig gebouwd. Reeds in 1660 kocht de Oost-Indische Compagnie van de stad de noordelijke helft van het eiland Oostenburg; daar werd den 19e Aug. 1661 de eerste steen gelegd van het geweldige magazijn, dat voor pakhuis der scheepsbenoodigdheden en koopwaren diende, en met zijn 124 deuren en luiken en zijn 710 pakhuis-venstertjes het Lands-magazijn nog in grootte overtrof. Achter dit hoofdgebouw werden de smidsen, werven en dokken der Compagnie ingericht. Aan 't Oostelijk einde der eilanden verrezen in 1660 de reusachtige lijnbanen van het Land en van de Compagnie. Een en ander gaf natuurlijk aanleiding tot ijverig bouwen van woonhuizen in deze buurten, waarvan de ingenieur Hendrik Ruse, heer van Sawert, die, van zijn krijgsmans bedrijven in Venetiaanschen dienst, thans te Amsterdam uitrustte, op Kattenburg het voorbeeld gaf. In 't midden der nieuwe eiland-wijken, die door de pas gegraven nieuwe Vaart van de overige stad gescheiden waren, werd ten behoeve van den godsdienst een houten loods geplaatst, die spoedig door de Oosterkerk werd vervangen. Kort daarbij bouwden de Heeren Reynst en Grootenhuys een kolossale bierbrouwerij, die om hare prachtige inrichting den naam kreeg van de Parel. Deze beide gebouwen stonden op het tweede eiland, dat eerst, als pendant van Kattenburg, Hondenburg werd genoemd, maar spoedig den naam kreeg van Wittenburg, naar den houtkooper Jan Withein,

die de eerste scheepstimmerwerf daar aanlegde. Andere scheepsbouwmeesters volgden spoedig zijn voorbeeld, en verplaatsten zich naar de nieuwe wijk, waardoor de oudere eilanden Uilenburg, Valkenburg, (Marken) en Rapenburg langzamerhand hun oorspronkelijk karakter verloren en later, toen de werven in bergplaatsen van brandstoffen of bouwmaterialen veranderden of met arbeiderswoningen werden volgebouwd, tot achterbuurten vervielen.

De aanvang van het bouwen in de andere nieuwe stadsgedeelten onderging inmiddels eenige vertraging door het gehaspel met de eigenaars der „getimmerten" op de nieuw binnengetrokken gronden. Zij hadden toch, voor zooverre zij na 1613 gebouwd hadden, geen recht op schade-vergoeding van de gebouwen die ze moesten afbreken en, hoewel dit meest tuinhuisjes en woningen voor „kleine luyden" waren, was het toch voor de meeste eigenaren een hard gelag, weinig verzacht door de notificatie van Aug. 1663, die hen 't recht gaf van de gebouwen gebruik te blijven maken tot tijd en wijle, dat de stad de erven zou verkoopen. Er schijnt dan ook niet zeer veel gebruik gemaakt te zijn van die vergunning, want het blijkt niet dat er, althans tusschen de Leidschegracht en de Amstel, iets is blijven staan. Waarschijnlijk zijn de eigenaars door een betrekkelijk hooge vergoeding afgekocht. Ook wat de gronden betreft, nam de stad die liever tegen taxatie over, dan, zoo als vroeger, aan de eigenaars een som voor waarde-vermeerdering of, zoo als men 't toen noemde „melioratie", te laten betalen. Dit nieuwe stelsel werd door de Staten van Holland den 2 Mei 1663 goedgekeurd.

Toen de regeering meester was van het terrein [1]), toog

[1]) Het eerst schijnt dit het geval te zijn geweest ter plaatse waar de Leidschepoort werd gebouwd. De allereerste bouwterreinen toch die de stad in veiling bracht (nog vóór het verschijnen der bovenbedoelde notificatie) waren 13 erven aan de Oostzijde van de Leidschestraat tusschen de Prinsengracht

men met kracht en geweld aan 't werk. De opstallen werden afgebroken, de paden vernietigd, de boomen omgehouwen, de slooten gedempt, de tuinen vernield.

Pomona, die haar vruchtboomen zag omverhalen, Pan, dien men zijn weilanden ontroofde, Flora, wier hoven werden vertreden, zelfs Bacchus wiens wijngaarden niet werden ontzien, protesteerden, volgens den dichter Jan Vos [1]) in krachtige bewoordingen, doch vergeefs.

En terwijl alles genivelleerd werd, begon men volgens het op 30 Jan. 1662, door de vroedschap goedgekeurde plan onder beleid van Daniël Stalpaert, de trotsche breede grachten te graven [2]) en de schoone rondboogige bruggen te bouwen, terwijl rechte straten werden afgeperkt om uit de oude stad naar de nieuwe poorten te leiden. Reeds in October 1663 kon de Regeering in publieke veiling de erven te koop bieden langs de beide hoofdroutes, de Leidsche- en Utrechtschestraat, en voor dat het jaar ten einde liep, waren enkele huizen in den

en het Plein (zes erven tusschen het plein en de groote dwarsstraat op 15 Juni 1663 voor *f* 12.735, en zeven tusschen de dwarsstraat en de gracht op 1 Aug. voor 12.619) Ik veronderstel dat de stad daar ter plaatse bij minnelijk accoord de beschikking had gekregen over de terreinen van een of meer leerlooijers, wien men in ruil, daarvoor, bij vroedschaps-resolutie van 2 Mei 1663, gronden had afgestaan aan de Baangracht tusschen de Vijzelgracht en de Reguliersgracht, waar de nieuwe Looijerstraat, nog de herinnering bewaart dier industrie, ten wier behoeve een dwarsgracht was gegraven (sints hare demping de Focke-Simonszstraat) Het jaartal 1665 vind men in die buurt nog hier en daar op gevelsteenen, ten bewijze dat de bebouwing dáár vroeger is aangevangen, dan in de aangrenzende wijken, die eerst vier en vijf jaar later zijn bebouwd.

[1]) In zijn »Vergrooting van Amsterdam". 1662 (voor 't eerst op 14 Nov.) op den Schouwburg uitgesproken.

[2]) Volgens Witkamp (Amst. in Schetsen, II 30) bedroeg de gezamenlijke lengte der toen gegraven grachten 15000 El, benevens 5000 El buitensingel. te zamen 20 kilometers!

omtrek van de Leidschepoort reeds onder de kap. Ook heide men op den 12 Dec. de eerste paal van het nieuwe Weeshuis, dat door de „Aalmoezeniers" werd opgericht, voor kinderen van alle gezindten, die geen recht hadden op 't Burger-Weeshuis. (Thans is dit gebouw het Paleis van Justitie.)

De Utrechtschestraat vormde de verbinding tusschen de oude en de nieuwe Ossenmarkt, toenmaals een plek van veel gewicht voor de burgerij. Dáár toch kwamen jaarlijks in den voorzomer, de magere ossen, met schepen vol, uit Denemarken en, na in de Hollandsche weiden te zijn vetgemest, verschenen ze in October en November weder ter markt en werden door de burgers (die in dien tijd nog de slacht aan huis hadden) gekocht en in triomf thuis gehaald. Die markt, benevens de daaraan grenzende paardenmarkt, waaraan een renbaan of pikeursplaats was verbonden, had men tot nog toe gehouden buiten de Regulierspoort (die ter plaatse van 't tegenwoordige Rembrandtsplein stond), op een groot veld, onder den schaduw van hoog geboomte. Die schoone boomen moesten nu verdwijnen, hetwelk in zoo hooge mate de verontwaardiging wekte, niet slechts van 't „wufte grauw," maar ook van de fiere jeugd, die gewoon was onder 't lommer zich met worstelen te vermaken of van het kaats-spel uit te rusten [1]), dat de dichter Vos er weer bij te pas moest komen, om de Amsterdammers te troosten, met het argument dat, waar Cesar, om Massilia te veroveren, wel het heilige bosch had omgehouwen, men te Amsterdam wel de boomen „voor een stad vol huizen" mocht laten wijken en alleen de „nooddwang" dit veld kwam berooven van zijn kroon, die trouwens elders, bij de nieuwe poort, schooner zou herrijzen. Die belofte is dan ook vervuld en op de nieuwe Ossenmarkt groeiden de iepen welig, tot dat ze twee

[1]) Groote kaatsbanen waren er in dien tijd op het Singel bij 't Klooster.

eeuwen later op nieuw moesten plaats maken – ditmaal voor Volkspaleis en Frederiksplein, toen „de koopmarkt van Euroop" weder „haar vest van een scheurde". 't Onderscheid was echter dat toen „de Bouwkunst," niet, zooals in 1662, de „Plantnimf" kon troosten:

„Indien gij planten wilt, zo volgt mij: want men steekt
„Een plaats af bij de poort, die meer dan deez' zal brallen.
. . . . . . „en zij bracht haar bij de wallen,
„En toonden haar de grondt van 't aangehoogde veldt." –

Het is in 't algemeen het groote onderscheid tusschen de vergrooting van de stad in de 17e en in de 19e eeuw. – Toen werd de oude Buitensingel vernietigd, maar men kreeg er de bocht van de Heerengracht voor in de plaats; thans moeten wij een schoone Buitensingel missen, om leelijke en vervelende straten te zien verrijzen.

Zoo spoedig was evenwel de nieuwe Ossenmarkt bij de Utrechtschepoort niet gereed, of men moest, na van de oude in 1663 te hebben afscheid genomen, een voorloopige markt inrichten op de open ruimte, die rondom de oude Regulierspoort, door het slechten der wallen en het dempen der vest was gevormd. Rondom dit nieuwe plein werden ook al spoedig (Jan. 1664) de erven verkocht en tot hooge prijzen van de hand gedaan; op den hoek van de Utrechtschestraat zelfs, tot den enormen prijs van *f* 60,– per vierk. Meter. Dit plein heeft later (sints 1669) tot Botermarkt gediend en werd langzamerhand de hoofdzetel der beroemde Amsterdamsche Kermis, totdat het in onzen tijd in een vriendelijk square werd herschapen en aan Neerlands schildervorst gewijd.

De winkeliers hadden nu op de Leidsche- en Utrechtschestraat weder ruimte gekregen om zich te bewegen; maar het waren niet enkel winkelhuizen, waaraan Amsterdam behoefte had. Men zag niet minder reikhalzend uit naar de gelegenheid om koopmanshuizen en burgerwoningen te bouwen. Ook hierin zou de Magisstraat spoedig voorzien. Het stuk wal, dat ter hoogte van de

tegenwoordige Leidschegracht de muur van 1596 met die van 1612 verbond, was spoedig verwijderd en de Heeren-, Keizers- en Prinsengrachten hier ter plaatse doorgetrokken.

De Heer Cromhout had met het oog daarop, al in 1662 de prachtige perceelen laten bouwen op de Heerengracht bij de Huidenstraat, waarvan een nog met zijn sprekend wapenteeken in den gevel prijkt. De erven verder op aan die gracht gelegen tot aan de Leidschegracht [1]) en aan het daarachter gelegen deel van de Keizersgracht, kwamen reeds den 7 Dec. 1663 in veiling, en men betwistte ze elkander zoo fel, dat tot tienduizend gulden toe, voor een terrein van gewone breedte werd besteed. De prijzen kwamen volgens onze berekening, op ongeveer ƒ 25,— pr. Centiare [2]).

In de volgende maand (Jan. 1664) verkocht de stad de verdere terreinen langs de Leidschegracht, Zuidwaarts tot de Baangracht en Oostwaarts tot de Leidschestraat. Die ten Noorden van de Heerengracht waren toen nog niet gereed, daar de oude stads-wal eerst moest worden uit den weg geruimd. Met haar werd de Heiligewegspoort gesloopt, welker afbeelding bewaard bleef op een gevelsteen met het jaartal 1664, in het daar ter plaatse nieuw gebouwde hoekhuis van de Heerengracht en het Koningsplein. (Bij de latere herbouwing van dit huis, in deftige laat-Louis-XV-stijl, is de gevelsteen naar den zijgevel verplaatst, waar hij nu nog te zien is.)

---

[1]) Aanvankelijk was het plan geweest deze gracht vlak tegenover de Beulingstraat te laten beginnen, doch om de Stads-Steenhouwerij, waar Quellijn gewerkt had, en de Klokkegieterij, waar Hemony bezig was, te sparen, werd de Leidschegracht meer Oostwaarts gelegd.

[2]) Van de kaarten der verkoopingen van erven in die jaren zijn enkele stellen bewaard gebleven. Aan een daarvan, met geschreven aanteekeningen van prijzen, hetwelk ik voor eenige jaren geleden, door de welwillendheid van den bezitter, ter inzage bekwam, heb ik vele bizonderheden ontleend.

Zoo naderde men langzamerhand het gedeelte van de Heerengracht, dat sedert wereldberoemd is geworden onder den naam van „de Bocht." De meeste terreinen zijn daar verkocht in de veilingen van Jan. en Feb. 1665, en tot zulke hooge prijzen, dat de dubbele erven dezer gracht-paleizen wel op ƒ 15000 te staan kwamen, zoodat het niet te verwonderen is, dat de kostbaarheid van bouw en inwendige inrichting gelijken tred hield, met den hoogen prijs, die men voor den grond wilde en kon besteeden. Niet altijd werden de erven echter dadelijk bebouwd. Een interessante schilderij van Berkheyde, in de galerij Six, vertoont ons de Heerengracht bij de Spiegelstraat in 1672. Hier ontbreken nog twee huizen in de rij en de beplanting is ook nog niet aanwezig.

Ook ten Zuiden van de Prinsengracht, werd reeds in 1665, verkocht en gebouwd. De terreinen aldaar tusschen de Reguliersgracht en de Spiegelgracht, kwamen echter niet in veiling. Een groot deel daarvan werd in 1670, om niet afgestaan aan het Gasthuis, 't Leprozenhuis en 't Burger-weeshuis, welke er drie blokken arbeiderswoningen hebben laten oprichten, die we, in hun eenigzins van de gewone Amsterdamsche bouwtrant afwijkende type, nog zien tusschen de eerste en derde Wetering-dwarsstraat en tusschen de Noorderstraat en de Nieuwe Looierstraat. Sommigen hebben gemeend dat de huizen in dit zoogen. Noordsche bosch, waren gebouwd door of ten behoeve van de fransche réfugiés; dit is een misverstand. Wagenaar zegt wel dat het werkvolk van Pierre Baille, den Franschen wever, in 1683 't gansche Noordsche bosch vervulde, maar niet dat die huizen toen voor 't eerst bewoond werden. — Achter het „Noordsche bosch" was, zooals reeds is gemeld, sints 1663 een plek gereserveerd voor de looierijen, die het binnen de stad getrokken gedeelte van den Overtoomschen weg moesten ontruimen.

Wat vooral opmerking verdient bij 't beschouwen van

het plan der vergrooting van 1658, is het goed overleg waarmede de Stedelijke Regeering zorgde, dat de minder aanzienlijke woningen aan den buitenrand van den nieuwen uitleg kwamen en ieder stand als 't ware zijn eigen kwartier kreeg. En het is toch juist daaraan dat wij voor een groot deel den aangenamen indruk te danken hebben, die onze grachten en straten in de oude stad maken. Ook hierin is onze eeuw bij hare vergrooting dikwijls te kort geschoten.

Koninklijk was ook het plan van de Kerkstraat, die vier kerken zou vereenigen, waarvan echter de eerste, die aan de Leidschegracht, en de derde, die ter plaatse waar nu het Armenhuis staat, zou komen, nooit zijn gebouwd, de tweede, op 't Amstelveld, steeds een houten gebouw is gebleven en slechts de vierde, de Oosterkerk, op onbekrompen wijs tot stand kwam. In dit opzicht alzoo achteruitgang, vergeleken bij den tijd van Hendrik de Keyser. Amsterdam, had wel in de jaren waarvan wij thans spreken, den hoogsten bloei bereikt, maar... stond op het keerpunt.

Reeds in het laatste vierendeel der zeventiende eeuw openbaarde zich toch in meer dan een opzicht, de voorteekenen der verslapping, der matheid en laauwheid, die de achttiende eeuw — de pruiken- en lange pijpen-tijd — kenschetste. De weelde, uit de groote welvaart ontstaan, begon aan den eenen kant haar ontzenuwenden invloed te doen gevoelen; aan den anderen kant kon het niet uitblijven of de overspanning, waarmede de zware oorlogen tegen Engeland en Frankrijk werden volgehouden, moest door afmatting worden gevolgd.

Voorshands was daar echter nog niets van te bespeuren. Wel bracht de tweede Engelsche oorlog een korte stoornis te weeg in de uitbouwing van Hollands eerste handelsplaats, maar ter naauwernood was de vrede van Breda gesloten, of men bracht te Amsterdam reeds weder erven in veiling, en wel die langs de Zuidzijde van de

Keizersgracht, van de Leidschestraat tot de Reguliersgracht. Die verkooping werd, nog in dien zelfden winter van 1667–68, gevolgd door die der erven langs de Keizersgracht (Zuidzijde) van de Reguliersgracht tot den Amstel, en een jaar later verkocht men, nadat deze wijk, door een nieuw poortje, de Weteringpoort, verbinding had gekregen met den Buitensingel, wat aan de Prinsengracht nog onbebouwd lag, benevens een nog opengebleven vak aan de Heeren- en Keizersgracht, beoosten de Leidschestraat.

En wat 's winters verkocht werd, werd dikwijls reeds in den daaraan volgende zomer bebouwd; (enkele overgeblevene gevelsteenen met jaartallen, zijn nog daar, om het te bewijzen); want de degelijkheid en soliditeit van het bouwen, sloot bij de zeventiende-eeuwsche Amsterdammers de vlugheid en voortvarendheid niet uit.

Wel waren de prijzen voor de bouwterreinen gedaald, maar er is toch op de Heerengracht geen erf van de normale grootte verkocht onder de *f* 2500, noch op de Keizersgracht onder de *f* 1220. – In de straten is de laagste prijs (Spiegelstraat bij de Kerkstraat) geweest *f* 310, (*f* 2.50 per vierk. Meter.)

Aan „stand" werd toen niet minder gehecht dan tegenwoordig. Van erven op de Utrechtschestraat, van gelijke grootte en terzelfder tijd verkocht, brachten die bij de Botermarkt drie en viermaal zoo veel op als bij de Prinsengracht. Hoek-erven golden altijd naar verhouding nog meer, doch daarbij kwam in aanmerking dat men er meer dan één huis op bouwde. Evenzoo kocht men vaak twee erven naast elkaar om er drie huizen op te bouwen, of verdeelde drie erven onder vier huizen. [1]) Groote bouw-vereenigingen bestonden echter niet en blokken onder één lijst bouwde men niet, of niet dan bij uit-

[1]) Dat echter niet al de grond bebouwd mocht worden, maar ruimte voor tuinen moest overblijven, weet thans iedereen!

zondering. Ieder ging zijn eigen weg en bebouwde zij enkel of dubbel erf naar eigen smaak, verkiezing e middelen; vandaar dan ook, dat niet ieder huis even sn verrees en menige gracht langen tijd het minder beh gelijke schouwspel opleverde van een afwisseling va fraaie gevels en ledige erven.

Maar – mochten ook al de bittere rampen van 167 Vondel doen uitroepen:

" . . . . Vermij het bouwen!
„Waerom? 't Is fransche middernacht,
„Dus wacht op eenen heldren morgen."

die morgen daagde al spoedig weder vrolijk uit de kim men: de veerkracht van Amstels bloei kon slechts voo een enkel jaar onderdrukt worden en omstreeks 168 prijkten de Heeren- en Keizersgrachten, van de Brouwer gracht tot den Amstel, voltooid, in al haar luister. D vreemdelingen stonden verstomd over de oneindige rije huizen, „met hunne trotsche prachtig versierde gevel hoog in de lucht zich verheffend: boven met groot pakzolders, gewoonlijk met allerlei koopmanschappen vo gepropt, onder met ruime kelders, dikwijls vol duitsche spaansche en fransche wijnen liggende".

„Van binnen", zoo vervolgt de duitsche letterkundige Filips von Zesen, die in dien tijd te Amsterdam woonde „zijn zij veelal met marmeren trappen, met deurkozijne en schoorsteenmantels, ja, met gansche wanden va albast, kunstig en sierlijk gebeeldhouwd, als klein Goden-verblijven versierd. De vloeren ziet men in d meeste huizen zoo niet overal, dan toch ten minste i de pronkkamers, met gladde vierkante witte marme steenen belegd, soms met blaauwe, soms met roode soms met grijze, soms met geaderde en geschakeerd kostbare steensoorten afwisselend. De koele Zweedsch vloersteenen, vaalgrijs met zwartachtige kringetjes e vrij glad behouwen, ziet men ook; maar niet in d pronkkamers en zalen. Want die mag het Zuiden allee

„bevloeren en het koude Scandinavië komt hier met zijn voortbrengselen in geen aanmerking, tenzij dat men den bodem met kostbare tapijten belegt, dan zijn daaronder inplaats van de steenen, de Noordsche dennen goed genoeg. Als men het oog van den vloer af opslaat, ziet men de kostbaarste betimmeringen uit velerlei dure houtsoorten, uit andere werelddeelen ver over zee gekomen, buitengewoon kunstig bearbeid, of uit esschenhout op eene nieuwe wijze gebeiteld en zwaar verguld. Daarboven hangen somwijlen kostbare Japansche behangsels, somwijlen fluweelen of zijden, somwijlen hier te lande gestikte of gewerkte, prachtige weefsels. De pronkkasten en schenktafels zijn uit hetzelfde uitheemsche hout, dat bij 't pond verkocht wordt, op 't prachtigst en sierlijkst vervaardigd. De stoelen zijn gewoonlijk van noteboomen- of andere kostbaar hout, met veelkleurig trijp of goudleer overtrokken en soms op de kanten met gouden of zilveren franje versierd. Heft men de oogen nog hooger, dan ziet men de schoonste en kunstigste schilderijen, waarvan een stuk soms *f* 1000, *f* 2000 ja *f* 3000 heeft gekost. Ook ziet men daar op de kroonlijsten een groote menigte van allerlei porceleinen vaatwerk, waaronder dikwijls een enkele schotel 100 rijksdaalders waard is. In de zalen en pronkkamers zijn de wanden rondom behangen met buitengewoon kostbare pronkweefsels, waarin soms gansche geschiedenissen op 't kunstigst in allerlei kleuren gewerkt zijn, of wel overtrokken met goud of zilverleder, waarin allerlei vruchten, vogels, bloemen en dergelijke, met hun eigen kleuren zijn aangebracht. En zoo schijnen deze huizen eer vorstelijke, ja koninklijke, dan koopmans-woningen te zijn." [1])

Dat deze schildering niet overdreven is weten zij, die het geluk hebben gehad wel eens uit eenig notaris-

---

[1]) Fil. v. Zesen. Beschreibung der Stad Amsterdam, 12°. druk, pag. 490, 491.

archief de officieële inventarisatie van een deftigen inboe
uit dien tijd in handen te krijgen. Welk gebruik echt
dikwijls van dergelijke weelderige inrichting werd gemaa
leert ons een schrijver van een andere natie, in dienzelf
tijd te Amsterdam vertoevende, als hij de Amsterdamsc
dames bespot, die niet slechts pantoffels of klompen a
de deur hadden staan voor de bezoekers, opdat die ha
gladde vloeren niet zouden beschadigen, en niet alle
om de zes maanden de schoonmaak-epidemie kregen,
als de kamers schoon waren er nooit in kwamen d
om stof af te nemen, maar zelfs honderde guldens
't jaar uitgaven om haar huis netjes te houden, doch
niet anders van bewoonden dan de kelder, de keuk
en twee zolders, en zulke afgoden maakte van ha
pronkvertrekken, dat zij zich als zondaressen beschouwde
als zij de voet gezet hadden op hare mooie Italiaansc
vloeren. [1])

Maar laat ons tot den uitleg van de stad terugkeere
Aan de overzijde van den Amstel had die minder sch
terende vorderingen gemaakt. Wel was reeds in 16
de stadstimmertuin naar den Binnen-Amstel verplaatst e
grensde daaraan Noordwaarts de stads-geweerloop-
roermakerij die zich tot aan de Prinsengracht uitstrekt
Wel stonden reeds vóór 1670 enkele huizen op d
Weesperstraat en was die hoofdweg tien jaar later ree
geheel bebouwd, — wel waren de oude wallen ook aan d
Oostzijde afgebroken en vervangen door een prachtig
rij huizen, door rijke Israëliten aan de Nieuwe Heere
gracht gebouwd, — wel zag men halverwege die rij, aa
de Muidergracht, sints 1675 de trotsche stichtin
waarmede de Sephardim het hen zoo goedgezinde Am
sterdam hadden versierd, en waarop de Christen-Amste
dammers van dien tijd bijna even trotsch waren a

[1]) Pièrre Le Jolle, la Semaine burlesque d'Amste
dam pag. 304, 305.

hunne Joodsche stadgenooten, — wel had men sints 1670 de brandewijnstookerijen een plaats aangewezen op de terreinen van het Roeters-eiland — maar toch lagen tusschen de Nieuwe Vaart en den Binnen-Amstel nog uitgestrekte gronden braak. Er was dan ook niets gekomen van de groote verbindingsweg, die op het plan van Stalpaert stond aangegeven en die, in een genoegzaam rechte lijn, van de Nieuwmarkt, door de Keizersstraat en dwars over Uilenburg en Marken, tot aan de Muiderpoort zou loopen. Toen echter de bebouwing van den Binnen-Amstel voltooid werd, door de stichting van het Gereformeerde Oude Vrouwenhuis waarvoor aan de Diakonie door de nalatenschap van den, in 1680 overleden, Barend Helleman het geld, en door de Vroedschap, bij besluit van 14 April 1681, den bouwgrond verschaft werd, kwamen ook de gronden ten Noorden van de Weesperstraat aan de beurt. In 1682 brachten Burgemeesteren „zekere kaart ende teekening" in den raad, waarnaar „de Erven tusschen de Muider- en Nieuwe Rapenburgergracht bequamelyk in tuynen te huur en tot behoorlijke houtwallen uitgegeven souden kunnen werden." Zoo kwam de Amsterdamsche Plantage tot stand en konden de Amsterdammers nu ook binnen de muren voldoen aan hun nationale behoefte aan tuintjes bij de poort, aan

„hoven daar de vruchten rijpen,
daar elk zijn uitgekochten tijd
in 't luchtig speelhuis neergezeten
met vreugde en zoet vermaak verslijt."

zooals Dan. Willink zong.

In onze eeuw zijn die tuinen en buitentjes grootendeels door den Zoölogischen tuin opgeslokt of door hooge huizen vervangen, doch van de breede lanen is nog genoeg overgebleven om de Plantage tot een frissche, aangename wijk te maken. Ook prijkt zij nog met den Hortus, de rijke plantentuin, door de stad, ten behoeve van 't botanisch onderwijs, in 1682 daar opgericht.

Ten Noorden van de Plantage verrezen aan de Rape burgergracht pakhuizen, waarvan sommige thans n een deel uitmaken van het Rijks Entrepôt Dok. O de Kadijk werd met scheepswerven en huizen voor e groot deel bezet. Maar tusschen de Plantage en Weesperstraat bleef het „Weesperveld" nog lang e open terrein, dat pas in de tweede helft der achttien eeuw, door den bouw van het Werkhuis en van h Luthersche Weeshuis, en door de verbinding van Joden Kerkstraat met de Plantage ten deele tot zi bestemming kwam en dat zelfs in onze dagen nog ni geheel is bebouwd.

Zoo was Amsterdam, toen de zeventiende eeu ten einde spoedde, de grootste stad geworden van vereenigde Provinciën, zoo groot als Haarlem, Leide Delft en Rotterdam te zamen.

Doch, strekte de groote omvang van de vergrooting de stad tot hooge eer, nog meer roem verwierf zij do de wijze waarop die vergrooting was tot stand gekome Niets aan het toeval overlatende, had men, volgens e beredeneerd plan — streng volgehouden en krachtig do gezet — een stad gebouwd, waarin aan alle eischen van verkeer, zoo te land als te water op de uitmuntends wijze werd voldaan. Aan passages, noch avenues ooit behoefte gevoeld in de stads gedeelten die van zeventiende eeuw dagteekenen. En het plan had o die verdienste dat men in dezelfde richting en op zelfde wijs kon blijven voortwerken. Voor elke vergrooti der toekomst had men maar het plan te ontwikkelen zijn lijnen in hoofdzaak door te trekken — steeds zou h in de behoeften voorzien. En tegelijk is aan de aesth tische eischen voldaan op een wijze, die nog stee ieders bewondering wekt, behoudens de onverschilligh die het onwillekeurig gevolg is der gewoonte en ons va belet datgene wat wij als kind reeds kenden, op de juis

waarde te schatten. – Toch weten de meeste Amsterdammers het wel dat hun stad een der schoonste van de wereld is, en dat zij dit vooral te danken heeft aan de symnetrische aanleg der grachten en aan de schoone lijnen der oude bruggen.

En die aanleg is niet de uitwerking van het machtwoord van een despoot. Neen, de burgerzin van kloeke patriciërs, in wien de burgerij vertrouwen stelde, en die dat vertrouwen verdienden, heeft dit schoone geheel tot stand gebracht. Vergelijkt men het bij andere steden, die evenzeer onder republikeinsche regeeringsvorm, door handelsbloei groot zijn geworden: bij de Italiaansche en Duitsche steden der middeneeuwen met hun doolhof van kromme, nauwe, ongeregelde straten, of bij de metropolen van het jonge Amerika met hun oneindige eentoonigheid van vierkante blokken huizen, dan blijkt eerst recht hoeveel wij te danken hebben aan de mannen, die Amsterdam maakten tot (ik wil hier de woorden van een vreemdeling aanhalen, om niet van overdreven ingenomenheid met mijn vaderstad verdacht te worden), la ville maritime la plus logiquement construite et la plus commodément disposée. [1])

---

[1]) Havard, Amsterdam et Vénise, pag. 46.

Vondels Sterfhuis.

DOOR

MR. N. DE ROEVER.

Het is slechts voor groote geesten weggelegd vrie
den te maken na hun dood. Alsof ze voortleve
te midden der nageslachten, blijven wij, hun
vereerders, belangstellen in hunne levensomstandighede
alsof de kring hunner vrienden en magen tot onzen tij
behoorde, koesteren wij het verlangen dien te leere
kennen en onze helden gade te slaan in hunne omgeving
Maar om ons beeld duidelijk te maken, verlangen wi
nog meer. Eene herinnering wil vastgeknoopt worde
aan eene plaats.

Daaruit verklaart zich de belangstelling in de woon
plaats der sieraden onzer geschiedenis. Evenals de bedevaartgangers naar het Heilige Land togen, om den voet te zetten op een bodem door de schoonste traditie geheiligd, zoo wenschen wij in staat te zijn ons te begeven op het plekje gronds, in de vertrekken waar de man, die wij vereeren, leefde en streefde, leed en streed.

Zoolang er poësie zal wonen en verbeeldingskracht in de harten der menschheid, zoolang zal men zulke plaatsen niet zonder aandoening beschouwen en betreden.

Ik wil hier iets verhalen over Vondels sterfhuis. [1]

Niet dat ik u reeds algeheele zekerheid zou kunnen verschaffen. Wie dit meenen mocht, moet ik al terstond op eene teleurstelling voorbereiden, maar als pleister op de wonde, geloof ik toch te kunnen zeggen, dat er groote waarschijnlijkheid bestaat voor mijn beweren, dat het aan te wijzen huis inderdaad Vondels laatste, grijze jaren met dak en wanden heeft beschut.

Mijn betoog zal u in staat stellen zelf er over te oordeelen.

In zijn lange leven heeft onze groote dichter meer dan tachtig jaren aan Amstel en IJ gewoond.

Schoon aan zijn huis van kindsbeen af „de trouw" had uitgehangen, was geen trouw zoo veranderlijk als Vondels trouw aan zijne woning. Eerst in 't hartje van de stad, minstens op twee plaatsen, toen in 't nieuwe deel der nieuwe zijde, daarna weer in 't jongste deel der oude zijde [2]), om weldra weer naar de nieuwe zijde terug te keeren en, nogmaals veranderd zijnde, aan 't kantje van de oude stad te sterven, – kunnen we in de laatste 35 jaren zijns levens, verschillende woonplaatsen opgeven.

Zeker weten wij immers dat hij woonde:

1647–1650: Warmoesstraat westzijde [3]), thans genummerd 110.

1653: Prinsengracht Oostzijde, naast het hoekhuis van de Beerenstraat.

1659–1661, en wellicht nog 1662: Rapenburg tusschen Foeliestraat en het Schipperspleintje [4]), thans gemerkt met No. 91.

1667: wederom Prinsengracht bij de Beerenstraat, zonder dat wij echter weten, of het huis dat hij bewoonde, hetzelfde was, als datgene waar hij in 1653 verbleef.

Eindelijk op den Singel over de Warmoesgracht.

Het eerste en derde adres blijkt uit de verpondingsboeken, die ongelukkig niet van vóór 1647 aanwezig zijn,

en, wat de oudere exemplaren aangaat, den naam va eigenaar en van bewoner opgeven. Zij ontbreken ov verscheidene stadswijken. Vóór 1670 beginnen zij eve wel reeds den naam des huurders te verzwijgen, zood wij uit de verpondingsboeken van 1667—1680, die aa wezig zijn over het gedeelte der stad, waar Vondel toe woonde, de laatste woonplaats des dichters niet kunne uitvorschen.

Het tweede en vierde adres blijkt uit brieven. Ong lukkig weder zijn de verpondingsboeken van het kwa tier, waarin ook de Beerenstraat gelegen was, op een enkele uitzondering na verdwenen, en wat ons overble geeft geen licht. Deze adressen mogen wij echter, to zoolang er geen tegenbewijs is ingebracht, vertrouwen

Maar vraagt men mij, waar woonde onze dichter vóó 1647? In de Warmoesstraat. Ja, maar de Warmoesstraa is zoo lang en telt zoovele dozijnen huizen, welk daarva zou 't niet kunnen wezen? Ook hier is 't weer moeielijl zekerheid te verschaffen. In een register van hoofde lijken omslag van het jaar 1631, waarin alle personen geboekt staan, die een half percent van hun inkomen in de belasting opbrachten, vinden wij op blz- 106, Joos van den Vondelen opgegeven met een aanslag van 15 gl. Dat vertegenwoordigt geen groot vermogen. Zijn beide buren betaalden nog vijf gulden meer en een paar huizen verder, zoowel als aan den overkant, waren de meeste menschen aangeslagen op twee-, drie-, vier- vijf maal meer dan onze dichter.

Wij bevinden ons in de Warmoesstraat benoorden de Heintje-Hoeksteeg, en zouden het huis waar Vondel woonde precies kunnen opgeven, zoo het aantal huizen, dat er staat, juist overeenkwam met het aantal aangeslagen bewoners. Maar dit verschilt. Nu mogen wij wel aannemen, dat de lieden van de minste middelen, in de kleinste huizen woonden, en dan komen wij, door het verpondingsboek van 1647 te raadplegen, tot de slotsom

dat de kleinste huizen, het dichtst bij de Heintje-Hoeksteeg gelegen waren, hetgeen ook vrijgoed uitkomt met het quohier van 1631, waarin wij Vondels naam niet ver van die steeg vermeld vinden.

In 't vierde, maar misschien ook in 't derde of vijfde huis benoorden de genoemde steeg moet dus in 1631 „de trouw" uitgehangen hebben.

Het is niet onmogelijk, dat dit het ouderlijke huis was. De Heer Unger vertelde ons in zijne bekende Vondeliana [5]), dat de weduwe van den ouden Vondel met hare ongehuwde dochters naar de Keizersgracht verhuisde, nadat de oude Joost overleden was. Er konden redenen te over zijn voor den eerzamen kousenkoopman, om in het ouderhuis te blijven wonen.

Wie zal zeggen wanneer en waarom hij dit huis verliet, om verder in de Warmoesstraat, meer naar 't midden dus in een beter gedeelte, op duurderen stand te gaan wonen? Maar wie weet ook welke onthullingen tot dusver ongebruikte archieven nog zullen breugen!

Doch ik zou u verhalen van Vondels sterfhuis en ik spreek u over zijn ouderhuis.

Uit Vondels begrafenis-briefje blijkt, dat het stoffelijk overschot van 's lands eerste en grootste poëet, zou worden uitgedragen ten zijnen huize op den Singel tegenover de Warmoesgracht. Men heeft die plaatsbepaling nooit zóó beperkt opgevat, van uitsluitend te denken aan die weinige huizen, die, ten Zuiden van de Huiszittensteeg gelegen, in den eigenlijken zin des woords slechts gezegd kunnen worden over de Warmoesgracht gelegen te zijn, ja zelfs heeft men veeleer het oog laten vallen op een half dozijn kleine huisjes ten Noorden van de Huiszittensteeg, die niet of slechts schuin tegenover de Warmoesgracht gelegen zijn. [6]) Het baatte echter niet, of men de eigendoms-papieren dier huisjes al doorzocht, het bleek dat Vondel daar geen eigenaar van een enkel perceel was geweest. Evenmin was dit het

geval aan de andere zijde van het steegje. Wij kom dus tot de conclusie, dat Vondel in een huurhuis woond Ik zeide reeds, dat de verpondingsboeken van dien ti de namen der huurders niet meer opgeven. Slechts e gelukkig toeval kan dus licht ontsteken, om het juis huis aan te wijzen.

Wij wisten tot dusverre evenmin hoelang Vond daar, over de Warmoesgracht, heeft gewoond. Ee verklaring van den jare 1672 komt ons ter bepali hiervan eenigzins te hulp.

Deze verklaring is in de eerste plaats merkwaardi omdat Vondel daarin betiteld wordt met „Heer," e eer, die men in den regel slechts aan regeeringspersone of hooge waardigheidbekleeders bewees. De dichter b de gratie Gods achtte men dus in sommige kringen ni minder dan een burger, die door zijne geboorte tot h patriciaat behoorde.

Onze 85-jarige dichter en drie andere buren, klei burgerluidjes, woonachtig op den Singel bij de Huiszitte steeg, aldernaest daer de Kameel in de gev staet, daer getapt wert, klaagden te samen, „d „er in dat huis veel rumoers was, zulkx als in eerlijck „herbergen niet gewent is te geschieden, maar wel „huysen die infaam zijn," en verder: „dat in dit hu „openbaar bordeel gehouden werd," waarvan de bure veel overlast hadden. 7)

Vijf jaren later werd ditzelfde huis op den Singel b de Huiszittensteeg „daer de Kameel in den gev staat" door Gilles Noseman verhuurd aan Hendri Henke. 8)

De naam van dien eigenaar van 't huis „de Kamee brengt ons op het spoor, want hij wordt in de verpo dingsboeken van 1662/64 en 1680/83 aangetroffen. H heeft er daar den schijn van, alsof hij eigenaar van e hoekhuis was, omdat Gillis Noseman op het gracht tusschen Huiszitten- en Gasthuismolenstegen het een

als huiseigenaar genoemd wordt. Mogelijk was twee eeuwen geleden Noseman's huis werkelijk het eerste op die gracht en was het erf, waarop thans het hoekhuis staat, toen òf een achterhuis van het hoekhuis op den N. Z. Achterburgwal, òf een open erf en als zoodanig in de verponding niet afzonderlijk aangeslagen. Hoe dit zij, het huis „de Kameel" is thans het tweede huis bezuiden de Huiszittensteeg.

Dit bleek mij uit de oude eigendomspapieren van dit huis welke de tegenwoordige eigenaresse, Mevrouw de Wed. A. van Rooy, heusschelijk mij ter inzage verstrekte, waarvoor het hier de plaats is haar en haren huisgenoot, Dr. van der Schroeff, bij dezen wel zeer mijne erkentelijkheid te betuigen.

Naast Noseman's huis waren twee eigendommen van de erven Cornelis Benning gelegen. De familie Benning was van overouden tijd in die buurt gegoed geweest, ten blijke waarvan deze, de buitenste Huiszittensteeg oudtijds den naam van Benningensteeg droeg. Bedrieg ik mij niet al te zeer dan waren eenige takken dier uitgebreide familie tot de moederkerk blijven behooren. Of evenwel Cornelis en zijne erven daaronder gerekend mogen worden, dat durf ik op het oogenblik nog niet beslissen. Ware dit het geval dan zou het begrijpelijk zijn, dat zulk een rijke katholieke familie aan den ouden dichter met zijne dochter, een klopje, gaarne hun huis verhuurden. Zeker is het evenwel opmerkelijk dat, indien de berekening juist is, dat Vondel in 1631 het vierde huis benoorden de Heintje-Hoeksteeg woonde, een ander lid der familie Benning, en wel Jan Benning, zijn huisheer was. [9])

Naast het huis „de Kameel" zal Vondel hebben gewoond. Onder de klagers over den last van de oneerbare buren, had degene recht, om het eerst te worden genoemd, die er het naastbij woonde, en de eerste, die in de verklaring wordt genoemd, is onze dichter.

De erven Benning hadden, gelijk ik zeide, daar twe huizen, waarvan het noordelijkste op eene huurwaarde va 200 gl., het zuidelijkste op eene van 180 gulden was geschat

Woonde Vondel vlak naast „de Kameel," dan heef hij in het beste der beide huisjes gewoond. Groot wa de huurprijs niet. Voor de verponding was de huur waarde van Noseman's huis op 375 gulden geschat en uit het aangehaalde verhuurcontract kunnen w opmaken, dat dit ook juist de gemiddelde huurprijs wa die Noseman bedingen kon. Vondel verwoonde e dus stellig niet meer dan 200 gulden.

Meer dan een eeuw lang heeft dit huis aan de sta toebehoord, of liever aan de administratie der Desolat Boedelskamer, die er boedelverkoopingen en vergader localen hield. Het droeg toen den naam van het hui „de witte Molen". In verloop van tijd schijnen d eigendomspapieren, die wellicht iets naders tot het hie behandelde onderwerp hadden bijgebracht, verloren t zijn geraakt, althans, toen het na de publieke verkooping van 24 October 1825 overgedragen werd, konden geen oude eigendomspapieren worden overgelegd.

Gedurende den tijd, dat de Commissarissen van d Desolate Boedelkamer het huis gebruikten, heeft het waar schijnlijk menige verandering en verbetering ondergaan

Wat echter hoogstwaarschijnlijk niet veranderde, is he brokje muur, waarin de jaarsteen staat van de stichting van het oorspronkelijke huis..... door Vondel bewoond'

Voorzichtigheidshalve plaats ik nog een vraagteeken achter de laatste drie woorden.

Ieder belangstellende moge het bovenstaande in he oor knoopen en het huis „de witte Molen" voortaan als gesignaleerd beschouwen. Ontdekt hij dan iets da mijne stelling bevestigt of weerspreekt, dan zal hij mij verplichten door er mij niet onkundig van te laten. To zoolang vergunnen hij mij het huis „de witte Molen," Singel 201, voor Vondels sterfhuis aan te zien.

Aanteekeningen.

[1]) Uitgesproken in de derde vergadering van de tweede afdeeling van het 20e Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Amsterdam, 17 September 1887.

[2]) De Oude zijde der stad was op den rechter-, de Nieuwe zijde op den linkeroever des Amstels (Rokin, Damrak) gelegen.

[3]) Zie: Vondels woning in de Warmoesstraat met lendenen en verdere geburen. Amst. J. A. v. Langenhuysen 1879, vermeerderde en verbeterde uitgaaf van een Gids-opstel van Januari 1879.

[4]) Oud-Amsterdamsche verscheidenheden in het Weekblad de Amsterdammer van 7 November 1886.

De bewijsplaats vindt men in het verpondingsboek.

[5]) Alle geplaatst in het tijdschrift »Oud-Holland" jaargang 1—5.

[6]) Scheltema zegt zelfs uitdrukkelijk op den Singel boven de donkere sluis (Aemstels Oudheid IV bl. 159.)

[7]) Acte verleden voor den Notaris Jurriaen de Vos te Amsterdam 16 October 1672.

[8]) Idem voor den Notaris S. van der Sluys.

[9]) Verpondingsboek 1647/49 blz. 7 vo.

De Stads-Mijlpalen om Amsterdam,

DOOR

P. H. WITKAMP.

Wandelaars langs de boorden van den Amstel of den belommerden Veendijk naar Amstelveen, vrage niet zelden naar den oorsprong of de beteeken van den hoogen obelisk, dien zij zoowel aan den eene als aan den anderen weg, een weinig ten zuiden va de Kalfjeslaan, op een kamp weiland, ontwaren.

Op zoodanige vraag volgt doorgaans het antwoord „Dat is de Mijlpaal", en die naam wordt ook geleze op menige topographische kaart. Doch eene nadere ver klaring kan de weetgierige alleen bekomen wanneer h de oude handvesten, de kronieken en stedebeschrijvinge ter hand neemt.

Maar als men die heeft geraadpleegd, blijft men no in het onzekere in hoe grooten getale ze zijn opgericht en nog meer welk aantal tot heden is overgebleven.

De volgende schets moge ter opheldering strekken.

De „vrihede", of het rechtsgebied van Amsterdam waarvan Gwy van Avesnes in zijn handvest van den jare 1300 (of 1301) gewaagde, was zeer beperkt, en zelf toen Graaf Willem de Vierde van Holland, den 9den December 1342, Amsterdam tot eene vrije stad verhief bleef deze jurisdictie binnen enge grenzen besloten. Zij

ging niet verder naar de landzijde dan tot de stadsgracht, dat is ongeveer tot den Oudezijds- en den Nieuwezijds-Voorburgwal en in het noord-oosten tot een kamp buitengrond aan het IJ [1]).

Niet dan eene geringe uitbreiding gaven de uitleggingen van 1367 en 1382, want daardoor werden alleen enkele kampen lands gewonnen aan het Spui en tusschen de Voor- en Achterburgwallen [2]).

Bij den snellen bloei der IJstad in dien tijd moesten door deze beperking tal van moeielijkheden ontstaan, zoodat Schepenen en Raad in 1386 genoodzaakt waren, den Vorst des Lands, Hertog Albrecht van Beijeren, hun „kenlike noet" te dien aanzien onder het oog te brengen.

Een gevolg daarvan — en om dit niet voorbij te zien van de bereidwilligheid van Stads Regenten om hun buidel voor den Hertog te ontsluiten — was het privilegie, dat genoemde Hertog den 7den Januari 1387 verleende, waarbij de jurisdictie, waarover het Amsterdamsche Stadsbestuur beschikte, werd vergroot, en wel, „van hoerre ouder vrijhede, die si nu hebben, tot hondert garden toe, ter goeder scepe gaende, alom der Stadt te water ende te lande".

Deze vergrooting met honderd garden (gaarden of roeden) zou misschien een geruimen tijd genoegzaam zijn geweest voor de uitbreiding der bebouwde wijken, maar zij bleek, na minder dan een halve eeuw, niet te kunnen voldoen aan de eischen der toenmalige rechtsbedeeling, die, om de misdadigers te weren en den pas voor hun bedrijf af te snijden, het noodig oordeelde, gevangenen, hetzij onmiddellijk, hetzij na het ondergaan van de eene of andere lijfstraf, uit de poorterij te verbannen. Zij achtte dit te meer noodig, omdat de rechtsmacht in Amstelland, Kennemerland en Waterland haar belette, om bannelingen en misdadigers buiten de jurisdictie van Amsterdam gevangen te nemen.

Vooral was dit ook het geval nadat de stad zelve

sinds 1425 was vergroot door het graven eener nieu
Singelgracht [3]), ten gevolge waarvan het platteland v
't rechtsgebied, „de Voorbalie", eenigszins was in
krompen. En daarbij werden in dit deel der jurisdic
huizen en tuinhuizen, hofsteden en hooibergen gestic
terwijl bij het toenemend verkeer langs den Amstel
de Overtoomsche Vaart het aantal bebouwde erven
het Buitenveld van Nieuwer-Amstel aanmerkelijk mo
toenemen.

Daardoor vonden de bannelingen eene door hen g
wenschte gelegenheid, om den Schout van Amsterda
en zijne dienaren in hunne taak te bemoeilijken, en v
hier, dat de Stedelijke Regeering met blijdschap h
privilegie van den 6en Februari 1489 ontving. Dit to
door Maximiliaan van Oostenrijk en Philips van Bo
gondië te Delft gegeven, breidde het ban- en vangrec
van Amsterdam tot 1000 roeden buiten de vrijheid u
Het was nu uit voor hen, die voor de justitie te vreez
hadden, met zich in de voorsteden van Amsterdam
verschuilen.

Zonder twijfel werden reeds bij de verheffing van A
sterdam tot eene poorterij, in 1300 of 1301, de grenz
der jurisdictie door limietpalen aangewezen, wier aant
volgens het handvest van 1342, uit vier bestond. War
deze limietpalen nog geene sierlijke „pilaeren van d
stede vrijheid", zooals zij later werden, men mag aa
nemen, dat zij het Stads-wapen vertoonden, en d
daarnevens eerlang die draaiboomen werden gestel
waarvan in oude oorkonden melding wordt gemaakt.

Bleven deze limietpalen de grens aanduiden, waa
binnen de Regeering Stads-excijnsen deed heffen en ha
keuren liet handhaven, toen Amsterdam zijn ban- e
vangrecht kon uitbreiden over de nabijzijnde deelen v
Amstelland, Kennemerland en Waterland, lieten Scho
en Schepenen ook palen plaatsen tot de punten, waa

binnen hunne nieuwe rechten moesten geëerbiedigd worden, zij het ook in tegenspraak met de Ambachtsheeren van Amstelveen en Sloten, of van anderen [4]).

Reinoud, Heer van Brederode, een trotsch en vermetel edelman, die in 1507 van zijn vader, Wolfert van Brederode, de ambachtsheerlijkheden Amstelveen en Nieuwer-Amstel, Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer, Houtrijk, Polanen en Raasdorp, met hare gevolgen en aankleven had geërfd, was minder nog dan een zijner voorgangers geneigd, om het privilegie van Maximiliaan en Philips aan Amsterdam te erkennen of de nieuwe limietpalen van het ban- en vangrecht binnen zijne heerschappij te dulden. Veeleer daagde hij de Amsterdammers, die binnen de vergrootingen der stad sinds 1367 woningen gebouwd of door koop verworven hadden, voor zijn gerecht te Amstelveen. Hij wilde, dat zij hem schot en lot zouden voldoen en eischte, dat de Bindwijkerpoort, aan het Spui, voor hem zou opengehouden worden.

Zóó was de toestand in het begin der 16de eeuw. Maar het werd in 1529 anders. Heer Reinoud zag zich gedwongen om zijn tegenstand te laten varen, daar de berooide staat van zijn vermogen hem toch noopte zijne heerlijkheden Nieuwer-Amstel en Sloten in haar geheelen omvang aan de stad Amsterdam af te staan, tegen zekere geldsom en jaarlijksche renten. Nu achtte men niemand meer in staat, om Amsterdam te beletten de palen der rechterlijke jurisdictie te plaatsen waar zij, overeenkomstig het grafelijke handvest, gewenscht werden.

Doch het liep aan tot 1532 eer al de moeielijkheden vereffend waren uit het koopcontract met Heer Reinoud ontstaan. En toch, reeds twaalf jaren later hadden de nieuwe palen van het ban- en vangrecht hunne beteekenis verloren, ofschoon geenszins ten nadeele van de rechten der stad. Immers, Keizer Karel de Vijfde vergunde, ten jare 1544, dat de stad Amsterdam haar ban- en vangrecht

zou uitbreiden „tot eene mijl in het ronde, te beginne van de uiterste vesten der stad".

Overeenkomstig dit handvest werden zes nieuw limietpalen voor die stedelijke jurisdictie opgericht, pale die uithoofde van de aangewezen afmeting voortaan Mij palen werden genoemd. Een zestal vertoont ons de kaa van Joost Jansz. Beeldsnijder, van 1575, en wel reed in den vorm van obelisken.

Twee werden geplaatst in den Amstelveenschen Midde polder, beide een weinig ten zuiden van de Kalfjeslaa of het Kleine Loopveld, de een aan den voet van den Am steldijk, de ander aan den voet van den Veendijk c Amstelveenschen weg, bij een braakje, dat als een voortzetting van het Karnemelksgat is te beschouwen Een derde paal kwam nabij den westelijken ingang va het dorp Sloten; een vierde aan de binnenzijde van de Spaarndammerdijk, in den Spieringhorner Buitenpolder een vijfde in het oeverland van den Diem, ten weste van de Diemerdammersluis; een zesde aan de overzijd van de gouw (den landweg) tusschen de buurt Kadoele en het dorp Landsmeer, in Waterland.

Zijn er meer geweest? De woorden van Wagenaar „men vindt ze, onder anderen [5]" zouden het doen ve moeden, doch onze stads-geschiedschrijver zelf noemt e slechts vijf, terwijl hij dien bij Landsmeer onvermeld laat

De mijl, die de paal aanduidt, is de Duitsche of geogra phische, die men thans gelijk acht aan een vijftiend deel van een graad, of aan ruim 1966 Rijnlandsche roeden of wel aan ruim 7420 meters of Nederlandsche ellen Alzoo heeft een gewoon voetganger 1 uur en 2 minuten noodig, om van de oude Singelgracht der sta de plaats der Mijlpalen te bereiken.

De Mijlpalen zelven bestaan uit obelisken: een voorstu van gemetselden steenen, op wier bovenvlak een spits blauw arduinsteenen naald verrijst. Het wapen va Amsterdam is daarop uitgehouwen, en een opschrif

vermeldt de woorden: Uiterste Paalen der ballingen, met eene latijnsche overzetting. De obliaken zijn meer dan 8 meters hoog.

De Amsterdamsche Mijlpalen bleven tot op onze eeuw goed onderhouden, zoo lang dus als de stad haar banen vangrecht uitoefende. Maar nog in de laatste jaren der regeering van Koning Willem den Eerste heb ik het vijftal aan deze zijde van het IJ meermalen in goeden staat aanschouwd. Die te Landsmeer schijnt het eerst te zijn vervallen. Die in den Spieringhornerpolder, nabij de hofstede Overzaan, werd door stormen in 1836 geteisterd en vertoonde dien ten gevolge voor een twintigtal jaren slechts een bouwval, op een diepen grondslag, in den veengrond. Toen werd ook dit overblijfsel gesloopt *). Ongeveer te zelfder tijd heeft de obelisk bij de Diemerdammersluis het afgelegd. Toen ik den 30sten September 1887 nog eens de plaats opzocht, was zelfs de herinnering bij de bewoners van Diemerdam, die ik ontmoette, ook van dit overblijfsel uitgewischt.

Te recht zijn dien ten gevolge op het blad Amsterdam van de Topographische kaart des Rijks de Mijlpalen bij Landsmeer, Spieringhorn en Diemerdam niet aangewezen. Doch dit is evenmin het geval met den Mijlpaal te Sloten, die echter tot heden bleef bewaard. De oorzaak is echter wel te begrijpen: in de voortreffelijk uitgewerkte schets van 't dorp ontbrak voor den naam Mijlpaal de plaats. De wandelaar kan dezen obelisk echter licht voorbijgaan zonder dien op te merken, daar het gevaarte, op een ombouwd erf gelegen, door schuttingen en daken voor 't grootste deel aan het oog is onttrokken. Wie zich echter tegenover de wagenmakerij naar het noorden keert, kan de spits zeer wel ontdekken.

De beide Mijlpalen in den Amstelveenschen Middelpolder verheffen nog steeds, even als die te Sloten, hunne spits omhoog. Van beiden bestaan fraaie gravuren

in Daniël Willink's Amsterdamsche Arkadia naar teekeningen van A. de Haen en Cornelis Pronk. Op die aan den Amsteldijk ziet men tevens de sedert lang gesloopte buitenplaats Tulpenburg, op die aan den Amstelveenschen weg den eveneens verdwenen lusthof Elsrijk.

Dichter Jan Baptiste Wellekens (1658–1726), het Tusculum van Mr. Philip Moilives van der Noot en Bartha Pool (Elsrijk) bezingende herinnert aan deze nabuurschap:

Juist daar de Mijlpaal staat, uit blaauw arduin gehouwen,
Die 't land- en halsrecht scheidt, de beken en landouwen
Van 't prachtig Amsterdam en 't nedrig Amstelveen,
Gelijk van stam en naam, maar nu niet lotgemeen,
Verrijst een landgebouw uit diep moeras verheven,
Dat gansch de buurt in 't rond heel ver voorbij gaat streven. [6])

Wie zich verblijdt zoo vaak hij Vaderlandsche gedenkteekenen uit vroegere tijden aanschouwt, verheugt zich zeker, dat de overgebleven Amsterdammer Mijlpalen tot heden niet lotgemeen zijn geworden aan die te Landsmeer, Spieringhorn en Diemerdam.

Aanteekeningen.

[1]) J. ter Gouw, Geschiedenis van Amsterdam, I blz. 288 en verv.

[2]) Idem II blz. 42 en verv.

[3]) Idem, II blz. 371, 372; III blz. 9 en verv.

[4]) Idem, III blz. 188.

[5]) Wagenaar, Amsterdam en zijne opkomst, X blz. 16.

[6]) Mededeeling van een landman, wonende in de nabuurschap op den Spaarndammerdijk; zij werd mij gegeven bij eene wandeling op den 9n September 1887.

[7]) Eene kleine verandering in de beide laatste regels gelieve men te verschoonen.

OVERZICHT DER GESLACHTLIJST BUYCK.

JACOB BUYCK.

Claes B. — Sijbrand B.

..... B. Sijbrand Claesz B. Roel Claesz B. Sijbrand Sijbrandsz B. Claes Sijbrandtsz B.

Claes Claesz. B.

Claes B. × Hase Claes, Jan Roelen Buyck. Jacob Buyck. Cornelis B. Joost Buyck. Jan B. Nelle B. × Claes Jeroens .... B. × Bam

Lijsbeth B. × Claes Sijvert Jacobsz. Aef. Lijsbeth. Griet. Bam Buyck.

Griet B. × Pleinp. Cornelis Buyck. Ael. × Peerenboom Meijns. × Geen Claes, Buyck Katrijn. × Fick. Marij, × Wessel. Sijbr. Buyck Neel. × Pieter. Boelens, Popplus B

Claes B. Tobias B. Hendr. B. mr. Jacob B. Pastoor Adriaen B. mr. Claes B. mr. Jac. B. Marij Buyck Wessels, Anna B. × Soldou.

Jacob Cornelisse Buyck. Jan B. dr. Claes B. Gerrit B. Poppius B. Nicolaas B. Gerbrand B. ...

Het geslacht Buyck.

DOOR

A. DE ROEVER Nz.

Van bijna alle voortijds aanzienlijke geslachten te Amsterdam kan gezegd worden, dat ze door handel en zeevaart groot geworden zijn. Daaronder mogen wij ook het geslacht Buyck opnoemen, dat verscheidene personen heeft opgeleverd, van welke men in de stadshistorie melding gemaakt vindt.

De oorsprong van de meeste dezer geslachten, ook die van het geslacht Buyck, ligt nog in het duister. Van de regeeringsfamilien van de zeventiende en achttiende eeuw weet men in den regel vrij wat meer af dan van die uit de zestiende eeuw, om van vroegere eeuwen nog niet eens te spreken. Nog staan de mannen van beteekenis, die op ons stadhuis in den Spaanschen tijd en vroeger het hoogste woord hadden, alleen voor ons oog, alsof zij geen verwanten hadden. En toch ware het niet van weinig belang, om het familie-verband te kennen, waarin zij tot de overige regeerders van hunnen tijd stonden. Daartoe kan slechts de geslachtsrekenkunde ons brengen.

Volgaarne was ik bereid, om voor dit werkje de geslachtlijst van een dier oude Amsterdamsche familien samen te stellen. Het werd mij gemakkelijk gemaakt, omdat de redacteur van dit jaarboekje al zijne aanteekeningen,

in de Amsterdamsche archieven gemaakt, ter mijn beschikking stelde, waarmede mijne uit gedrukte bronn en genealogien gegaarde notitien aanzienlijk werd verrijkt.

Ik bepaalde mij hier bij de geslachtlijst der Buyck voor zoover dit geslacht beteekenis heeft voor de sta historie.

Als voornaamste bronnen wijs ik op de weesboeke de trouwboeken, de overdrachtsregisters van huizen e losse schepenbrieven. Ik mag echter niet verzuime melding te maken van een album amicorum van Elisabet Buyck uit het jaar 1587, dat indertijd in het bezit wa van den oudheden-handelaar J. Boas Berg, en waari een in de tweede helft der zeventiende eeuw opgemaakt adscendenten-tafel van Cornelia Elisabeth Buyck wa geplakt; beide belangrijke stukken, die voor Amste dam verloren zijn gegaan, deden mij veel dienst. D adscendenten-tafel bevatte de niet onaardige bijzonderheid dat Joost Buyck door koning Christiaan ridder geslage werd en vergunning kreeg zijn wapen te veranderen Sedert dien tijd voerde hij in plaats van den zilvere gans op blauw veld, een leeuw doorsneden van rood en zilver in een veld doorsneden van zilver en rood.

I. Jacob Buyck, moet geleefd hebben in de eerst helft der vijftiende eeuw. Hij had twee zoons Claes die volgt II *a*, en Sijbrandt, die volgt na zijn broeder II *b*

II *a*. Claes Jacobsz. Buyck genoemd 1472, 1489 was schipper en gegoed te Ransdorp. Hij had minstens drie zoons: *a*. Sijbrandt Buyck Claesz, die in 1520 reeds oudoom was en dus omstreeks 1460 zal geboren zijn en vóór 1531 overleed. *b*. Roel Claesz Buyck, evenals zijn broeder in 1520 te Ransdorp woonachtig en vóór 1531 overleden. In 1501 en 1509 wordt hij schipper en poorter van Amsterdam genoemd. Hij liet een zoon na Jan Roelen Buyck, die nog in 1540 te Ransdorp

oed was. c......... (wellicht AEM) BUYCK, vóór
0 overleden met achterlating van één zoon: CLAES
CK, houtkooper te Amsterdam in de O. Z. Houttuinen,
uwd met HASE CLAESD., de zuster van Simon Claesz
Hoorn, schepen, raad en burgemeester, en de dochter
Aleijd Albert Kantertsd. CLAES en HASE waren vóór
0 overleden met achterlating van éene dochter LIJS-
H BUYCK, minderjarig 1531 en 1532 in 't huwelijk
reden met CLAES SIJVERT JACOBSZOONSZOON, te Am-
dam.

I b. SIJBRANDT BUYCK, gegoed te Monnikendam, Edam
Weesp, had wederom twee zoons: CLAES, die volgt
a, en SIJBRANDT, die volgt na zijn broeder III b.

II a. CLAES SIJBRANDTSZ BUYCK, genoemd 1497 en
1505 als kapitein van de 7e hoefslag (Jan Rodenpoort
halverwege Corsgenspoort) in 1508 als hoofdman in
wartier van de Haarlemmerpoort. Hij leeft nog 1512
n hij een dergenen was die door de stad met een
veroverde haakbussen werd begiftigd. Hij had wellicht
zoon CLAES CLAESZ. BUYCK, ten wiens name in
32 stond een graf in de Oude Kerk.

III b, SIJBRANDT SIJBRANDTSZ. BUYCK, korenkooper te
nsterdam en brouwer bij Jan Rodenpoort, grondeigenaar
er 't IJ, genoemd 1498 onder de notabelen, Regent
n St. Pietersgasthuis 1513–1528, overleden vóór 1531.
ne eerste vrouw was vermaagschapt aan Heyman
cobsz, zijne tweede echtgenoote was AEL JACOB
LUSTERSDR., die haren man twee graven in de Oude
rk aanbracht.

Uit hun huwelijk werden geboren: a. JACOB, die volgt
a; b. JAN BUYCK SIJBRANDSZ. genoemd 1531; c. NELLE
YCK, die reeds in 1514 gehuwd was met Claes Jeroens,
rkmeester van de Oude Kerk 1522–1530, schepen
33, overleden na 1540. Ten haren huize logeerden
ak op stadskosten vorstelijke en andere vreemdelingen,
e daar ook door de regeering op maaltijden werden

onthaald. In 1549 verbleef Prins Philips (later Philips onder haar dak. Zij werd begraven in de Oude K 1 Augustus 1558; *d.* CORNELIS, die volgt na zijn broed IV *b*; *e.* JOOST, die daarna volgt. IV *c*.

Volgens de aanteekeningen van Schaep had di: echtp nog eene dochter BAERTE met IJsbrand Hollesloot huwd. [1]) Ik acht het niet onmogelijk dat SIJBRANDT I eene dochter had, die huwde met ...... Bam, dat uit dit echtpaar geboren werd: SIJBRAND JACO BUYCK BAMMENZOON, welke dan volgens een toenmali gewoonte den vollen naam van zijn grootvader matern zou hebben aangenomen. Dat hij zeer na aan z tijdgenoot Joost Buyck verwant was, blijkt hieruit, d hij niet met hem gelijktijdig in de schepenbank za (1538, 1542, 1544.)

IV *a*. JACOB BUYCK SIJBRANDTSZ genoemd 1540, ove leden vóór 1561, is naar Jeruzalem geweest. Zijne vrou was Aef Volckertsdr., die hem drie dochters schonk *a.* AEF BUYCK, in 1562 echtgenoot, in 1595 weduwe va Jan Gerritsz; *b.* LIJSBETH BUYCK, omstreeks 1540 gehuv met Jacob Luytsz en overleden vóór 1562; *c.* GRI BUYCK, nog minderjarig in 1561, maar kort daarn gehuwd met Paulus ......

IV *b*. CORNELIS BUYCK SIJBRANDTZ, Regent van St. Jor 1522—24, Raad en schepen sedert 1525, Gasthuismee ter van St. Pieter 1526—1550. Burgemeester sedert 153 Dijkgraaf van Nieuwer-Amstel als de oudste der v landrijksten; namens de stad beleend met de stad ambachtsheerlijkheden 1541, overleden 17 November 156 Hij huwde met huwelijksvoorwaarden van 30 April 151

[1]) IJsbrandt Hollesloot en Baerte Sijbrandts stichtten 3 Ju 1519 een dienst op 't kruisaltaar in de Nieuwe Kerk. Z waren toen al grootouders. Is Baerte dus eene Buyck, da zal zij eene moei en niet eene zuster van burgemeester Joo Buyck zijn geweest.

rte Gerrit Valckendochter en hertrouwde vóór 1540 Banning Frans Claes Heijnenzoonszoonsdochter, die zijn dood zich in den echt verbond met Simon Dirksz. erkerk alias van Ouder-Amstel. Beide huwelijken jnen kinderloos te zijn gebleven. CORNELIS had echter natuurlijke kinderen bij Weijn Claesdr, als: GRIET, t V a; en CORNELIS, volgt V b.

a. GRIET BUYCK, genoemd 1538, overleden na 1599, de Pieter Gijsbertsz Plemp, lakenkooper in „De ene Molen" op den Nieuwendijk, overleden vóór 1575. hun huwelijk werden drie zoons geboren: a Gijsbert np, nog in leven 1606, die op zijn beurt kinderen waarvan de beroemde medicus Dr. Cornelis Gijsbertsz np er een was [1]; b. Cors Plemp, ondertrouwde October 1580 met Ael IJmmen; c. Cornelis Plemp, oren Januari 1563.

b. CORNELIS BUYCK CORNELISZ., kramer in „de kbeurs" in de Warmoesstraat, overleden tusschen 2 en 1609, huwde eerst Hadouwe Dirks, begraven de Oude Kerk 20 December 1580, hertrouwde in rt 1583 Gijerte Tymons, die hem overleefde. Uit eerste huwelijk zijn de volgende kinderen bekend: HENDRIK, die volgt VI a; b. GEERTE BUYCK, geboren r 1554, overleden omstreeks 1613, gehuwd met ven Stevensz, kramer, overleden vóór 1603; c. GERRIT YCK, overleden vóór 1583; d. Mr. JACOB BUYCK, geen vóór 1554, pastoor van de Oude Kerk, later pastoor de St. Aldegondekerk en kanunnik van de St. artenskerk te Emmerik, en aldaar aan de pest over-

---

[1]) Dat Dr. C. Gz. Plemp niet de zoon was van Gijsbert nelisz. Plemp — gelijk in het extra-ordinaris huwelijks-eekenregister staat vermeld sub 3 Juli 1610 — maar van sbert Pietersz Plemp blijkt uit het register der kwijtschel-gen R. blz. 80.

leden 8 September 1599. [1]) Zijn portret door den h
E. W. Moes te Emmerik teruggevonden, berust th
in de verzameling van den Amstelkring op het Beggijn
te Amsterdam. Zijne boekerij had hij aan zijn broe
Hendrik vermaakt; *e.* CLAES BUYCK; *f.* ADRIAEN, vo
na zijn broeder VI *b*; *g.* NELLE BUYCK, geb. 6 Novem
1557, begraven in de Oude Kerk 25 Juli 1593, ond
trouwde 21 Januari 1581 Pieter Jansz, binnenlandsvaar
en vischkooper, waarbij eene dochter Haduwij Piete
geboren in 1588; *h.* TOBIAS BUYCK, verblijft in 1599
Spanje, terug in 1609; *i.* JONGE CLAES BUYCK, wo
op rijpen leeftijd te Alkmaar; *j.* CORNELIS BUYCK, gebo
29 April 1564 overleden op de terugreis van Ind
28 September 1595; *k.* MEIJNSJE BUYCK, tweelingzus
van den vorigen, huwde Dirk ...... waarbij Hadu
Dirks, trouwde Juli 1609 met Harmen Jansz Visch.

VI *a.* HENDRIK BUYCK, geboren 1551, begraven
de Oude Kerk 12 Juni 1613, groot koopman op
O. Z. Voorburgwal bij de Stoofsteeg. Regent van h
Tuchthuis sedert 1595, mede-oprichter van de Compagn
van Verre. Hij huwde met Griete Pieters Verduij
die met hem 18 September 1612 getuige was bij d
doop van een kind in de Luthersche kerk en haren ma
overleefde. HENDRIKS huwelijk, dat zeer ongelukkig wa
bleef kinderloos, maar hij verwekte bij zijn nichtje Lijsbe
v. Dulmen (dochter van Coert Jansz van Dulmen, kruideni
in 't begin van de Warmoesstraat en van Geertje Meijner
zuster van Dr. Jan Coerten van Dulmen, Professor te Ke
len, een natuurlijken zoon, naar zijn broeder den pasto
genoemd JACOB CORNELISSE BUYCK, geboren 11 Febr. 160
die des pastoors bibliotheek vermeerderd door zijn vad

---

[1]) Den 4 September 1599 maakte hij een codicille bij zij
testament van 2 September 1594. Het is niet zonder o
nauwkeurigheden afgedrukt in de *Bijdragen voor de g
schiedenis van het Bisdom van Haarlem* D. VIII bl. 42

, en bij zijn overlijden, in 1625, zijne inmiddels met b Arentsz gehuwde moeder tot zijne erfgenaam naliet.

I *b.* ADRIAEN BUYCK CORNELISZ, hoedenstoffeerder in Stockbeurs" begraven in de Oude Kerk 15 September , ondertrouwde 13 Mei 1581 Anna Jans, dochter Jan Jansz. Zij hertrouwde Willem Gerritsz, kramer ode op Zeeland. Uit dit huwelijk: *a.* HADUWE BUYCK ren 1582, overleden vóór 1603; *b.* JAN ADRIAENSZ CK, geboren 1587, kinderloos overleden vóór 1613; GERRIT ADRIAENSZ BUYCK, geboren 1590, overleden 1603; *d.* Dr. CLAES BUYCK, geboren 1594. Studeert eiden. Medicinae doctor en apotheker te Amsterdam, Reestraat en Prinsengracht (1637), huwde in Februari 5 Aeltje Kalff, dochter van Jacob Gerritsz Kalff, out van Alkmaar.

V *c.* JOOST BUYCK SIJBRANDTSZ, geboren 1505. Overn van de handboogschutterij, schepen seder t1532, burneester sedert 1549, waarnemend schout 1572, uitgeleid de stad wegens Spaanschgezindheid in 1578, overleden 8 te Leiden en begraven 14 Februari 1588 in de uwe Kerk te Amsterdam. Hij werd door koning Chrisn van Denemarken den 13 October 1521 tot Ridder gegen en met een nieuw wapen begiftigd. Hij huwde Balje Occo, dochter van Poppius Occo en van Gerburg Claes. Uit hun huwelijk werden geboren: *a.* AEL BUYCK, beven Oude Kerk 26 October 1624, vrouw van Geen nonsz Peereboom, waarbij *aa.* Petronella Geenen in 1609 uw van Mr. Simon Walraven te Alkmaar; *bb.* Ballichje enen, huwde April 1609 met Rem Anthonisz Fonteijn Aeltje Geenen, gehuwd met Reinier van Zeller. *b.* MEIJNS YCK, overleden na 1590, trouwde met Cornelis Sijmonsz en, waarbij o.a. Ballichje Geenen, geboren 1578; KATRYN BUYCK, huwde vóór 1557 Jacob Fick, korenoper. Voorname vreemdelingen werden dikwijls ten ren huize geherbergd en onthaald. In 1570 logeerde

b.v. Bossu bij haar; *d.* Claes Buyck, kerkmeester Ou
Kerk 1566—1578, waardijn 1569, begraven Oude Ke
10 December 1595, huwde 1559 Alida Claes Pelgron
die hem overleefde en hem vader maakte van Mr. Cla
Buyck, advocaat 1598, begraven in de Oude Kerk
October 1612, en van Mr. Jacob Buyck, advocaat 159
begraven aldaar 1 December 1600; *e.* Marij Buyck,
1573 overleden in het kraambed, gehuwd met Wess
Cornelisz, brouwer, wien zij eene dochter schonk aa
vankelijk genaamd Jacoba, doch na den dood der moed
geheeten Marijtje Buyck Wessels, geboren 1570, ove
leden na 1600; *f.* Sijbrandt Buyck, die volgt V
g. Neel Buyck, begraven in de Oude Kerk 16 Febru
1563 echtgenoot van den insolvent overledenen Piet
Boelens (zie het Patriciaat van Amsterdam), bij wien e
zoon Allert Boelens, geboren 1561; *h.* Poppius Buyc
geboren 1550, overleden na 1618, vader van Anna Buy
geb. 1580, ondertrouwde 2 Januari 1604 Cornelis Soldo
die 23 September 1614 hertrouwde met Catharina va
der Sterre.

V *c.* Sijbrandt Buyck, schepen 1571, met zijn vad
uitgeleid, begraven in de Nieuwe Kerk 15 Augustus 161
huwde 1564 Grietje Gerbrandts Benning, waarbij: *a.* Po
pius Buyck, begraven in de Nieuwe Kerk 29 Maart 163
b. Nicolaas Buyck, geboren 1573, in 1611 ingeschreve
in het Album Studiosorum te Leiden, maakt een accoo
met burgemeesteren betreffende eene officie op een alta
in de Oude Kerk in 1630, begraven in de Nieuwe Ke
22 October 1633; *c.* Vrouwtje Buyck, genoemd 161
nog ongehuwd 1630; *d.* Gerbrandt Buyck, volgt VI
waarschijnlijk nog *e.* Elisabeth Buyck, eigenaresse va
het album amicorum van 1587.

VI *c.* Gerbrandt Buyck, zoo even genoemd, gebore
1577, overleden 26 Augustus 1613, huwde in Septembe
1600 Reintje Hoogerbeets Cornelisdochter, geboren t
Hoorn, waarbij: *a.* Mr. Joost Buyck volgt VII; *b.* Wille

ck, in 1640 te Hoorn; *c.* Sijbrandt Buyck, leeft nog
); *d.* Maria Buyck, voor 1640 echtgen van Mr. Gerrit
deljin; *e.* Margaretha en Eva Buyck, genoemd in 1640.
II. Mr. Joost Buyck, te Leiden huwde 1635 Gerarda
Swieten, waarbij: Cornelis Buyck, die volgt VIII.
III. Mr. Cornelis Buyck, gehuwd met Catharina
Ridder, waarbij: Cornelia Elisabeth Buyck, echtge-
t van Adriaen van Adrichem van Dorp.

---

n de zeventiende en achttiende eeuwen leefden hier
verscheidene personen van den naam Buyck, tot
eenvoudige burgerij of den kleinen handelstand
oorende, wier verwantschap met het geslacht van bur-
eester Joost, schoon niet onwaarschijnlijk, niet aan
wijzen was. Ik laat die namen hier niet volgen
dat het geslacht Buyck voor de geschiedenis onzer
d toen zijne beteekenis verloren had.
Vel wil ik hier aan toe voegen eenige aanteekeningen
reffende personen uit de zestiende eeuw, die blijk-
r wel tot den maagschap van burgemeester Joost
ekend moeten worden, doch die ik geene plaats in
geslachtlijstje kon geven.
Sijbrandt Adriaensz Buyck, concierge der stad, gehuwd
t Grietje, de natuurlijke dochter van Poppius Occo.
echtpaar wordt genoemd in 1570 en 1575.
Joost Buyck, zijdewerker en Susanna of Swaene Joosten,
en kinderen doopen in de Nieuwe Kerk, als: Abigael,
Mei 1593; Gerrit 26 Nov. 1595; en Rachel 26 Oct. 1597.
Ten slotte nog een paar opmerkingen.
Wagenaar geeft als schepen op in 1523 Claes Claesz
yck. Dit is volgens ter Gouw onjuist. Die schepen
s C. Cz. Coeck.
Pieter Jansz de With, die 9 Oct. 1568 onthalsd werd,
ordt door sommige geschiedschrijvers een zwager van
rgemeester Joost Buyck genoemd. De Navorscher
74 blz. 278 noemt Etgen Sijbrands Buyck als zijne
ouw. Ik heb de waarheid hiervan niet bevestigd gevonden.

AMSTERDAMSCH JAARBOEKJE

MR. GERARD SCHAEP PIETERSZ.

Schepen en raad van Amsterdam in 1638,

geb. 31 Juli 1599, overl. 21 Juni 1655.

Verkleining naar eene Penteekening van BAILLY, in het bezit van Jhr. Mr. C.

AMSTERDAMSCH
JAARBOEKJE

VOOR

GESCHIEDENIS EN LETTEREN

ONDER REDACTIE VAN

MR. N. DE ROEVER

ARCHIVARIS VAN AMSTERDAM

1889

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY
1889.

GEDRUKT BIJ TH. A. VAN ZEGGELEN — AMSTERDAM

JNHOUD.

Prenten.

Iet vignetje op den omslag stelt het oude stadhuis voor gelijk het zich vertoonde in 1616 na het afbreken van den torenspits.
Facsimile naar een zeldzaam prentje uit dien tijd.

ALMANAK 1889.

Februari.		Maart.	
1	Vrijdag.	1	Vrijdag. N.M.
2	Zaterdag.	2	Zaterdag.
3	ZONDAG	3	ZONDAG.
4	Maandag	4	Maandag.
5	Dinsdag.	5	Dinsdag.
6	Woensdag.	6	Woensdag.
7	Dond. E K.	7	Donderdag.
8	Vrijdag.	8	Vrijdag.
9	Zaterdag.	9	Zaterdag. E.K.
10	ZONDAG.	10	ZONDAG.
11	Maandag.	11	Maandag.
12	Dinsdag.	12	Dinsdag.
13	Woensdag.	13	Woensdag.
14	Donderdag.	14	Donderdag.
15	Vrijdag. V.M.	15	Vrijdag.
16	Zaterdag.	16	Zaterdag.
17	ZONDAG.	17	ZONDAG. V.M.
18	Maandag.	18	Maandag.
19	Dinsdag.	19	Dinsdag.
20	Woensdag.	20	Woensdag.
21	Donderdag,	21	Donderdag.
22	Vrijdag.	22	Vrijdag.
23	Zaterd. L.K.	23	Zaterdag.
24	ZONDAG.	24	ZONDAG. L.K.
25	Maandag.	25	Maandag.
26	Dinsdag.	26	Dinsdag.
27	Woensdag.	27	Woensdag
28	Donderdag.	28	Donderdag.
		29	Vrijdag.
		30	Zaterdag
		31	ZONDAG. N.M.

April.	Mei.	Juni.
1 Maandag.	1 Woensdag.	1 Zaterdag.
2 Dinsdag.	2 Donderdag.	
3 Woensdag.	3 Vrijdag.	2 ZONDAG.
4 Donderdag.	4 Zaterdag.	3 Maandag.
5 Vrijdag.		4 Dinsdag.
6 Zaterdag.	5 ZONDAG.	5 Woensdag.
	6 Maandag.	6 Dond. E.K.
7 ZONDAG	7 Dinsdag.	7 Vrijdag.
8 Maand. E.K.	8 Woensd. E.K.	8 Zaterdag.
9 Dinsdag.	9 Donderdag.	
10 Woensdag.	10 Vrijdag.	9 ZONDAG.
11 Donderdag.	11 Zaterdag.	10 Maandag.
12 Vrijdag.		11 Dinsdag.
13 Zaterdag.	12 ZONDAG.	12 Woensdag.
	13 Maandag	13 Dond. V.M.
14 ZONDAG.	14 Dinsdag.	14 Vrijdag.
15 Maand. V.M.	15 Woensd. V.M.	15 Zaterdag.
16 Dinsdag.	16 Donderdag.	
17 Woensdag.	17 Vrijdag.	16 ZONDAG.
18 Donderdag.	18 Zaterdag.	17 Maandag.
19 Vrijdag.		18 Dinsdag.
20 Zaterdag.	19 ZONDAG.	19 Woensdag.
	20 Maandag	20 Dond. L.K.
21 ZONDAG.	21 Dinsd. L.K.	21 Vrijdag.
22 Maand. L.K.	22 Woensdag.	22 Zaterdag.
23 Dinsdag.	23 Donderdag.	
24 Woensdag.	24 Vrijdag.	23 ZONDAG.
25 Donderdag.	25 Zaterdag.	24 Maandag.
26 Vrijdag.		25 Dinsdag.
27 Zaterdag.	26 ZONDAG.	26 Woensdag.
	27 Maandag	27 Donderdag.
28 ZONDAG.	28 Dinsdag.	28 Vrijdag. N.M.
29 Maandag.	29 Woensd. N.M.	29 Zaterdag.
30 Dinsd. N.M.	30 Donderdag	
	31 Vrijdag.	30 ZONDAG.

Juli.

1 Maandag.
2 Dinsdag.
3 Woensdag.
4 Donderdag.
5 Vrijdag.
6 Zaterd. E.K.

7 ZONDAG.
8 Maandag.
9 Dinsdag.
10 Woensdag.
11 Donderdag.
12 Vrijdag. V.M.
13 Zaterdag.

14 ZONDAG.
15 Maandag.
16 Dinsdag.
17 Woensdag.
18 Donderdag.
19 Vrijdag. L.K.
20 Zaterdag.

21 ZONDAG.
22 Maandag.
23 Dinsdag.
24 Woensdag.
25 Donderdag.
26 Vrijdag.
27 Zaterdag.

28 ZONDAG. N.M.
29 Maandag.
30 Dinsdag.
31 Woensdag.

Augustus.

1 Donderdag.
2 Vrijdag.
3 Zaterdag.

4 ZONDAG. E.K.
5 Maandag.
6 Dinsdag.
7 Woensdag.
8 Donderdag.
9 Vrijdag.
10 Zaterdag.

11 ZONDAG. V.M.
12 Maandag.
13 Dinsdag.
14 Woensdag.
15 Donderdag.
16 Vrijdag.
17 Zaterdag.

18 ZONDAG. E.K.
19 Maandag.
20 Dinsdag.
21 Woensdag.
22 Donderdag.
23 Vrijdag.
24 Zaterdag.

25 ZONDAG.
26 Maand. N.M.
27 Dinsdag.
28 Woensdag.
29 Donderdag.
30 Vrijdag.
31 Zaterdag.

September.

1 ZONDAG.
2 Maand. E.K.
3 Dinsdag.
4 Woensdag.
5 Donderdag.
6 Vrijdag.
7 Zaterdag.

8 ZONDAG.
9 Maand. V.M.
10 Dinsdag.
11 Woensdag.
12 Donderdag.
13 Vrijdag.
14 Zaterdag.

15 ZONDAG.
16 Maandag.
17 Dinsdag. L.K.
18 Woensdag.
19 Donderdag.
20 Vrijdag.
21 Zaterdag.

22 ZONDAG.
23 Maandag.
24 Dinsdag.
25 Woensd. N.M.
26 Donderdag.
27 Vrijdag.
28 Zaterdag.

29 ZONDAG.
30 Maandag.

October.	November.	December.
1 Dinsdag.	1 Vrijdag.	1 ZONDAG.
2 Woensd. E.K.	2 Zaterdag.	2 Maandag.
3 Donderdag.		3 Dinsdag.
4 Vrijdag.	3 ZONDAG.	4 Woensdag.
5 Zaterdag.	4 Maandag.	5 Donderdag.
	5 Dinsdag	6 Vrijdag.
6 ZONDAG.	6 Woensdag.	7 Zaterd. V.M.
7 Maandag.	7 Dond. V.M,	
8 Dinsdag.	8 Vrijdag.	8 ZONDAG.
9 Woensd. V.M.	9 Zaterdag.	9 Maandag.
10 Donderdag.		10 Dinsdag.
11 Vrijdag.	10 ZONDAG.	11 Woensdag.
12 Zaterdag.	11 Maandag	12 Donderdag.
	12 Dinsdag.	13 Vrijdag.
13 ZONDAG.	13 Woensdag.	14 Zaterdag.
14 Maandag.	14 Donderdag.	
15 Dinsdag.	15 Vrijdag L.K.	15 ZONDAG. L.K.
16 Woensdag.	16 Zaterdag	16 Maandag.
17 Dond. L.K.		17 Dinsdag.
18 Vrijdag.	17 ZONDAG.	18 Woensdag.
19 Zaterdag	18 Maandag.	19 Donderdag
	19 Dinsdag.	20 Vrijdag
20 ZONDAG.	20 Woensdag.	21 Zaterdag.
21 Maandag.	21 Donderdag.	
22 Dinsdag.	22 Vrijdag.	22 ZONDAG. N.M.
23 Woensdag.	23 Zaterd. N.M.	23 Maandag.
24 Dond. N.M.		24 Dinsdag.
25 Vrijdag.	24 ZONDAG.	25 Woensdag.
26 Zaterdag.	25 Maandag.	26 Donderdag
	26 Dinsdag.	27 Vrijdag.
27 ZONDAG.	27 Woensdag.	28 Zaterdag.
28 Maandag.	28 Donderdag.	
29 Dinsdag	29 Vrijdag. E.K.	29 ZONDAG. E.K.
30 Woensdag.	30 Zaterdag.	30 Maandag.
31 Dond. E.K.		31 Dinsdag.

KSCHE KRONIEK

AN AMSTERDAM,

T. 1887 TOT 1 OCT. 1888.

Ten behoeve van de bezitters van den vorigen ja
gang van ons jaarboekje, mogen wij niet nalaten
een verzuim, voor zoover nu nog mogelijk, te herstelle
De vorige kroniek miste de vermelding van twee feite
die niet achterwege had mogen blijven. Zij zijn
benoeming van den heer J. Coninck Westenberg
wethouder van P. W. op 17 November 1886 en
opening van de veemarkt en het abattoir op 4 Juli 188
Een ieder bezitter van den vorigen jaargang vindt
zijn exemplaar de bekwame gelegenheid alsnog de
feiten op hun data te plaatsen. Voor het overi
bieden wij ook deze kroniek van 1887—1888 den leze
aan met het goed vertrouwen dat zij welkom zal zi
aan ieder, bij wien de belangstelling in de „histoi
contemporaine" van onze goede stad levendig is.
de beoordeeling zij een ieder herinnerd dat waarborg
voor een absolute volledigheid van het gebeurde onb
staanbaar zijn, terwijl daarbij in 't oog dient gehoude
te worden dat het al of niet vermeldenswaardige een
gebeurtenis van de willekeurige beslissing van d
samensteller immer ten slotte afhankelijk blijft, zood
van zelf de een vaak iets mist wat de ander ov
bodig zou achten.

Eindelijk hebben wij onzen besten dank te weten a
den heer A. Th. Hartkamp, die de goedheid had e
laatste onderzoek aan de revisie te wijden.

OCTOBER 1887.

1\. *Zaterdag*. Hardloopen, uitgeschreven door de Amst. Sportclub achter het Rijksmuseum.
Openb. Verg. van »Alg. kies- en stemrecht" ter bespreking van de zaak Dr J. M. Smit, eervol ontslagen leeraar aan de H. B S. te Apeldoorn.
Eerste optreden in het saisoen van den tooneelspeler Possart.

2\. *Zondag*.

3\. *Maandag*. Opening eener tentoonstelling van verwarmingstoestellen in het Kon. Nederl. Handelsmuseum.

4\. *Dinsdag*.

5\. *Woensdag*.

6\. *Donderdag*. Adres van de Steenhouwersvereeniging »Eendracht maakt macht," tegen het voorstel van B. en W. in zake verhooging der straatbelasting.

7\. *Vrijdag*.

8\. *Zaterdag*.

9\. *Zondag*.

10\. *Maandag*.

11\. *Dinsdag*.

12\. *Woensdag*.

13\. *Donderdag*. Op een vergadering van de kiesvereeniging »Burgerplicht" spreekt de heer C. V. Gerritsen over de straatbelasting.

14. *Vrijdag.*

15. *Zaterdag.* Besloten vergadering in het café Krasnapolsky van leeraren van M. O. Dep. N. Holl. over de zaak van Dr. J. M. Smit.

16. *Zondag.* Sluiting van de Voedingstentoonstelling. Vergadering in het Volkspark, waar de socialist v. d. Stad, redevoert over »oog om oog en tand om tand." De vergadering neemt een motie aan waarin zij protesteert tegen het doodvonnis, uitgesproken tegen anarchisten in den staat Illinois. Deze motie wordt aan den president der Vereenigde Staten toegezonden.

17. *Maandag.*

18. *Dinsdag.*

19. *Woensdag.* Opvoering van Schumann's Manfred met optreden van Possart.

20. *Donderdag.* Prof. T. M. C. Asser viert zijn 25-jarige ambtsvervulling.

21. *Vrijdag.*

22. *Zaterdag.* Standjes op den Zeedijk waarbij verschillende personen gekwetst worden.

23. *Zondag.* Opening der schilderijententoonstelling in »Arti."

24. *Maandag.*

25. *Dinsdag.*

26. *Woensdag.* Op nieuw begin gemaakt met de overkapping van het Centraal station.

27. *Donderdag.*

28. *Vrijdag.*

29. *Zaterdag.*

30. *Zondag.* Afscheidsvoorstelling van Possart.

31. *Maandag.* Aanbesteding van het nieuwe gedeelte van het Binnen-Gasthuis.

NOVEMBER 1887.

1. *Dinsdag*. Verordening tot het verplicht slachten in het abattoir treedt in werking.
2. *Woensdag*. Vergadering van de »Unie" over de zaak Willink Ketjen.
3. *Donderdag*. Eerste opvoering van de Engelsche operette »the Mikado"
4. *Vrijdag*.
5. *Zaterdag*.
6. *Zondag*.
7. *Maandag*. Vergadering van de vereeniging tot bestrijding der prostitutie in het lokaal in de Warmoesstraat.
   Begin met den afbraak van de molen »de Wolf" aan den Overtoom.
   Uitvoering op het Janko klavier in Odeon.
8. *Dinsdag*. Viering van den 100sten verjaardag van Daatje Pruimers, sedert negentig jaren in het Burgerweeshuis verblijf houdende.
9. *Woensdag*. Bezoek van generaal W. Booth van de Salvation-army aan »het leger des heils" hier ter stede.
10. *Donderdag*.
11. *Vrijdag*. Socialistische demonstratie voor de woning van den Amerik. Consul naar aanleiding van de executie der amerikaansche anarchisten.
   Viering van den 300sten verjaardag van Vondel's geboorte door de Rederijkerskamer »J.v. d.Vondel" in den Stadsschouwburg.
   Aanvang met de plaatsing der telephoonleiding van den Overtoom naar Amstelveen.

12. *Zaterdag.*

13. *Zondag.* Overlijden van den heer Rector J. H. Bekker, sedert 1857 hoofd van het St. Aloysius gesticht.

14. *Maandag.* Concert van de zangeres Sigrid Arnoldson, met medewerking van den tenorzanger Rogmans en den pianist Tibbe

15. *Dinsdag.* Volksvoordracht ter herinnering aan Vondel's geboortedag in het gebouw van de Maatschappij voor den Werkenden Stand.

16. *Woensdag.* Opening der Expositie van de Vondelverzameling van den heer A. Th. Hartkamp in de zaal van het K. O. G. in het Muntgebouw.

17. *Donderdag.*

18. *Vrijdag.* Verkoop van de fabriek „de Atlas" voor *f* 150,082,85. aan de firma A. F. Smulders.

19. *Zaterdag.*

20. *Zondag.*

21. *Maandag.* Concert van de zangeres Marcella Sembrich en den pianist Wieniawsky.

Opmetingen van wege P. W. in de Huiszittensteeg en Spuistraat, met het oog op een nieuwen verkeersweg naar het Westen der stad.

22. *Dinsdag.*

23. *Woensdag.* De Gemeenteraad besluit de Doelenstraat met asphalt te beleggen.

24. *Donderdag.*

25. *Vrijdag.*

NOVEMBER 1887.

26. *Zaterdag.*

27. *Zondag.*

28. *Maandag.* De Hooge raad casseert het vonnis van de Rechtbank alhier betreffende het bouwen zonder vergunning van B. en W.

29. *Dinsdag.* Oprichting van de Kiesvereeniging »Amstels burgerij"

30. *Woensdag.* Ten twaalf ure heeft van de pui van het Stadhuis de plechtige voorlezing plaats van het besluit tot afkondiging van de herziene Grondwet. In de zittingen van het Hof en de Rechtbank wordt tevens de herziene Grondwet zelve voorgelezen.

DECEMBER 1887.

1. *Donderdag.* P. C. de Ruyter, maker van het welkomslied bij gelegenheid van de terugkomst van Domela Nieuwenhuys, wordt door de Rechtbank tot 4 maanden gevangenisstraf veroordeeld, op grond van de in dat lied voorkomende beleediging van den Minister van Justitie.

2. *Vrijdag.* Opening van het nieuw gebouwde circus van den heer Oscar Carré in tegenwoordigheid van B. en W. en de voornaamste autoriteiten der stad.

3. *Zaterdag.* Laatste Concert van Marcella Sembrich en Joseph Wieniawsky.

4. *Zondag.*

5. *Maandag.*

6. *Dinsdag.* Begrafenis van J. Mens, beruchte jordaanbewoner, die zich bij gelegenheid van het zoogenaamde palingoproer in Juli des vorigen jaars gunstig in het belang der orde onderscheidde.

7. *Woensdag.* Vergadering van Nederlandsche industrieelen.

8. *Donderdag.* Tachtigste verjaardag van Dr. G. F. Westerman oprichter-directeur van »Natura Artis Magistra."

9. *Vrijdag.*

10. *Zaterdag.*

11. *Zondag.*

12. *Maandag.* Opening tentoonstelling in het Panoramagebouw van schilderijen van verschillende kunstenaars, ten behoeve der nagelatene betrekkingen van den kunstschilder Hollander.

DECEMBER 1887.

13. *Dinsdag* Dr. Gosschalk herdenkt den dag dat hij voor 65 jaren de geneeskundige praktijk aanvaardde.
In het geboortehuis van E. Douwes Dekker (Multatuli) wordt een gedenksteen geplaatst.
14. *Woensdag.*
15. *Donderdag.* Opening van den linkervleugel van het Rijks-museum.
Viering van Vondel's 300sten verjaardag in den Stadsschouwburg. Opvoering van »Joseph in Dothan."
16. *Vrijdag.* Afloopen van het nieuwe mailschip »Prins Frederik Hendrik" van de werf van de Kon. Fabriek van Stoom- en andere werktuigen.
Aanvang van de voorstellingen der Ashantijnen in het lokaal »Diligentia" in de Kalverstraat.
17. *Zaterdag.*
18. *Zondag.*
19. *Maandag.*
20. *Dinsdag.*
21. *Woensdag.* Tot lid van den gemeenteraad wordt gekozen mr. J. C. de Vries met 884 van de 949 stemmen.
22. *Dinsdag.* Vijf-en-twintig jarig jubilé van den tooneelspeler Louis Bouwmeester.
Zware mist over de stad tot na den middag.
23. *Vrijdag.* Ernst v. Dijck's optreden in »Lohengrin" in het Paleis voor Volksvlijt.
24. *Zaterdag.*

DECEMBER 1887.

25.	*Zondag.*
26.	*Maandag.*
27.	*Dinsdag.*
28.	*Woensdag.*
29.	*Donderdag.*
30.	*Vrijdag.*
31.	*Zaterdag.*

JANUARI 1888.

1. *Zondag.* Viering van het gouden priesterfeest van Z. H. Paus Leo XIII.
2. *Maandag.*
3. *Dinsdag.*
4. *Woensdag.*
5. *Donderdag.* Nachtelijke inbraak op de Lauriergracht.
6. *Vrijdag.* Madlle. Agar in den Stadsschouwburg.
7. *Zaterdag.*
8. *Zondag.* Mr. A Kerdijk, afgetreden secretaris van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, wordt een huldeblijk aangeboden uit naam van het vroegere en tegenwoordige hoofdbestuur der maatschappij.
9. *Maandag.*
10. *Dinsdag.* Kleine brand in den schouwburg Frascati.
11. *Woensdag.*
12. *Donderdag.* Vergadering van »Burgerplicht" ter behandeling van het ontwerp-reglement van de Commissie van herziening en daar over gedane voorstellen.
13. *Vrijdag.*
14. *Zaterdag.* Joachim's medewerking op de kamermuziek-soirée van de Maatschappij tot bevordering van Toonkunst.

Begrafenis van de honderdjarige Daatje Pruimers uit het burgerweeshuis.

15. *Zondag.* Zware brand in het vertimmerd wordende huis van den Heer Nienhuis, op de Heerengracht bij de Leidschegracht.
Overlijden van den oud Wethouder Mr. H. J. van Lennep.

16. *Maandag.* Jubilé van Mevr. Albrecht-Engelman.

17. *Dinsdag.*

18. *Woensdag.* Eerste vergadering van de »Radikale kas."
Dr. A. H. de Hartog, hoogleeraar aan de vrije universiteit, herdenkt zijn 25-jarig predikambt.

19. *Donderdag.* Organisatie eener Commissie ter ondersteuning der Nederlandsche belangen op de tentoonstelling te Brussel.

20. *Vrijdag.*

21. *Zaterdag.* François Coppée in Felix Meritis.

22. *Zondag.*

23. *Maandag.*

24. *Dinsdag.* Oprichting van de radicale kiesvereeniging »Amsterdam."

25. *Woensdag.*

26. *Donderdag.*

27. *Vrijdag.*

28. *Zaterdag.*

29. *Zondag.*

30. *Maandag.* Dr. Kuyper ligt het program van actie toe op de Kiesvereeniging »Nederland en Oranje"

31. *Dinsdag.*

FEBRUARI 1888.

1. *Woensdag.* Mr. van Houten spreekt op een vergadering van »Grondwet."
Eerste openbare Vergadering van de Kiesvereeniging »Nationaal belang."
Aanbesteding van het werk ter voltooiing der overkapping van het midden gedeelte van het Centraal Station.

2. *Donderdag.*

3/4. *Vrijdag* en *Zaterdag.* Trekking van de loterij der tentoonstelling van voedingsmiddelen.

3. *Vrijdag.* De heer J. H Meyer, directeur van het Instituut tot onderwijs van blinden, viert zijn veertig-jarig onderwijzers-ambt aan deze inrichting.
Vergadering van de voorloopige deelnemers aan de expositie te Parijs in 1889 in Café Krasnapolsky. Door ongeveer 70 aanwezigen wordt op voorstel van den heer A. C. Wertheim bij acclamatie de motie aangenomen om zich te vereenigen tot deelneming aan de tentoonstelling.

4. *Zaterdag.* Opvoering van »Patience" door de Mikado-troep.
Concert Wilhelmj in Odeon.

5. *Zondag.*

6. *Maandag.*

7. *Dinsdag.*

8. *Woensdag.* Bezoek van een Siameesch gezantschap.
Vergadering van de Sociaal-democraten om te protesteeren tegen de Militiewet.

9. *Donderdag.* De heer J. G. ter Heide, commies aan de afdeeling Financiën herdenkt de 25-jarige vervulling van zijne betrekking als stedelijk ambtenaar.

Vrijdag. Mr. Goeman Borgesius spreekt in de kiesvereeniging »Amstels burgerij."
Zaterdag.

Zondag. Afscheidsvoorstelling van de Mikado-troep.

Maandag. Eerste openbare Vergadering van de Kiesvereeniging »Amsterdam." De Kiesvereeniging verklaart haar beginselen onvereenigbaar met die der Sociaal-democratie.
Vergadering van den Sociaal-democratischen Bond in het Volkspark, waar het ontslag van den minister van Justitie wordt geëischt wegens de zaak van Jeanne Lorette.
Dinsdag. Volteekening der leening van de fabriek van Stoom- en andere Werktuigen.
Woensdag.

Donderdag. Oploopen in den omtrek der militiezaal op den Singel wegens een door de Sociaal-democraten opgeworpen protest tegen de militiewet.
Publicatie van het nieuwe beursplan door den heer Krasnapolsky, den gemeenteraad aangeboden.
»Burgerplicht' stelt candidaten voor de Tweede Kamer.
Vrijdag.

Zaterdag. »Amstels burgerij" stelt candidaten voor de Tweede Kamer.
Zondag.

Maandag. »Grondwet" stelt candidaten voor de Tweede Kamer.
Dinsdag. De kiesvereeniging »Amsterdam" stelt twee candidaten voor de Tweede Kamer.

22. *Woensdag*. Inwijding van het vereenigingslokaal van het »leger des Heils" op het Rapenburg.
De »Unie" stelt hare candidaten voor de Tweede Kamer.
23. *Donderdag*.
24. *Vrijdag*. De heer Gerritsen bespreekt in »Frascati" de vernieuwing van het octrooi der Nederlandsche Bank.
25. *Zaterdag*.
26. *Zondag*.
27. *Maandag*. De centrale anti-revolutionaire Kiesvereeniging stelt candidaten voor de Tweede Kamer.
28. *Dinsdag*. Internationale wedstrijd op schaatsen van de Amsterdamsche Sportclub.
29. *Woensdag*. De gemeenteraad beslist met 22 tegen 13 stemmen tot aanneming van het voorstel Ankersmit c. s. strekkende om het Raadsbesluit van 18 October 1882 in te trekken, dat het gedempte Damrak als de plaats van de nieuwe beurs aanwijst.

MAART 1888.

1. *Donderdag.*

2. *Vrijdag.* Meeting van 7117 personen in het Paleis voor Volksvlijt uitgeschreven door de vereeniging van Algemeen Kies- en Stemrecht.

3. *Zaterdag.*

4. *Zondag.*

5. *Maandag.*

6. *Dinsdag.* Door 16015 personen wordt deelgenomen aan de stemming voor de Tweede Kamer.

7. *Woensdag.*

8. *Donderdag.* Tot leden van de Tweede Kamer zijn verkozen de heeren Cremer, Gildemeester, Gleichman, Hartogh, Heldt, Kerdijk, Rutgers en Tak van Poortvliet. Tusschen de hh. de Beaufort en Veegens herstemming.

9. *Vrijdag.*

10. *Zaterdag.* Mr. Willeumier wordt verkozen tot lid van de Provinciale Staten.

Opening van de tentoonstelling van ameublementen in het Paleis voor Volksvlijt door het Kon. Ned. Handelsmuseum.

De Gymnastiek vereeniging »Olympia" viert haar 25-jarig bestaan in het nieuwe Turngebouw op de Leidsche kade.

11. *Zondag.*

12. *Maandag.*

13. *Dinsdag.* Mr. W. baron Roëll, wethouder van financiën wordt benoemd tot lid van Gedeputeerde Staten.

14. *Woensdag.*

15. *Donderdag.* De heer Hirsch, hoofd van de openbare Israelitische school viert zijn 25-jarig jubilé.
Branden in de Kalverstraat (Magasin de Bronzes) en op de Elandsgracht bij den heer Blok.

16. *Vrijdag.*

17. *Zaterdag.* Vergadering van philologen bij Krasnapolsky tot oprichting van een Internationale Helleensche Vereeniging.

18. *Zondag.* Tentoonstelling van meubelen door de meubelmakers-patroon-vereeniging in het gebouw op de Heerengracht 435.

19. *Maandag.*

20. *Dinsdag.*

21. *Woensdag.* Mr. W. H. de Beaufort gekozen bij de herstemming met Mr. Veegens voor de Tweede Kamer.
Bij de mededeeling van den uitslag der stemming wordt door den heer W. C. Scholte aanteekening in het proces-verbaal verzocht wegens het niet dichtplakken der stembriefjes en het ontbreken van het zegel.
In de zitting van den gemeenteraad wordt o. a. besloten tot herziening van het straatgeld, tot het bouwen van een brandweer-kazerne op de de Ruyterkade en tot het inrichten van de St. Anthoniswaag tot oud-archief.

22. *Donderdag* Vergadering van de Deli-Maatschappij.

23. *Vrijdag.*

24. *Zaterdag.*

MAART 1888

25. *Zondag.* Opening van de Sport-tentoonstelling in de Militie-zaal.

26. *Maandag.*

27. *Dinsdag.*

28. *Woensdag.*

29. *Donderdag.*

30. *Vrijdag.*

31. *Zaterdag.*

APRIL 1888.

1. *Zondag.* Het nieuw politie-reglement treedt in werking.

2. *Maandag.*

3. *Dinsdag.*

4. *Woensdag.* Aanvang met de verplaatsing van verschillende oudheden en merkwaardigheden uit de stedelijke Rariteiten-kamer naarhet Rijks-museum.

5. *Donderdag.*

6. *Vrijdag.*

7. *Zaterdag.* Overlijden van den gep. gen maj. F. A. T. Delprat, oud min. van oorlog en lid van den gemeenteraad.

8. *Zondag.*

9. *Maandag.* Vergadering in het Gebouw van den W. S. en benoeming van een Commissie van voorbereiding betreffende de oprichting van een overdekte zwem- en bad-inrichting.

10. *Dinsdag.*

11. *Woensdag.* In den gemeenteraad, wordt met 20 tegen 12 stemmen afwijzend beschikt op de crediet-aanvrage van *f* 5000 voor feestelijkheden op den 31 Augustus aanst., den verjaardag van de dochter des Konings.

Door aanneming van het amendement Muysken wordt met *f* 1000 het aangevraagde crediet van 16,5000 verhoogd en tevens het plan gewijzigd betreffende de beplanting van het terrein van het gedempte Damrak.

Opening van het nieuwe Concertgebouw in de van Baerlestraat.

APRIL 1888.

De philhelleensche vereeniging consti-
n.

Begin der werkzaamheden tot verfraai-
et gedempte Damrak.
Verkoop van het schilderijen-kabinet
oor Fred. Muller & Co.

Opening van den vischwinkel van
aar in de Utrechtschestraat hoek
lsplein, waar te voren de magazijnen
re" waren.

e kiesvereeniging »Amsterdam," stelt haar
eglement vast.
Plechtige opening van het museum van
telkring," in tegenwoordigheid van R. C.
en.

Eerste promotie in de rechten aan de Vrije
it van Jhr. W. H. de Savornin Lohman Az.

28. *Zaterdag*. Vergadering van aandeelhouders van het Paleis v. Volksvlijt, waarop tot de wijziging der Statuten wordt besloten.

29. *Zondag*.

30. *Maandag*. Eerste opvoering door de Amsterdamsche studenten-tooneelvereeniging.

MEI 1888.

1. *Dinsdag.* Vijftigjarig bestaan herdacht, ook gedurende de volgende dagen, van het genootschap »Natura Artis Magistra"
Opening van het Ethnographisch Museum in Artis.
2. *Woensdag.*

3. *Donderdag.*

4. *Vrijdag.* Dr. E. B. Asscher herdenkt zijn 40-jarige praktijk als geneesheer.
Opening van de Vecht-waterleiding.
5. *Zaterdag.* Concours hippique achter het Rijksmuseum.
6. *Zondag.* Opening der schilderijen-tentoonstelling in »Arti".
7. *Maandag.* Aanvang met de asphaltbelegging van de Doelenstraat.
8. *Dinsdag.* Kiesvereeniging »de Grondwet," stelt drie candidaten voor den Gemeenteraad.
9. *Woensdag.* De stoomtram naar Sloterdijk vervangen door een paardentram.
10. *Donderdag.*

11. *Vrijdag.*

12. *Zaterdag.*

13. *Zondag.*

14. *Maandag.*

15. *Dinsdag.*

16. *Woensdag.* Benoeming van den heer B. de Greef Jzn., oud-directeur van het Entrepot-dok en stads-ar-

chitect, tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.
De heer J. Th. Averkamp, herdenkt zijn 25-jarig jubilé als onderwijzer aan de St. Vincentiusschool.
»Amstels Burgerij" stelt candidaten voor den Gemeenteraad.

17. *Donderdag.*

18. *Vrijdag.*

19. *Zaterdag.* Overlijden van den uitgever P. N. v. Kampen.

20. *Zondag.*

21. *Maandag.*

22. *Dinsdag.* Algemeene vergadering van de vereeniging »Volksonderwijs" in het gebouw »Eensgezindheid".

23. *Woensdag.* Opening in »Maison Stroucken" van de 102e algemeene vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.
Vergadering van »Amsterdam" en »Burgerplicht", tot het stellen van drie candidaten voor den Gemeenteraad.
Viering van het 40-jarig bestaan van de Kon. Ned. Zeil- en Roeivereeniging.

24. *Donderdag.*

25. *Vrijdag.* Aanvang met de plaatsing op den schouwburg van de beelden, door Bart van Hove vervaardigd.

26. *Zaterdag.* Vergadering in Krasnapolsky van de Zuiderzee Vereeniging.

MEI 1888.

een Tentoonstelling van Academica in
van de Munt, door het studenten
C. L. I. O.

richting van de Stoombootmaatschappij
jn,- Main.
De maatschappij tot bevordering van
houdt haar 57e algemeene vergadering.
Internationaal assaut op den degen in
ucken.

JUNI 1888.

1 *Vrijdag*

2. *Zaterdag.*

3. *Zondag.*

4. *Maandag.*

5. *Dinsdag.*

6. *Woensdag.* Tot leden van den Gemeenteraad worden gekozen de heeren J. P. Korthals Altes en C. V. Gerritsen. Herstemming tusschen de heeren Armand Sassen en Wormser.

7. *Donderdag.* De nieuwe brug over den Zwanenburgwal voor de Staalstraat voor het publiek verkeer geopend.

8. *Vrijdag.*

9. *Zaterdag.*

10. *Zondag.*

11. *Maandag.*

12. *Dinsdag.*

13. *Woensdag.* Vergadering in Krasnapolsky van de vereeniging ter behartiging van de Nederlandsche belangen op de tentoonstelling te Parijs in 1889.

14. *Donderdag.* Vergadering van de vereeniging van Nederlandsche letterkundigen in het American Hotel.

15. *Vrijdag.*

16. *Zaterdag.*

17. *Zondag.*

18. *Maandag.*

19. *Dinsdag.*

20. *Woensdag.* Bij de herstemming voor den Gemeenteraad tusschen de heeren Armand Sassen en Wormser, wordt de eerste gekozen.

21. *Donderdag.* Viering van het 40-jarig bestaan van de Kon. Ned. Zeil- en Roeivereeniging.

Tentoonstelling in het Panorama-gebouw van schilderijen en teekeningen, waaronder de »Uriel Acosta" van den schilder Meyer de Haan.

22. *Vrijdag.*

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.*

25. *Maandag.* Eerste vergadering van de vereeniging »Het Buitenland".

26. *Dinsdag.*

27. *Woensdag.* Op eene algemeene vergadering van de Katholieke Vereeniging wordt met 40 tegen 3 stemmen tot volledige liquidatie der vereeniging besloten.

De gemeenteraad neemt met 22 tegen 9 stemmen een door den heer van Ogtrop gewijzigde voordracht van B. en W. aan, waarbij *f* 2000 ten behoeve van de viering van een prinsesse-dag op 31 Aug. wordt beschikking gesteld. — In-

terpellatie van het gemeenteraadslid Mr. de Vrie op deze vergadering over de tramplannen Sander en Bos.

28. *Donderdag.*

29. *Vrijdag.* Eerste steenlegging van het nieuwe Diaconie-weeshuis.

30. *Zaterdag.*

JULI 1888.

1. *Zondag*. Dames-zwemwedstrijd in de inrichting aan de de Ruyterkade.
2. *Maandag*. Tentoonstelling eener schilderij in Odeon, door den exposant den heer Brolles. ten onrechte aan Paulus Potter toegeschreven.
3. *Dinsdag*. Opening van de wijn-bodega van de heeren Hulscher naast hun restaurant die Port »van Cleve."
4. *Woensdag*.
5. *Donderdag*.
6. *Vrijdag*.
7. *Zaterdag*.
8. *Zondag*.
9. *Maandag*.
10. *Dinsdag*. Opening van de nieuw gebouwde localen van »de drie Fleschjes" in de Gravenstraat.
11. *Woensdag*.
12. *Donderdag*.
13. *Vrijdag*.
14. *Zaterdag*.
15. *Zondag*.
16. *Maandag*.
17. *Dinsdag*. Meeting, belegd door de Kiesvereeniging

»Amsterdam" over de tramplannen van de h
Sanders en Bos in »Maison Stroucken".

18. *Woensdag.*

19. *Donderdag.*

20. *Vrijdag.* Mr. P. Pet benoemd tot Wethouder var Financiën.

21. *Zaterdag.*

22. *Zondag.*

23. *Maandag.*

24. *Dinsdag.*

25. *Woensdag.*

26. *Donderdag.* Vergadering in het gebouw van den »Werkenden Stand" belegd door eenige bewoners van Damstraat en omstreken, ter bespreking van de middelen ter beteugeling van openbare schandalen door zoogenaamde prostituées in die buurten veroorzaakt.

27. *Vrijdag.*

28. *Zaterdag.*

29. *Zondag.*

30. *Maandag.* Oprichting der Dames-roeivereeniging »Thetis".

31. *Dinsdag.*

AUGUSTUS 1888.

1. *Woensdag.*

2. *Donderdag.*

3. *Vrijdag.*

4. *Zaterdag.*

5. *Zondag.*

6. *Maandag.*

7. *Dinsdag.*

8. *Woensdag.*

9. *Donderdag.* Dr. A. Kuyper herdenkt zijn 25-jarig predikambt.

10. *Vrijdag.* Ontvangst ten raadhuize van de leden van het Amerikaansche gezelschap »The Holland Society."

11. *Zaterdag.*

12. *Zondag.*

13. *Maandag.*

14. *Dinsdag.*

15. *Woensdag.*

16. *Donderdag.*

17. *Vrijdag.* De heer Hinze, hoofd der Rozenschool, herdenkt zijn 25-jarige ambtsvervulling.

18. *Zaterdag.* Inzending van plannen van den hee[r] J. Gosschalk, beoogende de verplaatsing van he[t] Entrepot-dok.
Internationale wielerwedstrijd achter het Rijks-museum.
19. *Zondag.*
20. *Maandag.*
21. *Dinsdag.* Viering van het 40-jarig bestaan van de Zeil- en roeivereeniging »de Hoop"; wedstrijd ge-houden ter feestviering.
22. *Woensdag.*
23. *Donderdag.* Algemeene vergadering van de ver-eeniging tegen de Kwakzalverij.
24. *Vrijnag.*
25. *Zaterdag.* Bezoek van de Japansche ambassade.
26. *Zondag.*
27. *Maandag.* Voorstelling van de Harvey's Royal Midgets, »de kleinste menschen der wereld", in de groote zaal van het Odeon.
28. *Dinsdag.*
29. *Woensdag.* Overlijden van den heer W. J. Hofdijk.
30. *Donderdag.*
31. *Vrijdag.* Driedaagsche feestviering bij gelegenheid van den verjaardag van de dochter des Konings.

1. *Zaterdag.* Bezoek van de verpleegden uit de P. Hendrikstichting te Egmond a/zee aan het Rijksmuseum en andere bezienswaardigheden der stad — daartoe in de gelegenheid gesteld door den geldelijken prijs die bij de roeiwedstrijd in Juni ll. gewonnen werd door de jongens van de kweekschool van zeevaart.

2. *Zondag.*

3. *Maandag,*

4. *Dinsdag.* Strafproces van een drietal valsche munters.
Aan de tramplannen van de hh. Sanders en Bos, reeds in verschillende kiesvereenigingen besproken, wordt mede in een vergadering der sociaal-democraten met ingenomenheid adhaesie betuigd.
Alg. vergadering van de Nederlandsche uitgeversbond.

5. *Woensdag.*

6. *Donderdag.* De laatste spant der overkapping van het nieuwe station wordt gesteld.

7. *Vrijdag.*

8. *Zaterdag.*

9. *Zondag.*

10. *Maandag.*

11. *Dinsdag.*

12. *Woensdag.* Vergadering van de Algemeene Nederlandsche Zendings-conferentie in maison Stroucken.

13. *Donderdag.* Hulde toegebracht aan prof. Max

Furbringer, hoogleeraar in de ontleedkunde, be-roepen naar Jena.
Algemeene vergadering van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw.
De heer J. van Duinen bespreekt in een vergadering van »Amstel's burgerij", de afschaffing van kanaal-, haven- en dokgelden.

14. *Vrijdag*

15. *Zaterdag.* Opening van de Tentoonstelling van producten van amateur-photographen in het Muntgebouw.

16. *Zondag.*

17. *Maandag.*

18. *Dinsdag.*

19. *Woensdag.*

20. *Donderdag* Het Kon. Inst. van Ingenieurs herdenkt zijn 40-jarig bestaan in het gebouw der Maatschappij van bouwkunst.

21. *Vrijdag.*

22. *Zaterdag.*

23. *Zondag.*

24. *Maandag.* De nieuwbenoemde buitengewoon hoogleeraar in het sanskriet de heer J. S. Speyer houdt zijn inaugurale oratie.

25. *Dinsdag.* Overlijden van den heer A. J. de Bull.
Dr. Metzger heeft een beroep naar Wiesbaden aangenomen.

SEPTEMBER 1888.

Verzending van een adres van 26,000 handteekeningen aan den Raad in zake de nieuwe tramplannen van de hh. Sanders, Hartsen en Reynvaan.

26. *Woensdag.*

27. *Donderdag.*

28. *Vrijdag.*

29. *Zaterdag.*

30. *Zondag.*

Ter Inleiding van den 2n Jaargang

VAN

Mr. N. DE ROEVER'S

„AMSTERDAMSCH JAARBOEKJE".

Gij zijt een kunstenaar, een dichter, rijk en goed,
Mijn Hofdijk! maar Natuur verrukt te hoog uw zinnen,
Om onze grachten met verliefdheid te beminnen:
Zoo min als Huygens hebt ge een Amsterdamsch gemoed. [1])

En toch de Hagenaer heeft „'s Werelts achtste Wonder"
Bezongen in een dicht, dat hem onsterflijk maakt;
En schoon mijn Stad wat spaâ den Landsheer heeft verzaakt,
Daalt Gij uit Alckmaer af, en prijst haar d o e n bizonder!

Dat staat U-beiden goed, en de „oude Burgery",
Wie Vondel keurdicht wijdt en waar ik mij toe reken,
Is 't welkom; maar geen lof kan 't rouwfloers doen verbleeken,
Dat onze vreugde dooft en onzen trots er bij.

Zoo lang het Praalgesticht der Glorie onzer Vaderen,
Oud-Hollands Hoofdgebouw, het Heerlijk Monument
Van 't Groote Vredefeest, vergeten en miskend,[2])
Van oor en tong beroofd, met doorgesneden aderen,

Den vreemdeling ten spot, den landzaat ten ver
Ons aangaapt op den Dam, met idiotenoogen,
Zoo lang wij zulk een smaad met rustig hart gedooge
Is Amsterdam haar kroon, haar hoogsten titel k

Gij, Vaadren, die daar rust in de Oude en Nieuwe ker
Gij weet hoe zeer mijn harte uw dom-ontwijd Stadh
Geschonden Parthenon, ten ergernis en kruis
En daaglijksch lijden is: Op, breekt dan door uw zerk

Spookt bij de neven rond, wier opgeklaard versta
Wier veërkracht stad en volk wil sterken en verrijk
En prikkelt ze zoo lang tot blind- en dofheid wijken,
Ook waar 't een **Kunst-zaak** geldt, en dan – **den Ro**
van 't Lan

J. A. Alberdingk Thijm.

[1]) Zie »Amst. Jaarb." 1e Jg. blz. 1.

[2]) Het bronzen beeld van den Vrede staat op den hoofdg vel van 't Stadhuis, dat Van Campen, Quelliin en Hemony o hebben nagelaten. In de thands half gemaskerde marmeren V schaar wordt, door beeld en opschrift, het gebouw tot gedenk steen van den gelukkigen Vrede van 1648 gestempeld, waar w ook het meesterstuk van Van der Helst aan te danken hebben

[3]) Dat schouwspel hebben we nu al 80 jaar verdragen.

Jean Six en François Touret

twee kunstlievende Amsterdammers

(1599)

DOOR

DR. J. J. VAN TOORENENBERGEN.

Het is eene glorie van Amsterdam, sierlijker en belangrijker dan de keizerskroon boven haar wapen, dat die stede van oudsher en tot onzen leeftijd toe een koopmansstand heeft gehad, waarin kunst en wetenschap gepaard zijn geweest met het handelsbedrijf of de industrie, die onder Gods zegen „haar kooplieën vorsten maakten". Reeds in de zestiende eeuw worden daarvan sporen aangetroffen, die verdienen te worden opgemerkt en in de geheugenis bewaard onder de oude eeretitels van geslachten, wier voortdurende roem in wetenschap en kunst onze tijdgenooten nog in de oogen blinkt.

Onder zulke Amsterdamsche geslachten noemt ieder Nederlander met welgevallen den naam van Six. Wanneer ik nevens dezen thans een anderen lang vergeten naam in gedachtenis breng, dan moge dit strekken om de kunstliefde van onze oude Amsterdamsche koop-

lieden en industriëelen van eene eigenaardige en beminnelijke zijde te doen kennen.

Voor den roem van Jan Six, die in 1691 Burgemeester werd (†1700), is waarborg genoeg 's mans eigene dichterlijke nalatenschap. Maar zijn vader, die den franschen vorm van denzelfden voornaam droeg, gelijk ook de familienaam door hem in dien vorm werd uitgesproken [1]), is wel niet als dichter bekend uit zijn eigen werk, maar middellijk denkt men al licht aan hem, wanneer Vondel van den zoon zegt, dat hij was

„in 't bloeiendst van zijn jeught
Verlieft op Kunst en Wetenschap en Deught:"

ten minste ligt het voor de hand bij den voorvader, evenals het bij de nakomelingen in dit geslacht gezien wordt, te denken aan een ouderlijk huis, waar die „verlieftheyt" geprikkeld en gekweekt werd. Nog van eene andere zijde wijst de kunst naar hem, namelijk met het penseel van Rembrandt, want het beroemde portret van zijne vrouw, Anna Wijmer, „misschien het schoonste werk ooit door den vorst der Nederlandsche schilders vervaardigd," zooals Jacob van Lennep er van zegt, brengt ook den echtgenoot in gedachtenis, en wanneer Vondel op „de schilderij van Mejoffer Anna Wijmer(s)" ziende zegt:

„Men kent den zoon uit 's moeders oogh,"

dan zal niemand zich verwonderen in het huisgezin, waar de beroemde Amsterdamsche Burgemeester opgroeide, liefde voor kunst en wetenschap aan te treffen, en ook voor Jean Six zal wel het oude spreekwoord uit zijn vaderland mogen gelden: „Dis moi qui tu han-

tes, je te dirai qui tu es." Wij stellen ons zoo gereedelijk een edel en goed ontwikkeld man voor als hoofd van het gezin, waarvan de dichter, toen hij de bruiloft van den zoon bezong, roemde:

„'t Geen de telgh van zijnen stamme deelt
„Aen sap van deught en tucht, de spruiten ingebeelt
„En levende ingeplant als Goddelijke voncken,
„Van kindsbeen met de melck der moeder ingedroncken."

Jean Six werd geboren in 1575 en stamde af uit het oude geslacht van dien naam „in het Kamerijksche", hetwelk ridders en edelknapen, slotvoogden en krijgsbevelhebbers onder zijne leden telde. Waarschijnlijk ten gevolge van vermindering in voorrechten en inkomsten, was zijn vader, Charles Six, naar St. Omer in Artois verhuisd, om daar zich te wijden aan eene industrie, die hem rijke winst beloofde en toen ter tijd in die streken bloeide. Later, in 1584, vestigde hij zich met zijn gezin te Amsterdam, blijkbaar ten gevolge van het terugkeeren van de zuidelijke Nederlanden onder de Spaansche heerschappij, ten einde van de vrijheid te genieten, die in de noordelijke provinciën voor zijne en der zijnen protestantsche geloofsovertuiging verkregen was. Onderscheidene familien begaven zich toen uit St. Omer en de omstreken naar het noorden, onder welke eene nauwe betrekking schijnt bestaan te hebben, geboren uit gemeenschap van industrie en geloofsgemeenschap beide. Althans de vrouw van Jean Six, de genoemde Anna Wijmer, was mede van daar, evenals hare zuster Jenne Wijmer, volgens het ondertrouwboek van Amsterdam den 18en

April 1592 ondertrouwd met Guillaume Six, den broeder van Jean. Zij staat daar geboekt als „afkomstig van St. Omaers en wonende te Vlissingen.”

Uit St. Omer was ook nog omstreeks 1584 herwaarts overgekomen het huisgezin van een gilde-broeder van Charles Six, François Touret, en uit Nivelle het gezin van Grégoire Marin. De zoon van Touret, ook François geheeten, trouwde in het laatst van 1596 de dochter van dezen Marin, Jenne genaamd. Het geleek wel een kolonie van uitgewekenen, althans te oordeelen naar de dubbele huwelijksbetrekking tusschen de Sixen en de Wijmers en de nauwe vriendschap, welke bestond tusschen Jean Six en François Touret (den zoon). Van deze vriendschap is eene gedachtenis bij de familie des eerstgenoemden bewaard, bestaande in eene kleine verzameling van gedichten, in de fransche taal — een kopieboekje zouden wij zeggen — geschreven door Jean Six, en voor een deel door hem zelven, maar meest door François Touret, zijnen vriend, vervaardigd. Het kwarto-boekje draagt het jaartal 1599, in welk jaar Six 21 jaren en Touret 25 jaar oud was.

Omtrent het bedrijf der beide dichtlievende jonge mannen krijgen wij in deze gedichten duidelijk en overvloedig bescheid, want zij bezingen wederkeerig elkanders bedrevenheid in hun vak. Beiden waren bourat-werkers d. w. z. zij vervaardigden in hunne werkplaatsen voornamelijk eene zware zijden stof, b o u r a t of b o r a t genaamd (ook wel b r a t uitgesproken), die gebruikt werd voor kleeding van den gegoeden burgerstand, en tevens waren zij zijde-verwers, die wedijverden in het met kleu-

ren verwen van kostbare zijden-stoffen, eene industrie, welke door het beleid en den kunstzin van zulke wakkere en begaafde mannen in ons land eene hooge vlucht heeft kunnen nemen. De kleedingstukken op de portretten van Rembrandt en in de garde-robe's onzer grootmoeders zijn de sprekende overblijfselen van die industrie. Aan Jean Six bezorgde zij ongetwijfeld een aanzienlijk vermogen, daar hij bij zijn dood in 1617 zijne drie zonen, Karel, Pieter en Jan, in zóó welvarenden staat achterliet, dat laatstgenoemde reeds op drie-en-dertigjarigen leeftijd de aanzienlijke hofstede Elsbroek kon bewonen.

De vader van Jean en Guillaume Six was reeds in 1599 „in goeden doen." Hij woonde op den N. Z. Achterburgwal bij de St. Nicolaassteeg in „het liggende Hart." Jean, onze dichter, kocht in Januari 1609, drie jaren na zijn huwelijk met Anna Wijmer, een huis op den N. Z. Voorburgwal, bij de Gasthuis-sluis, waar „de drie Hoeden" uithingen, voor de som van *f* 5400. Zijn broeder Guillaume verkocht den 7^en^ Mei eene verwerij, waar „'t Swarte Laecken" uithing, op de Verwers- (thans Raam-) gracht.

François Touret woonde in 1596, toen hij trouwde, bij het Boerenverdriet (naam van een open sluisraam op het Singel) en zijne bruid in „'t Goyster-steechjen," eene toen niet onaanzienlijke straat. In een zijner berijmde brieven noemt Six zijn vriend Touret „mon compagnon," wat niet op eene compagnieschap behoeft te doelen, maar zeer wel eenvoudig van gemeenschap van industrie kan verstaan worden. Men zou geneigd zijn om te meenen, dat Touret in min gunstige omstandigheden

naar het uitwondige verkeerde, omdat Six zijn wer
zijde-verwer prijst als gansch buitengemeen schoon,

„si très bien
Qu'à redire il n'y a rien,
Sinon que c'est un grand dommage,
Que ne gagnes à votre ouvrage
Autant de duquats à deux teste,
Que de coups lancés la navette;"

doch daar dit als inleiding strekken moet om hem
wensch te brengen, dat hij er nog eens toe kon
mocht te vinden en te dienen

„quelque grand Seigneur,
Qui des rimes est amateur,"

waardoor hij dan behalve het noodig onderhoud z
dragen

„Outre cela, o vray poëte!
Un laurier dessus sa teste,"

zoo mag men dit aanmerken als een bon-mot, naar d
gewoonte en de begeerlijkheden dier dagen. Soms b
klaagt Touret zich evenwel over zijne armoede, die hem
belette zich uitsluitend aan de poëzy te wijden, en n
voegt bij die klacht de verklaring:

„Car j'ayme mieux la vertu que richesse
Sy poureté me tient son prisonnier,
Elle ne peut le bon vouloir nier
Que j'ay tousiours pour acquérir sagesse."

Of hij brengt zijn dank aan Six:

„Mais quel présent puis je donc envoyer

A mon amy pour le remercier
De son présent dont je l'en remercie?
Je ne lui peux or ny argent donner,
Mais Dieu le veuille en la fin guerdonner [3])
La haut au ciel d'une éternelle vie."

Welk onderscheid er tusschen de twee mannen moge geweest zijn, zij waren één in godsdienst, in bedrijf, in liefde voor de dichtkunst, gelijk zij hetzelfde vaderland hadden en een gemeenschappelijk lot in dit vreemde, maar voor vreemden altijd goede land. Wij leeren hen uit de weinige beschreven bladen van dit kopie-boek in al deze opzichten kennen en liefhebben. Six was vooral een vriend van geleerdheid, terwijl Touret het in de dichtkunst verder scheen te zullen brengen dan hij, naar het welwillend oordeel van zijn vriend.

Onuitputtelijk is Touret in het roemen van zijn vriend Six wegens zijne kennis en liefde voor onderzoek, en te gelijk van wege de liberaliteit, waarmede deze hem uit zijn boekenschat dienst bewees. Eene enkele proeve:

„Mon cher Jean Six, vous estes addonné
A contempler tousiours quelqu'escriture,
Or Dieu vous a aussy l'esprit donné
Pour discerner le sens de la figure.
Celuy qui mest à bien lire la cure,
Ayant l'esprit aux lettres adonné,
Pourra après travail et payne dure
Avoir le chef de laurier couronné."

Six laat het niet onder zich, maar prijst zijn vriend als zijn meerdere in poëzy:

„Mon cher François vous estes adonné
A composer quelques belles rimettes,
Or Dieu vous a aussy l'esprit donné
D'un vray poëte, ainsy comme vous estes.

Certainement a bien priser vous estes
De ce qu'aux vers et rimes adonné
Vous vous avez, donc par belles rimettes
Serez sans dout d'un laurier couronné."

Zoo wedijverden deze vrienden steeds in vriendsch
betoon en in de dichtkunst, die in hun tijd nog te v
kunst, rijmkunst was. Evenwel zij onderscheidden z
door zangerigheid en levendig gevoel. In hun bed
voelden zij zich ook kunstenaars en betrokken h
daarom vaak in hun dicht.

Touret roemt in een „rondeau" het karmozijn va
Six, waarmede hij aan de nagedachtenis van zijn vade
en diens onderneming in het zijde-verwen eer aandeed

„En cramoisy, couleur fort estimée,
Votre science est partout renommée,
Car vous avez de bien taindre le prix.
En son vivant voitre père entreprit
D'avoir sur tous tainturiers renommée;

Or est il mort, l'ayant en vous semée.
Luy donc et vous en aurez renommée.
En taindant donc sur tous avez le prix
En cramoisy."

Ik laat anderen uitmaken of Charles Six waarlijk iets nieuws heeft uitgevonden in het karmozijn-verwen, ter-

wijl ik naar het „rondeau" luister, waarmede Jean Six zijn vriend François Touret beantwoordt en wegens zijn kunstig zijde-werken prijst

En caffats[4]) beaux, oeuvre fort estimée,
Vostre science est par tout renommée,
Car vous auez de bien ouurer le prix.
En apprendant vous auez entrepris
D'auoir sur tous bons ouuriers renommée;

L'ayant apris vous l'auez exercée,
Donques par droit en aurez renommée,
Ouurant sy bien qu'emportes le prix
En caffats beaux.

Or de vous est ceste oeuure aymée,
Et vostre gloire en est par tout semée,
Et en ouurant ouurage si exquis
Vous en auez le louange et le prix,
Car de l'auoir bien l'auez meritée
En caffats beaux."

In zulken wedstrijd van hartelijke eerbewijzen droeg Touret zeker den palm weg, wat hem niet belette zijn vriend en begunstiger steeds te prijzen. Hij was ook niet afgunstig op anderer lof, zooals uit een ander „Epigramme" van zijne hand blijkt: „à un autre caffatier:"

„Un plus expert en son art et metier
L'on ne scauroit trouuer en ceste ville
Que n'est . . . . . , car c'est un caffatier
Qui besoigner scait de façon gentille,
De coups d'esprit en tout il est habille,

Fin et subtil et fort ingenieux,
Et très deuot [5]) aussy à l'Evangille:
Donc dire on peut que c'est un homme heureux."

Toewijding aan den dienst van God naar het Evangelie was een karaktertrek bij de beide kunstvrienden. Six bewaarde in zijn kopie-boek eene berijming van de Tien geboden, met de aanteekening: „ainsy que ma mère les chante" en nog twee: „Chansons de la natiuitez de Jesus Christ," met hetzelfde bijschrift, beide uit de oude moederkerk afkomstig en in ander opzicht dan het thans door mij bedoelde belangrijk. Beter past hier een naamvers van Touret, hetwelk zijn vriend bewaard heeft:

„Fuions le mal, suiuons le bien,
Rendons à un chacun le sien,
Ayons chez nous juste mesure,
Ne prêtons jamais à usure,
Consolons le poure en danger,
Ouurons nostre huys à l'estranger;
Imitons de Jesus la vie,
Sur nos prochains n'ayons envie.

Tenons nous fermes en la foy,
Ordonnons tout selon la loy,
Viuons en paix et en droiture
Regardant la saincte Escriture,
Elle enseigne comment il faust
Tenir le chemin de La-Haut."

Kenmerkend voor den praktisch godsdienstigen zin

van Jean Six zijn een paar „rimettes", aan welke hij schuchter naast een man, als Touret in zijne oogen was een plaatsje ruimde in zijne verzameling:

1. „Celuy qui s'est à vertu adonné
Au ciel sera de gloire courronné."

2. „Qui bien se mire bien se voit,
Qui bien se voit, bien se congnoit,
Qui bien se congnoit peu se prise:
Par ainsy autruy ne mesprise."

3. „Ceci je te ramentoy:
Parle peu, escoute et voy;
Sy tu parles, garde toy
De qui tu parles et de quoy;
Car qui d'autruy parler voudra
Regarde à soy, puis se taira."

4. „Je croy en Dieu, le Père tout-puissant,
Et en Jésus, son Fils par-tout regnant,
Et au St. Esprit, le vray consolateur,
Un seul vray Dieu, auquel soit tout honneur."

Hiermede wil ik deze aanhalingen besluiten. Zij zijn zeker niet van eenig gewicht ontbloot voor de geschiedenis van de oude industrie en kunstliefde in Amsterdam. Moge het medegedeelde medewerken, om het belang te doen beseffen van het naspeuren van oude familiepapieren en

om tot navolging te wekken van het voorbeeld, door de bezitters van het oude onaanzienlijk kopie-boekje van 1599 gegeven, die het mij ten gebruike ter hand geliefden te stellen, waarvoor ik hun mijn dank betuig.

AANTEEKENINGEN.

[1]) Zooals blijkt uit meer dan éen door hem vervaardigd naamvers:

JE veux la grand' bonté de Dieu
Annoncer en tout temps et lieu,
N'ayant autre vouloir aussy
Sinon de Jesus le merci
Iamais ne cesser de louer,
Suiuant son mandement tres-cher."

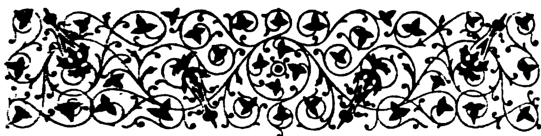
[2]) Bourat van »bourre, ancien terme de commerce, Bourre de Marseille, Etoffe moirée, dont la chaine était de soie, et la trame de bourre de soie." Littré i. v.

[3]) Récompenser.

[4]) Caffat. Werk van geweven zijde of fluweel met bloemen of andere figuren. »Caffawerkers" waren, volgens Schrevelius (Beschr. van Haarlem. 1648) »die uyt sijde en fluweel stukken maakten van allerhande blomwerk." Six zegt van het werk zijns vriends:

»Ils sont si beaux qu'en les voyant
Estre sy gentils et plaisans
Ils font liesse au coeur auoir;
Car ce sont caffats à la tire
Sy gais, qu'à l'oeil ils semblent rire,
Dont honneur vous debuez auoir."

[5]) Devoué.

De Zondagsmarkt.

DOOR

Mr. J. E. VAN SOMEREN BRAND.

Het is Zondagochtend 9 uur. Al wist gij het niet, gij zoudt het zien, zoodra gij maar de straat opgingt.

Alles ziet er „op zijn Zondags" uit. Wat gewoonlijk een Amsterdamsche straat stoffeert, ontbreekt nu. Geen vrachtkarren, geen handkarren vooral, geen mannen in hun werkpak, geen menschen die haast hebben.

Dat maakt de straten doodsch, de grachten als uitgestorven en geeft een gevoel van onbehagen aan den wandelaar.

Ook het Waterlooplein ziet er Zondagsch uit. De zon heeft het bijna voor zich alleen. Hier en daar een wandelaar of een bedrijvige Hebreeër, die, ook in het land der vreemdelingschap, alleen zijn eigen feest- en rustdagen kent.

Uit de Mozes en Aäronskerk klinken de zware toonen van het orgel naar buiten, door de deuren, die ieder oogenblik open en dicht gaan. Zoo aanstonds, als de

dienst is afgeloopen, zullen de kerkgangers bij honderden het gebouw verlaten, de meisjes en vrouwen met kleine gebedenboekjes in de hand en allen in Zondagsche kleederen, poes-mooi.

Met het fraaie weer verspreidt de menigte zich langzaam over de straat. Op den Zondag heeft niemand buitensporige haast.

Er worden geen zaken gedaan.

Toch wel.

Wij gaan naast de Mozes en Aäronskerk de Lazarussteeg door, de Joden-Breëstraat dwars over.

Over enkele uren zal het daar vol zijn, van menschen die naar Artis gaan.

Thans ziet het er anders uit, zelfs hier doet de Zondagsrust zich toch gevoelen.

Maar nauwlijks zijn wij de straat overgestoken, of wij zijn in de volle drukte van het marktgewoel.

In de Markensteeg begint het.

Langs beide zijden van den weg allerlei uitstallingen.

Eerst een handkar waar vijgen, dadels, kokosnooten, amandelen en dergelijke te koop zijn. Daarnaast twee stoelen. Op den eene een aschpot met een paar smeulende turven, die een ijzeren pot dragen. In die pot een twintigtal eiëren, half in, half uit het lauwe water, dat ze warm houdt. Een schoteltje met zout heeft nog naast den aschpot plaats gevonden.

Op den anderen stoel een Jodin, niet oud, maar afgeleefd, in jak en rok en met een floddermuts op, waaronder een zijden lapje haar hair verbergt. Het is een getrouwde vrouw, die de bekoorlijkheden van haar weli-

gen hairtooi aan geen vreemde mannen laat zien. Een broekeloos wicht van haar, minder preutsch, zit naast haar op de straat en speelt met een lepeltje in de modder.

Vervolgens een groot vat, een okshoofd, waar omheen men te samenschoolt wel tien rijen dik. Achter dat vat een Oosterling met half opgestroopte mouwen, die zich nu en dan over den rand heenbuigt om er een stuk of wat groote augurken uit op te duiken, die hij dan triumfantelijk in de hoogte houdt, zoodat de azijn hem langs zijn arm in de mouw loopt.

Met groote luidruchtigheid wordt dat zuur bij opbod verkocht, terwijl het met den gebarenmakenden arm allerlei kringen boven de hoofden der biedenden beschrijft.

Iemand in de buitenste rij omstanders wordt voor enkele centen eigenaar van de vijf groote ingelegde augurken. Van hand tot hand worden zij hem overgegeven en eindelijk zorgvuldig in een rooden zakdoek geknoopt.

Onderwijl vertoont de koopman weder een nieuw vijftal zure augurken aan de watertandende liefhebbers.

Recht daarover, twee handkarren naast elkander, vol leelijke steendrukplaten, die de moeder Gods en heel een leger Santen en Santinnen voorstellen in harde blauwe gewaden of schreeuwend roode mantels. Aan een hekwerkje hangen even afgrijselijke voorstellingen van een moordaanslag voor jaren op Napoleon III gepleegd.

Tusschen die dubbele rij uitstallingen een krioelende menigte, die van tijd tot tijd, maar niet dan gedwongen, plaats maakt voor een of ander voertuig, meest een handkar, dat zich onder luid geschreeuw van den bestuurder een weg baant door de opgedrongen menschen.

De brug voor de Valkenburgerstaat is aan beide z
met koopwaar bezet, de leuningen sierlijk behangen
guirlandes van verroeste kettingen. Op het brugg
hebben allerlei voorwerpen een plaats gevonden.
oude Jodin heeft een stoof in de modder gezet, e
dat bewijs van haar zindelijkheid nedergeknield, pla
zij, voor de aanraking met het slijk beschut, haar k
waar naast elkander. Zij is bezig met allerlei waa
looze dingen, die haar zoo in verrukking brengen,
haar mond niet stilstaat van haar schor geroep:

„What een rommer! what een rommer mense! th
een bheetje! fhoor een bheetje!! fhoor een bheetje!!

Aan den overkant heeft een concurrent van haar e
uitstalling gemaakt van oude koekenpannen, — zon
bodem of steel. De man is zoo overtuigd, dat zijn ko
waar uit „courante artikelen" bestaat, dat hij het ni
noodig oordeelt een enkel woord tot aanprijzing te do
hooren.

Nog een eind ver in de Valkenburgerstraat strekken
uitstallingen van oud-roest zich uit. Als er ijs in de grac
ten is, vindt men er honderde en honderde paren schaat
sen, van alle soorten en in alle toestanden. Nu is er van al-
les, wat van eenig metaal is gemaakt, alleen geen schaatsen

De Joden-houttuinen zien er uit alsof er kermis
wordt gehouden. Aan beide zijden een rij hand-
karren, hier en daar afgebroken door een uitstalling
op de straatsteenen of door een soort kraampje, dat
met zijn zeildoeken dak de huizen, waar het voor
staat, aan het oog onttrekt. Die huizen zijn anders de
moeite van het bezichtigen wel waard. In geen men-

schenleeftijd geverfd, kamersgewijs verhuurd, bevatten zij allerlei ondernemingen van handel en nijverheid, die nergens anders te vinden zijn. Hier is er b. v. b. een, waarvan heel het voorhuis bezet is met stapels ledige botertonnetjes, die een ranzige lucht afgeven. Recht daarover een pakhuis, waar niets dan kisten sinaasappelen opgeslagen zijn, die ook al hun geur verspreiden.

Tot aan de Uilenburgersteeg toe, zijn de Joden-houttuinen vol marktgewoel. Hier een kraampje met timmergereedschappen, daarnaast glaswerk, wat verder petten. Ginds een vischhandel, waar voornamelijk gezouten zalm wordt verkocht, die ook in dobbelsteentjes, voor 1 cent het stuk, te krijgen is.

Daarnaast een koekkraam. De gelukkige eigenaar van al dat zoet maakt goede zaken. Hij staat boven op een stoel met een blikken trommel, waar hij met zijn vuist lustig op los bonkt. Middelerwijl schreeuwt hij met bewonderenswaardige onvermoeidheid. Zijn vrouw en twee dochters, alle drie met verwarde hairen, schreeuwen mede en verkoopen de loten, doorgesneden speelkaarten met een nummer er op. Straks, als alle loten verkocht zijn, wordt de prijs uit de trommel getrokken, en gaat de gelukkige winner met een schellingskoek naar huis.

Maar ook wandelende kooplui zijn er te vinden. Langzaam werken zij zich door de drukte heen, met pijpedoppen, zakboekjes, taartjes, parapluies of pepermuntjes. In het ergste gedrang zijn zij het beste te huis.

Schelvisch schijnt hier een geliefkoosde visch te zijn. Van afstand tot afstand ziet men kruiwagens vol. Toch

schijnt zij minder verkocht, dan wel opgeblazen te worden. De koopman heeft ten minste altijd een puntig metalen pijpje in den mond, dat hij in den visch drukt om die dan weer, gespannen door zijn „onschuldige azem", in den kruiwagen neer te vleiën.

In de Uilenburgerstraat, op de brug over den Houtkoopersburgwal en op den Houtkoopersburgwal zelf is „de rommer" weer aan het woord.

De meest waardelooze, smerige en gebroken voortbrengselen van 's menschen vlijt zijn daar ten verkoop aanwezig. Het schijnt daarbij, dat zij eerst recht onbruikbaar moeten wezen, om een kooper te kunnen lokken.

Zie maar die handkar vol met knoopen, blijkbaar afkomstig van een winkelier, die zijn restanten heeft opgeruimd. De knoopen zitten op kaarten vastgemaakt. Hier is een kaart waar een gros op prijkt, daar is er een waarop er nog maar een half dozijn aanwezig is. Die nu zes knoopen noodig heeft, zal die kaart koopen, denkt gij. Dat schijnt toch niet zoo te zijn. Onder luid geroep van „ses khnoopen fhoor een sent," plukt de schrandere koopman al de knoopen los en roert met behulp van twee jonge kinderen den inhoud van zijn kar, knoopen en kaarten, steeds ijverig dooreen. Die nu twee knoopen wil hebben die hetzelfde zijn, dient er even ijverig naar te zoeken. Zoo doende rommelen er steeds een twaalftal armen te gelijk in den nooit rustenden inhoud van de handkar.

Wat verder een hoop afgekeurde militaire equipementen op de straatsteenen uitgestald. Honderde gebroken

knoopenscharen, versleten en verschoten fouragères, vuile en ontpaarde handschoenen.

Daarnaast, vogelkooien, een houten kunstbeen, een oude pajong, een bakje met verschillende dominosteenen, twee porceleinen beeldjes zonder hoofd, een partijtje inmaakflesschen, een zeeofficierssabel, een gebarsten soepterrine, een landschap uit kurk gesneden, maar geschonden, in een gebroken lijst achter een gebarsten glas.

Aan den overkant een kraam met het opschrift: „M. Salomons in gemaakte en geabonneerde manskleeding." Die kleeding ziet er werkelijk niet slecht uit.

Op de Oude Schans wordt de markt voortgezet, weder in een dubbele rij, langs de huizen en langs den wallekant.

Meestal is het weer rommel die hier verkocht wordt. Gindsche koopman in oud roest luidt steeds een oude deurschel, om de aandacht te trekken. Iets verder een uitstalling van schoeisel. Met krijt staat op een plank geschreven, dat men voor 30 centen een paar laarzen kan koopen. De koopman is met een schoenborstel druk in de weer zijn koopwaar op te knappen, wat geen zonde is. Zijn meeste schoenen en laarzen zijn groen uitgeslagen, maar na afloop van de kunstbewerking blinken zij, om er pleizier in te krijgen. In iets, wat voor lange jaren een paar rijlaarzen was, zet hij het mes, werpt het eigenlijke voetbekleedsel in de gracht en poetst de overgeblevene kappen met hartstocht op.

Wat verder staat een kwakzalver op een stoel en verkoopt onder een waterval van woorden, een elektrisch-galvanisch middel tegen kiespijn.

Die nog mocht twijfelen aan de kracht van zijn medicijnen bedenke, dat de Edel Achtbare Heer burgemeester van Amsterdam hem verlof heeft gegeven deze markt te bezoeken en dat hij door de hooge regeering gepatenteerd is.

Wie moet zich na zulke argumenten niet gewonnen geven?

Iets verder wordt onovertreffelijke lijm verkocht, ginds een poeder, waarmede men zelf inkt kan maken en in de verte uitnemende politoer.

Ook mierikswortel vindt goeden aftrek. Deze wordt ijverig geraspt, in peperhuisjes gedaan en zoo verkocht. Op verschillende plaatsen is die kruiderij te koop.

Hoofdzaak op de markt is en blijft „de rommel" Honderde en duizende voorwerpen uit alle waerelddeelen en waarvan vele aan den koopman zelf onbekend zijn. Het is een aardig tijdverdrijf die zaken op te nemen, die mogelijk jaren in vergeten hoekjes op zolders gelegen hebben, tot dat verhuizing of sterfgeval hen naar de verkooping en eindelijk op de markt bracht. Het is in den waren zin des woords een onbeschrijfelijke koopwaar.

Ook de nering voor den oúsklêer is rijk vertegenwoordigd. Allerlei mans- en vrouwenkleeding ligt zoo maar op de straatsteenen, lakensche jassen en zijden baltoiletten inkluis. Een gedragen schuttersuniform en een dolman van een rijdenden artillerist steken daar met heldere kleuren op af.

Maar ook de koopers en de kijkers zijn eigenaardige menschen. Opmerkelijk is het aantal buitenlui die er rondloopen. De meeste Amsterdammers hebben moge-

lijk nooit gehoord van de eigenaardige Zondagsmarkt in de Jodenbuurt. De boeren uit den omtrek en de schippers met hun vrouwen schijnen beter op de hoogte. Overigens vindt men er zuinige huismoeders, die op koopjes loopen, handwerkslieden, mariniers, zeelieden, fabrieksmeiden en dergelijken, de meesten in het Zondagspak.

Iets leelijkers of iets zóó ploertigs als een Hollandsche werkman in zijn Zondagspak, is er geloof ik op heel de waereld niet te vinden.

Hier valt dat minder in het oog. De menschen zijn onder elkaar en voor hun genoegen uit.

De gewone wrevelige trek van ontevredenheid is ten minste minder scherp op de gezichten waar te nemen.

Toch wordt er wel gezorgd, dat niet alleen het oogenblikkelijk voordeel of genoegen de gedachten beheerscht. Ook dat hoogere, wat de krant „opgewekt politiek leven" blieft te noemen, vindt zijn uiting op de Zondagsmarkt.

„Recht voor Allen! burgers! Leest Recht voor Allen, Orgaan van de sociaal-democratische partij in Nederland!!"

„Euh!" zegt een Jood, die juist bezig is een jas op te hangen, aan een spijker in den muur van een pakhuis op den Houtkoopersburgwal, „euh! se whille datte we fechte!" Terwijl zijn oogjes schalks flikkeren laat hij er met volle overtuiging op volgen: „Mhaar we fechte nhiet."

Zoo is alles vol leven en beweging en marktgewoel in den Jodenhoek en aan de eene zijde van de Oudeschans.

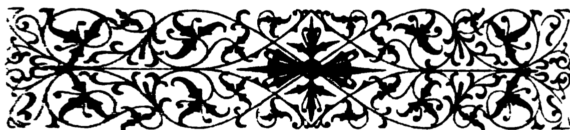
De overkant houdt zich deftig en Zondagsachtig.

De straat wordt er bijna niet bereden of beloopen, de schelleknoppen aan de deurposten blijven in rust, de stoepen, gisteren pas „gedaan," zijn er smetteloos

Voor de ramen in de zijkamers zitten heeren bedaard en wel sigaartjes te rooken, of dames, in haar beste japon, handwerkjes te maken in afwachting van het bezoek, dat gebracht of ontvangen zal worden, of van de wandeling, die Zondags op het programma staat.

Tegen den tijd dat die ondernomen wordt, is heel de voormiddagsmarkt opgeruimd, zijn al de duizende prullen en viezigheden opgeborgen, de kraampjes afgebroken, de handkarren weggereden en ziet het er ook in deze buurten van Groot-Mokum weer eenigszins Zondagsch uit, al heerscht er ook niet die diepe rust, die een vreemdeling binnen de wallen gedwongen was te Je u zalem op den Sabbath te houden.

September 1888.

Amsterdamsche Atlassen.

DOOR

R. W. P. DE VRIES.

Onze voorvaderen waren over het algemeen huis- zittende lieden; vermaak en afwisseling van hunne dagelijksche bezigheden, vonden zij het meest in den familiekring. Dat gezellig huiselijk leven heeft veel bijgedragen om den lust tot verzamelen op te wekken. Voornamelijk in de 18e eeuw zijn de meeste verzamelingen ontstaan of vergroot. Bibliotheken, penningkabinetten, kabinetten van hoorns en schelpen, schilderijen- en prentkunst waren ruimschoots in ons land te vinden.

Ook het oprichten van Maatschappijen en Genootschappen als Felix Meritis, V. W. en andere gaven menigmaal den stoot tot het vormen eener collectie. De liefhebbers ontmoetten elkander op kunstbeschouwingen en hadden daar gelegenheid over hunne eigen verzamelingen te spreken en anderen liefde in te boezemen voor hetzelfde doel.

Zeker in geen land als het onze was juist het verza-

melen zoo aan de orde van den dag; voornamelijk Amsterdam, Haarlem, Leiden, Dordrecht en Middelburg waren de plaatsen, waar de meeste kunstliefhebbers woonden. Tal van schilders en teekenaars, vooral in de 18e eeuw, als Pronck, de Beyer, Schouten, Vinkeles, Spilman, de Winter, de Haan, de van Liender's, Philips en anderen reisden onvermoeid het land door, om schetsen te maken zoowel tot illustratie van de vele topographische boeken als: de tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden, het Verheerlijkt Nederland, Hollands Arcadia, de zegepralende Vecht, het Diemer- of Watergraafsmeer, het Verheerlijkt Kennemerland en meer anderen, als ten gerieve van de verzamelaars van Atlassen.

Een Atlas nu, noemde men een groote verzameling prenten, portretten, kaarten, teekeningen en andere curiosa, betreffende de geschiedenis van ons vaderland, soms zelfs uitgebreid tot de geheele wereld; door anderen weder beperkt tot een enkele stad, provincie of tijdvak der historie. De rangschikking en indeeling geschiedde doorgaans aan de hand van een hoofdwerk voor geschiedenis, als Wagenaar of De tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden, of de een of andere Stedebeschrijving.

Wij wenschen ons te bepalen tot een overzicht van de verschillende Atlassen van Amsterdam, die door hun rijkdom en uitgebreidheid eene welverdiende vermaardheid hebben gehouden.

De eerste verzameling over Amsterdam, die in publieke veiling kwam maakte deel uit van den Atlas der geheele wereld in 100 Portefeuilles, bijeengebracht door Theodorus Boendermaker en 30 Maart 1722 te Am-

sterdam verkocht. Amsterdam is beschreven in 6 Portefeuilles. De geheele verzameling werd voor *f* 8900 verkocht aan den Minister Gezant van Portugal, maar bij een brand in het Portugeesch gezantschaps-hotel te 's Gravenhage vernietigd.

Een tweede verzameling waarop wij de aandacht vestigen, was die van Isaac le Long, den bekenden schrijver van de Reformatie van Amsterdam, de Boekzaal der Nederduytsche Bybels enz. enz. De voortreffelijke bibliotheek door hem bijeengebracht, bevatte de allerzeldzaamste boeken, die wij thans te vergeefs zoeken, hoewel weder enkele te voorschijn kwamen in de Bibliotheek van Pieter van Damme en Jacobus Koning. Zijn Atlas van Amsterdam bestond uit 36 deelen alles zeer nauwkeurig beschreven achter den Catalogus zijner boekerij die 17 Augustus 1744 door den boekhandelaar Salomon Schouten werd geveild. Hoe Isaac le Long het verzamelen van zijn Atlas had opgevat, blijkt uit het voorbericht dat de beschrijving voorafgaat:

„Deze Atlas, waar van nooit weergaâ gezien is, is by den Eygenaar geheel van nieuws geinventeert, en bestaat, in een ongemeene verzamelinge van veele duizenden, zoo Oude als Nieuwe groote en klyne Printen, Kaarten, Teekeningen en Beschrijvingen der Stadt Amsteldam betreffende, alles in een gemakkelyke en goede ordre geschikt. Vertoonende derzelver eerste beginzelen verscheide vergrootingen en veranderingen tot nu toe. Alle de Oude en Nieuwe verschillende Plans en Profils der Stad, van de kleinste tot de grootste, die er bekent zijn. De Oude en Nieuwe Poorten, Toorens,

Sluyssen, Bruggen, Wyken, Erven, Particuliere Huyzen, en Graften, die er van tydt tot tydt gemaakt zijn. Alle de .Oude en Nieuwe Kerken en Kerkhoven, Kapellen, Lootzen, Kloosters, Gast-Huyzen, Wees-Huyzen, Armen-Huyzen, Huyszitten-Huyzen, en Tucht-Huyzen, zoo voor als na de Reformatie van alle gezintheden, met derzelve veranderingen. 't Oude en nieuwe Stadt-Huys, zoo van buiten, als van binnen, beneffens andere publyke gebouwen, als de Beurs en Kooren-Beurs, Artillerye-Geschut en Kooren-Huyzen, Magazynen, Doelens, Visch en andere Markten. De Oost- en West-Indische Huyzen met de Conquesten der Amsterdammers, in Oost en West Indien en in andere afgeleegene Wereldts deelen. Amstellandt en Noordt-Holland, Rhyn-Landt, beneffens de omleggende Heerlykheden en aangrenssende Landen; alles in die ordre geschikt, gelykze van en buyten van alle de Poorten en Waater-boomen van Amsteldam tot in de naastgelegene Dorpen, Steden en Provintiën voorkomen.

De geschiedenissen betreffende, dezelve zyn gevoegt by de Plaatzen daar ze zyn voorgevallen. De Markten staan by de Kerken en Waagen, op dezelve zulks bevindende. By ieder Gebouw, volgen deszelfs veranderingen van tydt tot tydt, op dat 'er genoegzaam niets dubbeldt in kome.

Hier komen by, de Pourtraiten van de Heeren Burgermeesteren, en anderen Heeren van de Regeeringe; van vermaarde Zee Admiraals en Generaals; van Predikanten, Theologanten en Priesters, van allerly gezintheeden; gelyk meede van allerly Particuliere Luyden, Geleerden, Konstenaars en Konstenaressen, Dichters, Schilders, His-

torie Schrijvers, Geneeskundige, enz. tot Amsteldam betrekkelyk.

Eindelyk, een meenigte van andere dingen, te lang om hier op te tellen, gelyk in 't breede uit de navolgende Catalogus blykt.

Een iegelyk zal ligtelyk begrypen, dat aan deze Collectie onnoemelyk veel tydt, vlydt, moeyte en kosten besteedt zyn, ja dat 'er naauwelyks een diergelyken verzaamelinge van nieuws te ondernemen is, wanneer men aanmerkt, de veelvuldige Origineele en gemeetene Kaarten en Teekeningen, hier in voorkomende, van Stadts Architecten, Landtmeeters en Konstenaars, die maar eens gemaakt, waarvan de Meesters doodt, en die alzoo nooit meer te krygen zyn: dat van de Printen, hier meest d'eerste en beste bruyne, ook Proef drukken gevonden worden: dat veele Plaaten reeds uit de Wereld zyn: dat die 'er noch zyn, hoe langer hoe slegter Drukken uitleveren: dat veele in een klyn en gering getal gedrukt, en daar door, ook om andere reedenen, geheel niet meer te krygen zyn, dat al wat van Plaaten in gedrukte Boeken voortkomt, Amsteldam en deze Collectie betreffende, hier by een gevonden wordt, en deze Boeken daar toe zyn opgeoffert: dat hier in genoegzaam alle de Plaaten gevonden worden, die niet te Koop, en alleen voor Heeren van de Regeeringe, Regenten, Kerk-Meesteren, Collegiën en Particulieren gemaakt zijn: dat den Eygenaar tot deze verzaamelinge alle de oude Konst- en Kaart-Winkels van Visscher, F. de Wit, J. de Ram, Dankers, Allard, Valk, R. de Hooge, en meer andere, die niet meer in wezen zyn, heeft doorgesnuffelt; behalven de

veelvuldige gelegentheden, en verkoopingen, zoo uit de hand, als op auctiën, geduurende een reeks van omtrent 50 jaaren.

Het zoude den Eygenaar weinig moeite gekost hebben, het getal der deelen te vermeerderen en met splitzen en byvoegen, tot een veel grooter getal te doen aangroeyen, indien dezelve niet, om de wydloopigheid, liever by zyn bestek waren gebleven: Doch iemand daar toe genegentheid hebbende, heeft gelegentheid, om zelfs uit de losse Print-Konst van dezen Catalogus, veele dingen te koopen, en hier en daar by te voegen, of nieuwe deelen te beginnen en aan te leggen, na zyn eigen verkiezinge."

Dat dit voorbericht niet overdreven is bewijst de uitvoerige beschrijving van 118 pagina's elk in 2 kolommen, waar wij talrijke teekeningen van eerste meesters en unieke prenten ontmoeten.

De bekende Advocaat Mr. Herman Noordkerk werd eigenaar van deze uitnemende verzameling, en door hem tot 51 deelen „merkelyk vermeerderd en verbeterd". Den 18 April 1772 werd zij ten huize van den overledene op de Keizersgracht bij de Beerenstraat in één koop door den Kaart- Konst- en Boekverkooper Reinier Ottens verkocht.. Deze prachtige en zeker éénige verzameling was in enkele regels beschreven en werd voor slechts *f* 1500 gekocht door de Makelaars Staats & Zoonen.

Wat het verdere lot van deze verzameling is geweest, is niet na te gaan, bij de beschrijving van latere Atlassen werden de namen van le Long en Noordkerk niet meer vermeld.

Een ander groot verzamelaar was Hendrik Busserus, geboren 23 Januari 1701 en overleden 18 Augustus 1781. Zijn Atlas omvatte niet alleen Amsterdam, maar de Zeven Vereenigde Nederlandsche Provintiën, benevens een Atlas van Oost- en West-Indië, alles beschreven in een catalogus van 2 deelen, die 12 Augustus 1782 in het Oude Zijds Heeren Logement werd verkocht.

De Atlas van Amsterdam was in 20 dln. of 24 stukken verdeeld en zeer uitvoerig beschreven. Met hoeveel moeite een en ander bijeengebracht was, leeren wij uit de voorrede van Busserus zelf, acht jaren voor zijn overlijden geschreven.

„Lieden met Kunde, zullen en kunnen, zeer lichtelyk nagaan, dat deeze Groote Verzaameling van Kunst, my groote moeite en niet minder zwaare koste veroorzaakt heeft, eer ik dezelve aldus te saame hebbe gekreegen; en in dien Order geschikt, zoo als ik het best door den tyd by een konde voegen. Nogthans, zoude 'er nog wel eenige Verandering of verbeetering in kunnen gemaakt worden, betreffende de schikking; doch zo men de omstandigheeden en Hooge Jaaren van my, als Verzamelaar, in aanmerking neemd, kan men wel Considereren, zulks niet heeft toegelaaten, om weederom van vooren af aan te beginnen: te meer, doordien ik begreep, wyl alles op losse vellen Papier vastgehegt is, de geene die na my bezitters van eenige Deelen uit deze Verzameling (die ik meen met groot recht een Atlas te hebbe mooge noemen) mogte worden, altoos na hunne Zinnelykheid, met weinig moeite het zelve verschikken kan en veranderen kunnen.

Verders, hebbe ik tot noodige Opheldering, waar ik zulks dienstig oordeelde, hier en daar eenige zaaken by geschreeven, gelyk ik my durve flatteeren en verzeekerd houden, men daar verscheiden zaaken in aangeteekend zal vinden, die ik bewust zyn, dat niet Gemeen of wel geheel niet te bekoomen als in deeze Atlas. De Reeden dat ik met de Stad van Amsterdam begin, is, om dat zulks myn eerste werk is geweest, om hetzelve by malkander te verzaamelen, en in order te brengen, daar vervolgens van tyd, tot tyd, het overige by gekoomen is. Zo het gebeurde dat hier of daar iets was, dat niet zo het wel behoorden, gevonden wierd, verzoeken zulks ten goede te neemen; en te denken, dat in zulk een groot werk, lichtelyk een misslag kan begaan worden, en alles niet wel zonder fouten kan worden geschikt, te meer, wyl het alleen door my, zonder eenige hulp, hoe genaamd, van anderen, gedaan is. Het konde gebeuren, dat men ook hier of daar (misschien) wel tweemaal het zelve kwam te vinden, doch ik houde my verzeekerd, dat zulks niet veel in deeze Atlas zal voorkoomen, of, dezelve zijn met eenige veranderingen. Dus verlaate ik my op het vertrouwen, dat alle Fouten of Gebreeken, daar in voorkoomende, gunstig aan mij ten beste zullen worden genoomen, alzoo ik het zelve naa myn smaak kennis en oordeel geschikt hebbe."

Voor *f* 846 ging deze Atlas over aan Cornelis Jansz Ploos van Amstel en werd den 3 Maart 1800 weder verkocht voor *f* 539 aan Baron van Leyden, bij wiens overlijden de Atlas voor *f* 301 in het bezit kwam van den heer Jeronimo de Vries en later aan den

heer C. F. Roos. Was het te wijten aan de slechte beschrijving (bij de veilingen Ploos van Amstel en Baron van Leyden was er nauwlijks éène bladzijde aan gewijd) of aan de mindere lust tot verzamelen, zeker is het dat de geringe opbrengst een of ander doet vermoeden.

Wat het verdere lot van den Atlas Busserus is geweest, is niet juist na te gaan; toen de Atlas van den heer C. F. Roos 3 Maart 1866 werd geveild, telde de Catalogus slechts 319 Nos. grootendeels Teekeningen en ook die waren voor het meerendeel niet van Busserus afkomstig, daar de laatste bezitter vele teekeningen door G. Lamberts had laten vervaardigen. Deze Atlas was in zes wandelingen geschikt en gold te zamen ongeveer *f* 1600.

Toch vinden wij weder een spoor der verzameling Busserus terug in den Catalogus van den Topographischen en Historischen Atlas van den heer E. de Burlett 23 September 1850 in het Huis met de Hoofden verkocht. Amsterdam is daar vertegenwoordigd, door niet minder dan 12 Kunstboeken Teekeningen en 27 Kunstboeken Prenten. Voor *f* 3800 werd deze geheele Atlas verkocht aan den boekhandelaar Frederik Muller, en ging later weder aan verschillende Verzamelaars over voor een groot deel aan den heer J. T. Bodel Nyenhuis.

De Teekeningen en Prenten van Amsterdam vormden waarschijnlijk later den uitgebreiden Atlas van Dr. S. Sarphatie.

De Heer Gerrit Lamberts, Opzichter aan het Rijks Museum te Amsterdam en zelf bekwaam Teekenaar was in 1826 begonnen met het bijeenbrengen eener verzameling over Amsterdam, waarvan een groot deel Teeke-

3

ningen door hem zelf was vervaardigd. Deze Atlas was op eigenaardige wijze gerangschikt en wel in Wandelingen door de stad zonder steenen sluizen over te gaan. 1. Van de Westermarkt naar den Dam. 2. Van het Koningsplein naar den Heiligen weg. 3. Van de Nieuwe Markt tot op den Dam en 4. van den Dam naar de Haarlemmerpoort, met inbegrip van een uitstap naar de Zaan en de drie Eilanden alhier.

Bovendien waren nog afzonderlijke Verzamelingen Plattegronden en Wijkaarten, over het Rijks-Museum, de Stads Schouwburg, Felix Meritis, Portretten enz. enz. bij deze collectie gevoegd. In 1850 in het Huis met de Hoofden geveild, kwam de Atlas in Wandelingen voor *f* 766 in het bezit van den Heer J. W. Wurfbain te Heuven bij Rheden.

Den 18 October 1842 kwam weder een gedeelte van Busserus' Atlas aan de markt, bij de verkooping der Bibliotheek van den heer L. Hamerster Ameshoff. In vier Kunstboeken vinden wij daar beschroven „Oudheden der Stad Amsterdam, so als die sich vertoonden in den Jare 1300, 1400 en 1500 in order geschikt en beschreven door mij, Hendrik Busserus in den ouderdom van 71 jaren, den 21 January 1772". Voor *f* 640 werden deze 4 Kunstboeken gekocht door den heer Louis Splitgerber, die deze zeer fraaie collectie door aankoopen in verschillende veilingen vermeerderd heeft en bij zijn overlijden legateerde aan de Stad Amsterdam om bewaard te worden in het Museum Fodor.

De Heer Splitgerber gaf van zijn Atlas niet minder dan vier Beschrijvingen in 't licht, die ons bij vergelijking tevens doen zien, dat ook deze Atlas verschillende

lotwisselingen heeft gehad. In den eersten Catalogus Januari 1846 komen o. a. vijf teekeningen van de Oude Kerk door J. Saenredam van 1630—35 voor, die wij in latere edities van den Catalogus 1861, 1863 en 1874 te vergeefs zoeken. Toch bevat de Atlas in ongeveer 800 Nos. een schat van voortreffelijke Teekeningen en zeldzame Prenten. Jammer dat de catalogus door den eigenaar vervaardigd, aan geen enkelen eisch van goede beschrijving voldoet en voor verzamelaars geen waarde heeft.

Betere handleiding is de Catalogus van den Atlas van Dr. S. Sarphati, door den heer Frederik Muller oorspronkelijk verzameld en zeer nauwkeurig beschreven in den verkoop-catalogus van 19 November 1866. In ongeveer 3400 Nos. vormde deze Atlas een uitnemend geheel van al hetgeen van topographische Prenten en Teekeningen bijeen was te brengen. Voor *f* 6500 en bloc te koop aangeboden, werd de Atlas later per No. verkocht en mocht toen slechts de helft gelden.

Een groot aantal Teekeningen uit deze verzameling afkomstig werd 27 November 1879 geveild en vond tot zeer hooge prijzen koopers.

Nog verdienen vermelding de Atlassen van den heer S. Tak Rekker die 5 Maart 1866, en van den heer H. Dobbenga die 18 October 1869, beiden door mij werden verkocht. Ook de groote Verzamelaar Isaac Meulman bezat, behalve zijn prachtige Boekerij een Atlas van Amsterdam, door hem ten deele uit den Atlas van Ds. J. J. van Voorst gekocht en veel uitgebreid. 13 April 1869 werd deze verzameling die zeer zeldzame prenten bevatte per No. verkocht. Eene kleine verza-

meling door Jhr. H. J. Rutgers van Rozenburg b
gebracht, waarin fraaie Teekeningen en enkele ui
prenten, kwam 24 November 1881 onder den ha
terwijl onlangs, 20 Februari 1888, de zeer fraaie
graphische en historische Atlas van den heer J. F. R
pel, door mij werd geveild. De catalogus was ge
ingedeeld naar dien van de Historische Tentoonstellin
Amsterdam, en de belangrijke prijzen voor fraaie
keningen en zeldzame prenten op deze veiling heb
bewezen, dat de liefde tot verzamelen feitelijk weder
aangewakkerd.

Wij bespraken de Atlassen die niet meer in hun
heel bestaan, met een enkel woord willen wij nog
aandacht vestigen op de bestaande Verzamelingen.

Onder de openbare Atlassen van Amsterdam vermeld
wij dien van het Koninklijk Oudheidkundig G
nootschap in 1877 door den betreurden Mr. A. D.
Vries Azn. aangelegd en sedert door talrijke aankoopen
schenkingen vermeerderd; dien van het Gemeente A
chief van Amsterdam, sedert eenige jaren door de u
nemende zorgen van den Archivaris Mr. N. de Roev
belangrijk uitgebreid, den reeds besproken Atlas v
Louis Splitgerber in het Museum Fodor berustend
en de afdeeling Amsterdam in het Museum Geograph
cum van wijlen Mr. J. T. Bodel Nyenhuis in
Bibliotheek der Rijks Universiteit te Leiden aanw
zig. Onder de particuliere Collectiën bekleedt voorz
ker die van den heer J. W. Wurfbain te Heuven de eer
plaats; deze Atlas, oorspronkelijk van G. Lamberts a
komstig is door den tegenwoordigen eigenaar tot ee

en uitgebreidste Verzamelingen gemaakt
llerzeldzaamste stukken zoo wat Teeke-
ke Prenten betreft; voorts die van wijlen
lagregen thans in het bezit van den
Persyn te Arnhem, van de heeren
r., R. W. P. de Vries, J. ter Gouw,
tig stel Teekeningen verrijkt bij zijn 70
H. H. Leonhardt, A. Th. Hartkamp
A. Rieke, J. N. Scheltema, W. Ha-
Lugt en J. L. Willem Seyffardt.
lotte den wensch uitspreken, dat de lust
len van alles wat ons herinnert aan de
len vroegeren toestand van de stad onzer
g moge blijven bestaan; want niets wekt
et verledene beter op, dan juist die
ons het oude weder voor den geest

— —

Amsterdamsche vondelingen

DOOR

E. W. MOES.

I.

Amsterdamsche studenten op de hoogeschool te Bologna.

Het eeuwfeest, onlangs door de oudste van Minerva's kweekscholen gevierd, heeft aanleiding gegeven tot de uitgave van een werk, dat zeker velen lezers van dit Jaarboekje onbekend gebleven is. Ik meen de door Ernst Friedlaender en Carolus Malagola uitgegeven: „Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis ex archetypis tabularii Malvezziani." —

Eenige zinnen uit dit notulenboek mogen hier een plaats vinden.

1475. Dominus Theodericus Persyn artium doctor de Amstelredammis de Hollandia solvit solidos XII. —

1476. Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, die epyphanie Domini, qua con-

gregati fuere legitime in ecclesia Sancti Fridiani extra portam Sancti Mamme scholares omnes dignissime Alemannorum nationis studio juris canonici et civilis in universitate Bononie diligentius insistentes, electi fuerunt concorditer in eiusdem nationis procuratores viri vite approbate dominus Theodoricus Persin de Amsterdam de Hollandia Juris utriusque scholaris et dominus Johannes Müller de Rastetten artium magister Parisiensis scholaris juris canonici nec non ecclesie Taubactensis Argentinensis diocesis vicarius perpetuus, qui, juramento juxta dicte nationis statuti tenorem prestito, una omnium voce sunt procuratores approbati, procurationis onus voluntate propensissima suscipientes.

Anno quo supra (1476), die vero XIX Maii, convocata legitime in ecclesia Sancti Fridiani natione supradicta tres sunt in medium deducti articuli . . . . ., secundus de subrogatione alicuius in locum domini, procuratoris Theodorici Persin de Amsterdam de Hollandia in utriusque juris doctorem promoti, patriam repetentis . . . . [1]), tertius super electione alicuius in bidellum nostre nationis . . . . Quod tercium electus est ad bidellatus officium exequendum vir admodum honestus Heinricus Sunder-Angst de Amsterdam, ea conditione ut, quotienscumque notarius negociis nostre nati-

[1]) In zijn plaats kwam een ander landgenoot, Paulus de Amersoyen de Hattem.

onis interesse debuerit, prenominatus Henricus expensis suis ipsum induceret, intuitu cuius id, quod in instrumento super hoc per notarium publicum confecto est expressum, consequi debet.

1482. A domino Hilbrando de Amsterdammis VI grossos.

1489. A domino Sibrando de Amsterdam Traiectensis diocesis VI grossos.

Blauw-Jan.

DOOR

D. C. MEIJER Jr.

Het feest in de Meimaand van 1888 gevierd, toen onze Zoologische tuin zijn vijftig-jarig bestaan vierde, gaf onwillekeurig aanleiding om de diergaarden te herdenken, die te Amsterdam bestaan hebben, voordat men nog om Artis dacht. Bij die gelegenheid is de, in de vorige eeuw zoo beroemde, inrichting Blauw-Jan in vele artikelen herdacht en het weinige wat men er van wist (hoofdzakelijk uit het uitvoerig onderschrift van de groote prent, die er van bestaat) door verschillende schrijvers in herinnering gebracht.

Bij velen zal het de wensch hebben doen ontstaan er meer van te weten te komen en daarom greep menige hand gretig naar den foliant, vol op die inrichting betrekking hebbende teekeningen, welke aan het Genootschap Natura Artis Magistra behoort en die tentoongesteld was op de aardige expositie, door het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, bij gelegenheid van het

feest georganiseerd. In hoeverre de weetgierigen voldaan werden mag blijken uit het onderstaande verslag van hetgeen dit Handschrift bevat.

Het zoogenaamde „Boek van Blauw-jan" uit de Bibliotheek van Natura Artis Magistra, is een groot folio schrijfboek, waarin een zeer onbedreven hand allerlei figuren van dieren en monsters met de pen geteekend (sommige met verf gekleurd) en ook een en ander ingeplakt heeft. Volgens den geschreven titel heeft zekere Jan Velten daarin de „Wonderen der natuur" beschreven, die door hem (op verschillende tijden) te Amsterdam waren „gezien", „en al de voornaamste en vreemste vogelen en dieren die Jan Westerhoff anders in gemeen genaamdt Jan blauw ofte Blauw-Jan in zijn Toonneel ofte Vogelpark vertoondt heeft." Op een der eerste bladen staat ten voeten uit het portret van „Blauw-Jan" en daarna volgt een teekening, zonder beschrijving, van 's mans „vogelpark". Blijkbaar is de afgebeelde localiteit dezelfde die vertoond wordt op de ets van Moucheron, berustende in de verzameling van den Heer R. W. P. de Vries en die volgens 't onderschrift „de hof van Westerhoff" voorstelt. Nu uit het boek van Velten blijkt dat Westerhoff en Blauw-Jan een en dezelfde persoon zijn, is het bewezen dat op deze ets de inrichting van Blauw-jan is afgebeeld — wat anders twijfelachtig was, daar de (latere) meer bekende groote prent van Blauw-jan (óók op de Bibliotheek van Artis aanwezig) de hokken en de gaanderij anders vertoont. Dit is dus blijkbaar een gevolg van latere verbouwing.

Omgekeerd bewijst de ets dat de fazanterie die Velten

in zijn boek teekende, doch zonder er een woordje van inlichting bij te voegen, het etablissement van Westerhoff = Blauw-Jan moet voorstellen.

Belangrijk is een en ander omdat (ook uit het costuum op teekening en ets) blijkt dat deze dierentuin reeds in het laatst der 17e eeuw bestond.

Die beide prenten van Blauw-Jan zijn gereproduceerd in het Tijdschrift Eigen Haard (1888 afl. 13), als illustratie bij het verdienstelijk en hoogst belangrijk artikel van den Heer P. H. Witkamp, „over de vroegere diergaarden en beoefenaars der dierkunde" in Nederland. Deze schrijver maakt in dat artikel óók melding van het boek van Velten en acht het waarschijnlijk dat deze aan de inrichting van Westerhoff verbonden was. Ik geloof hem integendeel voor een liefhebber te mogen houden, daar hij ook zelf verzamelde. Dit blijkt uit de aanteekening, die hij maakt bij de afbeelding van een zeehoorn: „ik heb er twee gehad, de een levend," en uit de teekening van een hoorn, „die Mr. Pieter van Dalen aan mijn, Jan Velten geschonken heeft met verscheidene zeehorens, zijn vader voor 25 jaar vereert." Die vader was misschien wel de chirurgyn Claas van Daalen, van Rotterdam afkomstig, doch te Amsterdam wonende, wiens portret door Zylvelt is gegraveerd.

Velten was ongetwijfeld een der trouwste en meest belangstellende bezoekers, maar men zou dwalen, indien men uit eene oppervlakkige inzage van zijn boek besloot dat alles wat hij daarin teekende in (of liever bij) Blauw-Jan te zien is geweest. Het tegenovergestelde blijkt reeds uit het woordeke en op den titel van zijn boek

en ook, wanneer wij, bij nader doorbladeren, zaken den die hij elders had gezien.

Of niet gezien, want de „Vakir," die op Sum zoo langen tijd in één houding had doorgebracht, zijn armen kromgegroeid waren en zijn nagels de pectabele lengte van verscheidene decimeters hadden kregen, is waarschijnlijk nooit te Amsterdam gewee

Zoo staat er ook een afbeelding in van een „bo met olifants-snuit" (een tapir) en van een zeldzamen vog die op Batavia in de „compini-stal" (de stal der O Comp.) „1687 sijn t sien geweest na leven geschild door Dinandt en nageteekend door Jan Velten." H leeren wij alzoo den naam van een Indischen diere schilder kennen, van wien de annalen onzer kuns geschiedenis nog geen melding maakten.

De meeste zeldzame zaken die Velten naar 't leven teeke de zag hij echter bij Westerhoff, maar ook elders krabbeld hij op wat hij merkwaardig vond en daaraan danken wij d kennismaking met nog eene andere inrichting die me Blauw-Jan concurreerde, t: w: „de Witte Oliphant;" daa zag hij o: a: levend een „waterpaard" (tapir?), ee groote schilpad in 't Wijkermeer gevangen en (blijken een ingeplakt gedrukt biljet) een „Nigomsen Duyvel" (een aapsoort), hier aangebracht 1702. Dit biljet geeft ons alzoo weder een jaartal en het leert ons tevens waar de witte Olifant te vinden was, te weten op de Botermarkt. Misschien is „Bardt", bij wien Velten een „schaep uit Arabie" teekende, van deze inrichting eigenaar geweest, of wij hebben met een derde tentoonstellings-lokaal te doen.

Misschien ook wel met een particuliere verzameling; want niet slechts tot de natuur-wonderen, die voor geld te zien waren, behoefde onze Velten zich te bepalen: hij mocht ook een kijkje nemen en op zijn manier een teekening maken van de „Raare Teyts kamer van Viandt", die hij in 1701 zag „in 't selschap van eenige Baronnen, Graven en een Prince uit Italie." Blijkens de teekening was het een kabinet van visschen enz. op sterk water.

Maar ook op de kermissen waren in dien tijd dikwijls merkwaardigheden te zien, die de beoefenaars der natuurlijke historie belang inboezemden (*). Onze Velten reisde er soms heen en teekende onder anderen in zijn boek een „Noorse Reusin van Aland", die 8 voet 7 duim haalde en op de Utrechtsche kermis tentoongesteld was, en een „Vis met handen", die hij in 1709 bij Haarlem zag.

Het liefste echter vertoefde hij bij Westerhoff en, evenals de „Touca" die hij bij hem „conterfeytte", zal hij daar ook wel de „omino" gevonden hebben, die „naturel sprak als een Waterlandsche boerin," een mededeeling, die ons met ongeloovige verbazing zou vervullen, indien wij niet uit de afbeelding een exemplaar herkenden van de vogelsoort, die aan alle bezoekers van Artis onder den naam van Beo bekend geworden is.

Er is ook een afbeelding in het boek van een vogel, die „sijn Brittannische majesteit aan Jan Westerhoff geschonken heeft." Die Brittannische majesteit is ongetwijfeld onze Prins Willem III, van wiens dood een krantenbericht verder op in 't boek is ingeplakt.

Westerhoff mocht trotsch zijn op dit blijk van belang-

stelling, dat bewees dat zijn hof niet als een gewone herberg werd aangemerkt.

Of hij een man van opvoeding of studie is geweest, blijkt niet. Levensbizonderheden deelt Velten niet van hem mede, wel geeft hij, bij de vele dierenportretten, ook het portret van hun eigenaar, den „blauwen Jan" zelven; maar zijn hand is zoo onbedreven dat wij aan het laatste evenmin veel hebben als aan de eerste en nog meer belang hechten aan de mededeeling, die hij ons terloops in een zijner aanteekeningen doet, dat Westerhoff een man was, „die na geen geld omsach, maer door de liefhebberij veel geld had doorgebracht." De ondernemer werd alzoo door zijn liefde voor de zaak financieel ten gronde gericht. En wie weet welk treurig einde de man heeft gehad, die een inrichting tot stand bracht welke Amsterdam tot eere strekte en zelfs, buitenslands bekend en beroemd was.— Het laatste jaartal dat in het boek van Velten voorkomt is 1709; in dat jaar stond Westerhoff dus waarschijnlijk nog aan het hoofd van zijn zaak; doch zeventien jaar later waren de Heeren H. de Wilde en H. de Lange eigenaars van zijn herberg, die eigenlijk den naam droeg van de Hoop, zooals mij voor eenige jaren gebleken is uit de eigendomsbewijzen van het gebouw, waaruit ik hier nog tot besluit eenige bijzonderheden wil mededeelen.

De Wilde en de Lange verkochten in 1726 de uitgestrekte gebouwen voor *f* 26000 aan Sinjeur Evert Metz. Een zoon van dezen, die in 1746 een hypotheek op het gebouw nam, was wijnkooper in 't Gulden Vlies te Haarlem.

Niet onmogelijk had dus de familie Metz het etablissement gekocht om zich de leverantie van den wijn te verzekeren, die niet onbelangrijk zal geweest zijn in die eeuw, waarin de consumtie van het edele druivensap op publieke plaatsen op gansch andere schaal plaats vond dan in onzen tijd.

In 1773 was van de familie Metz nog eene dochter over, Alida geheeten, die gehuwd was met den Heer P. Brandhof te Haarlem. welke echtelieden Blauw-Jan toen verkochten voor *f* 25000 aan den Schepen J. B. Barchman Wuitiers. Deze had er niet lang genot van, daar hij in 1776 reeds overleden was. Zijne weduwe, eene jonkvrouw Lampsins, hertrouwde met D. W. Baron van Lijnden. Zij vertoefde in 1784 te Luik, toen zij en hare kinderen de „van ouds vermaarde herberg'' voor *f* 23000 verkochten aan Frans Soukes. Deze verkoop was alzoo niet een gevolg van tijdsomstandigheden en geen bepaald bewijs van achteruitgang van de inrichting, die nog pas drie jaren vroeger, zich op het bezoek van Keizer Jozef II had mogen beroemen.

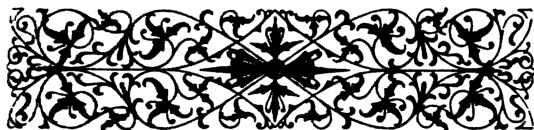
Wanneer en waarom de Heer Soukes de menagerie tot een magazijn van aardewerk heeft ingericht is mij niet gebleken, maar zijne erven hebben er die zaak, steeds met het uithangbord Blauw-Jan, in gedreven tot voor weinige jaren, toen de gebouwen in veiling verkocht werden en overgingen aan de Maatschappij van de Werkende Stand, die op het terrein haar fraai vereenigingsgebouw oprichtte.

Westerhoffs naam was inmiddels vergeten, doch zijn bij-naam bleef zooals wij zagen, leven. En ook zijn

geest, want de opvolgers, die als huurders of zet-kasteleins van de bovenvermelde eigenaars, de zaak in de door hem ingerichte lokaliteiten voortzetten, hebben flink de hand gehouden aan het uitbreiden der verzameling. Blijkens de gravure van 1751 (werk van C. F. Fritzsch) vond men er tijgers, struisvogels en een leeuwenpaar, en toen er nog een zeehond bijkwam werd er een nieuwe druk van de prent gegeven, waarop ook die werd afgebeeld. Ook was er een reus en een dwerg te zien.

Volgens de nasporingen van den Heer Witkamp was in dien tijd, die wel de periode van den hoogsten bloei van Blauw-Jan zal geweest zijn, zekere Bergmeijer chef van het etablissement, een man van wien men zeggen kan, dat hij niet slechts een herbergier was die om bezoekers te trekken, rariteiten liet zien, maar een kundig man, die zoologische kennis bezat en handel dreef in vreemde dieren, waarvan hij meer dan ééne vorstelijke menagerie voorzag,

(*) In 1741 zelfs een Rhinoceros, die later ook in Duitschland werd geexposeerd. Zie Cat. van de Hist. Tent. van Amst. 1876. No. 3628, 29.

Op de Wandeling.

DOOR

A. J. HOOGENBIRK.

Wanneer de lezer, uitgaande van de Westermarkt en de Prinsengracht volgend, zijn wandeling zuidwaarts richt, dan gaat hij ongemerkt van het Plantenrijk over in de Dierenwijk. Wordt het eerste vertegenwoordigd door de Bloemen, Rozen en Laurieren aan zijn rechterhand, gelijk door de „Groenmark", die hij bewandelen of liever doorkruisen moet, de Dierenwijk wordt hem aangewezen door de straten en grachten der Elanden, Hazen, Konijnen, Reëen, Harten, Wolven en Beren.

In bedoelde Berenstraat [1]) zal de wandelaar aan de zuidzijde, te midden van zeer alledaagsche huizen, er een aantreffen, ongeveer in 't midden der straat, 't welk evenzeer door den sierlijken als den eenigzins ongewonen gevel de aandacht trekt. Blijkbaar staat het er nog niet lang. De ingang gelijk de spitsbogen der vensters zouden

allicht aan een of andere vergaderzaal voor stichtelijke doeleinden doen denken, indien niet een gebeeldhouwd schip boven de deur en een ander op den top van het huis dit schenen te weerspreken. Alle onzekerheid wordt echter weggenomen, wanneer ge in duidelijke letteren op den gevel leest: „Bewaarschool: Amsterdams welvaren".

De naam, ge stemt het toe, klinkt voor een kleinkinder school ietwat vreemd, en zou, althans in onze dagen, eer voor een „schofthuis" of „drinkwinkel" als opschrift prijken. Hij is trouwens ook niet pas gisteren aan die school gegeven. Richt ge nu den blik iets hooger, dan ontwaart ge hoe tusschen de vensters telkenmale in monogram de letters J. W. zijn uitgehouwen. Alles zegt u dat dit gebouw, of liever die school, haar eigenaardige geschiedenis moet hebben en zoo is het ook.

Men weet hoe, thans ruim een eeuw geleden, tusschen Engeland en onze Republiek oorlog uitbrak, nadat beide rijken, wederom meer dan een eeuw, als bondgenooten of op vriendschappelijken voet met elkaar hadden verkeerd. Een oorlog, waarop, spijt al den roem van Doggersbank, de Amsterdamsche heeren als Jean de Neufville e. a. die er zulk een gewichtige rol in speelden, toch weinig reden hadden zich te verheffen — als zij met de uitkomst rekenden, gelijk een Mercator Sapiens [2]) betaamt. Ieder weet, hoe onze handel en koopvaardij tusschen 1781 en 1785 hebben geleden. In één maand b. v. verloren we 60 schepen ter waarde van 15 millioen!

't Was in die dagen, dat een rijkbeladen Nederlandsche

Oostinje-vaarder, door Amsterdammers uitgerust en waarschijnlijk op de thuisreis, in volle zee een Engelsch schip ontmoette dat, hoewel ter koopvaardij bestemd, toch met het oog op de tijdsomstandigheden, zoowel tot aanval als tot verdediging blijkbaar de noodige middelen bezat. Althans de Hollander werd aangetast en – de geschiedenis meldt de bijzonderheden niet – genomen en voor goeden prijs verklaard. Men bracht het vaartuig naar Engeland, waar de rijke lading werd verkocht ten voordeele der reeders van het Britsche schip, die natuurlijk niet weinig in hun schik waren over het onverwachte winstje, dat, in elk geval niet te versmaden, in dit al bijzonder noemenswaard moet zijn geweest. Getuige wat volgde.

Hoe vreemd het klinke, toch was er onder de eigenaren van het vaartuig één, die alles behalve tevreden was met de verovering door zijn schip volbracht en de zakvullende gevolgen er van. John Warder, zoo was zijn naam, behoorde tot de eerbiedwaardige secte der „Vrienden" – in de wandeling Kwakers – die op gronden aan den Bijbel ontleend, beslist elken oorlog afkeuren, gelijk meer in onze huidige maatschappij. De aanval op het Nederlandsche schip, het prijsverklaren en wat dies meer zij, was dan ook geheel buiten goedvinden van onzen Kwaker geschied, die 't rechte eerst schijnt te hebben vernomen toen de kogel al door de kerk was, althans hij er niets meer aan doen kon.

Toch — 't zij tot eer van 's mans beginselvastheid vermeld – liet hij 't er niet bij zitten. Het hem toegewezen aandeel in den buit voor zich aanvaarden mocht

hij niet; 't was door oorlog, dus onrechtmatig verkregen goed, dat hij verafschuwde. Hij legde het geld ter zijde, met het vaste voornemen het zoodra mogelijk den Hollandschen eigenaars weder te doen toekomen. Meer doen kon hij niet.

De oorlog en de daaropvolgende woelige tijden vertraagden echter de uitvoering van dit loffelijk voornemen niet weinig. Eindelijk, na jaren, kon men er toe overgaan. Het kostte echter, gelijk te begrijpen is, eenige moeite de bedoelde eigenaars te vinden. Ettelijke rechthebbenden waren zelfs in 't geheel niet te ontdekken zoodat toen allen, die rechten konden doen gelden, waren afbetaald, er nog een aanzienlijk bedrag overschoot — wel een bewijs van de ontzaglijke waarde, die de Oostinjevaarder moet bevat hebben.

't Genootschap der Vrienden bleef na Warders dood de overgebleven gelden trouw beheeren, die zelfs door de steeds bijgevoegde renten merkelijk vermeerderden. Altijd bleef men uitzien naar een gelegenheid, om het toevertrouwde op gepaste wijs te besteden. Die gelegenheid kwam echter eerst een halve eeuw nadat de buit gewonnen was.

Er woonde namelijk een goede zestig jaar geleden te Amsterdam zekere heer John S. Mollet, naar den naam te oordeelen een Engelschman, althans van Engelsche afkomst. Hij behoorde tot de „Vrienden", die overigens in Amsterdam nooit talrijk zijn geweest, al hebben ze er, zooals men weet, indertijd een eigen vergaderplaats bezeten. De heer Mollet dan, op zekeren tijd te Londen komende, vernam daar van zijn geloofsgenooten de geschiedenis der bovenbedoelde gelden, die nog steeds onder hen

berustten. Men vroeg hem om raad ten einde de nu vrij aanzienlijke som, wier eigenaars toch onvindbaar waren, dan ten minste ten nutte van Amsterdam te besteden. De heer Mollet kwam toen op een gelukkige gedachte. Eigenlijke bewaarscholen, gelijk we die thans hebben, waren toen in Engeland evenals in Nederland nauwelijks of nog niet bekend. In Londen was juist de eerste opgericht. Mollet maakte er kennis mee, en zeer voldaan over 't geen hij zag, stelde hij der Kwakergemeente voor, dat het geld zou besteed worden om ook Amsterdam met zulk een heilzame inrichting, een bewaarschool, te begiftigen.

Dit werd goedgevonden, en zoo kon ten jare 1830 in een huis in de Berenstraat de eerste Amsterdamsche Bewaarschool worden geopend, die den naam ontving: Amsterdams welvaren, — volkomen gepast als men op den oorsprong der stichting let. Wie de oude inrichtingen gekend heeft met hun: „hier bewaart men kinderen voor een cent per dag", met hun „tantes" en hun „oorlog"; bergplaatsen waarvan in meer dan een opzicht geen goede reuk uitging — die zal erkennen, dat het moeilijk ware Amsterdams welvaren op meer praktische wijs te bevorderen dan geschied is door deze kwakers. Men of business in den besten zin zijn ze trouwens altijd geweest. Amsterdams welvaren was de naam van het op de Amsterdammers buit gemaakte schip. Thans zou deze prijken op een stichting hun ten zegen.

De school, die een 125 kinderen bevatte, bleef tot kort na 1860 in hetzelfde gebouw gevestigd. Dit was toen echter

zoo bouwvallig geworden, dat besloten werd het geheele huis af te breken. In de plaats kwam het nieuwe, flinke gebouw, met zijn sprekenden gevel, dat in dit jaar een kwart eeuw oud wordt.

De lokalen, helder verlicht en doelmatig ingericht, maken de school tot een aangenaam verblijf voor de kinderen; aan speelplaats en wat dies meer zij is geen gebrek. Slechts een gering schoolgeld wordt geheven. Nog altijd blijven de Londensche Kwakers hun belangstelling toonen, ook door niet zeldzaam bezoek; het bestuur wordt gevoerd door eenige dames te dezer stede.

De Bewaarschool in de Berenstraat is een getuigenis en een eereteeken beide voor de Kwakers; eenvoudig, doeltreffend — gelijk in menig opzicht de geest is die hen kenmerkt.

Van de Engelsche school naar de oude Engelsche kerk is in letterlijken gelijk in anderen zin niet ver.

Wanneer de lezer voorbij „Amsterdams welvaren" zijn weg vervolgt door de Beren- en Wolvenstraten en verder langs de Heerengracht, dan zal hij dicht bij de Hartenstraat het huis vinden, thans gemerkt met No. 248 en van oudsher bekend als Tecum Habita. Nog kort geleden wederom — gelijk reeds vaak — verbouwd, van bestemming veranderd en uiterlijk verfraaid, herinnert het door de groote boogvensters der bovenverdieping nog altijd aan zijn vroegere bestemming.

Hoevele en velerlei bewoners, — „bijwoners" en gasten vooral — zag dit huis binnen zijn muren; hoevele veranderingen uit- als inwendig onderging het sedert zijn

stichting in den jare 1619, allermeest sinds het, nog in den ouden toestand, met een deftigen, sierlijken trapgevel nu 100 jaar geleden bewoond werd door den heer Harmen Morrée! Wellicht hadden de woelige tijden die weldra volgden ook invloed op het lot van Tecum Habita. Althans het hield op een deftige burgerwoning te zijn, en ontving omstreeks 1800 binnen zijn muren de Hernhutters of Moravische broeders, wier vroegere kerk in de Houttuinen stond. De verandering bleek hun echter niet tot verbetering te leiden. De gemeente te Amsterdam ging, gelijk zoo menige der Broedergemeente elders in Nederland, te niet [3]) en Tecum Habita kwam, alsof de uitersten elkaar raken moesten, van de Hernhutters aan de Engelsche Episcopale kerk. Dit geschiedde omstreeks 1809.

De Engelsche gemeente had er echter evenmin een blijvende plaats. Na een groote tien jaar, in 1822, hield ook zij op er te vergaderen, en daarna kwam vooreerst aan de vergaderingen van stichtelijken aard in Tecum Habita een einde. 't Werd een concertzaal, waar verschillende besloten gezelschappen uitvoeringen gaven, totdat het, door het intusschen geopende Odeon in de schaduw gesteld, den loop kwijt raakte, en weer een particuliere woning werd.

Doch 't bleef niet alzoo. Nu een veertig jaar geleden toch werd het opnieuw gehuurd, om althans ten deele tot stichtelijke vergaderingen te dienen, die bijzonderen toeloop hadden, wat na ettelijke jaren het noodig maakte die samenkomsten elders te doen plaats vinden. Eenigen tijd daarna nam het Oudheidkundig Museum in een der zalen zijn zetel, dat later de sinds gestichte Vrije Evan-

gelische Gemeente tot bovenbuur kreeg. Dit duurde tot 1875. Toen werd Tecum Habita weer particulier gebouw, en bleef zulks ook na de jongste vertimmering, die het benedendeel van den gevel merkelijk wijzigde en verfraaide. De hooge stoep verdween en de toegang is nu door een sierlijke steenen poort, waarop onder anderen de T H zijn gebeiteld.

„Varietas delectat". Zelfs de grootste minnaar van verscheidenheid kan echter bij Tecum Habita tevreden zijn, dat achtereenvolgens, soms gelijktijdig, binnen zijn muren herberg gaf aan eerzame kooplui, zedige Hernhutters, hoogkerkelijke Episcopalen, min kerkelijke Evangelischen, Irvingianen, oudheidminnaars, muziekliefhebbers enz. enz. Amsterdam is trouwens rijk in kerken die vreemde lotsverwisselingen hadden. Op de Prinsengracht bij de Spiegelgracht b.v. vindt ge een pakhuis dat eertijds kerk, op de Bloemgracht een kerk die weleer pakhuis was.

't Zijn echter minder de lotwisselingen van Tecum Habita [4]) in lang vervlogen dagen — wier kennis ik grootendeels dank aan den geachten redacteur van dit jaarboekje — dan wel meer zijn histoire contemporaine, waaraan 't mij vergund zij te herinneren. De laatste toch gaat zoo licht — en onherstelbaar — verloren.

Daar heeft namelijk, nu 40 jaar geleden, in genoemd gebouw een man gesproken en gearbeid, die, bij velen wellicht reeds vergeten, zeker ook nog in duizenden harten leeft en — hij verdient dat.

Volbloed Amsterdammer was hij, Ds. Jan de Liefde, eerst predikant bij de Doopsgezinde Societeit, later zelfstandig opgetreden. „De Amsterdamsche grachten mogen

niet geurig zijn", sprak hij eens, uit den vreemde teruggekeerd, tot een vriend, „mij is hun reuk lief".

We zullen hier niet in den breede verhalen, hoe hij deze voorliefde betoonde door tot een geheele zedelijke herschepping van het „Fransche Pad" (thans de Willemstraat) de grondslagen te leggen; een pogen evenzeer gezegend als een tweede in de Jonker- en Ridderstraten Man van fijne vormen en groote ontwikkeling, richtte hij zich, door het christelijk beginsel dat zijn kracht was gedreven, bij voorkeur tot het verachte en verwaarloosde. Zijn arbeid wordt met vrucht voortgezet tot dezen dag toe.

Evenmin is het hier de plaats op de Liefde's groote verdiensten als godgeleerde, redenaar en schrijver te wijzen. Zijn uitgebreide kennis, o. a. van talen, was hem geen beletsel ook voor kinderen zoo te schrijven en te dichten, dat hij nu nog altijd een der meest gezochte auteurs is. Zijn liederen, waarbij hij vaak zelf de muziek leverde, worden nog elken dag gezongen; zijn werken telkens herdrukt. In gemakkelijkheid om ook over de meest ingewikkelde vraagstukken te spreken had hij zelden zijns gelijke.

Een groote schare uit alle rangen en standen was 't die de Liefde, toen hij vóór 40 jaar in Tecum Habita optrad, om zich vereenigde. De kracht en de eigenaardigheid zijner Evangelieprediking, zijn groote talenten als redenaar en prediker droegen daartoe bij. Zijn geschriften werden eer verslonden dan gelezen. Aan invloedrijke vrienden ontbrak 't hem niet.

Dat desniettemin zijn ster ten slotte onderging bewijst allereerst, dat het een ondankbare zaak is zijn tijd voor-

uit te zijn, ten tweede dat ons volk zich nog altijd kenmerkt door taaie vasthoudendheid aan het oude, zich in het nieuwe kwalijk voegt.

Op het oogenblik worden door duizenden, die de Liefde nauwelijks kennen, zijn denkbeelden in praktijk gebracht. Ook vóor hem was scheiding van kerk en staat gepredikt maar... 't was toen vrucht der door godsdiensthaat gedreven Revolutie. Hij was de eerste die eveneens een scheiding, en in veel volstrekter zin dan tot nog toe, dorst verdedigen in het belang der kerk, met bewijzen aan het tuighuis der kerk zelf, aan de H. Schrift ontleend. Dat was in zijn tijd iets ongehoords. Thans zou ieder hem hebben toegejuicht — toen liet men hem met zijn denkbeelden alleen staan.

Wat de Liefde voorts wilde: een kerkgemeenschap naar Engelsch of Amerikaansch model, vrij en zelfstandig in elk opzicht, was — althans ten deele — in strijd met de volksovertuiging en met het bestaande: ook met veel dat men liefst behouden zag. Genoeg — wel bracht hij zijn plan tot verwezenlijking, maar de gunst van het groote Christelijk publiek was toen verbeurd. Niet allen volgden hem van Tecum Habita naar de nieuwgebouwde kerk in de Spuistraat (toen O. Z. Achterburgwal) bij de Wijde steeg. De „Vrije Evangelische Gemeente" ging langzamerhand achteruit. Haar kerk werd verkocht en tot een school gemaakt, en zij zelf trok omstreeks 1863 weer naar Tecum Habita. Veel had de Liefde gesticht, veel gezegends tot stand gebracht; in 't kerkelijke leed zijn pogen schipbreuk. Wel bestaat nog de door hem gestichte gemeente, maar zij is uiterst klein, en zelfs in twee groepen gesplitst.

De Liefde zelf vertrok in 1865 naar Engeland, waar zijn verdiensten als schrijver zeer gewaardeerd werden, gelijk later die zijns zoons, welke in den bloei der jaren overleed. Doch de gewezen Amsterdamsche prediker voelde zich door zijn vaderstad al te zeer aangetrokken om in den vreemde te blijven. Hij keerde naar Amsterdam terug en overleed er, slechts 55 jaren oud, in 1869. Zijn grafgesteente op de Oosterbegraafplaats vermeldt kort en zaakrijk wie en wat hij is geweest.

We aarzelen niet de Liefde een der merkwaardigste, schoon wellicht bij het algemeen min bekende mannen uit het Amsterdam der latere tijden te noemen. Niet alleen om wat hij voor die stad in godsdienstig, zedelijk en stoffelijk opzicht deed of bewerkte, maar ook omdat hij beginselen uitsprak die, eerst later wortel schietend, den sleutel geven tot de grooten strijd onzer dagen, die nu eenmaal over de vraagstukken van kerk en school allereerst gaat. Wie ze recht verstaan wil dient historisch te werk te gaan, en vandaar dat we iets aanstipten uit een merkwaardige histoire contemporaine. Voor een uitvoerige levensbeschrijving van de Liefde worden, door een zeer bevoegde hand, thans de bronnen verzameld; een oproeping tot medewerking verscheen nog onlangs in de dagbladen.

De Liefde, wiens schriften en werken te vermelden een lange lijst vergen zou, was niet alleen geleerde, scherp beoordeelaar en polemicus, maar tevens een hoogst beminnelijk man, opgeruimd van natuur en minzaam in den omgang. Vindingrijk en geestig betoonde hij zich steeds. 't Gebeurde op zekeren avond, dat hij een vergadering had te presideeren, waarbij ook 't orgel zou

bespeeld worden. Doch wie er kwam — geen organist. Wat doet de Liefde? Hij geeft het lied aan en zegt toen als in 't voorbijgaan: „Onze organist is een weinig doof, maar ik zal hem waarschuwen". Meteen verdween hij door de deur, die tot het orgel leidde, speelde het lied en keerde toen terug om zijn voorzitterschap te hervatten. Slechts enkelen bespeurden wat er eigenlijk voorviel.

Misschien is het mij gelukt althans de mogelijkheid aan te toonen, dat de Liefde nog op andere wijze dan als letterkundige, gelijk hem verschillende werken vermelden, zijn vaderstad tot eere strekt. Hoe verkeerd hij nog vaak wordt beoordeeld bewijst de „mystieke richting", die zekere, pas herdrukte Encyclopedie hem toedicht. 't Is voor Amsterdam m. i. een eer den man te hebben voortgebracht, die 't eerst op gronden aan de Christelijke wereldbeschouwing ontleend, de groote denkbeelden dorst verkondigen, die thans gemeen goed worden, en die hoofden en harten vervullen. Hij, Amsterdammer tot in den vreemde toe, is de merkwaardigste man onder de velen wier woord binnen Tecum Habita heeft weerklonken.

---

[1]) Niet »Beeren", al staat het zoo op 't naambordje.

[2]) Een titel uit den tijd, toen een Amsterdamsch hoogleeraar zulke onderwerpen nog niet beneden de waardigheid der stoffe voor zijn »oratie" achtte.

[3]) Thans telt men er nog 2; een te Zeist en een (kleine) te Haarlem.

[4]) Wat de naam hier eigenlijk aanduidt is mij niet duidelijk. Wellicht is 't daartoe noodig te weten, op wat tijd die gegeven werd.

C. A. van Raij

Keurmeester der Nederlandsche Letterkunde

onder Napoleon.

Men schreef 15 Juni 1811.

Rustig zat het huisgezin van Hendrik Moolenyzer bijeen. De oude Heer was om zaken afwezig en had de belangen van den boekwinkel aan zijn zoon toevertrouwd. Sints enkele dagen waren de gereedgemaakte exemplaren op zolder geborgen van „Het leven van P. Boddaert" een werkje, zeker niet al te kiesch van inhoud; maar sints eenigen tijd uitverkocht en door H. Moolenyzer Senior herdrukt. Den 14 Juni was er een boodschaplooper in den winkel gekomen met: „de komplementen van menheer Fallée [1]) en of hij zoo n boekje van Boddaert hebben mag, als er in de krant van van Cleeff geadverteerd is." Fallée was een vriend van zijn vader, zoo meende Hendrik Junior, en hij vond dus geen bezwaar aan dit verzoek te voldoen. Toen een paar uur later Fallée zelf den winkel in de wijde Gasthuismolensteeg binnentrad, en naar den prijs van het boekske vroeg, ant-

woordde Hendrik zonder eenige achterdocht te koesteren: „Vader is uit de stad en heeft den prijs nog niet bepaald. Ook zou ik het boekje nog niet mêe hebben gegeven als het niet voor U was geweest."

Rustig en wel zat dan ook Hendrik Jr. nu in den huiselijken kring, toen de winkelbel ging, en de commissaris van politie Holtrop, vergezeld van twee ongewapende politie-agenten binnentrad, en schrik en ontsteltenis in de harten der huisgenooten deed ontstaan, toen hij uit naam van „den Direkteur der Politie" alle de exemplaren opvroeg van het werkje getiteld: „Het leven van P. Boddaert."

Zóó doodelijk ontstelde de vrouw des huizes dat ze slechts stamelend uitbrengen kon:

„Mijnheer mijn man is uit de stad; maar is er dan iets kwaads in dat boekje! mijn God! wat zal me overkomen?

Holtrop zelf was met de uitvoering van den hem opgedragen last min of meer verlegen en antwoordde vriendelijk en geruststellend:

„Lieve wijf! wees niet ongerust, er zal geen gevaar bij wezen; ge ziet immers, dat ik zeer eenvoudig bij U kom, zonder eenige rechterlijke toestel, wees dus maar gerust."

Hoe bedaard en deelnemend de uitvoerder van hooger last ook was, dit veranderde echter aan de zaak zelf niets. De exemplaren moesten worden afgehaald en opgepakt, zij werden door den Heer Holtrop gecacheteerd, door de agenten naar het groote kantoor der Politie gebracht, en toen de oude patroon, zes dagen later, thuis kwam, kon zijn echtgenoote hem mededeelen, hoe de

minzaamheid van den Heer Holtrop het ontroerd gezin wel eenigzins gerustgesteld, maar de politie desalniettemin de boekjes over Boddaert medegenomen had.

Moolenyzer stapte onmiddelijk naar zijn oud-konfrater, wiens welwillendheid algemeen bekend was, om eenige inlichtingen te vragen. En Holtrop „stelde hem op eene zeer beleefde manier tevrede." „Lieve Broêr!" zeide hij „er is niets te vrezen, ik zal den Heer van Raij vragen, of gij de exemplaren wèer kunt krijgen — hoor! goede vriend! ge kunt daarvan verzekerd zijn."

Ook Moolenyzer meende zich hierop gerust te kunnen verlaten en kwam bemoedigd thuis.

't Is zes weken later.

Familieomstandigheden riepen Moolenyzer naar het Politie-kantoor. Daar tikt hem iemand op den schouder. Het is de heer Fallée, die hem kortaf mededeelt, dat hij hem op last van den Direkteur moet arresteren.

Op de vraag om welke redenen, ontvangt hij geen antwoord, dan dat de Heer van Raij hem dit wel zeggen zou, en toen hij bij dezen kwam, werd hem op smadelijken toon gelast: Ga maar in het Diendershuisje en laat je vandaar in een koets naar het Verbeterhuis brengen.

Geen tegenspreken baatte, vruchteloos was zijn verzoek om ten minste ter geruststelling van vrouw en kinderen een boodschap naar huis te zenden. Men talmde echter met zijn vervoer. Daar breekt er, 's middags te 2 uur, brand uit in den Duivelshoek. Angst en nieuws-

gierigheid lokken de Politie-heeren daarheen. Alleen
Kommissaris Staats, die kreupel en aan de beurt
voor de behandeling van allerlei voorkomende bes
zaken, bleef met Moolenyzer achter. Toevallig wa
zij oude buren. Moolenyzer deelt aan Staats mede,
welke reden hij daar is, en met een: „Kom, kom,
maar naar huis, dat zal zoo'n vaart niet loopen."
Staats, vertrekt onze arrestant. Vol van hetgeen h
wedervaren is, deelt hij aan een vriend, dien hij op w
naar huis ontmoet, daarvan het een en ander mede,
door den toeloop van volk eenigzins belemmerd, d
zijn weg voorbij het tooneel van den brand voer
komt hij, een kwartier later dan anders het geval z
zijn geweest, nabij zijn woning.

Hier stonden reeds twee agenten hem op order v
den Heer van Raij op te wachten. Onmiddelijk mo
hij mede, zelfs liet men niet toe dat hij zijne vrou
van de zaak verwittigde, en, onder het vernedere
geleide van twee agenten van politie, bracht men he
weder naar het bureau. Men liet hem een uur lat
echter weggaan, onder beding dat hij den volgend
morgen te 10 uur moest wederkomen.

Hij kwam en moest aan van Raij opgeven wie
schrijver en drukker was van Boddaerts leven.

Uit een later verhoor in de Besogne kamer, voor ee
zekere Heer Geurs, een Brabander, blijkt dat hij er r
auteur van was en het herdrukt werd bij Roloff, in d
Nes. Het getuigenis, voor den Heer Geurs afgeleg
werd „op papier gesteld." „Daar het in het Fransc
geschreven was," had Moolenyzer eerst bezwaar dit ve

baal te teekenen, toen hem echter verzekerd werd, dat het niets dan zijn getuigenis bevatte, ging hij er toe over en kreeg hij verlof henen te gaan.

Al het hier voren vermelde had plaats tijdens de afwezigheid van den Direkteur-Generaal van Politie. Toen deze uit Parijs terugkwam, deelde men hem alles, wat er met Moolenyzer voorgevallen was, zeker niet onder al te rooskleurige vormen, mede. Toch viel er niets meer over deze zaak voor, dan dat Moolenyzer nog eens werd ontboden, om van den Heer Geurs te vernemen: Dat hij nu vrij konde henengaan, maar zorgen moest dat zulk een geval niet meer gebeurde, want dat hij dan niet „met arrest gestraft, maar zijn geheele affaire zou geconfisceerd worden."

Reeds zal menigeen, onder het lezen van het voorgaande, bij zich zelven hebben gedacht, hoe komt dit opstel aan een opschrift als het daar boven geplaatste. En ik moet zeggen, het wordt tijd de hoofdpersoon eens wat meer op den voorgrond te doen treden. Dat van Raij toch de oorzaak van al de onrust was. die het huisgezin van Moolenyzer zoo lang beroerde, is, naar ik hoop, reeds duidelijk geworden. Om welke reden „Het leven van P. Boddaert" in beslag was genomen, is uit het medegedeelde nog niet op te maken. Hij, die het werkje kent, vermoedt wellicht dat Art. 287 van den Code pénal er op was toegepast, waarbij de tentoonstelling of verspreiding verboden wordt van alles, wat strijdig is met de goede zeden. En toch was dit de oorzaak niet. Vóór alles ging de boekencensuur over de vraag: Is er in eenig geschrift iets beleedigends voor

de franschen of hun keizer. Nu kwam er in dat boekje het volgende versje voor:

Zeg eens gij mannen van verstand,
Waarom van de Amsterdamsche krant,
Zo dra wij Agttien Hondert schréven,
Het Leeuwen-paar is weg-gebléven?

Waarop Boddaert (ex tempore) antwoordde:

Dat is, omdat wij, niet in schijn
Slegts kaal geschoren Fransche schapen zijn.

De keuring der voortbrengselen onzer hollandsche letterkunde van dien tijd, was opgedragen aan denzelfden van Raij, van wien Moolenyzer zooveel te verduren had.

Het is aan een drietal der bij Moolenyzer verschenen werkjes, dat ik de hoofdtrekken wil ontleenen voor het beeld van dezen hollandschen keurmeester van boeken. Dat dit beeld onder niet te gunstig licht is geplaatst, is veilig aan te nemen. Ik geloof echter dat, afgezien van de vooringenomenheid des auteurs tegen den bedoelden persoon, de bizonderheden uit zijn leven naar waarheid worden medegedeeld in de vlugschriften, waarvan men de titels, hierachter in de aanteekeningen vindt opgegeven [1])

Cornelius Alexander van Raij was de natuurlijke zoon van een aanzienlijk Heer en van moederszijde van geringe afkomst. In Amsterdam geboren, woonde hij met zijne moeder op den Hoek van de Pieter Jakobstraat, waar zij een tabakswinkel had. Deze nering strekte tot dekmantel voor ongeoorloofden minnehandel die zij tusschen jongelieden, te haren huize bevorderde.

Eens echter werd er een horloge vermist door een heer, die bij haar had gelogeerd. Het gevolg er van was, dat de bewoonster van het huis, die den bijnaam van Vrouw Paardekop droeg, met enkele der bij haar inwonende meisjes, in het werkhuis terecht kwam, waar zij zes jaar verblijf hield.

Ontslagen, vestigde zij zich in den Haag en woonde aldaar op de Beestenmarkt, waar zij, onder den schijn van in schilderijen te handelen, haar oud, oneerbaar bedrijf wêer opvatte. Langen tijd schijnt de zoon op de inkomsten zijner moeder te hebben geleefd. Van der Aa vermeld in zijn Biografisch Woordenboek omtrent zijn levensloop niets, dan dat deze vol verandering was. Uit de eerstgenoemde werkjes kan ik de volgende bizonderheden toevoegen, aan de levensgeschiedenis van *den dikken boekenbeul*, een eeretitel, waarmede de schrijver van de Politieken Catechismus (Zie Aanteekeningen 2. II) hem heeft aangewezen.

Bij den dood van Willem den Vijfde bevond hij zich zeker in geen schitterende maatschappelijke omstandigheden. Hij werd toen ten minste door Moolenyzer belast met de colportage eener plaat, een monument voorstellende ter gedagtenis van den gewezen Erfstadhouder. Toen de platen afgeleverd werden, bleek het dat van Raij bij verscheiden inteekenaars het geld op hand ontvangen, ja de teekening, welke hij op reis had medegenomen, bij zekeren huiswaard voor 12 gulden verpand had, zoodat de uitgevers verplicht werden, ter lossing van dit kunstmonument, deze som nog bovendien te betalen.

Nù was hij geplaatst op het Bureau bij een fransch officier, dàn weder organiseerde hij een loterij van boeken, die hij bij dezen en genen boekhandelaar haalde, zonder ze te betalen, terwijl hij de loterijpenningen voor zich behield: ook huurde hij tuinen en huizen, die hij weder verhuurde, zelf de huurpenningen ervan opstak en den huisheer niet betaalde.

Als secretaris aangesteld van den franschen schouwburg, werd hij ontslagen, omdat hij de gelden verteerde in plaats van er schulden mede te betalen.

Eindelijk echter brak er beter tijd voor hem aan. Duterrage, belast met de boekencensuur in het Departement der Zuiderzee, kon over de Nederduitsche werken niet oordeelen. „Hij moest zegt Wibmer (a. w. blz. 11.) sarkastisch „un confrère en iniquité" hebben, en achtte van Raij daartoe de aangewezen man. Of hij zulk een „weetniet" was, „aan wien de oude en moderne Letterkunde geheel onbekend was" als deze zelfde zegsman beweert, zou ik niet gaarne verzekeren. Zeker kunnen de tooneelspelen, waaruit het grootste gedeelte van zijnen letterkundigen arbeid bestaat, niet bogen op groote oorspronkelijkheid. In de breede lijst der tooneelstukken voorkomende in den Catalogus der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, Afdeeling Tooneel, zijn slechts enkele oorspronkelijke stukken; de overigen zijn allen vertaald.

Gehuwd met de dochter eens leerlooiers, vóór hij als ambtenaar optrad, schijnt zijn inkomen niet voldoende te zijn geweest om in zijne behoefte voorzien, ja zelfs toen hij onder het fransche bestuur steeds hooger waar-

digheid verkreeg, was het zetten van de tering naar de nering voor hem een onmogelijkheid. Steeds grooter wordend onder het bewind van Napoleon, was het natuurlijk dat met diens val, ook voor van Raij de zonder fortuin taande. Hij die kort geleden aan Moolenyzer de wijsgeerige beschouwing in de pen gaf: „dat het door menschkundige bewijsproeven bevestigd is dat iemand die niet, tot magthebber of regter is opgewiegd, als hij door eenen toevalligen-ongedagten samenloop van omstandigheden, daartoe, verheven word, ligt overhelt om zijn gezag eigendunkelijk te misbruiken, en bijzonder te doen gevoelen, aan hun, wie hij, te voren, gehoorzame onderwerping schuldig was.... werd bij de onverwachte wending van zaken „om landverraad" (zegt de Catechismus blz. 14) „in de gevangeniss geworpen." In een ander vlugschriftje eveneens bij Moolenyzer uitgekomen [3]) koopt een Kruijer een „Slaapmuts van den gewezen minister Taylerant in commissie, voor den Dikken Boekenbeul .... die men nou in de groote Herberg by de Weteringspoort [4]) huisvest."

Moolenyzer had op eene „zielpijnigende en onvergeetbare wijze" ondervonden, dat van Raij, die zijn brood eens had gegeten, hem nu op allerlei wijze den voet dwars zette. Had de fransche Secretaris van Politie hem in 1811 reeds de uitgave van het Narrensteinsche Domineesbriefje verboden, de uitgaaf van het Weekblad voor den gemeenen man, waarmede Moolenyzer bedoelde, „door het eenvoudig voorstellen en beantwoorden van rechterlijken twistvragen, den mingeoefenden en onkun-

digen burger-stand, met den zin en mening van het wet-boek Napoleon, op een min kostbare en gemakkelijke wijze (volgens zijne inrichting, waren er wekelijks 2 blaadjes te bekomen voor 5 duiten) bekend te maken" werd door van Raij, aan wien de kopie ter goedkeuring moest worden gezonden, zeer tegengewerkt. Het lang behouden der kopie, maakte, dat er, in plaats van twee, nauwelijks één nommer per week gereed kwam van een blaadje, „dat hij ambtshalve had kunnen en behooren te begunstigen, wijl dezelve, door de wet, zo zeer gebillijkt en aangeprezen werd," maar dat desniettegenstaande later toch schijnt te zijn verboden.

Dat de uitgaaf van het leven van P. Boddaert, werd lbelet, was eer winst dan schade voor de Nederlandsche etterkunde, maar, nu nièt in den minder zedelijke inhoud, en wèl in een enkele anti-franschgezinde uitdrukking de oorzaak van het verbod te zoeken was, had van Raij zeker, door voorkomende welwillendheid, „Moolenyzer veele moeilijkheden en onkosten kunnen besparen."[5])

Wij mogen aannemen, dat het verschil in politieke gevoelens, waardoor vroeger patriotten en prinsgezinden, en nu Oranjeklanten en aanhangers van het Napoleontisch bestuur zoo ver van elkander verwijderd raakten, dat zij, die eens gezworen vrienden waren, elkaar heftig vervolgden, de verhouding tusschen van Raij en Moolenyzer gespannen heeft gemaakt. Maar Willem Holtrop, eens boekhandelaar, nu commissaris van politie, bleef, zooals wij in het begin van dit opstel zagen en algemeen van hem bekend is, steeds humaan ook tegenover andersdenkenden. Deze heeft tot aan het eind zijns

levens de achting van allen genoten, die met hem in kennis kwamen en een 84-jarig leven werd bekroond met een lofrede op zijn verdiensten, als mensch en burger, door C. van der Vijver op zijn graf uitgesproken, waarop ieder jaloers wezen kan en die volkomen verdiend was.

Van Raij, die, naar het schijnt, in den tijd van voorspoed de borst vrij hoog droeg, stierf in een gasthuis, verlaten en vergeten, indien niet veracht, door allen. die vroeger bevreesd voor hem waren.

Waarom ik dan aan dezen man, dit opstel heb gewijd? Ook hem komt zijne plaats toe in de reeks der personen die tijdelijk hunne plaats in de letterkundige wereld innemende, niet zonder invloed zijn gebleven op de ontwikkeling onzer letterkunde al wordt hij nu bijna niet meer genoemd. Het ligt niet in mijn bestek van Raij hier nauwkeurig als tooneelminnaar, als auteur en vertaler van tooneelstukken te doen kennen, en om hem in dit opzicht naar zijn juiste waarde te schatten zou ik meer ruimte behoeven, dan men mij kan toestaan. Toch mag ik, om recht te doen wedervaren aan zijn persoon, niet zonder eenige vermelding van zijnen arbeid dit opstel eindigen. Hij. die gedurende een kleine halve eeuw werkte voor het tooneel;[6]) die zijn Assepoester, waarvan in 1812 twee drukken verschenen, reeds opdroeg aan Anna Maria Kamphuizen – Snoek en in 1837 zijn Theodora Violetta nog aan „zijn achtingwaardige kunstvriendin Wihelmina Wicart, geboren Paille toewijdde; die van 1805 tot 1841, minstens 50 tooneelstukken vertaalde of schreef, verdient in de tooneelwereld eene plaats. Wel was niet altijd zijn richting op dit gebied dezelfde. Prees

hij in 1805 in de voorreden voor „De drie getrouwde mannen" (eene navolging van Picards „Les trois maris") het fransch tooneel boven de gedrochtelijke drama's, waarmede Duitschland ons zoo mildelijk begiftigd had, in 1837 laakt hij in de vertaling van Anice-Bourgeois' Venitienne, de doorgaande strekking van het fransch tooneel en hoopt hij dat „gelijk tijdens den val van het fransch schrikbewind (waarvan hij N. B. een der ijverigste dienaren was geweest), het gezond verstand zijn invloed moge hernemen. Het is aan de degelijkheid van velen der tooneelkunstenaars van dien tijd voor een groot deel dank te weten, dat menig stuk van hem zulk een bijval vond, en zijne verhouding tot het fransche bestuur is in de eerste jaren aan het sukzes zijner stukken zeker niet weinig bevorderlijk geweest. „Ter gelegenheid der heugelijke komst van hunne Majesteiten Keizer Napoleon en de Keizerin te Amsterdam, verleende men op Zondag 20 October 1811, aan het Amsterdamsche Volk vrijen toegang in den Stadsschouwburg. Men voerde toen op „De Zanggodinnen, door Mars op den Parnassus hersteld". [7]) Deze zinnebeeldige voorstelling, later nog menigmaal vertoond, was door van Raij ter eere van H. H. M. M. vervaardigd, en als we nagaan, dat in dien tijd Snoek en Jelgerhuis, Wattier en Mevr. Kamphuizen—Snoek aan het tooneel verbonden waren, is het sukzes, dat hij toen genoot, begrijpelijk. Kunnen wij met moeite een glimlach wêerhouden waar wij in één zijner oorspronkelijke blijspelen [8]) onzen grooten Erasmus, op 66-jarigen leeftijd, en volgens van Raij „door jicht gekweld" zingende zien optreden, en hem op

suis naitf de Ferrare uit: „Tarara"

est dolle kervel drinken,
waarheids taal deed klinken;
et zijn eigen hand,
n ook bij tijds van kant.
chzuchts wonderlijke luimen,
eertijds Rome ruimen;
Erasmus niet gebromd,
nog heelhuids afkomt. (Bis).[1])

aald verdienstelijke tafereelen in dit

van Theodora-Violetta of de bravo
het bezit der Maatschappij van Ned.
len, en dat vroeger schijnt te heb-
de Heeren Roobol en Tjasink, is
doorhalingen en uitlatingen, duide-
geen onberispelijke tooneelschrijver
was het slechts een vertaald stuk,
arbeids voor het tooneel had menig
bekort moeten worden.

van het thans levend geslacht zijn
eenigen, die den „Keurmeester der
onder Napoleen" als grijzaard heb-
n, wel ervaren in al wat het tooneel
veel met hem op en Maarten Wester-
aasvaer in 1814 zeker reeds uit, wat
ent van Raij nog zouden nazeggen,
net het oog op dezen, in zijn Nieuw-

Dan propte wêer een Ezelskop
't Volk met een vracht van stukken op
. . . .
Wilde iemand eens wat declameeren,
Een vers, of zoo iets reciteren,
Dan vlakte een herzenlooze kwant
Zoo, met zijn onbedreven hand,
Maar uit, waar 't missen mogt of raken.

Men vergete echter niet, dat de Leeuw toen pas gevangen was.

Hij, die het oorspronkelijke stukje „De Kalkoen van Breda" gelezen heeft, zal het eens wezen met den schrijver van „De Tooneelkijker" [10]) die dit stuk onwaardig achtte om voor den Koning vertoond te worden [11]), ja het een vertaald vod, en een nieuw soort van poëzy n. l. „eetspelpoëzy" noemde, dat door de uitvoering niet bedorven kan worden.

Ook rangschikt een der schrijvers hem onder „ieder, die als hij maar heeft leeren lezen en schrijven, bevoegd, meent te zijn om voor het publiek te arbeiden" en acht hij van Raij's prozavertaling van „De drie getrouwde mannen" [12]) even slecht als zijn overige vertalingen.

Voor mij is van Raij één dier personen, die iets in zich hebben waardoor een wezenlijk kunstenaar zich tot hen voelt aangetrokken, terwijl zij zelf tot het voortbrengen van iets degelijks onbekwaam zijn.

Zijn werk en leven eischte echter meer bekendheid dan de weinige regels, door van der Aa in zijn Biografisch Woordenboek, aan hem gewijd.

Deze meer uitvoerige levensbeschrijving van den geboren Amsterdammer, moge in deze leemte eenigszins voorzien en vinde daartoe eene plaats in het Historisch jaarboekje van Amsterdam.

G. v. Rijn.

AANTEEKENINGEN.

[1]) B. A. Fallée, vroeger boekhandelaar te 's Gravenhage en o. a. uitgever van de Politieke Bliksem.

[2]) I. B. D. Wibmer. Korte aanmerkingen omtrend het onderzoek aan het welk de letterkundige werken, volgens besluit van Buonaparte, in Holland onderhevig waren. Amst. H. Moolenyzer, Junior, over de Trappen van de Beurs, No. 102. 16 blz. in-8.

II. Politieke Catechismus, of Categorische vragen en antwoorden omtrent de afkomst, opvoeding en het gedrag van eenige Nero's kinderen, ridders van den franschen roofvogel, baronnen van den broeksband, graven van geweld en onderdrukking, en vloekgenooten van den beruchten aards-geweldenaar. Te Amsterdam, bij H. Moolenyzer, Junior. 1814. 16 blz. in-8.

III. Iets, dat men niet verwacht had, of de nadelige uitwerksels van willekeurige partijdigheid en misbruikt rechtsgezag. Een gewigtige bijdrage tot de politieke karakterkunde. Uit de aanteekeningen van H. M. . . . . in orde gebragt, door Mr. Daniel van Staveren. Te Amsterdam, Bij H. Moolenyzer, over de Trappen van de Beurs, No. 102. 1814. 24 blz. in-8.

[3]) Tweede verkoping by regterlyk gezag, van de in haast vergetene stukken uit de desolate boedel van Napoleon; waarin een luchtkasteel, vuurmand, kinderstoel, opgezette zeldzaamheden, reliquien, soldatenrokken en broeken, lakens en casimiers, kunst-siroop, kunst-koffij, en eenige vaten keizerlijke tabak . . . zynde een Vervolg op de eerste Verkoping. Amst. H. Moolenyzer 1814 in-8.

[4]) De gevangenis.

[5]) Aan Copie-geld, Papier en Drukloon verloor hij aan dit boekje 132 gulden.

[6]) Den juisten datum van zijn overlijden kan ik niet opgeven. Ondanks de welwillende hulp van den Heer N. de Roever, die voor mij in Amsterdam onderzoek daar naar deed, en van den Heer A. J. Servaas v. Rooijen, Archivaris van de gemeente

's Gravenhage, die daar ter plaatse nasporingen instelde, omdat v. Raij uit Amsterdam naar 's Gravenhage vertrokken is, zooals mij bleek uit de onderteekening van enkele tooneelspelen uit later tijd; terwijl ik zelf te Rotterdam daartoe pogingen aanwendde, gelukte het mij niet dien datum te vinden. Van der Aa noemt 1842 als zijn sterfjaar.

[8]) J. Hilman. Ons tooneel. Amst. 1879. blz. 266.

[9]) Desiderius Erasmus te Bazel. Amst. Belinfante en Comp. 1809. Opgedragen aan J. v. Teylingen, C. J. Blankenheim, J. v. Vollenhoven, M. Hoog en A v. d. Heim, Burgemeester en Wethouders van Rotterdam.

[10]) De Tooneelkijker. Amst. 1816—18. 3 dln. in-8.

[11]) a. w. Tweede deel No. 9.

[12]) a. w. Derde deel No. 1. blz. 29 30.

Toen mijn opstel reeds afgedrukt was, kwam mij een spotprentje op van Ray in handen, dat niet onvermeld blijven mag, nu er achter de aanteekeningen nog eenige ruimte ter plaatsing over is. Het stelt een man met een paardenkop voor, die boven op een drukpers gezeten, door een kozak, met een lans, daarvan afgestooten wordt. Twee mannen wier ketenen en banden verbroken zijn, staan voor de pers. Boven deze voorstelling leest men de eerste vier regels, onder de gravure de twee achtregelige koepletten van het volgende vers:

Ra . . . Ra eens, menschen! wie is dat,
Die hier *benaauwd* zit op zijn gat? —
Ik wed gij zult zijn naam niet raay-en,
Ten zij ge uit *Politie* een' *Fransche* haan hoort kraayen.

De Kozak *spreekt.*

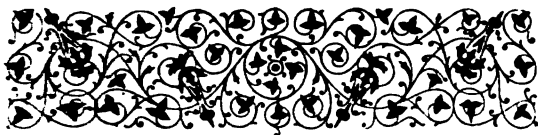
De Paardenkop, die al te lang
Met vuile *Inquisitie-dwang*,
Op Hollands drukpers was gezeten,

Moet daar van worden afgesmeten;
Men vreze nu niet meer zijn' magt,
Daar 't *welverdiende* loon hem wagt. —
Beef, diensteling der Fransche grooten!
Mijn lans zal u ter neder stoten.

Den drukker *spreekt.*

Bij 's Paardenkop's verdiende straf,
Valt ons den ijzeren kluister af;
Wij kunnen nu weer *drukken*, *schrijven*,
En hopen altoos vrij te blijven.
Van dat afschuwlijk *Monsterdier*,
Dat door zijn *politiek* getier
Zoo veele *drukkers* heeft doen beven,
En alle *lettermin* deed sneven.

Dit blaadje kwam uit bij H. Moolenyzer, Junior en is zeker zeldzaam daar het in de prentenverzameling van den Heer Frederik Muller ontbrak. Hij beschreef het naar het exemplaar van den Heer S. v. Gijn, te Dordrecht. In zijn Catalogus is het onder n°. 5917 omschreven als spotprent op Devilliers-Duterrage. In het IVe deel van dien Catalogus is dit echter verbeterd. Dat de Paardenkop op den bijnaam zijner moeder doelt, vermeldt Muller ook. Ik dank aan den Heer C. v. Ommeren het genot, deze niet onbelangrijke bizonderheid omtrent van Raij nog toe te kunnen voegen aan mijn opstel over dezen man.

Amsterdamsche Vondelingen.

DOOR

E. W. MOES.

II

Amsterdamsche kolfbanen.

In de bibliotheek van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap berust een zeldzaam boekje: Verhandeling over de oorsprong van het kolven, Onderwys in de Manier hoe het Spel gespeelt wordt, en Ordonnantie op het Kolven. De Nuttigheid van dit Spel boven anderen speelen aangepreezen. Register der Spreekwoorden, in het Nederduitsch en Fransch. En eindelijk een Naamwijzer der Kolfbaanen binnen en buiten Amsterdam, als ook in verscheide andere Steden en Dorpen. Opgestelt tot vermaak der Liefhebbers. De tweede verbeterde druk. Te Amsterdam. Bij Jan Roos, en Gerbrand Roos, Boekverkoopers. MDCCXCII," (kl. 8⁰) —

Het „VII Hoofdstuk" van dien „Naamwyzer der Kolfbaanen binnen Amsterdam en buiten de Poorten" volgt hier.

	Baanen.
Op Oostenburg in de Oostenburgerstraat, in de Swaan.	1
Op Wittenburg, Hoek Oosterkerkstraat, in 't Groene Huis.	1

Baane

. de Kadyk, in de Nieuwe Plaats Royaal, een Overdekte, 2 Banen en een kleine . . . .

. . . . . . dito de Toren van Kordaan, een Overdekte, een groote en een heele kleine Baan . . .

. . . . . . de drie Roozen, een Overdekt en een open Baan 2

In de laagte van de Kadyk, de Kaapse Kolfbaan, een Overdekt 1

. . . . . . de Lindeboom, 3 Baanen en 2 Overdekt. 5

. . . . . . de Kleine Swaan, een en een Overdekt. 2

. . . . . . de groote Swaan, 2 Overdekt . . . 2

. . . . . . de Eendragt, een en een Overdekt . . 2

In de Plantagie, de Gepreviligeerde Herberg . . . 3

Weesper Veld by de Joden Kerkstraat, in het Huis in 't Bos, een en een Overdekt. 2

Roeters Eyland over de Yzergietery 2

. . . . . Concordia, de Nieuwe Kolfbaan . . . 1

Nieuwe Agtergragt, over de Schans by het Weesperplein, in 't Groenewoud en naast dito 2

. . . . . . verder op, in Malta, op de hoek van de Roetersburgwal 1

. . . . . dito gragt by de Stads-Timmertuin . 1

Hoek Weesperstraat by het Plein, in 't Land van Beloften 1

Op de Weesperstraat, in de 3 Roosen 1

Nieuwe Keizersgragt, de Keizerlyke Kolfbaan, een en een Overdekt 2

Op den Amstel by de Agtergragt, in 't Loosje . . 1

Aan de Hooge Sluis by de Moolen 1

Aan de Varke Markt 1

	Baanen.
Aan de Moolen by de Utrechtsche Poort agter het Drilveld, 't Gilde Kalf in 't Vinke Bosje . . .	1
. . . . . dito daar naast, in de Royaale Kolfbaan	1
In de Vyzelstraat bij de Prinsegragt	1
Op de Baangragt by de Weeterings Poort, in een Onderhuis, in de Royaale Kolfbaan	1
Leidse dwarsstraat, in 't Land van Beloften . . .	1
Raamstraat by 't Leidse Kerkhof, in de Stad Parys, een Overdekt	1
End Loyerstraat in de Blindehoek, een Overdekt .	1
In de Elandstraat, in de Fransche Tuyn, twee en een Overdekt	3
. . . . . . de Swaan	1
. . . . . . de drie Baarsjes, een en een Overdekt.	2
In de Laurierstraat voorbij de tweede dwarsstraat, in de Wijnberg	2
. . . . . . in de Wildeman	1
In de Roosestraat de Blauwe Druif	1
In de Blomstraat by de Baangracht, in de Benyder.	1
In de Leliestraat by de Baangracht, in 't Vergulde Hek, komende achter uit op de Baangragt, een en een Overdekt	2
Op de Noordermarkt in een Gang	1
In de Anjelierstraat, na 't end, in Vreedenburg . .	1
. . . . . . in de Hooyberg	2
In de kromme Tuinstraat, in de Pijp	1
Aan de Cathuysers, in de Bahia	2
. . . . . . over de Bahia	1
Op de Lindegragt, in de Lindenboom, een en een Overdekt	2

Op de Palmgragt bij het Bruggetje . . . . . .
Op het Eyland . . . .
Op de Brouwersgracht, in de Kroon . . . . .
Op de Nieuwendijk, in 't Logement de Son . . .
Op de Fluweele Burgwal by de St. Annastraat, in d
Vergulde Schenkkan . . . .
Op de Nieuw Markt op de hoek van de Keizer straat, in de Eendragt, een geheel Nieuw Zoo van een Baantje by wyze van een Truktafel, me kopere stukjes; waar op met Ivoiren ballen Ge speeld word.

BUITEN DE POORTEN.

Buiten de Muider Poort na de Hogendyk in het oude Roomtuintje . . . .
. . . . . . op de Hoogendyk, Zeeburg . . . .
. . . . . . na de Diemer Meer, Schoonzigt, op de hoek een Overdekte en open Baan . . . . . .
. . . . . . Vredenburg, daar naast, een Overdekte en open Baan . . . .
. . . . . . de Oranje Boom . . . .
. . . . . . de Eendragt . . . .
. . . . . . na de Diemer Meer, Vredelust . . .
. . . . . . Nieuw Roosendaal . . . .
. . . . . . in de Alée Keulen . . . .
. . . . . . in de Nieuwe Plaats Royaal, een en een Overdekt . . . .
. . . . . . de Plaats Rooyaal een en een Overdekt
. . . . . . de nieuwe Herberg Stadwyk, twee en een Overdekt . . . .

Baanen.

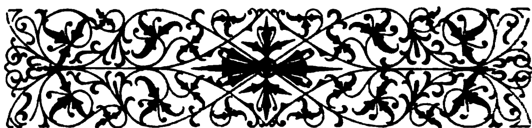
. . . . . . tegen over het zelve in Bloemenburg. 2
. . . . . . Meerzigt op de Hoek van de Ringsloot, een open en een Overdekt 2
. . . . . . het Maliehuis 2
Buiten de Weesper Poort, op de Amstel, het Muyder en Naarder Veerhuis 1
. . . . . . Lockhorst 2
. . . . . . Nooit gedagt een en een Overdekt . 2
. . . . . . in de Ysbreek 1
. . . . . . nog buiten het gebied in Meerna . . 2
. . . . . . de Schulp op de hoek Ringdyk . . 1
. . . . . . Roosendaal 2
. . . . . . in 't Regt Huis Diemermeer 1
Buiten de Utrechtsche Poort aan den Amstel in de Beerebyt 2
. . . . . . Paauwen Tuin, een Overdekt een extra groote van 111 voet, en een kleine 3
. . . . . . de Steene Brug 2
. . . . . . Amstelhoven 2
. . . . . . Bergen Vaarders Kamer 2
. . . . . . Hoedemakers Pad 2
. . . . . . Kuipers Pad, de Lindeboom, twee en een Overdekt 3
. . . . . . Rustenburger Pad, in Rustenburg . . 2
. . . . . . Stadlander, een extra groote van 130 voet en een kleine Baan 2
. . . . . . de Konynen Berg daar naast . . . 4
Buiten de Weeterings Poort, Hoek Weetering, in het Polderhuis een Overdekt 1
. . . . . . voorby de Overhaal, aan de Molen, in

Baanen.

. de Nieuwe Boon-akker, een en een Overdekt . . 2
. . . . . Buiten Cingel tusschen de Leidsche en Weterings Poort, in Malta, twee en een Overdekt. 3
. . . . . Vryheid, een en een Overdekt . . . 2
. . . . . Vestendyk 1
Buiten de Leidsche Poort, nabij buiten, twee en een Overdekt 3
. . . . . Overtoomsche Weg voor aan, in de twee Royaale Kolfbaanen, een en een Overdekt. 2
. . . . Buiten Hof, twee en een Overdekt . . 3
. . . . . Nooyt Gedacht 2
. . . . . Rustenbug 2
. . . . . Bloemenburg, twee en een Overdekt . 3
. . . . . Bloemendaal, een en een Overdekte . 2
. . . . . Hoek Pestbrug in de Schenkkan, twee en een Overdekte 3
. . . . . de Nagtegaal, eon Overdekt 1
. . . . . de Morgenstond, een Overdekt . . . 1
. . . . . Buiten het Gebied, Bramenburg, een en een Overdekt 2
. . . . . naby de Overtoom, het Wapen van Nieuwer-Amstel, een Overdekt 1
Buiten de Raampoort, op het Langebleekers Pad, in Vriendschap, een Overdekt 2
. . . . . op dito Pad, het Amsterdamsche Wapen, een en een Overdekt 2
. . . . . de Witte Zwaan 1
. . . . . aan 't end, de Hen, een en een Overdekt. 2
Buiten de Raampoort op Korte Bleekers Pad, Buiten Lust, twee en een Overdekt 3

		Baanen.
.	in de Pekelharingsgang, het Scheepje	1
. . . . . .	De vroege Morgenstond, een en een Overdekte	2
.	Hoek Pekelharings Gang, Nieuw Stadlander . .	1
.	Op de Hoek van het Kwaakers Dwarspad, in het Dorstige Hart, een en een Overdekte	2
. . . . . .	de Druif, een en een Overdekte . .	2
. . . . . .	Kwakers Pad, Watervliet, twee en een Overdekte	3
. . . . . ,	het Janhansjes Pad, de drie Royaale Kolfbaanen, twee en een Overdekte	3
. . . . . .	Zeemans Lust	1
. . . . . .	de Zwaan	1
. . . . . .	de Zwarte Os	1
. . . . . .	aan de Overzijde, bekend onder de naam van de Groote Kamer . . . . , .	2
	Nieuwe Tuinpad, de Roode Leeuw	1
. . . . . .	de Buiten Cingel tegen over de Poort, in de Oude Aanleg	1
. . . . . .	de Uitkyk	2
	Buiten de Haarlemmer Poort aan de 200 Roeden, twee en een Overdekte	3
. . . . . .	aan de 300 Roeden, een en een Overdekte	2
. . . . . .	aan de drie Baarsjes, buiten het Gebied, een Overdekt	1

In 1792 waren er dus in en om Amsterdam 217 kolfbanen. Hoeveel nu?

Een Familiedrama in den Patriottentijd.

DOOR

Mr. N. DE ROEVER.

Ik moet den lezer uitnoodigen zich te verbeelden, dat hij ongeveer een eeuw vroeger geboren werd dan het oogenblik, waarop hij het eerste levenslicht aanschouwde. Dit is op zich zelf niet zoo gemakkelijk als het schijnt, omdat ik mij veroorloof hem te vragen zich ook in de denkbeelden van dien tijd te verplaatsen, en er in door te dringen met het interest, dat ieder denkend burger der welvarende republiek stelde in de politieke verwikkelingen, die hij beleefde — hij mocht dan slechts heil gezien hebben in de anti-stadhouderlijke beginselen of gezworen hebben bij zijne aanhankelijkheid aan den oranjestam. Mij ontslaat de bereidwilligheid des lezers in deze van de noodzakelijkheid, om hem te kwellen met een „entrée en matière" van een paar vellen druks, welke hij zich — zoo hij dit mocht noodig achten — bij anderen veel beter kan verschaffen dan bij mij.

Met welke heftigheid ieder, die het in de staatkunde

bij het rechte einde meende te hebben, zijnen tegenstander aanviel en uitmaakte voor al wat leelijker dan leelijk was, dat wijzen niet alleen de talrijke schotschriften maar ook de dagbladen en periodieken dier dagen uit, en het kon wel niet anders, of de partijwoede, die de twee talrijke partijen in den lande voortdurend tegen elkander in 't harnas hield, vertoonde zich ook binnenshuis, in den engen familiekring, waar de gevoelens verdeeld waren. Dit gaf natuurlijk niet zelden aanleiding tot tooneelen, die de gemoederen heftig in beweging brachten, omdat alles in vollen ernst geschiedde, maar die in lateren tijd — toen de menschen tot bedaren gekomen waren — evenveel stof gaven tot vroolijkheid, omdat later alleen de komische zijde er van in 't oog sprong. Na een dertigtal jaren hadden de wilde haren zoowel bij Prinsman als bij Patriot plaats gemaakt voor een bezadigd grijs, en als dan de oude vijanden rond den familiedisch of de theetafel gezeten elkander den minder goeden ouden tijd in 't geheugen terugriepen en de heftigheden van vroeger gulweg voor dwaasheden uitmaakten, dan zetten de jongeren de ooren open en luisterden met graagte naar de verhalen, die werden opgedischt.

Menigeen bewaarde ze in zijn geheugen, en als hij, zelf op jaren gekomen, zijn zonen en neven iets vertelde uit den patriottentijd, dan was hij zeker van den bijval zijner hoorders, omdat hij zijne en hunne vleeschelijke voorvaderen met hunne naaste verwanten als helden van 't verhaal liet optreden.

Het zou mij verwonderen indien niet in verschillende

familiën verhalen van dien aard in omloop v
een eigenaardig licht werpen op de verhoudi
dien zonderlingen tijd.

Mij viel het voorrecht te beurt zulk een v
eene geachte amsterdamsche familie te hoo
toestemming van den verteller maak ik daa
dit jaarboekje gebruik. Hij had zelfs de vrien
een aantal brieven en bescheiden ter mijner
king te stellen, waardoor ik in de gelegenhei
verhaal eenigzins afteronden en aantevullen.
ééne voorwaarde verbond hij aan zijne toestemm
n.l. van de namen der betrokken personen t
gen, iets wat ik gemeend heb niet te mogen

Het was op een donkeren herfstavond van
1791, tegen zes uur ongeveer, dat een jongman
de Brouwersgracht door de Dommerstraat naar
lemmerdijk ging, door een klein poortje, dat zic
overigens blinde muur bevond en dat op een k
telkens personen had zien verdwijnen, die v
kanten naderden. Hij zou er verder niet aan
hebben als hij een klein uur later denzelf
nemende, om naar huis te gaan, op dezelf
niet een zonderling geluid vernomen had, dat
niet kon onderscheiden, maar dat hem, toen hij
tijd aandachtig had staan luisteren en alles
gehoord had met elkaar in verband bracht,
onrechte toescheen het eigenaardig geluid te zijn
een troepje ongeoefende militairen gemaakt wo
exercitie, afgewisseld als het werd door telkens l

commando's, waarvan hij echter geen woord kon verstaan. Het poortje was nu gesloten, zoodat hij in zijn voornemen, om eens even binnen te kijken — eene onbescheidenheid, die de eenige slecht brandende lantaarn in de straat hem wel zou veroorloofd hebben — verhinderd werd. Dat juist maakte hem nieuwsgierig, en toen hij op den hoek van de Vinkenstraat in den welbekenden tabakswinkel waar „de rookende Indiaan" uithing en het pijpenmakerswapen op de luifel stond, de welgedane tabaksverkooper over den onderdeur zag liggen, waarvan het glazen bovenstuk gedeeltelijk was opgeschoven, stapte hij onwillekeurig de stoep op, vroeg een half pond varinas en begon een praatje. Al spoedig hadden zij het over de politiek, waarbij de een weldra bemerkte, dat de ander evengoed een prinsman was als hij zelf, schoon bij den jongeling het oranje heller gekleurd was dan bij den ouden man. Nauwelijks had dan ook de tabakskooper door het presenteeren van een pijp zijnerzijds een bewijs van vertrouwen gegeven, of de jongman kwam met de vraag voor den dag, wie er toch wel achter dat poortje woonde.

„Wonen, achter dat poortje, sinjeur? Eigenlijk niemand, want er is een open plaats achter, die ik in mijn jeugd nog als een heel aardige tuin gekend heb. Maar tegenwoordig — en al langer dan twintig jaar — staat er achter op die plaats een half steen half houten gebouw, dat uitkomt in het achterhuis van het groote huis daarnaast, waarin Willem van Rode zijn schuiermakerij uitoefent en zijn kurkbergplaats heeft."

„En wat is dat voor een man?"

„Ja, hij is een heftig patriot, maar een trouw klant van mijn winkel. Hier in de buurt hebben zij het hem erg lastig gemaakt, zoodat hij nu het grootste gedeelte van het jaar buiten de poort in een stevig zomerhuis woont, met een fraaien tuin er bij. In het huis hier in de straat houdt hij nu zijn kantoor. Het gebouw daarnaast is de werkplaats. Daarin drilt hij bij nacht en ontijden voor zijn pleizier de jonge mans uit de wijk, die vóór de gezegende omwenteling in het exercitie-genootschap „tot Nut der Schutterij" zouden opgenomen zijn."

„Maar waar halen zij sedert het ophalen der wapenen hunne geweren vandaan?"

„Wel, van Rode laat zijn manschappen grootendeels exerceeren met zware stokken met lood beslagen. Slechts enkelen houden er een schietgeweer of een piek op na. Daar vallen zeker heel wat hartige woorden tegen de herstelde Constitutie! Als een waar heethoofd ijvert hij voor de Keezen. Men zegt, dat hij al eens bij Mijnheer den Schout is geroepen, maar dat hij er toen met eene waarschuwing is afgekomen. Overigens weet niemand iets kwaads van hem. Hij is best voor zijn zaak, waarvoor hij dikwijls verre reizen maakt, tot zelfs in Spanje. Men zegt dat hij wat hoog in zijn wapen is. Maar dat komt zeker van al dat reizen! Dat geeft den mensch zoo'n gansch andere plooi. Ik heb het ten minste nooit ondervonden. Hij heeft mij dikwijls een mand lekkere peren uit zijn tuin meegebracht en mijne vrouw allerlei mooie bloemen, die hij zelf kweekt. Zulk een klant houdt men te vriend!"

„Ik geloof, dat mij die keezen-peren niet gesmaakt zouden hebben.”

„Och jongman, als ge eenmaal op mijne jaren gekomen zult zijn, dan zult ge wel hebben leeren inzien, dat men zich niet wegens politieke redenen, en allerminst om een mandje peren kwade vrienden met zijn buren maakt.”

Dit antwoord achtte de aangesprokene wat zonderling voor een man van beginselen. Hij zou zich van een kees geen weldaad, geen beleefdheid hebben laten welgevallen. Ja, hij dacht er een oogenblik aan, om het hem zoo even bekend geworden verboden broeinest van den pratriotschen clubgeest aan den Heer Officier te gaan bekend maken. Het stuitte hem echter tegen de borst, om de rol van verklapper te spelen. En bovendien kwam hem het beeld voor den geest van een lang jongman met een geelbruin aangezicht, levendige donkere oogen en kastanjebruin haar, die hem, zelf nog een schoolknaap, dagelijks voorbij liep, vriendelijk hem toeknikkend, en voor wien hij in dien tijd een ontzaggelijken eerbied koesterde, omdat die jongman op de latijnsche school ging en een grooten stapel boeken onder den arm droeg. Die eerbied was in een stille erkentelijkheid veranderd, nadat hij eens, door een paar schoolmakkertjes in den steek gelaten, zich plotseling alleen had bevonden in een buurt hem volkomen onbekend, waarin hij reeds geruimen tijd had rondgedwaald, toen die jongman hem als reddende engel verschenen was, hem bij de hand genomen en al pratende had tehuis gebracht. Den naam van dien jongman had hij niet vergeten, schoon er jaren

over verloopen waren sedert hij hem het laatst had gezien en dit onbeteekenende voorval uit zijn jonge jaren hem in het geheugen was gekomen Aan dien redder herinnerde hem nu plotseling de naam van des tabaksverkoopers buurman, en zoo vroeg hij terstond:

„Kent ge ook Adriaan van Rode?" — en op het bevestigend antwoord vervolgde hij — „Wat is er van hem geworden "

De tabakskooper vertelde hem niet zonder omhaal van woorden, dat hij vroeg gehuwd en reeds vader was van een paar aardige jongens, maar dat hij ook al zoo'n politiek heethoofd, precies als zijn vader, geworden en vervuld was van het denkbeeld, om de schutterij te hervormen. „Daarover heeft hij een paar jaren geleden een voorstel ingediend aan den krijgsraad. [1]) Ik heb nog het papier bewaard, waarop zijn voorstel gedrukt staat " En terwijl hij nog voortging met eenige levensbijzonderheden te verhalen, rommelde hij met de hand in een ongesloten toonbanklaadje, en haalde er van tijd tot tijd een toegevouwen papier uit, dat hij even opende en weder in het laadje wierp, totdat hij er één vond, dat hij met een „ziehier lees het eens" aan zijn bezoeker overreikte en er de opmerking aan toevoegde „dat was nu toch al te gek voor de eer van de amsterdamsche schutterij. Daar moeten dan wel heel wat calissen in gekomen zijn!"

En terwijl de tabakskooper voorzichtig de drie kaarsen in zijn winkel snoot, las onze jongman het stuk, dat hem was ter hand gesteld.

Medeburgers:

„De Ondergeteekende, overreed van de verplichting, „welke op ieder legt, die door 't Volk tot eenige Post „gekoozen, en deszelfs vertrouwen waardig gekeurd is; „dat Vertrouwen, 't welk zijne Medeburgers in hem ge„steld hebben, zich meer en meerder te trachten waardig te „maken, en voor derzelver belang waakzaam te zijn, „dat belang, 't welk bij een rechtgeaard Burger zo „zwaar, ja, zwaarder weegt dan 't billijke zelfbelang, „doet den Ondergeteekende aan deeze Vergadering voor„dragen:

„Dat, daar de billijkheid vorderd, dat den eenen Burger „niet boven den anderen belast word; of dat hij tevens „vergoeding ontvangt; — dat, ofschoon 't wel waar is, „dat den Staatsman en wakende Burger, zijne diensten „aan 't Vaderland niet tegens Goud moet doen opwegen; „echter de omstandigheden van een aantal Burgers zo„danig zijn kunnen, dat zij naar billijkheid eene gedeel„telijke vergoeding voor hunne diensten kunnen, mogen, „ja, moeten vorderen.

„En dat aantal, Waarde Medeburgers! is de achtings„waardige kring van Ambachtslieden; — Zij, die in 't „sweet huns aanschijns hun brood eeten, — Zij, die zo „bereidwaardig toegesneld zijn ter wapening, en daar „door zo menige verwijfde Wellusteling beschaamd hebben; „— Zij, die getoond hebben, te willen, te durven opoffe„ren aan de Vrijheid — maar, moeten zij die last blijven „torssen, zonder dat men de hand biede ter hulpe? — „Zal men den Handwerkman zijne Vaderlandsliefde zoo „duur doen betalen, en van hem, ten koste van zijn

„Gezin zoo veel opoffering begeeren? — dat ware geen
„Gelijkheid, geen Broederschap!

„'t Is om deeze reden, dat de ondergeteekende, (: in
„aanmerking, dat er in de Organisatie niet gerept word
„van eenige vergoeding of douceur aan de wakende Bur-
„ger, voor zo veel verzuim van tijd, verduuring van koude
„en ongemak, en opoffering van rust:) voorsteld:

„Om bij de Municipaliteit aan te dringen, dat er wierde
„vastgesteld een jaarlijks douceur (: bij voorbeeld *f* 5 — :)
„voor alle Schutters, en dubbel (: dus *f* 10.—) voor de
„Corporaals, dat daarenboven aan Corporaals en Schutters
„wierde betaald *f* 1.— voor elke Dagwacht.

„Dan dat men mij mogelijk zal te gemoet voeren, dat
„Stads Finantie niet toelaat zoodanige vergoeding, en dat
„het Fonds der Contributien mede niet vermogend is van
„hierin te kunnen komen; -- Des proponeere een middel,
„'t welk naar mijn gedachte gemakkelijk uit te voeren is,
„en dat op billijkheid rust. — te weeten, dat ieder van
„18 tot 60 jaren, dewelke van de Wacht verschoond is,
„buiten zijne gewoone Contributie, betaale voor elke Dag-
„wacht, die de Compagnie, in welks Wijk hij woont,
„doet, 12 Stuivers. — en elke Weduw of Vrijster, welke
„eenigzins vermogend kan beschouwd worden 6 stuivers.

„En welke Contributie, (geheven op de meest gemak-
„kelijke wijze) in een Bataillons of Algemeene kas gebragt,
„wel toereikende zou zijn, te meer, daar ik van de braaf-
„heid van elk Burger, dewelke niet in de termen valt,
„van zijn Gezin, door 't waarneemen der Wachten te
„benadeelen, verwachte, om edelmoedig genoeg te zijn,
„en voor de vergoeding, die aan zijne Medeburger, de-

„welke door zijnen handenarbeid zich moet geneeren, „competeerd, te bedanken.

„Indien, Waarde Medeburgers! dit uwe goedkeuring „wegdraagt, dat dit dan gebragt worde ter Tafel der „Algemeene Vergadering, en door haar goedgekeurd zijnde; „aan de Municipaliteit. – terwijl echter in 't tegenover-„gesteld geval, de ondergeteekende aan zig voorbehoud, „zodanig gebruik van dit voorstel te maken, als hij zal „vermeenen overeenkomstig zijne verplichting en begin-„selen te behooren.

„Waarmede, na Heil en Broederschap

Uwe Medeburger,

ADRIAAN VAN RODE."

Onderwijl beschouwde de winkelier zijn bezoeker en dacht bij zich zelven: als hij niet de zoon van den hout-kooper de Heyden is, dan heet ik geen Jan Abels meer." —

Langzaam vouwde de bezoeker het papier weer op en gaf het den eigenaar met de eene hand over terwijl hij het zakje tabak met de andere in zijn rokzak stak. Hij was juist van plan Abels te vragen of hij hem het papier niet wilde afstaan, toen deze hem voorkwam met de woorden:

„Och, gij moogt dat ding wel behouden. Maar zeg mij eens even, heet u niet de Heyden. Ja? Nu dan heb ik uw vader goed gekend. Wij kolfden samen altijd na het schutteren en Zondags na de middagkerk buiten de Raampoort in „Vredenburg." De goede man was ons allen op de kolfbaan de baas."

„Ja, daar was mijn vader een groot liefhebber van",

zei de Heyden, en hij knoopte zijn rok toe, zette zijn steek op en met een: „goeden avond" verliet hij den winkel. Onderweg dacht hij nogmaals over het voorstel, dat hij nu gedrukt in den zak had, na en meende, dat het toch zoo gek niet was als zijn vaders vriend wel beweerde.

Het is twee uren later.

In het groote huis naast de open plaats zijn twee vensters flauw verlicht. Het zijn de vensters van het kantoortje van den ouden van Rode. Op het middenstuk van een dubbele lessenaar met vier plaatsen staan twee kaarsen, die een tamelijk goed licht werpen op een folio-boek, waarin de oude heer bezig is de namen aan te teekenen van allen, die heden avond opgekomen waren. om zich naar zijne bevelen te schikken, eenige manoeuvres en de handgrepen van het schietgeweer te leeren.

Aan den wand van het vertrek hangen eenige prenten achter glas in smalle gladhouten lijstjes. De beeltenis van vader Hooft en van Cappelle tot den Poll nemen de eere-plaatsen in, aan beide zijden van een fraai gekleurde prent voorstellende de aanbieding der vaandels aan een der burger-vrijcorpsen in de Nieuwe Kerk. Iets verder hangt een wapenschilderijtje, dat wel heugenis schijnt te hebben van anderhalve eeuw. Tusschen de ramen prijkt een met de pen geteekenden stamboom, welken de oude heer slechts weinig jaren geleden zelf heeft vervaardigd, en die al de afstammelingen aanwijst van 's mans overgrootvader, die zich in 't midden der zeventiende eeuw als de eerste uit zijn geslacht

nedergezet. Verder prijken tegen den
htjes op de stad Cadix en een paar
steden, een kaart van Spanje en van
het model van een schip, geheel van
onder een glazen stolp op een zwaar
staat, waarin de kantoor- en de
ens het magazijnboek plegen gebor-
Een paar tafeltjes met monsters van
een viertal stoelen met hoogen rug
t voltooien het meubilair.

Naast het schuifraampje, waardoor
et loon wordt uitbetaald, hangt nog
rdpapier geplakt, welks keerzijde een
tad met de wijkverdeeling voor de
te aanschouwen geeft, een geschrift,
n letter u herinnert aan de hand,
n den stamboom schreef, en waarvan
:

eboden der Heeren Staten."

n ongeveer dertig jaar, die daar ter
ts anders dan de wijkverdeeling zag
noeite, om bij het twijfelachtige licht de
n vermaakt er zich blijkbaar koste-

n van zijne vroolijkheid weten, luister
hij als het ware zich zelven voorleest.

eren uwen Staten die u uit de Slavernij
r eenige tijd uytgeleyd hebben."

'T EERSTE GEBOD.

„Gij en zult geen anderen dan Oranje Staten v uw aangezichte hebben."

'T 2de GEBOD.

„Gij en zult u geen gesneden beeldt nog ee gelijkenisse maken; nog van Vader Hoofd, die Vrankryk is, nog van Capelle, die in de aarde nog van eenig Patriot, die in het water gesmee en onder de aarde is; Gij en zult om die n zugten nog weenen, want wij de Heeren Sta zijn Heersuchtige Staten, die de versmading v Oranje niet hebben kunnen vergeven, also wij or magt van hem alleen ontfangen. Daarom zullen v u, of uwe kinderen laten bezoeken door het J. Hagel, alzo wij zeer wel weeten bij een vrij Vo daar geen Regt toe te hebben, maar wij doen m dadigheid aan duyzende, die Oranje schreeuwe schatten opbrengen om ons rijk te maken, en on geboden onderhouden."

'T 3de GEBOD.

„Gij en zult den Naam der Heeren Staten ni zonder Oranje noemen, want wij Heeren zullen ni onschuldig houden, die onsen naam ydelijk g bruyken."

'T 4de GEBOD.

„Gedenk den 2^den^ Maart, dat gij uw ligt niet ve geefs laat branden. Allen dagen moet gij nu oranj dragen, of gij wordt getrapt en geslagen, maar de

8sten Maart is de geboortedag van den Prins, den Heer uwer Staten, dan zult gy niet nalaten dubbeld oranje te dragen, Gy, nog Uw Zoon, nog Uw dochter, nog Uw dienstknegt, nog Uw dienstmeyd, nog Uw paard voor de mistkar, nog Uw vreemdeling. die met jenever-oly loopt: want op dien dag is de Prins geboren, daarom bepaalde de Heeren deezen dag, om op dezelve te illumineeren."

'T 5de GEBOD.

„Eert als uwen Vader de Prins, en als uw moeder zijn wijff, opdat gij niet naar Weezel wordt gedreeven, en uwe dagen verlengt worden, daar de Prins uw Heer U aan vetten ampten helpt."

'T 6de GEBOD.

„Gij en zult niet doodslaan den Keesen."

'T 7de GEBOD.

„Gij en zult het Regt niet reekenen."

'T 8ste GEBOD.

„Gij en zult niet steelen, als onder het plunderen."

'T 9de GEBOD.

„Gij en zult geen echte getuigenis voor Patriotten geeven."

'T 10de GEBOD.

„Gij en zult niet begeeren een zoldaaten snaphaan, Gij en zult niet begeeren een zoldaaten patroontas, nog zijn kruit, nog zijn lood, nog iets dat van een zoldaat is."

„Dat is uitstekend!" roept hij uit. „Een fraaie tegen ger van de twaalf artikelen des Oranje-geloofs! Wan hebt ge dat opgehangen, van Rode? Dat heb ik nooit gezien!"

De spreker, Pieter van Doorne, is de onderbevelhebber het troepje, dat heden avond aan het exerceeren wa

„Toch hangt het er al een jaar of vier, ik meen seden plundering. Draai het bord maar om, en ge zult zien, wij het tiende gebod nakomen", zeide van Rode, terwijl zijn boek dichtsloeg en opstond van de lessenaar.

„Ja, de burgerwapening is het eenige, dat ons in st zal stellen, om het vaderland te redden van het wi verderf, waarin Oranje het brengen zal."

„Wij Bataven zijn geen volk van knechten", hernam v Rode. „De aristocraten mogen om der wille van h belang in '87 zich naar Oranje gewend hebben, w democraten zijn trouw gebleven aan de ware beginsele Wij hebben onze aangeboren rechten even goed als regenten, en onze plicht als mensch gebiedt ons daarvo optekomen. Ik vrees dat het bloed zal moeten kosten!

„Als wij de macht in handen hebben dan zal 't gan uit zijn met het schandelijk uitzuigen van 't land e 't vloekwaardig onderdrukken van het volk. Dan kom de beurt aan de aristocraten zelven om te proeven, wa vernedering is! Dan hebben wij het recht hunne valsch heid te wreken! Laat het dan hoofden kosten voo mijn part."

„Zoolang wij die macht niet hebben zal men ons ver trappen. Burgerwapening kan niet alles doen: de Fran schen moeten ons ter hulp snellen."

„Ja, daarop hoopt ieder der onzen."

„Nu, de emigranten zitten niet stil!"

„Dat wil ik wel gelooven."

„Maar wij moeten geduld hebben. Die edele vrijheidszonen zullen komen in het gezelschap van allen, die in '87 het land ruimden. Weet ge wel, dat hier uit Amsterdam alleen bijna 8000 menschen geweken zijn na 't herstel van Oranje?"

„Wat wonder! Zij zagen het onweer aankomen en schuilden voor de bui. Hadden de trouwe Hogendorp en Hovy, Vilattes en onze ijverige notaris Geniets, Hespe en Verlem hetzelfde gedaan, dan zaten zij niet achter de tralies of zij hadden geen vonnis van bannissement ten hunnen laste!"

„Vergeet de geconstitueerden niet, en Scholte, de brave bode van de burgersocieteit, die om der wille van de vrijheid dapper de geeseling doorstond. Zij verdienen allen den dank van ware Bataven, omdat zij de verfoeielijkste der regenten, dat doemwaardig negental hielpen afzetten", riep van Rode met verheffing van stem.

„Zacht wat, zacht wat, kapitein, laat ons voorzichtigheidshalve de staatkunde liefst buiten bespreking houden. Ik heb u buitendien nog iets anders te vragen."

„Neen," antwoordde van Rode, tot wien de laatste woorden nauwelijks waren doorgedrongen. „Neen, ik wil lucht geven aan mijne billijke verontwaardiging! Hier onder mijn eigen dak mag ik toch wel vrij uit spreken! Ik zeg u, dat de aristocraten in hun heiligschendend verbond met Oranje de vrijheid te gronde richten en het vaderland verderven. Het woest, dom

en misleid gemeen moge hunne zijde houden, de kern der burgeren — en dat zijn wij, de demokraten, die immer voor de vrijheid alles hebben opgeofferd — wij zijn als ware patriotten van onze vaderen nog niet verbasterd" . . . .

„En zullen ook niet verbasteren . . . . al krijgen wij niet altijd loon naar werken."

De toon, waarop van Doorne deze laatste woorden uitsprak, gaf duidelijk te kennen, dat hij ze op zich zelven toepaste. Plotseling daalde dan ook het peil van van Rode's opgewondenheid en met eene verbazing, die op zijn gelaat te lezen was, vroeg hij kortaf: „Hoe zoo?"

„Gij hebt mij tot de gevoelens van ware vaderlandsliefde gebracht. Ik liet mij gaarne door u overtuigen en thans eerst besef ik hoe diep Oranje te verachten is. Gij hebt mij veel vriendschap bewezen en heel uw vertrouwen geschonken — daar ben ik u dankbaar voor. Maar ik had meer gehoopt. Ik zou gelukkig zijn, indien ik eens uwe dochter Catrina mijne vrouw had mogen noemen, maar zij schijnt mij niet bijzonder genegen te zijn. Gij kent mij! Nu vraag ik u — ik smeek er u om, — wilt gij mij mijn voorspraak bij haar zijn?

De aangesprokene zweeg en zeide eindelijk dralend: „Uw verzoek doet mij leed, omdat ik u in de hoop op mijne tusschenkomst moet teleurstellen, hoe gaarne ik persoonlijk u ook tot mijn schoonzoon had aangenomen. Maar het strijdt met mijne begrippen van vrijheid, om eenigen invloed uit te oefenen op mijne kinderen bij de keuze van een echtgenoot. Ik ben niet van zins hierin te ver-

anderen. Mijne kinderen moeten geheel vrij en onbevooroordeeld beslissen."

„En als er nu eens een Oranjeklant om hare hand kwam?"

„Dat is niet mogelijk" zeide van Rode kalm en beslist. „Catrina heeft bataafsch bloed in de aderen. Zóó ontaard is zij niet, om haar geluk te zoeken aan de zijde van de verdervers des vaderlands. Ik mag er trotsch op zijn al mijne kinderen tot trouwe aanhangers onzer partij te hebben opgevoed! Of heb ik de acte van qualificatie niet met mijn beide zonen geteekend? en . . . ."

„Ja, van uw zonen spreek ik niet, en ik wil ook geen kwaad zeggen van uwe dochters, maar ik vrees, dat als de liefde in 't spel komt, de beginselen der oprechte vaderlandsliefde zullen moeten wijken. Zoo zijn de vrouwen!"

„Halt wat, dat mag in 't algemeen waar zijn, voor mijne dochters gaat uw uitspraak niet op. En zoo er gevaar voor bestond, dan heb ik mijn vaderlijke macht nog, om er een stokje bij te steken. Ik zal mij mijne kinderen niet van 't hart laten scheuren! Wees dus gerust" — vervolgde van Rode met een lachje — „als zij u niet tot haren man kiest, dan zal een ander waar patriot de gelukkige zijn!"

„Magere troost" hernam van Doorne. „Gij schijnt mij toe trouwer aan uwe beginselen dan aan uwe vrienden te zijn."

„Ik zou mij schamen, als ge het omgekeerde kondt zeggen."

„En ik zou er wellicht meer en beteren kans op ge-

luk door krijgen. In ieder geval, ik verlang zekerh
Wilt gij mij die niet verschaffen, dan zal ik het
dienen te doen. Sta mij toe morgen avond bij u bui
te komen en met Catrina te spreken."

„Wel zeker, maar niet te vroeg, want ik ga 's m
dags eenden schieten aan den Hoogendijk, langs het
Wordt het u dan soms wat laat, dan kunt ge in d
koepel blijven overnachten."

„Dat neem ik aan! Dat zou een goed teeken zijn
zei van Doorne met een verheugd gezicht. „ik heb
vaak genoeg gelogeerd, om te weten, dat men er go
slapen kan!"

De beide mannen namen afscheid van elkander. Va
Rode liet zijn jongeren vriend uit, grendelde de deu
deed het licht op het kantoor uit en ging naar ee
binnenkamer, waar hij reeds in het dons van 't zwar
notenhouten ledikant met gedraaide stijlen rust vond
voor zijn vermoeide leden toen van Doorne nog rond
doolde in de duistere straten, nu eens vol hoop, dan
weder, en meest, zeer ongerust over den uitslag van den
stap, dien hij morgen zou wagen.

Het schoone herfstweder lokte op een Zondag van
den Novembermaand menig burger buiten de poorten.
De buitensingels zijn dan ook heden vol van wandelaars
en van chaisen en fourgons; overal hebben de herber-
giers het druk om hunne bezoekers te bedienen. Een
aantal deftige koetsen komt van lieverlede de Haarlem-
merpoort uit en rijdt den weg op naar Haarlem. Vele
voetgangers kiezen dien mede, om Sloterdijk te be-

reiken en langs het Y terug te keeren, waar de liefhebbers van het zeilen heden wegens het frissche briesje druk heen en weer kruisen en aan het meestal stille vaarwater met hunne boeiers en pleziervaartuigen eene eigenaardige levendigheid geven. In de zomertuinen aan den Hoogendijk wemelt het van bezoekers, die in de lichte gebouwtjes op de eene of andere verfrissching of hartversterking onthaald worden. Lang zal het niet meer duren of de eigenaars zullen weder de koepels — want de meeste dier tuinen hebben geen eigenlijk bewoonbaar huis, — sluiten en den tuin aan den zorg van een veertiendaagschen tuinman overlaten. Zij genieten nu nog van dien zomerschen Zondag, wellicht de laatste schoone van het jaar, en al hunne gasten verheugen zich met hen. Tusschen al die tuinen in liggen twee grootere, men zou ze buitenplaatsjes hebben kunnen noemen, waarin stevige huizen gebouwd waren, die slechts voor korten tijd in den winter worden verlaten. Zij dragen de namen Croostwijk en Roosendaal.[1])

Wat het laatste buitentje aangaat, het kon geen beteren naam dragen. De oude heer van Rode bewoont het en heeft de perken volgeplant met geurende rozenstruiken en ander fraai bloemhout en kweekt in verschillende bakken allerlei fijne en zeldzame gewassen, die nu langzamerhand weer worden opgeborgen. Heel den morgen is hij met zijne twee zoons daaraan bezig geweest, zoodat hij de rust wel verdient, die hij thans met hen beiden en met een paar verwanten en politieke vrienden geniet in den zwaren, twee-verdiepings koepel, waarvan de onderste kamer tot slaapvertrek en de bovenste tot

zitkamer is ingericht. De breede ramen zijn aan twee kanten opgeschoven, zoodat het gezelschap een ruim uitzicht heeft op de stad en over het Y. Ieder van het zestal heeft van lieverlede zijn pijp van het rekje genomen en dampt onder het genot van een kelk spaansche sect er flink op los. Een aantal pijpen bleven nog hangen. Drie daarvan dragen de namen van vrienden, die het in de verprinste Republiek niet hadden kunnen uithouden en onder de torens van St. Omer de vrije lucht waren gaan opzoeken. Hunne pijpen bleven er hangen omdat, zegt van Rode, ze met de hulptroepen der edelaardige fransche natie ieder oogenblik in 't vaderland kunnen terugkeeren. Van tijd tot tijd komen er langs bedekten weg brieven, welke deze verwachting gaande houden. Een vierde pijp behoort aan van Doorne. Sedert drie weken, toen hij het laatst buiten kwam, heeft hij niets van zich laten hooren. Zijn bange vermoedens zijn uitgekomen. Hij is afgewezen. Het heeft van Rode leed gedaan, maar hij had het zich wel kunnen begrijpen, dat zijne dochter weinig zin bleek te hebben in den bleeken, roodharigen wijnkooper.

Terwijl de dames in een groot rozenprieel met uitzicht over 't land dicht bij het huis zitten praten over huishoudelijke onderwerpen, en grootmoeder zich bezig houdt met een paar van hare kleinkinderen, hebben de heeren in den koepel het als altijd druk over de politiek. De oranje-regenten krijgen er geweldig langs heen. De snoode Dedel, de valsche Rendorp krijgen hun beurt evenals Burgemeester Beels en de vroedschappen Alewijn, van der Goes, Muilman en Munter. Menig woord

van lof wordt daarentegen Hogendorp en Hovy ten beste gegeven, maar de hartelijkste waardeering droeg de vijfenzeventig jarige Oud-Burgemeester, Vader Hooft, weg. „Ware hij slechts een dertig jaren jonger" zegt de oude heer van Bolden Harreveld — met wiens dochter van Rode's oudste zoon verloofd is, — „dan zou er van dien waardigen regent een ontzettende kracht tegen Oranje kunnen uitgaan."

„Zijn gevierde naam werkt nog zooveel uit, dat wij mogen hopen hem nog lang in leven te behouden," meende van Rode.

„Een ommekeer van zaken zie ik vooreerst nog niet komen," oordeelde van Rode's eersteling. „Er zullen nieuwe mannen moeten zijn, met jeugdige krachten, om de goedgezinden te leiden."

„Wij kunnen er niet aan denken" — zeide van Bolden weder. — „De prins, diens dienaren en pluimstrijkers zitten te vast in 't zaël. Zelfs ons geheim comité zal er niets tegen vermogen. Neen, wij zullen de vrijheidszon niet meer zien opgaan! Misschien onze kinderen of kleinkinderen!"

„Hij is zwaarmoedig gestemd vandaag," dacht van Rode.

„Ik ben 't met van Bolden eens. De stadhouder is er voor goed boven op," — voerde Cornelis van Rode aan — „en ik weet niet, of het niet verstandig zou wezen zich langzamerhand naar de bovendrijvende partij te wenden. Of is rust en orde niet een eerste noodwendigheid in den staat. Het bewind, dat dit waarborgt, bevordert de welvaart, en daarop komt het ten slotte toch slechts

aan! Moeten wij dan door onvruchtbare tegenkanting zijne handelingen tegenwerken? Ik durf daarop geen ja zeggen. Als het daarentegen orde en rust niet kan handhaven, dan eerst wordt het voor de andere partij tijd om optetreden."

Op deze woorden van zijn broeder stoof de oude van Rode op:

„En de rechten van den mensch dan, die door Oranje en de zijnen vertrapt worden! Wilt gij die prijs geven? Het edelste wat de burger bezit! Om die te handhaven moeten wij den strijd volhouden, door daden bewijzen, dat er geen rust, geen orde onder welke burgerij ook kan zijn, wanneer er ontevredenheid bestaan blijft op dit punt. Maar daarom bekommert gij u weinig! Gij hebt het te goed, Kees! Uwe paarden hebben het beter dan menig uwer medeburgers. Gij vreest het uwe te verliezen in plaats van des noods goed en bloed opteofferen voor de zegepraal der democratie! Ik heb al lang meenen te bespeuren, dat gij flauwhartig wordt. Ge loopt me te veel met uwe vrouw naar de oranje-dominés. Ik weet wel, dat zij mij voor een oproermaker uitscheldt, — daarover zal ik mij niet warm maken! — maar het ergert mij, dat ik u moet zien verminderen in ijver! Als ge overloopt, dan behoeft gij geen voet meer over mijn drempel te zetten."

„Vader" — zei Adriaan van Rode, „laat mij oom Kees eens voorlezen, wat gij in ons stamboek geschreven hebt."

„Het kan wellicht bijdragen, om den vaderlandschen geest bij hem wat op te frisschen."

Reeds was Adriaan opgestaan en naar een hoekkastje

geloopen, waarin eenige boeken van allerlei formaat waren geborgen. Een compleete patriottische bibliotheek met allerlei blauw-boekjes. Hoog daarboven uit stak een ouderwetsche foliant met rood schaapslederen rug. Het bevatte de opsomming van al de voorouders der van Rodes, met gekleurde wapens, en was niet in den laatsten tijd samengesteld. In zijne democratische denkbeelden ademende omgeving moet dit gedenkstuk der feodaliteit zich zonderling te moede gevoeld hebben. De oude van Rode schijnt dit zelf ook eenigzins te hebben ingezien, en terwijl hij zijne in eere gehouden familietraditiën wilde huwen aan zijne politieke belijdenis, had hij het stamboek een weinig trachten te naturaliseeren door er eene echt patriottische verzuchting in neer te schrijven. Het boek had het even goedig toegelaten als de op zijn bladen beschreven vaderen, wier sympathie voor de beginselen van hun naneef zeker niet boven twijfel verheven was.

Met één greep had Adriaan het boek te voorschijn gehaald en neergelegd op de tafel. Hij sloeg het open bij de tweede pagina en begon:

AAN MIJNE THANS LEVENDE MAAGSCHAP.

Gij! dierbre Broeders, Zoonen, Neeven!
  Die met mij op deez' droeve stond
Bedrukt, vertrapt, verschoven leven,
  Gekluisterd op deez Vrije Grond:
Hou moed! hoezeer ook thans ontluisterd,
Hoe wreed door snood Geweld gekluisterd,

Eens zult Gij vergenoegd en blij,
Na uw geleeden Zielsverdrieten,
De lieve Vrijheid weer genieten,
En blijft ge aan deugd getrouw: Z
[eeu

O, Telgen! uit deez Stam gesproten,
Wanneer gij deeze namen leest,
Voel dan als echt en Eedele Looten
Het vrijheidsvuur in Uwen geest.
Voel dan als deeze Batavieren
Het Vrijheidsvuur in d'adren zwieren.
Wees eeuwig aan der deugd getrou
Verfoey despoten en Orange!
Aristocraten en Brittanje!
En houdt uw leeven veil voor Neerl
[Staats

„Verder," schreeuwde Willem van Rode j
Adriaan ging voort:

AAN DE NAZAATEN.

Wij allen, die aan deezen Stam thans leven, Patriotten. Wij beleeven met droefheid en ve Valschheid van de Aristocraten, en 't Geweld en wij wenschen, dat allen onzen Nazaater Hart onder dezen Dwinglanden mogten buigen, onzen Stam mogen afgeknot worden, als onw den naam te voeren van

VA

Toen de lezer ophield, heerschte er eene ademlooze stilte. Ieder richtte het oog op oom Kees. Deze was intusschen opgestaan, had met groote bedaardheid zijn pijp in drie stukken gebroken, de eindjes steel op het ebbenhouten voetstukje van het zilveren tabakskomfoortje gelegd en den kop uit het venster geworpen, en terwijl hij, in plaats van zich boos te maken, zeide: „Ik gun u het genoegen mij op het papier te knotten. Ik wil mijn eigen weg gaan," had hij zijn steek opgenomen, en met een deftigen zwaai het hoofddeksel op den gepoeierden krulpruik drukkende, had hij den koepel met een koel vaarwel verlaten, voornemens dien vooreerst niet meer te betreden.

De aanwezigen hadden zich op een heftigen woordenstrijd voorbereid, en ten slotte op het bijdraaien van oom Kees. Dat hij zoo kalm vertrok zonder dien strijd aan te binden, en daarmede duidelijk blijken deed, dat hij niet meer met de gevoelens der aanwezigen instemde, gaf ieder stof tot denken en ieder zeide er het zijne van. De genoegelijke stemming was echter geweken en het was geen der heeren eene groote opoffering, om den gastvrijen koepel te verlaten, vrouw en kinderen op te zoeken en na eenige plichtplegingen met hen te vertrekken.

Het begon reeds te schemeren. De zon was achter zware wolken ondergegaan, de wind was opgestoken en de familie van Rode oordeelde het noodig naar binnen te gaan, om daar de thee met brood en koek te gebruiken. Toen sloeg de heer des huizes den bijbel op en las een paar kapittels voor, waarop ieder eenige bezigheid ter hand nam. Een uur mochten zij zoo hebben

doorgebracht, toen men plotseling een verward geluid van stemmen hoorde, dat van buiten tot hen doordrong. Weinige oogenblikken later werd er hard gebeld. De oude heer, de eenige man te huis, ijlde naar de voordeur gevolgd door zijne vrouw en Catrina, zijne dochter, die hij aanstonds ter zijde drong, toen hij bij het openen der deur en het flikkerende licht van een blaker welke de inmiddels toegesnelde dienstbode in de hoogte hield, bemerkte, dat een drietal mannen een drenkeling naar binnen wenschten te dragen, dien zij behoedzaam met zich voerden. Een hunner vertelde, dat zij gezamenlijk in zijn boeier waren uit zeilen geweest, dat zij in de duisternis tegen een ander vaartuig waren aangestooten juist op een oogenblik, dat de drenkeling op het dek staande zich niet vast hield, dat hij door den schok achterover in het water gevallen, maar gelukkig nog in tijds · gegrepen en binnen boord gehaald was. Zij hadden hem aanstonds onder een paar dekens gelegd, maar daar het geval hem zeer scheen te hebben aangepakt, hadden zij niet naar de yachthaven durven terugkeeren en waren zij naar wal gestoken, om hem ergens onder te brengen. Ten slotte gaven zij hunne namen op en dien van den drenkeling.

Het is een oude bekende van ons: de jonge de Heyden.

Geheel bewusteloos geworden door het vervoer of door de koude droegen zijne vrienden hem in de keuken, waar zij hem voor den haard nederlegden. Terwijl van Rode met het drietal allerlei pogingen aanwendde, om hem bijtebrengen, was van Rode's vrouw naar boven geloopen,

om uit de linnenkast eenig ondergoed van haren nog ongehuwden zoon te halen en den warmen reisjas, die de trouwe metgezel van den ouden van Rode was geweest op zijne zeetochten naar het Zuiden. Toen zij de beide armen vol in de keuken terugkeerde, was zij er juist getuige van, dat de Heyden de oogen weder opsloeg. Catrina had middelerwijl een verwarmenden drank gereed gemaakt, die zijne uitwerking niet miste, want weldra voelde de drenkeling zich in staat met behulp van zijne vrienden de natte kleederen uit en de drooge weder aan te trekken. In weerwil van dit blijk van beterschap oordeelde van Rode, in overleg met het drietal, het wijzer de Heyden niet naar huis te laten gaan, maar hem op Roosendaal te laten overnachten. Terwijl moeder zelve de kamer van haren zoon, die nu in den koepel zou slapen, opruimde, het bed in orde maakte en voor eene behoorlijke verwarming met kruiken zorgde, noodde van Rode allen binnen in het huisvertrek. De vrienden voldeden slechts even beleefdheidshalve aan dit verzoek. Mijnheer zou begrijpen, dat zij nog voor den boeier moesten zorgen, die alleen gelaten was, en dat een hunner zoo spoedig mogelijk de stad in wilde gaan, om de Heydens moeder van het gebeurde te verwittigen en gerust te stellen. Van Rode vond dit zeer begrijpelijk en zat, nadat hij bij het uitlaten de dankbetuiging van de jongelui voor zijne hartelijke gastvrijheid ontvangen had, weldra met zijne dochter en zijnen onvoorzienen gast het voor dezen minder aangename geval nogmaals te bepraten, totdat moeder binnen kwam met de mededeeling, dat alles boven gereed was. Van Rode

hielp den jongen man te bed, en het bleek, toen hij beneden kwam, dat hij vrijwel met hem ingenomen was.

Deze ingenomenheid werd gedeeld door Catrina. Zij was er blijkbaar zeer verheugd over telkens als de Heyden na dit voorval bij hare ouders een bezoek bracht. Het had echter niet lang geduurd of van Rode en zijn beide zoons hadden bemerkt, dat hij een gedeclareerde oranjeman was. Zij waren terstond zeer koel tegen hem geworden, hetgeen hij geveinsd had niet optemerken, en eindelijk, toen de oude heer achter de eigenlijke reden van zijne bezoeken was gekomen, had hij hem beleefd maar beslist te kennen gegeven, dat hij voortaan van zijne bezoeken verschoond wenschte te blijven.

Zoo volbloed patriotsch als Catrina geweest was, en hoe onbewimpeld zij ook hare afkeuring over oom Kees' handelwijze had te kennen gegeven, nu had zij toch wat meer dan in den laatsten tijd het geval was geweest hare tante opgezocht en deze ten slotte een woord van de wederzijdsche genegenheid medegedeeld. Weldra had oom Kees zijn huis zoowel voor haar als voor de Heyden opengezet, en, tot groote ergernis van den ouden heer van Rode, vonden de gelieven daar gelegenheid elkaar te zien en te ontmoeten Terwijl oom Kees er zich heimelijk in verheugde, dat hij zijn broeder eens den voet dwars kon zetten en alles deed, om zich als beschermer van de Heyden te gedragen, had Catrina het thuis soms hard te verantwoorden. Haar vader liet duidelijk blijken, dat hij met de voornemens der jongelieden geenszins ingenomen was en verweet Catrina haren

afval van de staatkundige begrippen, die hij als de alleenzaligmakende beschouwde. Hij hoopte zijne dochter langzamerhand tot reden te brengen en haar te doen afzien van eene verbindtenis, die hij in zijne partijdigheid eenvoudig als niet aannemelijk beschouwde, maar het scheen of zijne woorden juist eene tegenovergestelde uitwerking hadden. Catrina liet haren vader praten!

Lang kon de toestand zoo niet duren; de jongelieden begrepen, dat er eene regeling moest getroffen worden, het koste wat het wilde.

Oom Kees liet zich overhalen, om den ouden heer min of meer voor te bereiden op een officieel aanzoek. Hij nam gewillig de rol van bliksemafleider op zich; het was te verwachten, dat er een geweldige bui zou losbreken over het hoofd van dengene, die het eigenlijke voorstel het eerst op het tapijt zou brengen.

Er was tusschen de broeders zeker heel wat voorgevallen; langer dan drie uren waren zij samen in de onverwarmde koepelkamer gebleven. Wie in de buurt van den koepel kwam, hoorde, dat er luid somtijds door beide tegelijk gesproken werd. Catrina had opgemerkt, dat bij het heengaan oom Kees haren vader de hand had toegestoken en dat deze haar had aangenomen. Dat, dacht zij, was een goed teeken. En inderdaad zij had zich niet bedrogen! Den volgenden dag werd zij bij haren vader geroepen. Hij verklaarde haar, dat het hem eene groote teleurstelling was geweest eene zijner dochters hare hand te zien rijken aan iemand, dien hij moest beschouwen als een dienaar der partij, welke het vaderland en zijnen besten burgers vijandig was, en die hij dus slechts met

moeite als vriend in huis zou kunnen ontvangen, maar dat aan den anderen kant zijne beginselen medebrachten haar vrij te laten, waar het eene kwestie van het hart gold. Hij zou de Heyden heden middag ontvangen en zich tegen de verloving niet verzetten op één voorwaarde: dat de Heyden niet zou spreken over politiek. Dit, meende Catrina, zou hem niet moeielijk vallen, hij zou wel over andere dingen te praten hebben nu zijn hart van andere dingen vol was.

De jongelui waren dus weldra gelukkig, en de Heyden hield zich voorbeeldig aan de gestelde voorwaarde, ofschoon de patriotsche gezindheid zijns a. s. schoonvaders immer als een dreigenden wolk aan hun hemel bleef hangen; beide waren prikkelbare mannen en het was te voorzien, dat het eens tot eene uitbarsting zou komen, te heviger, omdat de Heyden zich vaak geweld had moeten aandoen, om zich in gezelschap van den ouden van Rode in te houden.

Deze verhouding bracht niet weinig bij tot verhaasting van het huwelijk. In het voorjaar van 1792 werd het voltrokken, gelijktijdig met dat van van Rodes oudsten zoon. Dit pleitte voor de Heydens voorzichtigheid. Vader kon nu zijne patriotsche gevoelens bij deze plechtige gelegenheid lucht geven, zonder dat hij zich 's mans verzuchtingen erg behoefde aantetrekken. Alles liep dan ook zonder hindernissen af.

Ongeveer een half jaar was er na de dubbele bruiloft verloopen. De Heyden, die nu niet meer tot stilzwijgendheid verplicht was, en zich die ook niet verkoos opteleggen, had reeds meermalen woordenwisseling met de

van Rode's gehad. Van lieverlede was men op voet van gewapende vrede gekomen, zonder dat men van beide zijden begeerde het tot een openlijken oorlog te drijven. Men had in elkanders afwezigheid de grieven opgesomd aan Catrina, die er zich immer voor had ingespannen om als middelaarster de partijen tot elkander te brengen en vrede te sluiten. Maar het had niet mogen baten. Vaders wenkbrauwen hadden zich hoe langer hoe meer gefronsd als hij zijn schoonzoon zag. Zij had haren echtgenoot daarom tot behoedzaamheid aangespoord, omdat zij bij vaders opvliegend karakter een of ander heftig tooneel vreesde.

Zoo stonden de zaken toen de Heyden, die voor zijne vrouw een en ander met zijne schoonmoeder had besproken, in den tuin den ouden van Rode ontmoette op het oogenblik, dat deze met zijn oudsten zoon terugkwam van de eendenjacht. Zij waren vroeger thuis gekomen dan gewoonlijk en hadden een slechte jacht gehad. Beide mannen waren geheel vervuld geweest van de tijding, dat te Parijs door eenige emigranten een comité revolutionair was opgericht, om het vaderland van het juk der dwingelandij te bevrijden. De oorlogsberichten waren steeds met levendige belangstelling gevolgd en iedere overwinning door de Franschen op de troepen der coalitie behaald met vreugde begroet. Niet meer verre kon thans het uur zijn, waarop de ondergang van Oranje het begin zou worden van een beteren tijd. Het vooruitzicht, dat de tijd der vergelding aanbrak, bracht hen in eene wraakgierige stemming.

Het kon niet ongelukkiger treffen, dat zij juist nu de Heyden ontmoetten.

„Nu zal uw rijk en dat van dien dikmuil in Haag gauw uit zijn," zeide van Rode, nadat zij samen gesproken hadden, en zijn schoonzoon zich 't punt bevond van weg te gaan.

Deze draaide zich om en riep: „Geen nood, wij zu ons de vijanden wel van den hals houden."

„Gij hebt geen recht van vijanden te spreken," lui het weder. „Die gij voor vijanden houdt zijn de w vrienden des vaderlands."

„Dat is de taal van verraders! Men weet wel, dat leesgezelschappen en andere zoogenaamde patriots clubs de Franschen willen binnen halen en hun de v tingen en forten willen overleveren."

„Dat moet een oranjeklant ons niet verwijten!" de jonge van Rode „Gij, die in '87 zelf de Pruissen in haald hebt!"

„Zij beschermden de oude bezworen constitutie teg de schandelijke aanvallen der revolutie. Maar gij wilt m uwe hulptroepen de wettige orde van zaken omkeeren

„Er bestaat geen wettige orde van zaken, waar volkstem niet wordt gehoord."

„Maar gesmoord," voegde de jonge van Rode zijns vaders woorden toe.

„De volksstem? 't Mocht wat! Wat gij het v noemt, is niets anders dan een handvol ellendeling aangevoerd door eenige doldriftige ijveraars en fortu zoekers! Maar het is immers overal bekend, dat m aan uwe zijde niets te verliezen heeft! Het is hun de vrijheid te doen, ja, om de vrijheid van rooven plunderen! Dat hebben wij in '87 ondervonden!"

„En wij niet minder. Daar behoeft gij u dus niet op te beroepen."

„In ieder geval," ging de Heyden voort, „het schermen met de rechten van den mensch, dat men van uwe zijde doet, is niets anders dan een middel, om het gemeen opteruien en uwe raddaaaiers op het kussen te helpen. Dat is verachtelijk!"

De Heyden wond zich hoe langer hoe meer op; het bloed steeg hem in 't aangezicht. Te vergeefs deed zijne schoonmoeder eene poging, om hem tot bedaren te brengen. „En gij" riep hij uit, zich tot den ouden heer wendende: „Gij zijt ook zulk een aterling! De Officier had u al lang onschadelijk moeten maken. Waart ge niet de vader van mijne vrouw, dan zou ik al lang met u afgerekend hebben over uwe onduldbare dwingelandij."

Dat was te veel. De oude heer werd woedend. Hij zou de Heyden een slag in 't aangezicht toegebracht hebben, als zijne vrouw, voor den afloop beducht, zijne hand niet had gegrepen en vastgehouden. „Bedaar, bedaar toch," riep zij uit „is dat nu een zaak om handgemeen over te worden!"

„Ik kan mij toch niet ongestraft laten beleedigen," antwoordde haar man. „Voort, uit mijn oogen" schreeuwde hij zijn schoonzoon toe, die reeds achteruitgeweken was. „Voort, lafhartig werktuig van de Oranjebende! Waag het niet....

Daar valt een schot. De Heyden waggelt nog een paar stappen verder en stort neder.

Willem van Rode junior was onbemerkt eenige passen achteruitgegaan, had zijn nog geladen geweer aangelegd

en losgebrand. Tallooze hagelkorrels waren de Heyden in de beenen gedrongen.

Toen hij daar nederlag en kermde van de pijn kwamen de van Rodes tot bezinning. Moeder liep van den een naar den ander, jammerde en weeklaagde en wist niet wat te beginnen, zoo zeer was zij door den schrik van streek gebracht. De jonge van Rode stond als aan den grond genageld. Hij gevoelde plotseling ten volle het gewicht van zijne onverantwoordelijke handelwijze. Moordenaar! moordenaar! gilde het in zijn binnenste. Hij schrikte van het denkbeeld, dat hij zijne zuster onder de oogen moest komen. Moordenaar! Welk een leven van berouw stond hem te wachten!.... Maar als de Heyden er weer bovenop kwam? Deze gedachte dreef hem plotseling tot handelend optreden. Hij ijlde op zijn zwager toe. Hij zag zijn vader met den tuinknecht, die op het hooren van het schot was toegesneld, zich tot den gewonde nederbuigen, hem helpen om optestaan. Nog een oogenblik en van Rode stond voor zijn zwager. Niemand sprak een woord, tot dat de Heyden binnengebracht en de tuinknecht weggezonden was, om den heelmeester te halen.

De Heyden was boos en verontwaardigd. Zijn kleine wondjes kwelden hem zeer, en ofschoon moeder, die hem zoo goed mogelijk hielp, voortdurend eene toenadering trachtte te bewerken tot haren zoon, — die aanstonds zijn ongelijk bekend en van heeler hart om vergiffenis gesmeekt had, — de Heyden had een somber stilzwijgen tegenover hem in acht genomen. Dit had weer den ouden van Rode pijnlijk getroffen. „Zijne onheusche

woorden hadden immers aanleiding tot den noodlottigen daad van zijn zoon gegeven. Als hij eerlijk was" — dacht de oude heer — „moest hij dit in aanmerking nemen. Wat zou er nu gebeuren? Zou hij de toedracht der zaak aan den chirurgijn verhalen? Dit zou natuurlijk ten gevolge hebben, dat zijn zoon in de boeien gebracht werd. En de oranje-regenten zouden niet gemakkelijk zijn! Moest hij dit niet voorkomen, desnoods door zijne schoonzoon te bidden hem te sparen. Daar kwam zijn hooghartig gemoed echter tegen op. Neen, duizendmaal liever de gevolgen aanvaard, dan zich te vernederen."

In spanning werd de komst van den wondheeler verbeid. Na een lang bezoek was hij vertrokken. De Heyden had zich grootmoedig gehouden en gesproken van een ongeluk. De wondjes eischten eene zorgvuldige behandeling en de patient zou aanstonds naar huis vervoerd worden. Gevaar was niet te duchten. Het kon alleen een beetje lang duren.

Dat was een pak van 't hart der van Rodes!

Toen Catrina met de slede kwam, om haren man te halen en het geval in zijne bijzonderheden vernam, koos zij geheel de partij van dezen. Zij wilde haren broeder niet zien en sprak slechts enkele woorden tot haren vader, wiens hand het tweetal zelfs niet aannam, toen hij hen bij het vertrek haar toestak, ten bewijze, dat hij de edelmoedigheid van zijn schoonzoon op prijs stelde.

„Dat is eene oorlogsverklaring," zei van Rode tegen zijne vrouw. „Hij en althans Catrina had moeten begrijpen, dat menschen, die in een oogenblik van drift handelen en berouw toonen, vergiffenis verdienen."

„Zoodra hij hersteld is, zal hij wel hier komen," meende zijne vrouw.

Maar de Heyden kwam niet, ofschoon hij vrij spoedig weer op de been was. Zijn onvoorzichtige zwager verweet zich zelven voortdurend, dat hij de oorzaak was van de kwade verstandhouding in de familie, en van al de droefheid, waaronder zijne moeder gebukt ging. Zijn vader kon 't maar niet verkroppen, dat zijne dochter nu geheel van de oprechte beginselen was afgevallen. Meermalen dacht hij aan zijne bout gesproken woorden tegenover van Doorne. Hij bleef er zich tegen verzetten, dat zijn zoon nadere pogingen zou aanwenden tot bijlegging van 't geschil. „Wij hebben de eerste stappen gedaan" — zeide hij, „wij zijn smadelijk afgewezen en vernederen ons voor niemand van de bovendrijvende partij."

Zoo verliepen meer dan twee jaren. Den 18 Januari 1795 brak de omwenteling uit en het revolutionair comité vestigde zich op 't Raadhuis.

De Oranje partij was gevallen.

De overwinnaars gedroegen zich groetmoedig. Geen der oude regenten werd een haar gekrenkt.

Niet minder edelmoedig waren de van Rodes.

Den 20sten stonden beiden op de stoep van de Heydens woning. De overwinnaars kwamen hem nogmaals de hand bieden, en zij werd nu niet meer teruggewezen.

De vrede in de familie was hersteld!

———————

AANTEEKENINGEN.

[1]) Ik heb mij veroorloofd dit stuk hier op te nemen, ofschoon het eigenlijk in eene latere periode thuis behoort. Het werd kort na de revolutie van 1795 voorgesteld in de Wijkvergadering No. 53, aldaar algemeen goedgekeurd en vervolgens rondgezonden aan de andere wijkvergaderingen, om daarover te adviseeren. Welk succes het voorstel aldaar had, weet ik niet. In de Vergadering der Municipaliteit is er niet over gesproken. Wel werd 2 febr. 1795 een voorstel van den krijgsraad ingediend, om de wakende schutterij gedurende de dag- of extra wachten van stadswege van kaas, brood, bier en ververschingen te voorzien, hetgeen de goedkeuring kon wegdragen. Het schijnt, dat het hier gepubliceerde stuk daarvan eene uitbreiding bedoelde.

[2]) Het huis in de buitenplaats Roosendaal werd in den Franschen tijd gesloopt. De tuin met zijn vijvers bleef evenwel gespaard. Reeds vóór 1830 richtte Dijkman daar zijn »établissement" op. Het was eene gelegenheid voor concerten in de open lucht waarvan aanvankeiijk door de »beau-monde" veel gebruik werd gemaakt, maar die langzamerhand achteruitging, totdat het eindelijk slechts een theetuin bleef voor kleine burgerluidjes. Dijkman had er een lang en laag huis in gezet, bijna tegen den dijk, dat omstreeks 1848 werd verbouwd en — als ik niet verkeerd ben ingelicht — nog bestaat. Aan de buitenzijde des dijks liet hij een badhuis bouwen, maar het kon al evenmin den loop aan zijn »établissement" teruggeven als den op eene verhevenheid geplaatsten steen, in de wandeling »de Steen van Bethlehem" genoemd, welke de geboorte des Zaligmakers voorstelde en veel bekijks had.

De Jonkheid van een' Dichter.

DOOR

J. G. FREDERIKS.

Ontelbaar velen in het gebied onzer taal hebben den Amsterdamschen dichter gekend, die meer dan veertig jaar lang genoemd werd als de Minstreel van Kennemerland. Het getal dergenen, die met hem persoonlijk verkeerd hebben over een nog ruimer tijdvak, is zeer groot. Aan het einde zijner loopbaan had hij ongeveer alles verworven, wat de eerzucht van een gemoed kan verlangen, dat elken indruk opneemt en in de schoone vormen van de goddelijke gave der poëzij vermag uit te drukken. Twee regeeringen van taalkundig verwante natiën vereerden hem met hunne rijksorde op zijn zeventigjarig geboortefeest. Zijn Souverein bewees hem meermalen eene persoonlijke onderscheiding. De overheid der hoofdstad vereenigde hare gelukwenschen met die van de vertegenwoordigers der Nederlandsche

letteren in Noord en Zuid. En nog verder strekte die hulde zich uit. Als een landgenoot op Java omstreeks dien tijd een denkbeeld wil geven van een door hem aanschouwden strijd tusschen twee wilde dieren en gevoelt, dat de beschrijving hem te machtig is, verwijst hij naar de gloeiende tafereelen van den zanger, die dat alleen aanschouwd heeft met het oog des geestes en tot eene schildering maakt door de macht der verbeelding, en hij roept zijn vriend toe: „Lees dat maar eens bij Hofdijk!"

De stedelijke Raad van Alkmaar heeft besloten aan 't geboortehuis der Eereburgeres Mevrouw Bosbcom-Toussaint en in dat van Hofdijk de plaatsing van een gevelsteen met hunne namen te verkrijgen; – vroeger werd een drietal fraaie woningen Toussaint, Masdorp en Hofdijk genaamd. De laatste schonk bij testament zijne beeltenis, door Calisch geschilderd, de marmeren buste zijner eerste gade, door Royer gebeiteld, en het boschlandschap, door hemzelven vervaardigd, aan het Stedelijk museum.

Zooveel onderscheiding en waardeering van een openbaar persoon moet wel den naijver of de afgunst verwekken van velen; daarentegen zijn de gelukkigen weinig, wier gemoed geen behoefte heeft aan deze dingen, en die er geene nieuwe krachten aan ontleenen, om nog schitterender bewijzen te geven van hunne gaven. En als de openbare hulde aan een verdienstelijk staatsburger ook nog, naar oude zegswijze, strekken moet om de jongeren aan te prikkelen tot de verwerving van dergelijke hulde, dan mogen dezen wel overwegen, dat de

mensch zoo iets alleen verkrijgen kan, door strijd. enkelen wordt die kamp verlicht door gunstige uitw dige omstandigheden: aanzienlijke geboorte, onbek pen middelen, goede leiding, vormenden omgang, standige aanmoediging en wie weet hoeveel meer; anderen, afwezigheid van dat alles, behalve van de steling zelve, de gaven van hoofd en hart gelijkstelle voor hem, die niets dan bezwaren en teleurstellin ondervindt, de zegen der volharding en de gave illusie.

Ik wil trachten de jonkheid te schetsen van den re genoemden dichter. Zijn vader stierf, toen Willem zes maanden oud was; zijn grootvader, voormaals patr later ontvanger, raadde de dertigjarige weduwe tweede huwelijk aan, zoo in 't belang van haar klei zilversmidswinkel, als van haar kind; zij hertrouw een weduwnaar met een zoontje, een man, die de z kon voortzetten. Weldra sprak men van Jan en Will Sieuwerts — want de tweede werd in de buurt n zijn stiefvader genoemd — en uit den tweeden e kregen zij een broertje. Dat die beide knapen bevrie werden met twee zoons der weduwe Ukena uit logement De Burg is hier opmerkelijk, omdat zij broeders waren van Helena Johanna, de Theda v Hofdijk's liederen. Even opmerkelijk is het, dat vijfde in hun kring Evert Masdorp was, als Rosmade onze letteren bekend geworden. Hunne jeugd, h lezen van boeken, die op hunne verbeeldingskrac werken, hun lust in nabootsingen van het tooneel van de ridderschap, hunne omzwervingen in woud e

duin zouden — als een gewone zaak, het laatste vooral bij kinderen in onze duinstreken — weinig beteekenis hebben, als tot de leden van dezen „Ridderbond" niet behoord hadden de dichter der Balladen van Kennemerland en de schrijver van De Heiden-Priester van Harrago. Zulke zonnige dagen en gezellige avonden wisselden de schoolplichten af voor de knapen, van wie één getuigt, dat zij zich geenszins onderscheidden door droomerigheid. Hofdijk, die, ondanks het beweerde, evenmin tot de jeugdige droomers behoorde als Bellamy, mocht wel eens iets hebben tot afwisseling van de schooluren; maar als de meester gehoord was op het punt zijner gezindheden jegens de nauwkeurige wetenschappen, zou hij stellig een noodzakelijker voorwerp genoemd hebben om tijd en krachten aan te wijden.

Het scheen de bestemming van den knaap, om in de ouderlijke zaak opgebracht te worden, niet in den zin echter om een Lutma of Vianen te zijn, maar om oud zilver- en goudwerk te herstellen en — zooals de boerinnen het noemden — op te koken. De leerling vond die houtskolen en dat sterkwater even onbelangrijk als a + b; derhalve scheidde hij er mee uit.

Men denke evenwel niet, dat onze vriend den hamer neerlegde uit werkeloosheid. Naar waarheid mocht hij van zich getuigen, dat hij de rust nooit liefgehad had, maar het was hem te machtig om te zijn

Als 't molenrad, dat elken nieuwen ochtend,
Om de eigen spil zich went'lend, de eigen kreits
Van gist'ren in eenzelvigheid doorzwaait.

Integendeel; hij las onverpoosd, onvermoeid, liefst oude historiën in de taal van vroeger eeuwen, verhalen vol roovers, tooneelstukken vol bandieten, romans vol burgen, ridders, jonkvrouwen, moord en brand; het beste van alles, vertalingen van Walter Scott of Van Lennep. Elke bladzijde van Hofdijk's vroegeren arbeid toont aan, dat hij reeds vroegtijdig een bijzondere belezenheid in deze rubriek van Hollandsche boeken bezat.

Eene onschuldige familie-overlevering, die begon te dreigen tot eene historische waarheid gebracht te worden, gewaagde van een plan om den kleinen Willem tot het predikambt te bestemmen. Op volwassen leeftijd is dat Bellamy ook overkomen, en de dood alleen heeft hem behoed om van een slecht bakkersgezel een mislukte dominee te worden. Het Alkmaarsche knaapje openbaarde evengoed een godsdienstigen zin, als de krachtvolle Vlissinger; beiden waren in rijpen leeftijd even verwijderd van het leerstellige, als van de zucht voor de zelfverloochening van een eenzaam en vergeten leven. Dat echter de jonge Hofdijk tot het priesterschap zou worden opgebracht op aandrang van dns. Isaac Prins, is onaannemelijk. De eerwaardige leeraar, beide door zijn kerkelijk leven en door zijne hooge jaren bekend, kwam te Alkmaar, toen het jongske nog geen tien maanden oud was, en vertrok naar Dordrecht, vijf jaren later. Op dezen leeftijd is bij een ernstig man geen sprake van zulk eene toekomst voor een armen, vaderloozen knaap. Bij de komst van den lateren Leidschen hoogleeraar Prins als herder der Alkmaarsche kerkgemeente, telde Hofdijk 34 jaar en was de grootvader, die met het plan

zou ingestemd hebben, sedert dertien jaar niet meer in het land der levenden.

Na zijn mislukte opleiding voor het werkmanschap in de edele metalen, werd een bescheidener wetenschappelijke betrekking gekozen dan het predikambt, in het onderwijzersvak, dat voorheen wegens de kerkelijke betrekkingen daaraan verbonden, vrij algemeen geacht werd nauw verwant te zijn aan den geestelijken stand. Gewoonlijk werden daartoe vlugge leerlingen opgeleid, en als kweekelingen aangenomen. Men deed hun verschillende werkzaamheden verrichten, die juist niet veel geleerdheid vorderden, en gaf hun meestal een deel van het moeilijkste werk in de school: het onderwijs der kleine kinderen. Tot vergoeding kregen zij gelegenheid tot zelfoefening en soms onderwijs in hetgeen gevorderd werd voor het examen van den vierden rang, naarmate de patroon de plichten der aangegane verbintenis opvatte of de overdracht daarvan aan den ondermeester, min of meer getrouw werd nagekomen. In dit laatste geval zou Hofdijk de bijzondere leerling geweest zijn van den bekwamen Harrebomée, en de waarschijnlijkheid wordt grooter, omdat de belanghebbende zelf verhaalt hoe de latere man van het Spreekwoordenboek weinig tevreden was over de vlijt van den kweekeling in de leer der hoeveelheden en der grootheden. In Noord-Holland werd destijds, vooral vanwege de Haarlemsche kweekschool, niet veel belang gesteld in het bezit van den vierden rang; ook was men daar niet zoo gezet op de onmiddellijke verwerving van den derden, nadat men den gestelden leeftijd van achttien jaar bereikt had. Hof-

dijk verkreeg deze akte, de eenige, die hij bezat, den 28 April 1835. Het getuigt dus volstrekt niet tegen hem, dat hij dit examen zoo laat aflegde, maar wij blijven ook in het onzekere aangaande den duur van zijn leertijd. Nu was zijn bestaan verzekerd. Zijn stand was niet zoo algemeen opgevijzeld als later, maar niemand kon toenmaals denken aan een reddeloozen toestand, waarbij onderwijzers van goede opleiding en grondige studie broodsgebrek zouden lijden, en dat in de bladen voor hun vak de gelegenheid zou aangeboden worden om als koloniaal te gaan vechten tegen de verdedigers hunner onafhankelijkheid in Noord-Sumatra.

Een stellig bewijs, dat onze negentienjarige ondermeester goed aangeschreven stond bij den schoolopziener Mr. G. van Leeuwen — over wien men de Handelingen van Letterkunde, 1872, kan raadplegen — is zijne plaatsing aan de school te Heer-Hugowaard. De wijze, waarop hij aan het in hem gestelde vertrouwen zou beantwoorden, kon dienen als het getuigschrift, waarmede zijne toekomst als onderwijzer beslist was.

Deze waard was destijds in den gewonen zin geene dorpsgemeente, want het raadhuis en de kerken bestaan slechts sinds weinig jaren. De school, waarvan hier sprake is, was in 1835 gebouwd, maar de onderwijzer was een teringlijder en stierf in 't laatst van Juli van het volgende jaar; wanneer Hofdijk daar kwam, blijkt niet, omdat hij als ondermeester geen gemeente ambtenaar was; toen de meester overleed, kreeg hij diens inkomen, dat omtrent 500 gulden bedroeg. Onze twintigjarige meester nam zijne taak eigenaardig op, die trouwens in

zomertijd niet zwaar was. In het huisgezin, waar hij zijn verblijf had gekozen, is de herinnering bewaard, dat hij een vroolijke klant was, die veel teekende, planten verzamelde voor een kruidboek en zich overgegeven had aan de gruwelijke liefhebberij voor een onderwijzer der jeugd om kikvorschen te villen. Daar er geene kerk was, had hij daarmede of met het torenuurwerk niets te maken, dus de Zondag was voor hem en des Zaturdags had men geen school. Vrijdag na den middag om half vier — en hij had zijne bijzondere berekening van den tijd — sloot hij zijne inrichting, stak voorzichtigheidshalve den sleutel bij zich, en wandelde naar Alkmaar. Maandag ochtend tegen negen uur, of ten minste niet vroeger, stond de jeugd met gepasten eerbied den leidsman voor het gebouw af te wachten, die van de stad kwam en de leergrage kleinen binnen liet komen. Van eene vaste aanstelling was geen sprake hoegenaamd; de plaats werd zonder vergelijkend examen gegund aan den onderwijzer te Oudorp, die als officier der Noordhollandsche schutterij lang afwezig geweest was, en door deze benoeming bij autorisatie voor zijne vaderlandsliefde rechtmatig beloond werd. Met 1 October van hetzelfde jaar 1836 gaf de waarnemer, na een' dienst als zoodanig van twee maanden, den sleutel aan den nieuwen onderwijzer over, en trok naar huis.

Sedert bijna een half jaar had hij zijne moeder verloren, en stond nu alleen. Voor zijne toekomst en die van zijne Helena was dit goed bedacht, dat hij elders eene betrekking zocht, waar hij zonder veel afleiding kennis en ervaring kon verwerven, en hij ging in den vreemde.

Zijne „betrekking van secondant aan een Betuwsch kostschool," „aan een Geldersch instituut," nader omschreven door de aanwijzing van de plaats, het inderdaad Geldersch — Betuwsch dorp Beusichem, is mij altijd vreemd voorgekomen. Mijne bekendheid met scholen uit dien tijd, ontstond door mijn zeer vroeg in functie treden en mijne verwisseling van het lager onderwijs met het daarop volgende, na de daartoe wenschelijke bevoegdheid te hebben verkregen; bovendien verschilt onze leeftijd slechts twaalf jaar, ons eerste examen slechts negen; in 1850 kwam ik in het land der kostscholen en had eene zeldzame gelegenheid om de oude en nieuwe geschiedenis dezer inrichtingen te hooren verhalen. Van dit dorp had ik nooit iets in dit opzicht vernomen, hoewel ik een vergelijkend examen kon doorstaan, zelfs met mijn reeds toen persoonlijk bekenden vriend Witkamp, loopende over de pensionnaten, die der jongejuffrouwen niet uitgesloten. Verder is 't mij tamelijk duidelijk gemaakt, wat er noodig was om een ondermeester in een monsieur te veranderen, en wat er in die gemeente vereischt werd om — de uitdrukking werd zoo gebezigd – om de jongens met de maquignons te leeren parlesanten. Het dorp telde toen 900 inwoners; omtrent 110 bezochten de dorpsschool, en de wet van 1806 beval het aanstellen van een' onder- of tweeden meester, voor meer dan 70 leerlingen. Aan den toenmaligen onderwijzer Van Sijll was „de vrijheid verleend om jongelieden bij zich in huis te nemen", welke vrijheid hierin bestond, dat deze „jongeheeren" als leerlingen de dagschool volgden en buiten schooltijd iets meer

dan rechtuit leerden: iets van vreemde talen of van wiskunstige vakken, soms ook van beide. Het doel dezer vergunning was het lot van den onderwijzer te verbeteren, zonder dat het lager onderwijs er door leed, vermits de zaak van zijn bijzondere vlijt afhing. Zijne betrekking verschilde daarin van die des dag- en kostschoolhouders, dat bij den laatsten het geheele voortgezet onderwijs voor allen was, terwijl de lagere klasse door den „Hollandschen ondermeester werd gegeven."

De Heer Jb. van den Berg, thans aldaar hoofd der gemeenteschool, met al hare verbeteringen tot onherkenbaarheid toe, aan onzen tijd eigen, verplichtte mij met de opgave van den toestand ten dage van Hofdijk. De tijdsbepaling daarvan was vrij gebrekkig, door verwarring der volgorde van gebeurtenissen. Een bevolkingsregister behoort tot de nieuwere orde van zaken. Maar het lidmatenboek der hervormden zegt ons, dat Willem Hofdijk ingekomen is van Alkmaar, den 18 December 1836, en dat hij daarheen terugging den 19 Mei 1839. Het dorp is fraai, en zelfs oud; er zijn overblijfselen van de plaats, waar eens het kasteel moet gestaan hebben. De jonge beminnaar van den voortijd mocht zich verlustigen in het veer over de Lek, waar in 1304 eenige edelen verdronken, vluchtende voor de wraaknemenden over hun aandeel in den lagen moord aan den graaflijken Koningszoon, wiens ziele bij God zij, en van wiens lichaam een deel rust in de Groote kerk van het beminde Alkmaar, de woonstad zijner nog meer beminde Helena. Wel waren de weiden groen, was het land vruchtbaar en het uitzicht op den rechteroever der

rivier liefelijk; Kennemerland was echter heel wat anders, en Helena woonde ver, ver weg!

In deze omstandigheden werd de jonkman geroepen tot een werk, waarvoor hij elken zin en iedere toewijding miste; wat hem niet deed ontgloeien, baarde hem afkeer; zijn karakter boezemde wezenlijke of voorgewende vrees in en miste niet de zoo licht te veroveren gehechtheid van de goede en eenvoudige dorpskinderen te veranderen in vervreemdende spotzucht, en de dankbare welwillendheid der volwassenen in wederzijdsche onvriendschap. Zijne leerstof lag buiten den kring zijner dichterlijke gemoedsstemming en — dit is, helaas! een feit — als hij op zijn tijd voor den patroon den stoet voorafging, die een eerzamen „dorper" ten grave bracht, moge hem de bitterheid een weinig vergeven worden, waarmede hij vervuld werd, met de gelijktijdige vizioenen der plechtige uitvaart van eenen uit den ouden Hollandschen adel in de schemering der legenden van zijn schoon Vaderland.

Zóó gering waren de zegeningen van zijn verblijf in het „Betuwsche pensionnaat", dat hij de voor anderen lieve herinneringen van den ondermeesterstijd op een dorp geheel uit zijn geheugen wischte. Toen veel later iemand, sedert te Beusichem gevestigd, zijne woonplaats noemde, vroeg Hofdijk belangstellend: „Waar ligt die negorij toch?"

Hofdijk placht hoog op te geven van de drukke werkzaamheden in zijne Betuwsche kostschool, en toch is hij altijd zeer bedrijvig van aard geweest. De dorpsschool duurde nooit langer dan van negen tot vier uur, en de leerwijze van zijn tijd had zeker het voordeel

dat zij den meester niet veel vermoeide. Een uur laten schrijven in elken schooltijd is geen zwaar werk, het doen opzeggen der spel- en leeslessen evenmin, zoo ook het werktuigelijk rekenen. De meester was hier en daar wel aan 't praten gekomen, maar veel uren lang had hij slechts toe te zien op hetgeen de kinderen deden. Aan de jongeheeren van de avondschool mag Hofdijk teekeningen hebben leeren namaken, want daarin alleen bestond dit onderricht, doch het overige lag buiten zijne grenzen. Toch zal hij ervaren hebben, dat deze jongens toezicht moesten hebben in den anders vrijen tijd, en waar de patroon zich daarvan vrijstelde, was hij daarmede belast, zondag en werkdagen, en in het omgekeerde geval moest hij weder den patroon vervangen. Aldus had hij eene gebonden betrekking, en geen drukke. Echter was dit niet in zijn nadeel. Het was tijd om zich voor te bereiden tot het examen voor den tweeden rang, en schoon hij dit eerst in het najaar van 1838 mocht afleggen, kon er eene akte voor een of meer der zoogenaamde levende talen tusschentijds verkregen worden, gelijk weg en gewoonte was. Wat hij, met zijn luid erkenden tegenzin in de wiskunde, daarvan had kunnen leeren, zou hem ook te stade gekomen zijn. Maar – de uitkomst heeft het duidelijk bewezen – dat alles deed hij niet, en wij moeten trachten ons op te helderen, waarmede zijn werkzame geest zich bezig hield, als hij zijn werk eentonig, de opgelegde studiën droog noemde.

De Geldersche Volksalmanak voor 1837 bevatte een dichtstukje: De liefde en het graf, ingezonden door de

zuster van den redacteur, Juffrouw Louise Heldring. Wij laten het eerste couplet en het laatste volgen:

Dat andren 't geluk van de liefde bezingen,
Ik zing van het graf:
Ik zing van een rust, zoo verkwikkend en lieflijk,
Als liefde nooit gaf.

Ik zing, wie de liefde der aarde verheffen,
Van graf en van dood,
De poorte der ruste, die hemelsche liefde
Den stervling ontsloot.

De jaargang 1839, blz. 132, heeft hierop een Tegenklank, onderteekend Willem H....., Beusichem, Junij 1837. De dichter had de maat van de weeklacht der Hemmensche kunstgenoote met alle getrouwheid behouden maar de inhoud geeft den lateren lezer den indruk, dat hij toen reeds in deze zijne vroege dichtproeve de manier van antwoorden gekozen had, waarmede hij veel jaren later den begaafden vertolker van Victor Hugo in diens: Tout homme a deux pays, le sien propre et la France, toevoegde: „Twee landen, neen! By God niet, neen!" en „het éóne, heilge Vaderland" handhaafde. De overeenkomstige begin- en eindcoupletten luiden:

Ik stem mijne lier voor geen treurige toonen,
Ik zing niet van 't graf:
Ik zing de genoegens, zoo rein en zoo teeder,
Die liefde mij gaf.

Ik zing van de liefde. Dat anderen zingen
Van graf en van dood;
Ik zing van het zaligst, dat God op deze aarde
Den stervling ontsloot.

Thans hebben wij den draad vast om na te gaan, waarmede onze vriend zich in dat tijdvak bezig hield, wanneer ieder gelooven zou, dat hij zich bekwaamde in datgeen, wat hem in zijne loopbaan kon vooruitbrengen. Sinds een drietal jaren kennen wij het facsimile van een' brief, door Hofdijk geschreven aan den uitgever Immerzeel, en de uitgave van zijn eerste dichtwerk betreffende; het schrift is goed, zooals hij altijd op duidelijk schrijven gesteld gebleven is, zelfs de onderteekening is bijna fraai en nog niet, als weldra, tot een onleesbaar gekrabbel misvormd, doch de plaatsnaam en de dagteekening zijn niet te vinden. De inhoud toont aan dat het over een dichtwerk loopt, en dat moet Rosamunde zijn; een romantisch gedicht, en zijn eersteling. Het voorbericht daarvan is onderteekend, doch zonder vermelding van Beusichem, den 3 May 1839. Wij herinneren ons, dat zijn attestatie naar Alkmaar afgegeven is, den 19 Mei daaraanvolgende. En, wat opmerkelijk is, in Augustus van hetzelfde jaar, en dus hoogstens drie maanden later, onderteekende hij de opdracht van een nieuw dichtwerk, met eene titelplaat van zijne eigene hand en nu met aanwijzing van zijne woonplaats Alkmaar. Het is dus uitgemaakt, dat hij te Beusichem zich aan de poëzij had overgegeven; het schoolmeesteren behaagde hem niet langer, en — zoo was zijne opvatting

der dingen — daarom keerde hij het „vak" den
toe, om het twaalf jaren later in een anderen v
eenigszins weder te beoefenen. Nu kon niemand
anders van den 23-jarigen jongeling getuigen, dan
hij een mislukt man was. Een andere zelfgek
levensstrijd begon. Hij was eenvoudig naar Alkm
teruggekeerd. Ouders had hij niet; zijn moeder
overleden, zeven maanden vóór zijn heengaan naar
derland. Zijn stiefvader, die meer barbier dan zil
smid geworden was, had een derde huwelijk aangega
en alleen goedhartigheid en medelijden openden hem
deur tot de vervreemde woning. De nieuwe huismoe
werd inbrengster in den lombard en het voorhuis was
tijdelijke bewaarplaats der panden ingeruimd, terwijl
halfbroeder, het tweede kind van Hofdijk's moeder, d
barbierswinkel elders overbracht. De jonge dichter lee
dus van vreemden, in eene schamele omgeving; hij w
volwassen, zoo niet mondig, had een beroep, dat m
dan levensonderhoud gaf, en waarin duizenden eervol
gelukkig werkzaam waren, moedwillig verlaten. Wij m
deelen niet, doch verbazen ons niettemin over de mac
der illusiën en over de onbuigzame volharding, die d
dichterlijken geest sterkte in den wanhopigen strijd tege
de werkelijkheid.

Zijn eersteling werd ongunstig ontvangen. De aanl
des dichters werd algemeen erkend; doch er ontbra
zóóveel aan, dat het onmogelijk heette, de verlangd
studie te kunnen volbrengen, alvorens iets meer te late
drukken. En wat er in was, wat het kenschetsend

uitmaakte van zijn werk, wat zijne richting was, werd zóó gehavend, dat het pijnlijk is dit andermaal na te lezen in de beoordeelingen van die dagen.

Rosamunde was in de handen gevallen van Nayler, over wien men kan lezen in de Bouwstoffen van den heer A. C. Kruseman, deel I, blz. 224—228, en dien enkelen zich herinneren wegens de wijze, waarop hij in verschillende steden van ons land auctien hield, en na den verkoop van een nommer uitriep: „Wie anders een, voor denzelfden prijs?" Ook te Alkmaar kwam hij eene verkooping houden in het logement van de wed. Ukena, de moeder van Helena. Een der in tal aanwezige exemplaren van Rosamunde werd aangeboden; de dichter was als gewoonlijk in het huis zijner verloofde. Nayler noemde den titel, onder bijvoeging: „van zekeren heer Hofdijk," den naam uitsprekende, gelijk wij doen; een afdruk werd aan den man gebracht voor twintig cents en de kooper meldde zich aan als Hofdijk, met den klemtoon op de tweede lettergreep, naar Kennemersche zede. De boekenscharrelaar keek allervreemdst op, en verkocht nog „anders een, voor denzelfden prijs"; de overige van den stapel mochten in eene meer dichtlievende stad waardeering vinden. Dit feit maakt de uitgave voor eigen rekening vrij onzeker en getuigt stellig van groote teleurstelling voor den auteur van het „Romantisch dichtstuk."

Ook vader Tollens, mijn Rijswijksche buurman, werd grimmig, als hij den naam van den Minstreel hoorde. „Daar moest een wet gemaakt worden, dat die vent geen

verzen meer mocht schrijven," sprak hij, volkomen incon-stitutioneel.

Klikspaan in zijne Studenten-typen was nog wreeder. Als hij de poëzie van den student-autheur ten diepste afkeurt, gewaagt hij van een zijner stukken met minachting, doch noemt het tot aanmoediging „wel niet zoo leelijk, als de Egmond van Hofdijk". In Braga wordt de „Bruidsdans van den Minstreel van Kennemerland" zóó potsierlijk gehavend, dat men zijn medelijden versmoort in eene lachbui. Door veel te lezen in allerlei verouderde schrijvers, zonder zich te onderwerpen aan de hem te dorre studie onzer taal, door zich zonder grammatica den inhoud van eenige Duitsche boeken eigen te maken, door eigenmachtige samenstellingen en zinvormingen, week hij van de erkende taalvormen af met allerlei ismen, en volhardde in dat misbruik als een hem toekomend goed recht. Zijne aanhalingen en motto's deden de uitgestrekte kennis van vreemde talen onderstellen, die destijds Potgieter alleen bezat. Eenmaal citeert hij zelfs Klaas Kolijn. Elders houdt hij den b e u k e l a a r, — het s c h i l d, b o u c l i e r — voor de strijdbijl. Toen hij eens na het rijmwoord op k r a c h t gesproken had van eene bloeme, die g e k n a c h t was, ontsnapte deze vrijheid aan geen enkel recensenten-oog. Maakte hij de vergelijking van e e n g e v a l l e n v r o u w met een g e b r o k e n t o u w, dan moest het uitgeschreeuwd worden van de daken. In 't kort: de aanmoediging en de lof waren slechts een klein deel van de beoordeeling, maar de rest maakte den dichterlijken arbeid, zonder veel waardeering of aanwijzing en uit-

eenzetting van het verdienstelijke tot een onderwerp van algemeenen spot binnen onze landpalen.

Eenige welwillende Alkmaarsche heeren trokken zich eindelijk het lot van den ongewonen jongeling aan, en hij werd jongste klerk op de stedelijke secretarie. Men heeft hem in levensberichten commies genoemd, zonder te verstaan, dat deze titel een goed bezoldigd ambt aanduidt, en dat er dan heel wat minder zorgen voor den dichter te verdrijven, heel wat minder redeneeringen voor zijne biografen noodig zouden geworden zijn. Kopiewerk, zelfs voor velen zeer moeilijk, voor peinzende naturen ongeschikt, en een sober tractement, dat was de toestand. Juffrouw Ukena op den voorgrond, Kennemerland onder de voeten, en eene wereld van verwachtingen in een rooskleurig verschiet. Ook nu gaf hij den moed niet op. Reeds werden de kleinere dichtvruchten, de Balladen van Kennemerland, gunstiger ontvangen, maar omdat dit niet meer opbracht, dan een prikkel om den geest en den moed der jongelui levendig te houden, en omdat het uitzicht op lotsverbetering in de ambtenaarswereld nog minder dan gering was, werd er over nieuwe middelen gepeinsd en de beeldende kunst — als uitspanning beoefend — werd voor de verloofden eene nieuwe begoocheling.

In het najaar van 1846 kwam de heer Johannes Bosboom een paar weken te Alkmaar om studies te maken in de Groote Kerk en nam zijn' intrek in het reeds vermelde logement van de weduwe Ukena. De toen 25-jarige dochter en haar trouwe dichterlijke vriend „waren vol illusiën over hunne toekomst, helaas afstui-

tende op den grooten hinderpaal: Hofdijk's uiterst gering inkomen ten stadhuize. Om dit bezwaar uit den weg te ruimen, meende hij eene uitkomst te zullen vinden in het toegeven aan de zoo vaak misleidende gedachte — zich bij voorkeur te wijden aan de winstgevende schilderkunst. Hij toonde daarop eenige zijner met krijt, potlood of O. I. inkt geteekende schetsen en zoogenaamde landschapstudietjes, fantasie-kasteelen, enz., enz. — volgens zijne opvatting niet onbeteekenend, maar niets waarborgend tegenover anderer ernstiger opleiding naar de eischen der kunst." De toen reeds vermaarde kunstenaar „gaf hem te kennen, hem als geboren dichter te achten, een landschapschilder met de pen bij uitnemendheid, maar te gelijk, dat die gave daarom nog geen de minste voorspelling opleverde om datzelfde evenzeer te worden met het penseel. Wie zulk beweren niet verstaat, bewijst slechts geen begrip te hebben van de betrekkelijke ongelijksoortigheid tusschen de zusterkunsten."

Zóó ontmoedigend was het oordeel van den meester, die een jaar minder dan de landschapdichter telde, en nog is het zijne meening op den avond van een roemvollen levensdag.

Het bleek meer en meer, dat de pen van den stedelijken klerk eene groote mededingster begon te krijgen in de lier van den dichter, wiens hand bovendien teekenpen en penseel had aangegrepen. De Heeren van 't Stadhuis hadden de overtuiging, dat hun schrijver zijn arbeid met tegenzin verrichtte en dien nog wel eens afwisselde met het lezen in het Groot Placcaatboek van Cau en

Scheltus en dergelijke lectuur. Een verlof volgde, met behoud van traktement en wel voor den tijd van twee jaar; geld en tijd werden besteed aan eene „kunstreis" in Gelderland. Het einde was, dat de schilderkunst aangevat werd onder de leiding van ervaren meesters, en deze waren de heeren Christiaan Immerzeel, thans overleden en diens zwager Simon van den Berg, nu directeur van het koninklijk kabinet van schilderijen in Den Haag, beiden destijds te Haarlem woonachtig. De eerste heeft mij, toen wij elkander te Zutfen met herinneringen aan Holland bezighielden, weleens bijzonderheden meegedeeld aangaande den schrijver der Historische Landschappen, doch van diens kunstgaven nooit gerept; het kwam misschien niet in de gesprekken te pas; ik kende Hofdijk persoonlijk weinig en als beoefenaar onzer geschiedenis kon ik alleen de genoemde Landschappen gebruiken. De tweede zijner leermeesters bevestigt na verloop van veertig jaren de meening van zijn kunstbroeder Bosboom: „Wat zijn aanleg betreft, die had in onze oogen niet veel te beteekenen; ik geloof zelfs, dat zijn dichterlijk en literarisch talent hem juist daarvoor in den weg was." En nu de uitkomsten dezer studiën.

Op de tentoonstelling te Amsterdam, in de laatste dagen van Augustus 1848 geopend, zag men, onder No. 379 Een Boschgezigt van W. J. Hofdijk te Haarlem; de begeerde prijs was 100 gld.; de Kunstkroniek van dit jaar spreekt op blz. 86 van zijn „landschap, dat veel aanleg verraadt", onverminderd de mededeeling op de volgende pagina der verkochte stukken, waartoe het niet behoort. Onder den titel: „In 't woud," werd het ken-

nelijk teruggevonden op de Haagsche expositie van volgende jaar 1849, waar het No. 240 is en vo dezelfde Kunstkroniek van gevoel getuigt, maar ook ongenoegzame technische vaardigheid. Andermaal het niet verkocht, volgens de opgave van hetz tijdschrift, zij het ook in tegenspraak met hetgeen dit hoofdstuk uit het leven van den kunstenaar ve is geworden. Een lithographie in Het Hollandsch S der- en Letterkundig Album, 1849, bij den tekst stervende Kelt", naar eene teekening –, en eene an in het volgende jaar, bij den „Zang van den An Saxischen Balling," „naar de schilderij" – van W. Hofdijk doen denken aan het stuk, dat mij door hem a gewezen is, als zijn eerste schilderwerk, en reeds h voor vermeld werd onder de schenkingen bij uiters wil aan het Museum zijner geboortestad. Afgescheid nu van deze en meer bewijzen ter wederlegging, kunstenaars van naam en gezag den jongeling zij roeping openbaarden, en dat eenig liefhebber of begu stiger, al ware het dan ook maar ter aanmoediging, z landschap kocht, luidt nu de harde waarheid, dat toen reeds gedrukte Kunstenaars-Idylle, waarvan opdracht den 21 April 1849 onderteekend werd, een bittere werkelijkheid geworden, en eene nieuwe on goocheling aanstaande was.

Meer en meer week de begoocheling voor de werke lijkheid, en onze ruim 33-jarige dichter mocht ten slott zich nog gelukkig rekenen, dat hij een schoolonderwij zersakte voor den derden rang bezat; zij mocht nu dienen voor eene leeraarsplaats te Amsterdam, hem door Mr. J

van Lennep in 1851 bezorgd. Onjuist is wederom het verhaal, dat bij die benoeming de verwerving dezer bevoegdheid tot voorwaarde gesteld was; men achtte toen dezen waarborg van kennis genoegzaam.

De maat der beproevingen was ook vol; na veel leed en teleurstelling eindigde de Jonkheid van den Dichter.

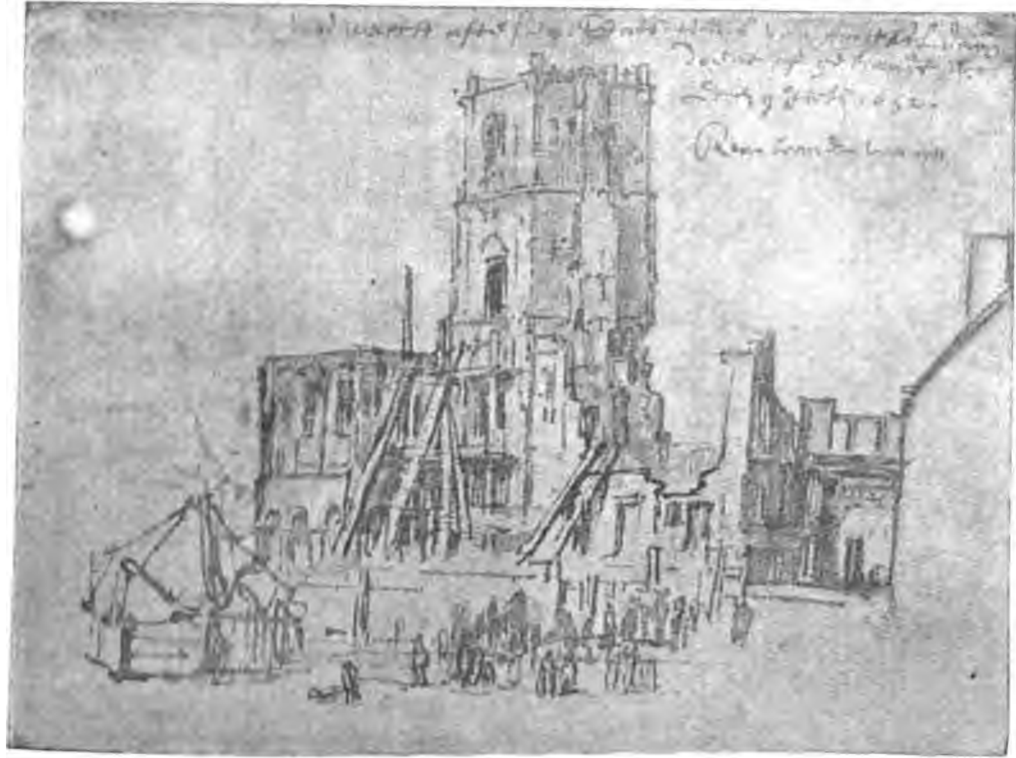
Een woord van hartelijken dank aan mijne vriendelijke Berichtgevers, de heeren C. W. Bruinvis te Alkmaar, R. Meurs te Heer-Hugowaard, Jb. van den Berg te Beusichem, A. C. Kruseman te Haarlem, Johannes Bosboom en Simon van den Berg te 's-Gravenhage; niet het minst aan den halfbroeder des dichters, G. Sieuwerts te Alkmaar.

Bij de Puinhoopen van ons Oude Raadhu

Hier teekent Rembrandt ons de beeltnis van
do
Na jaren trouwe dienst in éene nacht vergaan;
Door moker of door bijl? Neen, door de hulp der
En door het zengend vuur van de oppergod Vulka
U voegde een godlijk end! Moog 't achtste wereldwo
Welhaast door Campens kunst aan uwe zijde staan
Gij doet in roemrijkheid voor 't nieuw stadhuis niet on
Met U ving „'t heldlijk volk" 't pleit tegen onrecht
Van uwe puie werd de geest der vrijheid vaardig,
Dies zijt gij Vondels lier, 't penseel van Rembr
waar
I

Vondel bezong tot twee malen toe den brand van het
stadhuis, die in 1652 plaats had en derhalve tusschen de e
steenlegging van het nieuwe stadhuis in 1648, en de inwijdi

Op deze teekening staat met REMBRANDTS hand:

„Van d waech af te sien — Stats Huis van Amsteldam doent af gebrandt was

1655. Het was op dat oude stadhuis, dat de Spaanschgezinde regenten zetelden, bij wie op den zes en twintigsten van Bloeimaand 1578, zich Marten Koster, Adriaan Kromhout, Adriaan Pauw en Guillaume du Gardin, hoofden der Onroomschen, vervoegden »om de laatste proef van hunne reklijkheit te neemen... Dan, hoe men 't wendde of keerde, de Majestraat bleef pal staan. Derhalven, als nu de middagh voorbij was, de markt ontleedigt van huysluyden en zuyvel, komt Gardin ter puye verschijnen daar men plagh de afles te doen; licht zynen hoedt en zet dien voorts weder op. Dit beduydde, dat men met genoemde niets meer te verwerven zagh." Amsterdam was om! (Verg. Hooft's Dertiende boek der Nederlandsche Historien).

De blijde inkomst van den laatsten Gra
van Holland te Amsterdam.

DOOR

A. W. KROON.

Men schreef 18 September 1549 op den dag.
op den Dam alhier voorviel, 't geen wij den
wenschen meê te deelen. 't Was nog tamelijk
in den ochtend en naar ouder gewoonte heerscht
groote drukte en bedrijvigheid in dit middelpunt d
destijds reeds zoo kooprijke stad. Ook de burgemees
hadden zich vroegtijdig naar het stadhuis begeven. H
komst aldaar was door velen waargenomen, maar niet a
hadden daaraan gelijke beteekenis gehecht. Een z
zaam feit mocht het trouwens niet heeten, want in
toenmalige dagen gebeurde het nog al eens, dat d
gende bezigheden hunne tegenwoordigheid op het st
huis vroeger dan gewoonlijk vorderden. Toch werd d
menigeen bij al de drukte, die zijn handel hem v
schafte, zoo nu en dan een blik vol onrust geslagen
den zetel der regeering. 't Waren, dagen van spanni
die men destijds beleefde. Velerlei oorzaken hadd

daartoe bijgedragen, maar bovenal waren het de scherpe plakkaten tegen de nieuwe leer, die sedert jaar en dag de angst en onrust in de gemoederen der bevolking van Amsterdam allengs meer en meer hadden doen klimmen. Het gansch niet vreemde verschijnsel, dat burgemeesteren wat vroeger dan gewoonlijk „naar boven" waren gegaan, had de bestaande vrees niet weinig geprikkeld en toen men de roedragende en andere boden in grooten haast het stadhuis zag verlaten, om met snellen tred zich een weg te banen door de talrijke menigte op den Dam aanwezig, nam de ernstige bezorgdheid en beklemming der gemoederen met elk oogenblik toe. Allerlei onrustbarende geruchten verspreidden zich van alle kanten en niemand wist rekenschap te geven op de tallooze vragen, die velen elkander toevoegden met een verstolen blik of een gefluisterd woord.

Eindelijk kwam er onverwachts licht in de zaak.

Het welbekende geluid der stedeklok galmde over den Dam. „Een publicatie!" zoo riep men algemeen.

Bij tooverslag stond alle arbeid stil in en om de Waag, in een woord over het gansche ruime plein, dat een oogenblik te voren nog een tooneel van de levendigste bedrijvigheid had opgeleverd. Wie zich kon verwijderen van de plek, waar hij werkzaam was, snelde naar het stadhuis en in een oogwenk ontstond een hevig gedrang in de nabijheid van de pui, waar de verwachte publicatie zou worden afgekondigd.

Daar treedt de secretaris te voorschijn. Het hoofd ontbloot, in spijt van den guren noordenwind, verkondigt hij den volke, dat de hooggeboren, doorluchtigste

Prins en Heer Philippus van Oostenrijk, Prins van Spanje, eerlang te Amsterdam zijn blijde inkomst zal houden. Gelijk een goed vorst betaamt, zal hij den gebruikelijken eed komen afleggen en door zijn onderdanen worden gehuldigd als toekomstige Graaf van Holland.

Deze bekendmaking schonk verademing. Had niemand een dergelijke tijding verwacht, men wist nu althans, dat zij niet onrustbarend was. En mocht zij geen algemeene geestdrift hebben verwekt; mocht de vrees, welke de harten beklemde der velen met „lutherie besmet," die elk oogenblik in gevaar verkeerden lijf en goed te verliezen, tenzij men elders een schuilplaats zocht en vond, mocht die vrees er niet door zijn weggenomen, toch had het ontvangen bericht de harten verruimd. Er heerschte wel geen algemeene vreugde over 's Prinsen komst, maar het denkbeeld, dat men voor de eer der stad zou kunnen optreden, oefende toch een bezielende werking op aller gemoederen uit en dit voornemen heeft men schitterend verwezenlijkt.

De afgekondigde keur bevatte een aantal bepalingen, ten aanzien van hetgeen de leden der drie schutterijen daarbij in acht zouden moeten nemen. In de eerste plaats werd hun voorgeschreven nieuwe pallure te doen maken, ter eere van den toekomstigen Graaf, namelijk witte tabbaarden. Zij behoorden op te komen in gala-uniform, d. i. in vol harnas en geweer, gelijk bij groote processiën. Op het stadhuis zou de regeering een patroon van het nieuwe kleedingstuk ter bezichtiging stellen, waarnaar het onverwijld moest worden vervaardigd.

Geen schutter werd van den dienst verschoond, zelfs geen zieke, al was hij lid van de vroedschap; in dergelijk geval kon hij een plaatsvervanger stellen.

Deze bepaling gold ook ten aanzien van de afwezigen en vóór 's Prinsen komst mocht geen schutter de stad verlaten, tenzij een der burgemeesteren vergunning daartoe had verleend. Een voorbeeldeloos hooge boete stelden burgemeesteren op het overtreden van een dier bepalingen, en wel 18 gulden van 40 grooten, gansch geen kleinigheid in die dagen.

Wien handschoenen door burgemeesteren werden toegezonden, die werd vaandeldrager in buitengewonen dienst. Bij groote processien zelfs werden gehuwde schutters daarmee niet lastig gevallen. Nu hielp het niet als middel van verschooning, dat een schutter een vrouw had! Voor niet minder dan 18 gulden van 40 grooten zou hij worden gepand, indien hij weigerde op grond van zijn gehuwden staat als vaandeldrager op te treden.

Ontving een schutter fakkels, die 't zij des nachts of bij klaren dag, — dit stond heel deftig, — moesten gebruikt worden, dan behoorden ze ook gebezigd te worden, op een boete van 3 gulden van 40 grooten.

Uit vrees dat wij den lezer zullen vermoeien, eindigen wij onze aanhalingen uit de afgekondigde publicatie en van de boeten op de overtreding der bepalingen gesteld, met deze mededeeling: acht dagen later zal er een groote wapenschouwing plaats hebben; dan moet ieder gereed zijn en de bedreiging met een flinke boete hapert niet, loffelijker gewoonte.

Op 29 September is buiten de Reguliersspoort een scher-

pe wapenschouwing gehouden op het exercitieveld. (poorter of poorteres heeft men daarbij toegelaten, „om tusie te vermijden", een zoo groote zorg wenschte heeren van den gerechte daaraan te wijden, en der genden dag werd de gemeente verblijd door de a diging eener keur, luidende: „De Prins van Spanje, aanstaande Vorst en Heer, komt morgen binnen Am dam!"

Stel u voor, geachte lezer, dat wij des ochtends den 1sten October reeds vroegtijdig op weg zijn gegaan einde de stad gedeeltelijk te doorwandelen. Op die zullen wij ons eenigermate rekenschap kunnen g nopens hetgeen de regeering der stad en hare bu tot stand hebben gebracht, om luister bij te zetten de groote plechtigheid.

Wij bevinden ons aan het begin van het Dan Dewijl de Prins uit Haarlem, — eigenlijk van Sp dam, — te scheep herwaarts zal komen, zijn alle tuigen uit het Damrak, zoomede die binnen of b de palen vóór de stad liggen, verwijderd. In twee deelen gescheiden, wij mogen zeggen in twee vl zijn zij verhaald het eene smaldeel oostwaarts, he dere westwaarts van den ingang van het Damrak den kant der Haringpakkerij. Men moet erkennen, de zaak met overleg aldus is geregeld.

Een toeschouwer in onze nabijheid, oordeelt er zoo over, want hij zegt, zich tot ons wendende:

„Blijft het weer zoo helder als thans; schijnt de heden middag zoo vroolijk als nu, dan zal de Prins verlustigen in het heerlijke schouwspel, dat hem

geboden. Eilieve, ziet me dat mastbosch ter rechter- en ter linkerzij van ons eens aan, met de hoog geheschen blanke en bruine zeilen! Hoe opwekkend is de tooi, aan masten en sprieten, aan voor- en achterstevens gegeven, door de tallooze bonte vlaggen en wimpels, waarover de zon haar vollen gloor uitstort!" Die deze woorden hadden gehoord, stemden allen daarmee in, want ten volle verdiend was de lof, die er aan werd toegezwaaid.

Maar nog andere, niet minder indrukwekkende versieringen wachten ons. Over elk der drie bruggen, die het Damrak overspannen, over de Nieuwe-, de Oude- en de Papenbrug was een triumfboog gebouwd op last der regeering, waaronder de Prins met zijn gevolg in een eere-flotille zou passeeren. Wat de kunst vermocht tot opluistering van de eere-poorten of triomfbogen, was aangewend en hierbij mogen niet over het hoofd worden gezien de beide beschutselen, — zoo worden zij genoemd, tribunes zouden wij ze heeten, — opgeslagen aan de Oude- en aan de Papenbrug. De muren, dat wil zeggen, de houten wanden, waren kunstig beschilderd, ten einde er het aanzien van machtige kasteelen aan te geven; gedeeltelijk waren zij behangen met laken van verschillende kleur en met tapijten, omstrengeld met guirlandes van geurende sparretwijgen en festoenen van dezelfde welriekende stof, die met kwistige hand allerwege zijn aangebracht. Op de transen der torens en tusschen de kanteelen der muren ontwaart men de trompen van vuurwapenen, omkranst met groen en blinkende loovers. Deze schijnbare krijgstoerusting heeft geen oorlogzuchtige bedoeling ten grondslag, verre van daar,

want deze metalen monden zullen slechts vreugdet
galmen. Zij ook hun stem wat luidruchtig, zij zal zich
paren aan den zachteren, hoewel schetterenden
der trompetten van de stadsspeellieden alhier aanw
tot een luid klinkend loflied, aangeheven ter eere
den doorluchtigsten Prins van gansch Europa al
deze bevoorrechte burchten te water zal passeeren.

„Maar waartoe zullen de beide schijnbaar zoo k
haftige gevaarten dan toch moeten dienen?" vr
wellicht deze of gene onzer lezers. Zij zijn best
tot eerezetels voor de bekoorlijkste gasten door de
geering uitgenoodigd ter bijwoning dezer plechtigh
waaraan zij zoo al niet den hoogsten luister, dan
het schoonste sieraad zullen bijzetten. De keur
Amsterdamsche deftige vrouwen en der lieftallige m
den zullen daar een plaats erlangen, bij de inkomst
den aanstaanden Graaf. En Amsterdam bezat een z
zamen schat van dien kostbaren aard, daarvoor was
stad reeds in die dagen gelijk nog heden door 't gans
land vermaard.

En hoe galant was de regeering. Met welk
kiesche zorg waakte zij voor die kostbare kleinooden, a
hare hoede tijdelijk toevertrouwd! Bij publicatie we
den volke uitdrukkelijk bekend gemaakt, dat alle
genoodigden zouden worden toegelaten. Wie deze b
paling poogde te overtreden, zou op de volgende wij
worden gestraft: op staanden voet zou hem aldaar e
geeseling worden toegediend! 't Zijn de uitdrukkelijk
woorden der publicatie.

Lezer, laat nu de blikken wijden langs de gevels d

huizen aan beide zijden van het Damrak staande. Ook deze zijn allen behangen met draperieën, meerendeels van schitterend roode lakenstoffen, zoomede met doek van velerlei andere kleur en schakeering. Hier heeft men ze in breed geplooide, elders in smallere banen in sierlijke afwisseling aangebracht, ze met rosetten en breed afhangende slippen verfraaid en het een en ander omvlochten met groene banden en slingers van naaldhouttwijgen. Dit alles is met kwistige hand tot opluistering der versiering gebezigd. Als zinnebeeld der eendrachtige poging door Amsterdam's burgerij aangewend, om de eer der stad bij deze plechtige gelegenheid luisterrijk te handhaven, waren schier alle huizen saamgestrengeld met frissche banden van groen gebladerte, doorvlochten met kleurige sieraden. Overal ontwaarde men op de roode en andere bekleedselen der gevels een eigenaardig versiersel, namelijk de wapens van Philips en van den Keizer, van de landvoogdes, den stadhouder, van Holland en van Amsterdam, zooals vroeger bij de inhuldigingen van een nieuwen Heer des lands nog nooit hadden geprijkt. Al die pracht werd nog verhoogd door den bonten tooi van tallooze vlaggen en wimpels. Strijkt de adem van den wind langs de versierde gevels, dan rijst voor onze blikken een betooverend lachend beeld, want de vroeger starre omgeving schijnt zich te bezielen en als 't ware deel te nemen in het algemeen vreugdebetoon.

Zoo zijn wij op onze wandeling genaderd aan het einde van het Damrak. Aan den linkerhoek daarvan is een steiger, een landingsplaats aangelegd, een stevig gevaarte, waar de Prins met zijn gevolg zal uitstappen

en den vasten wal in de stad zal betreden. Deze
stelijke steiger is prachtig versierd. De vloer en de
de leuningen zijn bedekt met rood laken; vlagge
wimpels wapperen aan alle zijden en een koepelvo
gewelf, insgelijks met rood laken bekleed, steun
slank gevormde, ten deele kunstig beschilderde ko
men, half verscholen tusschen slingers en festoenen
geurend sparregroen. Aan de kolommen heeft me
wapenschilden bevestigd van den Keizer en van de fees
rende stad. In het middengedeelte prijkt het wa
van den prins van Spanje, herwaarts gekomen om
toekomstig Graaf en Heer dezer landen te worden
huldigd.

Vele bepalingen waren bij keur of publicatie afge
digd tot handhaving der openbare orde, tot regeling van
plechtigen optocht der stedelijke autoriteiten, der geeste
heid, enz., bij 's Prinsen komst in de stad. Zoo was o. a
paald, dat de burgerij en andere toeschouwers zich moe
scharen langs de huizen; van de gevels tot aan de gote
de straat strekte het terrein, dat zij niet mochten oversc
den. Die over de goot stapte tijdens de Spaansche P
zich in het openbaar op 's Heeren straten vertoo
werd tot straf het bovenkleed van 't lijf gerukt. H
dit niet, dan had de politie nog andere dwangmidd
in reserve; een duchtig pak slaag bevleugelde gewoo
de voeten der overtreders, die onverwijld een ve
schuilplaats zochten.

Hoe de regeering bij dergelijke gelegenheden „
willige constables" maakte, ten einde de politie b
staan, die bij zulke feesten geen oogen genoeg

mag niet onvermeld worden gelaten. Iedereen verklaarde zij bevoegd de bedoelde overtreders te straffen, en hun het bovenkleed van 't lijf te trekken, zonder aan den Heer des lands, den schout of aan de stad een penning van den gemaakten buit af te staan.

Daar wordt opnieuw het geluid van de stadsklok gehoord. De nu afgekondigde keur deelt den volke mede, dat de Prins van Spanje weldra in de stad zal komen. De reizende bode door burgemeesteren te paard gezonden naar Haarlem, waar de Prins des ochtends van 1e October moest worden gehuldigd, had dit bericht overgebracht. Volgens de gemaakte afspraak zou de Prins zich begeven naar Spaarndam, waarheen groote roeischuiten gezonden waren, om den toekomstigen Heer des lands herwaarts te voeren. Amsterdam had zich ook in dit opzicht uitmuntend van zijn taak gekweten, want een groot aantal roeivaartuigen lagen reeds vroegtijdig te Spaarndam, wachtende op 's Prinsen komst. Het bedoelde eskader galeien, — naar het toenmalig spraakgebruik heetten ze baardsen, — zag er inderdaad kranig uit. Allen waren zij van binnen en van buiten met fraai rood laken bekleed en rijk voorzien van alle geriefelijkheden, ten dienste der voorname gasten, wier komst te Amsterdam elk oogenblik als 't ware werd te gemoet gezien. Een eigenaardig sieraad gaf er een vroolijk en opwekkend uiterlijk aan, want niets tooit een vaartuig beter dan een menigte vlaggen en wimpels. Kloek en rap mocht het bootsvolk heeten en hun nette plunje deed de flinke, knappe leest dier echte zeerobben recht voordeelig uitkomen. Zij bestond uit een rond

hoedje en witte kleedij. Op de rokken waren van
en van achteren de bekende drie kruisen vastgeh
Niet minder dan een 36-tal Janmaats zat aan de rie
in de galei des Prinsen, de grootste van het gan
eskader. Allen hadden geschut aan boord van
kaliber, want de groote metalen monden, die luid
glorie moesten verkondigen van den Castiljaanschen v
had men aan den vasten wal op een groot aantal
ten opgesteld.

De gansche bevolking der stad was op de bee
een groot gedeelte van de bewoners der omstreken
herwaarts gestroomd, tot bijwoning der feestelijkhe

De straten en grachten stonden opgepropt vol wa
laars, die de rijke versieringen in oogenschouw na
allen vol begeerte de lang verbeide plechtigheid te
aanvangen. Hoort! Ratelende donderslagen als 't
doen de echo's weergalmen in het rond.

't Is het sein van 's Prinsen nadering, die te
kertijd wordt begroet door het statig gebrom
alle kerkklokken en het oorverdoovend gejuich der
zenden bij duizenden, die zich in de nabijheid van
IJ en het Damrak bevinden. Van alle zijden sneller
rijke drommen derwaarts met ongekende vaart.
wil in de eerste rijen staan, maar weldra stuite
schier allen op een levend bolwerk, dat verderen v
gang stuit. Intusschen konden zij zich vergasten o
gejuich der menigte en het gebulder van 't geschut
beiden van geestdrift schenen te blaken.

't Was een statig schouwspel, 't welk men hier
oogen had. Dat het niet ontbrak aan geleide op

IJ aan den Prins, behoeft niet gezegd. De bevolking van het scheeprijk Amsterdam had daarvoor zorg gedragen en talloos mocht het aantal vaartuigen van allerlei slag worden geheeten, 't welk van heinde en verre uit de omringende streken naar het IJ was gestevend, om het prinselijk eskader van den toekomstigen Heer des lands tot vrijwillig geleide te strekken.

Onder dergelijk vreugdebetoon naderde de Spaansche Prins in zijn rijk versierd vaartuig den mond van het Damrak, dat door de zorg der regeering in een zóó prachtige via triumphalis was herschapen als Amsterdam vermoedelijk vroeger of later nooit heeft aanschouwd. Ter plaatse waar 't Damrak zich vereenigt met het IJ verhief zich uit de watervlakte een triumfboog van kolossale afmeting. De koepel was grootendeels bekleed met rood laken, waarop de wapenschilden prijkten van Philips, van den Keizer en van de landvoogdes, zoomede van Holland, van den stedehouder en van Amsterdam. Allegorische beeltenissen had het kunstig penseel van een reeks schilders op andere gedeelten er van getooverd, die verder met guirlandes en festoenen van groen gebladerte waren versierd. Aan den voet der voorste kolommen, die het koepeldak onderschraagden, waren twee reusachtige standbeelden geplaatst. Ter rechterzijde stond Portunus, de god der poorten. Op een schild, vóór het beeld gesteld, las men de volgende dichtregelen:

EN VENIT AUGUSTO PROLES DIGNISSIMA PATRE,
PRINCEPS HISPANI GLORIA RARA SOLI.

VOS AGITE, O NIJMPHAE PORTUNO SEMPER AMICAE,
DUCITE INOFFENSAS CAERULA TURBA RATEIS,
GRATIOR HAUD ULLIS MIHI VENIT CLASSIS AB ORIS.
ILLA LICET GEMIMAS PER FRETA LONGA VEHAT.

Ter linkerzijde voor den triumfboog verrees Aeolus, de god der winden, aan wiens voet de stormen lagen geketend. Het volgende gedicht stond op een schild geschreven:

IMBRIFER AUSTER ABI, BOREA CITO NÜBILA PELLE,
NE QUATE TRANQUILLUM TURBIDE CAURE FRETUM
OPTIME VENTORUM FLORES HUC FUNDE FAVONI,
EVOME PUNICEAS, QUAS GERIS ORE, ROSAS,
QUI NUPER LIGURUM ME PUPPIBUS AUSPICE SALVUS
INTRAVIT PORTUS, ILLE PHILIPPUS ADEST.

Op de Oudebrug stonden drie standbeelden van twaalf voet hoogte. In het midden bevond zich Neptunus, zittende in een reusachtige schelp met wielen en getrokken door twee zeepaarden. Hij werd aldus sprekende ingevoerd:

HIC PELAGI DOMITOR SEDEO NEPTUNUS IN URBE,
ET TRIFIDO AEQUOREAS STERNO TRIDENTE VIAS,
GRATA MIHI HAEC SEDES, PLEBS OBSEQUIOSA, FAVORE
NUMINIS EXCELSI DIGNA PHILIPPE TUI.

Ter rechterzijde bevond zich zijn zuster Ceres, die de volgende woorden sprak:

DIVA CERES DIVUM BATAVOS PETIISSE PHILIPPUM
AUDIERAM, RIGIDIS QUA MARE TERRET AQUIS.
PROTINUS HUC VOLUCRI PER CAERULA CURSU,
NOSTRA TULI PLENO SPICEA DONA SINU.

Ter linkerzijde was de stroomgod van het y aangebracht, evenals de godin Ceres ruim tien voet hoog. Zij werd aldus sprekende ingevoerd:

URBE LICET VIDEAS BATAVA ME DIVE PHILIPPE,
SUM NATUS PATRIAE COLLIBUS HESPERIAE,
HUC EGO SUM TUTO PACATA PER AEQUORA VECTUS,
PRINCIPE TE CUI NON TERRA, FRETUMQUE PATET!

Op de Papenbrug was het standbeeld geplaatst van Mercurius, ruim tien voet hoog en in vol ornaat. Hij voegde den Prins deze woorden toe:

ASSUETUS CELERI VOLITARE PER AERA CURSU,
ET LUSTRARE AMBOS TRANS VADA SALSA POLOS,
NUNC AMSTERDAMI GRATA MIHI SEDE QUIESCO,
UT VIDEAM VULTUS DIVE PHILIPPE TUOS.

In de onmiddellijke nabijheid hiervan was een rijk versierde triomfboog opgericht, op schepen rustende, hoog 40, breed 20 voet; in het middengedeelte zat, op een troon een kostbaar gekleede jeugdige prinses, de stedemaagd van Amsterdam voorstellende. Zij had het wapenschild der stad nevens zich geplaatst en begroette den Prins, naar een opschrift, met de volgende woorden:

SALVE PRECLARI SOBOLES GENEROSA PARENTIS,
SALVE HISPANORUM, SPESQUE, DECUSQUE DUCUM.
OMINE FELICI SUCCEDITO MOENIBUS URBIS,
QUAE SUA, SEQUE TUO CUNCTA DAT OBSEQUIO.

In de rechterhand had de stedemaagd een beel
stroomgod van het IJ voorstellend. Deze w
werden door haar tot den Prins gericht:

ACCIPE QUAM PEPERI PARTU FOECUNDA RECENTI,
CRESCAT UT AUSPICIIS DIVE PHILIPPE TUIS.

In haar linkerhand droeg zij een stroomnimf, de
stel verbeeldende. Deze woorden sprak zij tot den

HANC AMSTELA TIBI PRINCEPS OPE SEDULA FOVI.
QUAE CELEBRE EX NOSTRO NOMINE NOMEN HABET

De tocht door den luisterrijk versierden waterv
afgelegd. Omstuwd door vele Spaansche edelliede
den hoogsten rang, den stedehouder en een aantal m
van minder aanzien, betreedt de Castiljaansche Pri
steiger, dien wij reeds vroeger in oogenschouw h
genomen, en vervolgens den Dam. Wij kennen z
allen en moeten ons vergenoegen met 't vermelden d
men van enkelen door een ooggetuige opgen
't Zijn de prins van Piemont, de hertog van Alva, d
kies van Astorga en die van Pescara, don Anto
Toledo, don Antonio de Rojas en zeer vele a
edellieden van rang, zooals een ooggetuige er aan toe

In het rond op den Dam was de manhafte schutterij opgesteld, die, voor zooverre zij bestond uit kloveniers, den Prins begroette met een reeks salvo's! Ook grof geschut was aanwezig. Zijn hevig gebulder, zich parende aan het geratel van 't klein geweer, schonk den Castiljaan een zeer duidelijken maatstaf ter beoordeeling van de vreugde der Amsterdamsche regeerders en geregeerden over zijn gelukkige aankomst.

Nadat dit vreugdebetoon eenigen tijd had geduurd, naderden de burgemeesteren, schepenen, leden van den raad en de geestelijken der stad den keizerlijken Prins. Aan beleefdheidsbetuigingen heeft het bij die gelegenheid niet ontbroken. Toen de stoet zich op verschuldigde wijze van deze eervolle taak had gekweten, trad de schout op den Prins toe, knielde voor hem neder en bood hem onderdaniglijk de roede van justitie aan, die de vorst aanvatte om haar onmiddellijk weder ter hand te stellen aan zijn dienaar. Een gelijk ceremonieel had plaats met de sleutels der stad, welke door den voorzittenden burgemeester den toekomstigen vorst werden aangeboden. En nu naderde de eerste onder de geestelijken den Prins, ten einde hem in een sierlijke toespraak mee te deelen hoezeer de gansche stad zich verheugde over de eer haar te beurt gevallen, „om het gelaat te mogen aanschouwen eens vorsten van zoo hoogen rang als de zoon des Keizers bekleedde, tevens hun toekomstigen Heer."

Zoodra deze plechtige begroeting was afgeloopen, besteeg de Prins zijn paard. Een gedeelte der schutterij stelde zich langzaam in beweging en begaf zich over den

Dam en den Vijgendam naar de Warmoesstraat, bij
van voorhoede zijner lijfwacht. Hij zelf gevolgd door
ganschen stoet en de stedelijke autoriteiten, nam
weg door den grooten doorgang van een reusac
rijk versierde eerepoort, staande op den Dam vlak
den Vijgendam, en zoo stapten allen naar het loge
waar de Prins gedurende zijn verblijf hier ter stec
vertoeven. Bij den stoet sloot zich aan de res
drie schutterijen, die daardoor mede hun aandee
kregen in de eer als lijfwacht op te treden van der
tiljaanschen Prins.

Tusschen de Vischsteeg en de Papenbrug sto
ruime woning van Nel Sybrantsdochter, die aldaa
logement van den eersten rang hield, dat van ach
uitkwam aan het Damrak. Uit een der vertrekke
het Water wenschte de Prins de aankomst te aans
wen van de Koningin van Hongarije met haar lu
rijke trits van dames, die allen met den Prins d
naar Holland hadden ondernomen en wat later d
dit eindpunt der via triumphalis zou bereiken.

Nu wij des Keizer's zoon hebben begeleid
zijn logement, waar Nel Sybrantsdochter, de zuste
den toenmaligen jongsten burgemeester van Amste
den schepter zwaaide, begeven wij ons terug naa
Dam. In het voorbijgaan zien wij, dat de Vijge
de Kerkstraat, — zoo heette destijds nog de War
straat tot aan de Oudekerk, — en het verdere ge
der stad niet minder fraai versierd waren als d
zen op den Dam, het Damrak, enz. Om niet in
ling te vervallen, laten wij dit alles ter zijde. 't

de eerepoort in oogenschouw te nemen, door den Prins kort te voren ingewijd, dat wij op onze schreden terugkeeren.

Vermoedelijk mocht deze poort het kostbaarste sieraad worden genoemd, op last van de regeering ter eere van den toekomstigen Graaf opgericht. Zij had een hoogte van 60, bij een lengte van 40 en een breedte 30 v. Met inachtneming van de uiterste zorg had men dit pronkjuweel naar de regelen van de Dorische orde gebouwd. Het zestal kolommen aan beide zijden was schijnbaar vervaardigd van het schoonste veelkleurige agaat; de voetstukken en kapiteelen van vlekkeloos Parisch marmer, een en ander op de oogbedriegelijkste wijze nagebootst. Al de overige deelen van het gebouw prijkten met het heerlijkste schilderwerk, allegorische voorstellingen, die vermoedelijk betrekking hadden op het keizerlijk geslacht des Prinsen en de geschiedenis der stad. Aan den westelijken boog van den middendoorgang las men het volgende opschrift:

D. PHILIPPO IMP. CAES. CAROLI V. F.
PRINCIPI CATH. S. P. Q. AMST. F. F.

Daarboven was een schilderij van aanmerkelijke afmetingen aangebracht, voorstellende het Geloof en ter wederzijde daarvan zag men de beeltenissen van de Dwaling en der Ketterij. 't Waren allen zulke heerlijke kunstgewrochten, dat zij, naar een ooggetuige verzekert, werkelijk schenen te leven. Uit den mond van het Geloof kwamen deze woorden van den koninklijken profeet:

SI CONSISTANT ADVERSUM ME CASTRA
OMNIA, NON TIMEBIT COR MEUM.

Op de fries boven het beeld van 't Geloof las m
volgende woorden:

HIC ANABAPTISTUM SCELERATO EREPTA TUMULTU,
SANCTA FIDES POPULUM LAETA GUBERNO MEUM.
MAGNA MANET SALVO REVERENTIA CAESARE NOSTR
NEC DUBITO, TALI PRINCIPE MAJOR ERIT.

Boven de schilderij, voorstellende de Dwaling las
op de fries het volgende:

UNDE SOROR TOTA TANTUS CONCURSUS IN URBE?
UNDE REPENTINO COMPITA PLENA SONO?
FALLOR, AN HI NOSTRAE RESTANT E SEMINE GENTIS
CONATAE HIC SAEVA PERDERE CUNCTA MANU.

Hierop las men een antwoord, aan de beelteni
Ketterij in den mond gelegd:

FALLERIS HEU FRATER, NON HIC SOCIA AGMINA SPER
QUAE MUNDO STRUCTIS IMPOSUERE DOLIS.
STIRPS VENIT AUGUSTI, CUJUS VICTRICIBUS ARMIS,
HAEC TE PERPETUO VINCULA MEQUE PREMUNT.

Onder de beeltenis van de Dwaling stond een
geschilderd, voorstellende de Christelijke liefde en
de beeltenis van de Ketterij, zag men het beel

Hoop. Aan het bovengedeelte van deze eerepoort waren ter wederzijde, boven den grooten doorgang, aangebracht de keizerlijke en koninklijke wapenschilden, zoomede dat van de feestvierende stad.

Een niet onaardige bijzonderheid ontleenen wij nog aan den meergenoemden ooggetuige. Ook particulieren hadden hunne gevelversieringen opgeluisterd met opschriften. Een paar voorbeelden laten wij hier volgen, genomen van twee huizen op den Vijgendam. Op het eene las men:

GAUDEBAT QUONDAM ISRAEL, QUOD REGNA TENEBAT
PATRIA REX SALOMON, GENITOR CUI REGIA SCEPTRA
CESSIT, NUNC ITA NOS JUSTUM EST GAUDERE, PHILLIPPUM
POSTQUAM TER MAGNUS CAESAR REGNARE JUBEBIT.

Recht daar tegenover hing, aan de andere zijde der straat, een opschrift, luidende aldus:

QUEMADMODUM ISRAEL EXULTANS EXULTAVIT,
CUM VIDERET SALOMONEM TRIUMPHANTEM.
QUEM VIVENS ETIAM NUM PATER SUO THRONO LOCAVIT.
ID QUOD ISRAEL EXULTANS EXULTAVIT,
ACTAQUE DAVIDIS LAETUS APPROBAVIT,
CUM VIDERET JUVENEM RECTE JUDICANTEM,
QUEMADMODUM ISRAEL EXULTANS EXULTAVIT,
CUM VIDERET SALOMONEM TRIUMPHANTEM,
SIC NOS DUM VIDIMUS PHILIPPUM REGNANTEM.

De Landvoogdes, Koningin van Hongarije, tante des Prinsen, heeft, naar 't schijnt, ook vertoefd ten huize van

Nel Sybrantsdochter. Op grond van een paar woo voorkomende bij den ooggetuige, laat zich dit o stellen. Waar de vele heeren en dames, uitmak het talrijke gevolg, hebben gelogeerd, vindt men gens vermeld. De reeds genoemde ooggetuige, aan wij de bijzonderheden, aangaande de versiering der triumphalis, de namen van eenige der voornaamst len van 's Prinsen suite, enz., enz., verschuldigd deelt niets dienaangaande mede. Evenmin geve keuren, en andere officieele documenten te dezen zien eenig licht. Uit vroegere publicatiën, afgeko ter gelegenheid van dergelijke feestelijkheden, wete dat de foeriers der Graven bij de voornaamste bu het noodige logement in beslag namen voor de van het gevolg en ook bij de inhuldiging van de stiljaanschen Prins zal de gewone weg vermoedelij zijn bewandeld.

In den ochtend van den 2n October begaf de zich naar de Oudekerk, bij welke gelegenheid een ko lijke praal werd ten toon gespreid. Na het eindige pontificale mis nam hij zijn weg regelrecht naa Dam, alwaar de eigenlijke groote plechtigheid, wa hij herwaarts was gekomen, moest worden gevierd melijk „om dezer goeden stede hulding en eed te als toekomende Landsheer."

Op den Dam hadden burgemeesteren een „too doen opslaan, dat met goud- en zilverlaken en a kostbare stoffen was versierd en bekleed. Daar zo Prins de gewichtige handeling verrichten.

Bij afzonderlijke keur waren de poorters der

dienzelfden ochtend opgeroepen op den Dam te verschijnen, ten einde de „hulding en eedt te zien doen en oock de princelijcke hulding en eedt te doen."

Aan dit vriendelijke bevel hadden de getrouwe poorters gaarne gehoor verleend en het gansche plein stond vol belangstellende toeschouwers. Wijdsch vertoon van praal en pracht was de inleiding tot het afleggen der gewichtige beloften door Vorst en Volk. Toen van beiden zijden de eeden waren afgelegd en de leden der regeering met de overige poorters de gesproken belofte hadden bevestigd onder het opheffen der voorste vingers van de rechterhand, daverde de gansche omgeving van 't geschal der bazuinen en trompetten, waaraan zich paarde het gejuich van de tallooze menigte aldaar aanwezig. Niet weinig zal daartoe hebben bijgedragen de tusschenkomst der wapenherauten, die handen vol gouden en zilveren munt onder de blijde onderdanen des Graven strooiden.

Onmiddellijk na de eedsaflegging bestegen de Prins, en de Koningin-landvoogdes, vergezeld van hun gansche gevolg dames en heeren, de rijk versierde vaartuigen liggende nabij den steiger en maakten een tocht door de grachten der stad, waarna zij zich begaven naar het IJ. De regeering had ter verlustiging van den nieuwen Heer des lands, de Koningin-landvoogdes en hun luisterrijken stoet een tournooi uitgeschreven. Niet met het zwaard in het met zand bestrooide strijdperk zou worden gestreden, maar met de stompe speer, op 't wiegelend scheepsdek, zou naar den prijs worden gedongen. In plaats van dappere ridders hielden hier rappe maats ee

steekspel en dit wenschten de vorstelijke gasten bij te wonen. Van den afloop wordt door meervermelden ooggetuige niets meegedeeld. Wij mogen echter onderstellen, dat met uitzondering van een paar sombere personages, wellicht het gansche talrijke gezelschap zich kostelijk heeft vermaakt bij het aanschouwen der proeven van kracht en behendigheid dier zelfde strijders, wier zonderbare buitelingen en plotseling verdwijnen in 't zilte nat hen tranen van genot uit de oogen perste.

Aan de overwinnaars in den strijd werden namens de stad prijzen uitgereikt, namelijk bonnetten ter waarde van 50 grooten.

Na den afloop van dit tournooi keerden de Prins en de Koningin-landvoogdes naar hun verblijf terug en hiermede eindigden de openbare plechtigheden.

Noch in het verhaal van den ooggetuige, noch in de officieele documenten, in een woord nergens, voor zooverre tot heden bekend is, wordt gewag gemaakt van eenig verkeer met den somberen, trotschen Castiljaan, dien men tot Vorst en Heer had gekregen. Ongetwijfeld heeft zijn barsche houding een ongunstigen indruk op de bevolking gemaakt. Toch is door de regeering der stad en hare bevolking de roem van Amsterdam bij het huldefeest schitterend gehandhaafd. In ruim een twintigtal Noordnederlandsche steden is door den Prins den gebruikelijken eed afgelegd, maar Amsterdam heeft boven allen verre uitgeblonken door de wijze, waarop het die eer heeft beantwoord. Den 30 October vertrok de nieuwe (toekomstige) Graaf naar Utrecht.

Wij mogen van ons onderwerp niet afstappen, dan

na alvorens nog enkele kleine bijzonderheden te hebben meegedeeld, aangaande de groote plechtigheid hier ter stede gevierd. Noch den Graaf, noch de Koningin-landvoogdes heeft Amsterdam aan zijn gastvrijen disch mogen onthalen, wel de edelen van 's Graven gevolg. Intusschen versmaadde hij niet de geurige wijnen, in kolossale hoeveelheid ten behoeve van zijn tafel ingeslagen. Er heeft een illuminatie, hoewel op kleine schaal, plaats gehad gedurende zijn verblijf alhier. Vóór en achter het hotel van den Graaf hebben 2 vuurpannen gebrand, zoomede op de Varkenssluis en op de Oudebrug en ieder, die lakenen had gebezigd ter versiering van zijn huis, was gehouden, volgens de publicatie afgekondigd op 1° October, ten venster uit te hangen een brandende lantaarn van des avonds 6 u. tot des ochtends 6 u. Vermoedelijk was hiermee bedoeld het venster boven de deur, alwaar ook bij brand een lantaarn werd uitgehangen. Verder behoort hierbij nog te worden gevoegd de rosse gloed, door eenige brandende piktonnen verspreid in de nabijheid van het vorstelijk verblijf. Caloriferes kende men destijds nog niet, maar in het gansche huis van Nel Sybrantsdochter, zuster van Amsterdam's jongsten burgemeester Joost Buick, die den eed staafde door Philips afgelegd, moest nacht en dag worden gestookt. Deelden de Nederlanders niet bijzonder in 's Prinsen gratie, dit was mede het geval met het klimaat huns lands. Daarvoor moest op zijn last flink worden gebrand, om het te verbeteren; tot dit einde was o. a. een gansche scheepslading hout gelost in zijn tijdelijke woning. Met 't buskruit was ook niet spaarzaam omgegaan, want

bij 's Prinsen komst vóór de stad en op den Dar
mede bij het steekspel op het IJ verschoot men 70

Vergeten wij niet den naam te vermelden v
man, uit wiens brein, van classieke wetenscha
voed, de dichtregelen zijn gevloeid, die ter ver
waren aangebracht aan de eerepoorten der luist
via triumphalis en van den triumfboog op de
't Is mr. Pieter Vloots, rector der Nieuwe-Zijdsschool
de taak, door hem volbracht, werd hem een eereges
toegelegd door burgemeesteren van 3, zegge drie g

Een huldiging zonder geldelijk geschenk was
denkbaar. Volgens een besluit, genomen ter Stat
gadering op 14 Maart te voren, moest Holland aan F
ten geschenke geven 67.000 gulden. Daartoe
Amsterdam 3206 gulden bijgedragen. Voegt men h
de overige uitgaven voor versieringen, maaltijden,
enz., dan komt men tot ongeveer 6700 g., als totaal g
raal door Amsterdam besteed ten behoeve van de la
huldiging eens Graven van Holland.

Vermoedelijk had niemand minder dan de trot
Graaf zelf vermoed, dat hij de laatste zou zijn, die
dezen titel hier te lande heeft geprijkt.

AANTEEKENINGEN.

De bronnen, gebruikt bij de samenstelling dezer bijdrage zijn hoofdzakelijk de volgenden:

De keuren afgekondigd van 18 September 1549 tot op 2 October daaraanvolgende, betrekking hebbende op deze aangelegenheid; stedelijke rekeningen en andere stukken; dc Beschrijving van Amsterdam door J. ter Gouw, en een Spaansche beschrijving der reis door Philips ondernomen met het doel een gedeelte van de wijduitgestrekte Staten zijns Vaders te bezoeken en zich te doen huldigen. Dit merkwaardige geschrift is getiteld:

El felicissimo viale d'el muy alto y muy Poderoso Principe Don Phelippe, Hijo d'el Emperador Don Carlos Quinto Maximo, desde España à sus tierras dela baxa Alemaña: con la descripcion de todos los Estados de Brabante y Flandes. Escrito en quatro libros, por Juan Christoral Calvete de Estrella. Het is gedrukt te Antwerpen in 1552.

Als een merkwaardige hijzonderheid mag hier nog vermeld, dat dit exemplaar indertijd heeft behoord aan den Graaf de Lalaing, Spaansch stedehouder in die dagen. Thans is het 't eigendom van het stedelijk archief van Rotterdam.

Huwelijksgebruiken te Amsterdam in 174

DOOR

P. J. FREDERIKS.

Het was bijna twee jaren geleden, dat hij tot J. Utriusque Doctor gepromoveerd was. Toen het niet ontbroken aan in goudpapier gehulde dichten,[1]) aangeboden: Uit Vriendschap aan den Edelen Zeer Geleerden Heere — de naam doet hier n ter zake — wanneer zijn Wel Edele, na het openb Mannelijk verdedigen zijner Akademische Voorstelling lager tot der beiden Rechten Meester wierdt ingehuldigd Leyden den XXVII van Wijnmaand 1747. Een gr deel dergenen, die toen met meer of minder geluk Pegasus bestegen hadden, waren thans weer druk be het arme en in die dagen zoo schrikkelijk geplaag dier van stal te brengen, ditmaal om hen den Zangb te doen beklimmen tot daar, waar — destijds althans de huwelijksverzen zoo welig tierden.

Want onze Meester zou thans in den echt verbonden worden. Na gelukkig voleindigde studie, had hij een jaartje in den vreemde doorgebracht; eerst had hij echter zijn peetoom, den Schout van Amerongen, bezocht en vooral dien van moederszijde, den Burgemeester van Arnhem, niet vergeten; daarna was hij een korter bezoek gaan brengen aan een oud-academiebroeder van zijn vader en had vervolgens werkelijk op den bepaalden dag het gezelschap getroffen, waarmede hij de eigenlijke reis zou ondernemen. [2]) Wel mocht het eene onderneming heeten, waar alles per wagen afgelegd moest worden. Eindelijk toch was hij, tot groot genoegen zijner ouders en tot niet minder vreugd zijner jongere broeders en zusters teruggekeerd. Veel had hij moeten vertellen van hetgeen hem op de reis was wedervaren, veel van hetgeen hij te Parijs — het einddoel van zijn tocht — gezien had.

Maar ook hieraan was een einde gekomen en thans moest de jonge man omzien naar eene hem passende echtgenoote. Te meer voorzorgen vereischte dit, omdat de gebeurtenissen van het verschrikkelijke actie-jaar nog verre van vergeten waren; te meer, omdat de vrouw, die hij zich kiezen zou, hem niet in den weg mocht staan, waar hij naar een eervolle bediening streefde, waarvan hij, door geboorte en fortuin overigens reeds nagenoeg zeker was. Reeds vele malen was hij opgegaan naar de winkels der Fransche kramers, die sedert kort hunne fraaie waren uitstalden in de Oudemannenhuispoort. Menigen Zondag had hij in de Plantage doorgebracht; vele tochtjes had hij gemaakt langs en op den Amstel, te paard of in een jacht. Eindelijk had hij met zijn vader

durven spreken over eene jonge dame, hem gelij
geboorte en fortuin, die niet bemiddeld was gewo
door de gebeurtenissen van 1720, wier familieleden
ting hadden in de stedelijke regeeringen van Haarle
Hoorn [4]) en die – wat hem zeer aangenaam wa
niet geheel onverschillig gebleven was voor zijn k
attenties. Zijn mededeeling was vrij gunstig ontvan
zóo gunstig zelfs, dat ook moeder in 't geheim
men werd en deze — o gelukkig toeval – deelde
oudsten jongen mede, dat toevallig tegen den aans
den Zondag de ouders van het meisje zijner keuze
noodigd waren op een kopje thee . . . . en wat v
zou volgen. Dien dag was het heerlijk weer gew
en een groot gedeelte van den vooravond had me
den tuin doorgebracht. De uitnoodiging was aang
men en dit alleen had onzen vriend reeds zóo bou
maakt, dat hij zich dien eigen avond gedeclareerd
. . . . waarbij hij niet afgewezen was.

Reeds den volgenden morgen had hij hiervan ve
gedaan aan zijne ouders – alsof dezen niet aanst
bemerkt hadden, hoe vergenoegd hij uit den tuin te
gekeerd was – en met hun toestemming, had hij
zijne „verovering" mededeeling gedaan aan oom
moeien, broeders en zusters. Die mededeeling
hoogst noodig, wilde hij „in liefde en eendracht met
naaste bloedvrienden leeven; anders zo zouden die z
opneemen alsof hij geen meer achting voor hen
dan voor vreemden." Tevens had hij zijnen ouders
zocht „met de ouders zijner Minaresse het Huwelij
willen sluyten." Vader en moeder hadden hierin

alleen toegestemd, maar waren hem zelf voorgekomen waar het de bepalingen gold van hetgeen hem ten huwelijk zou worden medegegeven boven en behalve eene rijk voorziene garderobe en een aardigen zakduit [5]). Bovendien hadden zij hem beloofd eens bij peetoom te zijnen behoeve aan te kloppen. Daarna had hij hare ouders aangesproken en „met behoorlijke eerbiedigheid aan dezelve bekend gemaakt: hoe hij nu hoop had, dat haare beminnelijke dogter hem niet langer in zijn wettig oogwit zoude wederstreeven, ootmoedig biddende den tijd te willen bepaalen, om met zijne Ouders dit gewenschte Huwelijk te willen sluiten." Twee dagen later waren zijn ouders „te zamen gekomen aan het huis van de ouders der jonge dogter om alles te reguleren en teffens af te spreken wanneer de jonge lieden ten aanteekening voor Commissarissen van Huwelijksche zaaken zouden gaan, op welk een wijze den ondertrouw geschieden en alles volbracht worden zou." [6])

„Daar men op eene wellevende Wijze alles volgens de Mode wilde volbrengen, zorgden nu de ouders der Bruid voor hare Klederen en wat daar toe behoord, als een Kleed met zijn toebehooren om ten aanteekenen te gaau, een Kleed om daarin te trouwen, een zindelijk nacht Gewaad met deszelfs toebehooren, om de Bruid na de Bruiloft te ontkleden, als mede een nacht Japon Muts en Muilen voor den Bruidegom en een kleed met zijn toebehooren voor de Strooister." De ouders van den bruidegom bestelden „een Kleed met zijn toebehooren voor hun zoon om daar in zig te laaten aanteekenen en een ander Kleed om daar in te trouwen [7])." De

bruidegom „gaf eenig juweel tot present aan de b
kocht haar een fraai bouquetje en een waaier me
ren kwasten;" zij daarentegen schonk hem „ee
witte kabrette handschoenen, een zilveren Degen
en een quast voor de Rotting." Tevens werde
weerszijden een jong heer en eene jonge juffrou
kozen om voor speelnoots te dienen.

Vier dagen voor de aanteekening, dus zes dage
het eerste gebod[8]), lieten de jongelui bij hun
vrienden belet vragen, om hun voornemen beke
maken. De bruidegom zeide daarbij: „Door die
voorneemens zijn, met toestemming onzer oude
zaamen door den band des Huwelijks, ons te laaten
eenigen, zoo neemen wij volgens onzen plicht de vr
UE zulks te communiceeren: en wij hoopen da
ons het geluk zult gelieven te laaten genieten
het huis van mijn Bruids ouders te verschijnen." T
lijkertijd werden de speelnoots uitgenoodigd. Ook zo
de bruidegom voor de rijtuigen,[15]) die zoowel voor het
teekenen der geboden, als tot het trouwen bespr
werden. Wel was het voldoende geweest om tijdig
den Bode van huwelijksche zaken kennis van zijn v
nemen te geven en dezen — niet zonder eene kl
vereering in klinkende munt — te verzoeken om a
te prepareeren, maar de heer bruidegom had ditm
„aan Heeren Commissarissen van Huwelijks zaken
persoon verzocht of Hun Ed. Achtb. de goedheid ge
den te hebben daar toe op een bijzonderen dag te
ceeren." Gereedelijk was dit toegestaan en op den
paalden dag, waren bruid en bruidegom, de getuigen v

bruidskant en eindelijk die van den bruidegom in drie rijtuigen[15]) naar het stadhuis gereden. Na afloop der korte plechtigheid was men in de zelfde volgorde teruggekeerd naar het punt van uitgang, het huis van de bruid, waar des avonds aan de getuigen, de speelnoots en enkele zeer nauwe vrienden een collation werd voorgezet, na alvorens de ceelen gemaakt te hebben.

Dat ceelen-maken had heel wat voeten in de aard gehad. Er waren toch drie soorten van ceelen, die door de aanspreekers, welke de bruiloft zouden bedienen [9]), moesten uitgereikt worden: geheel geschrevene, geheel gedrukte en gedrukte waarop alleen de handteekeningen ingevoegd werden. Om geen geld ter wereld, had men dezen of genen een ceel durven toezenden, die niet geheel voor hem bestemd was. Zulk eene nalatigheid zou nooit vergeven worden. Maar na lang overleg was men het ook omtrent deze zaak eens geworden. Den volgenden morgen zonden de speelnoots aan de juffrouwen die zij moesten „oppassen" bouquetjes, waaiers met zilveren kwasten en handschoenen en kregen daarvoor handschoenen en rotting- en degenstrikken in ruil. 's Middags om vijf uur kwamen die speelnoots hunne dames met rijtuigen afhalen, om deze naar het huis der bruid te geleiden. Na het theedrinken hielpen de speelnooten de Brieven van bekendmaking adresseeren en met de familiewapens van bruid en bruigom sluiten; dien dag bleven zij daar ten eten. Men overlegde nog eens of alles naar behooren bezorgd was en de bruidegom stelde nu aan zijn speelnoot een som gelds ter hand, waaruit de onkosten op het stadhuis, de rijtuigen,

de wijn, de hipocras en de speellieden betaald moesten worden. De bruid bekostigde al het overige. Den dag na het verzenden der bekendmakingen werd de hipocras aan de vrienden en bekenden gezonden. Middelerwijl zorgden de speelnoots voor het maken en drukken[10]) der noodige gedichten. Omdat ditmaal zoo velen zich geroepen gevoeld hadden om „dit heuglijk huwelijk" te bezingen en bruid en bruidegom al dat fraais gedrukt wilden hebben, was de bruidegom de speelnoots hierbij te gemoet gekomen en had hij een deel der onkosten medebetaald, niet zonder veel tegenstreven van de zijde der speelnoots, die beweerden, dat zij die kosten behoorden te dragen.

Van dat oogenblik af was het huis waarin de bruid nog maar weinig tijds vertoeven zou, als het ware geheel aan die speelnoots overgeleverd. Minstens om den anderen dag kwamen dezen met hunne dames hun opwachting maken aan de jongelui, door wie zij op thee en confituren, met een glas wijn en een pijp tabak en soms met een collation geregaleerd werden; eerst om acht of negen uur geleidden zij hunne dames naar huis.

Op den felicitatiedag, den Zondag van het eerste gebod, waren de speelnoots met hun dames en de lei-jonkers (door den bruidegom daartoe uitgenoodigd), om vier uur aan het huis der bruid. Kort daarna kwamen daar ook de naaste vrienden van weerszijden. Tegen vijf uur werden allen door de speelnoots „in rang geplaatst" en wel: onder den spiegel de bruid, links van haar de bruidegom, rechts van haar heur speelnootje, terwijl de speelnoot van den bruidegom aan diens linkerhand zat;

rechts volgden dan de moeder der bruid, haar zusters en moeien, volgens ouderdom, met haar naaste nichten, terwijl links de moeder van den bruidegom, zijn zusters en moeien en zijn naaste nichten zaten. De heeren namen plaats in de achterzaal; onder den spiegel zat de vader der bruid, links van dezen die van den bruidegom, en naast dezen de broeders, ooms en neven van den bruidegom, terwijl de broeders, ooms en neven der bruid aan de rechterzijde zaten. Nauwlijks hadden allen plaats genomen of de oppassers aan de deur schelden ten teeken, dat er bezoek kwam; een der lei-jonkers haastte zich de dame die aldus aangekondigd was uit haar rijtuig te helpen en voor de bruid te leiden, wie zij haar compliment maakte en haar gelukwenschen aanbood, daarna begroette zij den bruidegom, neeg vervolgens eerst naar de rechter-, daarna naar de linkerzijde en werd eindelijk naar haar plaats, aan een der beide zijden van de zaal, geleid. De heer, die haar vergezelde, volbracht dezelfde plichtplegingen en werd daarna door den bruidegom verzocht om naar de achterzaal te gaan, waaraan hij, na nogmaals gesalueerd te hebben, gehoor gaf. In de achterzaal gekomen, volbracht hij dezelfde plichtplegingen en na veel buigingen gemaakt te hebben, wenschte hij achtereenvolgens bruids- en bruidegomsvader geluk. Telkens als een nieuwe bezoeker kwam stonden allen op: hetzelfde ceremonieel werd herhaald. [11]) Middelerwijl werd den heeren een glas wijn, en der dames hipocras en confituren gepresenteerd. De meeste gasten, vooral zij, die de jongelui niet zeer na bestonden, [12]) vertrokken na een half uur toevens; ook dit vertrekken ging

met talrijke buigingen en complimenten van weerszij
gepaard. Toen „het geloop een weinig verminderd
ging de bruigom tusschenbeide eens naar de achterz
om de heeren „met een glas wijn te salueeren", nogma
hunne wenschen te ontvangen en hen andermaal v
de genotene eer en deelneming te bedanken. Teg
acht uur waren allen vertrokken, die geen nadere
noodiging tot blijven gekregen hadden; toen werden
pen en tabak gepresenteerd [13]) en, na een koud collat
gebruikt te hebben, scheidde men tegen middernacht

Daar zoowel bruid als bruidegom onder de invlo
rijkste stadgenooten vrij veel kennissen hadden, aan
zij allicht eenige verplichting konden hebben, werd
volgenden dag zoogenaamd Oude-lui bezoek gehoud
Evenals den vorigen dag werden de zitplaatsen inge
men, doch nu zette zich elke heer naast de dame,
wie hij gekomen was. Thans werd er thee geschonk
en was er een tafel met allerhande spijzen voorzi
Toen het tijd was om te eten, gingen de heeren aan
tafel staan; eenigen hunner sneden voor, anderen
dienden de dames, die aan kleine tafeltjes plaats ge
men hadden. Bruid en bruigom zaten echter met
wederzijdsche familie aan een grootere tafel.

Op den dag van het tweede gebod werd een jon
lui's-partij gegeven. Behalve de bloedverwanten wa
hierop alle neven en nichten en vele jongelieden gen
digd. Na de plechtige begroeting, en toen alle gast
gekomen waren, werd aan de dames thee en confitu
gepresenteerd. Voor de heeren was gelegenheid e
pijpje te rooken, doch in een andere kamer; ook w

hun een glas wijn aangeboden. Daarna kwam de beurt aan de speellieden en vermaakte men zich tot negen uur. Toen zette men een tafel voor bruid en bruidegom en hun familie neder en de overige heeren en dames plaatsten zich naar goedvinden weder aan kleinere tafeltjes; de pyramides met gebak en confituren werden nog eens rondgedragen en duchtig aangesproken, daarna werd eenig vuurwerk afgestoken en spoedig gaven bruid en bruidegom het teeken tot den dans, die tot het aanbreken van den dag werd voortgezet. Na het nuttigen van een kop koffie en warme koekjes ging men eindelijk uiteen, ditmaal zonder de vele en vermoeiende buigingen.

Het toeval wilde, dat op den dag van het derde gebod, de Schouwburg heropend werd [14]) en de speelnoots hadden zich ook hier weer getrouw van hun plicht gekweten en een der beide dubbele loges afgehuurd; bruid en bruidegom daarentegen hadden voor hipocras, banket en confituren gezorgd; de heeren eindelijk, die niet rechtstreeks tot de familie behoorden en die toch ook gaarne met de jongelui deze „première," in dubbelen zin, wilden bezoeken, hadden voor hunne dame en voor zich de plaatsen in een aangrenzende loge betaald.

Twee dagen vóor den trouwdag waren de speelnoots met eenige jongelieden, die bruid en bruidegom vrij nauw in den bloede bestonden, aan het huis der bruid bijeengekomen om palm te knoopen en „het verdere gereed te maken;" tevens was een der meiden van de bruid — en wel zij, die met de jonge mevrouw zou meegaan — formeel tot strooister aangewezen en had men een kleine herhaling gehouden van de ietwat deftiger jongelui's-partij. Ook had

men na lang wikken en wegen bepaald, wie ter l
genoodigd zouden worden; want zoo min men i
vergeten mocht, even zoo min mocht men hen bij
der brengen, die elkaar liever niet ontmoetten.
„paren" had ook heel wat moeite gegeven, vooral
het de nog ongehuwde bruiloftsgasten gold. Zo
jongelui hadden de voorkeur gegeven aan een bij
lieve jonge dame en de dametjes hadden, onder v
gichel en na veel uitvluchten, zoo erg goed aang
door wien zij 't liefst wilden opgepast worden.

Op den trouwdag waren bij tijds de noodige co
ren, banket, wijn en hipocras naar de woning va
koster gebracht. Al vroeg had men de stoep v
bruigoms huis met maagdepalm bestrooid en toe
aanstaande heer gemaal met zijn speelnoots nab
woning zijner bruid kwam, was men ook daar bez
stoep te bestrooien. Een uur daarna werden be
„uitgestrooid" en naar hun slede [15]) geleid, die langz
en langs een omweg kerkwaarts gleed. De speeln
en de broeders en zusters van weerszijden daarent
waren met karossen naar de kosterswoning gere
waar de predikant en eenige goede bekenden hen r
wachtten. Ouders, ooms en moeien echter, waren r
behooren te huis gebleven, waar zij zorg droegen, dat
kinderen en dienstboden der buren de bruidstafel en
bruidsbed getoond werden en dezen eenige versnape
gen werden aangeboden.

Onmiddellijk na het volbrengen der kerkelijke ple
tigheid en nadat het jonge paar in de kosterswon
was teruggeleid, en daar nogmaals de gelukwensch

had ontvangen, hadden de speelnoots en vrienden zich naar de bruidswoning teruggespoed om bij het instrooien tegenwoordig te kunnen zijn. Toen de jong-gehuwden de stoep betraden, waren door eenige jongelieden uit de bovenvensters suikergoed en eenig geld onder de nieuwsgierigen gestrooid, waarna dezen zich langzamerhand verspreid hadden, niet alleen uit eerbied voor de beide gerechtsdienaars, die bij het trouwen geassisteerd hadden, [16]) maar ook omdat zij wel wisten, dat er toch niet meer te grabbelen of te kijken viel.

Van lieverlede waren de bruiloftsgasten verschenen en na hun gelukwenschen gebracht en op dezelfde complimenteuze manier als op de ondertrouw-recepties plaats genomen te hebben, zetten zich allen aan den disch. Aan het midden der tafel zaten de jongelui, aan de rechterhand der bruid haar speelnoots, daarnaast haar vader en moeder, haar zusters en broeders, ooms en moeien, neven en nichten. Aan de linkerhand van den bruidegom zaten diens speelnoots, zijn vader en moeder, zusters en broeders, ooms en moeien, neven en en nichten; de dames allen op de hooger hand. Toen men aan tafel ging, hieven de speellieden een air op de waldhoorns aan, totdat het gebed gedaan werd; onder het eten echter gaven zij proeven van hun bekwaamheid op viool en bas.

Zoodra men aan het nagerecht begon, verzocht de speelnoot aan de rechterhand der bruid de glazen eens vol te schenken en naar zijn propositie te luisteren, die als wel van zelf spreekt neerkwam op 't welzijn van het jonge paar, waarna hij een deel der bruiloftsgedichten

voorlas; de andere gedichten, in goud en marmer genaaid, werden nu aan de gasten rondgedeeld, die achtereenvolgens een dronk instelden, waarna de hoorns weer een beurt kregen. Toen alle heeren in of minder gezwollen stijl hun wenschen uitgebracht den, dankte de gelukkige bruidegom voor het vele hem toegewenscht en voor de eer hem beweze verzocht hij het genoegen te mogen hebben ter nering aan dezen dag eenige huwelijkspenninge mogen aanbieden. Dit even sierlijk als kostbaa schenk lokte andermaal talrijke „proposities" uit, aan schier geen einde scheen te zullen komen. eindelijk meende de moeder der bruid te moete merken, dat de tijd daar was waarop de jonggehu zich van hun gasten mochten verwijderen.

Nog lang nadat bruid en bruidegom door hunne noots naar het bruidsbed geleid waren, vermaakte de bruiloftsgasten aan den disch. De ouderen dr nog menig „sommetje", de jongeren stelden allerlei p sities in, die in ernst en geestigheid afnamen naarma klok meer halve uren geslagen had. Eerst tegen he breken van den dag scheidde men.... met het vaste vo men om na behoorlijke rust, op het Vischmaal, doo bruidegom toegezegd, van voren af aan te beginne

---

AANTEEKINGEN.

[1]) Gelegenheidsgedichten. De grootste verzameling daarvan hier te lande berust ontegenzeggelijk ter Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage; zij bestaat uit niet minder dan 73 lijvige kwartijnen, waarvan 25 alleen ingenomen worden door de zoogenaamde Groene-bruilofts-dichten. Over een promotie, juist in dien tijd, zie men Oude tijd 1870, bl. 323.

[2]) Reizen na de promotie was in de vorige eeuw bijkans een wet. Natuurlijk werden de familieleden die hier of daar »op 't kussen zaten" niet vergeten. Als een wellicht minder bekende bijzonderheid moge dienen, dat de tocht naar Parijs betrekkelijk vlug volbracht kon worden, vervoermiddelen en verkeerswegen in aanmerking genomen. Den 14[en] Maart uit Amsterdam vertrokken met een koets met drie paarden bespannen, kwamen vier tijdgenooten van onzen Mr. den 20sten te Parijs aan, na nog een vollen dag te Brussel vertoefd te hebben, tot bijwoning eener kerkelijke plechtigheid, en voor dergelijke topographische onderzoekingen en voor logies ook elders ruimschoots den tijd genomen te hebben. In 't geheel had men slechts 60 uren in de reiskoets behoeven te zitten, welgeteld.

[3]) De Amstel en zijn boorden waren reeds lang de geliefde plaatsen waar de beau-monde elkaar ontmoette; wat de Plantage werd, meldt Daniel Willink ons wel en hoe beiden een sterken concurrent kregen aan de Oudemannenhuis-poort, leeren we nog uit Sara Burgerhart.

[4]) Vooral na het beruchte actie-jaar 1720 waren de deftige families zeer moeilijk in het toestemmen der vereeniging door een huwelijk. Zoo velen waren er, die in dat jaar nagenoeg alles verloren hadden en slechts met groote moeite den schijn wisten te bewaren van welgesteld te zijn; haast evenveel waren er, die door den windhandel rijk geworden waren, doch voor dergelijke parvenu's had men destijds nog grooter vrees dan thans.

[5]) Bruigom en bruid kregen dikwijls zeer aanzienlijke huwelijksgeschenken van hunne ouders. doch dezen hielden steeds zoo lang mogelijk »de pan bij den steel," zooals de spreekwijze minder netjes dan juist luidde.

[6]) De ouders sloten met elkaar het huwelijkscontract, weleens geheel buiten de jongelui om en dikwijls tegen hun berekening, of zooals het onderschrift van een allerliefst prentje uit dien tijd zegt:

't Geen wêerzijds Ouderen ten Huuwlijk zullen geeven
Werd netjes door mijn Heer Penlikkius beschreven.

[7]) De rokken van den bruidegom of althans de opslagen daarvan, waren van dezelfde kleur als de bruidskleeren, zoo mogelijk van hetzelfde stuk.

[8]) De geboden werden op drie achtereenvolgende Zondagen door den Voorzanger in de kerk gelezen, vóor de predicatie. Op den dag van het eerste gebod heetten de jongelieden ondertrouwd te zijn, hoewel dezen soms ook reeds op den dag van de aanteekening ten stadhuize als zoodanig gecomplimenteerd werden.

[9]) Aansprekers ter bruiloft! Zeker; destijds verrichtten dezen nog heel wat andere diensten dan hun tegenwoordige ambtgenooten zie daarover vooral de studie van den heer J. ter Gouw.

[10]) Het »maken" der huwelijksgedichten had al haast even weinig om het lijf als het doen drukken er van. Hoe vele van die verzen toch zijn er, die zelfs door onze beste dichters, »ten verzoeke van den heer N. N." zijn geschreven.

[11]) Een zeer fraaie afbeelding van dit staatie-zitten vindt men o. a. in Moubach's Nauwkeurige Beschrijving der Godsdienstplichten van alle Volkeren.

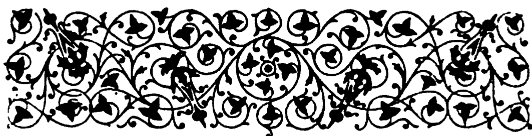
[12]) Behalve vrienden en genoodigden kwamen dikwijls — vooral als jongelui uit de eerste standen trouwden — invloedrijke stadgenooten, Regenten, ja zelfs wildvreemden ter receptie. Hoe meer bezoekers, hoe deftiger. Arme bruid en bruidegom, die stellig veel liever onder vier oogen geweest waren. Maar de etiquette wilde dat en daarvan kón niet afgeweken worden.

[13]) Het presenteeren van tabak en pijpen was volstrekt ongeoorloofd zoolang men niet onder bepaald zeer goede kennissen was. Moubach heeft zich hieromtrent stellig verkeerd laten inlichten, waar hij klaagt, dat bij het staatie-zitten zoo erbarmelijk gerookt werd.

[14]) De Schouwburg, die 1 Mei 1747 op bevel van Burgemeesteren gesloten was, werd eerst Zondag 28 September 1749 heropend, met Lucas Pater's Leeuwendaal hersteld door de Vrede. Zie daarover C. N. Wijbrands, het Amsterdamsche tooneel, bl. 186.

[15]) Bruid en bruigom werden ten stadhuize en naar de kerk gereden in een slede; dat was nu eenmaal zoo de mode. De getuigen volgden in karossen en waar deze telkens in sierlijkheid toenamen, werden ook de sleetjes telkens meer verfraaid, zoo zelfs, dat de Vroede mannen van Amsterdam in allen ernst een reeks van resoluties namen, waarbij die weelde beperkt —, ten slotte zelfs bepaald werd, dat men zich slechts mocht bedienen van sleden zonder beeldhouwwerk of verguldsel en met één paard bespannen.

[16]) De gerechtsdienaars gingen bij het trouwen ter weerszijden der slede, vooral om de nieuwsgierigen te beteugelen. Na terugkomst uit de kerk hielden zij een wakend oog over de straatjeugd, die, juist als in onze dagen, telkens in grooten getale opkwam als er iets te doen was, vooral dus als er gestrooid werd. Voor hunne bemoeiingen werden zij, als wel van zelf spreekt, gewoonlijk rijkelijk beloond.

Focke Simons en Versteegh te Amsterdam.

DOOR

J. A. HEUFF Azn.

In 1806 deed mijn grootvader van moederszijde M. J. Versteegh, (later burgemeester van Zoelen, dijkgraaf van Neder-Betuwe enz.) op 15 jarigen leeftijd een reis naar de Hollandsche steden – wat, zooals blijken zal, destijds een onderneming van gewicht was.

Van dit uitstapje maakte hij een beschrijving, en hieruit wil ik mededeelen, al is het ook maar beknopt, wat op Amsterdam en in 't bizonder op den beroemdste onzer letterkundigen van die dagen, betrekking heeft.

Het bezoek gold ook een neef Versteegh, den bekenden kunstverzamelaar op de Prinsengracht, wiens overgrootvader te Tricht in Gelderland geboren en in 1691 poorter van Amsterdam geworden was. Tachtig jaar geleden werd dat neefschap langer aangehouden dan tegenwoordig, waarover vele Amsterdammers met logeerkamers, in den tegenwoordigen tijd van gemakkelijk vervoer, nu juist niet rouwig zullen zijn. De beide neven stamden namelijk af van denzelfden betovergrootvader, Dirk

Lambertsz. Versteegh. Vele families die denzelfden naam nog voeren (al is het ook met verschil in naamsuitgang) zullen dan ook in de Lingestreken nabij Geldermalsen hun voorouders moeten zoeken. Doch dit boezemt het meerendeel onzer lezers geen belang in, en ik wil dus liever een staaltje aanhalen van de wijze waarop men in 1806 reisde. Voor een tegenwoordig Amsterdamsch koopman zelfs kan het leerzaam zijn daar eens aan herinnerd te worden. De reis, ondernomen in gezelschap van D. Steenbakker, begon Maandag den 6den October. 's Middags om twaalf uur stapte men te Tiel in „den Rotterdammer," — dat was een schip. En men had wel veel verwachting van dien eersten tocht, om onderweg veel te zien en te hooren — want dit hooren was ook een groot reisgenot voor onze voorouders; en wij, die elkander op reis sprakeloos zitten aan te staren, kunnen ons dit moeielijk voorstellen, — maar aan de verwachting werd niet beantwoord: „Wij konden niet zien of wij moesten na boven klimmen, en daar was 't weer ook niet wel na gesteld. Het regende."

Men was dus verplicht beneden in de schuit te blijven zitten, — hoe lang, dat zullen we staks zien. Het gesprek was ook niet belangrijk, behalve omtrent één punt; want de pastoor van Varik bewees dat donder en bliksem geen vloeken waren. Her verhaal hiervan luidt aldus:

„Wij waaren met ons 13en bij malkander, onder anderen was er de pastoor van Varik bij. In 't eerst was hij nog al spraakzaam, maar daarna sliep hij. Het gesprek liep over verschillende onderwerpen, zo als 't

gemeenlijk bij zulke geleegendheeden gaat. On
deren liep 't gesprek over het vloeken. De pasto
staande dat de woorden donder en bliksem gee
ken waaren.

„Een juffrouw beweerde het tegendeel.

„Het gesprek liep hierop uit:

„De juffrouw: Donder en bliksem zijn natuurver
sels die ons verschrikken en doot en verwoesting aa
gen. Is 't dan billijk dat wij er om roepen?

„De pastoor: Wel zoo, wel zoo! En storm,
aardbeving, onderaardsche uitbarstingen, brengen
geen doot en verwoesting aan?

„De juffrouw: Wel ja!

„De pastoor: En mag ik dan geen storm, hag
aardbeving noemen?

„De juffrouw: Ja, dat wel.

„De pastoor: En waarom ook geen donder en
sem? Het zijn toch natuurverschijnsels, die de
zienigheid tot de weldaadigste oogmerken daar
gesteld.

„De juffrouw zweeg stil. Wij zijn te Bommel.
weer is wat beter. Men kan buiten op 't schip ko

Tegen 't vallen van den avond, om zes uren,
men tegenover het fort Loevestein. Men voer den
heelen nacht door, en „het was 's morgens 5 uren
wij te Dort aankwaamen." Dat is dus een reis va
uren. Tegenwoordig doet men er, per spoor, vijf k
tier over, en per stoomboot drie uren.

Wij zullen thans de reizigers op hun tocht door
Hollandsche steden, waarbij allerlei bloedverwanten

vrienden bezocht en vele merkwaardigheden bezichtigd werden, niet volgen; en ontmoeten hen voor 't eerst weder te Amsterdam, waar zij Zaterdag den 18den October aankwamen en 's avonds in den Stads-Schouwburg de voorstelling bijwoonden van „Het Vrouwtje na de Waereld" en „De Edelmoedige Landheer", een pantomime. De zaal werd zeer fraai gevonden, evenals de beide beelden, die thans nog in den Stads-Schouwburg prijken, en het scherm met Apollo op den Zangberg en de Muzen er omheen, waaronder de dichtregelen:

Der kunsten God, aan 't Y met geestdrift aangebeên,
Kroont hier in 't heilig koor verdienste en deugd alléén.

Den volgenden Zondagnamiddag woonde men in de Remonstrantsche kerk de godsdienstoefening bij (iets wat tegenwoordig onder vreemdelingen die 's Zaterdagavonds naar de komedie gaan ook niet algemeen meer is) onder gehoor van ds. Stuart, „den grooten schrijver der Romijnse geschiedenis". En den volgenden avond ging men met den Heer Stark naar het „Nut". De heer Buijs, „de schrijver van 't natuurkundig schoolboek", deed er proeven over het zwaartepunt. Het blijkt dat er toen te Amsterdam nog een nanut gehouden werd, evenals thans in de kleinere plaatsen in de provincie. Ten minste, het lokaal de Zon, vroeger een Mennonieten kerk, waar de vergadering plaats had, was door een zolder in tweeën gescheiden. Boven werd de redevoering gehouden, en „het onderste is ten dienste der leden geschikt als de redevoeringen afgelijd zijn". Die nutsavond werd „zeer vermaakelijk" doorgebracht.

Den volgenden morgen ging men om tien uren naar neef Versteegh, en hier zag men „veel raritijten, oudheden, kannetjes, potjes, penningen, medaljes, en verscheidene schoone schilderijen". Een stuk van Rubens verbeeldde Arion op een dolfijn. Er was een Christus aan 't kruis van van Dijk, en er waren verscheidene stukken van Italiaansche meesters. Verder werd er met neef Versteegh een bezoek gebracht aan Felix Meritis — waarvan hij de honneurs tegenover de gasten waarnam en waar men in het morgenuur eenige heeren aantrof, die een pijp rookten en een weinig beduidend gesprek voerden. Deze Versteegh nu, wiens voornaam Dirk was, is een bekend kunstverzamelaar geweest. Hij was lid van 't Koninklijk Nederlandsch Instituut en Raad van Bestuur der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten. Nadat hij in 1822 gestorven was, werd zijn verzameling het volgende jaar publiek verkocht.

Wat het neefschap van Dirk Versteegh en Matthias Johannes Versteegh betreft, het spruit hieruit voort, dat de eerste een achterkleinzoon was van Gerrit Dirksz. en de ander van Jacob Dirksz. Versteegh, die tot een huisgezin van vijf broeders behoorden. Dezer vader Dirk Lambertsz. en grootvader Lambert Jansz. Versteegh woonden omstreeks 1650 te Tricht bij Geldermalsen, en stamden af van Lambert Versteegh, die daar vóór 1600 geleefd heeft en die aan nog een anderen zijtak het aanzijn schonk. Gerrit Dirksz. nu verhuisde van Tricht naar Amsterdam, werd daar, gelijk wij reeds zeiden, in 1691 poorter, en plantte dus den stam uit Gelderland naar Holland over.

In 1780 en 1797 zijn er nogmaals twee leden van hetzelfde geslacht uit Tricht en Gellicum in Amsterdam poorter geworden.

Hieruit ziet men dat het met families vreemd loopen kan, evenals met.... letterkundigen roem.

In den tijd dat de nazaat van een Trichtsche landbouwersfamilie in Amsterdam zijn kunstverzameling had, leefde daar tevens een letterkundige die door het geheele land vermaard was en die door onze Geldersche reizigers blijkbaar als een soort orakel bezocht werd: Fokke Simonsz., — in die dagen de lezer of verhandelaar bij uitnemendheid in de maatschappijen Tot Nut van 't Algemeen en Felix Meritis. Voor ons zijn de werken van dezen eenmaal zoo beroemden Amsterdammer onleesbaar. Proffessor Jonckbloet noemt ze, over het geheel genomen, geesteloos, plat, langwijlig, enkelen zelfs onuitstaanbaar laf, smakeloos en walgelijk!

In 1806 dacht men er anders over!

„Wij hadden dezen avond — zoo luidt ons verhaal — het genoegen door den heer Stark in een kollégie bij den heer A. Fokke Simonsz. gebragt te worden. Wij konden onze nieuwsgierigheid naauwlijks beteugelen om den heer Fokke (den bij ons door zijne schriften zoo bekenden man) te zien en te hooren in persoon. Toen wij zijn huis binnentraden, werden wij in een kamer gelijd, daar de leeden vergaderden. Nadat wij een pijp gerookt hadden, en 't gezelschap grooter geworden was, kwam de heer Fokke en begroette het gezelschap op een allervriendelijkste wijze. De heer Stark stelde ons aan den heer Fokke voor. Hij ontving ons zeer vriendelijk en

betuigde dat het hem veel plaizier was dat wij de moeite naamen om hem te zien en te hooren. Nadat wij ons hier een uurtje verdiverteert hadden, wierden wij in een andere kamer gelijd, en hier hoorden wij Fokke een zeer schoone redevoering doen over de schilder- en beeldhoukunde. Toen de redevoering afgeloopen was, ging het gezelschap weder na de andere kamer. Hier rookten wij een pijp en dronken een fles wijn, en hadden het genoegen om nog lang met den heer Fokke te spreeken. De heer Fokke Simonsz. heeft een zeer bedaart en ernstig voorkoomen, dat in het geheel niet strookt met zijne luimige en vroolijke schriften, maar veel meer voor geleerde en wijsgeerige bespiegelingen schijnt bereekent te zijn. Hij spreekt zeer langzaam, met een zeer zagte, fijne, bijna vrouwelijke stem. Hij is niet groot van persoon, maar met dat al zeer net, deftig in houding en voorkoomen. Hij heeft rondgeboogen wenkbrauwen en een gelaat dat zijn vriendelijkheid en welwilligheid volkoomen kenschetst."

Men ziet het: aan de Amsterdamsche beroemdheid van die dagen wordt wèl eer bewezen! Want zóó spreekt men alleen over iemand die werkelijk beroemd is, dien men met een zekere huivering nadert. En als men nu den smaak onzer grootouders eens wil schatten, moet men een boek van Fokke Simonsz. opslaan. Dan is men in eens georiënteerd, en dan zal men zich waarschijnlijk over het voorgeslacht verwonderen. Het collége dat hier beschreven is, schijnt geweest te zijn wat men tegenwoordig in Parijs een „conférence" noemt, waar men ook dergelijke voordracht houdt, in een lokaal

levard, te midden van het vreemdelingenver-
en entrée. Inderdaad schijnt ook uit onze
opgemaakt te moeten worden dat men bij
huis voor zijn geld een flesch wijn dronk,
de lezing en het gezelschap van den be-
genoot. Voor gezochte „Lezers" van den
en tijd is het houden van zulk een letter-
elkraam in het drukbezochte Amsterdam
g wel aan te bevelen.

Bijdrage tot eene geschiedenis van het geslacht Sch

DOOR

J. F. B.

Door bizondere omstandigheden zijn wij in st aan de hand van Gerrit Pieterszoon Schaep een wetenswaardigheden omtrent zijn geslacht en afkor mede te deelen, zooals wij die vermeld vonden in een hem afkomstig handschrift en konden aanvullen uit een brieven, bescheiden en portretten, die ten onzen dienste sta

GERRIT PIETERSZOON SCHAEP is een welbekende figu voor allen, die belang stellen in de geschiedenis hoofdstad. Geboren te Amsterdam den 31 Juli 15 tweede zoon van Pieter Gerritszoon Schaep en Margrie Pauli Jakobsdr., woonde hij sedert 1602 te Middelbu toen zijn vader, bij Commissie van 6 Juni van dat ja gecommitteerd werd in de Admiraliteit in Zeeland. Zij moeder verloor hij reeds vroeg, daar zij bij de geboor van haar zesde kind, dat dood ter wereld kwam, in h kraambed overleed en den 24 Februari 1605 te Midde burg in de Nieuwe kerk werd begraven. Reeds in 161 hertrouwde zijn vader met Anna Pidt Michielsdr., di dezen nog eene dochter schonk, en met wie hij tot zi nen dood, die plaats vond te Middelburg op Donderda

den 4den Juni 1620, in den echt was verbonden. Hij werd nevens zijne eerste huisvrouw begraven.

Spoedig daarop ondernam onze Gerrit Pietersz. Schaep op het loffelijk voorbeeld van zijn neef Gerard Schaep Simonsz., die in 1617 „in 't geselschap van Johan Huyssens en Cornelis Witsen naer Vrancryck verreyst [was] omme soo de spraeck te leeren als de manieren ende gelegentheden van 't lant te besien" en die zelfs door zijne mede-studenten uit Holland te Orleans op 14 November 1617 „tot quaestor ofte ontvanger van de Duitsche natie" benoemd was — door zooveel succes bewogen — dezelfde reis en promoveert aldaar „der rechten licentiaet" den 27 Juni 1622.

Een jaar daarna den 30 Juni 1623 doet hij in Holland teruggekeerd, als advocaat voor het Hof van Holland den eed en huwt reeds den 17 October 1623 te Dordrecht met Johanna de Vissere, dochter van Jan de Vissere en Cornelia Pyll. Zij was geboren den 27 December 1604, op den zelfden dag, dat haar vader Jan de Vissere gestorven was, en die door hare moeder reeds den 24 November des volgenden jaars in het graf gevolgd werd.

Spoedig na zijn huwelijk werd Schaep te Dordrecht, waar hij „over 't Stathuys" woonde, gekozen tot „Balliu's-manne ende mans-manne vān hooge Vierschaer van Zuythollandt", welke betrekking hij van Juni 1624 tot September 1627 waarnam, „als wanneer ick het opseyde, omdat ick Schepen der stede voorsz. geworden synde, ende oversulx het voorsitten in voorsz. banc pretendeerende, even gelyck andere Schepenen vóór my 't selve gesustineert ende geobtineert hebben, 't selve

door 't beleyt van balliu Pompeius de Roovere niet en konde obtineeren." Maar ofschoon hij op St. Michielsdag van dat jaar tot Schepen gekozen was, scheen hem het verblijf te Dordrecht — misschien door deze aangelegenheid — minder wenschelijk toe en verliet hij de stad, om in Mei 1629 te Amsterdam zich met der woon te vestigen. Aldaar werd hij spoedig regent van het Weeshuis en Commissaris van 't Accyshuis, totdat hij na een tienjarig verblijf aldaar — tegenwoordig schijnt zulk een langen tijd niet meer noodig te zijn, om op de hoogte der stedelijke belangen te komen! — gekozen werd tot lid van den Raad en in het volgende jaar 1639, tot Schepen. Gecommitteerd zijnde ter vergaderinge van de Staten van Holland, werd hij van wege de stad voorgedragen, om zitting te nemen in de Admiraliteit van Zeelandt en heeft hij „daerinne d'eerste sessie genomen 19 Meert A^{0} 1639, even 36 jaer na mijn vader, hij doenmael oock Raed ende dienend Schepen synde."

Hij heeft zich het ambteloos leven ten nutte gemaakt om zich bezig te houden met letterkundige en andere studien en gegevens te verzamelen omtrent de geschiedenis van de stad zijner inwoning, die hij voornemens schijnt geweest te zijn te beschrijven. Ook als geleerde op het gebied van wapenkunde heeft hij zich naam verworven, zooals blijkt uit de omstandigheid, dat Adriaan Pauw, in commissie benoemd om wapen en kroon van Ho. Mo. vast te stellen, hem bij missive van 1 Sept. 1645 raadpleegde over dit onderwerp, waarop Schaep met eenige consideratien den 8sten September antwoordde, na bevorens het advies van den

Utrechtschen raadsheer Mr. Cornelis Booth te hebben ingewonnen. Volgens mededeeling van den Redacteur berusten deze stukken bij Jhr. Mr. C. Ridder Pauw van Wieldrecht en zijn vermoedelijk uit de collectie Schaep afkomstig.

Reeds tijdens zijn verblijf te Dordrecht verzocht hij zijnen neef Jakob Schaep Pieterszoon om afschriften te mogen ontvangen van eenige oude documenten zijn geslacht betreffende, die zich bij schrijven van 16 October 1626 bereid verklaarde hem die te verschaffen.

Met zijne benoeming tot Raad in de Admiraliteit in Zeeland eindigen zijne aanteekeningen, zoodat hij het te Dordrecht opgevatte plan, gedurende zijn ambteloozen tijd, schijnt ten uitvoer gebracht te hebben, om eene genealogie zijner familie samen te stellen, die denkelijk in klad, voor ons ligt en waaruit wij vele bizonderheden konden putten. Met zijn bekende keurige hand stelde hij haar samen en schreef haar ter neder in een, in perkement gebonden, folio boekdeel van een honderdtal genummerde bladzijden, op dik Hollandsch papier. Bovenaan stelt hij de waarschuwing: „yder een die dusdanigen „boeck of een ander wilt laten maken zij gewaerschout „geen papier te nemen zooals dit is, namentlijc soo „oneffen, hard ofte bordich, alsoo 't zelfde niet bequaem „is om op te schilderen veel min om op te schrijven: „oock geen perckement. Goed effen ende wel gelymt „papier, het beste van allen sijn."

Op de 2de en 3 bladz. vermeldt hij, keurig met wapens in kleuren versierd, de acht kwartieren zijns vaders en vervolgt op deftige wijze, zooals een man van zijnen tijd

betaamt: „Q. F. F. Q. Posteritatem cogitans, curasque meae familiae (quam sospitem ac felicem servet Deus) non uni aevo impendens, hac qualiacunque ab injuria temporum (seu maiorum incuria mavis) ad posterorum memoriam, summaque cura, collegi, et in hanc ordinem redegi, disposui. Vale et fruere.

G. SCHAEP, *Petri Filius*, *Gerardi Nepos.*

Eenige fraaie Latijnsche spreuken wekken den lezer op slechts deugdzame gevoelens te kweeken, waarop hij in een kort overzicht zijne afkomst in de rechte lijn aanduidt en bij iederen naam naar een andere bladzijde verwijst, waar meer bizonderheden te vinden zijn. Zoo vermeldt hij achtereenvolgens tien generatiën beginnende met No.... 10. SCHAEP HENRICI filius en eindigende met No. 1 „onse kinderen, die Godt beware ende segene".

Boven iedere bladzijde waarheen verwezen wordt, teekent hij het wapen, zoowel van den man als van zijne echtgenoote, wier voorouders hij telkens weder vermeldt, deelt de stukken mede, waarop hij meent zich te kunnen beroepen en vergeet niet de zegels af te beelden, door verschillende zijner voorvaderen gebezigd. Zoo schrijft hij ook eene notarieele verklaring af, geteekend door den te Middelburg resideerenden notaris J. van Heumen dd°. 22 September 1645, dat hij gezien heeft ten huize van Gerrit Pietersz. Schaep wonende in „de groene draeck op den Dam over de Engelsche beurs te Middelburg" een gouden kruis — waarvan hij de afbeelding aan beide zijden geeft, [1]) „van heel oude dracht van cleedingen ende deze op de sijden van 't cruys staende letteren: p r. =

nsr. aue. mia. sctē. bnrde. ora p. nob˝. bernd. schaph. mcccl xi.

Al deze bizonderheden, in uitmuntende orde gerangschikt en zonder veel moeite na te slaan, worden nog aangevuld door een serie portretten der voorouders van Gerrit Pieterszoon Schaep, zoowel in de mannelijke als in de vrouwelijke lijn zijner ouders, vervat in twee schilderijen, die voortreffelijk bewaard zijn gebleven. Elk portret is op koper geschilderd en genummerd, terwijl ter zijde in een der open vakken de namen der personen genoemd worden, wier afbeelding zij heeten te geven. Zijn eigen portret, waarvan men eene reproductie in dit boekje vindt, staat ter zijde naast dat zijner vrouw, op keurige wijze door D. Bailly in 1629 geteekend,terwijl daaronder, de copiën in potlood der ook van elders bekende portretten van zijn nazaten in de rechte lijn, tot in het vierde geslacht, voorkomen. In zijne hierboven vermelde genealogie verwijst hij naar bedoelde schilderijen en geeft een afschrift der daarop voorkomende lijsten der portretten „doch verbetert, ende met de bijvoegsels."

Het komt ons voor, dat indien hij al niet begonnen is deze verzameling te maken, hij daaraan toch een werkzaam aandeel heeft genomen. Hij schrijft b. v. bij de in zijne genealogie voorkomende namen: Jacob Oem Tielmanszoon gehuwd met Luytgaerd de Jonge Reyersdochter, wier portretten voorkomen op de schilderij der vrouwelijke linie: „hadden samen 20 kinderen, 12 sonen ende 8 dochters, als noch blijkt in een out tafereel berustende onder de erfgenamen van wijlen Herman Oem Jansz. tot Dordrt, daarvan ick myn copie hebbe laten namaken. Hij was

schepen in Dordrt a⁰ 1476. Hij stierf 1485, 2 Novemb. Sy st. 1498. 5 Aug. „Zoo ook o. a. bij de namen Herman van der Bies Henrixz. gehuwd met Margriet Snouck Cornelisdr: „dese 2 huwelijxlieden hadden samen gehadt 15 kinderen; zijn met haer kinderen samen uitgeschildert op de deuren van een tafereel berustende onder de Raetsheer vañ Hoonerd in Hage uit de welcke ick mijn copie hebbe laten namaken. „En werkelijk, indien men de hoofden telt, blijkt, dat deze gelukkige huisvaders te samen hun echt met vijf en dertig kinderen bekroond zagen!

Iedere genealogie, die zich respecteert, begint met een verhaaltje, en zoo kon ook Gerrit Pieterszoon Schaep niet nalaten zijn geslachtsboom met de volgende geschiedenis aan te vangen, die wij niet kunnen verzuimen met zijn eigen woorden terug te geven:

Bernd Schaep wt den Silesien geboortich, hem willen̄de versoenen over den dootslach aan syn vader begaēn, omtrent den jare 1363 of 64, doenmaels maer 29 off 30 jaren out wesende, met syn 2 broeders, 2 oomen van 's vaders syde, ende een oom van 's moeders syde: Hendric Wentzel van den Bornsted, in Holland aengecomen is, met en̄de in het Hof ofte gevolgh van vrouwe Margriet, des Hertogen Lodewyx van Briegen in Silesien-dochter, als deselve trouwen soude met Hertoge Aelbert van Beyeren, (Ruwaert v̄an Holl. Seeland, en̄de Vriesland, voor syn broeder, den dollen Grave v̄ Hollᵗ. etc:) Hij Bernd, werde a⁰ 1374 op ter Schelling, tegen de Vriesen vechtende, verslagen, nalaetende een heel jongen Soon Pieter Schaep, onder 't opzicht vanden voorn̄den Oom, die

welcke in Vrieslant gebleven synde, daer ooc getrout, gesturven ende tot Boolswaert begraven is, inde kerck van St. Franciscus: met dit opschrift ende dese wapenen inde muer, als ick uit de teyckeninge van neef Jacob Schaep ende uit de mont van Oom Symon Schaep dicmael verstaen hebb."

Eene afbeelding daarvan wordt door Schaep gegeven, waaruit blijkt dat Pieter Schaep in 1413 begraven werd, toen hij 56 jaar oud was en hij voogt er bij, dat hij om zijn menigvuldige reizen in het Heilige Land en in Spanje bijgenaamd werd: Waaghals.

Met zijn zoon die reeds de 7de generatie uitmaakt gerekend van de kinderen des schrijvers af, komen wij in meer bekende tijden. Deze JAKOB SCHAEP PIETERSZOON geboren 1409, kwam met zijne moeder in 1420 naar Amsterdam en huwde aldaar in 1439 met Machteld Zael, de dochter van Tyman Zael die in 1413 en 1416 Burgemeester was van Amsterdam en in 1419 op 52 jarigen leeftijd overleed, en van Jonge Griet van Diemen Baerthoutsdr., uit welke alliantie dan het bekende Oud-Amsterdamsche gezegde zoude zijn ontstaan: „wat Ruyscht dat Waelt, wat Schaept dat Saelt."

Hij zoude in 1467 de zangers van de Oude kerk met een huis in de Warmoesstraat genaamd „de witte Eenhoorn," begiftigd hebben.

Zijn zoon PIETER SCHAEP JACOBSZ. „die geboren werd A⁰. 1457, zooals blijckt uit den datum zijner schilderie draf het principael berust onder de erfgenamen van Neeff Jakob Schaep, alwaer aldus staet: 1503 aet. 46 [2])", schijnt een vroom man geweest te zyn, want volgens Schaep

veranderde hij in het wapen zyns vaders, dat
gend schaap op een rood veld voorstelde, dit
een groen en wel om den aanvang van Psaln
doet mij nederliggen in grazige weiden! Zy
trouwens, met wie hij in 1484 in den echt t
van der Schelling, weduwe sedert vier jaren
Willemsz. Sijbelsma, bij wien zij een voorzoon
de in 1450 geboren dochter van Henric Koen
der Schelling en Margriet Benning, stichter
klooster der Minderbroeders op den Oudezij
burgwal [3]) te Amsterdam, die aldaar hun „bizon
ende sitplaats hadden". Schaep deelt mede,
ook begraven zijn en dat hun grafsteenen
de Oude kerk werden overgebracht, waar hij
maal zag, doch in het jaar 1640 „met het tv
schikken van grafsteden verlegt, verhouwen end
mismaeckt ende gebroken zyn". De opschrifte
sing deelt hij mede en voegt er bij, dat „om
rijkdom en goede alliantien van deze Henrics
tot een spreekwoord doen maal geseit (werd)
drie dochteren: [4])

Van Truy, Giert en Beert
Is de stad af verveert".

Uit dit huwelijk werd geboren in 1486 Jak
Pietersz. die op dertigjarigen leeftijd trouwde
Duynen, dochter van Gerrit vān Anxstel Dirksz.en
Bicker Pietersd., die alreede het wapen van I
woordige geslacht Bicker voerde, n. l. twee
Helmer en vān Anxstel. Zij ontleende den
Duynen „na haer Moeje die haer geheven hac

cob Pietersz. Schaep wordt genoemd als kerkmeester der Nieuwe kerk te Amsterdam van 1524—1528 en zelfs als Schepen in 1530, hij overleed in 1543, na den 26 Januari van dat jaar met zijne vrouw een testament gemaakt te hebben, waarheen de schrijver verwyst. Zeven kinderen werden uit dien echt geboren, waaruit de latere leden van de familie Schaep gesproten zijn.

De eerste, LYSBETH JAKOB SCHAEPENDR., huwde Carsten Jochumz. uit welk huwelijk geboren werden: 1⁰ Trijn Carstens gehuwd met Allert van Neck, derde zoon van Pieter van Neck en Weyne Ooms, die zes kinderen nalieten, doch wier afstamming wij niet verder zullen volgen, daar zij eerder in eene genealogie van Neck thuis behoort. 2⁰ Carsten Jochumsz. die ongehuwd en zonder kinderen na te laten overleed.

Het tweede kind van Jakob Schaep Pieterszoon was PIETER SCHAEP, geboren 1 Oct. 1521, „een geleert man zulx dat Junius in Epist. van hem seit: „in graecis aemulum hō Schapium Amstelodamensem." Hij schijnt een werkzaam aandeel te hebben gehad in de bewegingen der Hervormden en werd den 22 April 1569 met zooveel andere stadgenooten verbannen. [5]) Hij zag zijne vaderstad denkelijk nimmer terug, daar hij den 19 Nov. 1574, vóór dat Amsterdam de zijde van den prins gekozen had, te Edam overleed.

Uit zijn huwelijk met Margriete Boelen dat den 15 Juli 1545 werd gesloten, en die hem slechts kort overleefde, daar zij den 10 October 1580 overleed, werden vier kinderen geboren: Catrijn, die als jongedochter stierf, Jakob, Beert, die zonder kinderen na te laten gehuwd is

geweest met Jakob Jansz. Reims en ten slotte Aeltge, die den geestelijken stand omhelsde.

Van dezen vergt alleen JAKOB SCHAEP onze aandacht, die in vele opzichten een merkwaardig man moet geweest zijn. Hij was geboren in 1555, huwde Aeght Meurlings en was reeds op jeugdigen leeftijd in verschillende stedelijke betrekkingen werkzaam: hij wordt als Schepen in 1583, 1585 en 1586 en als tresorier in 1584 genoemd. Maar toen de nadering der Spaansche onoverwinnelijke vloot in 1588 allerwegen de grootste angst en schrik verspreidde, werd hij Katholiek en keerde terug tot den godsdienst zijner vaderen. Het kan ons niet verwonderen, dat hij in het oog van het Protestantsche Amsterdam van die dagen zich zelven en de zijnen door zijnen overgang zeer benadeeld heeft, en ook niet weder in stedelijke betrekkingen kon gebruikt worden. Begaafd met een helder verstand, dat hij tot op hoogen leeftijd behield — wij zagen nog brieven van zijne hand van October 1626 — wist hij gebruik te maken van de groote voordeelen, die het zich uitbreidend Amsterdam van die dagen hem kon verschaffen.

Zooals men weet was omstreeks 1580 ter plaatse, waar thans het gebouw de Munt zich verheft, de oude Reguliерspoort de uiterste grens der stad aan de oostelijke zijde. Buiten die poort, ter plaatse waar thans de Reguliersbreestraat aan den kant van het Rembrandtplein ligt, bezat Pieter Schaep, de vader van onzen Jakob, een stuk lands, verkregen door zijn huwelijk met Margriete Boelen, wie het toebedeeld was in 1548 bij het overlijden van haren grootvader Gerrit Andriesz. voor een som van ƒ 1000. Een gedeelte daarvan verkocht Pieter Schaep in

1562 aan Jan Claesz. in de Cat voor 1085 gulden, liggende ter plaatse waar thans de winkels der H. H. Gebroeders van Houtum, Coolhaas en Bisschop en Peeters gelegen zijn. Een ander deel daarvan gaf hij in pacht tot een molenwerf uit, voor 25 gulden 's jaars, den penning achttien. Daar bezijden maakte hij twee tuinen, waarvan een in 1566 verkocht werd aan Pieter Kies voor *f* 1000, en de andere aan zijnen broeder Gerrit Schaep, grootvader van Gerrit Pietersz. Schaep, den oudheidkundige, voor 400 gulden, ter plaatse waar zich thans het politiebureau bevindt, op den hoek van de Halvemaansteeg en het Rembrandtplein. Het restant was door hem al reeds in 1563 aan verschillende personen in pacht uitgegeven, tot het maken van tuinen en het bouwen van huizen, doch in 1572 „werden deze allen door de inlandsche oorloghe verbrand ende gedestrueert", waardoor de pachters zoozeer verarmden, dat zij de pachtsom niet meer konden opbrengen.

Zooals wij hierboven zagen was Pieter Schaep reeds in 1569 verbannen en keerde hij niet tot zijne geboortestad terug, daar hij in 1574 te Edam overleed, doch zijn zoon zette de niet onverdienstelijke finantieele operatie op gelukkige wijze voort. Hij vond bij zijn terugkomst de tuinen en huizen verbrand, doch hij liet, daar de pachters verarmd waren, de gronden in 1581 bij executie verkoopen en mijnde ze zelf weder, waardoor hij dezen in vollen en vrijen eigendom terug erlangde. Spoedig daarop, in 1585, begon men de stad aan die zijde uit te leggen, totdat men, in 1586, genaderd was tot aan den Amstel, ter plaatse waar thans ongeveer de

Blaauwbrug ligt. De nieuwe terreinen werden — wij zouden zeggen onteigend — volgens een keur van 31 Januari 1586, op eene wijze, die thans nog onzen wetgevers tot voorbeeld zou kunnen strekken. Men deed namelijk alle terreinen taxeeren, waarna de stad alle zoodanige tegen betaling aan zich behield, die zij noodig had voor het maken van straten en stegen. Al het andere werd gerooid tot bekwame huiserven, die bij voorkeur aan de oude eigenaars werden verkocht, mits betalende „die melioratie ende beterschap van dien tot taxatie van den gerechte."

Bij de eerste taxatie goldt het land van Schaep vier gulden een stuiver de roede, waarvoor hem de stad schuldig was een rente van honderd guldens acht penningen. Bij de tweede taxatie nam hij 182 roeden over, die hij verdeelde in 26 huiserven, „voor de melioratie ende verbeterschap van dewelcke" hij volgens schepenentaxatie ten behoeve der stad drie rentebrieven moest constitueeren, ten bedrage van 77: 8: 8. guldens, die hem jaarlijks werden ingehouden van de hem door haar verschuldigde rente van honderd guldens acht penningen.

Op een groot stuk onafgesneden perkement bracht hij vervolgens zijne terreinen in kaart, teekende daarop nauwkeurig aan wie de verschillende koopers waren en tot welken prijs, terwijl de koopsommen bij wijze van kusting — zakelijke zekerheid voor de richtige betaling der kooppenningen — op de terreinen gevestigd bleven. Zooals wij zagen bepaalde de stad de rooiing der huiserven, doch Schaep heeft zich daaraan niet gehouden, wijl deze hem „nyet zoo prouffytelick was"

en zegt uitdrukkelijk, dat hij de Jacob Schaepensteghe, [6]) thans nog Schapensteeg geheeten, heeft gemaakt door haar uit de breedte der hem toebedeelde erven, die doorliepen tot aan de Korte Reguliersdwarstraat, af te zonderen. Langs genoemde steeg bakende hij elf kleine huiserven af, die hij nu natuurlijkerwijze duurder kon verkoopen dan de zeer diepe en betrekkelijk smalle erven der stedelijke rooiing hem konden opbrengen.

Het is merkwaardig deze kaart na te gaan en daarbij op te merken, hoe weinig veranderingen de plaats heeft ondergaan. Het hoekhuis, waar zich thans de winkel van den Heer Lambert bevindt, werd met het zich daarnaast bevindende sigaren-magazijn van den Heer Hoogeboom van Tetterode verkocht aan Jaspar Garbrantz, rademaker, voor dertig guldens 's jaars den penning achttien; zoo werd het huis waar thans J. C. Boldoot zijn odeuren uitstalt, verkocht aan Hans Vereyck, bombazijnwerker, voor een en dertig guldens 's jaars, den penning achttien. Tusschen Jacob Schaepen-Steghe en het hoekhuis lagen toen, evenals nu, zes erven, waarvan dat, waar de winkel van de Wed. van Kooten gevestigd is, een uitgang in de steeg had. De tegenwoordige Land van Belofte steeg heette „Jan Claesz. Cat ende Ael Janssteghe, nu genaempt die druyve steghe," en liep met het einde, elleboogsgewijs tot achter aan de huizen van de Vijzelstraat.

Schaep had hiermede een practisch doel, hetgeen hij als volgt uitdrukt: „T welck ick hier int corte wel hebbe willen in geschrifte stellen, omme mijn nacomelinghen daarvan memori te laten, ten eynde dat zy heure

goederen (zonderlinghe die op verbeterschap leggen) niet onbedachtelyk vercoopen, veel minder onnuttelyc verquisten ofte verteeren. Aldus gedaen binnen de stede Amstelredam opten 8 Martii a° 1500 zes ende tnegentich. Ten oirconde mijn naeme Jacob Schaep 1596. Pacifice et mansuete."

Maar dit alles is hem nog niet genoeg. Opdat zijne nakomelingen zouden weten, wie hun voorouders waren, schrijft hij aan de keerzijde der kaart zijne genealogie, die o. a. blijkens zijn reeds aangehaald schrijven van 26 October 1626, zijn neef in staat stelde het in den aanvang dezes beschreven handschrift zamen te stellen. Hij overleed in 1627. Van zijn zoons stierf Jan mentis impos, terwijl Pieter geb. in 1582 in 1610 huwde met Catrine Moens en in Mei 1639 buiten Haarlem overleed. Zijne dochter Margriete stierf ongehuwd.

Van geheel anderen aard en karakter was de derde zoon van Jacob Schaep en Ael Duynen: Dirk Schaep, die aanvankelijk in stedelijke betrekkingen geweest is en genoemd wordt Heer van Batestein bij Woerden, moest als maerscalk van Abcoū eene belegering in 1578 op het slot aldaar doorstaan. Hij huwde Catryn Pompeius Occo zuster van Sybrant Pompejus Occo, Burgemeester van Amsterdam A°. 1588 welk huwelijk kinderloos bleef, hetgeen niet kon verhinderen, dat hij ex nobili puella twee bastaarden naliet, waarvan de eene, Marry Dircks geheeten, met een bruidschat van ƒ1200 door hem uitgehuwelijkt werd aan den advocaat van der Made te Utrecht en in tweede huwelijk verbonden was aan .... v. Zijl, schilder aldaar. De andere, Ael Dircks trad in den echt met

Mr. Andries, schermmeester en hellebardier van Prins Maurits in den Haag.

BEERT, MACHTELD [7]) en MARRY, de drie andere zusters van Dirck, huwden respectievelijk met Dirck Meindertsz, Anthony van Hove van Zyll en Dirck Strycker en traden daarmede in andere familie-verbanden, die ons hier niet verder bezig kunnen houden.

Het zesde kind, GERRIT SCHAEP, geb. 6 Sept. 1532 tr. 16 Januari 1553 Catryn Symon Sakema'sdochter, werd toen na de omwenteling van 1578 door de stedelijke schutterij, bij de meeste stemmen der Rotgezellen, een achtbaar schutter, tot zes en dertig toe, werden verkozen ter vorming van een kies college, dat de nieuwe vroedschap, volgens de oude Handvesten en Privelegien aanstelde, tot lid van den Raad benoemd, hoewel achter zijn naam staat vermeld: „niet gecompareert" [8]). Hij was zooals wij gezien hebben, de kooper van het perceel op den hoek van de Halvemaansteeg voor de som van *f* 400 en stierf aan de pest den 23 September 1582, waarna zijne weduwe bedoeld erf betimmerd heeft. Zij overleed den 30 Maart 1606.

Niet minder dan tien kinderen werden uit dezen echt geboren: 1⁰ JACOB, stierf jong 1559; 2⁰ JACOB, geb. 29 April 1563 stierf in Engeland 1585; 3⁰ MARGRIET, stierf jong; 4⁰ SYMON, over wien wij hieronder iets zullen mededeelen; 5⁰ HILLEGOND, stierf 1567; 6⁰ PIETER, de vader van den oudheidkundige Gerrit Pieterszoon Schaep; 7⁰ MARGRIETE, geb. 1571; 8⁰ GERRIT; 9⁰ AREND en 10⁰ DIRCK, geboren in 1579.

SYMON SCHAEP, zooeven genoemd, van wien een zeer

goed portret [9]) van een onbekend schilder aanwezig is, werd geboren 3 December 1566, trouwde den 7den Februari 1588 met Elisabet Matthysd. Burgh en was eigenaar, volgens de kaart van Schaep, van het perceel op den hoek van de Halvemaansteeg, waar thans de sigarenwinkel van Boele gevestigd is.

Hij wordt genoemd als Regent van het Weeshuis 1599—1604 en bereikte een hoogen leeftijd, daar hij eerst op Woensdag den 17 October 1646 te clocke één uyr overleed. Volgens een schrijven van zijn zoon Gerrit van dien datum, zoude hij op Maandag daaraanvolgende te Amsterdam begraven worden. Een brief van zijn hand dd°. 29 Juli 1642, stelt zijn karakter in geen zeer gunstig daglicht. Hij schrijft daarin aan den: Eedle, wyse hoochgeleerde, zeer versienighe heer Gerrit Schaep, Raet in den Admiraliteyt van Zeelandt, woont tot Middelburgh; „al valt het sterven van een beminde dochter zeer hardt, men moet met wijsheid patientie nemen. Ick hebt aan mijn schoone beminde Grietgen Schaep [1590—1602] mijn met patientie besocht, daer ik wel negenhondert gulden jaarlijx lijffrenten optte stadt Amsterdam ende de Heeren Staten van Hollandt bij heb verlooren. Het verlies van mijn lieve dochter was in geen comparatie bij de schade te rekenen!"

Zijne kinderen stierven allen jong, behalve Gerrit Simonsz. zijn derde zoon, den 11den Maart 1594 geboren, van wiens hand wij eene „memorie van mijn geboorte en leven" voor ons hebben, die echter reeds met het jaar 1618 plotseling ophoudt. Wij kunnen niet nalaten een gedeelte daarvan over te nemen. „Den 6den October 1613,

nae dat ick inde Schole alhier ter stede inde Latijnsche en Griecksche spraecke en andere liberale wetenschappen, nevens degene van mynne jaren redelyck wel ware geoefent, ben van myn ouders omme myn studie te vervolghon, in de Universiteit tot Leyden [10]), ten huyse van professor Johan Polyander gesonden, en aldaer den tyt van vyfft' halff jaer ten huyse voornoemd continuelyken gebleven, frequinteerende de lessen ende disputatien, oock omtrent inde twintich malen openlijck in voorvallende gelegentheden en materien van recgthen opponerende, tweemaal exercitii gratia publico disputeerende, teweeten den 21 Octob. 1615 de mandato et societate, ende den 20 Januari 1616 de successionibus ab intestato, ten laetste naer voorgaande scherp examen geadmitteert om pro gradu in V(troque) J(ure) plublico te disputeeren, en hebbe tot dien eynde voorgenomen L. unic- C. de sententiis quae pro eo quod interest proferantur [11]) en deselve met eere sine praeside uytgeleyt en staende gehouden tegen een jeder, zoodat my de senatus academicus aldaer defereerde den tyttel van doctor in beyde de Rechtte, 't welck by my voor die tytt synde uytgestellt, hebbe van deselve een zeer eerlijck testimonium becomen, vervatende tot allen tyden op myn versoeck denselven tyttel te sullen confereeren, in dato den 7den May Ao. 1617."

Wij zagen reeds in den aanvang dezes, dat hij in 1617 te Orleans in aanzien bij zijn medestudenten stond. Den 1sten April 1618 vertrok hij met Mr. Willem Backer [12]) naar Italië," den 8sten May tot Nica gearriveert en den 13den December desselven jaers behouden bij onse ouders thuys gekeertt."

Den 6 December 1622 huwt hij Maria Spiegel, de bevallige dochter van Laurens Jansz. Spiegel [13]) en Neeltje Isaacs Ouderogh, wier schoonheid Vondel tot een lofdicht inspireerde [14]). Zij overleed den 21 December 1661 [15]) zonder kinderen na te laten, door Jan Vos en door den poëet Hendrick Waterloos met treurzangen begroet: het gedicht van den laatste is nog in handschrift aanwezig, waarin 't Lazarushuys, 't Oudemanhuys en 't Weeshuys hun verlies beklagen.

In vele betrekkingen heeft Gerrit Simonszoon Schaep, die zich Heer van Kortenhoef noemde en volgens J. ter Gouw op den N. Z. Voorburgwal bij de Wijdesteeg woonde, zijne geboortestad en zijn land gediend.

Tien malen was hij burgemeester van Amsterdam, — in de tijden toen zij zich nog zelve haar Burgemeesters kon kiezen — waarmede Vondel hem in een gedicht geluk wenschte [14]) (gelijk hij hem later in 1657 zijn treurspel Salmoneus opdroeg), werd daarna gecommiteerde Raad van Holland en West-Friesland, lid der Rekenkamer van Holland, van den Raad van State, en in 1644 gezant in Denemarken, in welke hoedanigheid Gerrit Pietersz. Schaep hem dd°. 28 Aug. 1644 een langen brief zond met een zeer plastische beschrijving van een ziekte van zijn eigen zoon Pieter, waarbij een nog aanwezig kaartje van het Sas van Gent gevoegd wordt, ter verduidelijking der door hem gegeven berichten uit Zeeland; zijn zegel bestaat uit een door krullen omgeven helm, waaruit een gehoornd schaap oprijst. Hij was Curator van de Academie te Leiden van 1641 tot aan zijn dood in 1666, en tijdens zijn burgemeester-

schap door de vroedschap te Amsterdam tot opperhoofd aangewezen der Rederijkerskamer „In liefde bloeiende." [16])

Hij heeft zich bekend gemaakt door zijn verdraagzaamheid in godsdienstzaken tegenover de fel vervolgde Remonstranten, zoodat zijn naam dan ook, ter zijner eere en waarlijk in goed gezelschap, in een bekend schimpdicht genoemd wordt onder: „de Quanten, die opreghten sullen de Arminiaensche Santen."

Wij meenen hem te mogen houden voor den stichter van de buitenplaats Schaep- en- Burgh te 's Graveland, die door hem naar zijn ouders genoemd zoude zijn, indien het verhaal de waarheid bevat dat aldaar nog de ronde doet, dat zij genoemd werd naar een echtpaar dat deze namen droeg. Eerst in 1634 werd 's-Graveland verkaveld en wij vermoeden dat zijn vader Simon Schaep bezwaarlijk op zeventigjarigen leeftijd een buitenplaats zal gesticht hebben, bij zijn ons bekende veel overheerschende finantieele gevoelens.

De grootvader van den Heer van Kortenhoef: Gerrit Schaep Jacobz. (1532—1582) nam (ter onderscheiding van zijn broeder Pieter, die den groenen grond van het wapen bleef voeren, twee aan twee met het wapen van Anxtel gevierendeeld,) een blauwen grond aan, doch overigens daaraan gelijk. Hij heeft, zooals wij reeds mededeelden nog een tweeden zoon gehad: Pieter Gerritz. Schaep die de vader is geweest van den oudheidkundige. Reeds deelden wij eenige data uit het leven van dezen mede, waaraan wij betrekkelijk weinig kunnen toevoegen.

„Werde tot Heidelberg gepromoveert J. U. D. 1592. 15 Aug." verhaalt zijn zoon, en hij huwde 29 September 1597 [17]) Margriete Pauli Jacobsd. geseit Halling. Ongelukkigerwijze is de bladzijde van Schaep's handschrift waar zijne grootmoeder plaats moest vinden oningevuld gebleven. Haar zestien kwartieren geeft hij echter op. Zij werd geboren 26 November 1575 en was het achtste kind van haren vader, die in verschillende stedelijke betrekkingen te Dordrecht werkzaam is geweest en „oock in Commissie om A⁰. 1581 het muytinerende garnisoen binnen Bommel te stillen." Dit schijnt hem op zulk een wijze gelukt te zijn, dat deze stad hem vereerde „met een vergulden Cop hebbende om het decksel dit omschrift: virtutis premium Senat. Salt Bommelensis Dn̄o Jacobo Pauly. Dodracensium Syndico a Secretis, pacaudae (? civilis controversiae cā ab Auriaco Principe huc legato fidelissae functionis p̄sens donat monumentum. Salt Bommel 1581: 't welck noch is in handen van Mr. Jacob Pijl tot Dordrt, Soon van Elisabeth Pauly mr. Jacobs jongste dr."

Toen Schaep, de oudheidkundige, in 1639 te Middelburg als Raad in de admiraliteit zitting had genomen, nam hij onder anderen waar, dat de twee wapens zijner ouders, die in de kerk hingen, door ouderdom en stof onkenbaar waren geworden. Hij deelt mede, dat hij deze liet t'huis halen, opschilderen, van een opschrift voorzien, en weder ophangen „in de nieuwe kerke boven 't graf van mijn weerde ouders aen de pylaer, bij na in 't midden staende van de kercke."

Wij zullen de verdere bizonderheden uit het leven van Schaep, die ons tot eene breede historische studie zou-

nen leiden, voorbijgaan en slechts vermelden, dat hij tot 1647 zijne betrekking te Middelburg bleef waarnemen, in 1649 benoemd werd tot Lid der Rekenkamer van Holland, en in 1650 en 1651 aangesteld tot buitengewoon gezant in Engeland, om te trachten den dreigenden oorlog, door Cromwell gezocht, te keeren. Wagenaar vermeldt zijnen sterfdag op 22 Juni 1654; achter zijn naam wordt in zijne genealogie met een vreemde hand vermeld: obiit 21 Juni 1655. Als zijn kinderen vermeldt hij zelf: „1⁰. 't eerste kind wesende een zoon, geboren en gestorven 9 Dec. 1624; 2⁰. t'weede wesende oock een zoon, genp̄t Pieter geboren 13 Maert 1627 stierf in Aug. daeraen; het 3de kint geboren 21 Mey 1628 was eene dochter genp̄t Cornelia.

Deze huwde blijkens een brief van Gerrit Schaep Simonsz. dd⁰. 4 Juli 1646, op 11 Juli van dat jaar Mr. Willem van Beveren, Heer van Strevelshoek, geboren 12 Nov. 1624, zoon van den bekenden staatsman en burgemeester van Dordrecht: Cornelis van Beveren, die als man van smaak en van talent kunsten en wetenschappen aanmoedigde en het slot Develstein, tegenover Dordrecht gelegen, evenals Hooft het slot te Muiden, tot het middelpunt wist te maken van een schitterenden kring van gasten. Willem van Beveren stichtte in Dordrecht het huis Bever-Schaep en heeft het slot Develstein gedurende korten tijd met zijne vrouw bewoond, daar zij slechts drie jaren haren schoonvader overleefde, die den 17 Juni 1663 overleed. Zij doet zich kennen als de ordelijke en reeë huisvrouw van dien tijd, die de gelegenheid vond, een nog aanwezigen, uitgebreiden inventaris op te maken, [18])

van al hetgeen het slot aan meubelen, schilderijen, sieradien en kleederen bevatte, die een denkbeeld geven van de pracht waarmede een aanzienlijk huis in de XVIIe eeuw was ingericht. Zoo vermeldt zij ook de in het voorsalet hangende levensgroote portretten van Gerrit Pieterszoon Schaep en Johanna de Vissere, door den beroemden Nic. Maes geschilderd; waarschijnlijk door dezen naar oudere stukken gecopieerd, daar hij tijdens den dood van Schaep eerst ongeveer twintig jaren oud was. Willem van Beveren overleed den 31 Mei 1672 ter reede van Tessel, toen hij zeilreê lag om als gezant der Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden naar Spanje te vertrekken.

Het vierde kind, Margriet, werd geboren 3 Januari 1630, en huwde den 21 Januari 1652 Johan Honing, geboren den 10 Juni 1629, zoon van den Burgemeester van Vlissingen Nicolaas Honing en van Maria van Roubergen. Zij vestigde zich te Middelburg, waar haar echtgenoot lid van den Raad, Schepen en Capiteyn van de Burgerij geweest is. Dit huwelijk schijnt zeer ongelukkig geweest te zijn, want in Schaep's aanteekeningen omtrent Amsterdamsche regeerings-familiën vindt men haar naam vermeld onder bijvoeging: „sed misserrima." Het vijfde, Pieter, geb. 8 Oct. 1631, overleed reeds den 8 Maart 1632.

Jan, of zooals hij zich zelven noemt JAN BERNDT SCHAEP, werd 12 Juni 1633 geboren en zette voor zich zelven de genealogie zijns vaders voort. Men mist zijn naam in het Album der Studenten te Leiden, doch voor ons ligt zijne disputatie [19]), tien bladzijden groot quarto formaat, in een vreemd gemarmerd omslag, welks

degelijke inhoud aan Cornelius Fannius een latijnsch gedicht ontlokte, dat in folio formaat bij denzelfden uitgever verscheen, en eveneens nog aanwezig is. Volgens zijn eigen mededeeling promoveert hij te Caen der rechten licentiaet den 19 Januari 1655, doet den eed als advokaat aan beide de Hoven den 22 Maart 1656, huwt [20]) den 24 Juli 1657: Margarita Backer, geboren den 20 November 1636, oudste dochter van Mr. Willem Backer, die, zooals wij gezien hebben, met des bruigoms neef Gerrit Simonsz. Schaep in 1618 op reis was geweest naar Italie. Uit dit huwelijk werd slechts eene dochter geboren: Maria [21]), geb. te Amsterdam 25 Maart 1658 en den 26 Augustus 1681 gehuwd met Mr. Hendrik Bicker, bij wien zij drie kinderen kreeg. Zij overleed 6 Nov. 1725.

Het zevende kind Pieter Schaep, geboren den 5den Juli 1635, die blijkens een uitnoodiging van zijn neef Gerrit Simonsz. Schaep dd°. 21 October 1648 op Dinsdag 28 October 1648 „nevens de soone van de H. H. Burgem. de Graeff ende Valckenier, nevens de dochters soon van den Heér Pancras d'eerste steen van het Stadhuis te Amsterdam heeft gelegd", studeerde te Leiden [22]), en huwde 20 Juli 1666 met Constantia Reynst, het vijfde kind van Gerrit Reynst, raad en schepen te Amsterdam en van Anna Schuyt. Op Donderdag 17 October 1668 passeert Mr. Nicolaes Listing als Notaris hun beider testament, waarvan een authentiek afschrift, den 8 December 1705 op zegel uitgegeven door Boreel, Secretaris van Amsterdam, voor ons ligt. Blijkens dit stuk compareerde voor hem:

„Mr. Pieter Schaep, Oud-Schepen en Raad dezer stad

ende Juffr. Constantia Reynst, echteluyden, w
de Keyzersgracht bij de Hartestraet hier ter

Wij gaan eenige bepalingen voorbij die o
belang inboezemen en vermelden alleen, da
comparant prelegateert aan den oudsten zoon,
komen na te laten; „het groote goude kruys
voorvaderen gekomen ende onder hun geslacht
daar 't Lyden Christi ingesneeden is en aa
staat: pr. nsr. ave maria sancte brnde. ora
MCCCLXI Bernd. Schaph. — Item alle de manus
teekent met de letteren A. B. C. ook alle de wa
syns testateurs geslacht rakende, item de tw
ryen daar syns testateurs voorouders in ge
staan, nog tegenwoordig tot zijn moeders in 't
hangende......" [29])

Het is ons niet juist bekend welke kinde
Schaep heeft nagelaten en in wiens bezit de
stukken en antiquiteiten later gekomen zijn.
een eeuw zijn wij hun spoor bijster, totdat
brieven van J. van Rechteren, geboren van Boe
gericht aan den lateren eigenaar, ons dit eenig
terugvinden. In den eersten, gedateerd 's G
27 April 1764, vermeldt de schrijfster dat
van den procureur van Bysterveld de overg
plaats gehad van stukken aan den Heer Fra
toekomende, doch „dat papieren de famille v
rakende byeen werden gesorteerd in een koffe
Amsterdam te worden gezonden", en dat daa
de schilderijen „waar op verscheide kleine p
zijn, en waer in de genealogie van Schaep

geplaatst zijn." Zij meende voorts, dat een paar bustes daarbij hadden moeten gevoegd zijn, doch op hare opmerking dienaangaande: „kreeg ik een antwoord, verzeld van dreigementen, dat mijn procureur beter weet als ik, dat ik de beelden wel moest laten volgen, en sy berusten nu, soo veel ik weet, onder den Heer Franco Pauw. Tot geluk is het Boek met wapens, vuyt die Trojaansche vlam gered, en berust mede bij den procureur van Bysterveld. 't Syn aanteekeningen van Pieter Schaep, 't goude kruys staat er mede in uitgebeeld."

In den tweeden brief, gedateerd Utrecht den 19 Mey 1766, schrijft zij: „Eindelyk is die voor my soo lang gewenschte tyt gebooren dat ik U.W.G. kan doen ontvangen 't geen myn hart soo lange begeert heeft in U.W.G. eygendom te zien overgaen; namelyk het goude kruys, eenige papieren, en twee schilderyen." . . . .

Of alle papieren en stukken uit de Trojaansche vlam door de vriendelijke schrijfster gered zijn, moeten wij betwijfelen. Voor eenige jaren kwamen verschillende manuscripten van Schaep in het bezit der Gemeente Amsterdam en berusten thans op het gemeente-archief aldaar. Een aantal anderen zijn in vreemde handen [24]) en zwerven rond op verkoopingen. Doch de voornaamste stukken berusten thans gelukkig daar, waar zij behooren, en in eere gehouden worden als krachtige herinneringen aan lang vervlogen tijden, en welker eigenaars de les van van den ouden Jakob Schaep ter harte nemen: „dat zy heure goederen niet onbedachtelyk vercoopen, veel minder onnuttelyc verquisten otte verteeren!"

AMSTERDAM, November 1888.

AANTEEKENINGEN.

[1]) Dit kruis is te zien geweest op de tentoonstelling van zilveren en gouden voorwerpen in 1880 te Amsterdam gehouden en in fotogram afgebeeld in het prentwerk door de Maatschappij Arti et Amicitiae uitgegeven.

[2]) Zijn portret komt op de bovenvermelde schilderij van Schaep's voorzaten sub. No. 1 voor.

[3]) Gesch. v. Amst J. ter Gouw III. 1e stuk bl. 93.

[4]) Schaep haalt aan de acte van scheiding ddo. 13 December 1503 en deelt nauwkeurig de namen der zes nagelaten kinderen mede.

[5]) Zie het Woordenboek van van der Aa waar ook opgave van zijn portret gegeven wordt.

[6]) Hieruit blijkt de onjuiste gissing van J. ter Gouw Amstelodamiana 1874 bl. 60.

[7]) Machteld Schaep geeft aan het Dolhuis van Amsterdam bij brief van 1 Dec. 1582 een los-rente brief van zeven gulden ende tien stuivers op voorwaarde dat de krankzinnigen *drie* maaltijden jaarlijks zouden hebben. Dapper bl. 437 die het stuk afdrukt.

[8]) Commelin. bl. 1072.

[9]) h. 0.86 br. 0.70. P. gem. Anno 1606 aet. 39. Hij wordt afgebeeld met zijn linkerhand op een doodshoofd.

[10]) Alb. Stud. Acad. Lugd. Bat. Column. 133 Gerardus Schaep Amsterodamensis. 20. p. 19 Oct. 1617. Joh. polyandro.

[11]) Codex Lib. VII. tit. 47.

[12]) die later zijn zwager werd, daar hij op Zondag 8 Febr. 1627 trouwde met Brechtje Spiegel de jongste zuster zijner vrouw.

[13]) Zie over Spiegel. Oud-Holland 1883. bl. 189 v.v.

[14]) Van Lennep. Vondels werken III. bl. 290, 293. Zie voorts Oud-Holland 1883. bl. 145.

[15]) Cat. Hist. Tent. Amst. 1876. No. 509 Begrafenisbriefje van Maria Spiegel echtgenoote van Gerard Schaep.

[16]) Gerbrand Adriaenz. Bredero. Dr. Jan ten Brink. I. bl. 76.

[17]) Voor ons ligt in handschrift een epithalamium op dit huwelijk in latijnsche vaerzen, bestaande in een beurtzang van de Muzen, Venus, Juno, Hymen en de Charites. Het eindigt met een afzonderlijk gedicht: horum carminum sequentium litterae capitales nomen sponsi denotant, finales sponsae, mediae vero annum MDXCVII quo hae nuptiae auspice Deo contractae sunt. Moris ac amoris ergo, gaudae(?) in suo gymnasio ludebat cognatus. Petrus Schapius.

[18]) Dr. G. D. J. Schotel: geschied-. letter- en oudheidkundige uitspanningen. 1840 bl. 79 en vervolg.

[19]) Exercitatio Juridica continens illustrem materiam de moratoria praescriptione et securitate corporis. Quam favente Deo Opt. Max. sub moderamine nobilissimi et clarissimi viri D. Jacobi Maestertii, Equitis aurati et juris antecessoris meritissimi, publicë habebit Joh-Bernhardus Schaep, Amsteld. ad diem 18 Januar. loco horisque solitis. Lugduni Batavorum apud Philippum de Croy, anno 1653. Gerardo Schaep .... parenti meo venerando; Gerardo Schaep .... cognato et expatrueli meo honorando; Cornelio de Beveren cognato meo plurimum colendo, Wilhelmo de Beveren, affini meo carissimo. Hasce studiorum meorum primitias offero et inscribo Joh. Bernhardus Schaep, Respond.

[20]) Zie zijn portret geschilderd door Juriaen Ovens. Cat. Rijksmuseum 3de Ed. No. 1082 en No. 646.

[21]) Zie haar portret geschilderd door Michiel van Musscher Ao. 1682 Cat. Rijksmuseum No. 999 en dat van Mr. Hendrik Bicker geschilderd door den zelfden Ao. 1682 No. 998.

[22]) Alb. Stud. Acad. Lugd. Bat. Colum. 420 Petrus Schaep Amstelodamensis 20. J. 10 Mei 1652 Rectore Ad. Vorstio.

[23]) Volledigheidshalve zij hier vermeld dat Gerrit Pieterszoon Schaep nog een zoon heeft gehad: Jakob geboren 8 December

1637, stierf tot Middelb. 21 Julij Ao. 1642 out 4 1/2 Jaeren, in myn afwesen syn̄ tot Amstel; in commissie van ons collegie.

[24]) Op 17 October 1887 werden door Rich. J. Hooykaas te Amsterdam een twaalftal handschriften. het geslacht Schaep betreffende, in 't publiek verkocht, die wij tot onzen spijt niet machtig konden worden.

AMSTERDAMSCH JAARBOEKJE

TYP. TH. A. VAN ZEGGELEN, (M. J. P. VAN SANTEN) AMSTERDAM.

PORTRET VAN SYBRANT OCCO.

„Liefhebber der geleerdheid en vriend der geleerden."

Raad en sedert 1541 meermalen Schepen en Burgemeester van *Amsterdam*.

Fac-simile van eene teekening van den Heer A. J. DERKINDEREN naar zijn te Calcar berustend portret.

AMSTERDAMSCH

JAARBOEKJE

VOOR

GESCHIEDENIS EN LETTEREN

ONDER REDACTIE VAN

MR. N. DE ROEVER

ARCHIVARIS VAN AMSTERDAM

1890

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY
1890

JNHOUD.

PRENTEN.

Portret van Sijbrandt Occo. Schepen, Raad en Burgemeester van Amsterdam sedert 1541.
Facsimile eener penteekening van A. J. DERKINDEREN.
Tegenover den titel.

Het noorder portaal van de Oude Kerk.
Facsimile eener penteekening van A. W. WEISSMAN.
Tegenover blz. 85.

Het vignetje op den omslag stelt de Hand- en Voetboogsdoelen ter wederzijden van het Tuighuis voor, gelegen ter plaatse waar thans de Universiteitsbibliotheek, de stallen des Koning en de R. C. Kerk *Geloof, Hoop en Liefde* zich bevinden.
Facsimile naar een prentje uit het midden der zeventiende eeuw.

Januari.

1 Woensdag.
2 Donderdag.
3 Vrijdag.
4 Zaterdag.

5 Zondag.
6 Maand. V.M.
7 Dinsdag.
8 Woensdag.
9 Donderdag.
10 Vrijdag.
11 Zaterdag.

12 Zondag.
13 Maandag.
14 Dinsdag. L.K.
15 Woensdag.
16 Donderdag.
17 Vrijdag.
18 Zaterdag.

19 Zondag.
20 Maandag.
21 Dinsdag. N.M.
22 Woensdag.
23 Donderdag.
24 Vrijdag.
25 Zaterdag.

26 Zondag.
27 Maand. E.K.
28 Dinsdag.
29 Woensdag.
30 Donderdag.
31 Vrijdag.

Februari.

1 Zaterdag.

2 Zondag.
3 Maandag.
4 Dinsdag.
5 Woensd. V.M.
6 Donderdag.
7 Vrijdag.
8 Zaterdag.

9 Zondag.
10 Maandag.
11 Dinsdag.
12 Woensd. L K.
13 Donderdag.
14 Vrijdag.
15 Zaterdag.

16 Zondeg.
17 Maandag.
18 Dinsdag.
19 Woensd. N.M.
20 Donderdag.
21 Vrijdag.
22 Zaterdag.

23 Zondag.
24 Maandâg.
25 Dinsdag.
26 Woensd. E.K.
27 Donderdag.
28 Vrijdag.

Maart.

1 Zaterdag.

2 Zondag.
3 Maandag.
4 Dinsdag.
5 Woensdag.
6 Donderd. V.M.
7 Vrijdag.
8 Zaterdag.

9 Zondag.
10 Maandag.
11 Dinsdag.
12 Woensdag.
13 Donderdag.
14 Vrijdag. L.K.
15 Zaterdag.

16 Zondag.
17 Maandag.
18 Dinsdag.
19 Woensdag.
20 Donderd. N.N.
21 Vrijdag.
22 Zaterdag.

23 Zondag.
24 Maandag.
25 Dinsdag.
26 Woensdag.
27 Donderdag.
28 Vrijdag E.K.
29 Zaterdag.

30 Zondag
31 Maandag

April.	Mei.	Juni.
1 Dinsdag.	1 Donderdag.	1 Zondag.
2 Woensdag	2 Vrijdag.	2 Maandag.
3 Donderdag.	3 Zaterdag.	3 Dinsdag. V.M.
4 Vrijdag.		4 Woensdag.
5 Zaterdag. V.M.	4 Zondag. V.M.	5 Donderdag.
	5 Maandag.	6 Vrijdag
6 Zondag.	6 Dinsdag.	7 Zaterdag.
7 Maandag.	7 Woensdag.	
8 Dinsdag.	8 Donderdag.	8 Zondag.
9 Woensdag.	9 Vrijdag.	9 Maandag. L.K.
10 Donderdag.	10 Zaterdag.	10 Dinsdag.
11 Vrijdag.		11 Woensdag.
12 Zaterdag. L.K.	11 Zondag. L K.	12 Donderdag.
	12 Maandag	13 Vrijdag.
13 Zondag.	13 Dinsdag.	14 Zaterdag.
14 Maandag.	14 Woensdag.	
15 Dinsdag.	15 Donderdag.	15 Zondag.
16 Woensdag.	16 Vrijdag.	16 Maandag.
17 Donderdag.	17 Zaterdag.	17 Dinsdag. N.M.
18 Vrijdag.		18 Woensdag.
19 Zaterdag. N.M.	18 Zondag. N.M.	19 Donderdag.
	19 Maandag.	20 Vrijdag.
20 Zondag.	20 Dinsdag.	21 Zaterdag.
21 Maandag.	21 Woensdag.	
22 Dinsdag.	22 Donderdag.	22 Zondag.
23 Woensdag	23 Vrijdag.	23 Maandag.
24 Donderdag.	24 Zaterdag.	24 Dinsdag.
25 Vrijdag.		25 Woensd. E.K.
26 Zaterdag.	25 Zondag.	26 Donderdag.
	26 Maandag. E K.	27 Vrijdag.
27 Zondag E.K.	27 Dinsdag.	28 Zaterdag.
28 Maandag.	28 Woensdag.	
29 Dinsdag.	29 Donderdag.	29 Zondag
30 Woensdag.	30 Vrijdag.	30 Maandag.
	31 Zaterdag.	

Juli.	Augustus.	September.
1 Dinsdag. 2 Woensd. V.M. 3 Donderdag. 4 Vrijdag. 5 Zaterdag. 6 Zondag. 7 Maandag. 8 Dinsdag. 9 Woensd. L.K. 10 Donderdag. 11 Vrijdag. 12 Zaterdag. 13 Zondag. 14 Maandag. 15 Dinsdag. 16 Woensdag. 17 Donderd. N.M. 18 Vrijdag. 19 Zaterdag. 20 Zondag. 21 Maandag. 22 Dinsdag. 23 Woensdag. 24 Donderdag. 25 Vrijdag. E.K. 26 Zaterdag. 27 Zondag. 28 Maandag. 29 Dinsdag. 30 Woensdag. 31 Donderd. V.M.	1 Vrijdag. 2 Zaterdag. 3 Zondag. 4 Maandag. 5 Dinsdag. 6 Woensdag. 7 Donderd. L.K. 8 Vrijdag. 9 Zaterdag. 10 Zondag. 11 Maandag. 12 Dinsdag. 13 Woensdag. 14 Donderdag. 15 Vrijdag. N.M. 16 Zaterdag. 17 Zondag. 18 Maandag. 19 Dinsdag. 20 Woensdag. 21 Donderdag. 22 Vrijdag. 23 Zaterdag. E.K. 24 Zondag. 25 Maandag. 26 Dinsdag. 27 Woensdag. 28 Donderdag. 29 Vrijdag. 30 Zaterdag. V.M. 31 Zondag.	1 Maandag. 2 Dinsdag. 3 Woensdag. 4 Donderdag. 5 Vrijdag. 6 Zaterdag. L.K. 7 Zondag. 8 Maandag. 9 Dinsdag. 10 Woensdag. 11 Donderdag. 12 Vrijdag. 13 Zaterdag. 14 Zondag. N.M. 15 Maandag. 16 Dinsdag. 17 Woensdag. 18 Donderdag. 19 Vrijdag. 20 Zaterdag. 21 Zondag. E.K. 22 Maandag. 23 Dinsdag. 24 Woensdag. 25 Donderdag. 26 Vrijdag. 27 Zaterdag. 28 Zondag. V.M. 29 Maandag. 30 Dinsdag.

October.	November.	December.
1 Woensdag.	1 Zaterdag.	1 Maandag.
2 Donderdag.		2 Dinsdag.
3 Vrijdag.	2 Zondag.	3 Woensdag.
4 Zaterdag.	3 Maandag.	4 Donderd. L.K.
	4 Dinsdag. L K.	5 Vrijdag.
5 Zondag. L.K.	5 Woensdag.	6 Zaterdag.
6 Maandag.	6 Donderdag.	
7 Dinsdag	7 Vrijdag.	7 Zondag.
8 Woensdag.	8 Zaterdag.	8 Maandag.
9 Donderdag.		9 Dinsdag
10 Vrijdag.	9 Zondag.	10 Woensdag.
11 Zaterdag.	10 Maandag.	11 Donderdag.
	11 Dinsdag.	12 Vrijdag. N.M.
12 Zondag.	12 Woensd. N.M.	13 Zaterdag.
13 Maand. N.M.	13 Donderdag.	
14 Dinsdag.	14 Vrijdag.	14 Zondag.
15 Woensdag.	15 Zaterdag.	15 Maandag.
16 Donderdag.		16 Dinsdag.
17 Vrijdag.	16 Zondag.	17 Woensdag.
18 Zaterdag.	17 Maandag.	18 Donderd E.K.
	18 Dinsdag.	19 Vrijdag.
19 Zondag.	19 Woensd. E.K.	20 Zaterdag.
20 Maandag.	20 Donderdag.	
21 Dinsdag. E.K.	21 Vrijdag.	21 Zondag.
22 Woensdag.	22 Zaterdag.	22 Maandag.
23 Donderdag.		23 Dinsdag.
24 Vrijdag.	23 Zondag.	24 Woensdag.
25 Zaterdag.	24 Maandag.	25 Donderd. V.M.
	25 Dinsdag.	26 Vrijdag.
26 Zondag.	26 Woensd. V.M.	27 Zaterdag.
27 Maandag	27 Donderdag.	
28 Dinsdag. V.M.	28 Vrijdag.	28 Zondag.
29 Woensdag.	29 Zaterdag.	20 Maandag.
30 Donderdag.		30 Dinsdag.
31 Vrijdag.	30 Zondag.	31 Woensdag.

DAGELIJKSCHE KRONIEK

VAN AMSTERDAM,

VAN 1 OCT. 1888 TOT 1 OCT. 1889.

OCTOBER 1888.

1. *Maandag.* Voltooiing van de kerk der doleerende gemeente op de Keizersgracht.
2. *Dinsdag.*
3. *Woensdag.* Opening van de nieuwgebouwde winkelmagazijnen van Perry & Co. in de Kalverstraat.
»Burgerplicht'' stelt de heeren mr. Veltman, Dijkmans en Serrurier candidaten voor het lidmaatschap van den gemeenteraad.
4. *Donderdag.*
5. *Vrijdag.* Begrafenis van den heer Joh. C. Zimmerman.
»Amsterdam" kiest de heeren mr. Waterschout v. d. Gracht (kath.), Wormser (anti-rev.) en Becker (rad.) tot candidaten voor het lidmaatschap van den gemeenteraad.
Optreden van Sarah Bernhardt in »La Tosca".
6. *Zaterdag.*
7. *Zondag.*
8. *Maandag.*
9. *Dinsdag.* Vergadering van werkloozen in het Volkspark. Na afloop wordt de Burgemeester in kennis gesteld met de motie, waarin van de gemeente werk wordt gevraagd en daartoe bizonderlijk op de concessie van den tramaanleg van de hh. Sanders c.s wordt aangedrongen.
»Recht en Orde" stelt dezelfde candidaten als »Amsterdam" voor het lidmaatschap van den gemeenteraad.
10. *Woensdag.* »Grondwet" stelt dezelfde candidaten als »Burgerplicht" voor het lidmaatschap van den gemeenteraad.

OCTOBER 1888.

11. *Donderdag.*

12. *Vrijdag.*

13. *Zaterdag.* Meeting in het gebouw van den W. S., belegd door »Amsterdam", ter bespreking van gemeentebelangen.

14. *Zondag.*

15. *Maandag.* Adhaesie-adres vanwege »Amstels Burgerij" betreffende de afschaffing der Noorzeekanaalgelden.

Inaugureele oratie in het gebouw van Felix Meritis door den hoogleeraar Dr. G. Ruge.

16. *Dinsdag.* Deputatie van werkloozen bij den waarnemenden burgemeester mr. Driessen toegelaten.

17. *Woensdag.* Tot leden van den gemeenteraad zijn verkozen de hh. Veltman, Dijkmans en Becker

Op een vergadering van »Grondwet" leidt mr. v. Assendelft de Coningh de discussie in over de belastingsvoorstellen van het gemeenteraadslid Gerritsen.

18. *Donderdag.* Opening van de tentoonstelling in Arti.

19. *Vrijdag.* Mr. A. Kerdijk spreekt in Maison-Stroucken over schoolgeldverhooging.

De Societeit »Doctrina" in de Kalverstraat viert haar 100-jarig bestaan.

20. *Zaterdag.* Overdracht van het rectoraat der Vrije Universiteit door Dr A. Kuyper aan Dr. F. C. Rutgers.

21. *Zondag.*

22. *Maandag.*

OCTOBER 1888.

23. *Dinsdag*. Indiening van het voorstel van het gem. lid mr. Willeumier betreffende evenredige schoolgeldheffing.

24. *Woensdag*. Begrafenis van den heer J. Pazzani, in leven hoofdingenieur en directeur van de »Imperial Continental Gas-Association".

25. *Donderdag*.

26. *Vrijdag*. Bezoek van het Chineesche gezantschap uit 's Hage.

27. *Zaterdag*. Michael Flürschheim spreekt op een meeting, belegd door »de Unie", in het gebouw van den W. S., over de verbetering der sociale toestanden, bizonderlijk over de afschaffing van privaat-grondbezit.

Nationale zangwedstrijd, uitgeschreven door de liedertafel »Zanglust".

28. *Zondag*.

29 *Maandag*.

30. *Dinsdag*.

31. *Woensdag*. Afsnijding der buizen van de waterleiding naar N.-Amstel.

NOVEMBER 1888.

1. *Donderdag.* »Burgerplicht" stelt den heer H. C. A. Henny candidaat voor het lidmaatschap der Prov. Staten.

2. *Vrijdag.* »Nederland en Oranje" stelt candidaat voor de Prov. Staten den heer Hovy.

3. *Zaterdag.* »De Nederlandsche Zangschool", directeur de heer Bern. J. Beumer, geeft in Café Flora haar eerste uitvoering.

4. *Zondag.* Plechtige viering van het 25-jarig bestaan der R.-K. kerk »de Posthoorn" op de Haarlemmerdijk.
Het kerkgebouw der Ned. Geref. »doleerende" gemeente op de Keizersgracht in gebruik gesteld.
Bevestiging van C. F. Gronemeyer als Predikant der Nederduitsche Hervormde Gemeente.

5. *Maandag.* Voorloopige indienststelling van de telephonische verbinding Amsterdam—Rotterdam.

6. *Dinsdag.* »Amstels Burgerij" stelt den heer J. H. A. Kalff candidaat voor de Prov. Staten.

7. *Woensdag.* Indiening beursplan Springer—Krasnapolsky bij B. en W. met adres.
»Grondwet" stelt den heer H. C. A. Henny candidaat voor de Prov. Staten.

8. *Donderdag.* Vergadering in Café Krasnapolsky van de Vereeniging tegen de Kwakzalverij — waar besloten wordt den zetel der vereeniging naar Leeuwarden te verplaatsen.

9. *Vrijdag.* 4e jaarl. vergadering van de Amsterd. Koffie-Cultuur Maatschappij.
»Recht en Orde" stelt den heer Leo Bonnike candidaat voor de Prov. Staten. Op dezelfde vergadering manifesteert de kiesvereeniging ten gunste van het herstel der wereldlijke macht van den Paus.

10. *Zaterdag.* Overlijden van den heer E. Fuld, lid

van den gemeenteraad
Oplevering van den bouw eener school 4e kl. in de Marnixstraat bij het Leidsche Plein (Spieghelschool).
Vocaal- en instrumentaal Brahms-Concert van Amstels Mannenkoor, onder directie van Bernard Sweers.

11. *Zondag.*

12. *Maandag.*

13. *Dinsdag.* Tentoonstelling der Duitsche schilderijen de »Wereldmoeden" en »Felicie" in de Kalverstraat No. 58.
Conclusie O. M. in de procedure van de Imperial Continental Gas-Association tegen de gemeente Amsterdam.

14. *Woensdag.* Van de 5251 uitgebrachte stemmen voor de benoeming van een lid Prov. Staten, is de uitslag dat de hh. Henny en Bonnike in herstemming moeten komen.
In de Gemeenteraadszitting worden de hh. Becker, Dijkmans en Veltman geinstalleerd. Het voorstel van B. en W. om het tractement van het onderwijzend personeel 3e kl. te verlagen, wordt verworpen. Voorstel Willeumier betreffende evenredige schoolgeldheffing, aangehouden, gelijk ook de concessies »Electra" en de »Ned. Electr. Maatsch."

15. *Donderdag.* Verkoop bierbrouwerij de Haan en Sleutels voor *f* 200.000.—.
Tentoonstelling collectie Hartkamp, betreffende den Franschen tijd en de verlossing in 1813, in het locaal van het O. K. G.

16. *Vrijdag.*

17. *Zaterdag.* Afloopen van het uit staal gebouwde Zeilschip »Nil Desperandum", groot 1900 ton, van de werf »de Boot".

18. *Zondag.* Eerste uitvoering van de Nieuwe Orkest-Vereeniging, onder den directeur Carl J. Th. Franke, in het gebouw van de W. S.

19. *Maandag.* Na afloop eener voordracht van den heer F. Domela Nieuwenhuis in de zaal »Plancius" heeft er tusschen politie en sociaal-democraten een botsing plaats op de Joden Breestraat. Een troep volk trekt naar de Keizersgracht om te demonstreeren voor het huis van den burgemeester. Een agent wordt aldaar van helm en sabel beroofd en mishandeld.

20. *Dinsdag.*

21. *Woensdag.*

22. *Donderdag.* Begrafenis van den politieagent J. P. van Tol, overleden wegens krachtsoverspanning bij het doen eener arrestatie.

23. *Vrijdag.* Vergadering van aandeelhouders van de Djember-Tabak-Maatschappij. Dividend bepaald op 14 %.

Het Hof bevestigt het vonnis der Rechtbank, waarin de heer de Bruin & Co. haar eisch tegen de gem. Amsterdam werd ontzegd (z. g. gaskwestie).

24. *Zaterdag.* 1e Opvoering van de Holl. Opera »Catherine en Lambert" door de heer C. v. d. Linden gecomponeerd.

Met 35 tegen 23 stemmen neemt »Amsterdam" de motie-Gerritsen aan, waarbij bij de herstemming voor de Prov. Staten de heer Bonnike (R.-K.) wordt gesteld.

25. *Zondag.*

26. *Maandag.*

27. *Dinsdag.* Buitengewone algemeene vergadering van de Oost-Sumatra-Tabak Maatschappij in het Nutsgebouw. Benoeming commissie Berlage, Byvoet en Morrees te Apeldoorn om met het bestuur den toestand van de maatschappij te onderzoeken.

28. *Woensdag.* Bij de herstemming wordt tot lid van de Prov. Staten gekozen de heer H. C. A. Henny met 4100 van de 6965 stemmen.

In de gemeenteraadzitting wordt de voordracht »Elektra" zonder hoofdelijke stemming aangenomen, die van de »Electr. Maatschappij" met 35 tegen 1 stem.

29. *Donderdag.*

30. *Vrijdag.* In een voortgezette gemeenteraadszitting wordt de aanhangige tramquestie opnieuw aan een commissie ter onderzoek overgegeven (voorstel v. Nierop).

Benoemd tot leden van de Kamer v. Koophandel de hh. R. W. J. C. v. d. Wall Bake, Joh. Blooker, S. J. Claassen, D. Cordes, Ed. H. Crone, W. Dull, H. F. R. Hubrecht, M. E. Jonker en J. ter Meulen.

Vergadering van belangstellenden in de Middernachtzending in het gebouw der »Vereeniging tot verbreiding der waarheid".

DECEMBER 1888.

1. *Zaterdag.* Viering van het 80-jarig bestaan van de Liedertafel »Euterpe", in het Concertgebouw.
Opening van den wintertuin in het Park, onder directie van den heer Gezelschap.

2. *Zondag.*

3. *Maandag.* Algemeene vergadering in lokaal »Eensgezindheid" van de Ned.-Ind. Tramweg-Maatschappij. Vaststelling dividend 4 % of ƒ 40.— per aandeel.

4. *Dinsdag.* Opening voor het publiek van de muntverzameling en bibliotheek op het Rijks-Museum.
Opening van het locaal ter kostelooze verstrekking van brood en koffie (Heiligenweg).
Aanvang met den bouw van 2 basculebruggen over de Nieuwe Prinsengracht bij het Werkhuis en over de Nieuwe Achtergracht voor de Roeterstraat.

5. *Woensdag.* Vertrek van de »Zaandam", de eerste stoomboot met landverhuizers naar Argentina.
Ten huize van de heeren mr. Jolles, adv.-gen., en van den burgemeester Van Tienhoven, alsook bij den heer Stork, commissaris van politie, worden kistjes met ontplofbare stof bezorgd.

6. *Donderdag.*

7. *Vrijdag.* Voordracht van prof. A. Pierson, in de openbare vergadering van de »Unie", in de groote zaal van »Plancius".

8. *Zaterdag.* Voordracht van den heer B. H. Heldt over belasting en belastinghervorming in het gebouw van den »W. S."

9. *Zondag.* Protest-Meeting van de »Leo-Vereeniging" ten gunste van het herstel van de wereldlijke macht van den Paus. Talrijke opkomst van

socialisten belette den voortgang der vergadering. Hevig rumoer en vechtpartij.

10. *Maandag.* Voltooiing der vernieuwde brug over de Nieuwe Keizersgracht aan den Amstel.

11. *Dinsdag.* Vergadering der Tanah Wangie-Maatschappij. Vaststelling dividend 10 %

12. *Woensdag.* Opening tramlijn Amsterdam—Edam.

13. *Donderdag.* Vergadering van de Nederl. Bouw-Maatschappij in het locaal »Eensgezindheid". Ter vervulling eener vacuture in den raad van bestuur wordt gekozen de heer W. Bunte met 118 stemmen.

14. *Vrijdag.* Oprichting van de Amsterdamsche vereeniging van melkslijters.

15. *Zaterdag.* Voltooiing van stalgebouw voor 120 paarden, twee voorgebouwen, ziekenstal, smederij en bijbehoorende werken aan de Bilderdijkstraat en Tollenstraat, ten dienste van de Stadsreiniging.

16. *Zondag*

17. *Maandag.* Aanvang verkoop penning-kabinetten Voombergh en Walter bij de heeren G. Theod. Bom & Zn.

18. *Dinsdag.* Reclame-Optocht.

19. *Woensdag.* Raadsvergadering, waar o. a. advies van de A O. M. met plan van memorie omtrent aanleg van tramlijn Dam-Westermarkt-Marnixstraat, in handen van de tramcommissie te stellen. Op voorstel van den heer Pijnappel worden alle betreffende stukken in het gemeenteblad gepubliceerd.

20 *Donderdag.*

21. *Vrijdag.* Installatie van den nieuwbenoemden raadsheer mr. S. M. S. de Ranitz in het Hof alhier.
22. *Zaterdag.* Vertrek van Dr. Metzger uit Amsterdam.
Meeting in het Paleis v. Volksvlijt, uitgeschreven door den Nederlandschen Bond voor Alg. Kies- en Stemrecht. Opkomst van 6999 personen.
23. *Zondag.*
24. *Maandag.*
25. *Dinsdag.*
26. *Woensdag.*
27. *Donderdag.* Algem. vergadering in locaal »Eensgezindheid" van de aandeelhouders in de »M. tot bevordering der Handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika". Wijziging der statuten.
28. *Vrijdag.* Algem. vergadering van de »Koloniale Bank" en van de »West-Ind. Maildienst".
Schade gevaren door het schip »Don Juan" aan de draaibrug over de Oosterdoksluizen.
29. *Zaterdag.* Vergadering van voorstanders ter verkrijging eener octrooiwet, onder presidium van den heer A. Huet.
Adres van eenige bordeelhouders aan den burgemeester, houdende beklag over de schade, hun toegebracht door het werk der middernachtzending.
Inwijding der nieuwe diaconieschool der Waalsche gemeente, bij de Raambarrière, ter vervanging van de school op de Bloemgracht.
30. *Zondag.*
31. *Maandag.*

JANUARI 1889.

1\. *Dinsdag.* De heer C. H. Koopman, Predikant der Nederd. Herv. Gemeente heeft zijne bediening nedergelegd.

De heer J. G. van Niftrik, Stads-Ingenieur, herdenkt zijn 25-jarige ambtsvervulling bij de gemeente.

Oprichting van een uitkeeringsfonds bij ziekte voor werklieden door »Amstels Bouwkring".

2\. *Woensdag.* Installatie eener commissie bestaande uit de hh. J. Leids, J..A. Schuurman en anderen, in zake de verbetering van den westelijken doorgang nabij het Centraal Station.

3\. *Donderdag.* Aanvang tentoonstelling van de schilderij van den schilder A. der Kinderen, voorstellende: »De Processie van het H. Sacrement van Mirakel te Amsterdam", in de kunstzaal van het Panorama.

4\. *Vrijdag.* Algemeene Vergadering van aandeelhouders van de Maatschappij tot exploitatie van Onroerende Goederen in het »American Hôtel". Wijziging der Statuten artt. 6 en 8. Benoeming van den heer Termeulen als commissaris in de plaats van den heer Groenewegen.

5\. *Zaterdag.* Aankoop van het »Amsterd. Koffyhuis" in de Kalverstraat tot amotie, door den vischhandelaar J. C. van Laar.

6\. *Zondag.* Lezing van den heer Th. de Rot uit Rotterdam in de vereeniging »Algemeen Belang".

7\. *Maandag.* »Grondwet" stelt den heer L. Serrurier candidaat voor den gemeenteraad (vacature Fuld).

8\. *Dinsdag.* Aanvang wedstrijd om het »Meesterschap van de wereld" op de ijsbaan van de Amsterd. Sportclub.

»Burgerplicht" stelt den heer L. Serrurier candidaat voor den gemeenteraad (vacature Fuld).

9. *Woensdag*. De heer v. Born, Pastoor, herdenkt zijn 70ste verjaardag met de viering eener plechtige mis in de St. Nicolaaskerk.

10. *Donderdag*. »Amstels Burgerij" stelt den heer L. Serrurier candidaat voor den gemeenteraad (vacature Fuld).

11. *Vrijdag*. »Recht en Orde" stelt den anti-revolutionairen candidaat, den heer J. A. Wormser, tot candidaat voor het lidmaatschap van den raad (vacature Fuld).

12. *Zaterdag*.

13. *Zondag*. Dr. F. E. Daubanton als Predikant der Ned. Herv. Gemeente bevestigd.

14. *Maandag*. De heer J. J. Smith, directeur van het Postkantoor, herdenkt zijn 50-jarige ambtsvervulling als ambtenaar bij de posterijen.

In de kiesvereeniging »Amsterdam" leidt mr. H. Heineken het vraagstuk der proportioneele vertegenwoordiging in.

15. *Dinsdag*. Bij interlocutoir vonnis wijst de Rechtbank in het geding van de Imperial contra de gemeente, o.a. de gronden af van niet ontvankelijkheid, door de gemeente aangevoerd, terwijl de vordering zelve ontvankelijk verklaard wordt.

16. *Woensdag*. Opening van den avondcursus der Universiteit met een voordracht van prof. Asser.

Buitengewone vergadering van aandeelhouders in de Surinaamsche Bank.

Hevige brand in het huis van den heer A. W. Groote & Zn. in de Kalverstraat.

»Amsterdam" stelt den anti-revolutionairen candidaat, den heer Wormser, voor den gemeenteraad (vacature Fuld).

17. *Donderdag.*

18. *Vrijdag.* Expositie in »Maison Stroucken" van een toestel voor eigen gasproductie van den heer F. Majoie te Breda.

19. *Zaterdag.* Oprichting eener »Nederl. Luchtvaart-Vereeniging" onder presidium v. d. heer A. D. Smit.

20. *Zondag.*

21. *Maandag.*

22. *Dinsdag.*

23. *Woensdag.* De heer L. Serrurier tot lid van den gemeenteraad gekozen met 2978 van de 5179 stemmen.

In de zitting van den gemeenteraad wordt de vraag van de benoemde tramcommissie om de Hartenstraat en Gasthuismolensteeg voor tramverkeer geschikt te verklaren, ontkennend beslist.

Overlijden van den heer Jhr. H. O. Wichers, oud-minister van Marine, gep. kap. ter zee en laatstelijk directeur van het Amsterd. Entrepôt-Dok.

24. *Donderdag.*

25. *Vrijdag.*

26. *Zaterdag.*

27. *Zondag.*

28. *Maandag.* Eerste vergadering der voorloopige commissie voor de tramverbinding van de hoofdstad met de zuidelijk daarvan gelegen gemeenten.

29. *Dinsdag.*

30. *Woensdag.* In de Raadszitting wordt de vraag van de tramcommissie of de raad den aanleg van de Ooster-tramlijn noodig oordeelt, bevestigend beantwoord.

31. *Donderdag.* 1e Jaarlijksche vergadering van de »Amsterdamsche liquidatie-kas" in het gebouw van het Nut. Na afschrijving van onkosten wordt het dividend op de gewone aandeelen op 6½ %, en de oprichtersaandeelen op 2,30 per stuk vastgesteld.

Café en Hôtel Suisse in de Kalverstraat voor het eerst electrisch verlicht.

FEBRUARI 1889.

1. *Vrijdag.*

2. *Zaterdag.*

3. *Zondag.* Plechtige inwijding van de tweede kerk der doleerenden aan de Raampoort gelegen, door Ds. B. van Schelven.

Eerste optreden in dit saisoen van den tooneelspeler Possart.

4. *Maandag.* Alg. vergadering in het locaal van den W. S. van de naaml. vennootschap »Overtoom". Uit te keeren dividend *f* 43. – per aandeel, terwijl een restitutie van *f* 30.— per aandeel werd goedgekeurd.

5. *Dinsdag.*

6. *Woensdag.*

7. *Donderdag.* Voltooiing der beplanting aan beide zijden der O.Z. Voorburgwal.

8. *Vrijdag.* Eerste vergadering van den Militiebond in een der zalen van het Café Krasnapolsky.

9. *Zaterdag.* Voordracht van dr. Vitus Bruinsma in de Vereeniging »de Unie" over »de samenwerking der verschillende democratische groepen".

Heden en gisteren zware storm. Verkeer belemmerd. Velerlei schade aan telegraaf- en telephoonleidingen. Uurwerk Westertoren verliest een wijzer.

10. *Zondag.*

11. *Maandag.* Begrafenis van Dr. J. Roos, oud-leeraar aan het Gymnasium alhier.

12. *Dinsdag.*

13. *Woensdag*. De vereeniging »Amsterdam's Thuis voor Dieren" ontbonden.

Vergadering van de Noord- en Zuid-Holl. Bond van R.-K. Kiesvereenigingen ter behandeling van de persoonlijke dienstplicht.

14. *Donderdag*. Lezing van den heer Mr. A. Kerdijk in »Burgerplicht" over Arbeids- en Verzoenings-raden.

Weigerend antwoord van B en W. aan den heer Thon in zake diens plannen tot oprichting eener markthal in het Paleis voor Volksvlijt.

15. *Vrijdag*. Vergadering van de Vleeschhouwerij-Maatschappij in het locaal »Eensgezindheid". Vaststelling dividend 6 %.

16. *Zaterdag*. Openbare vergadering van de turnclub »Holland", waarbij de Dames-Gymnastiekvereeniging »Adolf Spies" hare medewerking verleent.

17. *Zondag*.

18 *Maandag*. De koninklijke liedertafel »Kunst en Vriendschap" herdenkt feestelijk haar 30-jarig bestaan.

19. *Dinsdag*. Begrafenis van Dr. P. J. Bok, secretaris en oud-predikant bij de Remonstrantsche Broederschap alhier.

20 *Woensdag*. In de Raadszitting wordt een voordracht van B. en W. aangenomen, houdende aanvulling van Hoofdst. IV der Alg. Politie-Verordening, ter beteugeling van het openbaar gedrag der »prostituées".

Openbare vergadering in »Plancius" der vereeniging »Multatuli", ter herinnering van 's dichters sterfdag.

21. *Donderdag*.

22. *Vrijdag.* Vergadering van aandeelhouders der Amsterdamsche Galerij-Maatschappij. Uitkeering dividend 3 %₀ of *f* 30.— per aandeel.

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.*

25. *Maandag.* In »Amsterdam" houdt de heer D. de Clercq een voordracht over het aanhangig wetsontwerp omtrent vrouwen- en kinderarbeid.

26. *Dinsdag.* Lezing van mr. A. F. K. Hartogh in »Burgerplicht", over eenige politieke questies van den dag.

27. *Woensdag.* Heden en volgende dagen veiling van de schilderijenverzameling van de hh. Pappelendam en Schouten in de »Brakke Grond".

Jaarlijksche vergadering van de Bad- en Zwem-Inrichting van de heer v. Heemstede Obelt. Het resultaat der exploitatie gaf een netto winst van *f* 335.— die geboekt werd op het reparatiefonds.

28. *Donderdag.* Opening der schilderijen-tentoonstelling van den schilder Theoph. de Bock in »Arti"

Vergadering der »Vereeniging ten behoeve der Arbeidersklasse". De bezittingen der vereeniging gestegen tot 700 woningen. Opbrengst netto huur *f* 56,000.—. Afgelost werd *f* 4000.—. Afgeschreven op de laatst gebouwde perceelen *f* 5500.—, terwijl circa 10 mille voor buitengewone herstellingen werden gereserveerd.

De directie van de A. O M. besluit met 1 April a.s. het kosteloos verleenen van geneeskundige behandeling van haar personeel te staken.

MAART 1889.

1. *Vrijdag.* Voorloopige constitueering der commissie van het Aulafonds aan de Universiteit

2. *Zaterdag.* Prof. Tilanus herdenkt zijn 40-jarig doctorschap.

Oprichting van een vereeniging tot praktische en theoretische oefening in den wapenhandel van eenige gymnasiasten.

3. *Zondag.* Afscheidsvoorstelling van Ernst Possart wien het eere-diploma van de maatschappij »Apollo" wordt geschonken.

4. *Maandag.* Rapport aan den Raad van de Commissie tot het ontwerpen van een adres aan den Koning en tot herziening der verordeningen betreffende de gemeentebelastingen.

5. *Dinsdag.* Lezing van mr. F. S. van Nierop in »de Geelvink" over eenige beschouwingen der financiën" van Amsterdam.

Vergadering van de Oost-Sumatra Tabak-Maatschappij waar het voorstel van den voorzitter, den heer Jac. Ankersmit, tot liquidatie met 82 tegen 42 stemmen wordt verworpen. De voorzitter treedt af.

6. *Woensdag.* De kiesvereenigingen »Amsterdam" en »Amstels Burgerij" vergaderen in het gebouw van den W. S. ter bespreking van de aanhangige dokplannen. Inleider de heer Hugo Muller.

7. *Donderdag.* Internationale Wedstrijd op de ijsbaan der Sportclub. Overwinnaar de heer K. Pander uit Haarlem.

Voltooiing van het vergrooten der O. L School 2e kl. aan de 1e v. Swindenstraat

Op een vergadering van »Recht en Orde" spreekt het kamerlid de heer v. Vlymen over krijgsdienst en legervorming. Een motie, waarin de

vereeniging zich beslist verklaart tegen de invoering van den persoonlijken dienstplicht, wordt met 130 tegen 7 stemmen aangenomen.

8. *Vrijdag.*

9. *Zaterdag.* Begrafenis van de schrijfster en onderwijzeres Martha Haverkamp.

10. *Zondag.*

11. *Maandag.*

12. *Dinsdag.* Tentoonstelling in het gebouw der Maatschappij v. Bouwkunst van de inzendingen naar de Parijsche Tentoonstelling.

Mr. M. W. F. Treub licht in het gebouw »Frascati" een adres toe aan den gemeenteraad te richten tegen de voorgestelde verhooging van het Straatgeld

Op een vergadering van de afdeeling der vereeniging Volksonderwijs wordt met 76 tegen 36 stemmen het voorstel aangenomen dat de afdeeling zich wende tot den gemeenteraad om te besluiten de kinderen, die zulks noodig hebben, van voedsel, schoeisel enz. te voorzien. De president mr. van Lier met 2 andere bestuursleden nemen daarop hun ontslag.

13. *Woensdag.*

14. *Donderdag.* Vergadering in locaal »Eensgezindheid" van aandeelhouders in de A. O. M. Dividend over 1888, 9½ %

15. *Vrijdag.* Joh. M. Coenen, muziekdirecteur in het Paleis voor Volksvlijt, herdenkt zijn 40-jarig jubileum.

16. *Zaterdag.* Vergadering van de Maatschappij voor Gemeente-Crediet. Op de aandeelen Serie A werd een dividend van 21.50, op die van Serie B een dividend van 53.50 vastgesteld.

17. *Zondag.* Opening tentoonstelling van ameublementen door de vereeniging van meubelmakers in het gebouw Felix Meritis.

18. *Maandag.* Vergadering van de naaml. vennootschap »Panopticum". Ter afschrijving worden *f* 8,000.—, het dividend op 3 % aangewezen.

19. *Dinsdag.*

20. *Woensdag.* Begrafenis van mr R. J. Corver Hooft oud-lid 2e Kamer, oud-Raadslid en wethouder van finantiën.

Dr. J. S. Speyer, benoemd hoogleeraar te Groningen. wordt door leeraren en leerlingen aan het Gymnasium een aandenken tot afscheid aangeboden, bestaande in een bronzen groep Horatius en Lydia voorstellende.

21. *Donderdag.* Begrafenis van prof. J. A. Alberdingk Thijm.

22. *Vrijdag.* Plaatsing in het Panoramagebouw in de Plantage van Mesdag's panorama »Scheveningen".

De afdeeling Amsterdam van »Volksonderwijs" kiest de hh. Fortuyn en S. W. Colthof als bestuursleden.

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.*

25. *Maandag.* Begrafenis van den heer P. Geres Bosch, in leven eersten onder-Directeur aan het Rijks-Telegraafkantoor alhier.

Vergadering van »Burgerplicht" waar de heer Armand

Sassen bestrijdt de evenredige schoolgeldheffing (voorstel van mr. Willeumier aan den gemeenteraad).

26. *Dinsdag.*

27. *Woensdag.* In de gemeenteraadszitting wordt aangenomen de concessie Sanders tot wederopzegging te verleenen tot het aanleggen en exploiteeren van een tramweg, aanvangende Parkweg, loopende door de Houbraken- en Jan Luykenstraat enz. en tevens van een zijtak van dien tramweg in de Houbrakenstraat tot de grens der gemeente bij het Concertgebouw.

28. *Donderdag.*

29. *Vrijdag.*

30. *Zaterdag.* De heer C. F. v. Haeften, hoofdcontroleur der gemeente, wordt ten stadhuize door de heeren ambtenaren zijner afdeeling feestelijke ontvangst bereid wegens zijn 60-jarige ambtelijke loopbaan.

Vergadering aandeelhouders Oost-Sumatra Tabak-Maatschappij. Tot directeur wordt benoemd de heer A. van Rosendaal, tot commissaris de heer J. H. Morrees.

31. *Zondag.*

---

1. *Maandag.* De Amsterdamsche Melkslijtersvereeniging treedt in werking.
Vergadering van aandeelhouders der Amsterdamsche Hypotheekbank. Aan de aandeelhouders van de verplichte storting wodt 14 % of *f* 28.— over de gestorte *f* 200 .toegewezen.—
Mr. J. P. A. N. Caroli leidt in de kiesvereeniging Amsterdam de voordracht van B. en W. in over de verhooging van het straatgeld.

2. *Dinsdag.* Vergadering aandeelhouders Volksvlijt. Met algemeene stemmen wordt besloten het genomen besluit van 1888 in te trekken (opzegging lidmaatschap en onthouding van iedere eenigszins duurzame verbintenis). Een motie van mr. Calisch om het bestuur te machtigen tot zoodanig exploitatie-contract om den aandeelhouders een dividend van 3½ % te waarborgen, wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

3. *Woensdag.*

4. *Donderdag.* Begrafenis van den heer L. G. van Hoorn, gemeente-ontvanger.

5. *Vrijdag.* Feestelijke herdenking van het 25-jarig bestaan van de eerste Christelijke Armenschool op de Looiersgracht

6. *Zaterdag* Voltooiing van de verbouwing der O. L. School 4e kl. Frederikschool en bijbehoorende woning aan het Frederiksplein en die der 1e kl. aan de 3e Parkstraat.

7. *Zondag.*

8. *Maandag.* Begrafenis van Prof. Theod. Jorissen. Vergadering van »Amsterdam". De Kiesvereeniging weigert van de opgegeven Candidaten voor het lidmaatschap twee toe te laten wegens hun

sociaal-democratisehe beginselen. Zij machtigt voorts het bestuur in overleg te treden met 3 andere Kiesvereenigingen omtrent wijziging van een adres aan de Regeering tot opheffing van de accijnsen.

9. *Dinsdag.*

10. *Woensdag.*

11. *Donderdag.* De afdeeling Amsterdam van het Witte Kruis, besluit met 26 tegen 2 stemmen het door Mevr. Salomonson-Wertheim verdedigd stelsel van zieken-verpleging, buiten de oprichting van een tehuis der verpleegsters, te behouden.

12. *Vrijdag.* Oprichting eener nieuwe afdeeling van Volksonderwijs. Aanvankelijke toetreding van 40 leden.

13. *Zaterdag.* Nederdaling met parachute van den luchtreiziger Grais, achter 't Rijksmuseum.
Vergadering Aandeelhouders der Kasvereeniging. Uitkeering 5, 2 %
Den heer Mr. N. I. den Tex, wordt door zijn medebestuursleden een geschenk aangeboden, wegens zijne 25jarige werkzame bemoeiingen aan het Vondelpark gewijd.

14. *Zondag.*

15. *Maandag.* Vergadering Aandeelhonders Crediet-vereeniging. Uitkeering van 5 % dividend aan de aandeelhouders en 3 1/2 % aan de crediet genietende leden.

16. *Dinsdag.*

17. *Woensdag.* In de Raadszitting wordt de voordracht betreffende exploitatie van de petroleum-haven aangenomen, alsmede, met 24 tegen 6 stemmen, de wijziging op de verordening tot heffing der straat-

belasting (verhooging).

18. *Donderdag.*

19. *Vrijdag.* Vergadering van het Leger des
Frascati onder leiding van Generaal Bo

20. *Zaterdag.* Eerste opvoering van de h
Opera Brinio in den Parkschouwburg.
van S. van Millingen, woorden van Mr. v.
(Fiora della Neve).

21. *Zondag.*

22. *Maandag.*

23. *Dinsdag.*

24. *Woensdag.*

25. *Donderdag.* »Burgerplicht" stelt de 17
leden van de Prov. Staten, met bijna
stemmen op nieuw candidaat.

26. *Vrijdag.* »Amsterdam" stelt 5 candidate
kring: Siebenlist, Jordaan, Gerritsen, C
Kouveld en stelt de overige uit de and
vereeniging (Roomsch Kath. en Ant. I
»Recht en Orde" stelt zelve zes eigen c
5 Radicalen en één Anti-Revol. De e
didaten zijn v. d. Biesen, v. Berckel, T
Vermeulen leden 2e kamer, Smit en R

27. *Zaterdag.*

28. *Zondag.*

29. *Maandag.* Opening van het Prostitutie-Co
een bidstond in de Herst. Luth. Kerk.

30. *Dinsdag.*

1. *Woensdag*. Heropening van het Paleis v. Volksvlijt als plaats van uitspanning.
2. *Donderdag*. Op een avondzitting van het Congres tegen de Prostitutie voeren de Minister v. Binnenl. Zaken en de Sociaal-Democraat Fortuyn na elkander het woord.
3. *Vrijdag*. Sluiting van het Prostitutie-Congres.
4. *Zaterdag*.
5. *Zondag*.
6. *Maandag*.
7. *Dinsdag*. Meeting in het Paleis v. Volksvlijt van wege »de Unie", »Alg. Stemrecht", »Middenstand", »de Dageraad" en »de Radikale Kas", ter bespreking van de adresbeweging tot afschaffing van accijns- en patentbelasting.
8. *Woensdag*. Op een vergadering van aandeelhouders der Maatschappij tot Exploitatie van het American Hotel wordt het dividend op $7^1/_2$ % vastgesteld.
In den gemeenteraad wordt besloten om het gebouw tot het houden van de 3jaarlijksche Tentoonstelling op het plantsoen van het Damrak te plaatsen.
Feestviering van het 25-jarig bestaan van het Koning Willemshuis.
9. *Donderdag*. Eerste steenlegging van de Wilhelmina Bewaarschool in de Egelantierstraat.
10. *Vrijdag*. Tienjarig bestaan van de vereeniging »Mirjam" ter verpleging van onbeheerde kinderen.
11. *Zaterdag*.
12. *Zondag*.

13\. *Maandag*. Viering van des Konings 40-jarig jubilé. Parade, Muziek-Uitvoeringen op verschillende plaatsen der stad. Vuurwerk op Amstel en Y.
Opstijging en nederdaling met parachute van den Amerikaanschen luchtreiziger Young.

14\. *Dinsdag*. Opstijging en nederdaling met parachute van den Amerikaan Williams.

15\. *Woensdag*. Op een vergadering van »Burgerplicht" leidt mr. B. E. Ascher het wetsontwerp tot wijziging der schoolwet in.

16\. *Donderdag*. Met de 8087 geldige stemmen uitgebracht ter verkiezing van 17 leden voor de Prov.-Staten zijn verkozen de hh. C. H. Backer, J. Boissevain, J. Coninck Westenberg, D. Cordes, A. W. van Eeghen, P. van Eeghen, P. Hartsen, M. C. van Hall, J. C. de Koning, J. L. de Leas Laguna, Aug. Philips, J. P. Portielje, A. Rendorp, J. A. Sillem, F. J. N. H. Schmitz, S. Teixera de Matthos en A. L. Wurfbain.

17\. *Vrijdag*. Vergadering in »Eensgezindheid" van aandeelhouders in de Kon. Fabriek van Stoom- en andere werktuigen. De hh. T. W. Hudig en A. C. Wertheim worden respectivelijk tot directeur en commissaris verkozen.
Vergadering van »Amsterdam" ter bespreking van wijziging van het adhaesie-adres in zake accijnsen- en patentbelasting (voorstel kamerlid Borgesius c.s.) De door het bestuur voorgestelde wijziging wordt verworpen.
Het bestuur neemt collectief ontslag na aanneming van het voorstel Gerhard, strekkende om voorgedragen leden vóór hun toelating de gelegenheid te geven om mondeling op de vergadering hun politieke gevoelens te openbaren.

18\. *Zaterdag*. Vergadering van de Liberale Unie

onder voorzitterschap van prof. E. Fokker.

19. *Zondag.*

20. *Maandag.* Tentoonstelling van bouwkundige plannen in het gebouw der Maatsch. tot bevordering van Bouwkunst.

Aanbesteding van de nieuwe Brandweer-Kazerne op de de Ruyterkade.

Aanvang met het sloopen van de gebouwen op de voormalige Veemarkt aan de Nieuwe Prinsengracht en Nieuwe Achtergracht.

Begrafenis van Dr. Ph. R. Hugenholtz, Stichter van de Vereeniging »De Vrije Gemeente".

21. *Dinsdag.*

22. *Woensdag.* Vergadering en adres van de bewoners en eigenaars der perceelen van de Rozengracht over den toestand aldaar

Alg. Vergadering in het maatschappelijke gebouw van de Maatsch. tot bevordering van Bouwkunst.

Het gebouw van »Felix Meritis" verkocht aan de heeren Holdert & Co. tegen den koopprijs van *f* 76,000.

Eerste Vergadering in de Schotsche Zendingskerk van de Middernacht-Zendelingen.

23. *Donderdag.*

24. *Vrijdag.* Vergadering van »Amsterdam", waarbij het besluit in de vorige vergadering (toelating der voorgestelde leden tot mondelinge verantwoording hunner politieke gevoelens) gecasseerd wordt met 99 tegen 49 stemmen. Het vroegere bestuur blijft nu bij acclamatie aan.

25. *Zaterdag.* De heer A. A. Beekman uit Zutfen spreekt op »Amstels Burgerij" over Defensie en

Dienstplicht.
26. *Zondag*.
27. *Maandag*.

28. *Dinsdag*. Vergadering aandeelhouders van het Amstel-Hotel. Het dividend wordt op 5 °/₀ vastgesteld.
29. *Woensdag*.

30. *Donderdag*. Voor de Vereeniging »Liefdadigheid naar Vermogen" wordt, in de bussen op verschillende plaatsen der stad gesteld. voor een som van *f* 7082.54 bijgedragen.
31. *Vrijdag*.

JUNI 1889.

1. *Zaterdag.*

2. *Zondag.*

3. *Maandag.*

4. *Dinsdag.*

5. *Woensdag.* Ter beurse wordt op initiatief van de h.h. Hope & Co., de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de firma v. Eeghen & Co., een adres ter inteekening aangeboden, waarin de Kamer van Koophandel wordt verzocht bij den Gemeenteraad te willen medewerken tot aanneming van het voorstel van B. en W., betreffende de afschaffing van de Haven- en Kanaalgelden.

Op de Vergadering der leden van Felix Meritis wordt besloten tot ontbinding der maatschappij alsmede om de verzameling van schilderijen en teekeningen, waaronder het schilderstuk van Nic. Maes: »Het gebed zonder eind" aan de stad te schenken, ter plaatsing in het Rijks-Museum; verder de boekerij aan de Universiteits-Bibliotheek — de verzameling pleisterwerken aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, — die van natuurkundige instrumenten aan de Universiteit — die van muziekwerken aan de Maatschappij »Caecilia" — het archief aan het Stedelijk Archief — de gelden eindelijk aan de Vereeniging »het Buitenland" en aan de Redactie van het Woordenboek der Nederl. Taal.

6. *Donderdag.* Vergadering van de bewoners van de Rozengracht, waarop een adres aan B. en W. wordt gevoteerd, verbetering verzoekende van den toestand dier buurt.

7. *Vrijdag.*

8. *Zaterdag.*

9. *Zondag.*

10. *Maandag.*

11. *Dinsdag.* Eerste steenlegging van het gebouw van het Burger Ziekenhuis aan de Linaeusstraat.
Opening algemeene vergadering van »Volksonderwijs".

12. *Woensdag.* Vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, onder het voorzitterschap van den hoogleeraar mr. G. A. van Hamel.

13. *Donderdag.*

14. *Vrijdag.*

15. *Zaterdag.* Opening van de Markthal in de Spuistraat, zijnde de 1ste afdeeling van de Maatschappij van Markthallen.

16. *Zondag.* D» Schah van Perzië bezoekt de hoofdstad en neemt zijn intrek in het Amstel-Hotel.

17. *Maandag.* De Schah bezoekt het Raadhuis, de Maatschij. Nederland en de Rijkswerf. Hij verleent audientie, dineert bij den Burgemeester en is tegenwoordig bij een Waterfeest en het afsteken van een vuurwerk op het IJ.

18 *Dinsdag.* Opening van de nieuwe Christelijke School in de Zeeburgerstraat.
De Schah bezoekt het Rijks-Museum, de Diergaarde, de Diamantslijperij van Daniels en het Burgerweeshuis. Des avonds de gala-voorstelling bij Carré.

19. *Woensdag.* De Schah bezoekt het Paleis en per stoomschip IJmuiden. Des avonds de voorstelling

ling in het Paleis voor Volksvlijt.

20\. *Donderdag.* De Schah bezoekt Haarlem en des avonds het Circus Carré.

21\. *Vrijdag.* De Shah bezoekt Rotterdam en Den Haag

22\. *Zaterdag.* Vergadering van »Eigen Hulp", waarop met 94 tegen 6 stemmen besloten wordt om overeenkomstig het voorstel van het bestuur, de statuten niet te wijzigen.

Na een afscheids-déjeuner, hem in het Amstel-Hotel aangeboden vertrekt de Schah te half één ure.

23\. *Zondag.*

24\. *Maandag.*

25\. *Dinsdag.* »Amstels Burgerij" stelt tot candidaat voor het lidmaatschap van den Gemeenteraad (periodieke verkiezing) de h.h. Coninck Westenberg (wethouder), Alex. Daniels, v. Eeghen, Gerritsen, v. Hall, Josephus Jitta, Korthals Altes, W. W. v. Lennep (wethouder), Pet (wethouder), Veltman, Alting Mees en Berns.

»Grondwet" stelt dezelfde heeren, doch in de plaats van de h h. Gerritsen en Alting Mees stelt deze kiesvereeniging de h.h. A. van Linden v. d. Heuvel en mr. van Ogtrop.

26\. *Woensdag.*

27\. *Donderdag.* In de voortgezette vergadering van den Gemeenteraad wordt een motie de Vries—Gerritsen, met 20 tegen 12 stemmen aangenomen, strekkende om nogmaals te trachten bij de Regeering afschaffing der Kanaal- en Havengelden zonder aequivalent te verkrijgen.

28\. *Vrijdag.* De Ned. R.-C. Volksbond besluit op

een Vergadering, naar Rome een pr
zenden tegen de onthulling van het
van Giordano Bruno.
Roeiwedstrijd van de vereeniging »de
viering van haar 15-jarig bestaan.
De Gemeenteraad besluit, op de stem
Hovy na, een adres te richten aan de
houdende financieele bezwaren tegen he
wetsontwerp tot wijziging der schoolv

29. *Zaterdag.*

30. *Zondag.*

JULI 1889.

1. *Maandag.*

2. *Dinsdag.* Plaatsing van annonceklokken met thermo- en barometer etc. op den Dam en elders.
»Burgerplicht" stelt tot candidaten der periodieke verkiezing voor den Gemeenteraad de hh. v. Lennep, Jos. Jitta, Alting Mees, Berns, Alex. Daniels, Dijkmans, v. Eeghen, v. Hall, Korthals Altes, Pet, Veltman, Coninck Westenberg en bij tweede vrije stemming, den heer Gerritsen.

3. *Woensdag.* »Recht en Orde" stelt tot candidaten voor den Gemeenteraad (periodieke verkiezing) de hh. v. Ogtrop, Bensdorp, Bouvy, Bührs, Sträter, Scholte, Berns, Alex. Daniels, v. Eeghen, Gerritsen en v. Hall.

4. *Donderdag.* »Amsterdam" stelt de hh. Berns, Alex. Daniels, Dijkmans, Gerritsen, v. d. Goes, v. Hall, Jos. Jitta, Jordaan, Koopmans, Hugo Muller, v. Ogtrop, Treub en Vos tot candidaten voor den Gemeenteraad (periodieke verkiezing).

5. *Vrijdag.*

6. *Zaterdag.* Beslissing in den Gemeenteraad genomen betreffende de Duinwaterleiding en de verplichtingen der Duinwater Maatschappij.
»Nederland en Oranje" stelt voor den Gemeenteraad (periodieke verkiezing) candidaten de hh. Fabius, Hartgerink, Heemskerk, Koekkoek, v. Marle, Pouwels, de Savornin Lohman, Wormser, Gerritsen, Alex. Daniels en Dijkmans. Door het bestuur der kiesvereeniging worden de hh. v. Ogtrop en Sträter daarnevens gekozen.
Vergadering Ned. Verzekeringsbank. Dividend vastgestelt op $17^1/_4$ % en *f* $34.87^1/_2$ voor elk oprichtersaandeel extra.

JULI 1889.

7. *Zondag*. Nationale Dames-Zwemwedstrijd in de inrichting van Heemstede Obelt aan de de Ruyterkade.
Ds. Gagnebin, oudste leeraar der Waalsche gemeente, uit den dienst dier kerk eervol ontslagen.
Op een Vergadering in Maison Strouken gehouden door de Zouaven Broederschap »Fidei et Virtutie" en de zelateurs en zelatrices van de Afrikaansche Missie, wordt een adres aan den Paus gevoteerd, strekkende om ten krachtigste te protesteeren tegen het opgerichte standbeeld van Giordano Bruno.

8. *Maandag*. Voltooiing der muurschilderingen in de restauratie van het Rijks-Museum.

9. *Dinsdag*.

10. *Woensdag*. Afd. Amsterdam van »Alg. Kies- en Stemrecht" stelt de hh. Gerritsen, Jordaan, Fortuyn en v. d. Goes candidaten voor den Gemeenteraad.

11. *Donderdag*.

12. *Vrijdag*.

13. *Zaterdag*.

14. *Zondag*.

15. *Maandag*. Vergadering van de Soerabaaische Bank en Handelsvereeniging. Vaststelling van het dividend op 7 %.

16. *Dinsdag*. Begrafenis van Mevr. Engelman, geb. Bia, oud-actrice aan den Stads Schouwburg.
Ter verkiezing van 13 leden van den Gemeenteraad zijn uitgebracht 7529 stemmen. Gekozen zijn de hh. Alex. Daniels, C. J. M. Dijkmans, P. v.

eghen, C. V. Gerritsen, mr. J. N. v. Hall, r. D. Jos. Jitta, mr. L. J. G. v. Ogtrop, alle tredende leden en Dr. A. W. C. Berns.

schen de hh. van Lennep, Pet en Coninck Vestenberg (Wethouders) en mr. J. W. Alting lees, J. P. Korthals Altes, mr. J. E. Veltman, r. Th. Heemskerk, P. Sträter, J. A. Wormser n mr. M. W. F. Treub herstemming.

ensdag.

nderdag. Hevige brand op het Damrak hoek Kapelsteeg, waarbij een bejaarde man en vrouw n een meisje omkomen. J. van Wattingen, . Dirks en P. Dijkstra leenen met gevaar van igen behoud hun krachtige hulp bij deze amp.

ijdag.

erdag. Het etat-major van het hier vertoevende Noordsche Oorlogschip »de Normen" legt een erekrans op het graf van de Ruyter.

avang van het buitengewoon driedaags Zangers-eest in het Concertgebouw.

ndag.

andag. Op een middag-Vergadering van »Burgerplicht" verklaren de hh. Wethouders v. Lennep, Coninck Westenberg en Pet dat zij zich beschikbaar blijven stellen bij de herkiezing voor le nog 5 overige leden van den Gemeenteraad.

nsdag.

ensdag. »Amsterdam" stelt voor de herstemming voor leden van den Gemeenteraad de hh. Alting Mees, Heemskerk, Sträter, Wormser en

Treub »Recht en Orde" en »Vaderland en Koning" stellen dezelfde candidaten.

25. *Donderdag.*

26. *Vrijdag.*

27. *Zaterdag.* Buitengewone en Algemeene Vergadering van aandeelhouders van 't Paleis v. Volksvlijt. De heer Huizinga wordt ontslagen als Commissaris en de heer Ronge krijgt op zijn verzoek als zoodanig eervol ontslag. In plaats dier beide heeren worden als Commissarissen gekozen de hh. mr. Boas en Martin Wolff. Als lid van den Raad van Toezicht wordt in de plaats van den heer Boas de heer C. A. A. Dudok de Wit gekozen.

28. *Zondag.*

29. *Maandag.* Bezoek van de ex-Koningin van Spanje.

Gecombineerde Vergadering van »Burgerplicht", »Amstels Burgerij" en »Grondwet".

Aanbesteding van het Scheikundig Laboratorium voor *f* 165,638 aan den heer Voskuil.

30. *Dinsdag.* Herstemming voor 5 leden van den Gemeenteraad. Uitgebracht 10560 geldige stemmen. Gekozen de hh. mr. M. W. F. Treub, mr. J. W. Alting Mees, J. P. Korthals Altes, mr. W. W. v. Lennep (wethouder) en mr. Th. Heemskerk.

31. *Woensdag.* In het lokaal »Eensgezindheid" wordt op uitnoodiging van den heer D. de Clercq, te Haarlem, een Vergadering gehouden ter bespreking van de oprichting van een Bond voor Volks- en Schoolbaden.

1. *Donderdag.*

2. *Vrijdag.*

3. *Zaterdag.* Feestelijke opening in d' Geelvink van het nieuwe locaal van den Nederlandschen Werkmansbond.

4. *Zondag.*

5. *Maandag.*

6. *Dinsdag.* 72e Algemeene vergadering van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels, onder voorzitterschap van den heer J. C. Loman Jr.

7. *Woensdag.* Algemeene Vergadering van de vereeniging tegen de Kwakzalverij.

8. *Donderdag.*

9. *Vrijdag.*

10. *Zaterdag.* Internationale Harddraverijen achter het Rijks-Museum.
Zwem-Wedstrijd vanwege de Amsterdamsche Zwemclub.

11. *Zondag.*

12. *Maandag.* In de Willebrorduskerk viert de Heer J. D. G. Wubbe, pastoor der parochie, zijn 40jarige priesterlijke bediening.
Proefrit van de rijtuigen der Amsterd Tram-Omnibus Maatschappij.

13. *Dinsdag.*

14. *Woensdag.*

15. *Donderdag.* Voltooiing van het nieuwe Jongensweeshuis van de Ned. Herv. Gemeente, in de Zwanenburgerstraat, gebouwd onder leiding van den architekt den heer C. B. Posthumus Meyes.

16. *Vrijdag.* »Burgerplicht" stelt als candidaat voor den Gemeenteraad den heer Alting Mees, die bedankt heeft voor zijn benoeming bij de herstemming.

Feestelijke herdenking in 't Paleis v. Volksvlijt van het 25-jarig bestaan van het gebouw.

»Nederland en Oranje stelt den heer Sträter candidaat voor den Gemeenteraad.

17. *Zaterdag.* De heer Alting Mees wordt door »Grondwet" candidaat gesteld voor den Gemeenteraad.

18. *Zondag.* Meeting in »Frascati", belegd door de beide afdeelingen van »Volksonderwijs", waar de heer mr. H. Ph. de Kanter het onderwerp over Leerplicht inleidt. Na velerlei discussie wordt een motie aangenomen waarin bij de Regeering op de invoering van Leerplicht wordt aangedrongen.

19. *Maandag.* »Amstels Burgerij" stelt den heer Alting Mees candidaat voor den Gemeenteraad.

20. *Dinsdag.* Openbare Vergadering van »Alg. Kies- en Stemrecht" ter bespreking der gemeentebelangen, onder voorzitterschap van den heer Joan Nieuwenhuis.

»Recht en Orde" stelt den heer Sträter candidaat voor den Gemeenteraad.

Vergadering van de Middernacht-Zending onder leiding van Dr. H. Pierson.

...oensdag. »Amsterdam" stelt den heer Sträter (kath.) candidaat voor den Gemeenteraad met ...72 stemmen. De heer Fortuyn (soc.-dem.) verkrijgt ...20 stemmen.
...estviering der Vereeniging »Floralia".
...nderdag.

...ijdag. Met 3673 van de 7218 geldige stemmen ...s de heer mr. J. W. Alting Mees tot lid van den Gemeenteraad verkozen.
...erdag.

...dag. Vergadering van stucadoors, metselaars en ...opperlieden ter bespreking van de middelen tot ...erkrijging van een vasten loonstandaard.
...rnationale Schaak-Wedstrijd.
...et-Wedstrijd door »Neerlands Burgerwacht" bij ...elegenheid van het 25-jarig bestaan dezer Vereeniging.
...ndag.

...sdag. Vergadering van aandeelhouders van het ...erkooplokaal »Frascati". Het dividend wordt ...esteld op $6^3/_{10}$ $^0/_0$.
...ensdag.

...nderdag. Opening Juristen-Vergadering.
...smaking van de partij Gerhard c.s. uit de Kiesvereeniging »Amsterdam".
...ijdag.

...terdag.

SEPTEMBER 1889.

1. *Zondag.* Voltooiing der verplaatsing van 's Rijks-Magazijn van Geneesmiddelen van den Haag naar de Hoofdstad.
   Opening van het saisoen der Holl. Opera. Eerste optreden van de dames v. Zanten en de Wolff.
   40 jarig bestaan van den boekhandel Seyffardt.
2. *Maandag.* Opening der driejaarlijksche tentoonstelling van schilderijen, gehouden in een houten loods op het Damrak.
3. *Dinsdag.* Opening van het Gereformeerde gymnasium met een toespraak van den heer Woltjer, professor aan de Vrije Universiteit.
   In de zitting van den Gemeenteraad wordt de Heer Mr. W. W. van Lennep als Wethouder herkozen met 25 van de 32 stemmen Tot Wethouder van P. W. wordt de Heer L. Serrurier gekozen met 23 stemmen. De Heer C. van Dillen tot Gemeente-Ontvanger benoemd.
   Mishandeling van middernachtzendelingen door het grauw op de N. Z. Voorburgwal
4. *Woensdag.*
5. *Donderdag.* Definitieve opening van den nieuwen Tram-Omnibus-dienst. Voorloopige dienst: Dam —Artis.
6. *Vrijdag.*
7. *Zaterdag.*
8. *Zondag.* In het gebouw der Vrije Gemeente wordt een gedenksteen onthuld, opgericht ter nagedachtenis van den stichter dier Gemeente, Dr. Ph. R. Hugenholtz.
9. *Maandag.*

10. *Dinsdag*. Tentoonstelling van oude Egyptische Schilderijen, in het gebouw van de »Maatschappij ter bevordering van Bouwkunst".

11. *Woensdag*. De doleerende leden van »Amsterdam" die zich van deze Kiesvereeniging hebben afgescheiden, met de »Unie" vereenigd.

12. *Donderdag*. Bijeenkomst van Oud-strijders van het jaar 1830 in »Artis".

13. *Vrijdag*.

14. *Zaterdag*.

15. *Zondag*.

16. *Maandag*.

17. *Dinsdag*. De Hoogleeraar J. C Matthes draagt in het gebouw van den W. S. het rectoraat over aan den nieuwen rector-magnificus der Universiteit Prof. Chantepie de la Saussaye,

18. *Woensdag*.

19. *Donderdag*. In de zitting van den Gemeenteraad wordt met 25 tegen 7 stemmen de voordracht van B. W. aangenomen betreffende de afschaffing van de kanaal- en havengelden op het Noordzeekanaal en den aankoop van het Amsterdamsch Entrepôtdok.

Feestelijke inwijding van het gebouw op de Keizersgracht van de Jongelingsvereeniging »Excelsior".

20 *Vrijdag*. Oprichting van de Bataafsche Hypotheekbank.

Het 50jarig bestaan van de Holl. IJzeren Spoorwegmaatschappij herdacht.

Op een zeer drukke en onstuimige vergadering van

aandeelhouders van het Paleis v. Volksvlijt wordt de heer v. Kesteren als directeur gekozen en in plaats van den heer Martin Wolff als commissaris wordt de heer v. Eijk benoemd.

21. *Zaterdag.* De Westerkerk, na een sluiting van ongeveer vijf maanden wegens belangrijke herstelling, op nieuw in dienst gesteld.

22. *Zandag.*

23. *Maandag.*

24. *Dinsdag.*

25. *Woensdag.* Bezoek van den Japanschen prins Takehito.

26. *Donderdag.*

27. *Vrijdag.* Begrafenis van den heer Mr. J. A. Molster, advocaat en procureur.

28. *Zaterdag.*

29. *Zondag.* 25jarig jubilé van het Christelijk geheel onthouders-genootschap.

30. *Maandag.*

AMSTERDAM.

DOOR

J. TER GOUW.

oen Amsterdam — drie eeuwen thans geleden —
Voor de eerste maal de Oranjevaan verhief,
Klonk luid de leus: „Toon hart, en volg mijn schreden,
„Hebt gij uw stad en hebt ge ORANJE lief!" [1]

't Was profecy! — Sints stonden de Amstelaren
Aan Nêerlands spits „in al en overal", [2]
En hieven hoog, te velde en op de baren,
Oranje in top bij feest- of krijgsgeschal. [3]

Nog trilt ons hart, doet ons Verbeelding hooren
Dien jubelkreet aan „Y en Waterkant", [4]
Toen 't eerst bezoek aan d' Amstel was beschoren
Des Vaders van 't bevrijde Vaderland. [5]

En lieflijk ruischt de toon der voorgeslachten,
Als VONDEL zelf prins HENDRIK welkom heet, [6]
Of zingt, hoe fier, langs „schaduwrijke grachten",
Jong Prinsje aan 't hoofd der „Amstelridders" reed. [7]

Scheen Hollands Staat op zijnen voet te wanken,
In 't bange jaar van „Fransche middernacht", [8])
't Geschiedboek tuigt, hoe de uitkomst was te danken
Aan Amstels trouw en derden WILLEMS kracht.

De tijdstroom vliet en drijft des noodlots raderen.
Verandering heerscht: het daalt, wat zich verhief;
Maar wat ons blijft, is de oude leus der vaderen:
„Heb uwe Stad en heb ORANJE lief!"

1878.

---

1) 26 Mei 1578. Zie HOOFT, *Ned. Hist.* bl. 578.

2) *En tout et partout*, in Art. 11 van het Eeuwig Edict in 1577.

3) Erref-vijanden van Spanje,
Erref-vrienden van Oranje.
Daar een Veldheer mêe bestuwd
Voor geen seven legers gruwt.
VONDEL, *Amsteldams wellekomst aan Zijn Hoogheyd*, 1628.

4) »Y en Waterkant" vond VONDEL later beter dan: »dat is de Waterkant." *Gijsbrecht*, vs. 1580.

5) Prins WILLEM te Amsterdam, 1580. BOR, II D. bl. 170.

6) »Welkoom, welkoom, Welhems soon!" *Wellekomst*, 1628, als boven.

»Prins Hendrik", d. i. Frederik Hendrik, die soms ook enkel Hendrik werd genoemd, b.v. VONDEL, *Bruyloft-bed van P. Cz. Hooft en Helionore Hellemans*, 1627: Uw landbestier en heerschappij
Gesegent onder Henrick sij.

7) 18 Junij 1660. Zie VONDEL, *De Ridderschap van Amsterdam*.

8) A⁰ 1672.

AMSTERDAM — WERELDSTAD?

DOOR

P. N. MULLER.

Heeft het noodlot den Amsterdammer parten willen spelen, door hem juist te midden der zonnigste dagen van onzen jongsten, zoo prachtigen voorzomer, zulke onrustbarende woorden te laten hooren over den toestand zijner stad, op wier toenemende grootheid en uitbreiding hij zich voortdurend meende te mogen verhoovaardigen, dat hem eensklaps de angst om het harte moest slaan voor haar toekomst? Immers niet meer of minder werd hem, nog wel door zijne eigene Regenten, verkondigd, dan:

„De bedeeling in Amsterdam is in 1888 andermaal „toegenomen, en zelfs in verhouding tot andere jaren „zeer sterk . . . . . en in alle onderdeelen.

„Daarenboven is in de Bank van Leening in 1888 „voor een grooter bedrag beleend dan in 1887 . . . . . „en minder gelost."

En als ware dat treurig tafereel van den toestand

der mingegoede bevolking van Amsterdam nog niet ontmoedigend genoeg voor den ingezetene, laat het Gemeentebestuur er nog wel aan 's Lands Regeering, ter zake der nieuwe Onderwijswet, de waarlijk niet minder onrustbarende woorden op volgen, en thans wat de meergegoeden betreft:

„De steeds toenemende bevolking maakt steeds toe-„nemende uitgaven onvermijdelijk; terwijl de gewone „inkomsten geenszins stijgen. De percentage der in-„komstenbelasting is geleidelijk verhoogd tot $3^1/_4$ %, „bij verdere verhooging is 't te vreezen, dat de verhui-„zing van meer gegoeden naar andere gemeenten, „waaronder onze gemeente reeds zoozeer lijdt, nog sterk „zou toenemen."

Alzoo moet de Amsterdamsche burger 't naar aanleiding eener gevreesde hoogere jaarlijksche uitgaaf van ruim anderhalve ton gouds voor het Lager Onderwijs, uit den onwraakbaren mond van zijn eigen regeering vernemen, dat in zijne, naar hij meende, zoo vooruitgaande stad, de armen toenemen en de rijken verminderen. Een bevolking dus die vermeerdert in hoeveelheid en afneemt in hoedanigheid.

Onhoudbare toestand, roepen allicht velen onmiddellijk uit, na het vernemen van die onheilspellende woorden. Maar toch een sints lang onvermijdelijke, voeren waarschijnlijk de zeker niet weinigen hun te gemoet, die zich in de laatste jaren al gedurig afvroegen, wat het gevolg moest zijn van die maar voortdurend toegestane grootere uitgaven, zonder dat klimmende inkomsten die telkens overtroffen. Dat raadsel voor die velen is dan

nu op officieele wijze opgelost. Toch twijfel ik er aan of de eersten 't ook met de laatsten eens zullen zijn, dat de hoofdoorzaak van dien hachelijken toestand veel te vinden is in de kinderlijke verblindheid dergenen, die in de overal ter wereld plaats hebbende vermeerdering der stedelijke bevolking en dus uitzetting der gemeentelijke grenzen, nu wat Amsterdam betreft, alleen grooteren bloei en toenemende welvaart der burgerij meenden te mogen zien. Toch is die dwaling van hen wel degelijk grootelijks schuld aan het thans eindelijk officieel erkende euvel. Zij hebben de toestroomende inwoners wel geteld maar niet gewogen, en in de elders heentrekkenden wel een geldelijk verlies voor de gemeentekas gezien, maar niet een gevaar tevens voor de toekomst der stad.

Maar die stad werd ook immers voortdurend grooter en ruimer en fraaier en levendiger en vroolijker, en zoowel van binnen- als van buitenland namen de bezoekers al meer en meer toe. En eenparig roemden die allen het Oude Amstordam als herboren en hernieuwd, vooral ook omdat het schilderachtige van den aanleg en 't verrassende der gezichten en de statigheid der woningen van die Oude Stad nog des te gunstiger uitkwamen en zich te aangenamer voordeden, nu de grondvesters der nieuwe stad op treurige wijze bewezen, hoezeer zij in smaak en vindingrijkheid ten achter staan bij hunne voorgangers. In de nieuwe stad geene straten en halve paleizen, die door bekoorlijkheid van aanleg en innemende sierlijkheid van bouw. den rijken man de oude wijken deden ontvluchten. En alleen in die oude stad, maar

daar ook op grootsche wijze inderdaad, vond een ware wedijver plaats tusschen neringdoenden en ondernemers van vermakelijkheden, om 't elkander af te winnen wie door sierlijkheid van winkel en bevalligheid van uitstalling of verscheidenheid van aantrekkelijkheden, het leeuwenaandeel der steeds vermeerderde bezoekers zou lokken. Maar, en daar dook het kwade ongelukkig naast het goede op, nu riepen ook eensklaps enkelen in hun opgewondenheid over zooveel fraais, luide het gevaarlijke woord uit, dat Amsterdam thans een wereldstad was geworden! En met dat schetterend woord, was ook het paard van Troje de stad binnengehaald.

Want een wereldstad is boven alles een kostbare stad, kostbaar voor de bewoners en kostbaar tevens voor de regeering van land en stad. Een wereldstad toch moet schitteren, uitblinken boven alle andere steden, van heinde en verre vreemden als inwoners lokken, instellingen bezitten van wetenschap en kunst die overal geroemd worden, en zulk een tal van vermakelijkheden, dat niemand er onvoldaan vertoeft. Immers, wel wereldstad te heeten, maar niet te voldoen aan de zware verplichtingen welke die weidsche naam oplegt, dat ware een eeretitel verlagen tot een spotnaam.

Maar zagen dan zij, die met dien hoogen naam wilden pronken, niet al dadelijk in, dat men een wereldstad zoo maar niet willekeurig uit den grond laat verrijzen? Zoo'n stad moet reeds lang te voren eigenaardige aantrekkelijkheden bezitten die men slechts te ontwikkelen heeft, om dat grootsche doel te verwezenlijken. Gewoonlijk is zoo'n wereldstad gelegen in een bekoorlijke natuur,

te midden van het land, of althans zoodanig, dat de stroom der reizigers haar moeilijker kan ontwijken dan met moeite bereiken. Bijna altijd resideert daar de vorst of regent van het land en dus ook de regeering, en natuurlijk de vreemde gezanten. Bij voorkeur vestigt 's lands bestuur daar ook de groote wetenschappelijke instellingen, en op dat centrum van al wat er groots en machtigs in den lande is, gevoelt de geheele natie zich hoovaardig en verkneukelt zich in den luister, welke van die groote stad uitgaat. Zoo zijn Londen en Parijs en Berlijn en Weenen en Rome en St. Petersburg misschien wereldsteden. Maar bewijst dat kleine aantal voor het groote Europa niet reeds, hoe moeielijk zulk een wereldstad te vormen is?

En nu wil ik toch gevraagd hebben, of Amsterdam misschien in een bekoorlijk oord gelegen is en te midden van het land of op het kruispunt der reizende menigte? Of daar de regeering zetelt of door haar de wetenschappelijke inrichtingen des lands gevestigd zijn? 't Is zoo, veelal 's jaarlijks brengt de Koning aan die stad een kort bezoek, maar nooit heeft het land zelf er een vorstelijk paleis gebouwd en moet het aloude stadhuis daarvoor nog altijd dienst doen. En moge Amsterdam al in naam de hoofdstad van Nederland heeten, tot het gewest toe, waarin die stad gelegen is, heeft een andere tot zijn hoofdplaats gekozen.

Mogelijk is 't, dat Amsterdam toch in vroegere jaren, bijna had ik eeuwen neergeschreven, den naam van wereldstad gedragen heeft, maar dan toch nooit in den zin en de beteekenis welke zij aan dat woord hechten,

die er thans mede dwepen. Noch als stad van weelde en van vermaak, noch als zetel van 's lands vorsten en regeering en wetenschappelijke instellingen, was Amsterdam ooit wereldstad. Groot en geacht, en gevreesd zelfs was Amsterdam lange en lange jaren, maar niet om haar uitwendig vertoon en rumoerig feestgedruisch. Haar inwendige kracht en haar groote handel en drukke scheepvaart maakten haar roem en ook haar glorie uit. En al zetelde 's lands bestuur er niet, toch moesten de middelen, waarmede dat bestuur zich gelden liet en zijne legers en vloten betaalde, grootendeels door die reeders en kooplui worden verdiend. Wil men nu zulk een wereldstad weder van Amsterdam maken, dan, ja dan verricht men een grootsche en wijze en edele daad, gunstig afstekende bij dat geschetter met een groot woord. En een bereikbaar doel jaagt men dan ook na, want waar de wil krachtig is, daar blijft de daad niet uit. Dan geen ontnuchterende klachten echter van burgers, die hulp vragen, maar de opgewekte taal van hen, die aan de stad rijkdom en kracht bijzetten door hun arbeid. Maar dan ook moeten de voor dien arbeid noodige hulpmiddelen niet dreigen te ontbreken, omdat al voor wel schitterende maar niet noodige instellingen, de thans dus niet meer beschikbare gelden verbruikt zijn.

Eerst als Amsterdam weer dien wereldhandel en die wereldscheepvaart van vroegere eeuwen herwonnen heeft, hergeve men der stad dan dien, naar 't schijnt, zoo begeerlijken naam van wereldstad. En dan, maar ook dan eerst, mogen weer voor de niet noodige maar alleen gewenschte instellingen, de gelden mildelijk vloeien.

Dat geschiedde immers ook in die aloude tijden van ruim en druk verkeer met alle werelddeelen en van reusachtige winsten. Toen vestigde de rijke koopmansstand in Amsterdam de Doorluchte School, niet echter om de wetenschap voor den burger tot een middel van bestaan te maken, maar om hem beter te ontwikkelen. Thans heeft men van die Doorluchte School een Universiteit gemaakt, wijselijk oordeelende, dat die in de grootste stad des lands gevestigd moet zijn. Maar was 't ook wijs gehandeld, en acht men 't inderdaad op den duur houdbaar, tenzij de omstandigheden een gansch anderen keer nemen, om enkel en alleen op de burgerij van ééne stad de zware lasten van zulk een kostbare instelling te leggen, en zelfs een paar tonnen gouds uit te geven ter wille van het behoud van een gewenscht leeraar? Onmogelijk is 't om na te gaan, hoeveel die Universiteit aan de stad kost, want reeds onder den bouw der gasthuizen zijn tien- en honderdduizenden van guldens verscholen, enkel ten bate van het onderwijs. Maar dan nog te beweren, dat die instelling der stad eigenlijk ook materieel voordeel aanbrengt, omdat ze tal van elders wonenden hierheen trekt, is te dwaas om ernstig weerlegd te worden. Alsof niet alleen zij daarvoor herwaarts overkomen, die ook geldelijk bevoordeeld worden door de gemeentekas, en alsof niet tal van hier vroeger woonachtigen juist de stad verlaten om den hoogen druk der belastingen, waartoe de kosten der Universiteit natuurlijk sterk bijdragen? En als men nog het onnoodige betoog wil houden, dat 't voor den ingezetene van welke plaats ook, altijd een voorrecht

is dáár het meest volledig onderwijs te kunnen genieten, dan mag men toch ook wel vragen, of daarvoor moeielijk te dragen lasten op alle burgers mogen gelegd worden als zij, die een akademische leiding wenschen, op een enkel uur sporens twee Rijks Hoogescholen geopend vinden, tot wier kosten de burger van Amsterdam een aanzienlijk gedeelte bijdraagt in 's Rijks belastingen. Thans betaalt Amsterdam grootendeels de opleiding van tal van elders wonenden, die liever in de groote stad de kennis opdoen welke zij later weer aan andere plaatsen ten goede doen komen. Waarlijk, alleen de zeer rijke stad kan zich die weelde veroorloven,

En als men den financieelen toestand van Amsterdam zelfs maar vluchtig nagaat, dan is het woord van rijkdom niet het eerste wat men uitspreekt. De te vele millioenen stedelijke schuld doen er zich jaarlijks duchtig gevoelen in een drukkenden rentelast. Het onderhoud van wegen en vaarten en kanalen en havens in dien slappen bodem, verslindt er aanzienlijke sommen gelds. Betere begrippen omtrent volksgezondheid maken er telkens kostbare werken noodig tot verandering van eeuwenlang, helaas goedgekeurde toestanden. Sierlijker moet het aanzien der stad zijn, want gelijken tred wil de burger houden met die vreemde steden, waarin de versnelde middelen van gemeenschap hem haast evenzeer tot burger hebben gemaakt. En dat 't den hartstochtelijken ijveraars voor het algemeen verstrekken van Onderwijs gelukt is dat, zelfs van Lager tot Hooger toe, aan de rijken en zeer gegoeden te geven voor een prijs, welke hun, ongevraagd en geheel onnoodig, een groote subsidie toekent, zeer

ten nadeele der Gemeentekas, weet een ieder. Hoe aanzienlijk zijn dus in de laatste jaren de verplichte uitgaven van Amsterdam gestegen en moesten de belastingen klimmen, reeds om in het onontbeerlijke te voorzien. Van onnoodige uitgaven kon daar dus geen sprake zijn, zou men meenen, en dat te minder, omdat immers officieel verklaard werd, dat de inkomsten niet evenredig met de uitgaven stegen.

Toch wilde het Gemeentebestuur van Amsterdam op grooten voet regeeren. Openlijk te verklaren, dat de daartoe noodige gelden gevonden zouden worden door de verhooging van die belasting, welke gerekend wordt de draagkracht van ieder ingezetene te vertegenwoordigen, achtte het echter niet raadzaam, omdat dan alweer zoo velen zich door verhuizing naar een naburige gemeente aan die heffing zouden onttrekken. Zij zouden dan hier hun brood wel blijven verdienen door middel der voor rekening der achterblijvenden gemaakte handels inrichtingen, maar terwijl zij de lusten der Gemeente bleven genieten, zouden zij de lasten daarvan op anderen schuiven! [1]) Een andere weg moest alzoo ingeslagen worden, om die niet rechtstreeks verkrijgbare gelden toch machtig te worden. En nu zou de wetgever toonen zijn tijd vooruit te zijn! Wat niet openlijk gelukte, zou heimelijk slagen, en de uitkeeringen op allerlei concessiën traden op als de reddende engelen in den nood!

1) Waarom worden de ongeveere cijfers niet opgegeven van het voordeel dat de gemeente genieten zou, indien die hier geld verdienenden maar elders verterenden, in de inkomstenbelasting, natuurlijk niet ten volle maar gedeeltelijk, medebetaalden?

Indien nu ieder verstandig man beweert, dat in een groote gemeente onmisbaar zijn vele en snelle middelen van vervoer van persoon en gedachte, een heldere verlichting des avonds langs de wegen en in de woningen en werkplaatsen en magazijnen en bovenal, een overvloed van zuiver drinkwater als gezondheidsmaatregel, en dat dit alles tot een zeer lagen prijs verkrijgbaar moet gesteld worden, opdat die hoofdelementen van een goed volksleven door allen kunnen genoten worden, dan deelt het Gemeentebestuur ook volkomen in die bewering. Maar in theorie alleen, en slechts als algemeen beginsel. In de praktijk echter, zoo beweert het, zijn alle die volksbehoeften ook uitnemende bronnen van belasting en dus van inkomsten voor de gemeentekas, en dan, zoo durft men doordraven, immers ten bate van allen? Men heeft het groote voorrecht daarenboven, dat niemand dan eigenlijk weet wat en voor wie hij betaalt, even als bij de accijnzen, die echter het nadeel hebben, dat ze de bewerking van het belaste product allicht bemoeielijken. En toen die fraaie theorie eens praktijk was geworden, moesten de bestaande concessien natuurlijk zooveel mogelijk gehandhaafd en nieuwe vindingen wel niet openlijk bestreden, maar toch vertraagd worden, opdat de bron geregeld vloeien bleef. De voorstanders van dat stelsel zullen 't ook wel meer in 't belang van alle gemeentenaren geacht hebben, indien elke verleende concessie voorschreef, dat de tarieven verlaagd moesten worden zoodra een zeker cijfer van winst verkregen was. Maar men had nu eens geld noodig en kon 't immers niet krijgen van de gegoeden, omdat die dan wegliepen?

Maar alle kwaad straft ten slotte zich zelf, en zoo ook heeft dit verkeerd stelsel de gemeente niet gebaat en de uitvinders geen eer doen behalen. Een wijziging zal daarin dus wel spoedig moeten komen; maar hoe dan de gelden te vinden, nu de kostbare huishouding niet eensklaps gewijzigd kan worden? Men kan de inkomstenbelasting toch niet nog hooger opdrijven dan dit bestuur reeds noodig heeft gemaakt? Want de hoog belasten, die dan stellig vertrekken, maken de lasten nog drukkender voor hen die moeten blijven. Wel kunnen de subsidien in laag schoolgeld, voor de gegoeden ingetrokken worden, maar nog zeer groote uitgaven dreigen onvermijdelijk in de toekomst! Zoo heeft de handelaar 't lang kalm toegelaten, dat gelden voor een nieuwe beurs van hem geheven worden zonder dat nog zelfs een plan daarvoor is goedgekeurd, maar ook daar zal het ongeduld allicht de vervulling eener plechtig aangegane verbindtenis eischen. En zoodra het zoo lang begeerde Merwedekanaal gereed is, zullen groote werken aan den mond daarvan noodig zijn, daar bij gebreke van een snelle ontlossing en lading der goederen, de voordeelen van dien Rijnweg zouden wegvallen. Wordt dan daardoor tevens de groote scheepvaart aanzienlijk vermeerderd, als de goederenstroom van en tot in het hart van ons machtig achterland reikt, zoo moet in de behoefte aan grooter havenwerken mede voorzien worden, in één woord, de uitgaven zullen weldra eer toe- dan afnemen.

Geen nood echter, als ook maar de inkomsten vermeerderen. En dat kan niet door uitwendig vertoon geschieden, maar alleen door meer winstgevenden

arbeid van den rijksten zoowel als van den armsten burger. Droombeelden van grootheid, hoe goed in dagen van voorspoed, zouden onder de bestaande omstandigheden Amsterdam nog verder achteruit brengen. Maar tot bevordering van dien arbeid kan het Gemeentebestuur alleen medewerken; de gemeentenaren zelf moeten echter daarvoor het initiatief nemen. De regenten moeten het niet strikt noodige en toch kostbare, beperken tot een minimum, indien volledig opheffen van dat dure en ontbeerlijke onmogelijk is, en door vermindering van lasten en vermeerdering van geriefelijkheden zoo mogelijk de reeds gevluchten teruglokken, althans hen niet tot verderen uittocht als uittarten. Gegoede inwoners moeten zij trachten te winnen. En de burgers, die voor de eigene stad het fraaie eischen, hetwelk zij van den vreemdeling hebben afgezien, zij moeten van dien vreemdeling dan ook leeren, hoe hij zijne havens vult en zijne markten verlevendigt, en een welvaart aan zijn woonplaats bijzet, welke die zoo aanlokkelijk maakt en tot weelde-uitgaven in staat stelt.

Niet een Londen of Parijs zij echter door hen tot voorbeeld gekozen, maar liever een Hamburg, dat ook een groot verleden heeft, maar daarenboven op een groot heden roemen en van een groote toekomst zeker zijn kan. En Hamburg heeft niet eens het privilege, op een druk verkeer met rijke eigene kolonien te kunnen rekenen! Welnu, dat Hamburg had in 1888 een scheepvaartbeweging van 4,355,376 tonnen, tegen Amsterdam slechts 1,350,314, terwijl toch Rotterdam op 2,721,479 kan wijzen. En als Rotterdam alleen in den goe-

dereninvoer van geheel Nederland in 1888 deelde voor 40.35 %, dan kan men zelf nagaan hoe weinig voor Amsterdam overschoot, nadat nog alle de andere havens daarvan het hare hadden afgetrokken. Van Amstel's verkeer met den Rijn van ongeveer $4^{3}/_{4}$ %, tegenover Rotterdam met 82 %, gewaagt men liever eerst later, als het Merwedekanaal gereed is en den handelaar aan 't IJ althans in staat gesteld heeft die cijfers ganschelijk te wijzigen.

„De ondernemingsgeest van Hamburg's koopmansstand „en reederijen is krachtig geprikkeld door de tolaansluiting met Duitschland en heeft hen eendrachtelijk doen „grijpen naar alle middelen om Hamburg zijn plaats te „doen behouden in den wereldhandel. Eene vereeniging „is er in 1888 opgericht onder den naam van: „Verein „für Verbesserung der Hamburger Hafen", die verdere „uitbreiding der havens en kade-inrichtingen en betere „organisatie van het havenverkeer beoogt In het bestuur „hebben, onder meer, zitting een lid der reeders-, expe„diteurs- en schuitenvoerdersvereenigingen, benevens een „vertegenwoordiger der spoorwegen, die alle klachten en „voorstellen ter geschikter plaatse brengen.

„De Freihafen Lagerhaus Gesellschaft heeft reusachtige „en met de nieuwste werktuigen voorziene magazijnen „gebouwd voor den opslag van goederen, die met Londen „kunnen wedijveren. Van 1866—1884 zijn ± 4000 „Meter kaaimuur gebouwd, en in de laatste 5 jaar nog „7000 strekkende Meter voor diepwater- en een even „groote lengte voor rivierschepen, voorzien van 105 „stoom- en 48 handkranen."

Maar meer behoef ik uit het laatste Consulaire Verslag van Hamburg niet mede te deelen, om aan te toonen, hoe een concurreerende handelsstad het verkeer weet te verkrijgen. De hoofdmannen van onze Stedelijke Publieke Werken kennen alle die inrichtingen door persoonlijk en grondig onderzoek, en als onze handel maar een even groote behoefte daaraan bleek te hebben, en natuurlijk voor het gebruik de kosten van aanleg en onderhoud bestreed, zouden zij volkomen bij machte zijn die ook hier tot stand te brengen. Schouderophalend, nauwelijks als ernstig gemeend zou dan ook een plan begroet worden, om een voor zeeschepen eenvoudig onbereikbaar Entrepôtdok voor gemeente-rekening van het Rijk over te nemen, en dat nog wel op hetzelfde oogenblik, waarin eindelijk de lang begeerde weg naar den Rijn zich aansluiten zal aan ons Noordzeekanaal, zoodat aan den mond daarvan die Entrepôts onmiddellijk noodig zullen zijn, indien althans ook niet die toekomst alweer verijdeld dreigt te worden. Of getuigt 't van een levendig scheepvaartverkeer in Amsterdam, als op de Handelskade een jeugdig stadgenoot onlangs den Engelschman, die hem vroeg: „where the big ships are to be found," maar liefst ontwijkend antwoordde: „all at sea;" omdat hij bijna alleen een paar groote beurtvaarders op onze koloniën aan die doodsche kade kon ontdekken? En getuigt 't van een helder inzicht in onze scheepvaartbelangen, als ook onlangs een jeugdige stoomvaartlijn, die eindelijk onze tweede kolonie geregeld aan Amsterdam verbond, gevaar moest loopen door de stedelijke vertegenwoordigers verjaagd te worden van

haar doelmatige ligplaats, eenvoudig omdat een doctrinaire meerderheid een afzonderlijke ligplaats aangewezen had voor de groote zeebooten en een andere voor de binnenschepen! Alsof, vooral in Amsterdam, die groote ladingen niet meestal aan- en afgevoerd moeten worden juist door de kleine scheepvaart, zoodat een kade alléén met zeekasteelen bezet wel een grootscheepsch schouwspel zou opleveren, maar voor het gebruik al zeer ongeriefelijk zijn, wat toch wel de hoofdzaak zal uitmaken. Maar in zoo'n wereldstad moet het oog alles hebben, en schijnt men de havens dus ook als schouwburgen te willen regelen, de groote lui een eerezetel aanwijzende in stalle en loge, maar dien grooten hoop van minderen in den engelenbak!

Niet echter gemeenteraads-commissien, hoe practisch ook de doopnaam klinke, moeten de handels- en scheepvaartbelangen van Amsterdam voorbereiden en regelen, maar de regenten op het kompas kunnen zeilen van den man, dien de zaak aangaat, en die ze kent, omdat hij er in werkt en van leeft, even als dat in Hamburg geschiedt. Ligt die taak op den weg onzer Kamer van Koophandel, dan zou de organisatie al zeer gemakkelijk zijn, maar daaraan zouden dan toch mannen toegevoegd moeten worden van te uitsluitend practische richting, dan dat zij ook konden medewerken aan de andere verplichtingen dier instelling. De hoofdzaak is echter, dat op het voorbeeld van Hamburg alleen de bevoegde man opkome voor, en oordeele over de belangen van handel en nijverheid en scheepvaart, opdat de beste bedoelingen en de grootste uitgaven niet door een onoor-

deelkundig beleid tot resultaat hebben dat de zaak niet alleen mislukt, maar noodeloos schade aanbrengt, waar voordeel bereikbaar was.

Ontevredenheid heerscht in Amsterdam. Ontevreden is men, dat de welvaart er niet algemeen toeneemt. Enkelen mogen er schatten verdienen, en dat nog dikwijls door den ondernemingsgeest en de kennis van anderen, maar over 't algemeen bloeit de handel er niet, gaat er niet vooruit als elders, wordt er ook niet veelzijdiger, en in plaats van onafhankelijker, juist meer en meer afhankelijk van onze eigene bezittingen in Indië.

De scheepvaart vermindert er wel niet, verheft er zich zelfs eenigermate, en leverde in 't laatste jaar goede uitkomsten, maar hoogst bescheiden troont de vloot der wereldstad toch op het ruim gebied der wereldzee. Evenmin neemt de nijverheid er een groote vlucht, want Bank van Leening en bedeelingsverslagen zouden anders een geheel ander getuigenis afleggen van den toestand onzer arbeidende bevolking. En toch zou 't te dwaas zijn al dat teleurstellende maar weer te wijten aan den ongunst der tijden, waarmede de volleerde klager nu al lang genoeg geschermd heeft, ten einde van eigen schuld liefst te zwijgen. Deelde een Hamburg dan niet in dat ongunstige der omstandigheden, en stond de stad, die vrij wat drukker dan Amsterdam met geheel de wereld verkeert, misschien buiten die algemeene beweging? Allicht ook moet weer de fondsenhandel de schuld dragen den goederenhandel te verdringen door het lokaas van spel en weddenschap? Maar zelfkennis zal dat woord nu wel terughouden; en thans erkend worden

dat juist die geldhandel niet alleen de middelen verschaft om de tegenwoordig, nog meer dan de particulieren, werkzame handels-corporatien tot stand te brengen, maar daarenboven nog de grootste welvaart aan de stad bijzet. Dien handel te willen fnuiken, ware een zelfmoord van de burgerij.

Ontevreden is men in Amsterdam, ik herhaal dat onaangename woord, en de stembus heeft het onlangs luide getuigd. De burgerij is er ontevreden met het Gemeentebestuur. Ontevreden ook over den algemeenen toestand, maar nog lang en lang niet ontevreden genoeg met zich zelve. Toch daarmede had zij moeten beginnen, want eer zij daartoe overgaat, is geen beterschap te wachten. De burger toch kiest zelf zijne regenten, en hij is de opbouwer zoowel als de afbreker van zijn stad, al naarmate hij dat zelf verkiest. Wil hij zijn krachten niet inspannen, om door herleving van handel en scheepvaart en nijverheid de welvaart der door hem toch zoo hoog gestelde wereldstad te bevorderen, 't zij zoo, maar dan klage hij ook niet, en vooral verwijte hij niet aan anderen, dat hun niet gelukt is, wat hem zelven evenmin gelukte, ja, wat hij niet eens beproeft. Waarom zijn onze jonge kooplieden, kostbaar en kostelijk opgevoed door ons Middelbaar en Handelsonderwijs, niet de vocalen van de handelsbelangen onzer stad in den gemeenteraad? Want dat geen academische graad noodig is, om aldaar met vrucht werkzaam te zijn, daarvan leveren juist deze dagen ons een sprekend voorbeeld. Veel moge een gemeentebestuur kunnen doen, om de welvaart der stad te bevorderen of tegen te houden, op

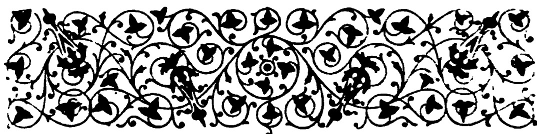
den duur is een telkens in personen wisselende corporatie tot het laatste onmachtig, als de burgerij dat niet wil. Want die burgerij alléén, heeft 't in haar macht een stad tot bloei of tot verval te brengen, en dat vooral door onderlinge aaneensluiting der mannen van bedrijf, niet om de staatkundige, maar om de stoffelijke belangen van alle inwoners te bevorderen. Elk godsdienstig en staatkundig verschil blijve daaraan eindelijk *vreemd!* Waarom niet nauwkeurig onderzocht op welke wijze Hamburg die benijdenswaardige resultaten van de samenwerking zijner bedrijvigen onderling verkrijgt, en niet ook hier dien weg ingeslagen?

Ontevredenheid is een groot kwaad, en leidt tot niets anders dan tot verergering juist van datgene waarover men ontevreden is. Wij hebben wel reden tot ontevredenheid over den toestand van Amsterdam, nu *die* stugge en brutale feiten van toestroomende armen en wegtrekkende rijken, en van vermeerdering van beleende en vermindering van ingeloste lombardpanden voor ons staan als onwraakbare getuigen van minder welvaart, welke de handigste en meest kunstig geknutselde fraze niet vermag weg te cijferen. Maar op ons klagen volge dan ook onmiddellijk de poging tot herstel. En hij, die aan Amsterdam de kracht en de macht daartoe ontzegt, kent de stad niet. Maar wie zal ook de wil daartoe toonen?

Eeuwen lang zijn de bekende onheilspellende woorden van onzen Vondel omtrent Amsterdam's toekomst, onvervuld gebleven. Welnu, Amstel's burgerij zorge, dat 't nog eens eeuwen lang blijke, welk een valsche profeet

onze grootste dichter is geweest toen hij uitriep: „Het loopt met Amsterdam, gelyck gy hoort, ten ende," en make Amsterdam weer tot een wereldstad van handel en scheepvaart en nijverheid, niet echter van uitwendigen schijn.

Amsterdam, 12 Augustus 1889.

JAN WILLEM KUMPEL,

LATER

MR. J. W. CAMPBELL, GENAAMD KUMPEL,

DOOR

J. G. FREDERIKS.

De personen, die een werkdadig aandeel nemen in zulke veranderingen der openbare aangelegenheden, welke op groote wijzigingen in den staatsvorm uitloopen, onderscheiden zich in degenen, die den gang der gebeurtenissen in hare natuurlijke ontwikkeling volgen; — dat zijn de verstandigsten. Anderen plaatsen zich op elk nieuw standpunt, beurtelings achterwaarts- en voorwaartsgaande; — deze hebben de meerderheid in getal. Nog zijn er, die de eenmaal gekozene beginselen onveranderd bewaren, en niet door bittere ervaringen, groote teleurstellingen of persoonlijke rampen te bewegen zijn om onder een ander vaandel te dienen; — van deze soort bestaan slechts zeldzame exemplaren. Wij moeten dit laatste getuigen van den man, wiens naam aan het hoofd van dit artikel genoemd is.

Jan Willem Kumpel werd den 24 Augustus 1757 door den Lutherschen predikant Hageman te Amsterdam gedoopt in het huis zijner ouders, Mathias Jacob Kumpel en Anna Hoppesack. De vader, een Hamburger, was toen reeds 37 jaar, en koopman van bedrijf; de moeder, tien jaar jonger, droeg den naam van den beeldenstormer Hendrik in den hoppesack, en was vermoedelijk van de gelijknamige handelsfamilie, die te Amsterdam vóór haar' tijd talrijker was; beiden waren vijf jaren geleden getrouwd en hebben slechts één kind gehad. Wat de zoon vertelt van de welvaart, die hij in huis aanschouwd had en van de bezittingen der ouders. wordt bevestigd door hetgeen deze in de heffing van den tweehonderdsten penning bijdroegen in 1782. Jan Willem werd onderwezen, zooals destijds jongelieden, die voor handelszaken werden opgebracht; inzonderheid blijkt dit uit zijn fraai schrift, dat ons aan dat van Bilderdijk doet denken, met wien hij in opleiding en denkwijze veel gemeen had. Toen hij achttien jaar was, kon zijn maatschappelijke werkkring zijne leergierigheid niet meer bevredigen. zooals hij zelf zegt, of zijne eerzucht, gelijk wij opmerken uit zijne geschriften en daden, die getuigen van zijne ijdelheid en zucht om vertooning te maken, van zijn levendigen aard, van zijne voortvarendheid tot onvoorzichtig heid, zelfs onberadenheid toe. De begeerde academische opleiding moest voorafgegaan worden door wat hij noemt „het opkrabben van de beginselen der Latijnsche taal," en dit geschiedde te Kampen, waar hij familie had en waarschijnlijk privaatonderwijs genoot. Destijds waren daar nog geene partijen, als weinig tijd later; hij hoorde

er twee jaar lang veel spreken over vrijheid en over CAPELLEN TOT DE POLL. Den 23 September 1777 werd hij te Leiden student in de rechten; in 1778 kwam de vijftienjarige JAN HENDRIK VAN DER PALM aan, terwijl WILLEM BILDERDIJK op zijn 23ste jaar in 1780 het drietal jongelieden voltooide, die zulk eene verschillende loopbaan zouden hebben en wier levensavond zooveel onderling zou verschillen, alsof zij met elkander nooit in aanraking geweest waren. De geschiedenis van den grooten dichter en die van den uitnemenden redenaar zijn genoeg bekend; die van KUMPEL bestaat nog niet, en moet dus hier, en wel in hoofdzaak, beschreven worden.

Het is nauwelijks noodig in herinnering te brengen, dat wij nu in den tijd zijn van de spanning in ons land over de oppermacht van den Prins of van de Staten; aanleiding tot meer verwijdering tusschen de landzaten gaven de volkswapening door het oprichten der vrijkorpsen in stad en land en verder van den korten doch noodlottigen oorlog met Engeland. De academiesteden bevatten uit den aard meer dan genoegzame elementen om de oneenigheid tot het uiterste te brengen; BILDERDIJK studeerde in 't geheel slechts achttien maanden; „JAN PALM" verliet het Staten-college in de eerste dagen van 1784, maar KUMPEL deed er ongeveer zeven jaar over. In 1782 waren te Leiden hevige twisten ontstaan tusschen studenten en burgers, het meest over het al of niet rechtmatige der vrijkorpsen; KUMPEL behoorde tot de verklaarde tegenstanders en ondervond nadrukkelijk, dat zijne persoonlijke veiligheid niet groot, en zelfs zijn leven niet zeker was. Dat hij destijds met BILDERDIJK op

vertrouwelijken voet stond, blijkt uit een brief van dezen, waarin de dichter erkent dat hij zich op St.-Kumpel — zeker eene soirée bij zijn' stadgenoot — niet best gedragen had, en verontschuldigt zich, na een paar citaten: „'t is onder den kroes (onder de roos, zegt men) geschied;" Brieven, I, 105. Op Prinsjesdag van het volgende jaar haalde KUMPEL een kunststuk uit te Oegstgeest, de standplaats van den volijverigen Oranjepredikant DAGEVOS. Het feit werd bezongen op de doorgaans onbeduidende manier der politieke rijmers, als ze geen bombast verkochten, en moge hier een plaatsje vinden, omdat er nog wat uit te leeren is. Van die mislukte proefneming ten bate van den prinsjesdag getuigt ook een gefingeerde brief van KUMPEL, dien men de zaken naar elders laat berichten, en waarin VAN DER PALM als deelnemend en handelend persoon genoemd wordt. Dit had dus plaats na zijne promotie, 31 Januari 1783, en leert ons, dat de latere patriot van den Maartensdijk eerst prinsman geweest is. Immers in de dissertatie van BILDERDIJK, 19 October 1782, komen lofdichten van VAN DER PALM en KUMPEL voor, en het albumblad van BILDERDIJK aan VAN DER PALM, ons door diens kleinzoon BEETS op blz. 136 der vermaarde levensbeschrijving medegedeeld, is van den 11 November 1782, acht dagen voor de beëediging van den dichter als advocaat, en dus tot afscheid geschreven. En, om den kring te voltooien, de oude heer Dr. Is. BILDERDIJK vervaardigde een lofdicht op de Stellingen, waarmede KUMPEL zijne zevenjarige academische loopbaan besloot, den 4 September 1784. Wij kunnen zijne beide tijdgenooten nu gerust uit het oog verliezen. VAN DER PALM

heeft getoond, dat hij een „praktisch" man was en BILDERDIJK, hoe weinig inschikkelijk en plooierig, was toch nog wijzer dan KUMPEL. Na de mededeeling van het strooidicht volgen wij onzen held dus alleen in zijne volle werkzaamheid.

EEN NIEUW LIED OP DE ŒGSTGEESTSCHE VROLIJKHEID, VAN DEN ACHSTEN MAART 1783, DEN zogenaamden Ridder VAN KUMPEL, student in de Regten te Leyden, TOEGEWEYD. Op de Vois: Een braave Jaager voelt geen Kouw.

1

Een Ridder ging ter boeren Jagt, Haha
Maar ziet hy hyt niets t'huis gebragt.
De Boertjes, die waeren te loos, te plat,
En riepen: Geen juk om de dit en dat
Haha, haha, haha.

2

De Ridder tracteerde by Moeder Kryn(¹)
Hij schonk in het rond de Koele Wijn.
De Prins is er Jaerig! riep hy—Drinkt mee;
Maar geen van de Boertjes riepen: Hoezee.

3

De Ridder die sprak: Hij is 'er zoo goed,
Hij is van het oude Nassousche bloed,
De Boertjes die zeiden, dat Voelen wij fel
Het Land vaert daerom, God betert! zo wel.

(¹) By de Wed. KRYNENBURG te Œgstgeest.

4

De Ridder die riep: 't is Leugentaal,
De STAETEN zijn Leugenaars altemaal.
De Boertjes die schreeuwden VERDOMT MEN HEER!
Waarom doet men dan geen Engelschman zeer!

5

De Ridder keek droevig op zen neus,
Hij wou toch zoo graag een Oproerleus.
Maer allemaal riepen ze, SNIJERS BAAS(²)
IN ŒGSTGEEST GIEN VREUGDE VAN SUNTER KLAAS.(³)

6

's LANDS VADREN TROUW — en geen Tumult,
Je bienen an stuk, zo je langer mult
's LANDS VADREN TROUW, ZO BLYVEN WY VRY:
Jou Blixem! jij zoekt hier Slaverny.

Kort daarna, zoo niet denzelfden dag, verscheen hij aan het Hof in Den Haag, had daarna meermalen een gehoor bij Zijne Hoogheid en menig onderhoud met de hooge hofambtenaren. Als er wat te doen, te verspreiden of te schrijven was, ontbrak hij nooit. Hij was de man, die de requesten tegen de vrijkorpsen te Rotterdam op de plaats zelve in omloop bracht en voor meer dergelijke tochten had hij zijn blijkbaar niet onkwetsbaar lichaam, zijn voor de studie hoogstnoodigen tijd en zijne soms

---

(²) Der Vater von den Ridder is ja Klaedermachers-gezel zu Amsterdam eweesen, und nach eine Reise zu Oost-Indien bald reich.

(³) Zo als in den Haag op Sunter-Klaas avond, op den 6 December 1782.

goed gevulde en even spoedig geleegde beurs beschikbaar. Van het laatste kan de familie van bakker TRAGO spreken. Maar de oude lui in de Nieuwe Hoogstraat vonden, dat hun heer zoon veel kostte en niets leerde, en vooral gaf dit moeielijkheid, zoolang de aanvankelijk patriotsche vader nog niet tot de Oranje-partij was bekeerd. Zelfs na dezen overgang bleek het, dat de student eene groote bres geschoten had in het ouderlijke goed, maar de prinselijke kas sprong bij, en het nuttigste gebruik, dat hiervan gemaakt werd, was zijne promotie, die den 4 September 1784 plaats had, gelijk reeds gezegd is. Hij bleef aanvankelijk te Leiden, waar heel veel voor hem in 't politieke te doen was, totdat hij naar Den Briel trok; volgens zijne eigene opgaven, had hij eene uitnoodiging daarheen gekregen, niet zonder goede uitzichten op een pensionarisschap of een notariaat. Van eene benoeming kwam niets en hij bleef ook zonder praktijk. Daar hij in de ms. Jaarboeken van J. KLUIT, die de gebeurtenissen van 1785 en '86 uitvoerig beschrijven, niet vermeld wordt, kunnen zijne aan „de goede zaak" bewezen diensten niet groot geweest zijn. Den 8 Februari 1786 is hij bij den Prins op 't Loo en twee maanden daarna vertoeft hij nog in Den Briel, doch is wegens schulden genoodzaakt die stad te verlaten. Van half Juli tot half September woonde hij in Den Haag, bitter armoedig, zonder uitzicht en wegens zijne schulden doodsbang voor de gijzeling. Zoo keerde hij naar zijne ouders terug, die natuurlijk weinig tevreden over hun dertigjarigen doeniet waren en onverstandig hard en te laat hem de hevigste verwijten deden, dat hij -- schoon

niet door wangedrag, maar door onverbeterlijke dwaasheden — hun goed had doorgebracht. In vertwijfeling greep hij de pen en schreef den volgenden brief, die hem voor de rest van zijn leven noodlottig was:

DOORLUCHTIG HOOG GEBOREN VORST EN HEER!

De zucht voor uwe belangens, dwingt my Uwe Doorl. Hoogheid iemand van mijnentweegen te zenden, en de schelmen bekend te maaken die alle onheil brouwen. Indien ik niet zedelijk overreed was, dat het behoud van Uwe zaak er aan leide; ik zou niets doen en myn ongeluk draagen: want hartelijk ben ik aan uwe belangen verbonden, ook is geheel Amsterdam overtuigd, dat ik om uwe belangens, myne huiselyke belangens, de belangens van myn Ouders, gewaagd hebbe, en myn verlies met geen vijf en twintig duizend Guldens stoppen kan, en mogelyk zal myn tegenwoordig onheil my 't verlies van een Vader kosten. Ook weet gy Prins, dat ik meer dan eens levensgevaar heb geloopen, mooglijk worde ik daarom bij Uwe Doorl. Hoogheid voor onvoorzichtig geacht: maar ik breng voor de Vierschaar van 't gezond verstand de questie, of een Man onvoorzichtig kan gacht worden, op wiens handelingen de Leydsche Magistraat gedurig de oogen geslagen gehouden heeft, om, was 't mooglyk, hem op een of andere wijze te calangeeren, die echter zijn weg is voortgegaan en tegen wien nimmer iets is gevonden; en even daarom durf ik myne handelingen voor de Natie bloot leggen; ook moet ik mijne geschondene Eere herstellen, dit is myn

plicht: maar wanneer ik gedwongen worde myne totale ruïne 'er by bloot te leggen, zal 't de rampzaligste gevolgen voor Uwe Doorl. Hoogheid in Holland hebben en schoon men denkt dat ik er mijn kop aan waage, men vergist zich, ik maak 'er fortuin bij: maar ik zoek Uw behoud, niet myn geluk, ik worde miskend en mishandeld, en zie hier in 't kort bijeen wat ik deed en leed. Als nog niemand voor uwe zaak uitkomende zich bekend dorst maaken, dorst ik, ten kosten van toekomend en naby zynde fortuin, ten kosten myner rust en veiligheid, ten kosten van mijne tydelyke goederen de eersten te zijn.

Ik beveel uwe Doorl. Hoogheid aan Gods heilige protectie, en bid U op U zelven te denken in een gevaarlijk tydstip.

En ben

DOORLUCHTIG HOOG-GEBOREN VORST EN HEER!

Uwer Doorluchtige Hoogheids Onderdanigsten,
Gehoorzaamsten en Getr. Dienaar.

J. W. KUMPEL.

October
1786

Al zijne correspondentiën over dien misgreep heeft hij uitgegeven in een Recueil van stukken, Leiden, 1790, doch nooit gehoor, vergiffenis, vergoeding, belooning of ondersteuning kunnen krijgen, schoon hij nog dertien jaren leefde onder het herstelde Stamhuis, dat hij onveranderlijk getrouw gebleven is.

De plundering van den 30 Mei 1787 door de patriotten te Amsterdam, deed hem naar Gelderland vluchten; daar was hij andermaal werkzaam voor den Prins en tevens voor zijne eigene belangen, om gratie te verwerven tot elken denkbaren prijs; het blijkt dat hij door het Hof gebruikt werd om inlichtingen te vragen en te geven, berichten en geruchten mede te deelen en te verspreiden, vooral bij den doortocht der Pruisen te Arnhem; dat alles had voor hem geene andere uitkomst, dan dat hij met deze bevrijders rustig Amsterdam kon binnengaan, zonder vrees voor de op hunne beurt gevluchte patriotten.

Na de herstelling onderscheidde hij zich, waar hij kon. Bij de zooeven vermelde plundering was van elke partij der vechters op Kattenburg één man gesneuveld; de patriot werd „met militaire honneurs" begraven. Wat met den prinsman geschiedde, blijkt uit het begraafboek der Oosterkerk van den 8 December 1787:

> JOHANNES RANNINCK 30 Maij met de Bene aan de Galg gehange en op den 8 deser alhier met staatsie begrave uijt Het onvolmaakte Schip op Het Cattenburger Plijn,
>
> In een kerk [graf] bij dag N 490, betaalt ƒ21 – 10.

Deze daad van menschelijkheid werd volbracht door Mr. J. W. KUMPEL, en wel op eigen gezag en kosten. In 1788 op den jaardag der Prinses en in 1789 op dien van den Prins woonde hij met zijn' vader een feestmaal bij, en luisterde de bijeenkomst op met eene Tafelrede en eene Dichtmaatige redevoering, Eugenia, beide te Amsterdam gedrukt. In een daarvan komt deze zinsnede voor: „Hier kan ik geen Procureur te voet vallen, om

als Practizijn, als Advocaat den kost te winnen. Hier, daar ik, na de omwenteling, in aanzienlijke steeden, jonge lieden heb zien plaatzen, die mij thands negligeeren, en die, zo ik er niet geweest was, niet bekend zouden zijn." De grieve was gegrond, maar de toestand niet minder natuurlijk. Het Hof had zijne diensten niet meer noodig en terwijl hij evenzeer voor zijn ijver geene erkenning ondervond als GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, had *hij* nog den brief op zijne rekening, in radeloosheid geschreven, maar onvergeeflijk in 't oog van den Prins, die met iederen dag allengs minder begreep, wat er in de wereld omging en van de Prinses, die DE LANGE VAN WIJNGAARDEN nog durfde herinneren aan de Goejan-Verwellesluis, in het koninklijk paleis van haren zoon. En schoon volgens de proclamatie van 1813 „alles vergeten en vergeven" was, zelfs de invasie van de Pruisen, de inhaling der Sansculottes, werd de dwaze ijver van KUMPEL wèl vergeten, doch zijn waanzinnig schrijven goed onthouden.

Onze advocaat vestigde zich te Enkhuizen. Daar heeft hij in de burgerlijke of kerkelijke archieven geene sporen nagelaten, terwijl uit enkele zijner kleine geschriften blijkt, dat hij met de nieuwe orde van zaken na de omwenteling niet bijzonder ingenomen is geweest, en, wat voor zijne geschiedenis van meer belang is, dat hij in het naburige Hoorn nog in 1798 een politicq Betoogschrift uitgaf. In het volgend jaar had de bekende poging plaats om den Prins te herstellen: het rassemblement aan de oostelijke grenzen, de landing der Anglo-Russen. de medewerking in het Noorderkwartier, juist waar onze prinsman woonde, die meer dan iemand den

ouden toestand terugwenschte. Sinds den aftocht der Engelschen missen wij KUMPEL. Eerst na den algemeenen vrede, waarvan alle onbemiddelde uitgewekenen en vluchtelingen gebruik moesten maken, daar zij geen verder onderhoud in 't buitenland konden krijgen, vinden wij hem in 't vaderland terug. Zijn Duitsche naam, sedert lang op zijn Hollandsch uitgesproken, is nu verengelscht en Campbell geworden; vandaar, dat hij voortaan Campbell, genaamd Kumpel schrijft, zelfs in zijne gedrukte werkjes, tot weinig maanden vóór zijn dood. Die Engelsche naam is het sobere loon geweest voor zijne bemoeiingen in die invasie, en mogelijk in nog jongere gebeurtenissen. Ook hierin is hij weer ongelijk aan zijne medehelpers. WISELIUS, de omwentelingsman van 1795, werd vier jaar later een Engelschgezinde en prinsman, hield zich onder LODEWIJK en den Keizer op een beleidvollen afstand en wachtte 1813 af. Maar KUMPEL had niets meer, en wachten was dus onmogelijk. Hij was een diep vervallen, volslagen geruïneerd, reddeloos verloren man. Hij leefde in zijne geboortestad van den eenen dag op den anderen, kon zijne huisvesting niet meer betalen en werd een zwerver. Eindelijk was er weer eene schuldvordering voor levensonderhoud op hem; deze werd afgekocht en hij in de gijzeling gebracht, juist nadat hij in het gasthuis eene zware ziekte doorstaan had. Volgens zijn uitvoerig geschrift: Proces-Verbaal, enz, Amsterdam 1826, was dit geschied op last van BILDERDIJK's eerste vrouw, geboren WOESTHOVEN, eenigen tijd echtgenoot van J. L. WESTREENEN. Zeker is het, dat hij van 1808 tot in April

1821 gegijzeld was, en daarna zonder middelen van bestaan, zonder kleeding of geld, bijna 64 jaar oud, op de straat werd gezet. Toen volgden vijf jaren van groote ontbering en hard lijden. Dit is het tijdvak waarvan nog verhaald wordt, wat nog kort geleden, door ooggetuigen kon bevestigd worden, „dat KUMPEL, een oud advocaat, op den Dam met pakjes peperment liep, waarop versjes van zijn maaksel, met zijn naam onderteekend te lezen waren." Die versjes kwamen vroeger weleens in verzamelingen voor, doch de Amsterdammers blijken ze niet heel zorgvuldig bewaard te hebben, zoodat deze disticha onder de talrijke liefhebbers in de hoofdstad slechts van hooren zeggen bekend zijn. De verkooper werd ons beschreven als een oud zwak man, uiterst schamel gekleëd en toch fatsoenlijk; hij dronk niet; „geschavotteerd of zoo" was hij evenmin; maar „er moest toch iets met hem gepasseerd zijn, al wist men niet wat." Dat was ook zeker de meening van den onderdirecteur van politie WILLEM HOLTROP — zonderlinge aanraking der later met zooveel roem vereenigde namen Holtrop en Campbell, — die KUMPEL tot verantwoording riep, zoo niet wegens zijne karige broodwinning, gelijk aan den kleinhandel in lucifers in onze dagen, als wel omdat hij het Zijne Majesteit uiterst lastig maakte met zijne „requesten, tendeerende tot het verleenen van een pensioen". Toen de arme man aan den luitenant van zijn mede-ijveraar in 1799, WISELIUS, zijn vermeld „Proces-Verbaal" onder dagteekening van den 30 Junij 1825 toezond, had hij reeds eene schuilplaats gevonden, waar hij behoed zou zijn voor *nog*

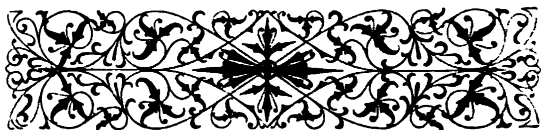
le, indien deze namelijk denkbaar was.
villig in het Werkhuis gegaan en overleed
November 1826. Treffend is in het register
n, na de aanwijzing van zijne sterfplaats,
an beroep advokaat". Dáár overleed, tien
LIEVE VAN OLLEFEN, „van beroep schrijver",
revolutie-man; en wie weet waar het
van GERRIT PAAPE, den plateelschilder, wien
ng een raadsheerszetel in het Hof van
!

nen gaan denken, dat er wèl „iets gepas-
net KUMPEL. Zijn doctorale rang had hem
gegeven tot het thans luisterrijker Hof der
Oranje-Nassau, zijn persoonlijke ijver had
doen verwerven reeds vóór zijne promotie.
sloot zich niet een enkele milde hand in
, waar zooveel medelijdende harten kloppen;
n geene hulp van een weldenkend collega,
e in BILDERDIJK alles over 't hoofd zagen,
l, die elken wind der staatkundige leering
en misschien onder den naam van „dwalen"
had beoefend? Waarom liet de Koning zich
n een vriend van zijn huis, consequent in
kelijkheid en trouwe, tot aan de onzinnigste
id toe, enkel door eene in 't verborgen uit-
ge, zooals meer gedaan werd dan de ge-
it zal openbaren?

785 schreef KUMPEL te zullen „toonen, dat
begrippen onveranderlijk zijn en eerder een

waereld in storm zouden te gronden zien gaan, dan van dezelve afwijken." De uitdrukking is wat sterk in een tijdvak van staatsveranderingen, maar zóó was zijne overtuiging. Reeds toen beweerde hij, dat de Prins het hoofd der ware kerk is — in spijt van zijn Lutherschen doop, en betuigde: „dat, zoolang er één lidmaat van die Kerke voorhanden is, men in gemoede geen recht heeft, zelfs een nachtwagts plaats te geeven aan eenen, die buiten dezelve is." De leer der Remonstranten verfoeide hij niet minder dan Bogerman. Soms wilde hij aardig zijn in zijne scherpheid: „Voor 't woort Auctor-matig, zou ik geen verschooning verzoeken, als 't een Gallicismus was, dan aan mijzelve; maar nu 't een Germanismus is, verzoeke ik den Leezer verschooning, mijzelven niet." Politiek dus, zelfs in de taalkunde. Ook geraakte de man uit den tijd. Niemand sprak na '95 meer over vrijkorpsen of keezen. Alles was nieuw geworden en van hem is het twijfelachtig of hij wel genoeg wist van het Fransche recht. Anderen hadden zich op het nieuwe geworpen, reeds velen kenden niets anders. Velen — en deze zijn niet uitgestorven — veranderden van partij en meening, zoodra zij aan de resultaten merkten, dat zij eene slechte keuze hadden gedaan, omdat zij alleen eene keuze deden, waarvan zij zich eene goede uitkomst beloofden. Mannen als Kumpel zullen altijd zeldzaam zijn. Na het verloop der dingen zagen de bekeerde patriotten in hem een' tegenstander, een' spion, een werktuig, een' libellist, zooals Mirabeau hem noemde en Spaen van Biljoen hem in '87 maakte; de oude prinsmannen wisten hoe diep hij ingewijd werd in de zaken van 't

eerhanen haatten hem om zijne zedelijke
wegens zijne onwankelbare trouw. De Dy-
olgens DA COSTA zijn dynasten zelden dank.
handelde hem als een soort van onbruikbaar
at voor verbroederde geesten slechts onaange-
derlijk kon zijn. Zelfs BILDERDIJK kon de Koning
soraat geven, om anderen niet te kwetsen:
lichterlijk genie maakte dezen aannemelijk.
WILLEM KUMPEL is, met zijne geschriften, wel
en breeder onderzoek waard. Bij de studie
onen uit zijn merkwaardig tijdvak, is hij de
rdiger van een zeldzame soort: de type der
ge consequentie.

Amsterdamsche Voudelingen,

DOOR

E. W. MOES.

III.

Een Amsterdamsche Beeldhouwer uit de Zestiende Eeuw.

Den 4 Juni 1590 werd te Breslau het huwelijk voltrokken van den in Amsterdam geboren, doch tot de Duitsche kunst behoorenden beeldhouwer GERHARD HEINRICH met eene Breslausche schoone. De stiefgrootvader van de bruid, GEORG REUTER, vereeuwigde die gebeurtenis in een gedicht, waarvan een exemplaar bewaard is gebleven op de Stadsbibliotheek te Breslau. Het hieronder volgend fragment uit dat gedicht deel ik mede, niet om de poëtische schoonheden(?), maar omdat het een vergeten Amsterdamschen kunstenaar, den beeldhouwer HENDRIK GERRITSZ., weer in herinnering brengt.

„Der Geburt ist er aus Hohland,
Von Amssderdam der Handelstadt,
Drin es manch schönen Künstler hat.
Kunstreich auch seine Eltern warn,
Von den er ehlich ist geborn.
Der Vater des Herrn Breutigam,
War der Ehrvest Kunstreich mit Nam:
Heinrich Gerhard, Bildhawer schön,
Seine Fraw Mutter erbar, from,
War Margretha, ein Wilhelmin
Welche dan hat gezeugt mit jhm
Zwölff Töchter und nur zwene Söhn,
Welche noch beyd im Leben stehn.
Gott sie noch lenger auch erhalt,
Das sie mit Ehren werden alt.
Weil Unfried war in Niderland,
Und in Krieg zihn ist keine Schand,
Als hat sich gsetzt zur Kegenwehr
Des Herren Breutigams Vater,
Drumb er dann von der Wiederpart
In Spanien gefangen wardt.
Durch Kunst des Wassersteigens loss
Er ward, welchs den Feind sehr verdross.
Nach Hollstein kam, darin 6 Jahr
In der Stadt Kyll gewohnt alldar.
Nach Dantzig sich mit Kind und Weib
Endlich macht, 7 Jahr drin bleib.
In der sterb er mit der Fraw sein
Und sieben Kindern thet schlaffen ein."

IV.

Een Kerkglas in de Nieuwe Kerk.

lsoe JAN RUYSCH, tegenwoirdelick gevangen in den Hage, by sentencie tegens hem gegeven by der Coninginne Douaigiere van Hongrien, etc., in de maent van februario lestleden, onder anderen gecondempneert es geweest te doen maken ende stellen eene glasen veynstere bynnen de nyeuwe kercke van Amsterdamme, weerdich wesende hondert karolus gulden eens, ende dat voor reparacie ende beternisse van der injurien by hem geprofereert jegens CLAES GEERYT MATHEEUSZONE, ende in 't jaer voerleden, burgemeester derselver stadt; ende want de voornoemden JAN RUYSCH des in gebreke es, soe heeft Hare Conincklijke Majesteyt, begeerende dat de voerscreven sentencie volbracht worde, den voornoemden CLAEYS GEERYT MATHEEUSZONE, gheconsenteert ende consenteert by desen, dat hy selfs de voerscreven glase veynster sal mogen doen maken ende stellen in de voerscreve nyeuwe kercke, na inhouden derselver sentencie, ende dat hy de penningen, die daeromme te verleggen sullen wesen, totter voerscreven somme van hundert karolus gulden, sal mogen repeteren ende verhalen op den voornoemden JANNE RUYSCH oft zyn goeden. Aldus gedaen in de stadt van Berghen op der Zoom, den iiij^en september xv^cxxxix." [1])

---

1) Registre aux actes de 1538—1544, aux Archives du royaume de Belgique. (Messager, 1870, p. 275, 276.)

DEN 8EN SEPTEMBER 1630,

EENE HERINNERING.

DOOR

J. H. GROENEWEGEN.

I.

Niet lang nadat in 1593 Amsterdam aan alle zijden was vergroot, deed zich de behoefte aan uitbreiding van haar grondgebied op nieuw gevoelen. In het begin der 17de eeuw vatte men dan ook een grootsch denkbeeld op, dat, eens verwezenlijkt, aan de stad een nieuwen vorm zou geven, dubbel zoo groot als dien, welke de toenmalige plattegronden aantoonden. Met de uitvoering van dat reuzenplan werd in 1610 een aanvang gemaakt en vóor de eeuw ten einde spoedde was het grootsche werk voltooid.

Met die snelle uitbreiding hield de verfraaiing der stad gelijken tred. Talrijke nieuwe gebouwen: huizen. wier grillige bouworde aantoonde dat ieder meester was op zijn terrein, en kerken, wier torens, gelijk de poorten,

aan Amsterdam haar fysionomie gaven, verrezen en leverden voor het oog van ingezetene en vreemdeling schilderachtige plekjes op, waarvan voor ons nog slechts in de prenten de herinnering is bewaard gebleven.

Voor die opkomst en dien aanwas bestond reden. De eischen dier dagen waren groot en het was een ingeschapen trek van den Amsterdammer der 16de en 17de eeuw dat hij er naar streefde om aan zijn tijd de verschuldigde schatting te betalen. De nijvere koopstad zond schepen uit naar alle oorden en hare handelsvloot bracht in ruil voor den uitvoer kostbare schatten te huis, die stoffelijk voordeel en geestelijk gewin omvatten. Vreemdelingen vestigden zich binnen hare wallen metterwoon en bevorderden het verkeer, de kennis van vreemde talen, zeden en gewoonten, en wekten onwillekeurig de burgerij tot eene verdubbelde krachtsinspanning op, die het algemeen belang ten goede kwam. De beschaving nam toe, de wetenschap begon mannen van meer beteekenis onder hare beoefenaren te tellen en de vroeger nog onbeduidende letterkunde op te leven. En dat alles werd bekroond door een godsdienstzin en eene gematigdheid, die bewondering verdient en aan dat krachtige leven met zijne ondeugden, maar nog meerdere deugden, eene groote aantrekkelijkheid bijzet.

Doch in den aanvang van de 17de eeuw greep er eene gebeurtenis plaats, die, schijnbaar onbeduidend, toch van het grootste gewicht was. Hare nawerking doortrilde het geheele land; allerwege ontstond tengevolge daarvan een kamp, die eene binnenlandsche episode in den vrijheidsoorlog zoude uitmaken en op het twaalfjarig bestand

een zekeren stempel drukken. Het was de strijd tusschen de leidsche hoogleeraren ARMINIUS en GOMARUS over de voorbeschikking, die aldus de gemoederen in beweging bracht. Dat deze kamp heftig was en groote gevolgen na zich sleepte, kan geen verwondering baren. Immers, de liefde voor den godsdienst lag aan den hartstocht van beide partijen ten grondslag, en de geest des tijds bracht mede dat die worsteling op ruwe wijze gevoerd moest worden.

Ook te Amsterdam nam men krachtig deel aan die beweging. En dat kon niet anders. Die stad, de hartader van het land; zij, die in 1578 haar begeeren had uitgesproken toen de regenten en de geestelijkheid werden uitgeleid; zij, de plaats waar ARMINIUS gedurende eenige jaren als predikant was werkzaam geweest en zich zijne vermeende onrechtzinnigheid in de leer het eerst had geopenbaard, kon niet daarbuiten blijven. Hetgeen dan ook ten gevolge daarvan binnen hare muren is voorgevallen, overtrof de elders plaats grijpende gebeurtenissen, zoodat de geschiedschrijvers van Amsterdam niet ten onrechte zeer uitvoerig daarover uitweiden.

De laatste levensjaren van ARMINIUS waren voor hem niet gelukkig geweest. Sedert hij het hoogleeraarsambt had mogen aanvaarden, waren de moeilijkheden, waarin hij zich tot dien tijd had gewikkeld gezien en die toen kans schenen te hebben van te zullen eindigen, op nieuw herleefd. Terstond na de aanvaarding zijner bediening had hij met prof. GOMARUS verschil van gevoelen gekregen over de predestinatie, welke oneenigheid onmid-

dellijk een ernstig karakter had aangenomen en verwijdering tusschen hen te weeg gebracht. De studenten en predikanten hadden daarop partij gekozen; de algemeene Staten waren tot het geschil geroepen geworden en hadden in het houden eener nationale sinode, waar de belijdenis en de catechismus zouden overzien worden, moeten bewilligen; sedert 1607 hadden de amsterdamsche predikanten ijverig tegen hem geijverd; en het mondgesprek, in 1608 met GOMARUS voor den Hoogen Raad gehouden, had aan die ontluikende verdeeldheid in de kerk geen einde kunnen maken. In dezen stand van zaken overleed ARMINIUS in 1609, nadat hij uitdrukkelijk had verklaard dat hij nimmer iets leerde dan hetgeen hij hield voor overeenkomstig met den Bijbel en te strekken tot vereeniging der Protestanten.

Doch de twist in de kerk had wortel geschoten. Hij brak dan ook na den dood van ARMINIUS openlijk uit, en de weinige volgelingen van dezen moesten het weldra ondervinden wat het zeggen wilde zijn leer te hebben omhelsd.

Daarom kwamen zij in 1610 in stilte bijeen en besloten een vertoog in te dienen aan de Staten van Holland en West-Friesland om zich te verdedigen op de tegen hen ingebrachte beschuldigingen van den godsdienst te willen veranderen en twist en beroerte te verwekken. Zij ontvouwden wijders daarin hunne leer en verzochten ten slotte, òf om gehoord te mogen worden in eene vrije sinode, òf broederlijk verdragen te worden. Dat geschrift gaf hun den naam van Remonstranten, gelijk een tegenvertoog, door de aanhangers van GOMARUS

ingediend, aan dezen den naam van Contra-Remonstranten gaf. Die remonstrantie was de uitdrukking van het gevoelen der Arminianen, door welke dat zich met bewustheid tot drie dingen bepaalde: vrijheid van het formulier gezag der kerk, vrijheid van goddelijke genadedwang in het geloof, en de erkenning van het oppergezag der wereldlijke overheid in kerkelijke zaken. Verder maakte het stuk de belijders van het daarin vervatte gevoelen tot eene bepaalde partij in de vaderlandsche kerk; het strekte hun tot eene belijdenis van hun gevoelen als partij in de nederlandsche Gereformeerde kerk; en zij bedoelden daarmede in die kerk voor dat gevoelen een ongehinderd bestaan te verzekeren.

Het indienen der remonstrantie deed den Staten van Holland raadplegen over het houden van eene provinciale sinode. De meeste zijner leden waren hiertoe genegen, doch men verschilde over de wijze van samenstelling daarvan. Zij kwam daardoor niet tot stand. De Staten besloten intusschen dat partijen elkander broederlijk zouden verdragen, dat men niemand de leerstellingen der Remonstranten zoude opdringen en ook niemand daarboven bezwaren.

Geen van de afgevaardigden der Staten was zoo gekant tegen dit onpartijdig besluit dan die van Amsterdam. Daarmede drukte hij het aldaar heerschende gevoelen ten opzichte van de Remonstranten uit. De predikanten waren bijna allen Contra-Remonstrantsch gezind en ijverden met het woord en de daad tegen hen, die anders dachten dan zij. Eenige hunner ontzagen zich zelfs niet om in den aanvang van 1611 middellijk of onmiddellijk er

toe mede te werken dat zij, die over de predestinatie gematigd dachten, uit de stedelijke regeering werden geweerd. De meeste leden der vroedschap dachten met den godsdienstleeraars eenstemmig, en de kalme woorden van sommigen hunner, als van den oud-burgemeester CORNELIS PIETERSZOON HOOFT, vonden weinig ingang.

De Staten van Holland, van oordeel dat de beschikking over kerkelijke zaken toekwam aan de burgerlijke overheid, waren in het begin van 1611 op aanraden van OLDENBARNEVELT wel genegen tot de wederinvoering der kerkorde van 1591, waarbij den wethouders der steden meer gezag werd toegekend. Maar hiertegen verzette zich de vroedschap van Amsterdam, omdat, naar haar oordeel, de kerkelijke geschillen eerst in eene nationale sinode moesten worden beslecht, waarna het niet moeilijk zou vallen eene aan ieder genoegen gevende kerkorde vast te stellen.

Aangezien het gezag der Contra-Remonstranten alzoo groot was, kon het niet anders of de Remonstranten moesten een en ander te lijden hebben. En inderdaad, dat was werkelijk het geval; ik herinner slechts aan het gebeurde met EPISCOPIUS, toen deze bij den doop van het kind zijns broeders, JAN EGBERTSZOON, als peter zoude staan, om eenig denkbeeld te geven van die onverdraagzaamheid, waaraan sommige predikanten zich schuldig maakten. En dat drijven nam steeds toe, waarbij nog kwam dat de vroedschap van tijd tot tijd besluiten uitvaardigde, die de kerkelijken in hunne meeningen versterkten. In den nazomer van 1615 belegden de Contra-Remonstranten zelfs buiten voorkennis van de Staten van Holland in het geheim

eene vergadering, waarin zij beraadslaagden op welke wijze men het best eene nationale sinode zoude kunnen bijeenkrijgen. Toen de Staten van Holland dit vernamen en zij den burgemeesters gelastten soortgelijke vergaderingen in het vervolg te beletten, stoorde zich de machtige partij daaraan niet en, gebruik makende van de toegevendheid der wethouders, gedroeg zij zich integendeel hoe langs zoo overmoediger.

Op andere plaatsen, waar de plakkaten der Staten werden gehandhaafd, wonnen de Contra-Remonstranten niet. Daar werd scheuring en afzondering merkbaar en noemden zij zich doleerende of klagende kerken. Die scheuring deed den Staten van Holland op den 18^en^ van Lentemaand 1616 een besluit nemen, waarbij de vroegere voorschriften ten opzichte van de kerkelijke vrede en rust op nieuw werden bevestigd, onder bedreiging dat de overtreders als rustverstoorders zouden worden gestraft.

De stad Amsterdam, die niet lang geleden erkend had dat het hoogste bestuur over kerkelijke personen en zaken aan de Staten toekwam, bewilligde in dit besluit niet. De Staten zagen zich daarom genoodzaakt, denkende aan den invloed van de machtige koopstad, om eenige afgevaardigden daarheen te zenden en de vroedschap te verzekeren van zijne goede bedoeling ten opzichte van het behoud van den Gereformeerden godsdienst en haar te onderrichten van zijne redenen tot het nemen dezer noodzakelijke resolutie. Hugo de Groot voerde namens de afgevaardigden het woord. De gemachtigden bemerkten in het onderhoud daarna met de

vroedschap gehouden, dat hunne zending vruchteloos was; zij keerden derhalve spoedig naar 's-Gravenhage terug en ontvingen eenige dagen later het officieel antwoord, dat hun vermoeden volkomen bevestigde. De Staten besloten daarop om de vorige besluiten toch te doen nakomen.

Zoodra deze tegenstrijdige resolutiën: die van de Staten en die der vroedschap algemeen bekend werden, nam de heerschende tweedracht toe. Wel beraadslaagde het eerste college over een middel om deze weg te nemen, doch zonder goeden uitslag; het moest dus zijne laatste besluiten van kracht doen blijven.

De Contra-Remonstranten te Amsterdam hielden van tijd tot tijd, ondanks het zooeven gemelde verbod, geheime bijeenkomsten, ten einde, naar zij voorgaven, de bijeenroeping eener nationale sinode te bevorderen. In de vroedschap stelden ten zelfden tijde eenige leden voor om van daar eene sinode te willen beschrijven. Andere leden klaagden er over dat men de Oude Geuzen, zoo luidde de bijnaam der Contra-Remonstranten, wilde verdrijven. Tegenover deze aandrangen stond de oud-burgemeester Hooft, die met nadruk er op wees dat de stad Amsterdam de oorzaak was van de heerschende twisten en met klem op vrede en eendracht aandrong. Het baatte hem echter niet en de Gereformeerden wonnen gestadig aan invloed. Daarbij kwam dat prins Maurits meer en meer liet blijken hunne zijde te kiezen. Naar aanleiding daarvan besloot de vroedschap op den 23 Januari 1617 „de waare Christelijke Gereformeerde Religie en derzelvers belijders voor te staan ter Vergaderinge

van Holland, en zig, ten dien einde, te voegen bij zijne Doorluchtigheid". Terzelfder tijd kwamen te Amsterdam de Contra-Remonstrantsche predikanten en ouderlingen in het geheim bijeen en teekenden eene akte, waarbij de afscheiding met de Remonstranten werd aangenomen.

Deze hadden intusschen bespeurd dat hunne tegenstanders in het geheim vergaderden. Zij besloten daarom tot hetzelfde plan met het doel om zich nauwer aan elkander te verbinden. In den aanvang van 1617 kwamen zij te 's Gravenhage bijeen en onderteekenden een protocol, bekend onder den naam van „Nader unie en verbindtenis der Remonstranten onder elkander op den eersten Maart 1617 gemaakt," waarmede zij ten doel hadden om zich in de Gereformeerde kerk te vereenigen, ten einde daar het drijven der Contra-Remonstranten te keer te gaan. Tengevolge daarvan hielden de Remonstranten in den aanvang van 1617 te Amsterdam hunne eerste afgezonderde vergadering. Zij hadden zich vereenigd met eenige leden der waalsche gemeente, die misnoegd waren over het afzetten van hun predikant Simon Goulart, beschuldigd van onrechtzinnigheid in de leer. Het was ten huize van Willem Sweersen, een timmerman en houtkooper buiten de St. Anthonispoort. Daar trad voor hen op Jacobus Batelier, student aan het waalsch seminarie, die in het fransch predikte. Dergelijke bijeenkomsten werden nog eenige malen door hem geleid, zonder dat zij door iemand werden belet. De Remonstranten zochten daarna een leeraar, die voor hun in het hollandsch zoude kunnen prediken, en op den 5 Februari 1617 hield Christiaan Sopingius van Warmond,

ook ten huize van WILLEM SWEERSEN, voor een grooter aantal hoorders, onder wie zich vele Contra-Remonstranten bevonden, de eerste hollandsche predikatie. Deze werd gestoord door eenig tumult, dat echter spoedig bedaarde. Eenigen tijd later huurden de Remonstranten het pakhuis „Schottenburg" op Dwarsboomsloot en richtten dat tot eene predikplaats in. Zij hielden daar den 12 Februari de eerste bijeenkomst, welke door het grauw. opgehitst door de in den laatsten tijd verspreide pamfletten, op eene wreede wijze werd uiteengejaagd. Naar aanleiding van deze gewelddadigheden verzocht de raad den burgemeesters beter toe te zien op de rustverstoring, en deze gelastten daarom dat een gedeelte der bezetting zich den volgenden Zondag naar de plaatsen van samenkomst der Remonstranten zoude begeven, ten einde hun het prediken te ontraden. Doch dit was onnoodig, want daartoe bestond geen plan. Het gemeen hield dien morgen evenwel toch hier en daar samenscholingen; het trok onder voorwendsel van de arminiaansche vergaderingen te zoeken de stad door en bedreef de gruwelijkste plunderingen. Tijdens dat voorviel kwamen de wethouders bijeen en verboden oogenblikkelijk de samenrotting en het plegen van geweld. Doch dit hielp niet, en daarop werd, nadat de burgemeesters van het gebeurde verslag aan den raad hadden gegeven, eene keur vastgesteld en afgekondigd, waarin den Remonstranten de schuld van alles werd gegeven en hunne vergaderingen uitdrukkelijk verboden. De kleine gemeente gevoelde zich door dat verbod zeer bezwaard. Zij wendde zich daarom den 6en Maart 1617 tot de Staten van Holland met een verzoek

om bescherming en eenige vrijheid van godsdienstoefening. Op dat geschrift kwam geen antwoord. Tien dagen later herhaalden zij hunne bede en nu volgde er eene niet ongunstige beslissing. Ten gevolge daarvan richtten de Remonstranten zich tot de burgemeesters en raden van Amsterdam om vrij te mogen vergaderen. Doch dit werd hun geweigerd en sedert zagen zij zich genoodzaakt van tijd tot tijd buiten de stad in stilte bijeen te komen.

De Contra-Remonstranten waren inmiddels gelukkiger geweest. Het was hun gelukt te 's-Gravenhage, de zetel der Remonstranten, zich van de Kloosterkerk meester te maken, alwaar prins MAURITS weldra ter preek ging. Dit gaf den Staten van Holland de gelegenheid tot het nemen der zoogenaamde scherpe resolutie, waarbij werd afgestemd het bijeenroepen eener nationale sinode en aangenomen de tenuitvoerlegging van de vroegere besluiten in zake de kerkelijke vrede en eendracht, ter verzekering waarvan de steden werden gemachtigd tot het nemen van waardgelders. De vroedschap van Amsterdam bewilligde weder in deze resolutie niet. Zij handhaafde in kerkelijke zaken haar vroeger gevoelen; besloot geen waardgelders te werven; op het houden eener nationale sinode aan te dringen; bij den eens aangenomen Gereformeerden godsdienst te volharden; eenstemmig 's lands regeering te handhaven en het gezag en de macht van den stadhouder te eerbiedigen. Sedert werd door de vroedschap van Amsterdam krachtig geijverd voor de nationale sinode, waarvoor ook de adviezen van de predikanten en professoren werden ingewonnen, en ten gunste waarvan vele vertoogen werden ingediend.

In 1618 werd de nationale sinode te Dordrecht geopend. De leer der Remonstranten werd daarin onderzocht en veroordeeld, en hare belijders werden met een hard woord van den voorzitter JOANNES BOGERMAN uit de bijeenkomsten verstooten. Maar daarmede was de zaak niet afgedaan en aan de godsdienstige geschillen niet een einde gemaakt. Juist op het oogenblik toen de uitslag der beraadslagingen van de sinode voor beide partijen niet meer twijfelachtig was, kwamen te Rotterdam eenige leeraars en opzieners in stilte bijeen en maakten de te Dordrecht genoegzaam afgedane zaak voor een goed deel ongedaan. Zij legden den grondslag van de afzonderlijke kerkelijke vereeniging der Remonstranten in ons vaderland, in welke het remonstrantsch gevoelen zou blijven voortbestaan. Die vergadering was een daad van stouten moed en van grooten geloofsijver, waarin de onvermijdelijke zekerheid van een worstelstrijd tegen eene overmacht lag opgesloten, die een goeden uitslag niet deed verwachten.

Weinige weken na de beslissing der sinode zonden de amsterdamsche Remonstranten een verzoekschrift op, waarin zij om vrijheid van godsdienstoefening verzochten. Dit werd hun geweigerd en sedert hielden zij nu en dan op afgelegen plaatsen bijeenkomsten. Deze houding deed den Staten van Holland beraadslagen over het uitvaardigen van plakkaten daartegen. Zij stelden een ontwerp op, dat door de algemeene Staten werd goedgekeurd en te Amsterdam den 19^en^ Juli 1619 werd afgekondigd.

De uitvaardiging van dit verbod bewoog de amsterdamsche Remonstranten niet om het houden hunner

geheime vergaderingen te staken. Integendeel, deze werden in alle stilte en soms des nachts gehouden en zijn, naar het schijnt, tot het jaar 1621 nimmer gestoord. Toch werden de Remonstranten nagegaan en voornamelijk begon men na de afkondiging van een tweede plakkaat op den 1en Februari 1620, het strengste, gelijk BRANDT zegt, [1]) dat tot nog toe in deze landen sedert de Spaansche tijden was uitgevaardigd, en waarbij geld beloofd werd voor de gevangenneming van hunne predikanten, scherper op hen te letten.

In het volgende jaar, toen na de eindiging van het twaalfjarig bestand de oorlog hervat werd, gaven de zorgen daarvoor benevens de belangen van handel en zeevaart aanleiding tot het bewijzen van meer gematigdheid aan de Remonstranten. Te Rotterdam werden zij reeds oogluikend toegelaten; men hoopte daarom te Amsterdam dat aldaar hetzelfde zou geschieden; met meer reden, omdat in den aanvang van 1622 bij de gewone verandering in de wethouderschap eenige gekozen werden, wier gematigdheid bekend was. Deze verandering ten goede greep te Amsterdam werkelijk plaats. Zij verbitterde natuurlijk de predikanten, die luide en overal, zelfs op den kansel, hun misnoegen daarover te kennen gaven. Vooral Ds. ADRIAAN JORISZOON SMOUT, een zeer fanatiek man, was ijverig in de weer. Dit maakte dat, ondanks de meerdere gematigdheid der magistraat, de Remonstranten niet altijd even veilig konden vergaderen. Zij gingen echter daarmede onverdroten voort

1) Vgl. BRANDT: Hist. der Reform. dl. IV, bl. 196—202.

en, steunende op de welwillendheid van het stedelijk bestuur, waagden zij het eerst in 1626 om aan hunne godsdienstoefeningen meer openbaarheid te geven. Doch op den 13en April, de Paaschmaandag van dat jaar, werd hunne volharding gevoelig gestraft. Zij zouden bijeenkomen op den Montelbaansburgwal. Door eene onschuldige oorzaak ontstond er eene opschudding, die zich dadelijk ernstig liet aanzien, zoodat, onder meer, de vergadering werd uiteengejaagd. Gedurende eenige dagen heerschte er ten gevolge daarvan eene volmaakte onrust in de stad. Dat deed den wethouders den zeventienden een verbod tot het houden en het storen dezer bijeenkomsten uitvaardigen en een premie uitloven aan hem, die de schuldigen in de troebelen zoude aanwijzen. De predikanten keurden het gebeurde niet af. Alleen de korten tijd geleden beroepen Ds. CORNELIS HANEKOP vergoelijkte de plundering en rustverstoring niet; welke onrechtzinnigheid hij in de lente van 1627 moest boeten met eene schorsing uit zijne betrekking.

Het gebeurde schrikte den amsterdamsche Remonstranten niet af; zij gedroegen zich hoe langs zoo vrijmoediger en namen zelfs in aantal toe. Dit was een verschijnsel, overal waar te nemen. De bijzondere sinoden klaagden dan ook van tijd tot tijd over de voortwoekerende „Arminiaansche stoutigheden” en begeerden dat men de hand zoude houden aan de uitvoering der plakkaten. Deze aandrang werd weldra zoo sterk dat de Staten in Mei 1627 na lang beraad besloten tot de vernieuwing daarvan. Amsterdam, op het voorbeeld van Rotterdam, kantte zich tegen dat besluit, omdat de

regeering, thans wat gematigder gestemd, de plakkaten voor te streng hield en het met het oog op den handel niet geraden achtte den inwoners te veel in de vrije oefening der godsdienstige behoeften te belemmeren. De Remonstranten kwamen dan ook aldaar hoe langs zoo openlijker bijeen en met name gedurende de maanden Februari en Maart 1628. In de laatste maand hield het gepeupel weder eene samenscholing voor de vergaderplaats op de Lastaadje, doch deze had geen kwade gevolgen. Evenwel, naar aanleiding daarvan, ontwierpen eenige burgers een verzoekschrift aan de burgemeesters en raden, waarin over de Remonstranten zeer werd geklaagd en verzocht om hunne bijeenkomsten te verhinderen. De wethouders kregen van dit ontwerp kennis en vaardigden onmiddelijk een keur uit, waarbij het teekenen van zulke verzoekschriften, het vorderen van de teekening daarvan en het veroorzaken van oploopen streng werd verboden. In deze keur werd dus aan de Remonstranten het houden van bijeenkomsten niet verboden, ondanks de wethouders hadden verklaard dat de Gereformeerde godsdienst hun boven alles ter harte ging. Dit noopte den kerkeraad der Gereformeerden om in een vertoog, den 7 April 1628 aan burgemeesters en raden overhandigd, zich te beklagen en onder anderen te kennen te geven: „dat men, in de keuze, de goede gemeente (in 't welnemen) scheen te willen abuseeren met die woorden." Ook de burgers, die de laatste oploop hadden aangemoedigd, overhandigden den wethouders een protest, waarin zij verklaarden eerlijke lieden en geen slecht volk te zijn, die de welvaart en rust der

stad liefhadden en slechts verzochten dat
aansche Conventiculen, die met de plakkate
streden, mochten geweerd worden.

De stedelijke regeering achtte het noodig
vangst van deze bescheiden den prins va
verzoeken herwaarts te komen om de gere
bij te leggen. Deze voldeed hieraan en kw
April 1628 in de stad. Den volgenden da
de kerkeraad ter audiëntie. Hij verklaard
rust in de stad alleen voortkwam uit het
de vergaderingen der Remonstranten. De
het hem zeer kwalijk te nemen dat hij een v
had onderteekend, welke daad de predikante
zijde zooveel mogelijk trachtten te vergoelijk
ontving de vorst eenige burgers, vervolgen
deelgenooten in de West-Indische maatsch
raadslaagde hij van tijd tot tijd met de
Nadat alle partijen gehoord waren, deelde h
mede dat de ware Gereformeerde godsdienst
haafd en de Remonstrantsche vergaderingen zou
worden, mits men alle onderteekeningen en v
ten vernietigde. Op deze wijze maakte hij a
voor het oogenblik een einde.

Doch eenige maanden later brak deze w
elders wonende Remonstranten kwamen re
bijeen; die van Amsterdam wenschten datzelf
te bezitten. Daarom richtten zij in Juli 16
toogen aan de Staten van Holland met
vrijheid van godsdienstoefening. Hierop w
antwoord dat zij zich met onderteekende ver

tot hunne bijzondere magistraten konden vervoegen. Zij beraadslaagden naar aanleiding van dit antwoord wat hun te doen stond en besloten zich van het verlof te bedienen. Door 250 personen, waaronder vele niet-Remonstranten, werd aan eenigen de lastgeving verstrekt om zoodanig verzoek in te dienen; doch dit stuk zelf werd niet opgesteld. Hieruit blijkt evenwel dat velen den Remonstranten genegen waren en tegen hunne samenkomsten geen bezwaar hadden. Doch dit baatte niet en weldra ontving men te Amsterdam van de Staten eene aanschrijving, waarin de tenuitvoerlegging der plakkaten tegen de Remonstranten werd gelast.

Deze aanschrijving gaf den strengen Gereformeerden de hoop dat eindelijk die gehaatte vergaderingen niet meer zouden gehouden worden. Doch zij zagen zich in hunne verwachting teleurgesteld; de Remonstranten kwamen ijveriger dan ooit bijeen. In October 1628 werd het aantal waardgelders vermeerderd en werden ten behoeve van dezen nieuwe wachthuizen opgericht. Hoewel die vermeerdering der bezetting niet ten gunste van de Remonstranten geschiedde, maar wel tot bescherming van de burgerij, gaf dit niet weinig ontevredenheid onder de strenge Gereformeerden, die daarin een daad van partijdigheid zagen. Enkele beproefden om in de regeering verandering te brengen, waartoe vooral Doctor KAREL LEENAARDSZ en de oud-schepen JAN WILLEMSZOON BOOGAARD de hand leenden. Zij spiegelden den burgers allerlei voor, waarvan in werkelijkheid niets was gebleken. Hun taal miste hare uitwerking niet. De ontevredenheid werd opgewekt en het kwam weldra

zoover, dat allerlei moeilijkheden onstonden; ik denk hierbij aan het gebeurde in de schutterij, toen aan een pas gekozen kapitein, die als Remonstrant bekend stond, den eed van gehoorzaamheid werd geweigerd. Het gemor noodzaakte den burgemeesters zich door den raad te doen machtigen om op eigen gezag alle middelen te mogen aanwenden tot het stillen van de gevreesde beroerten, nadat zij vooraf verklaard hadden slechts te willen de rust bewaren en den openbaren godsdienst handhaven, zonder den Remonstrantschen in te voeren. Doch die meerdere rust kwam niet, want het gebeurde met de schutters had een grooten nasleep, zoodat in het einde de theologische faculteit te Leiden om advies moest worden gevraagd. Een verzoekschrift, door Doctor KAREL LEENAARDSZ en JAN WILLEMSZ BOOGAARD aan de Staten van Holland te 's-Gravenhage ingeleverd, waarin over het bestuur der stad werd geklaagd, had ten gevolge dat de Prins den burgemeesters eenige vendels toezond ter bewaring van de orde. Doch bij deze gebeurtenissen behoeven wij niet in het bijzonder stil te staan, want zij behooren niet onmiddellijk meer tot ons onderwerp; alleen zij nog vermeld dat de rust eerst in 1630 terugkeerde.

Intusschen hadden de Remonstranten, naarmate de stedelijke regeering ijveriger te velde trok tegen de fanatieke kerkelijken, zich meerdere vrijheid veroorloofd. Hunne vergaderingen werden met meer gerustheid gehouden. Wel lezen wij van eene verstoring op den 30en December 1629, toen EPISCOPIUS sedert de terugkeer uit zijne verbanning voor de eerste maal optrad, doch op den eersten Januari 1630 werd de bijeenkomst ongehinderd herhaald. Eenigen tijd

later kochten de Remonstranten op naam van ANTHONY DE LANGE en DR. JOAN HARTOGSVELD een huis aan de Keizersgracht bij de Prinsenstraat, waar den 31 Januari 1630 door HERMANUS MONTANUS voor het eerst werd gepredikt. Sedert hield de gemeente openlijk en nagenoeg ongestoord hare godsdienstige samenkomsten. De vergaderplaats werd gedurende den zomer tot eene kerk, volgens WAGENAAR een net en luchtig gebouw, vertimmerd, die den 8en September 1630, alzoo weldra twee honderd zestig jaar geleden, door EPISCOPIUS met een rede naar aanleiding van de woorden uit I Corinthe 6, vs. 19 en 20 werd ingewijd.

II.

Wat ieder bij de herdenking van dezen met enkele trekken geschetsten kerkelijken strijd moet treffen, is de houding door de Remonstranten aangenomen. Tegenover de overheersching, de dweepzucht en den onverzoenlijken aard van de Gereformeerden stellen zij gematigdheid, vroomheid en vrede. Tegenover de hervorming door hen begeerd, staat de revolutie, door de kerkelijken bewerkt. Tegenover het zelfgenoegzaam besef der laatsten van te behooren tot „het uitverkoren volk Gods" en de daaruit voortgesproten eigenwaan van andersdenkenden te mogen vervolgen en verdoemen, staat het verlangen der Remonstranten „om zich meer en meer te oefenen tot de Godzaligheid."

En hoe ijverden zij, ondanks dat de kans op welslagen in den aanvang gering was, voor hunne heilige overtuiging! Zij hadden daarvoor alles over: hun leven,

hunne have, hun goed. Zij waren daarvan vervuld en met moed en met gepaste middelen beproefden zij haar ingang te doen vinden. Het was welverdiend dat zij in een tijd toen de verwezenlijking eener goede gedachte zooveel moeilijker te bereiken was dan nu, het beoogde doel nabij kwamen.

Verdient alzoo de houding der Remonstranten onze bewondering; wij voelen ons nog meer tot hen aangetrokken, wanneer wij bedenken, dat zij in dien kamp alleen stonden. De officieele geleerdheid dier dagen koos hunne zijde niet (slechts een zeer beperkt aantal wetenschappelijke mannen als Vossius en anderen maakten daarop eene uitzondering) en op de hulp der regenten viel aanvankelijk niet en sedert den dood van Prins Maurits maar een weinig meer te rekenen.

Toch ontvingen zij eenigen bijstand. Deze kwam van eene zijde, van waar men allerminst iets zoude hebben verwacht, maar waardoor zij misschien des te treffender was: van de dichters. Zonder beslist voor de Remonstranten partij te kiezen, deed de beoefening der kunst hun eene vrijzinnigheid begeeren, welke in de heerschende kerk niet werd gedoogd. Zij achtten het een plicht de verkeerdheden van den tijd aan de kaak te stellen en hunne gevoelens op allerlei wijzen te uiten. Dit maakte dat zij en hunne kunst bij de kerkelijken werden gehaat en dat deze tegen beiden op alle wijzen ijverden. Wederkeerig bracht die tegenstand den poëten aan de zijde van hen, die voor vrijheid en verdraagzaamheid streden, en alzoo met hen tegenover een gemeenschappelijken vijand.

Bladeren wij de letterkundige voortbrengselen dier dagen door, ten einde naar den aard dier hulp te vragen, dan valt ons oog onmiddellijk op een man, die volstaat voor allen: VONDEL. Zoo iemand, dan moet hij genoemd worden. Hij is de dichter der Remonstranten bij uitnemendheid. Van zijn zestigjarig dichterleven wijdde hij, voornamelijk in den tijd zijner volle kracht, een zeer belangrijk deel aan de verdediging hunner zaak. En dat met ernst. Niet alleen stelde hij de macht van zijn woord, maar ook zijne vrijheid ter hunner beschikking en had hij twistgeding en geldboete daarvoor over. Het behoeft daarom niet meer verdedigd te worden, wanneer wij verklaren het antwoord op de zooeven opgeworpen vraag bij hem alleen te willen zoeken.

De eerste sporen van VONDEL's afkeer van de heerschende kerkelijke partij nemen wij waar in 1622, twee jaar nadat hij èn tengevolge van de neerslachtigheid, waarin hij toen verkeerde, èn om zijn weerzin tegen de twisten in de Doopsgezinde gemeente, waartoe hij behoorde, het diakenschap bij de Waterlandschen had nedergelegd. Onverholen komt hij tegen haar op in het klinkdicht: „Op het metalen Pronck-beeld van ERASMUS":

Die onlanghs was van steen, nu glinstert van metael.
En soo de Nijd sich steurt aen dese pracht of prael,
Soo gietmen licht van goud den Rotterdamschen Heyligh.

En in de daarbij behoorende: „Gedachtenis van DESIDEER ERASMUS" verklaart hij met betrekking tot de kerkelijke ijveraars:

De redelijcksten soecken
Syn schaduw in syn boecken;
Waerop de harteknaeghster Haetennyd
Belachelijck haer stompe tanden slyt.

In het voorbijgaan zij opgemerkt dat de volgende karakteristiek van ERASMUS, in hetzelfde gedicht voorkomende, naar het mij toeschijnt, eene afschaduwing van Vondel zelf is en zijn toenmalig standpunt aanduidt:

Om pays is al syn bidden.
Voorsichtigh houd hy 't midden,
En staeooght op 't Apostolijck gestarnt,
Daer hier Charybd en ginder Scylle barnt.

In hetzelfde jaar zegt hij in een: „Lijck-dicht op 't overlijden van D. COENRADUS VORSTIUS," gewezen theologiae prof. te Leiden, als Remonstrantsch balling eenigen tijd vroeger te Tonningen in Holstein overleden:

Nu rust hy, die versmaed in ballingschap moest leven;
En bonsde van 't Altaer, den Af-god van Geneven,
Dien grouwel, die 't vergift schenct uit een goude kroes,
En 't lieflijck aenschyn Gods afschildert als de Droes;

en gaat hij voort op eene wijze, waaruit zijn niet gelooven aan de calvinistische leerstellingen en zijn afkeer van de bejegening door VORSTIUS ondervonden duidelijk blijkt.

Een jaar later wordt een nog scherper toon aange-

slagen in het klinkdicht: „Misbruick des kerckelijcken Bans." [1]) Vernietigend klinken den kerkelijken deze regels tegen, na het scherpe woord dat vooraf is gezegd:

Een oprecht harder weit met sorg syn lieve lammeren,
En hoedse voor den wolf, en sal sich hunner jammeren,
Een reukloos huureling misbruict den harder-staf,

En slaat en schopt en stoot des Heeren lieve kudden,
Verwaareloost syn wacht, in steede van beschudden:
Eens harders lieflijk is, eens huurlings harte-straf.

Met deze aanhalingen zijn alle op ons onderwerp betrekking hebbende kastijdingen uit VONDEL's eerste tijdperk als hekeldichter in herinnering gebracht. Tot den dag waarop de „Palamedes" verschijnt, waarmede dat deel in zijn geheel wordt afgesloten, openbaart hij zijn afkeer van de Calvinisten niet meer. Dit weinige is evenwel genoeg om hem te leeren kennen. Wij hebben hier te doen met zijn debuut op het gebied der satire. Die proef laat aan duidelijkheid niets te wenschen over. VONDEL uit zich slechts in algemeenen zin; hij spreekt tot en over iets wat op het geheele land betrekking heeft. Hij valt wel de overheerschende richting aan, maar geene andere beslist hij; hij heeft blijkbaar

[1]) De bijschriften op ARMINIUS, UYTENBOGAART en EPISCOPIUS worden hier niet in herinnering gebracht, omdat het jaar van hunne vervaardiging onzeker is. Vgl.: UNGER's Bibliographie van VONDEL's werken, bl. 203.

een goed hart voor de onderliggende partij, zonder persoonlijk zich bij hen aan te sluiten; zijn standpunt laat zich, gelijk van bevoegde zijde is opgemerkt [1]), aldus omschrijven: laat ons de Contra-Remonstranten ontvlieden, niet handelen als zij; maar tegen hen opstaan, hen weerspreken en hen straffen.

Geheel anders, rijker en uitgebreider, zoowel naar de stof als naar den vorm en den inhoud, is het tijdperk dat VONDEL na 1625 intreedt. Dan behandelt hij niet meer uitsluitend algemeenheden, maar daalt hij ook tot bijzondere personen en toestanden af; op deze wijze komt hij onder anderen ook de amsterdamsche troebelen nabij. Voor deze verandering bestond meer dan éen reden. Vooreerst ontwikkelde zich zijn genie gestadig, ten tweede bood de geschiedenis van Amsterdam ruimer stof tot hekelen aan, en ten derde waren de algemeene toestanden veranderd. Prins MAURITS was overleden en met diens dood hadden de verhoudingen een wijziging ondergaan. De kerkelijke twist nam sedert dien een ander karakter aan en daardoor werd ook de dichterlijke strijder op een andere kampplaats geroepen. VONDEL had bij het optreden van FREDERIK HENDRIK gehoopt op vrede en eendracht, gelijk uit zijn „Princelied," zijn „Begroetenis aen FREDERICK HENRICK" en uit een zijner bijschriften: „Op de beeldenis van vorst FREDERICK HENRICK" blijkt. Maar deze toestand liet zich wachten en de Remonstranten waren en bleven de verdrukten. Doch dit was evenwel sedert de vernieuwde orde van zaken gewonnen: men

1) Dr PENON.

durfde openlijker met zijne meening voor den dag komen, en, zij het dan ook naamloos, aan zijne verontwaardiging over de toestanden uiting geven. Zoo durfde ook VONDEL veelvuldiger van zich te laten hooren en verschenen in plano uitgaaf en ongeteekend die breede reeks van hekelingen, welke te zamen het tweede tijdperk uitmaken en zijne eigenlijke beteekenis op dit gebied bepalen.

Reeds in 1625 wordt de rij geopend met eenige gedichten op OLDENBARNEVELD. In het volgende jaar mengt hij zich in het gebeurde te Amsterdam op den beruchten Paaschmaandag. Het gebleken afschuwelijke gedrag van een Ds. SMOUT en het edele van een Ds. HANEKOP ontgaan aan zijn scherpen blik niet en zijn hart drijft hem er toe een zijner heerlijkste gedichten, zijn „Rommel-pot vant Hane-kot", neder te schrijven. Getrouw en waar wordt in dat stuk de geschiedenis van het gebeurde geschetst; geestig en fraai wordt het aan den naam van HANEKOP ontleende beeld uitgewerkt; helder schemeren overal de denk- en predikwijzen der kerkelijken door en, fijn gedacht, wordt de arme, geplaagde Koppen gesteld onder de hoede der torenwachters, de overheid der stad. VONDEL ontziet in dit gedicht niemand. Om iets te noemen: het drijven der amsterdamsche predikanten wordt door hem met het gedrag der Katholieke geestelijkheid van vroeger op één lijn gesteld, en ernstig gestemd vraagt hij dan ook aan het beeld van ST. PIETER, vóor het gasthuis geplaatst:

gasthuys Peter,

Soo ick vraech jou ouwe Haen,
Als hy siet dit geckspul aen,
Makent jonge Hanen beter,
Als het ouwe hock veur heen?
'k Wedt hij 't hooft schudt, en kraÿt

Zoo is het ook met personen. De oud-
REINIER PAUW, de aartsvijand der Remonst
geducht de striemen zijner satire gevoelen.
hij toe:

Reyntje betert oock jou wegen,
Of jy krijcht al mee een beurt,
Elck is op de schalck esteurt:
Vos, langt Coppen jouwen segen,
Dat hy weeran gae te boom,
En voor niements picken schroom.

Dat die beurt voor PAUW kwam, moest
later hooren in het: „Een niew Lietgen v
de Vos."

Gemaeckt om op de brug te zingen;
Al zouw'er Reintje uyt zijn vel om sprin

waar wij deze scherpe woorden lezen:

Jij Boeren neemt exempel,
En wachtge voor de Vos,
En sit hem op sijn tempel,
En jaecht de schalck in 't Bos.

De kerkelijke strijd in 1628, het gemor

meerderde bezetting en de verwikkelingen met den kapitein VLOOSWIJK, waaraan Ds. CLOPPENBURG ijverig had medegeholpen en waarvoor het advies der theologische faculteit te Leiden was gevraagd geworden, gaf VONDEL aanleiding tot zijn „De Boeren Categismus". Het was scherp, maar VONDEL's houding en denkwijze teekenend, gezegd als op deze vraag van den boer:

Sijn dan dees esels [1]) sonder reden?

de student antwoordt:

't Blijckt, als sy 't volck ontslaen van eeden,
Geswooren aen haer overheden.

en het gesprek aldus vervolgd wordt:

B. Dat dient als onkruyt wtgewiedt;
Ons salichmaecker leert dit niet,
Die 't volck gehoorsaemheyt gebiet.
Wie port haer aen tot sulcke rancken?
St. De boden van Synodes bancken.
B. 't Is tijt, die boeven af te dancken,
Sy grijpen na der Staeten staf.
Best maecktmer verckens-drijvers af.

En toen na het onderzoeken van die geschillen het vonnis werd geveld, werden Dr. KAREL LEENAARDSZ en JAN WILLEMSZ BOOGAARD, de klagers over het stadsbestuur, „de Haagloopers", veroordeeld. De eerste zag zich daardoor verheven tot een beroemdheid en bij de

[1]) De advies uitbrengende hoogleeraren.

predikanten tot een martelaar voor de goede zaak. Zijn portret, toen uitgegeven, gaf aan VONDEL een scherp gedicht in de pen: „Eer-dicht op 't beeldt van DOCT. KAREL LENERTSZ." De veroordeeling van BOOGAARD deed een niet minder hatelijk verschijnen: „Eer-dicht op 't vertreck van JAN WILLEMSZ BOGAERT."

In het volgende jaar (1630) verschenen belangrijke gedichten. VONDEL bewoog zich toen weder op algemeen gebied. Vooreerst in zijn „Roskam," aan HOOFT gericht. Hij spreekt den Muider drost aan; kort en bondig ontvouwt hij een gedachte en beklaagt hij zich over den tijd, waarin ieder van godsdienst spreekt en echter toch onrecht pleegt. Tegen de regenten is zijn strijd gericht; hun gedrag toetst hij aan dat van HOOFT's vader, volgens hem een model voor alle burgemeesters. Persoonlijke aanvallen komen er niet in voor; maar wel meen ik bij het lezen van deze regels:

Dies roemtmen hem voor wijs, die vinger op den mond leyd.
O kon ick oock die konst: maer wat op 's harten grond leyd
Dat weltme na de keel.

een spoor te vinden van hetgeen hem tot zijn hekelen heeft bewogen.

Van geheel anderen aard is de „Harpoen." Hierin bedient de dichter zich van een allegorie. Aan een denkbeeldigen heer LANDESLOT (de overheid des lands) schrijft hij over twee denkbeeldige predikanten: GODEFRIED EN WOLFAART, over het goede van den een en het kwade van den ander. Kennelijk heeft hij de ker-

kelijke toestand des vaderlands op het oog, gelijk uit den inhoud blijkt. Maar de eigenlijke kern van het gedicht gaat verloren door de niet goed volgehouden leenspreuk. Een enkele plaats treft intusschen:

Hoe wenschelijck sou 't sijn voor landen ende steden,
Indienmen nu 't geloof niet na spitsvondigheden,
Die luttel stichten, ging waerdeeren al te bot,
(Verkeertheyd is 't van 't minst te maecken 't hooghste lot).
Maer na 't et beleven: daer soo veel is aen gelegen,
Dat niemand, sonder dit, kan erven Christus segen.

Van weer geheel anderen aard is „MEDAELLIE voor de Gommariste kettermeester en inquisiteur te Dordrecht", een hatelijk gedicht, dat zelfs VONDEL's geestverwanten niet beviel. Doch de dichter moest zijn weerzin luchten en hij deed dit nog in eenige liederen, die evenwel buiten ons bestek liggen. Immers, te voren was de Remonstrantsche kerk te Amsterdam ingewijd geworden en deze belangrijke gebeurtenis had VONDEL zoo bezield dat hij eenige gedichten in het licht zond, waaraan wij thans onze aandacht moeten wijden.

III.

Met den bouw van een eigen bedehuis neemt de strijd van de Amsterdamsche Remonstranten nog niet voor goed een einde, maar verliest zij hare belangrijkheid. Zoo

gaat het ook met VONDEL en zijne dichten. Hij zet het hekelen nog langen tijd voort, maar dat is, althans voor de Remonstrantsche zaak, niet meer van gewicht. Daarom meen ik met alle bescheidenheid als mijn overtuiging te mogen uitspreken dat VONDEL zijn slotlied voor die kleine godsdienstige secte gezongen heeft op en ter eere van dien merkwaardigen 8sten September 1630.

Welgestemd is zijn speeltuig voor dat feest geweest. Niet minder dan drie gedichten heeft hij voor die gelegenheid in het licht gezonden. Een daarvan was onder een keurige prent, door BRUN gegraveerd, geplaatst. Het eerste, een plano uitgaaf, droeg den titel: „Op den Bou van den Christen tempel t'Amstelredam" en was naar den inhoud eene smeking. De schare, zoo zingt hij, die niemand veroordeelt, dan die werkelijk door Gods woord verklaard wordt onder de veroordeeling te liggen, verwierf ten leste deze veilige verzamelplaats. Bewaar, o Heer, de kooi der onnoozele lammeren en bescherm ook de overheid voor wrevel, opdat wij heilig en met een goed geweten u onbelet kunnen aanbidden en onzen wandel naar uwe geboden richten. Het gedichtje getuigt van VONDEL's fijn gevoel; het ademt een kinderlijken toon, die weldadig aandoet. Bij de eerste lezing is men geneigd den dichter voor meer dan een verdediger der Remonstranten te houden. Immers, in de zes eerste regels bezigt hij den derden naamval, maar te beginnen met regel acht gaat hij over tot den eersten, zonder dat zulks noodig zij. Ik durf evenwel op grond daarvan niet veronderstellen dat VONDEL tot de door hem verdedigde partij heeft behoord, zelfs on-

danks sommige zijner tijdgenooten beweren, dat hij tot hen gerekend werd, omdat degelijker bewijzen daarvoor, voor zoover mij bekend zijn, ontbreken. Zekerheidshalve houd ik daarom vast aan een overeenstemming van geest, die tusschen hem en de Remonstranten heeft bestaan, en werp ik twee vermoedens op: òf die eenstemmigheid heeft hem er toe gebracht zich te bedienen van deze spreekwijze, òf VONDEL heeft hier gesproken als burger van Amsterdam, die, wetende welke treurige gevolgen de kerkelijke twisten na zich sleepten, als het ware mede uit naam zijner medeburgers de bede slaakte om bescherming van de overheid, opdat aller rust verzekerd zoude zijn.

Het tweede gedicht, dat onder de prent van BRUN is geplaatst, brengt ons voor de zooeven opgeworpen vraag niet verder. „De Heyligheyd hing noyt in kostelycke stof," vangt hij aan, wie anders denkt is dom. Zij straalt in het heilig hart, en waar dat is, daar is God. Het bijgeloof wil de zinnen door uiterlijk vertoon streelen. Wie God dus buiten zijn hart sluit, laat den afgod daarbinnen. Deze gedachte spreekt hij uit in een acht-regelig versje. Het is een geloofsovertuiging die wij vernemen, op zich zelf beschouwd even bijtend voor Rome als voor Dordt en slechts bewijzend dat VONDEL een tamelijk verlichte opvatting was toegedaan. Toch is het dat, dunkt mij, niet alleen. Ik meen ook er uit af te leiden een prijsje voor de door hem verdedigde kerkelijke partij. Immers, aan dezen kon niet een zinstreeling met uiterlijk vertoon of het bezitten van een „tempel gansch van ... gout gesneden" verweten worden, maar wel kon men

met het oog op haar gedrag en hare vervolging getuigen van haar „heilig hart." Aldus opgevat mist het zijn scherpte niet en kan deze, behalve de reeds door Brandt [1]) opgegeven oorzaak, mede de reden zijn geweest, die den wethouders noopte de koperen plaat en de prenten in beslag te doen nemen.

Van geheel andere strekking dan de beide behandelde gedichten is het derde lied: „Inwijing van den Christen-Tempel".

Op, op, mijn' Sanggodin, schep adem, in de hoven:
De winter is voorbij: de wolcken sijn verstoven.
De sinnelijcke May weeft bloemen tot een' huyf,
En mengelt geur en kleur.

roept de dichter uit, en, ofschoon het in werkelijkheid zomer was, zijn deze woorden als beeldspraak gebezigd niet minder waar. De tijden van angst en zorg behoorden voor de kleine gemeente tot het verleden en de wolken, die den hemel van godsdienstvrijheid verduisterden, waren zoo niet verdwenen, dan toch verschoven. De dichter hoorde dan ook het lied van de kleine schare, die, gelijk de tortelduif bevreesd is voor de roofvogels, gesidderd had voor de aanvallen der kerkelijken en zich nauwelijks veilig had gewaand in hare afgelegen plaatsen van samenkomst. De listige oud-burgemeester Reinier Pauw, door Vondel als het „Het vosken" voorgesteld, had zijn toeleg om de Remonstranten tegen te

1) Vgl. Brandt, Leven van Vondel, ed. 1682, bl. 32.

werken zien mislukken en hij, die vroeger gewend was geweest een hoog woord te voeren, moest nu druipstaartend een goed heenkomen zoeken. En al waren de amsterdamsche predikanten afkeerig van den lauwer, die gevlochten werd, en vijanden van de dichters, op wier zangen zij ruw afgaven, daarom zoude het niet voegen dat poezy en geest op dit tempelfeest zwegen.

De geheele aanhef van het gedicht, die hiermede eindigt, is met bezieling geschreven. Het is een opwekking en een jubeltoon tevens. Het klinkt ons uit ieder woord tegen: de dichter had er behoefte aan zijn blijdschap te uiten over de totstandkoming van iets, waaraan men aanvankelijk niet had durven denken, en, ondeugend. hij lacht wat om de vervloekende predikanten, wier ijveren mislukte.

Op geheel anderen toon is hetgeen volgt, wat ik zoude willen noemen het eigenlijke lied, geschreven. In den stijl van het onderwerp, harmonisch samenstemmend met zijn gemoed en zijne geest en overeenkomstig de religieuse eischen zijns tijds, keert hij terug naar de bijbelsche geschiedenis. Hij doorloopt in het kort de lotgevallen van het joodsche volk sedert Mozes het leidde uit Egypte tot de opstanding van Jezus toe. Op een paar feiten valt daarbij voorbedachtelijk het helderste licht: den tempelbouw van koning Salomo, der Joden afvalligheid aan Jahveh, de komst van Jezus en, natuurlijk, diens verheerlijking. Heb ik dit goed ingezien en daarbij de beeldspraak wel gevat, dan wordt ons daarin de ontwikkeling van het Remonstrantisme, gelijk het zich door het geheele land openbaarde, geschetst. Het zij

mij vergund deze bewering te mogen toelichten. Wanneer de dichter ons verhaald heeft dat de tempel te Jerusalem is verrezen en de offeranden zijn aangenomen, besluit hij:

Dit bedehuys verknocht de Godheyd aen 't gebed:
De Godheyd wederom d' aenbidders, aen haer' wet.

Dit verhaal is, dunkt mij, een allegorische voorstelling van de vestiging der hervormde kerk.

Doch nauwelijks is deze gesticht, of de misbruiken sluipen in:

De reuckeloose Jood word op sijn voordeel stout,
En stoft op dat gesicht, en op 't gewyde goud,
Op Arons borstgesteent, op Sabatten, en feesten,
. . . .
De priester 't voorhoofd kreukt: weeft spreuken in sijn kleed,
Maer 't meest, gehoorsaemheyd weerspannigh hij vergeet.

Zoude niet in deze regels het karakter der vaderlandsche kerk met enkele trekken zijn aangegeven? Duidelijker vind ik dit in de volgende woorden gezegd, die tevens èn de geheele geschiedenis met enkele fiksche trekken afmalen, èn Vondel's grieven tegen het Calvinisme uiteenzetten.

Maer 't is vergeefs gepreeckt, geroepen en gekreten,
Gewaerschout en gedreyght door teeckens en Profeten:
De boosheyt kanckert in; sij heelt door Smout nocht salf.
Men knielt, voor valsche Goôn; men huppelt, om het kalf.

De dolle scheursucht valt aen 't rijten en verwarren:
Men soekt aen Baäl troost, aen 't noodlot van de starren:
Men smoockt voor Astarot: men offert kinders op,
Ja, 't suygeling, ten brand, aen Molocks gruwelpop:
Men schend sijn' handen aen Gods boden en gesanten:
Men steenigt, vangt en spant, die deugd en waerheyd planten:
Rechtvaerdigheyd gheschopt, moet kroppen haer verdriet:
De rechter 't vonnis velt, ghelijck 't de vorst ghebied.
De sonden klimmen hoogh, ...

Was het wonder dat den Calvinisten deze van heilige verontwaardiging getuigende woorden werden toegeslingerd?:

O reuckeloos geslaght, die, met uw' guycheltroni,
Meent God te paeyen, door een' blooteceremoni:
Wat stof ghy, op uw' kerck, met Cherubins bemaelt?
Der heemlen hemel self Gods grootheyd niet bepaelt:
Sijn' voetschabel is d' aerd: de hemel is sijn setel.
Wat slaghtghe schaep, en koey, en kalvers, soo vermetel?
Hy drinckt geen bockenbloed: sijn almaght alles schept;
Wat op het aerdrijck weyd, wat in de lucht sich rept.
Het lust sijn' Majesteyt in tempels nocht in troonen,
Maer in een buyghsaem hart te waeren en te woonen.
Hij roept: besnijdenis nocht voorhuyd geld voor my,
Indienmen hart en sin niet breydel en besnij.

Eindelijk, nadat Israël gedurende eeuwen gebukt was geweest onder de straf, die uit den afgodendienst moest voortvloeien, verscheen Jezus. Hij:

Verruckt, door yver Gods, besocht sijn heylighdom:

Versteurde 't duyvekoor: stiet wisselbancken om,
En dreef de beesten wt, en riep: men maeck mijn' stede
Tot moort- nocht gruwelkuyl; maer wijdse den gebede.
Wee, Schriftgeleerden, wee, geveynsde Farisëen,
Ontsien door meesterschap, vermomt met lange kleên;
Op muggesiften graegh, en op 't kameelverslinden:
Voorsitters aen den disch: dwaelstarren voor de blinden.
Ghy reyst om Zee en land, en woelt, en wroet, en leert:
En broed een duyvels kind, van elck, dien ghy verkeert:
Ghy pronckt, in 't voorgestoelt, en dart den hemel sluyten,
Voor andren menschen, en blijft self verstockt daer buyten.
Ghy bout de graven der profeten, wt uw' schat,
En jaeght Godvruchtigheyd, wt haet, van stad tot stad:
En steeckt met klauwen, die van verschen neerslagh leken,
De torts aen, die uw' burgh en tempel aen sal steecken."

Deze regels laten ook weder niets aan duidelijkheid te wenschen over. Het nieuwe licht is ontstoken: in Israël door JEZUS, eeuwen later door ARMINIUS op zijn gebied. En gelijk de tempelreiniging een van de onvergankelijkste daden is geweest, die de groote man uit Nazareth heeft verricht, zoo behoort de vernieuwing der geloofsleer op hare wijze tot het schoonste dat door den zeventiendeeeuwschen godgeleerde is tot stand gebracht. Zoomin als de daad van JEZUS en zijne prediking den Farizeën en Schriftgeleerden welbehagelijk kon zijn, zoomin achtten de Calvinisten de nieuwe, steeds meer en meer ingang vindende arminiaansche leer een gelukkig verschijnsel. Zij trachtten haar met verwensching en vervolging van de belijders en eindelijk bij sinodaal besluit te bezweren. Aan de herinnering van die gebeurtenissen worden eenige

verzen gewijd. Daarna gaat de dichter over tot de verheerlijking van het Christendom:

De Christen nu verlicht, door 's Evangelijs klaerheyd,
De Godheyd overal aenbid, in geest en waerheyd.
De schaduw wijckt de son Het heylighe is ghesteurt:
Wiens voorhang al voorheen was midden doorgescheurt,

hetgeen hij laat volgens door een troostwoord:

Schep moed, belade siel, de gramschap Gods word koel:
En vol betrouwens, kruyp voor dien genadestoel.

eene geruststelling:

Swijght . . . .
Synoden, en Rabbijns: in nood en kerckgeschillen,
Blijft Christus 's menschen troost, die niemands recht verkort.

en ten slotte een opwekking:

Waeck op dan, Burgery van 't nieu Jerusalem:
Gehoorsaem 't woord des soons, vereert door 's vaders stem :
Aenbid hem, die u, door sijn' salving kan verstercken:
Vergaep u niet te seer, aen prael van sichtbre kercken.

Hiermede is wat ik zooeven noemde het eigenlijke lied uit. Bezigde de dichter hierin beeldspraak, wier beteekenis niet onduidelijk is, nu spreekt hij weder onomwonden. Men behoeft niet te raden van wien verhaald wordt, wanneer hij voortgaat:

De Christelijcke schaer, door Goddelijck bevel,
Aen onderlingen plicht verbonden evenwel,
Heeft, na gelegentheyd van vrye of slaefsche tijden,
Ghepooght des Heeren naem eenstemmigh te belijden:

En ook niet te vragen hoezeer hij hen genegen is:

O redelijcke dienst, wie weygert aen te bidden,
Daer Jesus, als een' duyf, van boven daelt, in 't midden:
Dan die van God veraerd,

. . . .

Wat oprecht Christen sou dien segen willen derven,
Om boeten, ballingschap, om rasphuis, en om sterven?

Deze regels vormen den overgang naar het einde van het gedicht, eene dankzegging:

Den goeden God sy lof, en Amstels wijsen Raed:
Dat den verdruckten nu dees tempel open staet:

en eene bede behelzende, die ik ten slotte laat volgen:

Bewaeck, o Jakobs God, bewaeck dit bedehuys:
Wilt, met uw' vleuglen, dees' vergadering bedecken,
En op haer suchten een' Nassauschen Heyland wecken:
Die op sijn' schouders tors de poort van Loevesteyn,
En omvoer, in triomf, dien norssen kasteleyn:
Op datwe u loven, en gedrooght van alle traenen,
De maghten eeren, als geloovige onderdaenen:
Die door Godsaligheyd, en vryheyd van 't gemoed,
Dit aerdsche rijck versmaen, op hoop van 't eeuwigh goed.

Men bespeurt het: in de slotregels komt weder dien plotselingen overgang van naamval voor, welke wij in het eerste lied aantroffen. Hier is het evenwel duidelijker. VONDEL heeft gesproken als burger en niet als geloofs- of partijgenoot der Remonstranten. Daarom belet mij niets te denken dat hetzelfde ook in het eerste gedicht het geval zal zijn, en van mijne beide hiervoren opgeworpen vermoedens het laatste het ware wezen.

IV.

De prent van Brun, reeds met een enkel woord genoemd, geeft ons eene afbeelding te aanschouwen van het in- en uitwendige van den tempel, door de Remonstranten ten laatste verworven. Het gezicht is genomen uit een der tuinen, ten zuiden van het gebouw. De muur, waartegen thans de predikstoel en het orgel zijn geplaatst, is nog niet voltooid en door deze opening wordt ons een onbelemmerd gezicht op het inwendige van de kerk gegeven. Op de plek, waar de beschouwer wordt verondersteld zich te bevinden, zijn de bouwlieden bezig met meten, timmeren en metselen. Overigens is alles gereed. De zitplaatsen zijn dan ook aangebracht; de predikstoel en de lichtkroonen bevinden zich reeds ter bestemder plaatsen en eenige bezoekers nemen alles in oogenschouw. Boven het gebouw, ter linker en ter rechter zijde, zijn twee zwevende engelen geteekend, waarvan de eerste een geopend boek, den Bijbel?, op een der bladzijden waarvan men het alziend oog bespeurt, en de tweede, met vreugde uitdrukkend handgebaar, de vrijheidshoed vasthoudt. Onder de prent staat in het Hollandsch, Latijn en Fransch het gedicht van Vondel gedrukt.

Wij hebben hier met een gelegenheidsprent te doen en tevens, gelijk ik reeds aanmerkte, met een scherp stuk. Dat zegt ons hare waarde. Werd zij door den wethouders uit hoofde van de voorstelling, die evenwel niets hatelijks bevat, en het onschuldige opschrift draagt: „Templvm christianvm Amsterdami”, in beslag genomen en tengevolge daarvan vermaard; zij verdient

niet minder geroemd te worden om de kunstwaarde en de wijze, waarop zij is uitgevoerd. Het was een kloeke en lofwaardige daad van ABRAHAM DE WEES, VONDEL'S uitgever, om op deze wijze tweederlei kunst tot verheerlijking van een onderwerp te laten wedijveren, en het getuigde voor zijn ondernemingsgeest dat hij die uitgaaf op een schaal durfde te wagen, die genoegzaam bewijst dat hij hetgeen door de kunst werd gezegd ook over de grenzen bekend wilde hebben.

Onwillekeurig komen wij er toe om, voor zooverre dit bij twee verschillende kunstuitingen mogelijk kan zijn, een vergelijking van den een met den ander te maken. Gelijk de prent ons aantrekt door de levendigheid van de voorstelling, de juistheid van teekening (al zien wij kleine onvolkomenheden niet over het oog) en het allegorische van het geheel, zoo bekoren ons niet minder VONDEL'S verzen op de Remonstrantsche zaak betrekking hebbende door dezelfde eigenschappen. Heeft BRUN met zorg zijn prent bewerkt; VONDEL deed desgelijks met zijne gedichten. Lasterdichten noemde een onbekend schrijver in de vorige eeuw in eene hoogst partijdige geschiedenis der Remonstranten [1]) VONDEL'S gedichten, en hij heeft nooit dommer den dichter kunnen miskennen dan met dat woord. Om te lasteren was het VONDEL niet te doen. Ware dit het geval geweest dan zoude zijn werk reeds der vergetel-

[1]) Men vergunne mij den ellenlangen titel verkort neder te schrijven: Beknopte geschiedenis van de Remonstranten en Contra Remonstranten tot 1772. Onder de zinspreuk Pro Aris & Focis. Te Amsterdam, bij J. KOK, boekverkooper. 1773. Vgl. Dl. I boek VIII bl. 113.

heid zijn prijs gegeven en geen waarde meer voor ons bezitten, en hij allerminst der Remonstranten verdediger hebben kunnen wezen.

En dat was hij in den ruimsten zin van het woord. Nevens hetgeen hem als kunstenaar tegen de predikanten moest innemen, was het zijn afschuw van hunne bloedige triomfen, die hem noopte zich bij de verdrukten aan te sluiten en dezen te verdedigen. Omdat de Gomaristen hun zwakkere tegenpartij bloedig vervolgden, was het VONDEL een behoefte die sterkere aanmatigenden te tuchtigen. Hij gehoorzaamde daarbij aan zijn rechtvaardigheidsgevoel en aan den inspraak van zijn hart, gelijk wij in de „Roskam" hebben opgemerkt. Zijn edele ziel, die het ware, het schoone en het goede liefhad, toornde tegen alles wat daarmede streed; het te verdedigen was zijn leven. Nevens dat drijven was der Calvinisten leer hem een gruwel. Zijn godsdienstig gemoed kwam in opstand tegen haar, die het menschelijk hart doet versteenen en alle geloof ten doode voert. Wij zagen reeds hoe hij in den aanvang, zelfs vóor hij begon te zinspelen, zich tegen haar verzette. En wat toen een begin was, werd gestadig herhaald en later, na het behandeld wordend tijdperk, in „Decretuum horribile," voor goed en afdoende gezegd.

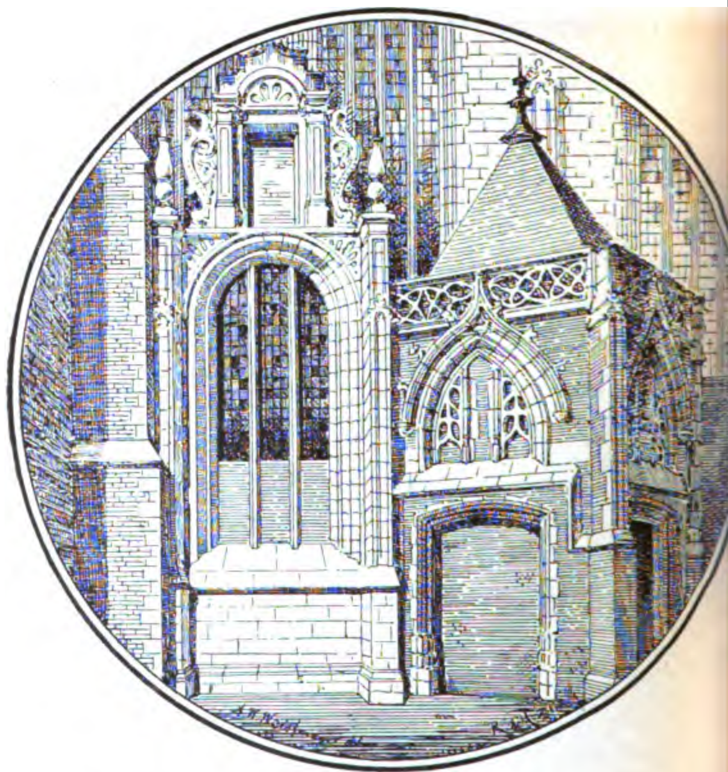
En met dat alles vereenigde zich een weerzin tegen sommige personen. Zijn prikkelbaar gestel kon hem tegen die lieden in het vuur brengen op een wijze, die hem veel leed heeft berokkend, maar ook aan den anderen kant hem veel schoons heeft doen schrijven. De

slachtoffers zijner spot werden voor goed onmogelijk gemaakt; zelfs, toen tengevolge van de bekende antwoorden op de vraag van: d' Amsterdamsche Akademie aen alle poeten en dichters, enz. VONDEL met CATS aan het kibbelen geraakte, gaf hij wel is waar een repliek beneden zijn talent op het afschuwelijk gerijmel (om het liever niet erger te noemen) van „den dierbaren vader CATS," maar die ten minste nog eenigszins van geest getuigde en althans haar doel niet miste.

Ziedaar, in het kort, naar mijn bescheiden meening de oorzaak waarom VONDEL partij koos voor de Remonstranten; ziedaar de sleutel tot zijne hekeldichten, en de waarde zijner verdediging!

Heb ik hierin gelijk, dan moet mij deze bekentenis nog van het hart: wel had tien jaar later de Katholieke Kerk het recht om zich te verheugen dat het haar eindelijk gelukt was dien machtigen geest te leeren buigen voor hare ceremoniën en altaren; en wel was het een raadselachtige daad van een man, zoo zelfstandig boven zijne tijdgenooten verheven. Moge daarom te eeniger tijd een grondige studie verschijnen, waaruit wij afdoende leeren wat wij voor dien overgang moeten koesteren. Die daad en Vondel's persoonlijkheid is zulk een onderzoek waard.

Amst., 11 Augs. 1889.

HET NOORDER PORTAAL VAN DE OUDE KERK.
(Facsimile eener penteekening.)

IETS OVER DE BOUWGESCHIEDENIS DER OUDE KERK.

DOOR

A. W. WEISSMAN.

een stad heeft zooveel pennen in beweging gebracht om haar te beschrijven als Amsterdam. Reeds in het begin der zeventiende eeuw zag een uitvoerig werk over die koopstad het licht en sedert volgden de uitgaven elkander op. Hoeveel belangrijks deze werken ook over de gebouwen der stad bevatten, zij laten toch meestal den ernstigen onderzoeker onbevredigd, daar het maar al te zeer blijkt, dat de verschillende schrijvers elkander copieerden, en, daar zij geene deskundigen waren, verzuimden, de bouwwerken zelven te raadplegen. De steenen spreken ook hun taal; men moet die taal echter machtig zijn, om te verstaan, wat zij ons te vertellen hebben.

Wij zullen hier, wat de Oude kerk betreft, pogen, door beschouwing van het bouwwerk zelf, eenig licht omtrent de bouwgeschiedenis van dezen oudsten Amsterdamschen tempel te ontsteken.

Omtrent de stichting van het gebouw verkeert men in het onzekere. Uit de aanwezige bescheiden meent men te mogen opmaken, dat de kerk reeds vóór 1334 bestond en dat zij op 15 en 16 September 1306 gewijd is. [1]) Zeker is het, dat van het bouwwerk, in de documenten bedoeld, op het oogenblik niets meer aanwezig is. De meening van EYCK TOT ZUYLICHEM [2]), dat de zuilen van schip en koor uit het laatst der dertiende eeuw afkomstig zouden zijn, zal door geen deskundige gedeeld worden. De oudste kapiteelen, die men vindt, komen voor aan de zuilen ter N. W. zijde van den middenbeuk; zij hebben vormen, die in het laatst der veertiende eeuw in zwang waren. De overige zuilen zijn uit de vijftiende en zestiende eeuw en vertoonen de eigenaardige bladvormen, aan de laatste periode der Gothiek eigen. Het is dus zeker, dat het bestaande gebouw niet vóór 1400 begonnen is, hetwelk echter niet uitsluit, dat er vóór dien tijd reeds een andere, kleinere kerk bestaan heeft. Onwaarschijnlijk achten wij het niet, dat die oudere kerk de plaats innam van het tegenwoordig koor, en eerst afgebroken is, nadat het schip der nieuwe kerk voltooid was. Juist aan de zuilen van het koor toch vindt men de vormen van den allerlaatsten tijd der Gothiek. Slechts door opgravingen zou hieromtrent echter zekerheid kunnen verkregen worden.

---

[1]) TER GOUW, Geschiedenis van Amsterdam, 1879. Dl. 1. pag. 219.

[2]) EYCK TOT ZUYLICHEM, Berigten van het Hist. G.n. Dl. 2. 1e stuk. pag. 107.

Omstreeks het laatst der vijftiende eeuw schijnt de kerk genoegzaam voltooid geweest te zijn, al ging men toen voort met het aanbouwen van kapellen. [3]) De kerk bestond toen uit drie beuken van gelijke breedte en gelijke hoogte, door ronde pijlers gescheiden en door houten gewelven, ter hoogte van die, welke thans nog in de zijbeuken aanwezig zijn, gedekt. Het koor eindigde in een halven tienhoek, doch bezat geen omgang. Een transept, terzelfder hoogte als de beuken der kerk, was aanwezig. [4]) De gedaante der kerk kwam dus overeen met die der St. Nicolaaskerk te Monnikendam. Ook een toren prijkte, evenals daar, aan de westzijde van den middenbeuk. Deze toren had echter nog geenzins de hoogte van den tegenwoordigen.

In het laatst der vijftiende eeuw werden, ter zijde van de westelijke zijbeuken, kapellen aangelegd. De eerste zijkapel aan de noordzijde was de Hamburgerkapel. TER GOUW meent, dat deze al vóór het midden der veertiende eeuw gesticht zou zijn; wij vinden echter geen reden, om een zoo vroegen stichtingstijd aan te nemen, en de bouwtrant geeft ons zekerheid, dat deze kapel, evenals die der schippers en der weitkoopers, welke daaraan grenzen, omstreeks 1500 gebouwd zijn, zooals ook de opgave van den Anonymus achter PONTANUS luidt.

Aan de zuidzijde van het schip werden toen ook drie kapellen gemaakt; als het jaar der stichting van de

---

[3]) TER GOUW, Geschiedenis van Amsterdam. Dl. 5 pg. 140.

[4]) 20 Januari 1450 werd door PIETER GIJSBRECHTZ. in het Noorder transept een altaar gesticht.

middenste wordt 1497 opgegeven, wat met den stijl wel overeenkomt. Twee kapiteelen met Renaissance ornament zijn vermoedelijk van een latere restauratie afkomstig.

Het schijnt, dat men in den aanvang der zestiende eeuw de kerk niet fraai genoeg vond. De inmiddels bijna voltooide St. Catharinakerk aan den Dam, die als basiliek, dus met een hoogen middenbeuk en lage zijbeuken gebouwd was, schijnt den naijver der parochianen aan de oude zijde te hebben opgewekt, waarom zij besloten ook den middenbeuk hunner kerk te verhoogen. De geringe afmetingen der zuilen tusschen de beuken maakte dit nog al lastig; door het aanbrengen van zware houten dwarsbalken met schoren kwam men deze moeielijkheid echter te boven. De verhooging strekte zich aanvankelijk alleen uit over het westelijk deel der kerk, gelijk men op de kaart van Cornelis Antonisz., in 1536 geschilderd en in 1544 als houtsnede uitgegeven, kan zien. Men neemt daar tevens waar, op hoe weinig fraaie wijze het verhoogde middenschip tegen den toren aansloot. Deze misstand heeft zeker aanleiding gegeven, dat men er aanstonds op bedacht was, den toren te verhoogen. Reeds in 1549 werd voor dit doel gecollecteerd, doch het duurde tot 1564 eer men den bestaanden toren afbrak, om hem door den tegenwoordigen te vervangen.

Op de kaart van Anthonisz. zien wij verder een kooromgang, die ook vermoedelijk in den aanvang der zestiende eeuw gemaakt is, al weder, naar het schijnt, omdat de Nieuwekerk aan den Dam er een bezat. Dat deze kooromgang aanvankelijk niet in het plan gelegen heeft

blijkt uit de onbeholpen wijze, waarop hij tegen de zijbeuken van het koor aansluit. Het aanleggen daarvan heeft ook ten gevolge gehad, dat de kade ten oosten der kerk ongeveer de helft harer breedte moest missen en het gebouw dus aan de O. Z. Voorburgwal buiten de rooilijn kwam te staan.

Van 1553 tot 1555 werden aan de oostzijde der kerk belangrijke veranderingen gemaakt. Niet slechts werden toen aan de N. O. zijde twee kapellen gesticht, doch ook het koor werd op dezelfde hoogte als het schip gebracht. De Renaissance was toen reeds de heerschende stijl, en de bouwmeesters hebben zich bij de detailleering, dan ook daarvan bediend, hoewel zij, wat de hoofdvormen betreft, aan den Gothischen stijl getrouw bleven. Zoo ziet men b. v. aan de steunbeeren geniën met een vaas, en is ook aan de kapiteelen der pijlers op hoogst eigenaardige wijze van verschillende Renaissance motieven partij getrokken. De fijne en fraaie details zouden zeker verdienen van de dikke laag witkalk, waardoor zij schier onherkenbaar worden gemaakt, bevrijd te worden. De oostelijke pijlers van het kruis der kerk zijn, blijkens hun details, toen tevens vernieuwd, denkelijk omdat de vroegere er niet op berekend waren, een groote last te dragen.

Waarschijnlijk heeft men bedoeld, later ook het transept te verhoogen; de woelige tijden na 1566 hebben echter verhinderd, aan dit voornemen uitvoering te geven, zoodat thans de aansluitng van het lage transept aan den hoogen middenbeuk op zeer primitieve wijze plaats vindt.

Verschillende aanbouwingen waren inmiddels aan de

kerk geschied. Voor de kapel, westelijk van het zuider transept gelegen, was een portaal aangelegd, met een klein vertrek, „de IJzeren kapel", daarboven. TER GOUW deelt mede, dat dit bouwerk „kort nadat Amsterdam bemuurd was" gesticht zoude zijn. Hij plaatst het tijdstip der stichting echter te vroeg; immers, in de architectuur komen reeds enkele Renaissance motieven voor, wat op den tijd van omstreeks 1530 wijst. Daarenboven vertoont de borstwering de wapenschilden van KAREL V, gedekt door de keizerlijke kroon. Waar dus in 1498 gesproken wordt van handschriften „boven in de Oude kerck," of in 1508 van dergelijke „in Sint Nicolaas kercke," moeten wij denken aan een andere plaats, dan de IJzeren kapel,

De tegenwoordige kerkmeesterskamer, aan de westzijde van het hiervoor genoemd portaal gelegen, bestond reeds in den aanvang der zeventiende eeuw. Wanneer zij gesticht is, kan niet met zekerheid bepaald worden; naar den stijl te oordeelen moet de bouw in het laatst der zestiende eeuw hebben plaats gevonden. In de achttiende eeuw is zij op fraaie wijze in Rococostijl betimmerd.

Wij kunnen het kunstloos woonhuis, dat, in de vorige eeuw, westwaards van dit vertrek op wansmakelijke wijs tegen de kerk werd aangebouwd, onbesproken laten, en gaan dus over tot de behandeling van de doopkapel. aan de westzijde van den zuidelijken zijbeuk gebouwd.

De fijne Laat-gothische vormen, die deze kapel vertoont, wijzen, voor den stichtingstijd, op het begin der zestiende eeuw. Daar hier geen enkel Renaissance bijmengsel voorkomt, zouden wij geneigd zijn, aan te nemen, dat

deze kapel vóór 1520 voltooid was. Het kan echter ook zijn, dat dit jaartal te vroeg genomen is, daar het ook later niet aan bouwmeesters ontbrak, die van den nieuwe bouwtrant, in het zuiden ontstaan, niets weten wilden.

Aan de noordzijde der kerk, ten westen van het transept, werd even als aan de zuidzijde, een portaal gebouwd. Dit portaal is, naar den stijl te oordeelen, die rijke Flamboyantvormen vertoont, in de eerste jaren der zestiende eeuw gemaakt. Oostwaards van dit portaal is tegen het transept een kapel gebouwd, die als het ware de pendant van de ijzeren kapel met het daaronder gelegen vertrek vormt. De gevel van deze kapel is een der eerste pogingen, die de Nederlandsche bouwmeesters uit den aanvang der zestiende eeuw gedaan hebben, om de Renaissance toe te passen. Men ziet duidelijk, dat de ontwerper zich nog niet geheel van de Gothische traditie kon losmaken. Het karakter van het bladwerk der ornamenten is nog vrij wel Gothisch, doch de pilasters zijn reeds naar de Korinthische gevolgd, en een schelpvormige versiering, aan den Franschen stijl van die dagen ontleend, bekroont het geheel. Jammer is het dat op dit bouwwerk geen jaartal staat; op de kaart van Cornelis Anthonisz komt het voor, zoodat het in 1536 reeds bestond. Een schets van het Noorderportaal met het daar aangrenzend vertrek is aan dit opstel toegevoegd.

Nog kort vóór Amsterdam de Staatsche zijde koos, werd de Oude kerk met een kapel vermeerderd. Zij staat aan de N. O. zijde der kerk en prijkt met een fraai gebeeldhouwden gevelsteen, welke het jaartal 1571

draagt. Eenvoudige, doch sierlijke Renaissance vormen zijn hier toegepast.

Voor wij de veranderingen, welke de kerk sedert 1578 onderging, bespreken, moge hier een enkel woord omtrent de gebezigde bouwstoffen een plaats vinden. Over het algemeen is van gebakken steen gebruik gemaakt; slechts voor de omlijstingen der vensters en voor de sieraden is gehouwen steen gebezigd. Voor een goed deel is de gehouwen steen tufsteen; wellicht was deze van de afgebroken oudere kerk afkomstig, daar de middeleeuwsche bouwmeesters, door de gebrekkige middelen van vervoer, zeer zuinig op hunne bouwstoffen waren. Tufsteen vindt men o. a. aan de gevels van twee der zuidelijke kapellen, en op de afdekkingen der steunbeeren van het koor. De slechte hoedanigheid van dezen steen is oorzaak dat de hogels en kruisbloemen, die, blijkens zeventiende eeuwsche afbeeldingen de lijsten, welke de topgevels en de steunbeeren afdekten, versierden, tegenwoordig geheel vergaan zijn. Ook de lijsten zelf schijnen hier en daar zoozeer beschadigd te zijn geweest, dat men ze, waarschijnlijk in de vorige eeuw, door zeer prozaische rollagen van gebakken steen of houten lijsten heeft vervangen. Voor enkele ornamenten. b. v. de nissen in de gevels der kapellen en transepten is hardsteen gebezigd; deze zijn dan ook wel bewaard. Ook de steen gebruikt aan het zuider en noorderportaal, de kerkmeesterskamer, en de N. O. kapel en de Z. W. kapel is harder dan tufsteen; de verf waardoor hij bedekt is, maakt het echter onmogelijk, na te gaan of het hardsteen, dan wel Bremersteen is.

Zooals dit in het laaatst der vijftiende en het begin der zestiende eeuw gebruikelijk was wordt de gebakken steen overal door banden van gehouwen steen, op regelmatige afstanden geplaatst, afgewisseld.

In 1578 onderging de kerk vele veranderingen; veel, wat aan den Katholieken godsdienst herinnerde, werd verwijderd, doch niet alles. Zoo werden de geschilderde glazen gespaard, die zich in de Lieve Vrouwekapel, het hooge koor en de kooromgang bevonden. Die van den kooromgang schijnen, evenals de twee grootste, welke men thans nog ziet, in twee deelen gescheiden, geweest te zijn. In het bovendeel der glazen zag men het paaschmaal, de kruisiging, de opstanding, Jonas met de walvisch, en meer dergelijke tafereelen. In het benedendeel prijkten „veel graven en gravinnen, wapens en eenige santen en santinnen," zooals COMMELIN zich uitdrukt. Toen, sedert 1759, de vroegere venstertraceeringen door de leelijke welke men thans ziet, vervangen werden, werden de drie glazen in de Lieve Vrouwekapel, trots de talrijke Katholieke symbolen, waarvan zij voorzien zijn, waard geacht, gerestaureerd te worden; de overige werden echter weggenomenen en door gewoon glas vervangen.

Ook de koorbanken, met hunne vrij profane snijwerken, bleven behouden, alsmede de koorafsluiting, die echter in de zeventiende en achttiende eeuw nogal veranderd werd, zoodat men thans, van het oorspronkelijke werk, niets ziet, dan een viertal stijlen aan de oostzijde en de koperen afsluiting aan de westzijde. De opschriftborden, met een herinnering aan de onoverwinnelijke vloot, zijn

in 1588 gemaakt, en ook bij de vertimmerin
gebleven. Het koorhek, aan de westzijde
is in 1682 vervaardigd, ter vervanging van
begin der zestiende eeuw gemaakt was, waa
ren vullingen en de opschriften in de frieze
gen aan de omkeer van 1578, ontleend zi

De andere Roomsch Katholieke symbo
behield, waren de heiligenbeeldjes, die onde
zijn aangebracht. Wellicht zaten zij te h
stoot te geven. Deze beeldjes, thans helaa
witsellagen bedekt, zijn interessant, omd
schillende wijze van bewerking, tijdens d
onder de Renaissance gebruikelijk, duideli
Ook de kolonnetten, waarop zij geplaatst zi
veel fantasie blijk.

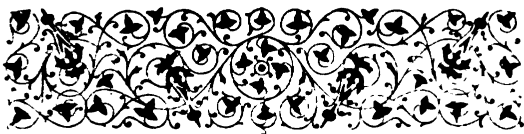
Onder hetgeen in 1578 gespaard werd,
wapenbord van keizer KAREL V, aan ee
van de Lieve Vrouwe kapel opgehangen, g
den. Op de achterzijde van dit schild stond
opschrift, vermeldende, dat op 21 en 22
deze kerk de uitvaart van den keizer gevie
neer dit schild verdwenen is, konden wij ni

De tegenwoordige predikstoel is in 1642 gen
enkele deelen eener vroegere predikstoel, o.
hek, gebruikt werden. Zij wordt thans, even
meubilair der kerk, door een laag eikenhou
De banken zijn deels in het laatst der ze
deels in 1642 vervaardigd. Het orgel, in 1
togenbosch gemaakt en met deuren versie
MAARTEN VAN HEEMSKERK beschilderd ware

1724, toen het door het tegenwoordige ver-
rerd. Het instrument, dat men thans nog
beste orgels van Nederland rangschikt, is met
sorneerd en rust op een witmarmeren galerij.
ne orgel aan de Noordzijde schijnt reeds vóór
taan te hebben. In 1663 kreeg het zijne tegen-
gedaante en werden de deuren door CORNELIS
schilderd. Thans zijn de pijpen er echter uit-
.
illende zeehelden vonden in de kerk een rust-
n werden door een monument geëerd. JACOB VAN
ERK ligt in den noordelijken zijbeuk van het koor.
lenkteeken, tegen een pijler geplaatst, is in 1607,
ijnlijnlijk door HENDRIK DE KEYSER, gemaakt. De
die, blijkens oude afbeeldingen, de onderste
nde draperie versierde, is thans niet meer aan-
wanneer hij verdween is ons niet bekend. Het
ent van CORNELIS JANZ. in den zuidelijken zijbeuk
t koor is in 1633 gemaakt en een navolging van
YSER's schepping. Niet ver van dit monument
zerk, welke het graf van de schilder PIETER AERTSEN
GE PIER dekt. De monumenten, door VERHULST in
en 1674 voor VAN DER ZAAN en ISAAC SWEERS
eld, zijn tegen den westelijken muur der kerk
tst; zoo wat compositie als uitvoering betreft, zijn
r fraai. Hetzelfde kan men niet zeggen van het
kteeken in 1666 door A. DE WITT voor VAN DER HULST
cht; de engelen en genien zijn hier zeer onbeholpen.
k bewerkt is de wit marmeren afsluiting, die
LIS DE GRAEFF in 1648 voor de voormalige Doop-

kapel deed plaatsen. Het is een werk van QUELLIJN.

Eindelijk moeten wij nog den toren bespreken. Zijn benedendeel tot aan den eersten omgang vertoont niet meer de gedaante, die het in 1566 had. In 1738 is het van buiten geheel van nieuw metselwerk voorzien, terwijl toen ook nieuwe omlijstingen van gehouwen steen voor deur- vensteropeningen en galmgaten gemaakt zijn. Blijkens zeventiende-eeuwsche afbeeldingen bestond het benedendeel van den toren oorspronkelijk uit metselwerk, door banden van witten steen afgewisseld; deze banden zijn in 1738 verdwenen. Boven een der vensters ziet men den oorspronkelijken inscriptiesteen van den toren, met het jaartal der stichting; daarnaast is de tijd der verbouwing aangegeven. Het torentje boven het kruis, dat sterk naar het Oosten helt, is in 1555, tegelijk toen het koor verhoogd werd, op de kerk geplaatst.

KLEIN-MÜNCHEN IN AMSTERDAM.

DOOR

FERD. WIERDELS.

(fragmenten van een novelle)

. . . .

Nog niet zoo heel lang is het geleden, — het zal een vijftien jaren zijn — dat de halve Liters, spottend met alle Hollandsch bier, waarvoor zij hun deksels niet zouden openen, in Amsterdam hun macht zijn komen uitoefenen. Door lieve dochters van Germanje geleid, hebben zij voor hun Duitschen inhoud met kracht en ijver den weg gezocht naar de magen van zoo veel mogelijk Amsterdammers, en zij zochten met succès.

Van de Sint Olofs-kapel tot den Vijgendam werden al lang haast huis aan huis dorstigen gelaafd of rooklustigen tevreden gesteld, heele dagen, vooral heele avonden.

De Warmoesstraat was lang reeds de wijk voor die luxe-artikelen. Krasnapolski had ook al stap na stap zich een geweldig terrein weten te vermeesteren. En, een dood enkele uitgezonderd, werden nu door den wil

van barbaarsche buitenlandsche bierkoningen, de laatste partikuliere woninkjes, slachterijen en schoenwinkels opgeruimd om er, met de volle diepte van het huis, lange en dunne bierkneipen van te maken. Eenige weinige zijn ook verspreid, onder andere, over Damrak, Kalverstraat, Rokin, Rembrandtplein, maar „het begin" van de Warmoesstraat is de biermarkt geworden, klein-München, „Brau" naast „Brau," de voorname wijk over het manlijk uitgaand Amsterdam.

. . . .

Zeer vele huizen in het Oude Amsterdam hebben een binnenplaatsje, dat dikwijls met een „lantaarn" overdekt, het voorhuis met een achterhuis vereenigt. Zoo'n lantaarnkamer is dan gewoonlijk ingericht voor keukentje. Wat bij het bouwen niet in de breedte gezocht werd, werd gevonden in de diepte.

Bij voorkeur worden zulke diepe huizen uitgekozen, als er weer een nieuwe bierkneip moet worden gebouwd. Gelijkvloers met de straat, breekt men dan alle tusschenmuur en tusschenschot zooveel mogelijk weg en over de volle diepte van het huis wordt één zaal ingericht. Die zaal krijgt den vorm van een doosje voor dominosteenen.

Waar vroeger het binnenplaatsje of de lantaarnkamer geweest is, dringt nu over dag het hemellicht zich met moeite door matglas heen, en daar geschiedt 's avonds de ventilatie.

Langs de wanden van die bierstulpen zijn de rijen tafeltjes en stoelen geplaatst, met een doorgang in het midden, en meest alle zijn die wanden met dekoratie-

werk versierd. Een nabootsing van donkerbruinen steen met zwarte voegen heeft de bedoeling het denkbeeld van een kelder op te wekken. Veelkleurige tafereelen, stadsgezichten, bergpartijen en meer zulk moois zijn met onderschrift, en met vensterkozijnen er om heen, geschilderd als uitkijk uit een raam. In andere kneipen zijn tegels geïmiteerd op papier met vervaarlijke voorstellingen van jagers, schoenmakers, monnikken, keldermeiden kroezen en vaten. En tusschen al die tafareelen hangen bas-reliefs van biscuit of papier maché, gebronsd of verzilverd, oleographiën met blikken geel gekoperde randen, of een enkel oud familie-portret in olieverf met zwarte lijst. Dikwijls zijn aardige Duitsche versjes, die tot drinken noodigen, met kwistig penseel op de wanden aangebracht [1]).

Al wordt dagelijks de losse stof door vrouwenhand en mannenarm verwijderd, toch is alles natuurlijk schmutzig van toon. Een dikke sigarenrook en de gaswalm, die daar, vooral in den avond, hun bedervenden arbeid verrichten, hebben het plafond en de bovenste gedeelten van de wanden met een donkerbruinige vette groezeligheid bevuild.

Frissche nieuwheid zou trouwens nergens zoo schade doen als hier, en alleen de dametjes, die in de bierhuizen bedienen, mogen en moeten frisch zijn. Zij zijn het ook voor een groot gedeelte en nieuw zijn ze maar al te vaak. Het is van de meesten der kasteleins de gewoonte, voortdurend verandering te brengen in dat personeel, zooals Carré niet den heelen winter één equilibrist avond

---

[1]) Zie hierachter op bladzij 118 eenige van die versjes afgedrukt.

aan avond voor zijn geëerde begunstigers kan vertoonen. Zoodra de meisjes één vriend of meer hebben verworven, die wat dikwijls en wat veel de geliefde roepen naar hun plaats heen, dan mag de bediening daaronder niet lijden. Meedogenloos wordt aan zoo'n meisje, niet op zes weken of een maand maar terstond, „die Stelle gekündigt". En meermalen is hiervoor geen andere reden te vinden dan de knorrige bui van een kastelein of het toevallig feit, dat een meisje, dat mooier is of vroolijker schijnt, dat dus „voor de zaak" beter geschikt is, zich heeft aangemeld.

Want waarlijk in den stand der kellerinnen is nog weer heel wat standsverschil, zooals het niet minder te zien is in de inrichting der bierhuizen zelf.

Bij het bouwen allereerst is van het eene bierhuis meer werk gemaakt dan van het ander. Een enkel is bepaald weelderig behandeld. Linoleum-vloerzeil, eikenhouten betimmering, een Schwarzwaldter kachel, boven de hooge lambrizeering zwaar dof behang, waartegen harnassen, knodsen, hellebaarden, koperen schalen hangen, alle van gedekoreerd en vermetaald papier maché. Op rekken en breede konsoles staan porseleinen borden en schotels (waaronder ook echte) tusschen een menigte kostbare bierpullen, glazen en kannen verspreid. Dat alles geeft aan die alt-Deutsche Wein-und-Bierstube iets deftigs, wat andere konkurreerende missen. Toch heeft die chique aan de gezelligheid niet te kort gedaan, al is tegelijk zoo'n hoogere verfijning volgens de opinie der bezoekers, — voor zooveel dit blijkt uit hun opkomst —, volstrekt niet noodzakelijk.

Na deze allereerste in rang zijn er nog vele klassen van Amsterdamsche bierhuizen, ook van zeer nette, aan te wijzen.

Men zou bij zoo'n klassifikatie te letten hebben op de plaats, waar het huis staat, op het uiterlijke van het gebouw, op den voorgevel, meer nog op de inwendige inrichting, op het bier, dat er gedronken wordt, op de menage, op den kapitein en op heel de equipage, op het soort vrouwelijke bedienden, en als maatstaf kan ook worden aangenomen de prijs, die gevraagd wordt voor het bier.

Waar alles Duitsch is, kastelein, kellnerinnen, bier, waar de halve Liter in aarden pullen of in bedekselde glazen wordt afgestaan voor twintig cents, daar zetelt de aristokratie der Amsterdamsche bierdrinkerij.

Gegoede burgerij zou men kunnen noemen die kring, waar de kastelein Duitscher is met eene Hollandsche echtgenoote of omgekeerd, waar altijd of dikwijls de kellnerinnen niet anders dan Hollandsch spreken en waar het Duitsche bier gedronken wordt uit glazen zonder deksels, die voor hun inhoud maar vijftien cents pretendeeren.

De eerste van deze beide nettere standen heeft nooit „Vergunning", en zou die ook niet willen hebben. De tweede heeft ook niet het recht sterken drank te verkoopen in het klein, maar neemt weleens het air aan, alsof men daar op het verkrijgen van zulk recht gesteld zou wezen. Bij beide kategoriën wordt het bier getapt, versch van het vat, dat, als het wordt leeggedronken, voor ieders oog zijn geduldig bestaan voert.

Naast deze leeft de burgerstand, die meest op het

Damrak woont of wat „verder op" in de Warmoesstraat Bier van de Amstel, van Heineken of van Deli. twaalf cents per glas. Duitschland is er in 't geheel niet vertegenwoordigd, of zeer zwakjes in de persoon alleen van een enkele verdwaalde, reeds Hollandsch sprekende kellnerin of van een kastelein, wiens Duitschheid alleen merkbaar is aan het accent, waarmee hij Hollandsch spreekt, Hollandsch dat hij leerde in de Nederlandsche koloniën. Mannelijke bediening wisselt af met vrouwelijke. Vrouwelijke is eigenlijk zoo goed als uitzondering, komt nergens zoo weinig voor als onder deze kringen, en dit mag wel als bewijs worden aangenomen, dat de kloeke lui, die hier komen, meer het bier zoeken dan de verveling ontloopen, dat die bouwopzichters, stuurlui, kapiteins, — zeehelden van de hoogere orde — genoeg hebben aan den omgang met elkaar. En daaruit valt weder te verklaren, dat de meisjes, die hier worden aangetroffen, soms zeer lief zijn en jong en mooi en toch zeer „fatsoenlijk". Het feit, dat zij tegen ieder de lieve vriendin moet spelen, èn tot eigen voordeel èn volgens voorschrift van den patroon of de patrones. — die vloek van het vak brengt ook hen gewoonlijk tot onoprechtheid zonder einde. Menige jonge of oudere bezoeker met een jong hart speelt daar de rol van Mari Trompé in het klein, wanneer hij zich waarlijk verbeeldde, dat Anna of Emma meende, wat zij zei. Maar die bedriegerijtjes zijn de truc, zooals er in den handel immers ook zoovele gespeeld worden.

Voor de dorstlijdenden van dezen kring is overal „Vergunning" gegeven. Schiedam verdient er menigen gulden.

De geringe stand eindelijk verkoopt het bier voor minder dan tien cents, maar is meer gediend van grogjes, die worden geoffreerd. Daar wil men weer uitsluitend van vrouwelijke bediening weten. Zelfs kent men er dikwijls niet eens een manlijken kastelein. Terwijl hier weinig Duitsch wordt gesproken, kan men zich er des te meer oefenen in de Fransche, de Engelsche en in de Deensche taal. De meeste dezer holen liggen nog wat verder Noord-Oostelijk dan de Warmoesstraat, ook om de Oude Kerk heen, veel in het kwartier de Nes, een paar aan de stille zijde van het Damrak, en aan de Prins Hendrik-kade.

Een geheel afzonderlijke stand, die met de hoogere bier-maatschappij niet in aanraking komt dan door een uiting van pas opgewelde nieuwsgierigheid, waaraan die hoogere maatschappij eens even toegeeft, een kategorie welke telkens voor eenige dagen allerlei kringen tot zich trekt maar daarom kwijnt door onbeslistheid en onpartijdigheid, is de klasse der gekostumeerde dienaren in verkleede zaaltjes.

Musquetiers en musquetières hebben vergeefs getracht de heeren te lokken. De pogingen van „echte Wiener Wasscher-Mädchen”, — die wel zoo echt Hollandsch waren als er ooit in een minder kleurig, kantig en vleeschvertoonend kostuum een Hollandsche waschvrouw bestaan heeft, — die pogingen waren al even vruchteloos. Een „Bagno” heeft bestaan, akelig kerkerhol met kluisters en ringen en bouten, en ijzeren traliewerk, waar het „entrez condamnés!” den bezoekers aan den ingang werd toegeroepen; die gevangenis waar men voortdurend aan

al het kwaad van zijn geweten herinnerd werd, waar galeislaven, met negergezichten zelfs, geketend een zwaren kogel aan den voet, zich voortsleepten om te bedienen, de pakhuiskelder, dien men niet verlaten mocht zoo niet een telegram waarbij gratie verleend werd „den schuldige" was overhandigd, dat „Bagno" was zóó nog niet verschrikkelijk genoeg. Onze nationale driekleur werd niet te goed geacht om voor de poort van zooveel onnationaals en akelig-leelijks te wapperen.

Later hebben er duivelen rondgeloopen in denzelfden muffen, lagen kelder, duivels, serpenten in menschelijke gedaante, manlijke, vrouwelijke meer, in rood en zwart fluweel door trikot afgewisseld, mooi rood trikot, roode armen, horens op het kapsel der duivelinnen, en daar waren er bij met waarlijk vreeselijke tronies. De wanden had men met vlammen beschilderd, en afschuwelijke helbewoners lagen in roode, gele en zwarte verf te krimpen, hun blauwe aangezichten terugtrekkend voor de groene drietands en harpoenenvan meesmuilende diantres. Men hoorde er bijna de afgrijselijke kreten. In dat „Inferno" sprak men de lievelingstaal van Renan, de taal welke deze oude heer zoo graag na zijn dood zou onderhouden. Deze droevige spotternij met wat velen eerbiedwekkend is vond spoedig haar welverdiend tragisch einde.

„De zwarte poes" gaf eenige vrouwelijke schoonheden te zien in zwart laken gekleed met korte zwartlakensche manspantalons, zwarte kousen en lage schoenen, hooggesloten vest, goren kanten kraag en officiëelen Dámas-jas. Die jeugdige schoonen wisten blijkbaar niet, dat een

lange witte staartpruik evengoed als gewoon hoofdhaar dagelijks minstens éénmaal een kappersbehandeling moet ondergaan, om tamelijk toonbaar te wezen. Op de wanden waren prachtige crayon-teekeningen „aangebracht" door een waar virtucos, bittere plagerijen met tramplannen, beurskwesties, met Boulanger en met etc. Omdat daar dus zooveel heerlijks te genieten viel, kon het bier er gerust „niet te drinken" wezen.

De „Grot van Kalypso", verder, is „de nieuwste Grieksche excentriciteit der 19de eeuw" volgens het annonce-transparent, dat in de voornaamste straten wordt rondgedragen door een snelvoetige, die overigens weinig Grieksch heeft. Zoo worden de geleerden uitgenoodigd te doen als Ulyxes. Er hangen aan de zoldering heel wat lapjes, breede en smalle, lange en korte, die in een puntigheid uitloopen en geverfd zijn op de manier van een zeebra of een kaaiman en daarmee grot-dekoratie voorstellen. De wanden zijn in dezelfde afwisseling van bruin, grijs, geel en zwart besmeerd, en hier en daar ziet men door openingen in de grot aan beide zijden de caerulische zee. Twee Kalypso's, wier moeders bepaald nog in deze eeuw zijn geboren, dragen roode rokken met zwart boordsel, zuiver-Grieksch, zwarte taille met goud gemonteerd, zeer doorschijnende witachtige kant over onderhals en boven-rug en over boven-armen. Zij praten Fransch en begrijpen niet al te juist, welke plaats „la vierge Kalypso" bekleedt in de histoire contemporaine. of zij den Apostel Petrus met een schelvisch het oor heeft afgehouwen bij het beleg van Haarlem, of dat zij na Cleopatra, den uitvinder van de Jakoba-kannetjes, in een

duel te hebben gedood, gestorven is aan de epidemische Kirke-varkensziekte. Genoeg is het te weten, dat de plek, waarheen deze nieuwe grot van Kalypso uit Antwerpen is overgebracht, dat dit hedendaagsche Amsterdamsche eiland Ogygia niet de ware plaats schijnt te wezen, waarheen de tegenwoordige Ulyxessen worden gedreven, misschien uit vrees daar zeven jaren achtereen bij die Kalypso's en hun piano te worden opgesloten.

„De Edellieden, groote Fransche nouveauteit, kellnerinnen in costuum uit den tijd van Louis XV" hebben ten minste die Homerische vrouwen al weer verdreven. Eikenhouten behangselpapier, een enkel Caesar-harnas, schaarsche Japansche kopjes en schoteltjes aan den wand, een viertal dames in roode en groene zijde, in in tijgervel, met geel-leêren kaplaarzen, en loshangend haar, een echte Zeedijker bediende in bal-masqué-riddercostuum, hedendaagsche Simplexlampen, en een ondragelijke petroleumgeur zouden den armen Louis XV al even vreemd en onbehagelijk doen opkijken als den meest humanen Negentiende-eeuwer.

En waarlijk al die excercitiën op het slappe koord der menschelijke nieuwsgierigheid zijn niet in staat aan de aantrekkende kracht van het gezellig gewone afbreuk te doen. Al die franje is goed om ... neen, niet eens goed genoeg om éénen keer te worden gezien.

Hoevele standen er nu behalve deze gekostumeerde en de andere, welke ik heb aangegeven, nog wel zouden te onderscheiden zijn, is niet na te gaan. Het standsverschil is, vooral in de overgangen, hier even moeilijk te zien als overal elders. Zelfs het voornaamste ken

teeken, dat een instrument zou kunnen zijn bij deze onderzoeking, faalt voortdurend. De soort der bezoekers, degenen die in den eenen of in den anderen bierkring leven, is tusschen den hoogsten en den laagsten stand natuurlijk gescheiden, en die scheiding is scherp. Wie in den regel maar vijf cent te verteren heeft, wordt nooit stamgast bij Pschorr, en zoo heeft iedere klasse van lafende bron een eigen kategorie van lafeniszoekenden. Maar de een dwaalt vaak naar het verblijf van den ander, om een kellnerinnetje of om andere doode en levende redenen. Een fijn onderscheid, dat weinig uitzondering toelaat, is tusschen de soort der bezoekers al heel moeilijk te maken.

. . . .

De gewone koffiehuizen trouwens, waar vóór etenstijd zoovelen samenkomen, oneindig veel meer nog de ordinaire café-chantants, hebben in den avond door de konkurrentie met de bierhuizen veel van hun vertier en daardoor van hun aantrekkelijkheid verloren. en die gewone café-chantants vooral konden maar weinig aantrekkelijks missen.

Omdat het in de Duitsche bierhuizen zoo huiselijk is ingericht, omdat groote zalen met hooge plafonds, met bloemen en planten, met spiegels en verguldsel, met mozaiktegels en kristallen kroonen voor dagelijksch gebruik een te onheimisch voorkomen hebben, vooral wanneer er weinig publiek aanwezig is, daarom trekken de kneipen 's avonds alle heeren, die zonder dames uit zijn, en in den regel ook alleen des avonds.

Vijftigers zitten bij vijftigers, veertigers bij veertigers,

jongelui bij jongelui. Negentig percent van de bezoekers is natuurlijk ongetrouwd.

Wie geregeld ergens verschijnen, krijgen hun stamglas, hebben hun stamtafel, die tegen een bepaald uur voor hen wordt vrijgehouden. Er wordt gedomineerd soms ook kaartgespeeld, het meest wordt er gezellig gepraat. Er wordt ernstig gesproken over den toestand van Europa. Boulanger wordt er aangevallen en verdedigd, de wuftheid der Franschen wordt er bespot. Ook Nederlandsche politieke gesprekken worden gehouden door radikale en niet-radikale kopstukken. Wellicht is de kandidatuur van meer dan één gekozen of gevallen kandidaat in de bierkneipen het eerst gesteld. De bevoegdheid van sommige kunstrechters wordt in twijfel getrokken of hemelhoog verheven. De Nieuwere Nederlandsche Literatuur wordt er geproduceerd, en wordt er ook over den hekel gehaald. Men maakt er studie van sonetten-lezen. Men speelt die daar met de stembanden zooals men een muziekstuk speelt met de snaren van de viool. De een, die niet geoefend is, lacht om dat spel en om de kompositie, want hij kan niet vioolspelen. Een ander haalt de schoonste toonen uit zijn stemorgaan, elke nieuwe kompositie, elk pas gebeeldhouwd sonnet, opnieuw instudeerend, om in de kneip een uitvoering te geven Studenten voeren er onder elkander het hooge woord, dat later weer klinkt op vergadering van Corps of van Kroeg. Ook hùn politiek wordt er behandeld. Zij brengen er de prettigste uren door, en vermijden hun sociëteit om de omgeving van een bierhuis.

Het is er een rumoer van een volle huiskamer.

En toch wordt bij die groote verscheidenheid van bezoekers maar weinig van twisten gehoord, omdat ieder de gemoedelijkheid indrinkt met het Münchener bier. Zij, wier stemming luidruchtigheid wil, wie de opperste geschiktheid om zich aan iedereen te vertoonen verloren hebben, zoeken, als het op hun vreugdeklok al zeer laat is geworden, niet meer het bier. Dat heeft dan een bijzonderen bijsmaak gekregen. Tooneeltjes, zooals er in de Nes en zijrivieren wel eens worden afgespeeld, hebben de rustige bierdrinkers nog maar zelden gezien of gehoord.

Zij kunnen, uren achtereen, den eenen halven Liter na den anderen, kalm, ongestoord blijven zitten waar zij zich eenmaal hebben neergezet. En velen doen dat. Anderen trekken van Löwenbrau, naar Schützen-Lisl, van „den Schütz" naar Bavaria, van Bavaria naar Barmen. In op één na het laatste station gebruiken zij hun sober koud souper, wat leverworst, ham, eieren of haring. Zij besluiten hun lafenis met een „Schnitt", met een royalen halven Halve-Liter.

Tot die rondtrekkenden, die hun lijst van bezoeken telkens wijzigen, had ook de student VAN BEECK vele jaren behoord. Op rieten stoelen zat hij even graag als op lederen zittingen of op houten bankjes, aan stevige eikenhouten tafels, op fijngesneden eikenhouten stoelen zoowel als bij de meer zeldzame marmeren tafelbladen of de withouten van eenvoudiger bierwoning. Hij en zijn vrienden gevoelden zich, avond aan avond, zoo gemakkelijk thuis in de gezellige biergrotten met die prettige omgeving.

. . . .

Hevige sigarenwalm, gashitte, bierlucht, de meest onfrissche atmosfeer zou hen nooit op de gedachte gebracht hebben, zich te verwijderen. Als zij hun komediestuk hadden gezien, of hadden gewerkt of op andere wijze zich, den avond door, hadden vermaakt, en zij waren een uurtje vóór middernacht naar klein-München getrokken, dan verlieten zij dat stadje gewoonlijk niet vroeger dan het oogenblik, dat door de politie bepaald is als het allerlaatste. Wanneer zij reeds in het vroeg van den avond daar waren aangeland, kostte dit hun menig uur. Herinneringen, verhalen, opsnijderij, vroolijke gesprekken, soms ernstige ook, diepzinnige, wier onderwerpen bij de vijf minuten wijsgeeriger werden, — deden hen somtijds rennen door den avond heen, aan welks politie-einde zij zich den besteeden tijd niet eens betreurden.

. . . .

. . . .

En kellnerinnen had VAN BEECK zeer velen gekend. Hij behoorde tot degenen, die begrijpen, dat die meisjes hun vak niet voor hun genoegen gekozen hebben. Hij behandelde hen altijd met vriendelijkheid. Zoo'n enkele, die hem voorkwam bij de moeilijkheden, welke voor haar aan haar betrekking verbonden zijn, zich toch bijzonder net te gedragen, ondervond van hem meer dan gewone vriendschap. Maar ook de anderen, al waren ze hem onverschillig, hoorden van hem nooit een grof woord.

In de gesprekken, die door velen zoo gaarne met gemakkelijke achterdocht gehouden worden over de

loszinnigheid dier vrouwelijke bierbedienden, verdedigde hij dien stand altijd zooveel hem mogelijk was, ofschoon het gedrag van enkelen het hem wel eens moeilijk maakte. Hij nam in elk geval gaarne den strijd op, als de een veroordeeld werd om de andere, als partikuliere gevallen werden gegeneraliseerd.

„Wij hebben die meisjes niet anders te beschouwen dan als hetgeen zij voor ons zijn. Zij dragen ons bier aan, zij doen dat vlug, zij zijn vriendelijk. Meer hebben wij niet te weten. Wat zij in hun vrijen tijd doen, gaat ons niet aan. Als wij van één zeker weten, dat zij dien tijd niet behoorlijk doorbrengt, dan moet er een eerlooze geweest zijn, die overgebracht heeft wat niet alleen zijn geheim was, maar ook dat van een ander, voor wie de goede naam meer waarde heeft dan voor hem. Hij moest het succès, dat wij hem gelooven, niet eens behalen. En als wij het niet zeker weten, gissen wij, en gis liever goed dan kwaad! Wat voordeel geeft het, kwaad te meenen? Dan nog, al weten wij van tachtig menschen, dat zij zwak zijn, dat geeft ons het recht niet te verklaren, dat de een-en-tachtigste ook wel zoo zal wezen. Wij hebben van meisjes, die zich toch niet uitgeven voor „loszinnig", niet anders te gelooven dan dat zij het niet zijn."

. . . .

Toch moest hij in zijn algemeene appreciatie van de kellnerinnen aan zijn bestrijders wel eens meer toegeven dan hem aangenaam was. Hij was wel eens te optimistisch, ten minste in de appreciatie, die hij hardop zeî.

Een belangrijk deel toch van de ongeveer honderd jonge dames, die geregeld avond aan avond in Amsterdam bier ronddragen, beduidt op het gebied, dat men gewoonlijk zedelijk noemt, juist niet zoo heel veel.

De meesten zijn al niet zulke onschuldige wichtjes meer, als zij hier in het land komen, of in elk geval, ook de Hollandsche, als zij die loopbaan beginnen. En die nog onschuldig zijn, moeten wel beenen hebben van honderd paardebeenenkracht-sterkte om de weelde te dragen, die hun weelde is.

Zij sloven, werken hard, loopen op een drafje van 's avonds acht tot half twee. Vóór achten wandelen zij, als ze dagdienst hebben, wat langzamer, maar stáán toch bijna voortdurend. 's Morgens, om half negen al, moeten zij, òm den dag, glazen poetsen, buffet reinigen, en zoo meer. Voor hun rust krijgen zij een paar middagen in de week vrij.

Dan zitten zij boven op hun slaapkamertje, dat voor woonkamer al zeer ongeschikt is. Zij naaien wat, breien wat, haken wat, maar vervelen zich. Niet zelden brengen zij zulke middagen slapende door.

Er zijn dan altijd jongelui, die — uit medelijden — die lieve meisjes verzoeken wat met hen te gaan wandelen, en, als zij dat dan doen, zij maken eens een paar uitstapjes in of in de omgeving van Amsterdam, en beiden hebben veel schik, dan komt er een konditie in het spel, die niet nobel is, maar toch daarom nog niet zeldzaam, en in vele gevallen wordt aan die konditie voldaan.

Eerbied voor de vrouw wordt tegenover de kellnerin-

nen maar weinig in acht genomen. Daar zijn geregelde bezoekers, – en die zijn waarlijk het meest wijs en het gemakkelijkst te bedienen ook –, die twee vriendelijke woorden zeggen en verder nooit met hun bediendetjes iets willen te maken hebben. Dezen zijn dikwijls nog de royaalsten ook, zeker de besten. Maar er komen ook heeren van het soort, dat alleen omdat ze wat ouder geworden zijn, zich niet dikwijls meer den naam hooren geven, welke op hen van toepassing is, maar die toch echte kwâjongens gebleven zijn. Die beschouwen de kellnerinnen als speelgoed, dat voor hen gekocht is.

Zij zijn eens vriendelijk, wanneer hun dat belieft, al bevalt het ook haar niet. Dan spelen zij er mee. Een andere maal laten zij het liggen voor evenveel. Soms echter zijn er ook, die vermaak scheppen in ruwheid tegenover hun speelgoed, in het breken, verknoeien daarvan. Zij beleedigen die meisjes door grofheid, door dubbelzinnige toespelingen, alsof bij degene, die om haar betrekking daarnaar luistert, zoo zonder twijfel, even weinig gevoel van eer bestaat als bij hem, die spreekt.

En, wanneer eens een enkel jongmensch, bij wien het gemoed krachtiger werkt dan hetgeen wijsheid genoemd wordt, voor zoo'n „Kindchen," — soms uit medelijden omdat hij haar interesante maar zeer droevige geschiedenis kent –, uneigennützlich in de bres springt, haar verdedigt met zijn woorden, haar bescherming op zich nemen wil, haar belangstellende raadgevende vriend wordt, dan zijn er onder zijn *vrienden*, die hem iederen dag weten te zeggen, dat zij evenzoo is als de

rest, dat zij hem bedriegt, dat zij zijn bescherming niet verdient, dat ze allen dezelfden zijn. Wanneer hij eens een enkel geschenkje heeft medegebracht, dan wordt hij dagen lang bespot om die dwaasheid. Het wordt geparodiëerd door zijne vrienden. Men lacht om hem, men vertelt in zijne tegenwoordigheid van zijn domheid aan anderen, want degene, voor wie hij sympathie gevoelt is immers toch maar een kellnerin. En die schepseltjes, die zoo'n enkelen beschermer nog niet kunnen behouden omdat het hem bitter gemaakt wordt, juist elk oogenblik wanneer hij zijn vriendin ontmoet, die meisjes staan zoo alleen, in den strijd, dien zij strijden moeten te midden van zooveel jongelui.

Daar zijn zeer hübsche Leute bij, zeer knappe mooie jongens, ook zeer aardige vriendelijke mannekens. Die dames hebben op dit jeu du bal, waar zij vragen, zoo'n ruime keus. Zij zijn graag een beetje trotsch, omdat zij einen Schatz haben. Als zij tegen anderen dan tòch vriendelijk zijn, is die vriendelijkheid een prijsje meer waard. Zij willen niet afsteken bij hun medezusteren. Ze hebben ook wel graag een geschenkje van tijd tot tijd, en de zekerheid altijd met een bloem te zullen gesierd worden, zoodra er een Israëlietische of Christelijk bloemen-kind of -jongen of -vent verschijnt, is óók niet te versmaden. Bovendien weten zij, dat hun Schatz daar, in hun Geschäft dikwijls komen zal, zijn vrienden zal medebrengen, veel bier zal drinken, wat voor den Wirth en voor haar tegenover den Wirth voordeelig is en ook niet onvoordeelig voor het fooien-taschje. En dit is hun eenige bron van

inkomsten, na kost en inwoning, die hun voor hun arbeid gegeven worden door den kastelein.

Zoo'n meisje heeft dan een Schatz. In het allergunstigste geval, als zij nog vrij oorspronkelijk is, houdt zij al gauw veel van hem. Wie zich zoo alleen voelt op de wereld, wie niemand heeft te beminnen, geeft spoedig haar hart. De jongen gaat met haar uit, maar mag dan niet in het publiek gezien worden.

Hij durft het eigenlijk niet goed, en zij doet het liever ook niet. Zij vinden elkaar hier of daar, op een afgesproken plaats. Zij zoeken samen schaduwplekjes, en vinden die.

Eenige maanden gaat het goed. Zij had wel eens een oogenblikje hoop gehad, dat er nog kans zou komen op een Ehe-Bund in het eind, want dat zou zij graag willen, maar nu begint zij al duidelijker te begrijpen, dat die gedachte een groote vergissing geweest is.

Als hun verhouding dan langer of korter geduurd heeft, gaat het den Schatz „eindelijk vervelen". Hij heeft ook een ander meisje gezien. Gretchen heeft spijt, verdriet, berouw ook wel. Zij is dien eersten dag van de scheiding niet goed geluimd, maar moet toch weer bier rondbrengen den ganschen avond. De vice-Schatz, die haar ook al langen tijd kent, en dien zij ook wel lijden mag, is zeer vriendelijk, als altijd. Zij beklaagt zich in het honderd, zij wil niet zeggen, waarom ze zoo korzelig is. Hij troost haar. Een paar dagen later, als de Schatz van weleer toch heusch niet terugkomt, vertelt zij uitvoerig van den twist. De vice-Schatz van weleer toont zich erg boos op zoo'n bedrieger, praat ridderlijke

taal, zij weet ook wel, dat er meer dan één aardige jongen op de wereld is, en nummer twee wordt tot nummer één verheven. Waar zoo de liefde viel, smolt liefde ziel met ziel en hart met hart. Het lieve leventje begint weer op nieuw en zoo zal het nog wel eens voorkomen.

Aan die kindertjes van Germanje, die hier in een moeitevolle betrekking, in zoo gevaarlijke omgeving, alleen staan, met nog betrekkelijk veel vrijheid, kan veel vergeven worden, vooral wanneer de eerste Schatz-geschiedenis al reeds is voorgevallen in hun vaderland, en nog een tweede misschien ook.

En bijkans alle kellnerinnen in de Bierhuizen van den eersten rang, zijn Duitsche meisjes, de meesten uit Westfalen of de Rijnprovincie. Het moeten wel zeer ongunstige familie- of andere omstandigheden zijn, die haar het vaderland doen verlaten voor zulk een betrekking, want zonder dat er een geschiedenis is voorafgegaan, kan toch niet alleen verlangen naar geld haar het vooruitzicht van zooveel onaangenaams doen vergeten.

De Hollandsche meisjes, die den tweeden rang bedienen, en als „uitzondering, als „noodhulp" soms korten tijd ook den eersten, zijn door eigen aanschouwing al lichter tot deze positie in de maatschappij neergestapt, en, hoewel daaronder, zelfs in een Warmoesstraatsch koffiehuis voor zeekapteins, stuurlui en machinisten, wel flinke meisjes voorkomen, hoewel er enkelen zijn, zeer anständig van gedrag en van manieren, staan zij toch over het algemeen, vooral in het laatste, in savoir-vivre ver achter bij hun Duitsche collega's-konkurrenten. Zij

zijn grover in woorden en doen, luider in vroolijkheid, vrijpostiger, veel meer ongepast. De meesten van hen kennen niets hoflijks. En die ongemanierdheid is gewoonlijk nog veel ongemanierder bij de lagere standen, en ook veelal bij die der gekostumeerden. Het epitheton Hollandsch mag bij kaas en bij haring bijvoorbeeld een aanbeveling wezen, bij kellnerinnen klinkt het heel anders.

Onder al de Hollandsche treft men niet aan, wat bij de Duitsche produktjes een enkele maal het geval is, een meisje, dat door opvoeding zeer beschaafd is, maar door bijzonder familie-ongeluk, buiten haar schuld, tot een nederiger positie is gedaald welke zij in haar vaderstad niet wil bekleeden, zulk een als Frits van Beeck pas gevonden had.

. . . .

Op bladz. 99 beloof ik eenige „tot drinken noodende versjes" te zullen geven. Ziet hier enkele, zoo hier en daar verspreid:

Trinken lernt der Mensch zuerst,
Viel später lernt er Essen,
D'rum soll er als ein guter Christ
Das Trinken nicht vergessen.

Kommt herein,
Hier ist 's gut sein
Zu Bier und Wein.

Froh beim Bier,
Das lieben wir.

Tiefen Trunk und tiefe Rede
Soll man achten alle Beêde.

Trinke,
oder greif zur Klinke.

Schon Doctor Luther spricht:
Wasser thut 's wahrlich nicht.

Grüss Gott, tritt ein,
Bring Glück herein.

Sing und trinke alle Zeit,
So wird dir nie das Leben Leid.

Drückt dich ein Kummer,
Quält dich ein Schmerz:
So trinke zwölf Schöppen,
Und leichter wird 's Herz.

Vom Durst dich nimmer quälen lass,
Im Keller liegt noch manches Fass.

Heraus mit dem Wort wenn es wahr ist,
Hinab mit dem Trunk wenn er klar ist!

Wein und Bier schaft Lebenskraft
Vom Kopfe bis zum Stiefelschaft.

Wer Bier verfalscht und Weine tauft,
Ist werth dass er sie selber sauft.

Mancher bringt einen Affen nach Haus
Und über Nacht wird ein Kater daraus.

Trink nach alter Deutschen Weis
In der Freunde frohem Kreise
Lange deinen krug noch leer.
Das Bier bleibt fliessen wie das

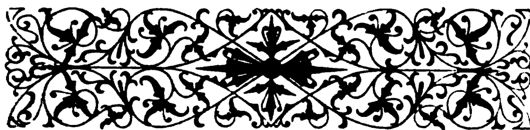
Uit Ceres' groen gewas
Wordt edel nat gebrouwen;
Die 't recht met mate drinkt
En zal het nooit berouwen.

Een les die ons de Zondvloed bi
Waterdrinkers doen het niet.

Verder zouden er nog tal van mee
kende versjes kunnen worden afgesc
bijvoorbeeld:

Wer nicht liebt Wein, Weib und G
Der bleibt ein Narr, sein Leben lan

En zoo zéér vele.

HET GESLACHT

BARGHMAN-WUYTIERS,

DOOR

A. DE ROEVER Nz

———

anger dan vijfentwintig jaren geleden zag ik bij een kunsthandelaar hier ter stede een geslacht-boek van de bovengenoemde familie, dat geheel geschreven op perkament en gebonden in rood fluweel, overigens ook wat uitvoering der talrijke stam-tafels, kwartierstaten en enkele wapenafbeeldingen betreft, mede van het schoonste was, wat ik ooit van dien aard heb gezien. Korten tijd daarna kwam ik in het bezit van een afschrift van dit prachtwerk van de hand van mijn hooggeschatten vriend Mr. W. J. C. VAN HASSELT, dat ik met verschillende aanvullingen, uit aanteekeningen, deels mij door den redacteur verstrekt, hier gaarne publiceer, omdat deze familie, wegens hare betrekking tot de rijkste regenten-familien, onder het Amsterdamsche patriciaat hare plaats inneemt.

Voorts is het belangrijk, om hierin op te merken, hoe

in de eerste helft der zeventiende eeuw onder de Amsterdamsche familiën propaganda gemaakt werd voor de R. Kerk, en hoe de leden van dezelfde familie maar niet van hetzelfde geloof eendrachtelijk bleven leven. Zou het niet mogelijk zijn, dat juist de verdraagzaamheid van de regeering der stad in die dagen jegens de Katholieken te danken is aan dit godsdienstverschil in de gezinnen van eenige regenten-familën? Ook is het eigenaardig hier een Amsterdamschen Dominé te ontmoeten, die een Bisschop van Utrecht tot zwager had!

Gelijk de meeste aanzienlijke patriciërs van de zeventiende en achttiende eeuw stelden ook de Barchman-Wuytiers' er eene eer in, om op geduldig papier of perkament te kunnen aantoonen, dat zij van ouden, edelen huize gekomen waren. Archieven-onderzoek voor familiezaken daaraan dacht men in die dagen niet. Wien dus de papieren betreffende zijne voorouders ontbraken, wendde zich tot een genealoog-liefhebber of tot een genealoog van beroep. De laatsten waren hier niet inheemsch. Herauten van wapenen en Chambres héraldiques had men evenwel in de zuidelijke Nederlanden. Zoo hebben in der tijd de gebroeders De Launay verscheiden Noord-Nederlandsche familiën van voorouders voorzien, en daar de bescheiden, die ter hunner beschikking stonden, meerendeels betrekking hadden op Zuid-Nederlandsche geslachten, leidde eene zekere wapen- of naamsovereenkomst er onwillekeurig toe, om de bakermat der zich bij hen aanmeldende familiën in de zuidelijke provinciën te plaatsen.

Het komt mij meer dan waarschijnlijk voor, dat aan den in het Fransch opgestelden geslachtsboom van de WUYTIERS een dergelijke oorsprong moet worden toegekend. Een daarbij behoorende en in 1675 voor den Heer van Assumburg door Roys et Héraults d'Armes de Brabant opgemaakte kwartierstaat schijnt dit vermoeden te bevestigen.

De afstamming wordt hierin aangetoond van den in 1110 levenden WOUTER BERTHOUT gezegd DRAKENBAERT Heer van Grimbergen en Mechelen. Gedurende meerdere generatien blijft de naam WOUTER als doopnaam bewaard, tot omstreeks 1520 DIRK WOUTIERS (sic) BERTHOUT genoemd wordt, die de vader zou zijn geweest van DIRK WUIJTIERS alias BERTHOUT, schildknaap, die in de troebelen zich te Amsterdam reeds vóór 1559 vestigde, en AGATHA de dochter van JAN VAN DER BURCH huwde. Deze DIRK staat in het veertiende geslacht gerekend van WOUTER gezegd DRAKENBAERT bovengenoemd. VAN HASSELT correspondeerde over deze geslachtslijst met den bekenden genealoog SCHELTUS VAN KAMPFERBEKE, die in een brief van 6 Maart 1836, op grond van een paar aanmerkingen oordeelde, „dat men dezelve beschouwen moet, als een opstel, 't geen ook zijne zwakke gedeeltens heeft, of althans nog nadere herziening en bijvoeging kan behoeven, bijaldien men er zich als een gedenkstuk tot bewijs van bedienen wil."

Ik zal beginnen met aan te toonen, dat dit waarlijk niet te veel gezegd was, en dat de genealogie wat betreft de oudere generatiën, die buitendien geen waarde hebben voor de geschiedenis van Amsterdam, zonder

nader bewijs veilig kan worden over boord

Genealogen van onzen tijd mogen er uit
weinig waarde men aan de onderteekende,
gelegaliseerde stukken van de voormalige
landsche wapenherauten moet hechten.

Wij zagen zooeven, dat DIRK, die gezeg
verbonden te hebben met AGATHA de doch
VAN DER BURGH, in de genealogie genoem
zoon van DIRK.

Uit acten verleden in 1533, 1547 en 159
ter gansch wat anders. Niet alleen snij
in den stamboom opgegeven afstamming va
BARCHMAN WUIJTIERS uit de Brabands
BERTHOUT geheel af, maar zij verklaren oo
tenis der beide namen BARCHMAN, eigenlijk
BERCKMAN, en WUIJTIERS.

Wij vangen dus deze genealogie aan met

IJSBRAND GERRITSZ BARCKMAN, uit een ges
ten dat voorlang zich te Amsterdam met h
scheepsbouw bezighield, en die gehuwd was
JACOB MEIJSTERS dochter [1]), wier nalatensc
door hunne kleinkinderen gescheiden werd.
drie kinderen JAN, CORNELIS en N. N.

JAN had zes kinderen: 1. GERRIT BARCKM
vóór 1550.

---

[1]) JACOB MEIJSTER was 1484 brouwer hier ter
Oude Kerk Een andere dochter, AEL JACO
huwde met SIJBRANDT SIJBRANDTSZ BUYCK (A
Jaarg. bl. 185).

2. Dirk Barckman bij Brecht Ellerts dr. vader van Aecht Berkmans in 1592 genoemd, en wellicht in 1595 huisvrouw van Pieter Laurensz. van de Vecht.

3. IJsbrand Jansz. Berckman.

4. Ette Jans vrouw van Maarten Jansz.

5. Neel Jans gehuwd eerst met Jan Arentsz. daarna met Claas Dirksz., van Weesp.

6. Lijsbeth Jansz.

Het hiervoren met de letters N. N. aangeduide kind — ik weet niet of het een zoon of eene dochter was — had op zijn beurt een kind, Barbara Pieters verbonden aan Pieter Harinck.

Cornelis Ysbrandtszn. Barckman eindelijk was gehuwd met Aef, de dochter van Jan Verburg of Van der Burg, uit welk huwelijk geboren werd eene naar het schijnt eenige dochter, Aechte Barckman, in 1533 nog ongehuwd, maar in 1547 echtgenoot van Dirk Govertsz, wellicht uit Zeeland afkomstig, wiens voorouders ons echter niet bekend zijn, en die tien jaren later reeds overleden was. Zijne weduwe woonde toen (1557) in een huis op den Korten Nieuwendijk, van achter uitkomende in de Haringpakkerij, niet ver van een anderen Jan Verburgh, die na 1578 Burgemeester zou worden. Zij was blijkbaar in zeer goeden welstand achtergebleven. Wellicht had haar man het beroep van haring- of houtkooper uitgeoefend. Die twee beroepen werden daar ter plaatse gedreven.

De buurt, waarin de weduwe woonde, stond in den Spaanschen tijd niet om hare koningsgezindheid bekend; het verwondert ons dus niet, dat de kinderen, in die

buurt opgegroeid, de Spanjaarden en de Spaanschgezinde regeering ontliepen.

Twee zonen zijn ons uit dit huwelijk bekend. De oudste heette naar zijn grootvader van vaderszijde, GOVERT DIRKSZ. WUYTIER, terwijl de tweede naar den in die dagen gevolgden regel den naam kreeg van den grootvader van moederszijde, die geen zonen had nagelaten. Het was niet ongebruikelijk in dien tijd het peetekind behalve den voornaam ook den geslachtsnaam te doen dragen, en zoo vinden wij den tweeden zoon genoemd: CORNELIS DIRKSZN. BARCKMAN. Het derde kind was een dochter, GRIETE.

GOVERT DIRKSZN. WUYTIER kwam al spoedig nadat Amsterdam de Spaansche zijde verlaten had in de regeering. Hij werd 1579 Raad, 1580 Thesaurier, 1581 Schepen, en werd in het volgende jaar herbenoemd. In 1585 woonde hij in een groot huis op den Nieuwendijk bij de Dirk-van-Hasseltsteeg, waar wij hem in 1604 nog vinden vermeld. Hij overleed tusschen 1613 en 1620. Zijn schepenzegel doet ons het nog gevoerde wapen van BARCHMAN WUYTIERS zien, en draagt het omschrift: S. GOVERT DIRCX WUYTIER. De lelie is helmteeken. — Hij was in 1580 gehuwd met DIEUWER, dochter en eenig kind van JACOB BANNING JANSZ., lakengrossier in 't Vliegende Varcken, in 1578 Raad geworden, een dergenen die zich in 1581 in dat college tegen de opdracht van de grafelijkheid aan den Prins van Oranje verklaarden, en van LYSBETH JAN RUYSCHENDr., welke vrouw bij haar testament, den 24 Augustus 1595 voor den Notaris I. PILORIUS verleden, hare dochter tot alge

heele erfgename instelde en haren man het vruchtgebruik besprak. Zij woonde toen op den noorderhoek van de Dirk-van-Hasseltsteeg. Uit dit huwelijk werden geboren:

1. MARGRIET WUYTIERS, geb. in 1582, huwde Sept. 1601 met JAN CORNELISZ. GEELVINCK, geb. 1579, die in 1624 Raad en Schepen en 1626 Burgemeester werd. SCHAEP in zijne aanteekeningen betreffende de Amsterdamsche familiën zegt, dat hij de eerste was, die dezen naam aannam. Dit is evenwel niet juist. Reeds zijn vader — die op den Nieuwendijk over de St. Jacobskapel in „de Cruijwagen" woonde — en zijn oom JACOB, die schipper was, voerden dien naam in 1579. Zij schijnt weldra kinderloos overleden te zijn; althans GEELVINCK hertrouwde den 3 February 1608 in de Nieuwe Kerk met AAGTGE CORNELIS VLAMINGHSDR., hare nicht Hij overl. in Dec. 1651 na gecommitteerde raad ter Admiraliteit, en lid van den Raad van State te zijn geweest.

2. DIRK GOVERTSZN WUYTIERS, volgt.

3. AEGHJE WUYTIERS, geb. 1581, huwde in de Nieuwe Kerk 17 October 1604 HENDRIK CROMHOUT, zoon van BARTELD CROMHOUT, Raad en meermalen Schepen en Burgemeester van Amsterdam, gecommitteerde ter Staten-Generaal en in den Raad van State, en van AECHT HENDRIKS OETJES, zuster van Burgemeester FRANS OETJES. Uit dit huwelijk schijnt slechts een zoon geboren te zijn, JACOB CROMHOUT, die wij zoo aanstonds weder zullen ontmoeten, die zelf een voorstander van de R. C. Kerk schijnt geweest te zijn en wiens kinderen die openbaar beleden.

4. Jan Banningh Wuytiersz., die in 1631 met zijne zuster de weduwe De Wale woonde, geb. 1591, priester gewijd 1619, overl. 1647, aan wiens Lijkbedde Vondel een schoon gedicht wijdde. Hij was het die velen zijner nabestaanden tot de Moederkerk bekeerde.

5. Liefge Wuytiers, huwde Jacob Poppen, die sedert 1606 Regent van het Gasthuis en sedert 1609 Raad was. Hij werd in 1607 voor 't eerst Schepen, 1616—1621 kapitein van de schutterij in wijk 11, in 1621 Burgemeester, en was korten tijd Raad ter Admiraliteit. Hij was de zoon van Jan Poppen, die van 1560—62 en van 1584—96 Regent van het O. Z. Huiszittenhuis was en nog in 1601 op den Zeedijk in den Gulden Steur woonde, waaraan hij wel zijn wapen zal hebben ontleend.

Burgemeester Poppen was de rijkste man van Amsterdam. Uit zijn huwelijk werden geboren: Jan, Govert, Elisabeth en Debora Poppen. Zoo deze kinderen al niet tot de R. C. Kerk overgingen, hunne kinderen mochten onder de vermogende leden dier Kerk in de achttiende eeuw geteld worden.

6. Eva Wuytiers, geb. 1593, huwde in de Nieuwe Kerk 12 February 1613 Jan Baptista de Wale, zoon van Jan de Wale en Sara Fabry, geboren te Venetiën in 1585, wonende in de Warmoesstraat, waarbij Johannes, Jacobus, Dirk, Govert en Sara, waarvan eenige tot de R. C Kerk overgingen. De Heer De Wale, die een der rijkste burgers der stad was, werd in 1624 benoemd tot Kerkmeester van de Oude Kerk. In 1631 was hij overleden, en woonde zijne weduwe op de Heerengracht tusschen de Huiden- en Wolvenstraat, met of naast

JAN BANNINGH WUYTIERS, priester. De weduwe is wellicht tot de Moederkerk teruggekeerd.

7. ANNA WUYTIERS, geb. 1597, overleden 20 Augustus 1669, huwde Mei 1620 GERRIT DE VOS REYERSZN., geb. 1591 en niet tot de Nederduitsch Hervormde Kerk behoorende, waarbij MARIA en GERARD DE VOS, welke laatste het geestelijk kleed aannam. Zij hertrouwde met Mr. FRANCOIS DE KIES VAN WISSE, uit welk huwelijk zes kinderen geboren werden, die zich aan aanzienlijke R. C. familiën vermaagschapten.

DIRK GOVERTSZ. WUYTIERS voornoemd, geb. te Amsterdam 1589, huwde in de Nieuwe Kerk 10 July 1612 CATRINA DE WALE, dochter van JAN DE WALE, JANSZN. ex MARIA CATHARINA DE LA FAILLE, en van SARA FABRY. ARNOLDSDR. ex CHRISTINA DE BITTERE, geb. te Venetiën 1590. Toen zij huwden woonden beiden in de Warmoesstraat. Hij werd als Regent van St. Pieters Gasthuis 1615 Kerkmeester van de Gasthuiskerk, en in 1622 luitenant bij de schutterij in wijk 12, waaronder de Warmoesstraat behoorde, waarin hij in 1625 tot kapitein bevorderd werd; maar in het volgende jaar moest hij de wijk metterwoon verlaten, omdat hem door de schutters gehoorzaamheid werd geweigerd op grond van papistische gevoelens. Wanneer deze beschuldigingen waarheid bevat hebben, hetgeen niet onwaarschijnlijk is, omdat er in zijne familie reeds velen tot het R. C. geloof overgegaan waren, dan verklaart het zich daaruit. waarom men de WUYTIERS niet verder in regeeringsposten aantreft. Intusschen had men hem nog in 1628 niet uit het Regenten-College geweerd. Het schijnt, dat na den

dood van den ouden Wuytiers zijn moeder bij hem kwam inwonen. Anna Wuytiers, zijne jongste zuster, trouwde althans uit de Warmoesstraat.

In 1650, toen Prins Willem II het beleg voor Amsterdam sloeg, woonde hij op „Welna", alwaar de besprekingen tusschen den Prins en de regeering der Stad plaats hadden.

Hij overleed na 1654.

Uit zijn huwelijk werden geboren:

1. Margriet Wuytiers, die huwde haren vollen neef Jacob Cromhout, hiervoor reeds genoemd, die buiten openbare betrekking te Maarssen woonde en tot de R. C. Kerk schijnt te hebben behoord. Zij wonnen: *a.* Bartholomeus Cromhout; *b.* Dirk Cromhout, gehuwd met Elisabeth Wuytiers Govertsdr., waarvan later *c.* Jacob Cromhout, gehuwd met Catrina Wuytiers, zuster van de voorgaande, waarvan mede later *d.* Yda Cromhout, gehuwd met Adriaen Roest; *e.* Catrina Cromhout, gehuwd met Jacob Poppen, zoon van Johannes Poppen (Jacobszn. ex Liefgen Wuytiers voornoemd) en van Elisabeth van der Wielen.

2. Govert Wuytiers, volgt.

3. Jacob Wuytiers, op huwbaren leeftijd gestorven.

4. Johan Wuytiers, geboren in 1629, Heer van Assumburg en Heemskerk, huwde blijkens huwelijksche voorwaarden van 2 December 1664 en acte van elucidatie daarop van 20 December, Debora Bake, dochter van Joost Laurenszn. Bake en van Magdalena van Erp, geboren 1637.

Na zijn kinderloos overlijden hertrouwde zij met

Eustatius Baron van Bronkhorst, Heer van Poelenburg, Ambtman van Beest en Reynoy, wegens de ridderschap van Gelderland gecommitteerd ter admiraliteit op de Maze.

Govert of, gelijk hij zich schreef, Godefridus Wuytiers, voornoemd, geb. 1618, huwde January 1654 Maria van der Wielen, Vrouwe van Werve. Hij woonde toen op de Heerengracht. Uit de schrijfwijze van zijn naam blijkt reeds, dat hij de R. C. godsdienst beleed.

Uit hun huwelijk werden geboren:

1. Elisabeth Wuytiers, geboren 1655, huwde 1672 Dirk Cromhout voornoemd.

2. Dirk Wuytiers, Heer van Werve en van Souburg, Baron van het Heilige Roomsche Rijk, geb. 1656, huwde 21 Mei 1678 Johanna Lamberta d'Overschie, geb. te 's-Hage. Zij schijnt 1731 overleden te zijn.

Hij werd bij diploma van 1686, gegeven door Keizer Leopold, erkend als te zijn gesproten uit den huize Berthout, waarschijnlijk op grond van den vermelden kwartierstaat. Hij stierf 21 February 1733 en bereikte den leeftijd van 77 jaren. Beide echtelieden legateerden groote sommen aan het R. C. Maagdenhuis. De heerlijkheid Werve vererfde op zijn neef Godefridus Franciscus Cromhout.

3. Catharina Wuytiers, geb. 1658, huwde 1675 Jacob Cromhout, broeder van den echtgenoot harer zuster.

Uit dit huwelijk werd o. a. geboren: Godefridus Franciscus Cromhout, dien wij straks weder zullen ontmoeten.

4. Adriana Wuytiers, was gehuwd
Govert de Wale, Heer van Ankeveen.

Cornelis Dirksz. Barckman, gelijk wij
hebben een zoon van Dirk Govertsz. Wu
Aechte Cornelis Barckmansdr., werd vol
alogie geboren in 1551, den 12 Juny. I
troebelen week hij naar Emderland, het
der Hervormingsgezinden, uit; teruggek
hier wonen en stierf 1597. Hij was ge
1574 met Aeltje Coops, dochter van Jan
beth Smitt, geboren 22 Julij 1559 en ove
1592 in het kraambed.

Uit dit huwelijk werden geboren:

1. Arnoldus Barchman Wuytiers, Pri

2. Bartholomeus Barchman Wuytiers
Albertina Schaeck, daarna Johanna Stadt
a. Albert Barchman Wuytiers, die geh
nelia Buckhorst, bij haar nakroost ve
Groningen gevestigd was; *b*. Cornelis B
tiers, gehuwd met Clara Abts; *c*. Aldego
Wuytiers, geb. 1618, huwde January 1
van der Bruggen, Raad in den Hove
Opperadmirant voor de Nederl. en Bourg
te Madrid; *d*, *e*, *f*. Jan, Dirk en Arn
Wuytiers, ongehuwd overleden; *g*. Gov
Wuytiers, gehuwd met Geertruy Clockers
te Aken gevestigd tot armoede vervallen

3 en 4. Govert en Marie, tweeling
gestorven.

5. Cornelis Barchman Wuytiers, huwde Eltene Suenicx, waarbij een zoon Cornelis, jong gestorven.

6. Simon Barchman Wuytiers, volgt.

Zij schijnen nog 8 kinderen meer te hebben gehad. In het wapenboek wordt Simon de jongste zoon en het veertiende kind genoemd.

Simon Barchman Wuytiers, volgens het stamboek geboren op het kasteel Ophuyzen in Emderland 10 Mei 1592, vestigde zich te Hamburg, doch was vóór 1649 weder te Amsterdam terug, alwaar hij woonde op de Heerengracht en overleed 14 Augustus 1664. Huwde in 1624 Margaretha van Ackeren Jansdr. ex Johanna de Wale, geb. 5 Juli 1600, waarbij:

1. Cornelis, die volgt.
2. Margaretha, jong overleden.
3. Jan, in Italiën overleden.

Cornelis Barchman Wuytiers, geb. te Hamburg 10 April 1628, overleden 27 Juli 1681 en begraven te Amsterdam in de Nieuwe Kerk, huwde 27 October 1649 Elisabeth Dommer Hendriksdr. ex Geertruida Roest, overleden 23 December 1696 en bij haren man begraven, waarbij:

1. Margaretha Barchman Wuytiers, geb. 21 Aug. 1650, gehuwd 14 Nov. 1670 met Jan Ryks, die het Maagdenhuis begiftigde. Zij overleed 17 Febr. 1694.

2. Jan Barchman de Wale, geb. 14 Maart 1655, trad in 1685 toe tot het St. Caecilien College te Amsterdam, en behoorde dus tot de R. C. Kerk. Hij was 8 Juni 1681 gehuwd met Geertruida Belin la Garde en hertrouwde 12 Aug. 1685 Judith Machteld Boucaert.

3. GEERTRUIDA BARCHMAN WUYTIERS,
1556, huwde 1681 met WILLEM BLAAUW
zoon van JACOB BLAAUW en MARIA SOETEN
de bekende drukkersfamilie geboren.

4. CORNELIA CLEMENTINA BARCHMAN W
23 Nov. 1657. Zij was van 1682 tot aan
1718 Regentes van het R. C. Maagden
11 Augustus 1686 CORNELIS BLESEN
JOHANNA VAN WYCKERSLOOTH, waarbij e
JOHANNA ELISABETH, gehuwd met GODEFRID
CROMHOUT, voornoemd.

5. SIMON BARCHMAN WUYTIERS, geb.
ongehuwd overleden 1727. Hij was sedert
van het R. C. Maagdenhuis.

6. HENDRIK BARCHMAN WUYTIERS, geb.
Ook hij was sedert 1678, lid van het St.
lege, en stierf 23 Sept. 1685, begraven
Kerk. Hij was 15 Augustus 1680 gehuwd me

7. JACOBA BARCHMAN WUYTIERS, geboren
ongehuwd overleden.

8. JEAN BAPTIST BARCHMAN WUYTIERS,

JEAN BAPTIST BARCHMAN WUYTIERS, geb.
teekende in 1685 de artikelen van het
College. Hij stierf in Maart 1711. Hij
1689 gehuwd met ISABELLA LUCRETIA VOE
die een zoon was van PIETER VOET ex E
DE WALLE, ex ALETTA MARIA COYMANS,
van JAN COYMANS en SOPHIA TRIP, geb.
1663 en overleden 30 Januari 1736. Ofsc
R. C. familie gesproten, behoorde deze dan

in de Westerkerk begraven werd, blijkbaar tot de Hervormde Gemeente.

Uit dit huwelijk werden geboren:

1. ISABELLA BARCHMAN WUYTIERS, in 1711 gehuwd met LEONARDUS BEELS, Predikant bij de Nederduitsch Hervormde Gemeente alhier, wien zij echter na drie maanden door den dood ontviel.

2. JOHANNA CHARLOTTA CORNELIA BARCHMAN WUYTIERS, ongehuwd overleden.

3. ELISABETH ALETTA MARIA BARCHMAN WUYTIERS, was gehuwd met DIRK ROEST VAN ALKEMADE. Zij hertrouwde na zijn overlijden, voorgevallen in 1726, met JACQUES ELIE MALAPRADA, Luitenant-Generaal in dienst van Hun Ho. Mo.

4. CORNELIS JOHANNES BARCHMAN WUYTIERS, geb. 1692, tweede Aartsbisschop van de Oud-bisschoppelijke Clerezy, overleden te Rijswijk 13 Mei 1733 en begraven te Warmond.

5. SOPHIA BARCHMAN WUYTIERS, huwde ADRIAAN JACOB VAN DIELEN, deken van 't Kapittel van St. Jan te Utrecht, waarbij onder anderen JAN BAPTIST VAN DIELEN, Raad der stad Utrecht.

6 en 7. KAREL en CORNELIA BARCHMAN WUYTIERS, jong overleden.

8. JAN KAREL BARCHMAN WUYTIERS, Schout bij Nacht van Holland en West-Friesland, werd 1750 Heer van Drakenstein. Hij was gehuwd met MARIA DE WILD, en hertrouwde 16 Mei 1747 CHARLOTTE MARIA DE CASEMBROOT, geb. 12 April 1707. Uit het eerste huwelijk sproot ISABELLA LUCRETIA BARCHMAN WUYTIERS, in hu-

welijk verbonden aan den Kolonel PIETER A

9. SIMON JAN BAPTIST BARCHMAN WUYT

SIMON JAN BAPTIST BARCHMAN WUYT
Utrecht 1703, huwde in de Oude Kerk t
6 Maart 1724 ALETTA MARIA KERBY, zijn
LEMSDR. ex ADRIANA VOET. Hij hertrouwd
Kerk 30 October 1731 MARIA RICHARDINA
GERARDSDR. ex ANNA ELISABETH VERPOORT
als haar man in 1756 reeds was overl
uit het eerste huwelijk:

1. JAN WILLEM BARCHMAN WUYTIERS,
doopt te Amsterdam 6 Sept. 1726, huwd
1776 ANTOINETTA VAN BRIENEN, Wed. van
VAN WACHENDORF.

En uit het tweede bed:

2. SIMON JAN BAPTIST BARCHMAN WUY
te Amsterdam 4 en gedoopt in de Ams
vember 1732. Hij werd in 1758 ka
schutterij in wijk 56 en in 1770 kolo
schepen geworden, werd hij 1763 herb
overleed 13 Maart 1775. Hij huwde 2
LOUISA JOHANNA LAMPSINS, geb. te Middel

1. JOHANNA THEODORA BARCHMAN WUY
Amsterdam 17 Februari 1757, huwde
ROSEVELD, Raadsheer in het Hof van Vlaa

2. SIMON JAN BAPTISTE BARCHMAN WUY
13 Januari 1758, Kanunnik van St. Ja
Raad en Ontvanger-Generaal der Domeine
van Utrecht en Gedeputeerde wegens U
miraliteit van Zeeland, overleden in Decen

gehuwd te zijn geweest met JOHANNA CATHARINA MAMUCHET VAN WESTRHENEN.

3. CORNELIS GERARD BARCHMAN WUYTIERS, gedoopt in de Nieuwe Kerk te Amsterdam 23 Februari 1759, Heer van Vliet, Heemraad van den Lekdijk, Luitenant-Kolonel en Chef van het 2de Regiment Lichte Dragonders, huwde 29 Maart 1784 JOHANNA ELISABETH OP TEN NOORTH.

De verdere afstammelingen hebben voor de Amsterdamsche geschiedenis geen belang meer.

Behalve de twee vermelde zonen had het echtpaar WUYTIER—BARCKMAN eene dochter GRIETE, gehuwd met CORNELIS DE VLAMINCK, die, ook hervormingsgezind, tijdelijk de stad ontweek, doch na 1578 teruggekeerd, in 1587 met Prins MAURITS benoemd werd door de Staten tot superintendant over alle Admiraliteits-Collegien. In de genealogie wordt hij verkeerdelijk DE VLAMINCK VAN OUDSHCORN genoemd. Hij heeft zich nooit anders dan alleen DE VLAMINCK geschreven, even als al zijne voorvaders op ééne uitzondering na. Eerst zijn zoon DIRK kocht in 1627 de heerlijkheden Oudshoorn en Gnephoek, en van dien tijd dateert dan ook rechtens de samenvoeging beider namen bij het nageslacht van dien DIRK. Het schijnt uit kleingeestige vleijerij te zijn, dat de Amsterdamsche stedebeschrijvers al de leden van de familie DE VLAMINCK den toenaam VAN OUDSHOORN hebben gegeven. Maar zoo deden zij meer; ook b. v. voor de familie OETJES. En de stamboomenmakers gingen nog iets verder, en gelijk zij de familie OETJES lieten afstammen uit den huize WAVEREN, koppelden zij

de familie DE VLAMINCK aan het geslacht der
Ik hoop dat in het volgende Jaarboekje
de laatstgenoemde familie, aan te toonen.

CORNELIS JACOBSZ. BROUWER,

GENAAMD BAM.

DOOR

BERN. J. M. DE BONT.

„Eyndelyck men leydense tusschen twee „hegghen soldaten door, ende door de „galghe by de Vischmarckt, ende men „wierp aen den Dam, de wereldtsche „Heeren in een schip, ende de Geestelycke „Heeren met de Minre-broeders in een ander „schip, die allegader geene andere rekeninghe en maeckten, dan dat de meyninghe was, „de schepen met hun allen buyten den boom, „in den grondt te booren. Doch sij lietense „varen vande Nieuwe-Brugh af na 't Y toe, „ende soo na Diemers-Dijck ende verder; ende „dat sonder roer ende mast op Godts-ghe„nade."

Zoo luidt in „Op-komste der Neder-Landtsche Beroer-

ten"[1]) de Oraison funèbre op de in 1578 dam gebannen R. K. Geestelijkheid en Mag dit verhaal is menige variant gemaakt, zooals boeken getuigen. Menig geschiedschrijver gebrek aan bescheiden, de wijze van ui

[1]) Wij raadpleegden op de bibl. van het mu kring", den Keulschen druk van 1649. Dit we voor het eerst in 1642 te Munster bij CORNEL vervolgens te Luik in hetzelfde jaar, andermaal te »na de copije" wederom te Luik 1646, andermaal t en 1666 bij de Wed. GASPAR DE KREMER en eind male te Keulen 1673, na 'schrijvers dood, welke v sterdam 4 Augustus 1669.

De uitgever dezer laatste editie, waarschijnlijk on schrijver reeds vier jaar overleden was, veranderde reden' »Vaertwel, uyt Munster den 13 Augusti 16 »wel uyt Ceulen 6 Mei 1673." In sommige d werkje gevolgd van een »Liedt op het Jaer 1572, g »Broer HENDRIK VAN BIESTEN, wylen Orateur in h »de Minre-broeders binnen Amsterdam." »Gheprint b »JACOBSZ, woonende in S. Anna-straet in Enghelen »sterdam." Dit heeft aanleiding gegeven tot de on dat v. BIESTEN ook de schrijver der Op-komste

In de Bibliotheca Scriptorum S. J. van SOTWEL (Romæ 1676) komt het boekje reeds voor van den Jezuieten Pater AUGUSTIJN VAN TEYLINGE lem 13 Juli 1587, overleden te Amsterdam 4 Aug aldaar begraven in de Oude Kerk 6 Augustus »fluweelenburghwal." VONDEL vertolkte de smart in den overgevoeligen lijkzang »Uitvaert van den »Eerwaerdigen Heere, den Heere AUGUSTIJN VAN »Priester der Societeit."

bannelingen verschillend te boek gesteld. Zeker was die wijze van verbanning eene ongewone, en moet dit geweldig ingrijpen in de orde van zaken hoogstens worden afgekeurd, toch kunnen wij ons geenszins vereenigen met enkele geschiedschrijvers, die vermeenen, dat het losgelaten gepeupel een moorddadig doel beoogde. De schrijver van de „Op-komste", de Jezuieten-pater AUGUSTIJN VAN TEYLINGEN kan men zeker niet verdenken van het feit der uitzetting eenigzins verbloemd te hebben voorgesteld. Hij nu, die van zich zelven getuigt, dat zijn „handt veel tydt groot „jeuksel onderstaen (heeft) dat de waerheydt „in dit cleyn boeckschen een jeder sou ver„schynen,"[1]) zegt alleen dat de slachtoffers „de mey„ninghe'' waren, dat zij den dood te gemoet gingen, doch nergens leest men, dat het oproerig Amsterdam in zin had de schuiten in den grond te boren. Ook bewijst een post uit de Tresoriersrekening dier dagen, dat de uitzetting volgens een bepaald plan geschiedde, want onder het hoofd: „Utgheven beroerende der „Steden Artillerye en munitie," staat geboekt:.. „mit vracht twe Scippers betaelt die d-vo„rige Regierders en graawe Monnicken uit„voerden."[2]) Hieruit blijkt dus, dat de beide schuiten elk een „Scipper'' hadden en dat de bannelingen, gelijk Dr. NUIJENS — in zijn Geschiedenis der Nederl. Beroerten blz. 244 — schrijft: „aan den Sint Antho„niesdijk wederom werden opgezet." Aan de

[1]) Keulsche druk, 1673.

[2]) De zegepraal der Hervorming te Amst. blz. 77.

verzuchting van Pater VAN TEYLINGE[N]
„Ghenade" is derhalve niet die beteeken[is]
welke door enkele historie-schrijvers er
wordt.

Levensgevaarlijk was die tocht niet; —
ergerlijk geweest zijn, want *„de smalle*
„uitgelaten en ruwe varensgezellen vervul[de]
Vuil noch slijk zullen gespaard zijn om
te bespotten, die volgens hunne heilige o[vertuiging ge]-
handeld hadden, en van wie de Heer D.
in zijn „Zegepraal der Hervorming
tuigt: „Neen, zij waren geen sch[elmen]
„Amsterdam, die burgemeesters v[an]
„1578, want zij hadden eene over[tuiging, hadden]
„beginselen en verdedigden die.
„is het, daarvoor eerbied te hebbe[n]
„wij die overtuiging niet en al zou[den]
„van onze zijde goed en bloed hebb[en]
„om die beginselen te bestrijden."
dan ook, dat zulke mannen (met uitzonder[ing]
telijken, wien het zieleheil hunner achtergeb[leven]
genooten te na aan het harte lag) Amster[dam den]
rug toekeerden en na hunne zaken hie[r]
hebben met vrouw en kind naar elders tr[okken].

Onder dit getal behoorde CORNELIS JACOB[SZ]
wiens naam wij aan het hoofd van dit opst[el]
over wiens leven wij den goedgunstigen lezer
de en onbekende mededeelingen wenschen t[e doen]
ontleend zijn aan de geschiedboeken, aan
Gemeente-archief en aan het Kerkelijk arch[ief]

waar Cornelis Jacobsz. den 14 April 1592 op tachtigjarigen leeftijd in den Heer ontslapen is.

Cornelis Jacobsz Brouwer, [1]) ook genaamd Bam, werd te Amsterdam in 1512 geboren. Zoo als zijn naam aangeeft heette zijn vader Jacob. De naam Brouwer ontleende hij aan het beroep dat hij uitoefende. Hij was bierbrouwer en zijne brouwerij „Cornelis Jacobsz „brouwerie". [2]) afgebeeld op den plattegrond van Corn. Theunisz, bevond zich daar, waar thans het R. K. Gesticht„ Vredenburg" gelegen is, zoo als blijkt uit de „ Indeeling der stad in elf wijken in October „1579" [3]): „ die brugghe „ bij Cornelis Jacobsz. Brou„werie over tot 't Voirsz. Waterpoortgen". Nog wordt zijne brouwerij genoemd in de lijst van het inkomen der Oude Kerk, opgemaakt door den laatsten Magister Memoriarum dier Kerk, Petrus Huyser [4]): „ Over Cor. Ja. brouwer opt eijlant ".

J. ter Gouw in zijne Gesch. van Amst. IIIe deel

---

[1]) Hij was wellicht een broeder van »Jan Jacobsz, »brouwer" die in 1535 »een jair kelderhuyr" ontving »voor 't »bedurven bier dwelck voor de schepen van oirlooge, in den »jaare XXXIII tegens dien van Lubeck gebrouwen was, in »zijne kelder gelegen heeft". (Amstels Oudheid IIe deel blz. 234)

[2]) Keurboek G, 202 verso

[3]) Amst. Oude Burgervendels door J. A. Jochens, Bijlage I blz. IX

[4]) Bijdr. Gesch. Bisd. v. Haarl. XIII blz. 201

blz 218 zegt: er waren drie plekken in
het Eiland genoemd werden. 1⁰ „„ 't
„Ouwe zijde" „ was de strook tusschen V
„terburgwal van den noordhoek". De post
genoemd Memorieboek geeft ten duidelij
plaats aan waar BROUWER woonde en wel
dat wil zeggen, op de plek waar than
Vredenburg staat, aan het einde van de
burgwal, daar waar het water van den
en Achterburgwal zich vereenigt. Deze
wordt nog bevestigd in het„ quohier van
„1557 [1])". Daarin wordt„ CORNELIS JACOB
„de die brouwerien" [2]) het eerste g
het hoofd: „ de Oostzijde van de
„burchwal beginnende vande arme
het laatste onder het hoofd: „ de west
„achterburchwal beginnende van
„nen brughe tot CORNELIS JACOBSZ B

Dat met „CORNELIS JACOBSZ BROUWERIE"
bedoelt wordt, is buiten twijfel; want,
alsnog geen positieve bewijzen daarvoor
zoo bestaan er gewichtige redenen om

---

[1]) blz 135 verso.

[2]) Een dezer brouwerijen is tamelijk wel than
op den O. Z. Achterburgwal.

[3]) Het houten brugje over het water van de
wal, tegenover het tegenwoordige» Vredenburger
genaamd» KORNELIS JACOBSZOON - BROUWERSTE
papieren Gesticht Vredenburg.)

betwijfelen. Behalve dat de genoemde Memorielijst „Cor. „Ja. Brouwer" noemt als wonende opt Eilant, — hetgeen overeenkomt met de lijsten der taxateurs, waarin de brouwerij duidelijk wordt aangewezen, — zoo pleiten nog voor onze meening vier feiten, welke wij zoo ter loops zullen aanstippen en waarop wij later zullen terugkomen.

1°. zijn ambt als Kerkmeester der Oude Kerk, waaronder zijne woning ressorteerde.

2°. het kostbare geschenk aan genoemde parochiekerk geschonken, waarvan Lelong in zijne „Beschr. van „de Reformatie" blz. 485 gewaagt.

3°. zijne afvaardiging in 1566 naar het Minderbroederklooster, — dat in zijne buurt gelegen was, — om het tegen het gepeupel te verdedigen.

En ten laatste zijne betrekking als Huiszittenmeester der Oude Zijde.

Cornelis Jacobsz woonde op de hiervoor beschreven plaats tot 1578, het jaar zijner verbanning, zoo als ons melden o. a. de aangehaalde Memorie- en Indeelingslijsten, welke in 1578 opgemaakt zijn.

In 1532 huwde hij Cornelia Wessels [1]) (Wenceslaüs

---

[1]) Haar zoon „Claes" had als familienaam „Hein" genaamd »Heijnen." Men schijnt in dien tijd veel bij den doopnaam ook den naam van zijn grootvader maternel te hebben aangenomen. In Wagenaar IIIe deel komen onder de regeeringspersonen een aantal „Heijnen" voor. Een Wessel of Wenceslaüs Heijnen trof ik echter tot heden toe niet aan. — Hier schijnen wij dus niet aan een grootvader maar mogelijk aan een peetoom te moeten denken.

dochter) geb. 1517. Uit dit huwelijk
waarschijnlijk geboren zes zonen en
Slechts de namen van drie zoons zijn
gebleven: CLAES HEIN [1]), WESSEL [2]) (W

---

[1]) CLAES HEIN of zooals op zijn grafzerk
staat: „NICOLAES BAM GENANT HEIJNEN,
»stad Calcar sterft Anno 1630 den 4 (of 14) m
met AGHATA LINTELOE, overl. 25 Mei 1620
werd eene dochter „AECHTGEN." Mr. JACOB
pastoor der Oude Kerk, benoemde o. a. „heer
»ende CLAES CORNELISZ, broeders, tot executeurs
»voorgaende testament" en schonk „den eersame
»ende neven WESSEL en CLAES" onder meer
»van de heylighe Maget Maria door JACOB COR
»dam geschildert." (Bijdragen gesch. Bisd. v. Haa
Hij was in 1576 Schepen der stad Amsterdam
III deel blz. 338). Wij vonden een schepenbrie
niet het wapen zijns vaders vertoonde, n
familie BAM. Op beide wapens komen wij late

[2]) Overleden te Calcar 1615 „Herr Licencia
»NELISSEN" (Kirchenrechnung vom J. 1619)
hem hetgeen voorkomt onder noot 1. Zijn
„MARRITGEN." (Bijdr. Bisd. v. Haarl. VIII b
„Amsterd. Jaarboekje 1888" blz. 190 lezen wij
was met MARY BUYCK, de dochter van d
JOOST BUYCK en dat zij wonnen eene dochte
na den dood van hare moeder, 1573, genaamd
»BUYCK WESSELS," geb. 1570 overleden na 16
IIIe deel blz. 338 noemt „WESSEL JACOB COR
1572, 1574 Schepen en in 1574 Raad der stad

BASILIUS [1]). Ofschoon CORNELIS JACOBSZ in den regel zonder familienaam genoemd wordt, was hij daarvan niet verstoken. Het blijkt dat „BAM" zijn familienaam was. Wij vonden dien meermalen in archiefstukken opgeteekend. Een der handschriften met Handvesten der stad Amsterdam, berustend op het Sted. Archief alhier, schrijft in 1540 en 1546 CORNELIS JACOBSZ BAM, later wordt hij genoemd BROUWER, — de kerkelijke archiefstukken te Calcar spreken van „genannt BAM" en op zijn grafzerk leest men „BAM." In dien tijd was het geen zeldzaamheid dat men een anderen familienaam aannam. In den regel was het den naam van den grootvader van moederszijde, naar wien men heette, of dien van den doopborg. Voorbeelden van een drietal broeders, die ieder een anderen familienaam droegen vindt men in „Oud-Holland" deel 2 blz. 42. Bijnamen droegen o. a.: „VAN BEVERWAERDEN alias Persyn", „IJSBRANT (lees SYBRANT) BUYCK alias Bam", „COERT JACOBSZ BOEL

---

de Schepenbrieven van de hierboven genoemde jaren vonden wij „WESSEL JACOBS" die onderstaand wapen voerde.

Dit wapen verschilt wel geheel van dat van CLAES HEIN, maar komt overeen, wat de stukken betreft, met dat van zijn vader CORNELIS JACOBSZ · de Sterren en de Leliën. WESSEL JACOBS en WESSEL JACOB CORNELISZ schijnen een en dezelfde persoon te zijn.

[1]) .... Clarissime Viri Dni BASILII BAM I. U. Lic. (opschrift in de kerk te Calcar.)

„geseyt Duyvel," „GARBRAND CLAESZ
„naamd Pos" „FLORIS KANT genaamd B
enz. enz. Zeer vreemd is het evenwel
maakt het moeilijk om met zekerheid den ju
naam aan te geven — dat CORNELIS JACOB
een ander wapen dan dat der familie BAM
een schepenbrief, berustend op het Sted. A
vonden wij nevensgaand
wapen van:
„CORNELIS JACOBS ZOON"

(zilvere

In het wapenboek van het O. Z. Huiszitt
1547, 1557, als regent van het gasthuis
Kerkmeester der Oude Kerk 1541, komt het
met uitzondering van het heraldieke merk
zijn grafzerk te Calcar is echter gebeiteld
der familie BAM, zooals het voorkomt 1°. in
van ELISABETH BUYCK [1]) 2°. aan een schep
1542 van SYBRANT BUY
BAMMENZOON. Een der ki
onzen BROUWER, en wel CL
echter reeds in Amsterdam

der familie BAM. Wij hopen later de moeil
dit vraagstuk te kunnen oplossen en bevele
toe aan bij de navorschers en historici.

De BROUWERS genaamd BAM, waren v

---

[1]) Van dit album, dat helaas te loor is gegaan
A. DE VRIES Az. copie genomen.

[2]) Zie blz. 146 noot 1.

de oudste Amsterdamsche patricische familien [1]) welke vele leden telden, die zeer in aanzien waren en die in de stedelijke regeering de grootste waardigheid bekleedden. VON ZESEN — in zijne geschiedenis van Amst. blz 376 – zegt, dat de schepenen in de 16e Eeuw gekozen werden uit de „reichsten, erbarsten, ansehnlichsten „und friedfärtigsten der Bürgerschaft." Het verwondert ons derhalve geenszins CORNELIS JACOBSZ, reeds op acht en twintigjarigen leeftijd tot schepen benoemd te zien, eene waardigheid, welke hij tot vijf malen [2]) toe bekleedde. Hij behoorde ongetwijfeld tot de mannen van beteekenis zijner stad, want hem werden van zijne vroegste mannelijke jaren af tot aan zijne verbanning, de eervolste posten toevertrouwd. Afwisselend was hij van 1540 af tot 1578 Burgemeester, [3]) Schepen, Rent-

---

[1]) De familie BAM werd later verwant aan het oud-adellijk geslacht der ALKEMADEN. JACOB BAM (SYBRANTSZ (?)) trouwde AGNES VAN ALKEMADE, JACOB VAN ALKEMADE × MARIA BAM, HENDRIK V ALKEMADE × CORNELIA BAM. (Zie» genealogie van »het adelijk geslacht der ALKEMADEN". Bijdr . Bisd.. van Haarlem I blz. 380) In het verslag, door den Apostolischen Vicaris JACOBUS DE LA TORRE ten jare 1656 aan Paus ALEXANDER VII overhandigd, komen onder de aanzienlijke katholieke geslachten, die destijds in Holland en in het Sticht woonden, nog BAMMEN voor en wel: de Jonghe van Baerdwijck × Vrouwe BAM wonende in den Haag — van ALKEMADE × Vrouw BAM wonende op het kasteel van Berkenrode. —

[2]) 1540, 1546, 1555, 1560, 1568.

[3]) 1562, 1566, 1571, 1573, 1575.

meester,[1]) Weesmeester,[2]) Raad[3]) en Huiszittenmeester[4]). Zijne benoeming tot Burgemeester in 1566 geschiedde door de Landvoogdes Margaretha van Parma zelve, naar aanleiding van een verzoekschrift„ der Onroom- „schen en anderen, die klaagen over de te „groote namaagschap onder de Regenten".[5]) In 1564 werd hij met JACOB BANNINCK„ ten bevele van „de burgermeesteren in Majo lestleden ge- „daen", gezonden„ tot Emden, omme aldaer te „vernemen nae de trafijck ende handelinge „van de Engelschen onlanx aldaer gecomen. [6]) In 1566, toen het grauw het Minderbroederklooster wilde bestormen, en de voornaamste der Gereformeerden, als COORNHERT, BOOM, REAEL, niet in staat waren het oproer te stillen, werd CORN. JACOBSZ BROUWER door de Wethouderschap met twee Raden naar het klooster afgevaardigd [7]). De reden welke haar bewoog, om juist BROUWER daartoe te kiezen ligt voor de hand. Het minderbroederklooster lag in zijne buurt, slechts enkele passen van zijne brouwerij, hij was daar dus geen onbekende. Hij kende zijne buren en bijaldien zij zich vermeten mochten hebben met de

---

[1]) 1570. 1572. 1578.
[2]) 1565. 1567. 1574. 1576. 1577.
[3]) 1555.
[4]) 1549. 1550. 1551. 1552. 1553 1554. 1555.
[5]) Wagenaar I blz. 272.
[6]) Amstels Oudheid V blz. 239.
[7]) Wagenaar I blz: 287

muiters samen te spannen, door zijn invloed konde veel gedaan worden.

Zoo als wij weten kwam hij te laat en het klooster was reeds opengebroken en geplunderd. Ter eere zijner buurt dient gezegd te worden, dat zij niet medeplichtig was aan dit gruwelijk wandalismus, want PAUW in zijn Relaas blz. 4 zegt, dat hij van den Burgemeester CORNELIS JACOBSZ BROUWER gehoord heeft, dat de vernieling meest door onbekend vreemd volk was gedaan.

Hebben wij dus gezien welke eereposten hij als oprecht burger bekleedde, ook als oprecht katholiek liet hij zich niet onbetuigd.

In een Schepenbrief van 1569 wordt een brief aangehaald van 31 October 1565 waarin CORNELIS JACOBSZ BROUWER borg blijft voor het „Chartroysen" klooster ter zalige Haven ten verzoeke van GHERART FABIUS, prior, en PIETER ELBERTSOON VAN AEKEN, procurator.

Wij vinden hem in 1541 reeds bekleed met het eereambt van Kerkmeester der parochiale kerk van S. Nikolaas aan de Oude Zijde. In 1549 zegt Is. LE LONG, in zijne Beschr. van de Reformatie blz. 485, „is er een „nieuwe silvere Ciborie in de voorgemelde „Oude Kerk gemaakt, de welke gekost heeft „ses hondert thien Gulden en negenthien „stuyvers. Deselve was met kostelijk ge„steenten verciert, daartoe onder anderen „eenen CORNELIS JACOBSZ BROUWER een Saffier„steen vereerde."

Deze monstrans, van buitengewone grootte, [1]) berust

[1]) „De monstrans moet dienen om in de processie rond te

thans in de S. Nikolaaskerk te Calcar, waar
stuk van Amsterdamsch [1]) goudsmeedwer
hebben mogen aanschouwen en bewonderen
welk een verheven vlucht de smeedkunst
der 16e eeuw in Holland had genomen.
dat de naam des kunstenaars, niet voor
bewaard is gebleven. Met de meeste zo
getracht, dank zij de vriendelijke hulp
Eerw. Pastoor dier kerk verleend, den
maker of eenig merk te ontdekken. Wij
in onze gespannen verwachting te leur g

De monstrans is hoog 1 meter, breed 0.
9 Kilo; zij is niet verguld en is van
kunstig geslagen en gedreven. De voe
buitengewone breedte geheel in verhoudin
hoogte, is achtkantig en versierd met ge
kopjes, vruchten en bloemen. Op den
moeten wij vier medaillons voorstellende
H. Joannes den Dooper, de kruisiging
Joannes, de opstanding, en het monogran
De schacht van het voetstuk stijgt maje

„dragen en den zegen te geven aan het volk.
„zij noch te groot, noch te zwaar mag zijn, m
„de priester haar gemakkelijk kunne hanteeren."
1e jaarg. blz. 90). Deze monstrans beantwoord
genoemde vereischten.

[1]) „De orgelkast der S. Nicolaaskerk te Jut
VAN HEUKELUM." (Verslag S. Bernulphus G
noot 1.)

wordt gebroken in het midden door een achtkantigen
p, waarop gevleugelde engelenkopjes gedreven zijn.
r booze geesten doen dienst als dragers van het mid-
stuk, dat beneden hoofdzakelijk bestaat uit bladeren
ze geslingerd zijn langs eene ovale verhooging, waarin
van half-edelgesteenten en geémailleerde rozetten zich
nden. Binnen den glazen cilinder ziet men de luna
r twee engelen vastgehouden.

e helm bestaat uit drie verdiepingen, sierlijk opge-
ken en rijk aan beelden en figuren, waaronder
elen met bazuinen, Maria met het Kind, de Apostelen,
H. Catharina met rad, zwaard en kroon, de H.
bara met den toren. Onder een baldakyn staat als
dfiguur de H. Nikolaas [1]) in vol ornaat en daarboven
Aartsengel Michael met het zwaard, als bescherm-
el van het christenvolk. Het kunststuk eindigt
een kroon, waarop de aardbol met kruis, het teeken
verlossing. Als geheel kan men zich niets kunstigers,
s dichterlijkers voorstellen [2]).

Vij vergaten nog mede te deelen, dat in het midden-
t het wapen der familie Bam prijkt, hetgeen doet
noeden, dat Cornelis Jacobsz, behalve den „Saf-
ersteen," bij Lelong beschreven, nog een groot
in de kosten van het geheele kunstwerk heeft
ragen. Het verwondere ons derhalve geenszins
toen den 4 Oct. 1578 „van wegen Burger-

---

[1]) Patroon der Stad Amsterdam en van de Oude Kerk.

[2]) Deze beschrijving is gedeeltelijk ontleend aan »die S. Nicolai
rche von Calcar" door J. A. Wolff.

„meesteren deser stede geordonneert (werd) „die Kerkmeesteren van de Oude Kerk om „te verkoopen die Silveren Ciborie," BROUWER uit Calcar last gaf dit kostbare drijfwerk, waarop hij voor 29 jaar reeds hoogen prijs stelde, in te koopen. Bij zijn dood ging het over aan zijn zoon WESSEL en bij diens overlijden kwam het in het bezit der S. Nikolaas Kerk te Calcar, zooals blijkt uit de „Kirchenrech- „nung vom J 1619": „Item als der her Burger- „meister CLAES CORNELISSEN aus gifte (ex dona- „tione) seins L. Broeders des heren Licentiaten „WESSEL CORNELISSEN die herlicke Monstrantie „den heren Pastoren, Burgermeister und „Kirckmeistern überliebert."

Door geldgebrek gedwongen was het Kerkbestuur, in het begin dezer eeuw genoodzaakt dit kostbaar kleinood te Utrecht te verpanden voor *f* 537.—. Dank aan de kunstliefde der Calcar'sche gemeente en aan het piëteitsgevoel voor den schenker, werd het stuk in 1816 voor *f* 800.— weder ingelost [1]). De monstrans wordt bewaard in een zeer ouden reiskoffer met ijzer beslag en met bolvormig deksel. Een en dezelfde fraai bewerkte sleutel past op drie sloten, waarvan de sleutelgaten rijk versierd zijn. De koffer is niet gemaakt voor de monstrans, daar hij ongeveer een halven meter langer is dan de preciosa welke hij bevat. Het binnenwerk, waarop de monstrans rust, is echter zoodanig aangebracht dat, als de koffer gesloten is, bij wenteling

---

[1]) Kerk Arch. v. Calcar.

geen schade aan het kunststuk aangericht kan worden. Deze buitengewone voorzorgsmaatregel deed bij ons de vraag ontstaan of de monstrans misschien in dezen koffer uit Amsterdam naar Calcar verzonden is geworden.

In genoemde kerk bevindt zich nog een ander kunstwerk, ook afkomstig van de familie Brouwer en wel haar huisaltaar.[1]) Het is een triptiek, en het eigenlijke altaartje is 1.34 M. hoog en 0.76 M. breed. Op de vleugeldeuren staan van binnen, rechts van den toeschouwer het geschilderd portret eener vrouw, links dat van een man. Zij, ten halve lijve, in biddende houding met rozenkrans in de hand – hij, in ambtsgewaad met barret, ten halve lijve in sprekende houding met een dichtgeslagen boek voor zich. Wie de portretten voorstellen was vooralsnog onbekend. Boven beide portretten staat een wapen, en wel onder de afbeelding van den man „E T A T + S V E 45" en onder die der vrouw „O V T 38" alsmede het jaartal 1559. Wij weten dus met zekerheid dat de portretten noch Brouwer, noch zijne vrouw, noch een hunner kinderen verbeelden, want het geboortejaar wijst zulks uit. Doch nu rijst de vraag, wie stellen dan die deftige portretten voor. De aangebrachte wapens zullen een leiddraad zijn.

Wij zien boven het portret van den man het wapen der Amsterdamsche familie Occo, zooals het o. a. voorkomt aan een schepenbrief van „Sybrant Occo,"

---

[1]) Dergelijke albasten haut-reliefs zagen wij nog in het Biss: Museum te Haarlem, welke meestal voor huisaltaartjes werden aangewend.

 (Sinopel met gekroonden adelaar van goud.)

en boven dat der vrouw, het gehalveerde wapen der Occo's en der BAMMEN.

Wij hebben dus voor ons.... Occo gehuwd met.... BAM. Zoude het nu al te gewaagd zijn te veronderstellen dat de portretten voorstellen SYBRANT Occo, de zoon van POMPEJUS Occo [1]), en zijne echtgenoote? Voor deze veronderstelling, hebben wij de volgende gronden: 1^{0}. het portret zelf, dat een man voorstelt „in sprekende „houding met een dichtgeslagen boek voor zich."

Zooals wij weten uit PONTANUS, was hij een zeer geleerd man, die in briefwisseling stond met PETRUS VAN AFFERDEN, die hem zijne Epigrammata moralia opdroeg. RUDOLPHUS AGRICOLA schonk hem zijne bibliotheek. Geen wonder dan ook dat, bij aldien zijn conterfeitsel gemaakt werd, de schilder hem als een

---

[1]) Een der zeldzame exemplaren, zoo niet het eenige exemplaar van het door POMPEJUS uitgegeven psalterium, met den titel *In Melius Singula*, is in mijn bezit en ligt tentoongesteld in het Museum van den »Amstelkring." Het is gedrukt te Parijs 1519 bij DU PRÉ.

beoefenaar der wetenschappen voorstelde. 2°. het jaartal 1559 en Aet. Suae 45 = 1514. Het geboortejaar van SYBRANT is onbekend, doch wij lezen bij V. D. AA, WAGENAAR enz. dat hij geboren werd aanvang der 16e eeuw. 3°. het wapen door SYBRANT Occo gevoerd, dat geheel in overeenstemming is met dat voorkomende op het portret, en ten 4°. zijn verwantschap aan de BROUWERS, zooals het wapen zijner vrouw aangeeft. Onmogelijk is het derhalve niet, dat SYBRANT POMPEJUSZ. Occo aan den man, met wien hij om zijne beginselen geleden en gestreden had, dat hij aan zijn verbannen familielid zijn portret en dat zijner vrouw geschonken heeft. Vraagt men nu zijn deze aangegeven gronden een strikt logisch en doorslaand bewijs? dan moeten wij antwoorden: Neen! maar de omstandigheden zijn van dien aard, dat naar ons gevoelen, onze veronderstelling op haar minst genomen, voor zeer aannemelijk en zeer waarschijnlijk mag gehouden worden. Wij vonden de ontdekking te belangrijk, om van het portret geen reproductie den lezers aan te bieden. [1])

Keeren wij tot het altaartje terug. Het is in rijke renaissance van hout en cement vervaardigd, weelderig gesneden en gestoken en doet ontegenzeggelijk aan italiaansche kunst denken. Het omvat twee boven elkander geplaatste tafelen van albast. Het geheel is verguld, doch het albast vertoont slechts hier en daar enkele sporen van zijn

---

[1]) Gemaakt naar een teekening van den verdienstelijken kunstschilder A. J. DERKINDEREN, die voor mij ook in olieverf het epitaphium copieerde.

oorspronkelijk verguldsel. De onderste tafel stelt voor CHRISTUS aan het kruis met 18 figuren, de bovenste: de graflegging met 11 figuren. De tympanon verbeeldt de drie H. Vrouwen met den Engel, en op den top staat een genius, rustend op een ruitenvormig schild. De portretten zijn van gevoelige uitdrukking en van fijne bewerking en doen denken aan een vaardige hand. Wij mogen niet verzuimen hier aan te geven, dat het onderste haut-relief voorstelt Neptunus met den waterstroom. Deze allegorie, zij voert den bewonderaar van dit juweel van architectuur terug tot de stad der Y- en Amstelstroom, tot Amsterdam, waar CORNELIS JACOBSZ. gewerkt, geleden en gestreden heeft – tot Amsterdam dat hem eens eerde en waardeerde — tot Amsterdam dat hem ten laatste uitwierp. Hij viel, maar hij was ook geen duimbreed van zijne overtuiging geweken.

Wij vinden hem en geheel zijn gezin te Calcar terug. Was Emden de „Haven der behoudenis" geweest voor den om zijn geloof en politiek vervolgden Protestant, het Kleefsche bood den trouwgebleven Katholiek eene veilige schuilplaats, waar hij ongestoord zijne plichten kon waarnemen, zonder gevaar te loopen met schout of plakkaat in aanraking te komen. Calcar was bovendien voor ons Hollanders geen onbekende plaats. Er bestond een groot verband tusschen Calcar en Nederland, zoowel op het gebied van handel als wetenschap. J. W. BROUWERS zegt in de Nederl. Kunstbode 1e jaarg blz 300: „de „haan van drie Noord-Nederlanders kraait er Koning: „DR. JAN HOUDAEN van Utrecht, ARNT BILDENSNIDER van „Zwolle en GEERT VAN WOU van Campen." Bij dit drie-

tal voegen wij JACOB CORNELISZ BROUWER, die op kerkelijk, weldadig en wetenschappelijk gebied zeker genoemd mag worden. J. A. WOLFF in zijne: „S. NICOLAI KIR„CHE ZU CALCAR IHRE KÜNST-DENKMÄLER ü KÜNSTLER" zegt dan ook: Calcar hatte das unschätzbare Glück eine „dieser edlen Familien als Bürger auf zu nehmen." Calcar ontving met vreugde, wat Amsterdam van zich afstootte. Daar vond de bijna zeventigjarige grijsaard rust en vrede, daar was hij beveiligd tegen den orkaan, die in volle hevigheid in zijn vaderland woedde en die in zijne hevigheid troon en altaar omverwierp. In tegenstelling van zijn veelbewogen leven te Amsterdam, leidde hij thans te Calcar een rustig, vreedzaam leven, omgeven door zijn gezin, dat hem vrijwillig in ballingschap was gevolgd. Eerbiedigen wij zijne stille smart welke zeker gedeeld, maar ook gelenigd werd door zijn veel jongeren maar ouden, trouwen vriend en neef MR. JACOB BUYCK, die met hem te Calcar [1]) geruimen tijd vertoefde. Hij en zijne kinderen stichtten beurzen, een weeshuis en begiftigden de prachtige St. Nicolai-Kirche met kostbare geschenken. [2]) Op den 16den Maart 1587 verloor hij

---

[1]) Eenige schrijvers zeggen dat MR. JACOB BUYCK onmiddelijk na zijn verbanning zich te Emmerik met ter woon vestigde. Hiertegen zijn gegronden bezwaren, daar zijn HS. No. 26 op de Universiteits-Bibl. alhier, in 1589 nog gedagteekend is »Calcar."

[2]) Onder anderen ook een antipendium, rijk geborduurd. In het midden: CHRISTUS aan het kruis met de woorden: Per sig»num sanctae crucis libera nos Deus noster." Daarneven het wapen van BAM en dat van BUYCK met de letters M en B. De veronderstelling is ook hier niet al te gewaagd, indien ik zeg, dat

zijne vrouw CORNELIA, die den ouderdom van zeventig jaar bereikt had en met wie hij ruim 55 jaar in den echt verbonden is geweest. Nog vijf jaar lang moest hij, arme balling, zijn treurig lot dragen. Eerst den 14 April 1592 werd hij tot een beter leven geroepen. Omringd van zijne kinderen ontsliep hij op 80-jarigen leeftijd in den Heer. Zijne zonen maakten op hunne ouders het volgend grafschrift, dat getuigenis aflegt van hunne innige kinderlijke liefde en vereering:

„Deo Opt. Max. et memoriae aeternae praeclari et „spectabilis CORNELII JACOBI BAM [1]) quinto Consuli Am„stelredamei eiusque uxoris chariss. CORNELIÆ WESSELS „(qui XI° initi matrimonii lustro fere peracto solo Catho„licae religionis nomine patria exules et amplissimi Se„natus Calcariensis voto, huius urbis incolae adscripti, „tandem vitae cursu finito ille octogenario proximus „exilii sui taedium continuis XIIII annis constantissime „ferens, XIIX Cal. Maii A° CIƆIƆXCII, illa vero Septua„genaria toto novennio natali solo carens XVII Cal.

---

die letters aanduiden den naam van de schenkster MARY BUYCK, de vrouw van den hiervoorgenoemden WESSEL CORNELISZ. BROUWER, genaamd BAM.

[1]) Op het epitaphium stond eerst »BROUWER". Dezelfde hand heeft echter dien naam daarna overgeschilderd en er voor in de plaats gesteld »BAM". De oorspronkelijke naam is nog zichtbaar. Dat de kinderen nergens den bijnaam huns vaders BROUWER nederschreven is duidelijk. 1°. die naam had geen beteekenis meer en 2°. in Calcar was destijds zoo groot aantal brouwerijen en bijgevolg »BROUWERS", dat men, door dien naam te voeren, aanleiding tot verwarring zoude geven.

is A⁰ XXCVII in Domino Jesu Christo obdormie-
, optimorum hoc loco sepultorum parentum maes-
ni filii monumentum hoc (quod spectant perpetum)
ere. catholicum lectorem rogantes, horum animas
bus suis Deo commendare dignetur." —
geen vertaald aldus luidt:

Gode
den Allerhoogsten en Grootsten;
r eeuwigdurende herinnerinh aan den Edelen en
amen CORN. JACOBSZ BAM (BROUWER) tot vijf ma-
Burgemeester te Amsterdan, als mede aan zijne
enoote CORNELIA WESSELS; — die, nadat zij bijna
n vijftig jaar in den echt vereenigd geweest wa-
alleen ter oorzake van den katholieken godsdienst
un vaderland verbannen werden, doch, op verlan-
van den Edelen Raad van Calcar, als burgers van
stad werden opgenomen; die eindelijk hun levens-
volbracht hebbende, in den Heer J. CHR. ontslapen
hij, nadat hij den last der ballingschap 14 jaren
een standvastig had verdragen den 14 April 1592, —
zeventigjarigen leeftijd, hebbende gedurende negen
jaren haar vaderland ontbeerd, den 16 Maart 1587 —
n de diepbedroefde kinderen dit gedenkteeken (moge
euwigdurend zijn!) op de plaats, waar hunne dierbare
s begraven liggen, gesteld, en vragen zij den Katholiek,
it (opschrift) leest, in zijne gebeden hunne zielen
an God te willen aanbevelen.

schilderij boven het grafschrift is met de lijst hoog
M. en breed 1.46 M., en stelt de kruisiging voor. Op
voorgrond liggen geknield rechts: JACOB BROUWER,

met zijn vier zonen, links zijne gemalin en dochter. Voor deze groep knielen drie kindertjes in witte kleederen. In het wetenschappelijk boek „Die S. NICOLAI KIRCHE VON CALCAR", geschreven door den in 1888 overledenen pastoor dier kerk J. A. WOLFF, leest men bladz. 51 „die vor der „Gruppe knienden drei knaben deuten wohl auf der von der „Familie gestiftete Waisenhaus in CALCAR hin." De geleerde schrijver schijnt zich hier vergist te hebben, want het zijn geen „drei knaben" maar twee jongetjes en een meisje.

Volgens onze meening stelt de groep ook geen weeskinderen voor, maar doet die eerder denken aan op jeugdigen leeftijd gestorven kinderen van het echtpaar BROUWER. Deze meening wordt nog versterkt door het witte kleedje, waarin zij gehuld zijn, en het kruisje dat zij in de hand, voor de borst houden. Van deze schilderij is de naam van den maker onbekend.

Koloriet en groepeering zijn fraai. De groote portretten zijn krachtig aangepakt, terwijl de kindergroep meesterlijk het engelachtige teruggeeft. Zoover wij weten heeft PIETER ARNOUTZ, bijgenaamd LANGE PIER verscheidene schilderstukken voor de Oude Kerk te Amsterdam gemaakt; onwaarschijnlijk is het niet dat hij, die met Burgemeester BUYCK op zulk een goeden voet was, [1]) voor onzen rijken brouwer, den kerkmeester dier kerk, eenige schilderijen heeft vervaardigd.

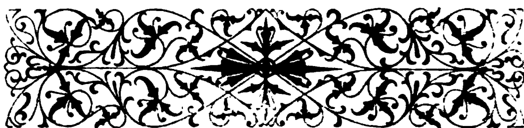
Wij kunnen misschien in bovengenoemde schilderij den in alle opzichten grooten schilder begroeten.

---

[1]) Het leven der Nederl. Schilders door C. VAN MANDER. Uitg. 1764 blz. 238.

De schilderij is gekroond met het wapen der BAMMEN
aronder de spreuk, ontleend aan Is. 53 vers 4:
oor syne smerten syn wy genesen Is. 53"
Als hulde aan den man, die pal stond voor zijne
ertuiging en beginselen, en die geheel onze achting
rdert, schrijven wij met vromen eerbied boven zijne
tste rustplaats neder, vers 7 van hetzelfde hoofdstuk
aruit BROUWER zijn wapenspreuk geput heeft:
*„Als een lam werd hij ter slachting geleid en als een
chaap dat stom is voor het aangezicht zijner scheerders,
lzoo deed hij zijne mond niet open".*

R. I. P.

DE KERK ONDER 'T MES.

DOOR

D. C. MEIJER Jr.

Het mythologisch verhaal van den man, die alles wat hij aanraakte in goud veranderde, wordt tot werkelijkheid gemaakt door de poezy. Weinig beteekenende feiten leven voort in de herinnering, onbeduidende personen verwerven de onsterfelijkheid, wanneer ze worden bezongen door een dichter, die zich zelven onsterfelijke eer verworven heeft.

Het is daardoor dat de geschillen met de predikanten, die de Amsterdamsche stadsgeschiedenis ten tijde van Frederik-Hendriks stadhouderschap kenmerken, aan niemand onbekend zijn en dat de namen van een Smout en een Cloppenburg onsterfelijk zijn geworden, niet door hun eigen verdiensten, maar door dat Vondel hen waardig heeft gekeurd stoffe te zijn voor zijn dichterlijke voortbrengselen. Vegetelheid was daarentegen het lot van de mannen, die een rol speelden in dergelijke zaken,

gebeurd in een tijd, die ons toch zooveel nader ligt dan de eeuw van VONDEL.

Het geschil tusschen de Staat en de Hervormde geestelijken, waarop ik het oog heb, en waarbij niet minder dan vijftien Amsterdamsche predikanten van hun ambt werden ontzet, vond nog geen eeuw geleden plaats en toch hebben zeker verscheidene lezers van dit Jaarboekje er nooit van gehoord.

Het was in 1796. De groote Nationale Vergadering was eindelijk bijeengekomen, die de beginselen, nedergelegd in de leuze: Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, in de praktijk zou toepassen, de Bataafsche Republiek zou organiseeren en op de puinhoopen van den ouden regeeringsvorm een nieuwen zou doen verrijzen.

Inmiddels bestonden nog altoos de Provinciale Besturen en oefenden alle souvereine rechten uit. Dat van Holland wilde zich verdienstelijk maken met het waarborgen van den nieuwen regeeringsvorm, door bij decreet van 5 April 1796 van alle ambtenaren eene belofte te eischen van „onderwerping aan zoodanige Regeeringsform, „welke gegrond op de oppermagt des Volks, thands „provisioneel bestaat, en in 't vervolg finaal zal worden „daargesteld; en nimmer met woorden of daden te zullen „medewerken ter herstelling van het vernietigd Aristo„cratisch en Erfstadhouderlijk bestuur." Wie den eed weigerde moest onmiddelijk uit zijn ambt worden ontslagen.

Een geheel nieuwe zaak was dit niet; reeds het vorige jaar (9 Maart) hadden de „Provisioneele Representanten van het volk van Holland" eene aanschrijving gezonden

aan de „Provisioneele Representanten van het volk van Amsterdam," waarbij dezen gelast werden een eed van eerbiediging der Rechten van den Mensch en den Burger" en van trouw aan de vertegenwoordigers van het oppermachtige Volk van Holland af te nemen aan alle stedelijke en rechterlijke ambtenaren, onderwijzers en geestelijken-professoren, kapellanen en rabbi's incluis. Hierop was door de Stedelijke Bestuurders vrij scherp geantwoord, dat zij dit „bevel en last" provisioneel maar buiten effect zouden laten, daar het ontijdig, met den aard der lastgevende Vergadering in strijd, en geheel illegaal was, daar het ongerijmd was een eed van trouw te vergen aan eene Vergadering van zoo voorloopigen aard en op zoo onregelmatige wijze bijeengebracht. Ook nadat de bewoordingen van den eed veranderd waren, bleven de Stedelijke Representanten weigeren den eed af te nemen niet alleen, maar ook dien zelven af te leggen. Blijkbaar stelde de Municipaliteit den eisch daartoe op gelijke lijn met de vele voorstellen tot het nemen van wraakzuchtige en terroristische maatregelen, waartegen de bedaarde en gematigde revolutionnairen, onder Schimmelpenninck's leiding en op advies van Prof. Cras, zich steeds verzetten.

Het nieuwe stadsbestuur echter, dat in Juni 1795 optrad (na eene verkiezing met trappen, die nog al voeten in de aard had gehad) was — vooral na de vernieuwing van de helft van den raad in April 1796 — meer bereid tot toegeven aan de eischen van hen, die gaarne alle van Oranje-gezindheid verdachte beambten wenschten afgezet te zien, en het werd nog verder op dien weg

gedrongen door het gewelddadig optreden der clubbisten en der „Burger-kanoniers," die, zoowel den 5 Nov. 1795 als den 8 Mei 1796, het raadhuis overrompelden en daar de besluiten afdwongen, die zij noodig oordeelden. Hierbij kwam dat bij de verkiezing van de Nationale Conventie geen kiezer werd toegelaten, die niet verklaard had voorstander te zijn van de Volks-souvereiniteit. Om die reden waren er velen weggebleven en de Regeering achtte nu dubbel noodig den eed op te leggen aan allen, die door hun wegblijven zich verdacht hadden gemaakt en toch hun ambten bleven bekleeden.

Toen nu onder deze omstandigheden het Provinciaal Bestuur van Holland, bij het decreet van 5 April, op nieuw het afnemen van den eed, althans „plechtige Belofte," gelastte, was er van de zijde van het Stedelijk Bestuur geen oppositie meer en zoo werden dan ook de predikanten tot den eed opgeroepen tegen 26 Juli. Een twaalftal, waarbij zich later nog drie aansloten, die uit de stad waren geweest, weigerde de belofte af te leggen, of liever zij verklaarden zich daartoe bereid, mits zij als belofte van onderwerping, maar niet als belijdenis hunner politieke gevoelens werd opgevat. De Gemeenteraad gaf hun nog 14 dagen bedenktijd, maar zij bleven bij hun besluit.

Aan hun hoofd stond Prof. v. NUYS KLINKENBERG, die het hoogleeraar-ambt in de theologie aan het Atheneum bekleedde, voorts de grijze SERRURIER, die reeds dertig dienstjaren te Amsterdam achter den rug had, de populaire PETRUS HAACK en de theol. doctoren G. DE HAAS en S. J. v. D. WIJNPERSSE. De anderen waren.

H. v. Herwerden, Calkoen, Bartout van der Feen, Hoffman, ten Dall, Dermout, de Haan Hugenholtz en de beide jongste predikanten Viervant en Visch, benevens de duitsche predikant Begemann.

Hunne namen zijn opgenomen in het volgende sonnet, 'twelk ik hier laat afdrukken, als een voorbeeld met welke zonderlinge letterkundige knutselarijen onze vaderen zich den tijd kortten:

Een treurmaar **Klink en** rolt door lucht, ge**bergt' en dal**,
De **man** die 't schoonste **Hof** bewerkte, weent bij 't denken
Aan zijnen tuijn, die hem zijn eelste kragt ontstal.
Het **Visch**je dartelt niet, en kan geen vreugd meer schenken.

De Haas, die door zijn loop was 's jagers welgeval,
Die d' allerzoetste vreugd aan 't jagtgenot kon schenken,
Lacht om het hondgekef, hoe veel ook in getal,
Verhit als een **Calkoen**; niets kan zijn vrede krenken.

Haack vrij na beter lot, gij vindt dat nergens; — neen.
Doorwandel bosch en dal, of gaa naar 't nuttig **Feen**.
Mout vrij het kaf door 't koorn: wie proeft niet 't zoet **der** graanen?

Hier moog voor korten tijd de mensch de **Wijnpers** treên:
De **Hugen**oot verslijt' in 't akligst **hol** zijn leeven:
De **Slegtheid** werk' en wroet': — vreugd rijst na zilte traanen

Het was natuurlijk overbodig door dergelijke poëzie de aandacht der publieke opinie op de zaak te vestigen. Zij baarde opzien genoeg. Zelfs werd zij eerlang een onderwerp van discussie in het hoogste lands-college: de Nationale Vergadering. De dichterlijke ex-predikant

KANTELAAR nam het daar op voor hen, wier collega hij was geweest, tevens in 't belang van het bestuur van zijn geboorteplaats, dat natuurlijk met de zaak tamelijk verlegen zat. Van wal stekende met eenige sierlijke frazes over de heerlijkheid van de scheiding van kerk en staat, die toen juist (5 Aug. 1796) door de Nationale Vergadering was gedecreteerd, stelde hij in 't licht dat de consequente toepassing van dit beginsel eischte de kerkleeraren niet als burgerlijke ambtenaren te beschouwen, waarschuwde voor de splitsing der geestelijkheid in beëedigden en eed-weigerenden, waarvan Frankrijk in de Vendée zulke treurige gevolgen had gezien, en stelde voor de Provinciale Besturen aan te schrijven met het afvorderen van eeden of verklaringen aan kerkleeraren op te houden. Velen vielen hem bij: BACOT, BICKER, VAN DEN HOOFF protesteerden ten sterkste tegen het beschouwen van predikanten als ambtenaren. VREEDE, MIDDERIGH en anderen beweerden daarentegen dat, zoolang de bezoldiging uit 's lands kas verstrekt werd, zij wel degelijk als ambtenaren moesten beschouwd worden. „Maar is het wel bezoldiging?" vroeg HAMELSVELD, „of zijn de traktementen niet veeleer eene uitdeeling uit fondsen ten behoeve der kerk bestaande? En vraagt het Provinciaal Bestuur niet ook den eed van de predikanten der andere gezindheden, die toch geen bezoldiging genieten?" — Burger AANINK bracht de zaak op zuiverder terrein, door te betoogen dat de groote invloed, die de kerkleeraren uitoefenden, aan het Gouvernement het recht gaf om zich van hunne politieke denkwijze te verzekeren. Maar de aap kwam geheel uit de mouw

bij sprekers als Reinst, die ronduit zeide, dat hij de meeste der predikanten, die nu de verklaring hadden geweigerd, sints lang kende als ijverige Oranjeklanten en dus als „voorwerpen de aandacht dezer Vergadering onwaardig" en als Gevers, die, op de vraag van een lid der Vergadering, wat er van worden moest als die predikanten afgezet werden? antwoordde: „dan hebben zij hun verdiende loon." Curieus was ook in deze discussie, dat, toen sommigen den raad gaven om te trachten de geestelijken door toegevendheid te winnen — even als men zulks met de Oranje-gezinde Israëlieten voor had — Burger Visscher uitviel: „wat, wilt gij een vergelijking maken tusschen de doorslepenste klasse der maatschappij en den dommen Jood?"

Ten slotte werd aan de tweedaagsche discussie een einde gemaakt, doordien, ingevolge advies van Van Langen en van den invloedrijken J. G. H. Hahn, besloten werd dat het voorstel Kantelaar geen punt van deliberatie kon uitmaken, op grond het eene huishoudelijke zaak van het gewest Holland betrof, waarmede de Nationale Vergadering zich niet had te bemoeien.

Te Amsterdam had men intusschen niet stilgezeten. De Kerkeraad diende den 5 Aug. een adres in bij den Gemeenteraad, waarin hij verzocht een nader hooren der (inmiddels door de raads-commissie geschorste) predikanten; doch de raad wilde daarin niet treden. De predikanten zelve wendden zich bij rekest tot het Provinciaal Bestuur, doch dit wilde zich over het aannemen van reserves niet uitlaten, maar refereerde zich aan den duidelijken inhoud van het Decreet, en ten slotte gaf

het Stadsbestuur als laatsten bedenktijd driemaal 24 uur, expireerende den 13 Aug., ten 2 ure.

De predikanten bleven standvastig. Zich beroepende op de bezwaren, die de Raad der Gemeente, waarvan de helft nu nog zat, in den vorigen winter had gemaakt tegen den voorgestelden eed, waarvan de thans gevergde belofte niet wezenlijk verschilde, en op den zin, dien men er in den Haag, blijkens de discussie in de Nationale Vergadering, aan hechtte, meenden zij, als eerlijke mannen, de belofte niet te mogen afleggen, zonder er de ondubbelzinnige verklaring bij te voegen, dat zij haar opvatten als eene onderwerping aan de bestaande toestanden, maar niet als eene politieke geloofsbelijdenis. Dit was in andere steden: te 's-Hage, Leiden, Schiedam en Hoorn toegestaan. Ook te Amsterdam waren vele leden van den Gemeenteraad daartoe waarschijnlijk niet ongeneigd. Althans toen den 13 Aug. de Gemeenteraad moest besluiten, was zijne vergadering onvoltallig en wilde men de zaak uitstellen. Een achttal leden protesteerde echter op het heftigst daartegen en oordeelde dat, daar de belofte niet binnen den bepaalden tijd was afgelegd, de 15 predikanten hun ambt feitelijk hadden verloren. Dienovereenkomstig werd dan ook op 15 Aug., in eene zitting, waar van de 60 leden maar 37 tegenwoordig waren, besloten.

Zoo hadden de drijvers dan hun zin. 't Beginsel was gehandhaafd. Al had men Kerk en Staat door een machtwoord gescheiden, de omstandigheid dat de tractementen door het land werden uitbetaald, liet toch toe de predikanten als ambtenaars te beschouwen, van wie men

kon eischen dat zij hunne betaalsheeren getrouw dienden. In de praktijk had men er echter bitter weinig aan. Andere straf als afzetting was op het weigeren der belofte niet gesteld. Men kon dus de weigeraars niet de stad uitbannen, zoo als in 1630, en daarvoor was trouwens ook geen reden, daar zij zich aan geene pogingen tot bewerking van eene contra-revolutie hadden schuldig gemaakt, en de goede Professor KLINKENBERG zich nog niet aan het hoofd van Nederlandsche Vendéers ging stellen, zooals men in de nationale Conventie had gevreesd. Ontzetting van burgerschapsrechten was onnoodig, want zij hadden zich bij de verkiezingen reeds onthouden, hetwelk juist de verontwaardiging der Bataven had gaande gemaakt. Het bleef dus bij ... het bevel om de letters D^0, die voor hun naam stonden, van de deurposten hunner huizen te laten wegschilderen! En voorts bij de intrekking van hun tractement, 't welk de Heeren in 't minst niet deerde, want door hunne vrienden werd daarin onmiddelijk op de vrijgevigste wijze voorzien.

En op 't kerkelijk gebied? — De kerkeraad gedroeg zich zeer koel in de zaak. Hij spande niet alle krachten in (zooals te Utrecht en te Haarlem in dergelijke gevallen met goed gevolg was geschied) om de afgezette predikanten te behouden of in hun ambt hersteld te krijgen. Hij hield zich zooveel mogelijk neutraal door den afgezetten Heeren geen Kerkelijk ontslag thuis te zenden, maar wel andere predikanten te beroepen, zonder evenwel bij die beroepingen op te geven (zooals anders 't gebruik was) in wiens plaats de nieuw beroepene kwam.

Met het bezetten der opengevallen plaatsen ging het

niet bizonder vlot, want vele beroepenen waren huiverig om de plaats in te nemen van leeraars die niet kerkelijk veroordeeld en ontslagen waren. Maar eindelijk kwam men toch klaar.

De gemeente — althans een zeer groot deel — was echter met den loop der zaak alles behalve ingenomen en gevoelde niet den minsten lust om zich door de burgerlijke overheid te laten voorschrijven. door wien zij zich het Evangelie moest laten verkondigen. Zij wenschte hare oude geliefde leeraars te hooren en het gevolg laat zich denken: de predikanten, wien de kansel was verboden, hielden nu godsdienstoefeningen in de huizen hunner vrienden, die zeer druk werden bezocht. Ook hierbij vond een herhaling in 't klein plaats van de tooneelen uit de zeventiende eeuw, namelijk toen op Zondagavond 12 Febr. 1797, de bijeenkomst ten huize van Jan Smit in de Monnikestraat gewelddadig door eenige „revolutionnaire Vaderlanders" werd gestoord en de bijeengekomenen bij het verlaten van het gebouw deerlijk werden mishandeld, waarbij een hunner een „kostelijken dikken neus" opdeed, zoo als een der Bataafsche couranten roemde. Niet minder schandelijk ging het toe voor het huis van den makelaar de Roo, waar de predikant en verscheidene aanzienlijke aanwezigen niet voor den volgenden ochtend het huis durfden verlaten, daar ieder die er uit kwam mishandeld werd. Het Stads-bestuur deed daarop het zijne door, bij publicatie van 14 Febr., de geheime bijeenkomsten en conventikelen ten scherpste te verbieden, zelfs met uitloving van een premie van *f* 1000 voor den aanbrenger van dergelijke snoodheden, met de belofte

des aanbrengers naam, als hij zulks verkoos, geheim te zullen houden en hem zelf niet te straffen, al was hij medeplichtig geweest.

Men ziet hoe ver het met de godsdienstvrijheid kwam onder de mannen van „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap'', die de scheiding van kerk en staat hadden uitgesproken!

Van eene gerechtelijke verstoring der bijeenkomsten, is echter, zoover ik weet, niet gekomen: de publicatie zal wel een doode letter zijn gebleven. De predikanten bleven kalmpjes in de stad en ginnen voort hunne aanhangers te stichten. Zij gedroegen zich overigens als emeritandi en velen werkten ijverig voor de pers. Zij gaven een godsdienstig weekblad uit en KLINKENBERG schreef in zeven en twintig doelen gr. 8⁰. een „Beknopte'' (!) „uitbreiding van den Bijbel''. Inmiddels wachtten zij geduldig op betere tijden en die braken ook weldra aan.

Het woord door Bonaparte in de bekende Brumairemaand gesproken, dat er een eind moest komen aan de omwentelingen, had hartelijken weerklank gevonden in de gemoederen der uit hun aard ordelievende Nederlanders, tot welke politieke partij zij behoorden, en de 19e eeuw werd ingewijd met een algemeen offerfeest van beginselen, waarbij alle oude veeten in den poel der vergetelheid werden gedompeld, om verzoening mogelijk te maken en eendracht te herstellen. De burgerlijke overheid verlangde nu zelve de sporen van onverdraagzaamheid en uitsluitingsgeest te doen verdwijnen. Niet slechts het Stedelijke Bewind, maar zelfs eene commissie

uit het Provinciaal Bestuur drong op herstel der afgezette predikanten aan. In de kerk zelve had het meer voeten in de aard. Doch de onverschrokken D. C. van Voorst, een der in 1796 nieuw beroepene predikanten, maar door de gevolgen der omwenteling, zoo als hij zelf zeide, ingelicht dat de zoog. patriotten het wel degelijk op den godsdienst gemunt hadden, dreef de zaak door. Veel droeg daartoe bij, dat de kerkelijken, verschrikt door de booze plannen van den Staat om aan de Gereformeerden zelven de zorg voor het onderhoud hunner kerken en leeraren over te laten, de noodzakelijkheid van onderlinge aaneensluiting inzagen. Reeds in 1798 was eene Kerkeraads-Commissie benoemd om de belangen der gemeente in dezen te behartigen, welke Commissie zich 12 leden der gemeente zou assumeeren, liefst uit hen die aanhangers waren der ontslagene predikanten. Doch deze poging mislukte. De vacature door den dood van D°. v. Essen ontstaan gaf echter aanleiding de zaak op nieuw ter sprake te brengen, en eindelijk nam de Gemeenteraad op 21 Sept. 1803 het besluit de ontslagen predikanten, mits buiten bezwaar van de stads-kas, aan de gemeente „terug te geven". Een fonds om in de tractementen te voorzien, zonder dat de stedelijke of kerkelijke kas behoefde te worden aangesproken, was nu spoedig bijeengebracht en, na nog eenig gehaspel met den kerkeraad, werd op 5 Febr. 1804 de dienst weder aanvaard door de nog aanwezige der ontslagen predikanten *), terwijl

*) Ook door Viervant en Begemann, die in 1803, de eerste te Utrecht en de ander te Nijkerk, waren beroepen. Serrurier

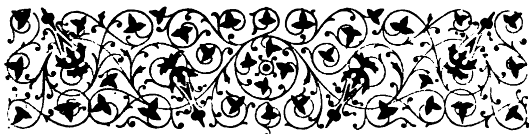
de sedert beroepene ook hun ambt bleven behouden, zoodat de Hervormde gemeenle toen veertig predikanten rijk was, die men langzamerhand weder tot het oude getal liet versmelten. Wie de meest populaire waren behoeft men niet te vragen als men de bewaard gebleven portretten beschouwt. Prachtige portretten in groot formaat, meest door den beroemden kunstenaar HODGES vervaardigd, werden van de afgezette predikanten door den uitgever GROENEWOUD in het licht gegeven. Van hen, die in hun plaats waren beroepen, konden slechts enkelen het tot een klein gravuretje door CASPARI of dergel. brengen. De geschiedenis vermeld nog dat de ontslagenen, in hunne eerste leerrede na hun herstel, geen melding maakten van het gebeurde, noch onderwerpen behandelden die daarmede in betrekking stonden.

De meesten hunner hebben het herstel van het huis van Oranje nog beleefd. HAACK mocht zelfs de godsdienstige toespraak houden bij de plechtige inhuldiging van WILLEM I als Souverein Vorst, in de Nieuwe Kerk. op 30 Maart 1814.

WILLEM I en zijne staatslieden oordeelden beter de kerk te gebruiken dan haar te onderdrukken. — Zij had in het gebeurde op nieuw hare wonderbare veerkracht getoond —!

---

en CALKOEN waren overleden en VAN DE WIJNPERSSE was in 1803 buitengewoon hoogleeraar in de philosophie geworden te Leiden, waar hij in 1805, zijn vader als gewoon proffessor opvolgde.

EEN BELASTING-OPROER.

DOOR

MR. N. DE ROEVER.

De vorige eeuw heeft haar pachters-oproer gekend, de onze kon het wat minder af en stelt zich te vreden met het belasting-oproertje, dat in 1835 de Amstelstad voor korten tijd slechts in spanning bracht, en, hoe weinig het ook te beteekenen had, in zijne gevolgen vrij wat aanleiding tot aminositeit heeft gegeven.

Oproer te Amsterdam! De goede naam der stad geschandvlekt! De Amsterdammers oproerlingen! Hatelijk woord, dat men slechts in de taal duldde om het belgisch muitersrot aan te duiden, dat zich tegen de wettige regeering verzet had. Nog jaren later spraken daarom degenen, die de belgische revolutie hadden beleefd, heel voorzichtig van „eene stoornis der openbare orde", van „het gebeurde", van „plaats gehad hebbende omstandigheden". Men wilde het niet bekennen, dat de hoofdstad des rijks ook maar één dag in staat van oproer had verkeerd.

In artikel 24, paragraaf 3, der wet van 29 Maart 1833 op de personeele belasting, waren de eigenaars van kleine huisjes, beneden de huurwaarde van *f* 80. aansprakelijk gesteld voor de betaling der belasting-penningen behoudens verhaal op hunne huurders.

Deze bepaling was niet van onbillijkheid en hardheid vrij te pleiten, en buitendien leverde zij voor vele dier huiseigenaren gevaar voor hunne belangen op. Het is verklaarbaar dat er veel ontevredenheid onder hen en de hunnen heerschte en dat een aantal nalatig bleef, om het huns inziens onverschuldigde te voldoen. Reeds lang was er door de ontvangers gedreigd met krasse maatregelen, maar men geloofde niet, dat het zoo ver zou komen en petitioneerde. In Maart 1835 had eene executie bij de Wed. Rest reeds aanleiding gegeven tot eenig tumult, en het blijkt, dat het stads-bestuur de hooge regeering gewezen had op het gevaar van bedenkelijke gevolgen, die deze voorloopige tegenstand na zich zou kunnen slepen [1]). De ontvangers werden van hooger hand echter op hun verzoek tot doortasten gemachtigd, en de plaatselijke commandant aangeschreven zich gereed te houden, wanneer door den fiscus de wet zou worden toegepast.

Deze aanschrijvingen hadden in Juni 1835 plaats.

Eenige achterstallige posten van het dienstjaar 1833 – 34 zouden nu langs den weg der openbare verkooping van den inboedel worden geïnd. De ontvangers waarschuwden den loco-commandant der stad [2]) en deze, die niet zonder overleg met den burgemeester meende te mogen handelen, begaf zich naar het stadhuis, om de te nemen maatregelen met hem te bespreken. Men kwam overeen geen mili-

tair machtsvertoon te maken, om het gemeen niet in den waan te brengen, dat men vrees koesterde, maar het garnizoen in de kazerne te consigneeren en de schutterij intusschen te gelasten om zich gereed te houden. De eerste executoriale verkoopingen, op den 2 Juli 1835, liepen luidruchtig maar echter geregeld af.

De volgende dag zou evenwel andere tooneelen te aanschouwen geven.

De ontvanger OLTMANS wilde op dien dag, een Vrijdag, den inboedel van den nalatigen JOHANNES BLOKHOFF, wonende in de Houttuinen, op de Heerenmarkt laten verkoopen. De deurwaarders, die zich ten 10 ure 's morgens voor 's mans woning bevonden, om de meubelen mede te nemen, troffen daar reeds eene groote menigte menschen aan, welke zich niet bepaald verzette tegen de openbare ambtenaren, maar hen toch evenmin genegen scheen. Toen de deurwaarders het laatste vrachtje met de slede kwamen halen, ging heel de menschen-massa mede naar de plaats der verkooping. De Heerenmarkt vertoonde dadelijk een vrij levendig schouwspel. Van alle kanten stroomde het volk toe, om de tentoongestelde meubelen te zien, en van lieverlede werden het gejoel en gedrang zoo hevig, dat de aanwezige politiedienaars het gezag niet konden handhaven, zelfs na assistentie van een aantal ambtgenooten te hebben ontvangen. De commissaris van politie DE BIE ging er dan ook ten half twaalf zelf heen, gevolgd door een escorte van 12 man schutterij van de hoofdwacht met een korporaal en een sergeant. Inmiddels was de commandant der stad gewaarschuwd. Terstond begaf deze zich naar de kazerne

Oranje-Nassau en liet 130 à 140 van de geschiktste mannen van het garnizoen naar de plaats der onrust oprukken. Daar de troepen nog op de grenzen waren, bestond dit slechts uit veteranen „gebrekkig en bejaard", gelijk een spotdicht uit dien tijd hen noemde. In de Haringpakkerij ontving dit detachement nader bevel zich te splitsen en terwijl de eene helft optrok naar de Heerenmarkt, bleef de andere daar in reserve. Tegen één uur kwam de militaire macht ter plaatse. Het volk was zeer weerbarstig en begon met steenen te werpen, waarop het overige gedeelte van het detachement, de nieuw gereedstaande hoofdwacht en het blijvend gedeelte der mobiele schutterij uit de kazerne er mede werden heen gezonden.

Op het stadhuis vergaderden de burgemeester met den wethouder DEUTZ VAN ASSENDELFT, den Directeur van Politie WISELIUS en diens Secretaris GREVELINK [3]). De burgemeester, vertrouwende op zijne groote populariteit, wilde zelf met die heeren naar de plaats van den opstand gaan en het volk tot bedaardheid aansporen, maar men meende, dat hiervan niets te verwachten viel en dat het integendeel te vreezen stond, dat men van hem beloften of toezeggingen zou afdwingen, die hij later, wijl het eene lands- en geene stadszaak betrof, niet zou kunnen vervullen. Van dit gevoelen was ook de inmiddels ontboden Officier van Justitie.

Dit plan werd dus opgegeven. Op de Heerenmarkt hadden intusschen de aanwezige schutters een kring om de aangeslagen meubelen gevormd en men begon pogingen te doen, om tot den verkoop over te gaan. De

meubelen werden bezichtigd, maar door verscheidene personen met het doel, om de gerechtelijke ambtenaren in de maling te nemen en het volk op te hitsen. Poogde men iets in veiling te brengen, dan werd het gejoel en gejouw zóó groot en de weinige stoutmoedige bieders zoodanig overschreeuwd, dat men het moest opgeven. De menigte trachtte intusschen de schutterij tot plichtsverzuim over te halen. Hier riep er één: „Wij zijn ook schutters, als wij naar huis gaan kunnen wij ook ons pakje aantrekken en ons geweer halen". Daar riep een ander: „Wij zijn allen burgers, vandaag ben jelui soldaat, maar morgen ben jelui burgers als wij en dan slaan wij je toch dood", terwijl anderen hen poogden te beduiden, dat zij zich niet tegenover hen moesten stellen. De schutterij bleef evenwel standvastig. Dit verbitterde de menigte en zij poogde haar onder den voet te krijgen. Zij werd hoe langer hoe onstuimiger en men hoorde overal een bekend liedje op de schutterij zingen, waarin men het woord „edele" evenwel door „leelijke" verving. Elders weder klonk een: „voor geen duivel vreezen wij, wij strijden als een held". Van lieverlede begon het grof puin te regenen, dat van de levendige zijde der Heerenmarkt werd geworpen uit een kar, die met dien voorraad daartoe expresselijk was aangevoerd van een ledig erf van Blokhoff door zijn knechts, die de eerste werpers daarmede zijn geweest. De commissaris, dit arsenaal van projectielen bespeurende, gaf order het te vermeesteren, hetgeen aan een vereenigde macht van politie en militairen ten slotte gelukte. maar niet dan na een hevig verzet en nadat verschillende dienders

mishandeld, gewond en op het punt waren geweest in het water geworpen te worden.

Zoo was de stand van zaken toen twee oud-gedienden, die de markt wilden overgaan, werden opgemerkt, voortgedrongen en door het graauw mishandeld, onder voorgeven, dat zij stille verklikkers waren. Een hunner was evenwel behendig genoeg een der belhamers, die hem een slag had toegebracht, binnen den kring te trekken en aan den commissaris van politie over te leveren. Nu rees de verontwaardiging der menigte ten top. „Er is geen recht meer te krijgen. Wij zullen onze eigen rechter wezen. Het recht is opgehangen" schreeuwde men van alle kanten, en of de commissaris al verzekerde, dat ieder, die tegen den oud-gediende iets had in te brengen, zich bij hem kon vervoegen, het hielp niet en er kwam eerst weder eenig bedaren in de massa toen de gearresteerde weer ontslagen werd en hem zelfs den ketting, waarmede hij geslagen had, was teruggegeven.

De militairen, waaruit er een door een steenworp aan het hoofd getroffen werd, begonnen ongeduldig te worden en laadden de geweren, maar ofschoon het vuren door den commissaris verboden werd, lokte dit een salvo van steenen en van de zijde der Brouwersgracht zelfs van metselsteenen uit. Het was een tooneel van volslagen oproer geworden. Pierre Roseille, een gewezen schutter, die meermalen gestraft was, en Cornelis Johannes Huntelaar, de eerste een schoonzoon, de andere een zoon van zoogenaamde grondeigenaren, wierpen zich min of meer als aanvoerders der menigte op, haar aanhitsende en roepende: „Toe maar jongens. De dienders

moeten maar kapot. Wij moeten den boel maar plunderen en de regeering den hals omdraaien. Zet maar op" en dergelijke woorden meer. HUNTELAAR aan het hoofd van een troep opgeschoten jongens en mannen vertoonde zich al dringende en hossende hier en daar en overal, en maakte het zoo bont, dat niemand een bod op de meubelen durfde doen. Aan den verkoop viel nu niet meer te denken. Er kwam order van den Stads-Commandant om desnoods te vuren, maar vooraf de menigte bij herhaling tot rust aan te manen. Het detachement begon een kring om de goederen te vormen. Den hoogsten fiscalen ambtenaar, den Heer DE CHATELEUX, ook door den burgemeester ten stadhuize geroepen, maar wegens ziekte niet verschenen, had men vergunning gevraagd den verkoop te staken. Deze had daarop, slecht geinformeerd zijnde, een weigerend antwoord gegeven, maar in weerwil daarvan had men zich door de omstandigheden genoopt gevoeld, om de executie uit te stellen. Toen de menigte bemerkte, dat het boeltje niet zou worden verkocht, scheen er werkelijk eenige rust en kalmte in de gemoederen weder te keeren, en het liet zich aanzien, dat de zaak verder haar geregeld verloop zou hebben.

Vóór het zoover gekomen was had de burgemeester verslag van het voorvallende aan den Gouverneur der Provincie gedaan en hem uitgenoodigd hier te komen ter beraadslaging. Deze was echter ongesteld en zond den Commies WELLAN, om met den burgemeester te overleggen, wat verder te doen stond.

Maar waar zouden de goederen blijven? De ambtenaren van den fiscus wilden ze naar het rijks-pakhuis „de Hel"

onder het Athenaeum Illustre vervoeren. Maar toen men dit op het stadhuis vernam, oordeelde men den afstand te ver. Men vreesde ongeregeldheden onder weg.

De Stads-Commandant, de Kolonel der Schutterij Hodshon, Burgemoester en Wethouders en de Directeur van Politie kwamen overeen ze in het Gebouw van Weldadigheid, in de wandeling „de Soeploods" genoemd, op te bergen, waarvoor de vergunning van de directie van dat locaal werd verzocht en onder garantie van eventueele schade verkregen. Zonder eenig verzet van het volk was te half 7 ure 's avonds de overbrenging geschied. De menigte verminderde wel onmerkbaar, maar bleef lijdelijk rondom de loods staan, die door een detachement van 60 man, onder den 1en Luitenant Keiber werd bewaakt. De overige militairen en de schutters werden door den heer de Bie weggezonden en ook de politie volgde weldra dezen commissaris, die zich naar het stadhuis had begeven. In de Haringpakkerij was een piket schutterij opgesteld. Ook dit werd zeer tegen den zin des burgemeesters, op uitdrukkelijk verlangen van den Directeur van Politie afgedankt. Het onder de wapens houden van eene militaire macht achtte hij onder deze omstandigheden eene provocatie van het volk. Het schijnt, dat de politierapporten uit alle sectien zeer geruststellend luidden. Waarschijnlijk was het ook ten gevolge van die rapporten, dat de Kolonel der Schutterij naar zijn landgoed vertrok en het commando overliet aan den Majoor met den rang van Luitenant-Kolonel Wehlburg. Op de Heerenmarkt merkte men bijzonder veel vrouwen en kinderen op, die aan de zich vertoonende

militaire autoriteiten geen kwaden wil deden blijken.

Waren de mannen daar niet meer te vinden, naar huis teruggekeerd waren zij evenmin.

Terwijl de goederen geborgen werden, hadden zij zich weder meester gemaakt van den wagen met steenen, dien zij naar de Houttuinen sleepten en daar in 't water wierpen. Ten onrechte had de politie dit aftrekken als uit elkaar gaan beschouwd. Na eenigen tijd, het was reeds over 8 ure, kwam de bende terug en nu begon het opdringen tegen de bewakers der loods opnieuw. Het plan bestond toen reeds, om de meubelen uit het gebouw te halen of de loods te plunderen. Zonder wapens kon men evenwel niets tegen dit welgesloten houten gebouw uitrichten. In twee benden verdeelden zich nu de oproermakers. Zij trokken voorbij het huis van BLOKHOFF in gesloten gelederen, met een witte lap als vaandel aan een stok gebonden in hun midden, naar den Westerdoksdijk, waar zij in weerwil van den bewaker, wien zij toevoegden: „het is voor de gemeene zaak; geen personeele belasting!" een paar honderd knuppels buit maakten, die daar ergens waren opgeslagen. Zoo gewapend ging het weder terug en BLOKHOFF's woning voorbij. Eenige uit hun midden gingen er binnen en werden er op genever onthaald. Een stil burger, die zich toevallig bij die woning bevond, werd een touw om den hals geworpen en zoo door de baldadige bende medegesleept naar de Heerenmarkt en van daar naar de woning van den ontvanger CORNEILLE JEAN BLOM VAN ASSENDELFT, die kort daarbij op de Keizersgracht bij de Heerenstraat woonde, in het huis thans gemerkt N°. 83, ten noorden

van het pakhuis „de Wereldt", alwaar hij moest aanzien, dat in een halfkwartier tijds al de ruiten met straatsteenen en oude metselsteenen, die in de nabijheid zich bevonden, werden ingeworpen, met zooveel geweld, dat de bewoners zelfs een grooten kei aan het einde van den gang vonden. De Heer BLOM, die de bende had zien aankomen en gewaarschuwd was geworden, requireerde, daar er geen politie in de buurt te bekennen was, aanstonds een wacht van militairen „tot bescherming van zijn persoon, gezin en eigendom, door oproer en geweld aangetast", welke hem te rechter tijd werd verleend, waarop de muiters aftrokken, schreeuwende dat zij wel zouden terugkomen om te plunderen. Geruchten liepen van alle zijden van andere aanslagen, die het grauw voor had. De burgemeester, die na het bekomen bericht van de berging der goederen geen andere dan geruststellende tijdingen kreeg en zich naar huis had begeven, om, schoon wat laat, te middagmalen, werd tegen 10 ure opgeschrikt door eene vrouw, die hem kwam melden, dat men het ook op zijne woning voorzien had. Ontsteld van die tijding schreef hij ijlings aan den plaatselijken Commandant: „Het oproer groeit aan. Ik verzoek UHEG. de Schutterij in de wapens te doen komen en de noodige patrouilles uit te zenden en kan het zijn een detachement ter beveiliging mijner eigene woning". Dit briefje werd heel spoedig gevolgd door een tweede luidende: „Men berigt mij, dat in de Anjeliersstraat het plan zoude bestaan, heden avond de nationale schouwburg in de brand te steken en ook mijn huis geweld te komen aandoen. Ik reken het van mijn

plicht UHEG. hiervan kennis te geven, ten einde door het laten doen van de noodige patrouilles als anderzins het eerste stadsgebouw, zoo mogelijk, voor alle molest te bewaren en ook mijn huis kan het zijn te beveiligen." De burgemeester woonde op de Keizersgracht bij de Vijzelstraat. Anderen meenden, dat men het ook op de Nederlandsche Bank en het Entrepôt Dok gemunt had. De autoriteiten begonnen het ergste te vreezen. Men zag reeds de stad doorkruist van plunderende benden. Een half uur later zond de Burgemeester een rijtuig om den Commandant af te halen ter conferentie met eenige Commissarissen van Politie, waarin men besloot het garnizoen naar den Dam te doen oprukken, en de burgemeester order gaf de schutterij. door alarm te slaan op de hoeken der straten, mede onder de wapens te roepen. Van den Dam uit werden sterke patrouilles overal door de stad, naar de Heerenmarkt en naar de bedreigde punten gezonden met scherp gewapend. Een wacht van notabele burgers, leden der „Mobiele Societeit", posteerde zich in s Burgemeesters huis.

Wat er intusschen op de Heerenmarkt gebeurde, wettigde deze veiligheidsmaatregelen ter voorkoming van meer kwaad.

Van het huis des ontvangers was de menigte weder naar de Heerenmarkt gegaan. Huntelaar schreeuwde: „Nu moet de boel maar kort en klein". Met honderden steenen werden aanstonds de ruiten verbrijzeld en met bijlen, in de buurt weggenomen, de luiken en deuren opengehakt, planken van het gebouw afgerukt, op een hoop geworpen en daarvan een vuur gestookt met be-

hulp van brandende kaarsen en lampen uit nabijgelegen woningen gehaald. De apotheker DE JONG verschafte — zoo zeide men althans — terpentijn en andere brandbare stoffen aan het gepeupel, waaronder hij zich heel den dag had bevonden. Dit alles geschiedde zoo onverwachts en met zooveel spoed drong de nu met knuppels gewapende menigte op het gebouw aan, dat de schildwachten buiten het gebouw overrompeld, de voor het gebouw geposteerde manschappen en de soldaten, die zich binnen het gebouw bevonden, juist bezig om de pas ontvangen kapotjassen aan te trekken en den inwendigen mensch met wat bier en brood te versterken, op de vlucht gedreven werden. Algemeen zeide men, dat onze veteranen in de nabijgelegen herbergen zich de dorstige kelen wat te overvloedig gelaafd hadden, en dat een aantal hunner juist binnen de wanden der „soeploods" kalm den slaap der rechtvaardigen sliep. Het stortregende en het was stikdonker, zoodat de militairen zich niet konden verzamelen en ook niet durfden vuren. Onder de vluchtelingen bevond zich ook de luitenant KEIBER. Hij werd achtervolgd door een paar man, die hem deerlijk mishandelden, evenals tal van zijne soldaten. Al worstelende ontkwam hij in eene woning op de Haarlemmerdijk, die hij niet dan in burgerkleeding met een ronden hoed op en een linnen buisje aan kon verlaten.

De oproermakers droegen intusschen al het in beslag genomen meubilair naar den brandstapel, waar het in vlammen opging. HUNTELAAR was daarbij weder haantje de voorste. Maar ROSEILLE liet zich ook niet onbetuigd.

Met de kaars in de hand, die op de tafel stond, waaraan de militairen gezeten hadden, liep hij naar het met turf gevulde achtergebouw, bij herhaling roepende: „wij zullen den boel maar in brand steken", en den daad bij het woord voegende, schraapte hij wat turfmolm bij elkaar en stak het in den brand. Onze beide oud-gedienden, die de soeploods nog niet hadden durven verlaten en zich bij de overrompeling in het achtergebouw verscholen hadden, zagen dit voor hunne oogen gebeuren. Met buitengewone snelheid tastten de vlammen om zich heen, zoodat het tweetal niet dan met groote moeite door een kleinen uitgang, waarvan zij de sluiting moesten afrukken, het gevaar van levend verbrand te worden konden ontkomen. De menigte begon terstond de op de markt brandende meubelen en planken door de verbrijzelde vensters naar binnen te werpen.

Een kwartier later, tegen middernacht, stond het geheele gebouw, dat voor 7000 gl. geassureerd was, met al zijn voorraad van boeken, papieren, werktuigen, gereedschappen en kleedingstukken, ter waarde van circa 3000 á 4000 gl., in lichte laaie vlam.

Goedgunstige toeschouwers, die het aanleggen van het vuur hadden bespeurd, waren dadelijk den brandmeester van wijk 52, die op de Korte Prinsengracht woonde, gaan waarschuwen, om zîch gereed te houden. Deze, HENDRIK STARCK, had zijne maatregelen ijlings genomen en was de eerste, die met het brandpiket toeschoot en water kon geven ter bescherming der naburige huizen.

Als met een tooverslag scheen de woede van de oproermakers bekoeld. De spuitgasten werden niet be-

lemmerd in het blusschingswerk, de spuiten werden niet beschadigd, de orde niet verstoord en de schutterij kon ongehinderd het terrein afzetten. Slechts één dronken kerel, die met een mes gewapend door de bezetting wilde dringen, verzette zich tegen den brandmeester, maar daarentegen hielpen zelfs een paar belhamels, de gebroeders BELDERS, die een werkdadig deel aan het geweld plegen genomen hadden en de hoofdpersonen geweest waren, zoowel bij het wegnemen der knuppels als bij het inwerpen der glazen bij den ontvanger, bij de bediening der spuit!!!

De brandstichters voor zoover zij de rol van brandblusschers niet overnamen, zakten van lieverlede af.

Eén voor één keerden de patrouilles en de ordonnances te paard van de rijdende schutterij uit alle deelen van de stad terug. Zij waren langs de publieke gebouwen en de woningen der autoriteiten gepasseerd en hadden nergens eene ontmoeting met kwaadwilligen gehad. Wel hadden zij vernomen, dat hier en daar zich aan particuliere huizen een troepje opgedaan had met bedreiging van te zullen plunderen, doch zij hadden zich verwijderd wanneer hun eenig geld gegeven werd.

De Overheid veronderstelde echter niet, dat het spel voor goed uit was.

In het holle van den nacht werd eene expresse te paard gezonden naar den generaal-majoor DE PERPONCHER, commanderende in de provincie Noord-Holland te Haarlem, met verzoek om assistentie met paardevolk. Ten half drie ontving deze het bericht van het voorgevallene. Hij spoedde zich naar den Gouverneur. Des morgens

tegen 8 ure, kwam een vijftigtal curassiers onder bevel van den Luitenant-Kolonel DE SALIS-SOGLIO werkelijk ter versterking van het garnizoen opdagen. Heel de burgerij verkeerde in angst voor wat er dien dag en vooral dien avond zou gebeuren. Een pijnlijke stilte heerschte overal. Het gerucht van oproer te Amsterdam, drong bij het grootste gedeelte der burgerij en verder heel het land door toen de orde reeds lang weder was hersteld.

Nog gedurende enkele weken bleef op verschillende plaatsen een wacht van schutters eenige openbare gebouwen en enkele woningen, onder andere van den ontvanger BLOM VAN ASSENDELFT bewaren, maar ten slotte werden ook deze ingetrokken en de stad had haar gewoon aanzien weder gekregen.

Het onderzoek, zoo spoedig mogelijk ingesteld, bracht aan het licht, dat de beweging was uitgegaan van eene vereeniging van grondeigenaren, beter gezegd huisjesmelkers, die nog in den vorigen nacht vergaderd was geweest in de tapperij „de Rijnstroom", alwaar men besloten had zich niet te verzetten tegen het wegvoeren en het transport der meubelen, maar met kracht den verkoop er van tegen te gaan. Bij het opladen der meubelen had BLOKHOFF reeds misnoegen onder het volk trachten te verwekken, door bij het kantelen der slede en het daardoor veroorzaakte breken van een spiegel luide te protesteeren. Het was blijkbaar een vooruit beraamd plan van tegenstand tegen de openbare macht, dat op dien 3den Juli tot uitvoering was gekomen.

De militaire macht – de verdienstelijke VAN DE VIJVER,

die een vrij uitvoerig verhaal van het oproertje geeft, zegt niet ten onrechte: „militaire magt was er niet; de garnizoenstroepen verdienden niet eene magt genoemd te worden" — was er alles behalve eervol afgekomen. Dat op de vlucht gaan van een luitenant met een goed getal manschappen, maakte blijkbaar ook op de militaire autoriteiten een kwaden indruk. Rapporten werden gevraagd en geleverd, waarin de politie van onvoorzichtigheid en van onvergeeflijke afwezigheid werd beschuldigd. Van de zijde der politie daarentegen, werd het onheil aan den luitenant Keiber geweten. [4]) Het viel echter niet te ontkennen, dat de Directeur alles had overgelaten aan den Commissaris van de wijk, een oud man, en zich zelven niet had vertoond. Dat deze, schoon verwittigd van de plannen des gemeens, zich van de Heerenmarkt verwijderd had met zijne dienders, onder het geven van allerlei geruststellende verzekeringen. Dat geen diender zich heel den avond in de nabijbeid van de plaats des oproers had vertoond dan een enkele, die, bespeurende dat er brand werd gesticht, zich verwijderd had, terwijl een ander zich in de nabijheid in zijne woning hield verscholen.

Aan wien moest nu de schuld gegeven worden van nalatigheid? Men had immers in tijds de mogelijkheid van een ingrijpen der militaire macht kunnen voorzien en behoorlijke versterking van garnizoen kunnen aanvragen! Wie was verantwoordelijk voor de zorgeloosheid, die de maatregelen kenmerkte op den dag des onheils genomen? Men had de menigte in ontzag moeten houden en ontblootte daarentegen het tooneel van het tumult van het

grootste deel der militairen, van schutterij en politie! Daaraan was het te wijten, dat het leger een belachelijk figuur had gemaakt, en wat erger was, dat er een slecht voorbeeld was gesteld, waardoor de fiscus genoodzaakt had kunnen zijn van verdere dwangmaatregelen af te zien! De zaak werd hoog opgenomen, aan het oproer een groot aanzien gegeven. Heel de mindere bevolking hield men in staat tot herhaling der ongeregeldheden over te gaan, waarbij het ergste zou te vreezen wezen. Dit alles maakte natuurlijk ten Stadhuize een onaangenamen indruk. Daar had men de zaak bij den plotselingen afloop gaarne als een relletje blijven beschouwen, door weinige personen aangestookt en van geene ingrijpende beteekenis, treurig in zooverre dat het gemeen, al was het maar voor een oogenblik, de baas gespeeld en aan zijn moedwil botgevierd had. Aan twee autoriteiten kon dit gemis aan overleg geweten worden. Aan den Burgemeester of aan den Directeur van Politie. De Burgemeester schijnt den loop der zaak afgewacht te hebben, en was niet weinig verwonderd, toen geheel buiten zijne voorkennis, bij dagorder van 10 Juli door den Generaal-Majoor DE FAUVAGE, Commandant ad interim in het 1e groot militair commando, de tevredenheid over de houding der schutterij werd uitgesproken en officieren onder-officieren en schutters plechtig werden bedankt. Dit was niet onverdiend maar onnoodig. Slechts van de bereidvaardigheid der schutterij was gebleken; feitelijk had zij niets bijzonders verricht. Maar uit deze handeling, buiten het hoofd der Gemeente om, bleek reeds dat de Burgemeester niet meer ten volle het vertrouwen van

de Hooge Regeering bezat. Deze leende meer en meer het oor aan den Directeur van politie, die de verantwoordelijkheid van zich af en op 's Burgemeesters schouders geschoven had.

Ten gevolge van diens rapporten was het voorzeker ook, dat de procureur-crimineel Mr. P. W. PROVO KLUIT, belast met het beleid der politie over de provincie Noord-Holland, met uitzondering der stad Amsterdam, den 13 December in zijn eisch voor het Hof van Assises contra BLOKHOFF c. s., openlijk den burgemeester beschuldigde van plichtverzuim. Deze gevoelde zich daarop genoopt den Koning te verzoeken, om eene commissie te benoemen ten einde zijn gehouden gedrag te onderzoeken, waardoor hij in de gelegenheid zou worden gesteld op officieële wijze de tegen hem ingebrachte beschuldiging te wederleggen. Den Burgemeester was na een op 16 Juli aan den Gouverneur ingediend rapport geene gelegenheid hoegenaamd gegeven zijn gedrag nader toe te lichten. Op dit verzoek werd afwijzend beschikt, op grond dat aan Z. M. uit de rapporten van den Gouverneur voldoende was gebleken, dat het den Burgemeester aan „voorzorg en veerkracht" had ontbroken. Dientengevolge vroeg Burgemeester VAN DE POLL eervol ontslag, dat hem bij Kon. Besluit van 13 Februari 1836 verleend werd [5]).

Het was zeker niet zonder beteekenis, dat de toenmalige Offficier van Justitie Mr. W. D. CRAMER tot zijn opvolger werd benoemd.

De goede verstandhouding tusschen de Stadsregeering en de militaire autoriteiten was intusschen niet gestoord

geworden. Den 4 November 1835 was het nog in den Raad de burgemeester geweest, die met zijne beslissende stem, tegen het advies der finantiëele commissie in, den kolonel VAN WINSHEYM eene gratificatie van ƒ 400 had kunnen bezorgen.

Binnen de stad werd de rust ook verder niet bedreigd, zelfs niet toen de schuldigen langzamerhand gearresteerd werden en de fiscus reeds op 't eind van Juli met de executoriale verkoopingen voortging. Mogelijk was dit hieraan toe te schrijven, dat den 22 Juli 1400 man infanterie en 5 à 600 man kavalerie in garnizoen waren gekomen en een batterij artillerie te Sloten en Sloterdijk had post gevat. Voor dit nieuwe garnizoen werden in aller ijl het gebouw op de Lauriergracht tot kazerne voor de infanterie, de gebouwen van de infirmerie en de stallen op de veemarkt tijdelijk voor het paardenvolk ingericht. Aan de andere zijde van de Veemarkt bij het Amstelgrachtje, begon men aanstonds een houten kazerne met stallingen voor de kavalerie te bouwen, die, ware het Paleis voor Volksvlijt niet verrezen, wellicht nog door ons zou worden aanschouwd.

Alleen deze buitengewone kazernering kwam de stad op ƒ 46255.— te staan.

Eene zaak was nog te regelen: de schadevergoeding aan de Commissie voor Turf- en Spijs-uitdeeling. In de Raadsvergadering van 2 Sept. 1835, werd besloten het niet geassureerde, ƒ 3100.—, aanstonds te vergoeden, het geassureerde, ƒ 7000.—, als voorschot uit te betalen, op

voorwaarde dat de Commissie de assuradeurs zou aanspreken en uit de assurantiepenningen het voorschot terug geven; intusschen bij het Gouvernement er op aan te dringen, dat der stadskas vergoed zou worden de schade, aangericht bij gelegenheid eener daad, door de Rijks-administratie in het belang van het Rijk gedaan.

Aanteekeningen.

1) Ook de Schutterij was daarvan in kennis gesteld. Ten hare behoeve was o. a. op de Leidschepoort heimelijk een aantal wapens en ammunitie geborgen. (Mededeeling van den Heer C. H. WEHLBURG, wiens vader, de Majoor W. G. WEHLBURG, den nacht van 3 op 4 Juli met zijn bataillon het Leidscheplein bezette).

2) Plaatselijk Commandant was de Generaal-Majoor JOHAN HENDRIK HUBNER, die echter wegens ziekte in Mei de stad had verlaten. De Commandant genoot uit de Stadskas eene toelage van *f* 1200.— 's jaars. Zijn plaatsvervanger was de Luitenant-Kolonel G. W. VAN WINSHEIJM, wiens papieren thans ten gemeente-archieve berusten, als geschenk van wijlen Professor JORISSEN.

3) JACOBUS GREVELINK was de rechterhand van den Directeur Mr. SAMUEL IPERUSZ WISELIUS. Hij stond, te recht of te onrecht, in een zeer slecht blaadje bij de burgerij. Hij werd noch bemind, noch vertrouwd.

4) Het politie-archief van dien tijd en van vroeger is onder den in 1840 benoemden Directeur Mr. H. PROVO KLUIT grootendeels vernietigd.

5) Eerst in 1840 werd de Heer VAN DE POLL in zekeren zin gerehabiliteerd door zijne benoeming tot Gouverneur der provincie Utrecht.

AMSTERDAMSCH JAARBOEKJE.

AMSTERDAMSCH
JAARBOEKJE
1891

ONDER REDACTIE VAN

MR. N. DE ROEVER

Archivaris van Amsterdam

Gezicht op het Damrak naar eene schilderij van JACOB VAN RUYSDAEL

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY

1891

TYP. TH. A. VAN ZEGGELEN, (W. J. P. VAN SANTEN) A

JNHOUD.

Januari.	Februari.	Maart.
1 Donderdag.	1 Zondag.	1 Zondag.
2 Vrijdag.	2 Maandag. L.K.	2 Maandag.
3 Zaterdag. L.K.	3 Dinsdag.	3 Dinsdag. L.K.
	4 Woensdag.	4 Woensdag.
4 Zondag.	5 Donderdag.	5 Donderdag.
5 Maandag.	6 Vrijdag.	6 Vrijdag.
6 Dinsdag.	7 Zaterdag.	7 Zaterdag.
7 Woensdag.		
8 Donderdag.	8 Zondag.	8 Zondag.
9 Vrijdag.	9 Maandag. N.M.	9 Maandag.
10 Zaterdag. N.M.	10 Dinsdag.	10 Dinsdag.
	11 Woensdag.	11 Woensdag.
11 Zondag.	12 Donderdag.	12 Donderdag.
12 Maandag.	13 Vrijdag.	13 Vrijdag.
13 Dinsdag.	14 Zaterdag.	14 Zaterdag.
14 Woensdag.		
15 Donderdag.	15 Zondag. E.K.	15 Zondag.
16 Vrijdag.	16 Maandag.	16 Maandag.
17 Zaterdag. E.K.	17 Dinsdag.	17 Dinsdag. E.K.
	18 Woensdag.	18 Woensdag.
18 Zondag.	19 Donderdag.	19 Donderdag.
19 Maandag.	20 Vrijdag.	20 Vrijdag.
20 Dinsdag.	21 Zaterdag.	21 Zaterdag.
21 Woensdag.		
22 Donderdag.	22 Zondag.	22 Zondag.
23 Vrijdag.	23 Maandag. V.M.	23 Maandag.
24 Zaterdag. V.M.	24 Dinsdag.	24 Dinsdag. E.K.
	25 Woensdag.	25 Woensdag.
25 Zondag.	26 Donderdag.	26 Donderdag.
26 Maandag.	27 Vrijdag.	27 Vrijdag.
27 Dinsdag.	28 Zaterdag.	28 Zaterdag.
28 Woensdag.		
29 Donderdag		29 Zondag.
30 Vrijdag.		30 Maandag.
31 Zaterdag.		31 Dinsdag.

April.	Mei.	
1 Woensdag.	1 Vrijdag. L.K.	1
2 Donderd. L.K.	2 Zaterdag.	2
3 Vrijdag.		3
4 Zaterdag.	3 Zondag.	4
	4 Maandag.	5
5 Zondag.	5 Dinsdag.	6
6 Maandag.	6 Woensdag.	
7 Dinsdag.	7 Donderdag.	7
8 Woensd. N.M.	8 Vrijdag. N.M.	8
9 Donderdag.	9 Zaterdag.	9
10 Vrijdag.		10
11 Zaterdag.	10 Zondag.	11
	11 Maandag.	12
12 Zondag.	12 Dinsdag.	13
13 Maandag.	13 Woensdag.	
14 Dinsdag	14 Donderdag.	14
15 Woensdag.	15 Vrijdag. E.K.	15
16 Donderd. E.K.	16 Zaterdag.	16
17 Vrijdag.		17
18 Zaterdag.	17 Zondag.	18
	18 Maandag.	19
19 Zondag.	19 Dinsdag	20
20 Maandag.	20 Woensdag.	
21 Dinsdag.	21 Donderdag.	21
22 Woensdag.	22 Vrijdag.	22
23 Donderdag.	23 Zaterdag. V.M.	23
24 Vrijdag. V.M.		24
25 Zaterdag	24 Zondag.	25
	25 Maandag.	26
26 Zondag.	26 Dinsdag.	27
27 Maandag.	27 Woensdag.	
28 Dinsdag.	28 Donderdag.	28
29 Woensdag.	29 Vrijdag.	29
30 Donderdag.	30 Zaterdag. L.K.	30
	31 Zondag.	

Juli.

1 Woensdag.
2 Donderdag.
3 Vrijdag.
4 Zaterdag.

5 Zondag.
6 Maandag. N.M.
7 Dinsdag.
8 Woensdag.
9 Donderdag.
10 Vrijdag.
11 Zaterdag.

12 Zondag.
13 Maandag.
14 Dinsdag. E.K.
15 Woensdag.
16 Donderdag.
17 Vrijdag.
18 Zaterdag.

19 Zondag.
20 Maandag.
21 Dinsdag. V.M.
22 Woensdag.
23 Donderdag.
24 Vrijdag.
25 Zaterdag.

26 Zondag.
27 Maandag.
28 Dinsdag. L.K.
29 Woensdag.
30 Donderdag.
31 Vrijdag.

Augustus.

1 Zaterdag.

2 Zondag.
3 Maandag.
4 Dinsdag. N.M.
5 Woensdag.
6 Donderdag.
7 Vrijdag.
8 Zaterdag.

9 Zondag.
10 Maandag.
11 Dinsdag.
12 Woensd. E.K.
13 Donderdag.
14 Vrijdag.
15 Zaterdag.

16 Zondag.
17 Maandag.
18 Dinsdag.
19 Woensd. V.M.
20 Donderdag.
21 Vrijdag.
22 Zaterdag.

23 Zondag.
24 Maandag.
25 Dinsdag.
26 Woensd. L.K.
27 Donderdag.
28 Vrijdag.
29 Zaterdag.

30 Zondag.
31 Maandag.

September.

1 Dinsdag.
2 Woensdag.
3 Donderd. N.M.
4 Vrijdag.
5 Zaterdag.

6 Zondag.
7 Maandag.
8 Dinsdag.
9 Woensdag.
10 Donderdag.
11 Vrijdag. E.K.
12 Zaterdag.

13 Zondag.
14 Maandag.
15 Dinsdag.
16 Woensdag.
17 Donderdag.
18 Vrijdag. V.M.
19 Zaterdag.

20 Zondag.
21 Maandag.
22 Dinsdag.
23 Woensdag.
24 Donderd. L.K.
25 Vrijdag
26 Zaterdag.

27 Zondag.
28 Maandag.
29 Dinsdag.
30 Woensdag.

October.

1 Donderdag.
2 Vrijdag.
3 Zaterdag. N.M.

4 Zondag.
5 Maandag.
6 Dinsdag.
7 Woensdag.
8 Donderdag.
9 Vrijdag.
10 Zaterdag. E.K.

11 Zondag.
12 Maandag.
13 Dinsdag.
14 Woensdag.
15 Donderdag.
16 Vrijdag.
17 Zaterdag. V.M.

18 Zondag.
19 Maandag.
20 Dinsdag.
21 Woensdag.
22 Donderdag.
23 Vrijdag.
24 Zaterdag. L.K.

25 Zondag.
26 Maandag.
27 Dinsdag.
28 Woensdag.
29 Donderdag.
30 Vrijdag.
31 Zaterdag.

November.

1 Zondag. N.M.
2 Maandag.
3 Dinsdag.
4 Woensdag.
5 Donderdag.
6 Vrijdag.
7 Zaterdag.

8 Zondag.
9 Maandag. E.L.
10 Dinsdag.
11 Woensdag.
12 Donderdag.
13 Vrijdag.
14 Zaterdag.

15 Zondag.
16 Maandag. V.M.
17 Dinsdag.
18 Woensdag.
19 Donderdag.
20 Vrijdag.
21 Zaterdag.

22 Zondag.
23 Maandag. L.K.
24 Dinsdag.
25 Woensdag.
26 Donderdag.
27 Vrijdag.
28 Zaterdag.

29 Zondag.
30 Maandag.

December.

1 Dinsdag. N.M.
2 Woensdag.
3 Donderdag.
4 Vrijdag.
5 Zaterdag.

6 Zondag.
7 Maandag.
8 Dinsdag. E.K.
9 Woensdag.
10 Donderdag.
11 Vrijdag.
12 Zaterdag.

13 Zondag.
14 Maandag.
15 Dinsdag. V.M.
16 Woensdag.
17 Donderdag.
18 Vrijdag.
19 Zaterdag.

20 Zondag.
21 Maandag.
22 Dinsdag.
23 Woensd. L.K.
24 Donderdag.
25 Vrijdag.
26 Zaterdag.

27 Zondag.
28 Maandag.
29 Dinsdag.
30 Woensdag.
31 Donderd. N.M.

DAGELIJKSCHE KRONIEK

VAN AMSTRRDAM,

VAN 1 OCT. 1889 TOT 1 OCT. 1890.

OCTOBER 1889.

1. *Dinsdag.* Opening van de teekenschool van de timmerlieden-vereeniging »*Concordia inter nos*," in het gebouw van de Amst. Werkm. bond.

Mr. Treub, lid van den Raad, bedankt voor het wethouderschap van Financiën.

Bij het lossen der Londensche boot »de Gygnet," wordt door de vaste ploegwerklieden voor het lossen verhooging van loon geëischt en voorwaardelijk verkregen.

2. *Woensdag.* Raadszitting. Installatie van den heer C. van Dillen als Gemeente-ontvanger; voorstel Mr. Heineken tot afschaffing van de kerkelijke hoogleeraren aan de Gem Universiteit, met 19 tegen 12 stemmen verworpen.

3. *Donderdag.*

4. *Vrijdag.* Vergadering in het Volkspark van de Boot-, Scheep- en Dokwerkers. Van de 200 aanwezigen sluiten zich 80 aan tot een Vereeniging ter bestrijding van bestaande grieven.

5. *Zaterdag.*

6. *Zondag.*

7. *Maandag.*

8. *Dinsdag.* Algemeene Vergadering van de Nederl. pensioen-vereeniging voor werklieden in de zaal van het Nut onder voorzitterschap van Mr W. H. de Beaufort. Herkozen worden de aftredende Commissarissen dr. J. Th. Mouton en D. W Stork. Aanneming van de gewijzigde artikelen in het reglement van het Werklieden-fonds.

Ontvangst van den heer du Toit,
van onderwijs der Transvaalsche
Raadszitting. De heer C. Dyserinck
de 33 stemmen tot wethouder
gekozen.
Voorstelling van de Onderofficiers-
zeemacht *»Van Speyk"* in het
voordeele van de slachtoffers bi
Antwerpen.
9. *Woensdag*. Aan de vroegere gasf
hh. de Bruyn & Zoon, worden d
laatste brandende oven gedoofd, d
achtereenvolgende jaren heeft geb
10. *Donderdag*. Heden en volgenden
van het nieuwe Centraal-Station t
f 0,25, ten behoeve van het fo
steuning van de ambtenaren d
Spoorweg-Maatschappij.
11. *Vrijdag*. Vergadering van de
Amsterdam waarin een concept-
Koning door Mr. Heineken voo
betreffende de evenredige vertegen
de verkiezing van leden voor den
Voor het adres zal bij andere ki
adhaesie worden verzocht.
12. *Zaterdag*.

13. *Zondag*. Openbare vergadering in
den W. S. van de Enquête-Comm
uit de werklieden, waarmee bedoe
eigen onderzoek de onbevredigende
de Staats-enquête in 't licht te ste
Vergadering van het R. K. Volk
deeling van het halfjaarlijksche ve
14. *Maandag*. Vergadering van de

Burgerplicht, waarin met bijna algemeene stemmen een motie van den heer Levy wordt aangenomen, om der 1e Kamer te verzoeken hare goedkeuring te onthouden aan het schoolwet-ontwerp.

15. *Dinsdag*. Opening van het nieuw Centraal-Station.

(1875 opdracht van den bouw aan den architect dr. P. J. H. Cuypers. — 1881 aanbesteding van de fundeering, — 1882 aanbesteding van het hoofdgebouw, — 1884 aanbesteding van den kap).

De heer C. v. Dillen, Gemeente-ontvanger, aanvaardt zijn ambt.

16. *Woensdag*. Raadszitting. Besluit tot demping van de Rozengracht.

Bezoek van eenige leden van den Parijschen Gemeenteraad voor een onderzoek naar de meest praktische wijze, om een groote stad van levensmiddelen te voorzien.

17. *Donderdag*. Begin gemaakt met het bouwen eener O. L. School 1e kl. aan de de Wittenstraat. (Aannemingssom *f* 31,985).

18. *Vrijdag*. Opening van het nieuw gebouwde perceel van den heer A. W. Groote in de Kalverstraat, 43.

19. *Zaterdag*. Dr J. A. Korteweg aanvaardt het Hoogleeraarsambt in de chirurgie met een rede in het gebouw van den W. S.

Jaarvergadering der Vereeniging van voorstanders eener Nederlandsche Octrooiwet in »Krasnapolsky" Voorstel aangenomen, om zich als Nationale Sectie aan te sluiten bij de Internationale commissie van het »*congrés de la protection de la propriété industrielle*" De hh. Huet en Schimmel, die als secretaris bedankt, als bestuursleden herkozen.

20. *Zondag*. Laatste séance van Miss Fay (magnetisme, spiritisme).

21. *Maandag*. Overdracht van het rectoraat aan de Vrije Universiteit door Dr. F. L. Rutgers aan Mr. D. P. D. Fabius, in de Schotsche zendingskerk.

22. *Dinsdag*. De vergadering van Handels- en Kantoorbedienden »*Vooruit*" besluit bij acclamatie, om, in overleg met de vereeniging »Mercurius" te Rotterdam, te trachten van de chefs van handelshuizen te verkrijgen een vast sluitingsuur, een jaarlijksche vacantie met behoud van salaris en zoo mogelijk den Zondag als rustdag.

23. *Woensdag*.

24. *Donderdag*.

25. *Vrijdag*. Vergadering van »*Volksonderwijs*" afd. II, waarin Mr. Katz bestrijdt de aanneming van het schoolwets-ontwerp door de 1e Kamer; hij wijst op het veto aan die kamer toegekend en de wenschelijkheid haar dit te verzoeken.

26. *Zaterdag*. Bij het omstorten van een muur van het in aanbouw zijnde »Victoria Hôtel", hoek Damrak—Prins Hendrikkade, worden 5 werklieden gekwetst.

27. *Zondag*. In de vergadering van »*Volksonderwijs*" afd. I spreekt de heer A. H. Gerhard over het schoolwet-ontwerp, en wordt met algemeene stemmen besloten aan de 1e Kamer de verwerping daarvan te verzoeken.

28. *Maandag*. De majoor A. L. W. Seyffardt, lid van de 2e kamer, bespreekt in eene vergadering van de Kiesvereeniging *Burgerplicht* het militair vraagstuk in Nederland.

In eene vergadering van de Kiesvereeniging *Amsterdam* onder leiding van Mr. Treub, bespreekt de heer C. H. den Hertog de beweging tegen het schoolwet-ontwerp. Een deel der vergadering, dat een motie van den heer Fortuyn ondersteunt, om bij de 1e Kamer, op verwerping van het wetsontwerp aan te dringen, continueert de vergadering, nadat de voorzitter deze heeft gesloten, onder een nieuwen president, den heer Colthoff en met algemeene stemmen wordt daarin de motie-Fortuyn aangenomen.

Jaarlijksche vergadering van het Departement van de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*.

29. *Dinsdag*. Begrafenis van den heer C. P. van Eeghen, te Breukelen.

Huishoudelijke viering van het 75-jarig bestaan der Vrijmetselaarsloge »*Willem Frederik*." Stichting van een school- en opleidingsfonds.

30. *Woensdag*. Derde opvoering van de oorspronkelijke Hollandsche Opera »Brinio."

31. *Donderdag*. Opening van den nieuwen vischhandel met restauratiezaal van v. Laar in de Kalverstraat No. 3 en 5.

Sluiting van de driejaarlijksche Tentoonstelling van schilderijen gehouden op het Damrak (Loods).

Buitengewone Algemeene Vergadering van aandeelhouders in de Ned. Zuid-Afrik. Hypotheekbank. Tot commissarissen voor Z.-Afrika worden benoemd de hh. J. S. Marais, F. C. Eloff en J. D. Celliers allen te Pretoria. Als leden van den raad van toezicht worden gekozen de hh. J. D. Celliers en F. C. Eloff naast den heer J. S. Joubert.

NOVEMBER 1889.

1. *Vrijdag*. Opening van een Markthal in een der zijzalen van het Paleis v. Volksvlijt.
Aanvang van den onderbouw eener dubbele basculebrug over de Korte Brouwersgracht bij de Marnixstraat, met den metalen bovenbouw aangenomen voor *f* 45,972, en mede begonnen met het bouwen eener muur met afsluithek langs het terrein voor het Diaconie Jongens-Weeshuis aan den Binnenamstel, aangenomen voor *f* 3999.
Vergadering van aandeelhouders van de A. O. M. Tot medebestuurder wordt benoemd H. G. v. d. Vies, en aan het aftredende bestuurslid A. G. M. Caramelli wordt de dank der vergadering gebracht voor de diensten der Maatschappij bewezen.

2. *Zaterdag*. Begrafenis van den heer H. Höveker.
Onderzoek van den Architect-Assistent der stad, den heer W. Springer, naar den toestand van den bouw van het »Victoria Hotel," hoek Damrak en Prins Hendrikkade.
Vergadering van de vereeniging »*De Dageraad*," die besluit een adres te richten aan de 1e Kamer om verwerping van het schoolwet-ontwerp. De vereeniging voteert de wenschelijkheid van een algemeene opwekking tot juiste en zuivere beantwoording der vraag betreffende het kerkgenootschap op de lijsten der aanstaande volkstelling.

3. *Zondag*. Druk bezochte vergadering in het locaal »de Herschepping" op het Waterlooplein van de Boot-, Scheep en Dokwerkers, uitgeschreven door de nieuw opgerichte Vereeniging »*de Volharding*"; omtrent de beoogde aansluiting bij de »Labourer Union" komt de vergadering tot geen resultaat.
Opening van de tentoonstelling in »Arti" van schetsen, teekeningen en schilderijen van den schilder Haverman.

De Amsterdamsche Afdeeling van de N. R. K. Vereeniging viert in alle parochiekerken het feest van den H. Willebrordus.

4. *Maandag.* Voltooiing van de bascule-brug over de nieuwe Prinsengracht bij het Werkhuis.

5. *Dinsdag.* Weldadigheidsconcert in het Paleis v. Volksvlijt ten behoeve van de nagelatene betrekkingen van de slachtoffers bij de ramp te Antwerpen

6. *Woensdag.* Opening van den avondcursus aan de Universiteit in »d'Geelvinck", met een voordracht van prof. Asser.

7. *Donderdag.* De Eerw. heer G. Diependaal, pastoor van de Oud-Katholieke Willebrorduskerk, viert zijn 25-jarig priesterschap.

8. *Vrijdag.*

9. *Zaterdag.*

10. *Zondag.* Vergadering in het gebouw van den W. S. van Steenhouwers, Stukadoors, Metselaars en Kalkbewerkers, ter bepreking van hunne belangen.

11. *Maandag.* Vergadering van de Kiesvereeniging *de Grondwet* in het gebouw van den W. S. waar, overeenkomstig het voorstel van den voorzitter Mr. N. G. Pierson, besloten wordt geen adres betreffende het schoolwet-ontwerp aan de 1e Kamer te richten.

12. *Dinsdag.*

13. *Woensdag.*

14. *Donderdag.*

15. *Vrijdag*. Overlijden van den bekenden
den heer W. E. van Pappelendam.
16. *Zaterdag*. Opening van het nieuw
den Boek- en Kunsthandel van d
Olivier op het Rokin No. 70.
17. *Zondag*. Vergadering in het geb
W. S. van de Handels-, Kantoor
dienden-Vereeniging »*Fraternitas*"
eenige vrouwelijke bedienden aanw
Groote Soldatenkrijgsraad van het L
onder leiding van Herbert Booth,
zaal van de Gerard Doustraat.
Vergadering in het locaal »de Hersch
Waterlooplein van de Boot- en Do
niging »*de Volharding*" alwaar
protest tegen het Rotterdamsche vo
mige werkstakers aldaar, met alge
wordt aangenomen.
Brand in de Huidenstraat, waarbij
van den heer J. Doornbos, Inspect
omkomt; heldhaftig gedrag van he
Geertruida Blommers, in het red
kind, waarbij zij deerlijk wordt ge
Maandag. Begrafenis van den hee
wich, oud-directeur van het Zeema
18. Voltooiing van het gebouw voor klin
wen van Dr. Mendes de Leon a
tistraat bij de Hoogesluis.
19. *Dinsdag*. Algemeene vergadering
nium" in het locaal »de Vereenigin
moesstraat. Uit het verslag blijk
eeniging 6129 leden en 72 af
Aangenomen werd een motie, om
geering te wenden met verzoek om
heid voor mannelijke hoofden van

geheime stemming. Verder worden ook aangenomen o. a. voorstellen betreffende Anti-vaccine dwang en splitsing van Amsterdam in meervoudige districten.

Dr. K. Klees Dzn. viert zijn 50-jarig jubilé als praktiseerend geneesheer.

Lezing van den heer Jhr. Henry Tindal voor officieren in het »Nut."

20. *Woensdag.* De terreinen der oude gasfabriek van de Bruyn & Zoon, aan de Weteringschans, den 6 Nov. op *f* 922,000 ingezet, gecombineerd in veiling gebracht en opgehouden voor een som van *f* 1.000.000. (later voor dezen prijs uit de hand verkocht).

Raadszitting. Wordt besloten tot de demping van een gedeelte der Zaagmolensloot.

Oprichting van een R. K. militaire vereeniging.

Het klokuurwerk van het Rijksmuseum in gebruik gesteld.

21. *Donderdag.* Vergadering van het Anti-vaccine dwang-bond in Frascati. De heer H. de Cock voert daarop het woord.

Raadszitting. In de voortgezette vergadering wordt o. a. de concessie betreffende de Petroleumhaven aangenomen, waarin de verzekering van werklieden, in hoofdzaak overeenkomstig voorstel-Gerritsen-Daniels, wordt opgenomen.

22. *Vrijdag.* Opening van het nieuwe Jongens-weeshuis der N. H. Gemeente in de Zwanenburgerstraat.

23. *Zaterdag.*

24. *Zondag.*

25. *Maandag.*

26. *Dinsdag.*

27. *Woensdag.*

28. *Donderdag.* Vergadering van »*Li*
vermogen." Tot leden van het
benoemd de hh. J. H. A. A. Kalf
Coster, Secretaris; A. van Eik
en F. C. P. Boterhoven de H

29. *Vrijdag.*

30. *Zaterdag.* De leden van »de
de Vondelstraat besluiten deze
April e. k. te ontbinden.

1. *Zondag.*

2. *Maandag.* In een vergadering in het gebouw »d'Geelvinck" wordt door de typographische vereenigingen »*Ned. Drukpers*", »*Soc. Dem. Typ. Bond*" en »*Alg. Ned. Typ. Bond*" geprotesteerd tegen de firma Holdert & Co. in zake haar handelingen tegen den zetter J. W. Bonnet.

In een vergadering in een der localen van het v. Paleis »Volksvlijt" worden als uitvoerend comité benoemd voor de Tentoonsteliing tot Bevordering van de Veiligheid en Gezondheid in Fabrieken en Werkplaatsen, de hh. Dr. W. P. Ruysch (voorz.), J. M. Elias, en G. D. Nellensteyn, Mr. R. J. H. Patijn en J. H. L. van Deinse, die de oorspronkelijke Commissie hebben gevormd.

Aanvang van den bouw eener dubbele bascule-brug over de Singelgracht bij de Kinkerstraat, aanbesteed met den metalen bovenbouw te samen voor den som van *f* 61,969. Mede wordt begonnen aan het bouwen van het Groot-Auditorium aan het Universiteitsgebouw, hetwelk voor den som van *f* 33,222 is aanbesteed.

3. *Dinsdag.* De Vrije Vrouwen-vereeniging in »Frascati" vergaderd, besluit de heropening van de afdeeling vrouwenbaden in het gebouw op de Passeerdergracht te verzoeken.

4. *Woensdag.*

5. *Donderdag.*

6. *Vrijdag.* De kamer van koophandel besluit aan B. en W. mede te deelen, dat zij in zake de vermindering van het tarief van korenwegers en meters zich aansluit bij het gevoelen der

Commissie en dit tarief voteert
van het Merwede-kanaal zal zijn
Hendrichs).

7. *Zaterdag.*

8. *Zondag.* In aansluiting van een
eenkomst op 17 Nov., constitu
eeniging voor Kappers- en Barbi
verbetering hunner levensvoorwa
krijging van hoogere loonen en
25-Jarige ambtsvervulling van den h
Doesburgh, Hoofdcommissaris van

9, *Maandag.* Zware brand in de K
staan in het huis No. 24 van d
burg, wiens zoon omkomt en d
wond wordt. De vlammen ver
grenzende perceelen: het magazi
'sGravendijk en een groot deel
café Suisse. Te half vijf uur
begonnen, is men eerst na 3 u
schen der vlammen gereed.
Vergadering van de Brooddepôt-hou
wordt besloten zich tot de fabrikan
verschillende grieven o. a. over ve

10. *Dinsdag.* Vergadering in het gebouw
van de werklooze Diamantwerkers
den heer A. C. Wertheim te ve
delen te beramen aan de werklo
te maken.

11. *Woensdag.* De tweede lijn van
Maatsch., N. Z. Voorburgwal—
exploitatie gebracht.
Raadszitting. Interpellatie en mede
gedrag van Dr. Ham, assistent
gasthuis, tegenover Mej. Katt

verwond bij den brand van den vorigen Maandag.

12. *Donderdag.*

13. *Vrijdag.* Mr. J. G. Vogel als raadsheer in het Hof beëedigd.

Samenkomst van werklieden der Stadsreiniging ter bespreking hunner grieven tegen den directeur. Adres daarover aan den Raad.

14. *Zaterdag.*

15. *Zondag.*

16. *Maandag.*

17. *Dinsdag.* Veiling van Boek- en Kunstwerken van wijlen den heer v. Pappelendam door de heeren R. W. P. de Vries en G. Theod. Bom.

18. *Woensdag.*

19. *Donderdag.* Het 50jarig bestaan van het St. Bernardus-gesticht feestelijk herdacht.

20. *Vrijdag.* Protest-vergadering van werklieden der Stadsreiniging in het locaal van den »Nederl. Werkman" in de Suikerbakkersteeg, waarin de beschuldigingen tegen hun directeur op Vrijdag den 13e ingebracht, in behandeling komen.

21. *Zaterdag.* De Tram-Omnibus Maatsch. brengt haar 3de lijn N. Z. Voorburgwal—Spui enz. tot den Amsteldijk in exploitatie.

Aan prof. van 't Hoff aan de Gem. Universiteit wordt door de studenten een ovatie gebracht wegens zijne benoeming tot eerelid van het »Deutsche Chemische Gesellschaft."

DECEMBER 1889.

22. *Zondag.*

23. *Maandag.* Jubileum van Ds. J. J. L. ten Kate bij de herdenking van zijn 70en verjaardag.
In de Kiesvereeniging »*Amsterdam*" leidt de heer J. E. de Kok het onderwerp in over kindervoeding op de lagere scholen.

24. *Dinsdag.*

25. *Woensdog.*

26. *Donderdag.*

27. *Vrijdag.*

28. *Zaterdag.*

29. *Zondag.*

30. *Maandag.* Begrafenis van Ds. J. J. L. ten Kate.

31. *Dinsdag.*

JANUARI 1890.

1. *Woensdag.* De heer F. Beudeker, directeur aan het Stadsbestedelingenhuis herdenkt zijn 40-jarige werkzaamheid aan die inrichting.

2. *Donderdag.* Eerste optreden van de pianiste Teresa Carenna in het Concertgebouw.

3. *Vrijdag.*

4. *Zaterdag.* Opening van het nieuwe Café-restaurant »het Gouden Hoofd" op het Rembrandtsplein.

5. *Zondag.* Overlijden van den heer Ed. Colinet te Ostende, oprichter van de Quellinus-school.

Eerste tentoonstelling, uitgeschreven door de Centrale Commissie tot bevordering van wedstrijden voor Handwerkslieden in Nederland, gehouden in het gebouw van de Maatschappij tot bevordering van Bouwkunst in de Marnixstraat.

Internationale Schaatsenwedstrijd, op den baan achter het Rijks-museum; overwinnaar de Noor Norseng.

Opening van de 4e kerk der Ned. Geref. Gemeente op Rechtboomsloot.

6. *Maandag.* Opening eener tentoonstelling van producten en voortbrengselen uit de Transvaal, in den tuin van het Paleis voor Volksvlijt.

De T. O. M. opent het verkeer van de lijn Amsterdam, Sloten en Haarlemmermeer.

Tengevolge van het heerschen der influenza worden er in de stadsapotheek ongeveer 2500 recepten bezorgd.

7. *Dinsdag.*

8. *Woensdag.*

9. *Donderdag.*

10. *Vrijdag.*

11. *Zaterdag.*

12. *Zondag.* In het gebouw van d
onder leiding van den heer Ikking
plaats van timmerlieden, ter be
loons-questie en regeling van het
Op uitnoodiging van de hh. A. G.
anderen, heeft in Krasnapolsky,
plaats ter bespreking van de mo
richting eener bouwvereeniging te
de vergadering wordt voor *f* 43,0

13. *Maandag.* Begrafenis te Muiderbe
gever en dichter den heer H. B

14. *Dinsdag.*

15. *Woensdag.* De Kiesvereeniging *B*
den heer J. H. A. A. Kalff, to
de Prov. Staten en den heer G.
candidaat voor den Gemeenteraa
De afd. der *Vereeniging tot bevor*
brieks en Handwerksnijverheid
vergadert onder leiding van den
Ds. F. H. Gagnebin, van 18 Oct.
1889 Waalsch predikant alhier,
chatel op 73-jarigen leeftijd.

16. *Donderdag.* De Kiesvereeniging
stelt in plaats van den heer L
heer Aug Hendrichs tot candid
Staten en den heer Paul Strät
voor den Gemeenteraad. De ve
een voorstel van het bestuur aa
aan de Regeering te richten te
proportioneel stemrecht.

De vergadering verwerpt met 90 tegen 55 stemmen het voorstel van den heer Helmer, om de pers niet meer op de vergaderingen toe te laten.

17. *Vrijdag.*

18. *Zaterdag.* Particuliere Séance van Miss. Fay, ten huize van de inrichting der heeren Drs. van Renterghem en van Eeden op de Keizersgracht.

19. *Zondag.*

20. *Maandag.*

21. *Dinsdag.* Opening van het Café en Restaurant Westrus op het Damrak.

De Kiesvereeniging *Amsterdam* stelt den heer Hugo Muller tot candidaat voor den Gemeenteraad. Van het stellen van een candidaat voor de Prov. Staten onthoudt zich de Kiesvereeniging.

De hh. Kalff en Vas Visser, worden door de Kiesvereeniging *de Grondwet* tot candidaten gesteld, respectievelijk voor Prov. Staten en Gemeenteraad.

In de Kiesvereeniging *Nederland en Oranje*, spreekt de heer de Savornin Lohman, over de schoolwet.

22. *Woensdag.* Begrafenis van Mr. S. Katz.

Raadszitting. Na langdurige discussie neemt de Raad met 24 tegen 6 stemmen de voordracht aan, dat in de bestekken der gemeentewerken, de verplichting den aannemer wordt opgelegd, om de werklieden ten genoegen van B. en W. te verzekeren tegen ongelukken, hun op die werken overkomen.

23. *Donderdag.* De Kiesvereeniging *Amstels Burgerij* stelt den heer Kalff, candidaat voor de Prov. Staten en den heer Hugo Muller voor den Gemeenteraad.

24. *Vrijdag*. De Kiesvereeniging *de U*
candidaten te stellen voor de verk
Gemeenteraad noch voor de Prov
25. *Zaterdag*. Viering van het 25jar
muziekschool van de Maatschap
ring van Toonkunst, met een
Concertgebouw.
De Kiesvereeniging *Amsterdam* hou
voor de Raadsverkiezing, waarc
digde candidaten der andere K
niet verschijnen. De candidatuu
Hugo Muller, wordt door velen n
26. *Zondag*. Vergadering in het Turn
Ned. Gymnastiek-Verbond.
27. *Maandag*.
28. *Dinsdag*. Verkiezing voor den G
de Prov. Staten; gekozen wordt
de 4776 stemmen de heer Kalff
Prov. Staten. Tusschen de hh.
P. Sträter moet herstemming pla
den Gemeenteraad, waarvoor 488
men werden uitgebracht.
29. *Woensdag*.
30 *Donderdag*. Café *Vondel* in de V
sloten. De tuin voor particulier
stemd.
Vergadering van de Afd. *Volks*
Zeemanshoop, Dr. Barnouw gek
van Dr. Blink als bestuurslid. I
Wamel leidt het onderwerp in ov
plaatsing op inrichtingen van M
Vergadering van *Volksonderwijs I*
Schook en Beekman in de pla

Schröder en Theunissen in 't bestuur worden benoemd.

31. *Vrijdag*. De heer W. P. Werker, directeur van het Bible-hôtel, verkrijgt in een vergadering der Maatschappij tot exploitatie van dit hôtel, eervol ontslag en in zijne plaats wordt benoemd met algemeene stemmen de heer J. C. H. Warndorff.

In de vergadering van de Kamer van Koophandel worden de hh. D. Cordes, Mr. M. C. van Hall en W. F. Piek herkozen, resp. als Voorzitter, Vice-Voorzitter en Penningmeester van het bureau der kamer en o a. een voorstel van den heer M. E. Jonker met 12 tegen 3 stemmen aangenomen om een vaste commissie voor de nijverheidsbelangen te benoemen. Als zoodanig worden gekozen de hh. J. Blooker, M. E. Jonker en J. ter Meulen Jr.

FEBRUARI 1890.

1. *Zaterdag.* Opening eener spoorlijn
leumhaven, waarvoor een halte
tusschen Amsterdam en Zaandam.

2. *Zondag.* Openbare zitting van
Enquête-Commissie. De vergad
door weinigen bezocht, houdt zic
zitterschap van den heer W. K.
bezig met het onderzoek naar de
het Kleer- en Schoenmakersvak.

3. *Maandag.* Op een weinig bezochte
Kiesvereeniging *Amsterdam*, wordt
(K.), met 28 van de 32 stemmen t
de herstemming voor den gemeent

4. *Dinsdag.* De anti-revolutionaire
Nederland en Oranje besluit de
(K.) als candidaat voor de herstemn

In de afdeelings-vergadering van de
schappelijk Belang, in d'Geelvink
Massink het onderwerp in over
middelen tot vermindering van het

5. *Woensdag.* In het gebouw van d
gadert onder leiding van den he
aannemers-societeit *Vereeniging*, d
heid en *Amstels Bouwkring*,
van het voorstel van *Concord*
over de middelen tegen de werk
de timmerlieden. Verworpen werd
van de Regeering vaststelling va
van 8 uur te verkrijgen, en aan
een voorstel om met aannemers te
om de loonstandaard van 18 o
uur te brengen.

De kiesvereeniging *Amstels Burgeri*
G. Vas Visser tot candidaat voor
voor den gemeenteraad.

6. *Donderdag.*

7. *Vrijdag.* De Vereeniging *Algemeen Belang*, Buurt YY geeft in Maison Stroucken een feest ten voordeele van de Vereeniging *Kindervoeding.*

Openbare samenkomst in Frascati, belegd door de *Nederl. Vrouwenbond* en *Vereeniging tegen de prostitutie*, onder leiding van Prof. J. W. Gunning, alwaar behandeld wordt een adres aan de Tweede Kamer, met verzoek om strafbaarstelling van het houden van huizen van ontucht, zoowel openbare als clandestine. Behalve de Voorzitter voeren het woord Mevr. de douairiere Klerck—van Hogendorp en Engelberts—Quarles van Ufford, alsmede mejuffrouw Drucker, die in 't bijzonder protesteert tegen de wettelijke bescherming van den natuurlijken vader. Nadat de heer Muller aan de rede van de laatste spreekster hulde heeft gebracht, wordt het adres door zeer velen der aanwezigen onderteekend.

Gecombineerde Vergadering belegd door de Kiesvereenigingen *Amsterdam*, *Nederland en Oranje*, en *Recht en Orde*, ter bespreking van de herkiezing voor den Gemeenteraad. De candidaat, de heer Sträter, ontvouwt zijne beginselen, na hem bestrijden verschillende personen o. a. de heeren Mr. Asscher, Fortuyn en Schröder, onder herhaald geschreeuw en allerlei rumoer der vergadering zijn candidatuur.

8. *Zaterdag.*

9. *Zondag.*

10. *Maandag.* In een vergadering der Kleerenmakers Vereeniging *Voor allen door allen*, in d'Geel-

vink, spreekt de heer Schröder over
landsche Sweetingstelsel.

Mr. F. C. van Nierop leidt in een
Burgerplicht de belastingvoorstellen-

11. *Dinsdag.* Bij de herstemming voor de
teraad wordt de heer G. Vas Visse
van de 7735 geldig uitgebrachte stemm

In d' Geelvink vergadert de Brood-d
Vereeniging, onder den voorzitter
Aangenomen werd een motie beooge
eensluiting vol te houden en het
niet toegeven der fabrikanten, een
fabriek op te richten.

Eerste vergadering van den »*Dienst*
onder leiding van Dr. A. H. G. P.
in Odeon. Uit het verslag blijkt
370 leden de afdeeling hier ter stede

Aanvang met den bouw eener O. L. scho
de Lepelstraat. (Aanbesteed voor *f* 32

12. *Woensdag.*

13. *Donderdag.* In het gebouw van d
meente treedt Jhr. H. C. J. M. van
Sevenaer, Voorzitter van de *St. Jos*
vereeniging, als spreker op, over de »Soc

Onder leiding van den heer Ed. J. J
vergadert in het gebouw van den W
eeniging *Charitas.*

14. *Vrijdag.* Eerste steenlegging voor 25
Winkelhuizen van wege de bouwr
Potgieter, aan de Potgieterstraat.

15. *Zaterdag.* Aan het stal- en dienstp
de A. O. M. wordt een week ext
schonken als erkenning van de kam
pelijke dienstvervulling, die het ond

rende de heerschende influenza-epidemie heeft betoond.

Voltooiing van de loods op de Ruiterkade voor den West-Ind. Maildienst.

16. *Zondag*. Opening in Arti eener toontoonstelling der nieuwste werken van Joseph Israëls.

Openbare vergadering in d'Geelvinck van de S. D. Handels-, Kantoor- en Winkelbediendenvereeniging *Fraternitas* waarop de hh. Fortuyn en Colthoff het woord voeren.

17. *Maandag*.

18. *Dinsdag*. Besloten vergadering in d' Geelvink van de Schilderspatroons door de afdeeling van de Ned. Schildersbond belegd, alwaar de loonquestie besproken wordt, aanhangig gemaakt door de Socialistische gezellenvereeniging *Door eendracht sterk*.

Tot stand koming van de Vereeniging voor Volksbaden.

19. *Woensdag*. In het lokaal Casino heeft de inwijding plaats eener »nieuwe heilige wetsrol" van wege het Israel. genootschap *Athereth Nassiem*.

19/20. De Amsterdamsche Stadsschouwburg door brand totaal verwoest.

20. *Donderdag*. In de kiesvereeniging *Amsterdam* leidt de heer P. L. Tak het onderwerp in over de Beperking van den arbeidsdag. Aan een geanimeerd debat nemen verscheidene sprekers deel.

Het verkeer op de lijnen van de A. O. M. doet heden, wegens den schouwburgbrand, het aantal der Trampassagiers tot ± 40,000 personen stijgen, d. i. 10.000 boven het ongeveer gewone cijfer.

21. *Vrijdag*. De kamer van Koophandel neemt met algemeene stemmen de conclusie aan in het rapport

van de commissie Heldring c.s. tege
stel Bahlman betreffende belasting
De vergadering besluit tevens tot
blijven van de commissie, vermeerd
leden, betreffende het onderzoek na
handel te dezer stede.

22. *Zaterdag.* Onder leiding van den
Rijnders vergadert de *Sophia-vere*
lokaal Eensgezindheid, alwaar o. a
van het Abattoir hulde wordt geb
in zijne betrekking betoonde med
de beginselen der vereeniging.

In de vergadering van leden van der
in plaats van wijlen Mr. S. Katz,
den Tex tot lid van de financi
benoemd en de heer L. Ketjen t
bestuur.

23. *Zondag.* Opening der tentoonstelling
rijen-kabinet van den heer F. H.
houten loods op het Damrak.

De handels- en kantoorbediendenveree
vergadert onder leiding van den
Starke in het gebouw Concordia.
bestuursleden en de voorzitter wor

24. *Maandag.* Vergadering van aande
de T. O. M. onder leiding van I
in het locaal Eensgezindheid.
van de commissie van bestuur wa
deert met waarschuwing en
de verschillende machinatiën we
maatschappij sedert haar oprichti
geworden.

De Kiesvereeniging *Burgerplicht* ve
W. S. De heer J. Voûte licht zi
om het lidmaatschap van de Lib

te zeggen, waarover onstuimige discussie plaats heeft. Het voorstel wordt met bijna algemeene stemmen verworpen. Een motie van mr. Henny, waarin de vergadering haar leedwezen uitdrukt over de houding der Liberale Unie in zake het schoolwetsvoorstel in de 1e Kamer wordt met 93 tegen 38 st. verworpen.

25\. *Dinsdag.*

26\. *Woensdag.* Raadszitting. Na langdurige discussie wordt het voorstel Heineken aangenomen (met 17 tegen 16 stemmen) betreffende een adres aan den Konlng, om de theologie als verplichte faculteit bij het Hooger onderwijs op te heffen.

27\. *Donderdag.* Interpellatie van Mr. Willeumier, in de voortgezette raadsvergadering, betreffende den schouwburgbrand.

28\. *Vrijdag.*

MAART 1890.

1. *Zaterdag*. Begrafenis van den heer J D. G. Grootveld, decoratieschilder van het P. v. V.
Tot standkoming der *Vereeniging tot voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen.*

2. *Zondag*. De afdeeling Amsterdam van *den Ned. R. K. Volksbond* viert het stichtingsfeest der vereeniging. De heer L. C. L. Eygenraam, bespreekt het resultaat der verkiezingen door de socialisten in den Duitschen Rijksdag behaald.

3. *Maandag.*

4. *Dinsdag.*

5. *Woensdag*. De vereeniging *Amstels Bouwkring*, besluit tot het vormen van een nieuwe afdeeling voor Onderlinge Verzekering tegen invaliditeit en ongelukken. Het Concept-Reglement daartoe met enkele wijzigingen aangenomen, alsmede wordt het reserve-kapitaal op *f* 100,000 met een waarborgkapitaal van *f* 50,000 vastgesteld.

6. *Donderdag*. Vergadering van de Kiesvereeniging *Amsterdam* onder leiding van Mr. W. Heineken, in het gebouw van den W. S., waar Mr. Treub het debat inleidt over de belastingsvoorstellen-Borgesius.
De *Vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer*, besluit in een vergadering in »Artis" tot het geven van een gift aan de Veiligheids-Tentoonstelllng in het Paleis voor Volksvlijt te houden.
Voorstelling door de hh. Justus van Maurik, Joh. Braakensiek en Kreps, ten behoeve van hen, die bij den Schouwburgbrand schade hebben geleden.

7. *Vrijdag.*

8. *Zaterdag.* Op de werf »Concordia" van de hh. Huygens en Van Gelder, wordt het Stoomschip *Oberon* te water gelaten, gebouwd voor de K. N. Stoomboot-Maatschappij.

Begrafenis van Mevr. de Douair. Jhr. A. P. Lopez Suasso, geb. de Bruijn, die de Gemeente tot hare universeele erfgenaam heeft ingesteld.

Zondag.

Maandag. Vergadering van ongeveer een zestigtal
voorname ingezetenen ten Raadhuize, ter bespre-
9. king van den bouw van een nieuwen schouw-
burg.

10. Plaatsing in het Rijks museum van Hofdijk's marmeren borstbeeld, vervaardigd door Bart van Hove en geschonken door den heer P. W. Janssen.

11. *Dinsdag.* De heer F. Domela Nieuwenhuys spreekt in »Plancius" over de beteekenis der jongste verkiezing voor den Duitschen Rijksdag.

A. L. Schierhorn, een der dappere fuseliers die zich bizonder onderscheidde bij het gevecht in Edi op 6 Mei van het vorige jaar, wordt een feestelijke ontvangst bereid bij zijne aankomst uit Indië te dezer stede, waarbij hij met de Milit. Willemsorde wordt begiftigd.

De heer J. Schrauwen, pater superior provincialis van de Congregatie des Allerh Verlossers in Nederland, herdenkt zijn 25jarig priesterschap.

Installatie van Mr. E. Star Busmann, nieuw benoemd Raadsheer in het Gerechtshof.

12. *Woensdag.* Raadszitting. Installatie van het nieuw gekozen lid den heer Vas Visser. Opening van de algemeene beschouwingen over de Electriciteitsvoordracht.

In de Nieuwe Kerk doet des avonds de predikant Dr. P. J. Hoedemaker zijn intrede.

13. *Donderdag.*

14. *Vrijdag.*

15. *Zaterdag.*

16. *Zondag.* In een samenkomst van bakkersgezellen in het locaal »Plancius", wordt o. a. besloten om bij de broodfabrieken aan te dringen op de afschaffing van overwerk.

17. *Maandag.* In de jaarvergadering van aandeelhouders in het waarborgfonds der Amsterdamsche Vereeniging tot het bouwen van arbeiderswoningen, wordt besloten over 1889 aan de gemeente af te lossen f 15,000, en als dividend vastgesteld f 25 per aandeel van f 1000.

Den oud-tooneelspeler Judels, worden bij gelegenheid van zijn 75e verjaardag, vele blijken van belangstelling en hulde gebracht.

18. *Dinsdag.* In de vergadering van aandeelhouders in de A. O. M. wordt het dividend over 1889, op 11 pCt. vastgesteld.

19. *Woensdag.* Buitengewone Vergadering in het locaal »Eensgezindheid" onder leiding van den heer A C. Wertheim, van Aandeelhouders in de *Koninklijke Fabriek van Stoom- en andere Werktuigen;* het onderzoek van de balans geeft een nadeelig saldo in het afgeloopen jaar van f 454,000, waaronder een verlies van f 30,000, terwijl aan interest *f* 89000 werd betaald. Besloten wordt tot aanvraag om surséance van betaling.

Veiling van de terreinen, gebouwen en erven, uit-

makende de Societeit *de Hereeniging*. Ingezet door den Makelaar J. Smit op f 165.000.

20. *Donderdag*.

21. *Vrijdag*.

22. *Zaterdag*.

23. *Zondag*. Ernest van Dijck, beroemd Wagnerzanger treedt in het Paleis v. Volksvlijt in de Lohengrin op.

In het café Pittoresque heeft een bijeenkomst plaats van kleerenmakers, tot bespreking van een normalen arbeidsdag.

24. *Maandag*.

25. *Dinsdag*.

26. *Woensdag*. Jaarlijksche algemeene vergadering van *Liefdadigheid naar vermogen*, onder praesidium van den burgemeester mr. G. van Tienhoven, eere-voorzitter.

27. *Donderdag*. De heer J. J. Blankert, ontvanger der directe-belastingen van het zesde kantoor, herdenkt onder vele bewijzen van deelneming, den dag dat hij voor 50 jaar tot surnumerair bij de belastingen werd benoemd.

Eerste algemeene vergadering van de *Amsterdamsche Universiteits-vereeniging* onder leiding van prof. J. C. Matthes. Tot eere-voorzitter werd gekozen de burgemeester mr. G. van Tienhoven.

Mededeelingen van den heer W. A. Nijgh, vice-president der Holland—California land-company in Odeon, over Californie.

28. *Vrijdag*. Vergadering van aandeelhouders der Deli

Langkat Tabak-Maatschappij, waarop als dividend voor het kapitaal der 1° serie, is vastgesteld *f* 645 per aandeel.

Promotie cum laude tot doctores in de geneeskunde aan de stedelijke Universiteit, van mej. M. C. du Saar.

In de vergadering van aandeelhouders in de *Overzeesche handel-maatschappij*, wordt het dividend bepaald op 9¹/₅ %.

29. *Zaterdag.* De *Anglo-Dutch Literary and Debating Society* viert haar zevende jaarfeest, met een Muziek- en Tooneeluitvoering.

Jaarvergadering van de Vereeniging *Het Buitenland*, waarop de aftredende leden van bestuur worden herbenoemd en de heer N. H. ter Kuile, te Enschedé als zoodanig gekozen.

30. *Zondag.*

31. *Maandag.* Jaarvergadering in Odeon van de *Vereeniging ten behoeve der arbeidende klasse.* Volgens medegedeeld verslag blijkt dat f 85,000, aan huur van arbeiderswoningen ontvangen is en het dividend wordt op 5 pCt. vastgesteld, terwijl f 10,000 op het reservefonds wordt overgebracht. De hh. J. Backer Jr. en A. D. de Mares Oyens, worden voor 5 jaren herbenoemd als bestuursleden, terwijl in de plaats van het overleden bestuurslid den heer C. P. van Eeghen diens zoon den heer J. H. van Eeghen voor drie jaren wordt benoemd.

De Vereeniging *Hulp voor minvermogende ooglijders* houdt haar jaarlijksche vergadering op de bovenzaal van Krasnapolsky. Dr. K. Polano, die de stad verlaat en dus als Penningmeester

aftreedt, wordt bij acclamatie tot eerelid benoemd. Een batig saldo van f 596 geeft het financieël verslag en de heer M. Merens, wordt tot Penningmeester gekozen.

1. *Dinsdag*. Jaarvergadering in »Odeon" van de *Prins Alexander Stichting* te Bennekom.

Opening van het Telephoon-verkeer tusschen Amsterdam en Zandvoort.

2. *Woensdag*. Vergadering van aandeelhouders van 't *Paleis voor Volksvlijt*. Volgens het verslag wijst o. a. de winst- en verliesrekening over het afgeloopen jaar op een verlies van *f* 80636,645. De contributiën der leden komen op de exploitatie-rekening van het afgeloopen jaar, d. i. voor 8 maanden, voor met een bedrag van slechts 32,415 tegen 60,359,60 in 1887/88. De balans wordt goedgekeurd en de heer C. L. van Kesteren met 210 van de 214 stemmen tot directeur herbenoemd.

Werkstaking der kolenwerkers bij het laden van kolen in het stoomschip *Oranje Nassau*.

Raadszitting. Wordt aangenomen na langdurige discussie met 25 tegen 11 stemmen, de voordracht (punt 1) betreffende den bouw van een nieuwen Stads-Schouwburg.

In de algemeene vergadering van de *Amst. Hyp. bank* wordt het dividend op 17% vastgesteld.

3. *Donderdag*. Prof. J. W. Gunning, herdenkt zijn 25jarig professoraat.

Jaarvergadering in het Nutsgebouw van de K. W. I. maildienst. Dividend op 6½% gesteld. Uitgifte aangenomen van een 2de serie aandeelen. De heer C. W. R. Scholten Jr. als directeur herbenoemd. De hh. P. N. Muller, A. d'Angremond en mr. H. J. Smit als commissarissen benoemd.

4. *Vrijdag*.

5. *Zaterdag*. Kolenwerkers uit Hilversum op weg om de Engelsche boot *Snowdon* van kolen te

voorzien, worden door Amsterdamsche werkstakende collega's aan het Westerdok overreed om mede van het laden af te zien. De Vereeniging *de Volharding* vergoedt hun daarvoor f 3 en de reiskosten.

6. *Zondag*. Vergadering van een 70 tal Stucadoors, waarin o. a. worden aangenomen de voorstellen van 10 uren arbeid en 30 cent per uur loon, met 10 cent verhooging op Zondag, en tevens om zich in connectie te stellen met de patroons ter regeling dezer voorstellen.

Heden en volgenden dag Alg. Vergadering van de *Ned. Werkl. Verbond*, onder leiding van den heer B. H. Heldt. De bestuursleden worden herkozen. Verschillende voorstellen o. a. om zich tot de 2e kamer te wenden met verzoek om Alg. Stemrecht, en een betreffende het oprichten van weerstandskassen worden aangenomen. De vraag van Afd. Amsterdam naar middelen, om de voortdurende werkloosheid tegen te gaan, komt tot geenerlei oplossing.

7. *Maandag*. Vergadering in Krasnapolsky van eenige officieren der Schutterij van hier en elders, naar aanleiding der oneenigheid tusschen officieren en commandant van de Schutterij te Rotterdam.

8. *Dinsdag*. Aanbesteding van den herbouw van Café Suisse in de Kalverstraat onder den architect W. Hamer.

9. *Woensdag*.

10. *Donderdag*. Vergadering van aandeelhouders A. O. M. Verschillende aanwezigen verklaren, dat de gemeente te hooge eischen aan de maatschappij heeft gesteld. Een motie van de hh. v. Ogtrop en den Tex wordt aangenomen, waarbij het

Bestuur verplicht wordt geen verdere opofferingen tegenover de Gemeente te doen. De concessie wordt daarop aangenomen gelijk een voorstel tot het aangaan van een geldleening van f 5000000.

Eerste opvoering van de Simphonie *Aan mijn Vaderland*, gecomponeerd door Bernard Zweers in het concertgebouw.

11. *Vrijdag*. Voortzetting der werkstaking van de kolenwerkers aan het Westerdok wegens het weigeren van den directeur der N. A. S. M. om leden van de *Union* als werklieden aan te nemen.

In de vergadering van de Deli-Maatschappij wordt het dividend over 1889 op $42^1/_2$ % vastgesteld.

Tentoonstelling der schilderijen van mej. Therese Schwartze in het Panorama-gebouw in de Plantage.

12. *Zaterdag*. Fancy fair in het Paleis v. Volksvlijt ten behoeve van het Schouwburgfonds.

13. *Zondag* Vergadering van timmerlieden in Frascati met medewerking van de timmerlieden-vereeniging *Concordia Inter Nos* en *Door eendracht verbetering*. Aangenomen werden een motie voor een arbeidsdag van 10 uur met een loon van 25 cent per uur en overeenkomstig vroegere adressen om een normalen arbeidsdag tot een regeeringszaak te maken.

14. *Maandag*.

15. *Dinsdag*. Jaarlijksche Algemeene Vergadering in Odéon van de *Surinaamsche Bank* onder voorzitterschap van den heer Mr. M. C. van Hall. Het dividend over 1889 wordt vastgesteld op 8 % van het kapitaal. De heer B. Heldring als commissaris herkozen.

Aanvang met den bouw van het *Koning Willems*

Badhuis op het terrein van het voormalig Karthuizer kerkhof.

Opening van een Tentoonstelling in Arti van aquarellen, teekeningen en etsen door leden dier Maatschappij.

Vergadering van *Neêrlands Werkman* in het gebouw in de Suikerbakkersteeg. Sluiting eener hypotheek. Benoeming van nieuwe bestuursleden en herkiezing als zoodanig van de hh. van Galen en de Wever.

16. *Woensdag.* Aanvang met de slooping van het Poolsche Koffiehuis in de Kalverstraat.

17. *Donderdag.* Door B. en W. wordt afwijzend beschikt op een verzoek van de hh. J. A. Fortuyn en anderen, voorzitters van verscheidene Vakvereenigingen, om op 1 Mei a. s. een optocht te houden, als betooging voor een normalen arbeidsdag van 8 uur.

18. *Vrijdag.* Dr. H. C. Rogge aanvaardt het hoogleeraarsambt in de geschiedenis aan de Gemeente-Universiteit met een rede in het Nutsgebouw over *de Wetenschap der Geschiedenis en hare methode.*

19. *Zaterdag.* Opening van het nieuw gebouwde magazijn van manufacturen „De Zon" in de Vijzelstraat.

20. *Zondag.* Heden en volgenden dag Tentoonstelling van pluimgedierte in de Markthallen in het Paleis v. Volksvlijt.

21. *Màandag.* De Boot-, Scheeps- en Dokwerkersvereeniging *Volharding* richt zich tot den Raad met een adres waarin zij wijst op de sedert 1 April ontstane beweging onder de kolenwerkers en verzoekt, dat de Raad pogingen aanwende, om de werkgevers te bewegen overeenkomstig het

voorbeeld van den heer Loman, handelaar in steenkolen, den werkdag te wijzigen.
Aanvaarding van het kerkelijk hoogleeraarsambt door Dr. P. J. Muller met een rede getiteld *Denken of Dichten.*

22. *Dinsdag.* In het Nut wordt de jaarlijksche Alg. vergadering der Coöperatieve Winkelvereeniging *Eigen Hulp* gehouden. Op voorstel van den voorzitter wordt bij acclamatie aangenomen, de netto winst van *f* 200 onder het personeel te verdeelen. Herkozen werden de hh. Dozy en Groeneveld, en de heer Steenberg in de plaats van den heer Romswinkel gekozen in het bestuur. Als Commissarissen worden gekozen de hh. Smits, Costerus en Visser.

23. *Woensdag.* Algemeene Vergadering van aandeelhouders van de *Maatschappij Amsterdams Goederenvervoer.* Van het verslag over 1889 werd over dat jaar *f* 10,769.22 afgeschreven terwijl een som van 6,983.56 ter uitdeeling beschikbaar is, waarvan op de 1e serie *f* 50 per aandeel en op de 2e serie *f* 29,17. Tot Commissaris werd herbenoemd Mr. J. M. Gulcher.

24. *Donderdag.* De heer Ch. Boissevain herdenkt zijn 25jarig redacteurschap van het Alg Handelsblad.

25. *Vrijdag.* Een deel der kolenwerkers hervat op de oude voorwaarden den arbeid met toezegging van tegemoetkoming in hunne eischen bij aankomst van volgende booten.

26. *Zaterdag.*

27. *Zondag.* Opening eener tentoonstelling van Textiele kunst in de zalen van het K. O. G.
Lezing van Dr. Schaepman in Plancius, voor de leden van de afdeeling van den *Ned. R. K.*

Volksbond, over de beteekenis van het doel van den Bond, n. l. om den werkman en kleine burgerstand volgens de beginselen der R. C. kerk te beveiligen tegen de Socialistische dwalingen van onzen tijd.

Vergadering van de Ned. Diamantwerkers vereeniging. Verscheidene sprekers voeren het woord, o. a. de heer Fortuyn. Onder meer wordt een motie aangenomen, door den heer Fetter voorgesteld, die de verontwaardiging der vereeniging uitspreekt over de aanvaarding der gift van *f* 2400 van Rothschild te Londen door de commissie voor het inzamelen van bijdragen voor de werklooze diamantwerkers.

28. *Maandag*.

29. *Dinsdag*. In de afdeeling van *Maatschappelijk Belang*, in het locaal Eensgezindheid vergaderd, spreekt Mr. Jan Vijn over het belang der middenklasse bij onderlinge aaneensluiting en vereeniging

Vergadering van de aandeelhouders in de Naaml. Vennootschap *Amsterdamsche Parkschouwburg* De winst- en verliesrekening sluit met een nadeelig saldo van 138,612,30 tegen 149,260,275 in het vorige jaar. Het pachtcontract met den heer de Groot, directeur van de Hollandsche Opera, leverde een verlies op van ongeveer *f* 5000. Bij acclamatie wordt de heer Cossa als Commissaris herkozen.

30. *Woensdag*. Raadszitting. Aan den heer Jhr. F. van Bevervoorden tot Oldemeule wordt, onder toekenning van pensioen, eervol ontslag verleend als Opperboekhouder en Secretaris van de Stads-Bank van Leening. Met 19 tegen 10 stemmen

wordt het ontwerp-adres van Mr. Heineken c. s. aan den Koning, om niet verplicht te stellen de theologische faculteit aan de Universiteit, aangenomen.

De Kiesvereeniging *Burgerplicht* neemt met 70 tegen 20 stemmen de wijziging aan van art. 1 § 3 van haar reglement, betreffende verkiezingsbevoegdheid.

---

1. *Donderdag.* Aanvang van den dienst der Centraal Tram-Omnibus-Maatschappij.

Des middags vergaderen verschillende Vakvereenigingen in het locaal Plancius, ter bespreking van den arbeidsdag van 8 uur. De hh. F. v. v. Goes en Fortuyn voeren het woord. Een motie voor de invoering van een werkdag van 8 uur als noodzakelijke hervorming en als middel tot opheffing der »loonslavernij" wordt met groote meerderheid aangenomen. Des avonds spreekt ter zelfder plaatse de heer Domela Nieuwenhuys, mej. Drucker en eenige werklieden.

25-Jarig jubileum van Joh. M. Coenen, als directeur van het orchest in het Paleis v. Volksvlijt.

25-Jarig jubileum van den heer F. W. Offermeier, als bibliothecaris van het Leesmuseum.

2. *Vrijdag.* Vergadering van het departement van de *M. tot Nut van 't Algemeen.* De hh. C. J. M. Dijkmans en prof. W. Koster als leden van het Hoofdbestuur gekozen.

3. *Zaterdag.* Algemeene Vergadering onder leiding van de heer W. F. Versteeg in het locaal van Artis van het *Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap.*

4. *Zondag.* Eervolle ontvangst aan de Handelskade van den fuselier F. C. A. Buys, uit Indië met de *Prinses Wilhelmina* teruggekeerd.

5. *Maandag.* Begrafenis van Dr. G. Penon, leeraar aan het Gymnasium.

Jaarvergadering van het K. O. G. in een der vertrekken van het Rijksmuseum. Het bestuur wordt herkozen.

6. *Dinsdag.* 25-jarig bestaan van het Kinder-Ziekenhuis.

Aandeelhouders van de Maatschappij *Stroucken* benoemen in plaats van den heer Stroucken, die

bedankt heeft, den heer P. J. A M. Gezelschap tot Directeur.

In de Jaarvergadering van de Bouwmaatschappij *Nederland* wordt het dividend op 10 % vastgesteld.

De Rederijkerskamer *Joost v. d. Vondel* viert haar 25-jarig bestaan met een wedstrijd in het voordragen van gedichten des dichters.

7. *Woensdag.* Vergadering in Maison Stroucken van de vereeniging voor inwendige zending waar Dr. Gildemeester uit den Haag over het Socialisme spreekt en de hh. Fortuyn, Kater en anderen in debat treden.

8. *Donderdag.*

9. *Vrijdag.*

10. *Zaterdag.* Kattententoonstelling in het Paleis v. Volksvlijt.

Mevr. S. de Vries treedt, van een langdurige en ernstige ziekte hersteld, weder op in een besloten voorstelling voor de werklieden van de heeren Spakler en Tetterode.

11. *Zondag.* Generaal Booth leidt in »Frascati" drie bijeenkomsten van het Leger des Heils.

12. *Maandag.*

13. *Dinsdag.* Begrafenis van den heer Dr. G. F. Westerman, Stichter en Directeur van Artis

In een vergadering van de Nationale Hypotheekbank, wordt het dividend op 15°/o vastgesteld. De hh. H H. Beels en J. M. B. Beuker, worden als bestuursleden, de hh. J. Fock, M. E. Fuld en A. de Haan, als Commissarissen herbenoemd In de vacature van den heer C. P. v. Eeghen, wordt de heer J. H. van

Eeghen, in die van den heer J. Luteyn, wordt de heer G. A. Loeff, benoemd.

14. *Woensdag.* De heer F. H. Wente sluit het tramverkeer van de A. O. M. af over zijn terrein op het Schapenburgerpad, waardoor de P. C. Hooftstraat buiten het tramverkeer wordt gebracht.

Raadszitting. Ingekomen o. a. missive d. d. 1 Mei van den heer Sanders, Bos c. s., mededeelende dat hun combinatie voor den aanleg van tramwegen in en rondom de stad is ontbonden en dat eerstgenoemde sedert dien datum persoonlijk alle aanvragen met de daaraan verbondene verplichtingen heeft overgenomen. Mr. de Vries protesteert tegen de beschuldigingen door den heer Sanders in zijn brochure ingebracht tegen de Commissie in zake de aanhangige tramwegaanvragen. Het rapport dezer Commissie wordt aan de orde gesteld, nadat Mr. Heineken de zitting heeft verlaten na verwerping (19 tegen 10 stemmen) van zijn voorstel om het debat uit te stellen wegens afwezigheid van de hh. Gerritsen en Treub Ook de heer Becker verlaat de vergadering.

15. *Donderdag.* In een vergadering van de *Olympia Vereeniging* in den W. S. spreekt de heer Hondius over het onderwerp Handenarbeid als Opvoedingsmiddel.

In de bussen door *Liefdadigheid naar Vermogen* geplaatst, wordt een som van f 4253,24 gestort.

16. *Vrijdag.* De A. O. M stelt twee tramwagens in dienst voor 't verkeer door de P. C. Hooftstraat, zoodat de passagiers alleen het afgesloten gedeelte van het Schapenburgerpad te voet hebben om te loopen.

In de afdeeling *Volksonderwijs I*, worden de hh. Fortuyn, Schook, Colthof en Gerhard met de hh. Theunissen en de Wit als plaatsvervangers, tot afgevaardigden met vrij mandaat verkozen voor de Algemeene Vergadering.

In aansluiting eener bijeenkomst op 13 April in Frascati, vergaderen in d'Geelvinck werklieden en patroons van het timmervak met de vakvereenigingen *Concordia Inter Nos* en *Door Eendracht Verbetering*. Een voorstel van den patroon de heer Koster, om tegen het volgend jaar Mei, een loon van 22 cent met een werktijd van 11 uren vast te stellen, vindt bij andere patroons geen gunstig onthaal. Besloten wordt, dat de verschillende patroons-vereenigingen het voorstel in beraad zullen nemen.

17. *Zaterdag*. In het gebouw van den W. S. vergadert de Nederlandsche Bond voor *Land-Nationalisatie*. Als sprekers treden op de hh. D. R. Mansholt, J. Stoffel en D. de Clercq.

18. *Zondag*. Vergadering van verschillende Typografen-Vereenigingen in d'Geelvinck onder leiding van den heer A. Rot ter bespreking van arbeidsduur en werkloon. Sprekers de hh. Weelink, Snijdelaar en van der Vliet. Een motie wordt aangenomen betreffende een werkdag van 10 uur met 20 cent per uur loon, met opslag voor nachtwerk en afschaffing van stukwerk.

19, *Maandag*. Meeting door de kiesvereeniging *Amsterdam* belegd in vereeniging met de *Unie* en *Algemeen Belang* ter bespreking van de aanhangige Tramconcessie, waarop de heer P. L. Tak het onderwerp inleidt.

Het R. K. genootschap van *Barmhartigheid* tot het begraven van de lijken der armen, neemt onder

plechtige inzegening van den Eerw. heer Klönne, bezit van het perceel No. 69 in de Regulierdwarsstraat.

20. *Dinsdag.* De Sophia-Bewaarschool viert haar 50-jarig bestaan.

De vrije Vrouwen-vereeniging vergadert in Plancius en bespreekt onder leiding van mej. Drucker, de Prostitutie. De heeren de Clercq en Domela Nieuwenhuys voeren o. a. het woord. Een adres aan de tweede kamer wordt aangenomen, strekkende het tegengaan o. a. van de vrouwen- en- meisjeshandel en opheffing van het wettelijke verbod tot onderzoek naar het vaderschap.

21. *Woensdag* Vergadering van de *Maatschappij tot bovordering van Bouwkunst* onder leiding van den heer C. Muysken.

22. *Donderdag.* Raadzitting. Voorstel Heiniken c. s. tot gemeentelijke exploitatie van de tram, met 25 tegen 10 st. verworven.

23. *Vrijdag.*

24. *Zaterdag.* Eerste steen gelegd voor de herbouwing van Hotel en Café Suisse van den heer Hiller.

25. *Zondag.*

26. *Maandag.*

27. *Dinsdag.*

28. *Woensdag.* Vergadering van de *M. tot Nut van 't Algemeen* in Maison Stroucken onder leiding van Mr. W. H. K. Mouthaan.

29. *Donderdag.* Raadszitting. Na voortgezet debat over de voordracht betreffende de Tram-concessie aan A. O. M., neemt de Raad met 23 tegen 8 stemmen de voordracht aan.

De heer Hugo Muller spreekt in de kiesvereeniging *Amsterdam* over spoorwegovereenkomsten.

In het gebouw van den W. S. vergadert de afdeeling van de *Vereeniging ter bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid* onder leiding van den heer J. D. Landré. Door den heer N. G. Pierson wordt o. a. rapport uitgebracht over de wenschelijkheid van een normalen arbeidsdag.

30. *Vrijdag*. Onder leiding van den heer A. C. Wertheim vergadert de Naamlooze Vennootschap *Kon. Fabriek van Stoom- en andere Werktuigen*, waar met Alg. stemmen het voorstel tot liquidatie wordt aangenomen.

31. *Zaterdag*. Ds. J. Posthumes Meyjes Rzn. viert zijn 25-jarig jubileum als predikant te dezer stede.

JUNI 1890.

1. *Zondag*. 25-Jarig bestaan van de *Kasvereeniging*.
2. *Maandag*. Vergadering van de Plaatselijke Schoolcommissie, onder leiding van Mr. Willeumier, waarop verslag wordt uitgebracht van de daartoe benoemde Commissie omtrent schoolbaden. Na eenige discussie wordt met 18 tegen 6 stemmen vóór de proefneming met schoolbaden gevoteerd.
3. *Dinsdag*.
4. *Woensdag*.
5. *Donderdag*.
6. *Vrijdag*.
7. *Zaterdag*. In de vergadering van de A. T. O. M. wordt de heer Dr. L. Mulder als bestuurslid gekozen.
   In de vergadering van aandeelhouders der *Nederl. Bank- en credietvereeniging van Zuid-Afrika* wordt het dividend op 6 % vastgesteld voor de aandeelen der 1e serie.
8. *Zondag*.
9. *Maandag*. Begrafenis van den heer S. Altmann hoogleeraar aan de Rijks-academie van beeldende kunsten.
10. *Dinsdag*.
11. *Woensdag*.
12. *Donderdag*.
13. *Vrijdag*. Buitengewone vergadering van aandeelhouders in het Paleis v. Volksvlijt, waarop met

algemeene stemmen wordt aangenomen, het voorstel van Directeur en Commissarissen om een leening te sluiten van *f* 200,000 tot het ver: bouwen van de groote zaal tot een Schouwburgzaal en het restaureeren van de Concertzaal.

14. *Zaterdag*. De heer Willink Ketjen, oud Indisch officier, bekend door zijn herhaalde en vruchtelooze pogingen, om van de Regeering genoegdoening en herstel van beweerde en door velen erkende rechten te verkrijgen, verlaat met zijn gezin het land om zich in Californië te gaan vestigen.

Na afloop van zijn laatste college wordt dr. J. G. de Hoop Scheffer, hoogleeraar aan het seminarium der Doopsgezinden door zijne leerlingen hulde gebracht.

15. *Zondag*. 25-Jarig bestaan van het Vondelspark.

In de vergadering van de centrale commissie van het Ned. Israel. Kerkgenootschap worden voor het zittingsjaar 1890/91 de hh. Mr. D. Polak Daniëls te 's Hage tot voorzitter en A. C. Wertheim tot vice-voorzitter benoemd.

16. *Maandag*. Opening van de tentoonsteliing tot bevordering van veiligheid in Fabrieken en Werkplaatsen in het Paleis v. Volksvlijt. Vuurwerk en Feestelijkheden op den Amstel.

Dr. A. Pierson spreekt in den Bond voor Nederlandsche Onderwijzers, in het gebouw van den W. S., over het onderwerp »Is er Vooruitgang."

Opening voor het publiek verkeer van den brug over den Overtoomschen vaart tusschen Koster- en N. Beetsstraat.

17. *Dinsdag*. Den heer P. A. van Overeem, bekend gelegenheids- en blijspeldichter, wordt in American Hotel door vele vrienden op zijn 70en verjaardag hulde gebracht.

In de vergadering van aandeelhouders van de Handels-Vereeniging *Amsterdam* wordt het dividend op 10 % vastgesteld en als commissaris herkozen de heer L. F. Damalvy Molière.

18. *Woensdag.*

19. *Donderdag.* Raadszitting. Den heer B. de Greeff, Stads-Archirect, wordt bij acclamatie een eervol ontslag verleend uit zijn sedert 55 jaren waargenomen betrekking.

In Maison Stroucken wordt onder leiding van Dr. J. Woltjer, de Alg. Vergadering gehouden van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op gereformeerden grondslag. Dr. A. Kuyper leidt het onderwerp in over de Theologische faculteit. De Minister van Binnenlandsche Zaken Jhr. Mr. de Savornin Lohman is onder de aanwezigen.

20. *Vrijdag.* De tramlijn van de P. C. Hooftstraat naar de Stadhouderskade voor het verkeer opengesteld.

21. *Zaterdag.* In de vergadering van het Pensioenververbond, wordt besloten tot ontbinding van het verbond, in te gaan op 24 Augustus a. s. Het verbond bestond 14 jaren De archieven worden voor het Rijks-, Provinciaal en gemeente-archief alhier bestemd, terwijl de f 168,75 saldo in de kas, voor een liefdadig doel worden aangewezen, na aftrek van de nog te bestrijden kosten.

Internationale Wielerwedstrijd.

22. *Zondag.*

23. *Maandag.* Dr. C. van Rossem, herdenkt zijn 50jarig jubileum als doctor in de geneeskunde.

24. *Dinsdag.* Vaststelling van een reglement voor den

termijnhandel in katoen, volgens concept opgemaakt door de Katoenmakelaars-Vereeniging alhier, in vereeniging met de Liquidatiekas.

Veiling van de rijtuigen (aapjes) en paarden van de Amsterd. Rijtuig Maatschappij, op haar terrein aan den Overtoom.

25. *Woensdag.* Raadszitting. Aanneming met 14 tegen 10 stemmen van de voordracht betreffende de Electriciteit-concessie.

De Amsterdamsche Zwemclub viert in het paviljoen van het Vondelspark, haar 20jarig bestaan.

26. *Donderdag.*

27. *Vrijdag.* Vergadering in d'Geelvinck van Typographen en eenige patroons; naar het voorstel Arnd, gesteund door den patroon, den heer Holdert, wordt aangenomen, dat de patroons onderling in overleg zullen treden, waarbij op voorstel van den heer Holdert, in 't bijzonder zou worden aangedrongen op verhooging van loon voor stukwerk en invoering van 10 uren werktijd. Aangenomen werd het voorstel om het nachtwerk met 10 cent te verhoogen.

Jaarvergadering van de Maatschappij van den W. S. in het maatschappelijk gebouw. Uitreiking van getuigschriften wegens langdurigen trouwen dienst aan verschillende werklieden. De rekening sluit met een nadeelig saldo van *f* 1925 tegen *f* 3384 in het vorige jaar.

28. *Zaterdag.*

29. *Zondag.* Feestelijke opening der groote zaal van het Gebouw *Constantia* op de Rozengracht door de Sociaal-democratische vereeniging.

30. *Maandag.* In een door weinigen bezochte verga-

dering van *Burgerplicht* worden de voorstellen, Oppenheim, Van Gilse en Willeumier betreffende de organisatie van de Liberale Unie, na een motie van Mr. Jolles met alg. stemmen aangenomen.

Volteekening van het vereischte kapitaal van 900000 voor den wederopbouw van den Stads-Schouwburg.

JULI 1890.

1. *Dinsdag*. Afschaffing van de haven en kanaalgelden op het Noordzee-kanaal voor schepen bestemd voor of komende van Amsterdam.

Mr. D. B. le Jolle, Secretaris der stad, wordt ten stadhuize door de verschillende ambtenaren der secretarie, hulde gebracht bij gelegenheid van zijn 25-jarig vervulde betrekking als ambtenaar der Gemeente.

Het tarief van de A. O. M. met abonnementskaartje op 6,5, in geld op 10, en voor overstapkaartjes op 12,5 centen gebracht.

2. *Woensdag* Dr. H. M. Duparc herdenkt den dag, dat hij voor 50 jaren tot doctor in de geneeskunde promoveerde.

3 *Donderdag*. Heden en volgende dagen hebben de jaarlijksche examina plaats van de leerlingen der Tooneelschool.

4. *Vrijdag*. Opening van Maison Stroucken onder directie van den heer Gezelschap.

5. *Zaterdag*.

6. *Zondag*.

7. *Maandag*. In het gebouw Constantia wordt een debat gevoerd tusschen den Katholiek H. Bruyn en den Sociaal-democraat Max over »de tevredenheid."

8. *Dinsdag*. Algemeene vergadering in het Paleis v. Volksvlijt van de » *Vereeniging tot bevordering van zondagsrust*" onder leiding van N. G. Pierson.

9. *Woensdag*. Opening van het magazijn van Bouwartikelen in de Kalverstraat 165, waar vroeger het bierhuis *Bavaria* was.

Raadszitting. Aangenomen wordt o. a. de voordracht betreffende de nieuwe bestrating van den Dam met verhoogde voetpaden.

10. *Donderdag.* Aanvang gemaakt met het verlagen en verbreeden der bruggen in de Spiegelstraat over de Keizers- en Prinsengrachten.

Begonnen met den bouw eener O. L. School 3e kl. voor jongens en meisjes, op den hoek van de Jan van der Heijden- en Ferdinand Bolstraat. (Aanbesteed voor *f* 32,710).

De nieuwe bureaux van de Stadsreinigingsdienst op de O. Z. Voorburgwal No. 207 in gebruik genomen.

11. *Vrijdag.*

12. *Zaterdag.*

13. *Zondag.*

14. *Maandag.* Door directeur en ambtenaren wordt het 5-jarig bestaan van het Rijks-Museum op feestelijke wijze herdacht. Het Museum werd in die jaren door 2,281,720 personen bezocht.

15. *Dinsdag.* De hh. A. C. Wertheim en Mr. H. P. G. Quack tot Commissaris en Commmissaris-plaatsvervanger van de Nederlandsche Handel-Maatschappij herbenoemd.

Verlegging van de tramrails in de Reguliersbreestraat ter asphalteering van den weg.

16. *Woensdag.*

17. *Donderdag.* Dr. C. E. Daniels herdenkt zijn 25-jarige betrekking als gemeente-geneesheer.

18. *Vrijdag.* In de vergadering van de K. v. Koophandel wordt met algemeene stemmen het rapport van de hh. Hendrichs, Zur Mühlen en Tegelberg betreffende de arbeids-enquête, voornamelijk het los- en laadwerk alhier, aangenomen.

JULI 1890.

19. *Zaterdag.*

20. *Zondag.* Arrestatie van mej. A. Kuypers te Oosterbeek, verdacht van vergiftiging van freule Smissaert.

21. *Maandag.*

22. *Dinsdag.* Bezoek van H. M. de Koningin en prinses Wilhelmina aan de Veiligheids-tentoonstelling — Watertocht op het IJ. — bezichtiging der Handels-inrichtingen.
Viering van het 25-jarig bestaan van de Zeilvereeniging »het Y".

23. *Woensdag.*

24. *Donderdag.*

25. *Vrijdag.* Mr. F. Hooft Graafland wordt bij monde van den burgemeester ten stadhuize, uit naam en in tegenwoordigheid van de gecommitteerden tot de directie van de Wegen en Vaarten der 6 Noord-Hollandsche steden, hulde gebracht wegens zijn 25-jarige vervulde betrekking als secretaris bij genoemd college.
Zware brand in het perceel van de drukkerij van den heer J. J. Arnd en Zonen, uitkomende in de Gravenstraat.

26. *Zaterdag.*

27. *Zondag.*

28. *Maandag.*

29. *Dinsdag.*

JULI 1890.

30. *Woensdag*. **Vergadering van aandeelhouders in 't Paleis v. Volksvlijt, onder leiding van mr. L. S. Boas. Aanneming van wijzigingen in de statuten.**

31. *Donderdag*.

1. *Vrijdag.*

2. *Zaterdag.* In het gebouw van den W. S. vergadert onder leiding van den heer A. Rot, een groot aantal typographen. Eene commissie brengt verslag uit van het overleg met de patroons, waarvan sommigen tot loonsverhooging en andere concessiën zich bereid verklaarden. De commissie, met toevoeging van nog twee gezellen, wordt gecontinueerd om met de andere patroons tot instemming van hunne eischen te geraken.

3. *Zondag.* 25-jarig bestaan van de Werkinrichting voor blinden op de Heerengracht.

De heer B. J. Renninghoff op de Leliegracht, herdenkt den dag, dat hij zich voor 50 jaren als Apotheker hier vestigde.

4. *Maandag.* Ramp op den Binnen Amstel door het instorten van het perceel No. 308, bij de Achtergracht, waarbij de metselaar Burgerhout en de timmerman Rekelhof omkomen.

Aanbesteding van bijgebouwen en directeurswoning op het terrein van het Buitengasthuis voor *f* 385,900.

5. *Dinsdag.*

6. *Woensdag.*

7. *Donderdag.*

8. *Vrijdag.*

9. *Zaterdag.* Vertrek van den hertog van Aumale, gedurende 8 dagen alhier incognito in het Doelen hotel vertoefd hebbende.

Bijeenkomst in Frascati van de arbeiders vereeniging *Verbetering zij ons streven*, voornamelijk be-

staande uit de werklieden van de *Kon. fabriek van stoom- en andere werktuijen.* De heer P. J. Eman, bespreekt de vraag »Hoe geraakt men tot verbetering".

10. *Zondag.*

11. *Maandag.*

12. *Dinsdag.* In Krasnapolsky houdt de *Vereeniging tot bevordering van de belangen des Boekhandels*, onder leiding van den heer F. C. D. Thieme, haar 73ste vergadering. De vergadering, overeenkomstig de uitspraak van de commissie van het D. A. Thieme-fonds, bekroont den heer Louis Couperus, voor zijn roman *Eline Vere.*

13. *Woensdag.* Begrafenis te Muiderberg van den heer J. Mulder, Notaris.

14. *Donderdag.* Opening van het Intercommunaal telephoonverkeer van Amsterdam met Hilversum, Utrecht, Baarn en Arnhem.

15. *Vrijdag.*

16. *Zaterdag.*

17. *Zondag.*

18. *Maandag.* Voltooiing van het nieuwe café en restauratiegebouw *Het Gouden Hoofd* op het Rembrandtsplein.

19. *Dinsdag.* Opening van het nieuwe Hotel *Victoria* hoek Damrak en Prins Hendrikkade

20. *Woensdag.* Uitreiking der prijzen op de Floralia-Tentoonstelling in Maison Stroucken gehouden.

Vergadering in het Paleis v. Volksvlijt van de

Vereeniging tegen drankmisbruik, onder leiding van Mr. Goeman Borgesius.
Vergadering in Artis van het vijfde Congres, van de *Union Internationale Permanente des Tramways*.

21. *Donderdag*.

22. *Vrijdag*. In de vergadering van de afdeeling *Volksonderwijs I*, deelt de heer Schook een en ander mede betreffende het rapport van het onderzoek naar de resultaten van het Openbaar Onderwijs alhier. De vergadering besluit een adres te richten aan den gemeenteraad om subsidie voor schoolreizen en geen demonstratie te steunen gericht tegen de viering van een Prinsessefeest op 31 Augustus.

23. *Zaterdag*. In het gebouw van den W. S. wordt onder leiding van Mr. W. van der Vliet een vergadering gehouden van het Comité tot uitzending van werklieden naar de Wereld-Tentoonstelling te Parijs in het vorige jaar. Rapport van de werkzaamheden door den heer C. B. Schneider uitgebracht en bekroning van verschillende werklieden voor hunne verslagen.

24. *Zondag*. Feestelijke opening van het R.K. Militair Tehuis in de Rapenburgerstraat.

25. *Maandag*. Aanvang met de verhooging van de bestrating op den Dam.

26. *Dinsdag*. Jaarlijksche vergadering van de naamlooze vennootschap *Frascati*. Na afschrijving wordt den aandeelhouders een dividend van $5^1/_2$ % uitgekeerd.

27. *Woensdag*. Opening van het Koning Willems-Badhuis op het voormalige Karthuizer kerkhof.

28. *Donderdag*. Vergadering in Krasnapolsky van de *Algemeene Apothekersbediendenbond*, onder leiding van den heer J. Slagter. Goedgekeurd wordt de rekening van het afgeloopen jaar en aangenomen

na eenige discussie, het huishoudelijk reglement.

29. *Vrijdag.* Onder leiding van Jhr. Mr. A. P. C. van Karnebeek en in tegenwoordigheid van het eerelid Mr. Van Tienhoven, burgemeester van Amsterdam, heeft in het Paleis v. Volksvlijt de 39e Algemeene Vergadering plaats van de *Vereeniging tot bevordering der Fabrieks- en Handwerksnijverheid.* Omtrent de questie van den normalen arbeidsdag, waarover de afdeeling Amsterdam (commissie van mr. N. G. Pierson c.s.) en die van den Haag ontkennend hadden gerapporteerd, werd besloten op voorstel van mr. Patijn de resultaten van de enquête-commissie af te wachten.

30. *Zaterdag.*

31. *Zondag.*

SEPTEMBER 1890.

1. *Maandag*. Generaal Joubert verlaat de stad.
Opening van het Congres voor Nijverheids-hygiëne en reddingswezen.

2. *Dinsdag*. Raadszitting. Interpellatie van Mr. Heineken over de ramp op den Binnen-Amstel.
De hh. mr. B. H. M. Driessen en L. Serrurier als wethouders herkozen.

3. *Woensdag*. Opening van het Wittekruis-badhuis op het Jonas Daniël Meijerplein.
Avond-receptie ten stadhuize van de leden van het congres van nijverheids-hygiëne en reddingswezen.
62e Algemeene vergadering van de Maatschappij tot Bevordering van Bouwkunst.
De *Ned. R. K. Volksbond* herdenkt feestelijk in Plancius het 12½-jarig pausschap van Leo XIII.

4. *Donderdag*.

5. *Vrijdag*. De verbinding van den Hollandschen spoorweg met de Rietlanden ten behoeve van de aansluiting met het abattoir en de veemarkt, in gebruik gesteld.
20-Jarig bestaan van de Restauratie »Die Port van Cleve."

6. *Zaterdag*. Internationale wielerwedstrijd achter het Rijksmuseum.
Ds. Valès, sedert 1869 Waalsch predikant alhier, overlijdt te Parijs op 52-jarigen leeftijd.

7. *Zondag*. Sluiting van de tentoonstelling tot bevordering van Veiligheid en Gezondheid in fabrieken en werkplaatsen. De tentoonstelling werd bezocht door 109,779 personen.

8. *Maandag*. Vergadering onder den voorzitter Mr. C. H. Backer van den Raad van Tucht op de Koopvaardijschepen, ter behandeling in hooger beroep van de zaak der aanvaring van het Ned.

Stoomschip »Prins Frederik" en het Engelsche Stoomschip »Marpessa" op 25 Juni ll.
Werkstaking in de lettergieterij van den heer Tetterode aan de Bloemgracht.

9. *Dinsdag*. Vergadering van het liefdadigheids genootschap *Montefiore* in het locaal Eensgezindheid.
Aanbesteding van den bouw eener R. K. Kerk aan den hoek van de 1e Spaarndammerstraat en Zaanstraat voor *f* 148,735.

10. *Woensdag*. In een vergadering van het hoofdbestuur, van den *Alg. Ned. Typ. Bond* wordt besloten de werkelooze arbeiders van de firma Tetterode tot in het uiterste geval te ondersteunen.

11. *Donderdag*.

12. *Vrijdag*.

13. *Zaterdag*. Het stoomschip *Voorwaarts* vertrekt om in 13½ dag New-York te bereiken, ten einde zijn lading tabak nog voor de toepassing der tariefwetten (Mac Kinley-wet) op 1 October over te brengen. (Behouden aankomst op den 26 dezer maand).

14. *Zondag*.

15. *Maandag*.

16. *Dinsdag*.

17. *Woensdag*. In een vergadering van de Kiesvereeniging *Burgerplicht* onder leiding van Mr. J. C. van Eijk, bestrijdt Mr. P. Rink de zoogenaamde stedenwet of splitsing der vijf steden in enkelvoudige kiesdistricten. De heer G. Vas Visser, die het wetsvoorstel een partijmanoeuvre

noemt, stelt een motie voor, waarmee de vergadering verklaart dat het genoemde wetsvoorstel niet in 's lands belang en aldus verwerpelijk is. Deze motie wordt met algemeene stemmen aangenomen.

18. *Donderdag.* De heer D. Noothoven van Goor wordt bij gelegenheid van zijn 40-jarig jubilé als uitgever door zijn collega's en ondergeschikten een feestelijken dag bereid.

19. *Vrijdag.* Samenkomst van een aantal werkliedenvereenigingen ter bespreking van de wenschelijkheid eener arbeidsbeurs

Dr. G. H. J. W. J. Geesink aanvaardt het buitengewoon hoogleeraarsambt aan de Vrije Universiteit met het houden eener redevoering.

20. *Zaterdag.* Woelingen en versperring van 't verkeer in de Damstraat en aangrenzende buurten wegens de colportage van socialistische blaadjes zooals een parodie op 't Prinsesselied, Oproerkraaier, enz.

21. *Zondag.* Opening eener kacheltentoonstelling in 't Paleis v. Volkvlijt.

De heer F. Domela Nieuwenhuis spreekt in 't gebouw Constantia, over het onderwerp: »Wie zijn de rustverstoorders."

Plechtige inwijding van het voor de helft voltooide, St. Elisabethsgesticht, door den bisschop van Haarlem, Mgr. Bottemanne.

22. *Maandag.*

23. *Dinsdag.*

24. *Woensdag.* Raadszitting. Aanneming van de voordracht eener geldleening van 6 millioen nominaal kapitaal. Aangenomen wordt het voorstel, om de terreinen ter weerszijden van de Marnixstraat voor een Groentenmarkt in te richten, en om

de Zaagmolensloot over haar geheele lengte te dempen.

25. *Donderdag.*

26. *Vrijdag.* Dr. S. Cramer aanvaardt in het gebouw van den W. S. het hoogleeraarsambt aan de Universiteit en aan het Doopsgezind Seminarium.

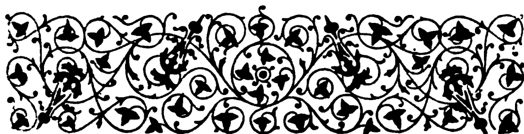
In de vergadering van de afd. *Volks-Onderwijs II.* spreekt de heer P. v. Nifterik, hoofdonderwijzer, over de onderwijzers-tractementen, bijzonder die te Amsterdam. Na debat neemt de vergadering een motie aan, waarin zij de wenschelijkheid eener herziening van de onderwijzers-jaarwedden uitspreekt.

27. *Zaterdag.* Opening van het nieuw gebouwde Poolsche koffiehuis in de Kalverstraat.

28. *Zondag.*

29. *Maandag.* Heropening van het nieuw opgebouwde magazijn van den heer Kattenburg in de Kalverstraat No. 26.

30. *Dinsdag.*

„O, Amsterdam, gij groote stad," enz.

In every work, regard
the writers end.

Er waren tijden, maar ze zijn reeds lang vervlogen, waarin de regenten van Amsterdam zich zoozeer bewust waren van de groote macht waarover zij in geheel het land konden beschikken, dat maar al te dikwijls hun moed, zij 't soms onwillekeurig, in overmoed ontaardde. Want diep doordrongen waren zij van de kracht welke zij ontleenden aan een burgerij, wier ondernemingsgeest en volharding geen grenzen kenden, en die zich onafhankelijk van allen gevoelde door den rijkdom welk haar wereldhandel en nooit rustende scheepvaart, voortdurend vermeerderden.

In ons kleine land woonde toen een groot volk, en in de snel opgekomen koopstad huisden burgers, die zich de gelijken achtten van de grootsten in den lande.

Maar de loop der tijden heeft zich bitter aan dien overmoed gewroken.

1

Jaren toch zijn daarop gevolgd, maar later, veel later, waarin de mannen die de zetels der overmoedigen van vroeger innamen. een zelfs deemoedige houding tegenover de regeerenden des lands een meer passende schenen te achten, voor hunne toch nog altijd hooge waardigheid van regenten der grootste stad des rijks. Immers de dagen zijn beleefd, waarin de magistraat van dat eens zoo fiere Amsterdam, tot den prachtigen zetel toe van zijne hooghartige voorgangers en van zijn eigen bestuur, op welks verrijzenis als Stadhuis het voorgeslacht eens zoo trotsch was en het nageslacht dat blijven mag, den Franschen overweldiger nederig ten geschenke aanbood. Maar nog altijd gewacht worden de dagen, waarin zijne opvolgers zich weer machtig genoeg zullen gevoelen om het recht op hun ouden zetel weder te handhaven, en de immers zelf gebouwde eereplaats, op nieuw in te nemen.

De vroegere fierheid en macht waren verdwenen.

Terwijl de oude oppermachtige regenten, elke daad van stadsbestuur beschouwden als een uiting haast van eigen macht, wordt door hunne opvolgers de verantwoordelijkheid wel voor onbeteekenende handelingen, en dan nog alleen in groote woorden aanvaardt, maar ze wordt behendig ontweken en afgewenteld op de schouders der toch meer op den achtergrond staande leden van de stedelijke vertegenwoordiging, zoodra ernstige klachten rijzen over den onbevredigenden loop der zaken. Ja de vraag begint gewettigd te worden, of de regeering van Amsterdam heden ten dage nog wel dien invloed in den lande heeft weten te behouden, welke gerekend

mag worden in verhouding te staan tot het bijna tiende deel dat haar burgerij vertegenwoordigt in de geheele bevolking van Nederland, en het nog veel grooter deel dat zij het hare mag noemen, in ons nationaal vermogen.

Dat die vraag den stadgenoot niet ergere, hoe ingenomen hij ook met Amstels veste zij. Laat hij liever zich zelven afvragen, of 't dan van kracht getuigd en van een krachtigen invloed van ons gemeentelijk bestuur bij 's lands regeering, dat de stad Amsterdam in dit zelfde jaar 1890, den aan andere havens nooit opgelegden scheepvaarttol op zijn gedeeltelijk nog zelf betaalden weg naar zee niet alleen met klinkende munt heeft moeten afkoopen, maar den Staat daarvoor bovendien nog heeft moeten afhelpen van een haast onbereikbaar en geheel verouderd Entrepotdok, hetwelk bij de opening van het Merwedekanaal een waar beletsel zal zijn om dáár goederen te bergen waar ze aan en afgevoerd zullen worden. Jammer dat men dien last van nog geen twee en een halve ton gouds 's jaars, al een bezwaar voor onze eens zoo bloeiende scheepvaart noemt. Maar diep te betreuren is 't, dat Amstels regenten de opheffing niet als een recht wisten te verkrijgen.

Wat een feestdag voor Amsterdam had kunnen en moeten zijn, was nu eer een dag van schaamte.

Velen, en hun aantal neemt toe, wijten den geringen invloed der stedelijke regeering bij die van het land daaraan, dat Amsterdam in de Tweede Kamer nog slechts door twee zijner inwoners vertegenwoordigd is. De grondige kennis der belangen en behoeften eener groote gemeente, welke natuurlijk alleen door inwo-

ning te verkrijgen is, bijna geheel van die beide ingezetenen te eischen, acht men niet alleen onbillijk maar ook verkeerd, en strijdig met de belangen der stad. En dat de aldaar tot lid der Tweede Kamer verkozene zich dadelijk na zijne benoeming als haast om de gemeente onmiddellijk met der woon te verlaten en zich elders te vestigen, zoodat hij vreemd wordt aan de burgerij waarvoor hij zitting neemt, noemen velen ongewenscht, om geen scherper woord te bezigen. De banale opmerking, dat de leden der Kamers niet hnn district maar geheel Nederland vertegenwoordigen, zal hier wel door geen verstandig man worden aangevoerd. Want de angstvallige verdeeling der kiesdistricten geschiedt immers juist, opdat te 's Hage de speciale kennis van den toestand van elk deel des lands, die van het geheel aldaar waarborge. En wie zal op die speciale kennis vooral van een groote gemeente aanspraak maken, als hij ver van daar woonachtig is? Dat de uitstekende staatsman elk district tot eer verstrekt, is juist. Maar als men die uitstekendheid ruwweg gaat toekennen aan geheel het zevental gekozenen uit ééne enkele gemeente, dan doet men den twijfel opkomen of men aan dat woord van uitstekendheid, niet willekeurig een andere dan de gewone beteekenis geeft. Wil men echter aan Amsterdam het verwijt toevoegen, dat het geen voldoend aantal burgers telt die geschikt zijn voor die betrekking en zonder dat hun ambt of bedrijf hun de aanvaarding daarvan onmogelijk maakt, dan doe ik aan die beschuldiging niet mede. Daarenboven hebben de kiezers dan toch wel degelijk stadgenooten weten te

vinden, toen zij de meesten der negen leden verkozen.

Niet uit een open reden en als klakkeloos, schrijf ik deze woorden hier neder. Integendeel, met opzet gebruik ik die. Ik doe dat vooral nu weder, omdat een wakker en bekwaam stadgenoot mij ze als in de pen geeft, door de uitnemende studie welke hij in de beide zomernommers van de Economist geplaatst heeft, over „de financiën der vijf grootste Nederlandsche gemeen„ten." De schrijver, Mr. F. S. van Nierop, heeft als ijverig lid van den gemeenteraad, waarin hij zijn scherpzinnigen vader waardig is opgevolgd, en als medebestuurder van eene der grootste financiële instellingen van Amsterdam en van geheel Nederland, zeker meer dan iemand het recht om over dit onderwerp een oordeel uit te spreken. Hij kent de krachten en behoeften der stad als raadslid, en hij kent die van tal van ingezetenen, door zijn bedrijf. Wanneer hij dus daarover spreekt, is de man van kennis en ervaring aan 't woord. Men heeft dan ook slechts een vluchtigen blik in zijn betoog te slaan om overtuigd te worden, dat deze tijdroovende arbeid verricht is met een open blik voor het noodige en met een warm hart voor het goede van Amsterdam, maar vooral door iemand, die geheel meester is van zijn onderwerp.

En wat is zijn eindoordeel, als hij den financiëlen toestand der vijf grootste gemeenten van Nederland in onderlinge vergelijking nagaat? Wel erkent hij, wat Amsterdam betreft, dat die stad„ vrij wat moeilijker „tijden heeft gekend dan de tegenwoordige en steeds „door eigen kracht de orde in hare financiën heeft we-

„ten te bewaren of te herstellen," maar een wijziging der Gemeentewet ten haren voordeele, acht hij evenwel dringend noodig. En hij voegt er bij: „Voor Rotter„dam, 's Gravenhage, Utrecht en Groningen — de „andere vier grootste gemeenten, — moge die wijziging „nuttig zijn, dringend noodzakelijk is zij voor haar niet.

„Voor Amsterdam geldt dit niet. Haar financiële „toestand is minder gunstig, en hare heffingen zijn „drukkender dan die der andere gemeenten.

Dat is dus een haast exceptionele eisch, welke hij wil dat voor Amsterdam aan onze regeering gedaan zal worden. En als hij de volgende woorden gebruikt:

„Wie middelen wenscht aan te geven die tot her„stel kunnen leiden, moet de kwaal die hij wil bestrijden, „haar oorzaak, aard en omvang kennen. Doet hij dit „niet, dan loopt hij gevaar heil te zoeken in maatre„gelen die niet afdoende of niet algemeen zullen baten" dan heb ik zeker niet te veel gezegd toen ik beweerde, dat inderdaad meer dan gewone eischen van nauwkeurige kennis van hun district, weldra aan Amstels vertegenwoordigers zullen worden gesteld.

En mag men nu in waarheid vermoeden, dat de elders wonende vertegenwoordigers de nooden en de krachten eener hun eigenlijk althans vreemd geworden en toch groote stad voldoende zullen kennen, om aan het boven uitgedrukt verlangen van onzen schrijver te voldoen?

Mij dunkt, twijfel althans is hier geoorloofd.

Blijmoedig gestemd wordt men niet, als men deze schets van Amsterdams geldelijken toestand leest. 't Is voor den Amstelaar niet aangenaam, hier herinnerd te

worden aan de woorden welke Burgemeester en Wethouders bij de indiening der begrooting van 1887 lieten hooren „dat dringend voorgestelde verbeteringen, met „het oog op den minder gunstigen toestand der financiën, „door hen niet worden voorgedragen." Toch waren de toestanden toen eer beter dan vroeger, want het bedrag van het inkomen waarover belasting betaald is, was in

1882/3	*f* 68.800.000	1886/7	*f* 66.000.000.
1883/4	„ 68.100.000	1887/8	„ 67.300.000.
1884/5	„ 67.600.000	1888/9	„ 67.000.000.
1885/6	„ 65.400.000	1889/90	„ 69.000.000 waarschijnlijk.

Maar het vertrek van gegoede ingezetenen uit de gemeente was toen al groot, en de vrees destijds voor een toeneming van dat kwaad, bleek weldra maar al te gegrond te zijn. Men oordeele zelf als men de volgende woorden leest. „In 1885/6, het laatste „jaar waarvan ik de statistische verzamelstaten kan „raadplegen, nam het belastbare inkomen te Am„sterdam af met *f* 2.200.000, en daarvan was meerder „vertrek dan vestiging schuld voor *f* 1.372.000 of bijna „twee derde."

Is 't dan wonder dat de schrijver klaagt: „De wel„vaart der ingezetenen van Amsterdam is per hoofd „der bevolking in de laatste jaren, door het vertrek der „meergegoeden en de vestiging van minder vermogenden, „zeer achteruitgegaan."

Een jaar geleden schreef ik hier ter plaatse omtrent Amsterdams bevolking, dat die wel vermeerdert in hoeveelheid maar vermindert in hoedanigheid, en dat men die — verkeerdelijk — wel telt, maar niet weegt.

Thans wordt die bewering dus door veel bevoegder pen dan de mijne, volkomen bevestigd.

Toch kan de heer van Nierop niet gelooven, dat die „treurige toestand", zoo als hij dien te recht noemt, niet ook veel schijnbaar is, en het gevolg van onjuisten aanslag der belastingschuldigen. Immers al erkent hij al het nadeel van het verlies der elders heentrekkenden en van de koloniale crisis van 1884/5, zoo kan hij toch moeielijk gelooven, dat de groote winsten welke sedert dien tijd alhier in den fondsen — tabak- en diämanthanthandel verkregen zijn, het inkomen der ingezetenen nog niet eens boven dat van zeven jaar vroeger zouden hebben opgevoerd.

Mij komt die onderstellling niet gewettigd voor, en dat vooral niet waar 't een vergelijking met vroegere jaren geldt, omdat toen immers die onjuistheid van aanslag evenzeer bestond? En het vermoeden, 't geen anders onvermijdelijk wordt, dat de belastingschuldigen in gelijke verhouding oneerlijker in de opgaaf van hun inkomen zouden worden, naarmate dat door grooter winsten ruimer werd, zal toch wel door niemand aangenomen worden,

Naar mijne overtuiging is die geringe toeneming der cijfers vooreerst te verklaren, door de algemeene verlaging van den rentestandaard waaronder alle rente heffers, zoo groot als klein, lijden. Dan zijn de winsten op de tabaksaandeelen wel kolossaal groot voor hen die ze nog tot lagen prijs kochten, wier aantal echter zeker beperkt is, maar niet zoo groot voor hen die ze in den laatsten tijd met de zoozeer verhoogde koerzen betaal-

den, en die zeker slechts een deel daarvan als vast jaarlijksch inkomen beschouwen terwijl zij met het overige de boekwaarde verlagen. En stellig zullen particulieren de groote winsten die zij maakten door de rijzing hunner fondsen en aandeelen, eenvoudig als een vermeerdering beschouwen van hun bezit, wat niet belastbaar is, en dus ook niet door hen opgegeven wordt als inkomen.

Intusschen leert men dagelijks, dat velen bij de beoordeeling van de financiële omstandigheden van anderen zoo licht geneigd zijn om de ervaring van zich zelven en van hun omgeving, tot een maatstaf van het algemeen aan te nemen. En toch, hoe klein is in de werkelijkheid dat gedeelte der Amsterdamsche bevolking hetwelk fondsen en aandeelen in tabaksondereemingen heeft of in diamanten handelt! De overgroote meerderheid kent die heerlijkheden alleen als de begeerlijke vruchten, welke in het paradijs van enkele bevoorrechten rijpen.

Ik geloof nog niet, dat de man die evenmin door diamanten als effecten groot geld verdient, noch aandeelen heeft in de Deli goudvelden, een haast niet op te sporen curiositeit zal zijn in Amsterdam.

Gewoonlijk blijkt 't door een nauwkeurige ontleding van de werkelijkheid, dat er minder raadselen in de wereld zijn dan men allicht geneigd is te onderstellen. Maar daarenboven staat 't bij mij vast, dat de toeneming van onze nijverheid en onze scheepvaart en onzen handel in de laatste jaren geenszins zoo aanzienlijk geweest is, dat men daarvan in Amsterdam een jaarlijksche vermeerdering van het inkomen der burgerij, en dan nog wel met eenige millioenen, mag verwachten.

Wèl in den geldhandel waren de winsten in de laatste jaren grooter dan vroeger, maar veel ook aan onbelastbaar kapitaal. Die handel is het ware levenselement van Amsterdam geworden. Het onmisbare daarvan voor onze stad te miskennen, zou van grove onkunde getuigen. De diamanthandel is mij geheel vreemd. Maar was de nood der arbeiders in die fabrieken, niet juist in den laatsten tijd haast onrustbarend? Dat echter in den goederenhandel geenerlei bewijs van grooten vooruitgang en bloei te ontdekken was in de Amstelstad, behalve wat de Sumatratabak betreft, weet een ieder. Maar een groote markt en haven hebben meer dan een enkel, hoe ook gewichtig artikel noodig, om werkelijk groot te zijn.

Voor mij is dan ook de stabiliteit van het inkomen der ingezetenen van Amsterdam in den laatsten tijd, geenszins een onoplosbaar raadsel. Wel zijn mij dat de bronnen, waaruit die groote vermeerdering zou mogen verwacht worden.

Vluchtig stipte ik veel aan wat de heer van Nierop over den toestand van Amsterdam geschreven heeft als waarschuwing voor eene te optimistische verwachting der toekomst, indien niet Staat en ingezetenen beide, in véél verbetering brengen, wat thans tot zekere bekommernis aanleiding geeft. Dat hij echter door de opgaaf van het belastingscijfer, in elke der vijf grootste gemeenten per hoofd der bevolking geheven, een toetssteen van beheer wil aangeven, zal wel niemand onderstellen, omdat alle vergelijking te dien opzichte onmogelijk is, daar het eene bestuur dezen en het andere genen tak van openbaren dienst noodiger acht voor zijne ingezetenen.

Maar ook op de lichtzijde van Amstels toestand wijst hij uitvoerig en met warmte. Dat daarbij het ijverig raadslid dikwijls een vergelijk zoekt met den bekwamen economist en scherpzienden financier, is natuurlijk. Zoo meent hij het straatgeld te moeten verdedigen; maar 't daarbij verder te brengen dan de verklaring, dat „bij „de invoering daarvan, Amsterdam versterking van mid- „delen noodig had en van den nood een deugd maakte" wil hem toch niet uit de pen, een bekentenis dus, waarmede de felste tegenstander zelfs genoegen zal nemen. Zoo ook komt de heffing van het beursgeld slechts één enkel maal in zijn beide artikelen voor, en dan waagt hij zelfs het woord belasting daarvoor te gebruiken. Maar beter dan iemand weet hij natuurlijk, hoe weinig die benaming past voor dit voorschot van den handel op den bouw van een nieuw beursgebouw, en tevens, dat 't waarlijk niet overeenkomt met de waardigheid van een regeering om wel gelden te ontvangen, maar zich slinks aan de daardoor aanvaarde verplichtingen, te onttrekken.

't Krachtigst echter komt die strijd tusschen hoofd en hart bij hem uit, als hij de Concessiën voor ondernemingen van openbaar nut wel niet goedkeurt, maar ze toch tracht te vergoelijken. Over de gebrekkig gestelde voorwaarden, blijkens de voortdurende moeielijkheden en processen met de Concessionarissen, bewaart hij liefst het stilzwijgen, omdat nu zelfs elke zinspeling op de spraakverwarring, die bij de behandeling der electriciteitsquaestie in den Gemeenteraad ontstond omdat alle leiding ontbrak, vermeden kon worden. Geen woord ook werd door hem geuit over de handigheid van het bestuur der Omni-

bus-Maatschappij, dat de stedelijke regeering eenvoudig schaakmat kon zetten door haar eigen contract. En vermeden werd dus ook zelfs elke zweem van beklag, dat de voor Amsterdam zoo gewenschte aansluiting met de naburige gemeenten daardoor onmogelijk werd en een onzer wakkerste stadgenooten, zijne talenten elders moet aanwenden. Maar te ver ging hij naar mijne overtuiging, toen ook hij in die werken van openbaar nut vooral bronnen van belasting zag, en niet het denkbeeld voorstond, om bij een zeker cijfer van winst, de verlaging der tarieven te eischen, opdat een steeds grooter aantal ingezetenen, in het genot daarvan zou deelen. En hoe hij spreken kan van verbetering van den openbaren weg door de Amsterdamsche Omnibus-Maatschappij die, behalve ontsiering van een der fraaiste punten van Amsterdam, den Dam haast even onbereikbaar als onbegaanbaar gemaakt heeft, is mij een raadsel. Laat men de uitnemende inrichting der wagens van die maatschappij en hare thans billijker tarieven, luide prijzen, maar waarom juist de keerzijde tot lichtpunt gemaakt? 't Is zoo, ook hier lezen wij „dat de openbare straat „in Amsterdam een aangenamen indruk maakt", al rezen eindelijk en ten leste in den Gemeenteraad de reeds te lang verzwegen klachten, dat vooral in den laatsten tijd tot zelfs de fraaiste en deftigste en de meest drukke plaatsen der stad, meer en meer ontsierd worden door bijna altijd havelooze en meest haast walgelijke loodsen en getimmerten, die tal van ingezetenen weken en soms maanden lang hinderen, enkel en alleen omdat een der buren zijn huis ver- of her-

bouwt. En die klacht werd als onjuist bestreden, nog wel door den man, wiens kunstgevoel op zoo uitnemende wijze uiting gevonden heeft in tal van sierlijke bouwwerken, dio zijn naam lang in eere zullen houden. Want hij begroette die loodsen blijde als een bewijs van welvaart!!! Maar sints wanneer is welvaart, strijdig met welstand? Nog weinige jaren maar geleden, weerde men de bescheiden schaafbank en de bureelen der veerschuiten van den openbaren weg, en verplaatste de onoogelijke slachterijen ten koste van tonnen gouds, terecht erkennende, dat de eene burger den anderen evenmin hinderlijk mag zijn door zijn arbeid als tot zijn voordeel. Maar hoewel juist sedert dien tijd straatgeld van de burgerij geheven wordt voor het gebruik dier straat, durft men dat gebruik toch aan anderen verhuren, en die zelf, op zulk een onhebbelijke wijze misbruiken. Hoe dan nog van een aangenamen indruk der openbare straat te spreken, die daarenboven zoo goed als onbewaakt is!

Maar geen woord meer wil mij uit de pen wat zelfs den schijn zou kunnen hebben van minder waardeering van den verdienstelijken arbeid van den heer van Nierop, al zal hij verstandig genoeg zijn om in te zien, dat afwijking van gevoelen met hem op sommige bijzaken, volstrekt geen afbreuk behoeft te doen aan mijn erkentelijkheid voor zijn inderdaad nuttig en deugdelijk werk.

Slechts een enkel woord rest mij nog over zijn betoog.

„De voordeelen die de handelsinrichtingen in Amster-„dam afwerpen, blijven tot dusverre beneden de ver-„wachting die bij de opening vaan het Noordzee-kanaal „gekoesterd werd." Op die voor Amsterdam zoo treurige

verklaring van het raadslid van Nierop wensch ik nog de aandacht te vestigen, omdat ze voor de aloude haven en markt wel de meest gewichtige en waarschuwende uitspraak is welke zijn betoog inhoudt. Had onze dichter Schimmel dus een profetische blik, toen hij al in 1861 zijn straatdeuntjen zong:

Een nieuw kanaal, een nieuw kanaal,
Een waterweg naar zee!
Roep dat nog duizend, duizend maal,
Daar krijg je 't toch niet meê.
„O, Amsterdam, o goeje stad,
'k Wou dat je meer courage hadt"
Zong eenmaal Bocheljoen.
Is 't beter nu dan toen?

. . . .

Al kreeg je een nieuwen weg naar zee,
Mijn goedig Amsterdam,
Ik vrees hij bracht geen schepen meê,
Geen vloot die dokken kwam.
't Scheelt niet aan 't been, maar 't scheelt aan ('t merg."
Zong eens de welbekende dwerg.
Is 't beter nu dan toen?

't Blijkt thans echter in Amsterdam niet beter te zijn dan toen. Maar hoe dan toch, en bij de steeds ongunstiger staten van ons armwezên, toenemende inkomsten bij de

burgerij verwacht? 't Is zoo, vele niet onbemiddelden zijn er in den laatsten tijd zeer gegoed geworden en menig rijke nog veel rijker, en dat is vooral te danken aan onzen zoo toenemenden geldhandel. Maar die geldhandel baat de breede arbeidersbevolking eener stad niet, dan alleen voor zoover 't de meerdere verteringen der gegoeden aangaat, welke echter voor een steeds toenemend deel, vaak elders gemaakt worden.

Als een handelaar in effecten en een koopman in goederen, ieder in zijn bedrijf, voor een half millioen omzet, dan kan de eerste, voor slechts weinige guldens, zijn pak effecten van b. v. Amerika ontvangen en van hier zelfs weer uitvoeren naar een andere Europeesche beurs, terwijl daarentegen de ander, voor een gelijke waarde aan goederen, tal van personen noodig heeft op de plaats van afzending en van ontvangst of weder uitvoer, wier dagloonen en gereedschappen veel geld eischen, terwijl schip of schepen vrachten daaraan verdienen waarmede hun uitrusting en bemanning en wat niet al betaald worden. Want zonder groote hulp van handen is geen handel in goederen mogelijk, en daarvan leeft die behoeftige en talrijke bevolking welke wel lichamelijke kracht heeft maar de bekwaamheden mist, zonder welke geen handel in fondsen zelfs denkbaar is.

Toen ook ik mijn plicht als burger vervulde, en lange jaren in Amstels gemeenteraad zitting had, ten tijde dat de plannen tot uitbreiding der stad en der haveninrichtingen een begin van uitvoering kregen, stelde ik aan mijne medeleden voor een besluit te nemen, of men van Amsterdam wilde maken een tweede Liverpool, ha-

ven- en handelsstad, of een tweede, juist krachtig opkomende, Frankfort, geldmarkt dus. In 't eerste geval was dan de bouw noodig van een flinke koopmansbeurs en van granen- en andere markten en van havens en verdere handelsinrichtingen, terwijl daarentegen alle de daarvoor noodige millioenen bespaard konden worden en enkel een beursgebouw voldoende was, als men het tweede koos.

Op die vraag heb ik nooit een antwoord gekregen dan later door feiten, waaruit bleek dat een tweede Liverpool en Frankfort beide, niet als voorbeelden verworpen werden, maar dat een derde keus gedaan was, en wel om Amsterdam ook, en dat ailereerst, te maken tot een tweede Leiden.

Die opvatting der taak van het bestuur eener gemeente, was ongetwijfeld vrij wat breeder dan de zoo beperkte van mij. Nooit echter had ik aan dat derde plan zelfs mogen denken, omdat in mijn oog volkomen bevoegde mannen, altijd reeds de drie bestaande Rijks-Universiteiten te veel hadden genoemd voor ons kleine landje en ook te kostbaar, welk laatste bezwaar dus vooral voor Amsterdam een groote beteekenis had, omdat het zulk een aanzienlijk deel der Rijkslasten betaalt. Daarenboven duchtte ik van dat drievoudig plan, dat die krachtverdeeling, tot krachtversnippering leiden en dus of niets goeds, of slechts een deel van het beraamde deugdelijk tot stand zou komen.

Het laatste is geschied. Een Liverpooler haven en een Frankforter beurs zijn hier niet geopend, maar in de scheeps- en handelsstad Amsterdam wel... een Univer-

siteit! Dat aldaar een Hooge School behoort gevestigd te zijn, zal niemand in den lande ontkennen, maar door het Rijk, nooit door de gemeente, en dat vooral niet, als haar bevolking daarentegen de onmisbare hulpmiddelen voor haren eeuwenouden en eigenaardigen arbeid, voortdurend moet missen. En dat het Rijk, ter wille van Amsterdam alléén, ooit ééne der Rijks-Universiteiten zal opheffen en daarentegen die der gemeente overnemen, acht ik iets geheel ondenkbaars.

Enkele mannen van invloed hebben nu een vereeniging opgericht, om giften ten behoeve van de Universiteit in te zamelen, opdat de uitgaven voor de gemeentekas dragelijker worden. En ook door het toekennen van studiebeurzen, willen zij den toegang tot die Universiteit voor velen gemakkelijker maken.

Dat laatste doel acht ik echter bedenkelijk, gevaarlijk zelfs. Wil men hier het Engelsche stelsel invoeren, University Extension en dus Education for busy people, de wetenschap brengen onder de niet-studeerenden, dan zal natuurlijk ieder verstandig man die poging toejuichen en steunen ook, tenzij ons opgeschroefd Middelbaar Onderwijs de lust tot studie, bij onze niet studeerende jeugd, al vroeg heeft uitgedoofd. Dat is echter een taak van vrij wat ernstiger en grooter beteekenis en vrij wat moeielijker, dan eenvoudig geld ophalen! Maar de wetenschap nog meer reeds dan thans, bezigen tot een middel van bestaan, voor kostwinning dus, is niet zeer verheven en grootsch gedacht, ja blijf ik noemen, gevaarlijk. Terwijl ik juist op de vermeerdering der hulpmiddelen van handel en scheepvaart aandring, opdat de arbeid

daardoor bevorderd worde, en ik dat het hoofdmiddel acht om ons toenemend proletariaat te bestrijden, zal, zoo vrees ik, door die laatste poging, juist een nieuw en wel het geleerd proletariaat, nog daarenboven bij ons worden ingevoerd, over welks heillooze gevolgen Duitschland zoozeer weeklaagt. Noemde de Leidsche hoogleeraar Rosenstein niet onlangs „de toevloed tot de „geleerde beroepen een der bedenkelijkste verschijnselen, „waardoor de wetenschappelijke stand wordt verlaagd en „de maatschappij bedreigt door een geleerd proletariaat, „het gevaarlijkste wat er is, omdat het behoeften kent „en er niet aan voldoen kan.”

Pijnlijk is 't dikwijls om aan te zien, hoe in Amsterdam gedurig zaken van ondergeschikt belang maar die uitwendig vertoon maken, warme ondersteuning vinden, maar de onmiskenbare elementen van volksbestaan verwaarloosd worden. Een Hooge School moet dadelijk en op ruime schaal worden ingericht, maar ambachts- en havelooze scholen, daarvoor zorge maar wie er lust in heeft! Dat is zeker geen gemeentebelang?

Altijd die ongelukkige zucht naar grootheid, mits uitwendig.

En dan onze handelsinrichtingen en onze beurs, voor welke laatste de kooplui nu al jaar in en jaar uit telkens een kleine tonne gouds betalen, wanneer zullen ook die zulk een onbekrompen zorg van ons bestuur ondervinden?

Maar, zoo voegt men mij allicht toe, immers al voor vele jaren zijn de teekeningen van fraaie beursgebouwen aan de burgerij vertoond? En gaat er wel ooit een maand om, waarin niet over havens en kaden en dok-

ken in den Gemeenteraad gesproken wordt? Ongetwijfeld. Reeds voor jaren ook heeft het Gemeentebestuur ettelijke duizenden guldens uitgegeven om eene groote watervlakte te dempen voor het terrein dier nieuwe beurs. Maar zelfs geen plan daarvoor heeft het nog kunnen vaststellen, en verhuurt nu dat terrein eenvoudig voor onbepaalden tijd aan het rijk, zonder eerst een ander voor béursbouw gereed te maken. Toch gaat men kalm voort het voorschot daarop van den handel te vorderen en geeft dat boudweg den naam van belasting, zoodat men een nieuwe bron van inkomsten heeft weten te vinden, hoe dan ook. Overtuigend bewijs, hoe weinig ernstig gemeend het is tot den bouw dier beurs over te gaan.

't Zou bijna de vraag wettigen, of misschien het oprichten van een beursgebouw een zoo onmogelijk moeielijke taak is voor het bestuur eener koopstad als Amsterdam, dat die eisch te zwaar mag heeten? Toch bestaan zulke gebouwen werkelijk elders en ware daar een voorbeeld te vinden!

Nu het Merwede kanaal zijner voltooiing nadert, moeten daar de hulpmiddelen gereed komen voor de bewerking der goederen. Commissiën zouden nu de plannen daarvoor beramen. De eerste vond een tweede wenschelijk, maar leverde toch een rapport in, lang en breed, schoon minder diep, en zonder andere plannen dan in woorden. Gelukkiger was de tweede, en een begin van uitvoering der voorgestelde werken is nabij. De opmaking van een afgerond geheel van havenwerken, indien dat wenschelijk wordt geoordeeld, zal echter zoo goed als onmogelijk blijken te zijn, door de naar mijne

overtuiging hoogst onberaden overneming van het Entrepotdok, dat nooit in een degelijk plan van dien aard, opgenomen kan worden.

Liggende waar het voor groote zeebooten en schepen onbereikbaar is, en dus ontbrekende waar het onmisbaar is, zal men natuurlijk de nieuwe plannen nu zoo moeten wringen, dat het toch daarbij gebruikt kan worden. Want de millioenen, noodig voor een nieuw Entrepotdok van ongeveer gelijken omvang en geschikt voor diepgaande bodems, zullen niet gemakkelijk gevonden worden bij land noch stad of particuliere ondernemers. Is die uitgaaf ook wel reeds dadelijk aan te raden, eer men zeker is dat het Merwede kanaal meer aan de verwachtingen beantwoordt dan blijkbaar het Noordzee-Kanaal?

Ook hier weer dadelijk grootscheeps te beginnen, als bij het Hooger Onderwijs, acht ik hoogst gevaarlijk. En onraadzaam evenzeer, thans op nieuw de beraadslagingen van ongeveer vijf en twintig jaar geleden te heropenen, over de plaatsing van het Centraal Station in het openhavenfront. Toen heeft de meerderheid der groote handelshuizen van Amsterdam die plaatsing goedgekeurd, getuigen de destijds ingediende adressen, omdat men het hoofddenkbeeld goedkeurde namelijk, de vereeniging van water en spoorverkeer, zonder belemmering van het verkeer te land en te water in de stad zelve, en tevens, zonder ontsiering daarvan door spoorbanen en viaducten, allicht van een ceintuurbaan onafscheidelijk. Verder bevaarmaking van de watervlakte aan het IJ, breeder dan waarover menige groote haven en handelsstad kan beschikken, opdat het binnen wringen van schip en stoo-

mer door de sluizen van Ooster- en Westerdok, eindelijk overbodig zou worden. Stapelgoederen, die opslag voor langen tijd eischen, kunnen met zolderschuit of lichter naar de verder gelegen pakhuizen vervoerd worden. Maar de doorvoerhandel, die vooral naar Amsterdam gelokt moet worden omdat die de schepen levert welke dan tevens voor het drijven van eigen- en commissiehandel de gelegenheid verschaffen, moeten vóór de stad blijven en daar de tijdelijke bergplaatsen vinden. In Ooster- of Westerdok vinden ze geene pakhuizen, na eerst een enge sluis doorgewrongen te zijn. Alleen woonhuizen staan daar omheen, vooral in het Oosterdok, onnut voor den handel. En is vóór de stad het water te nauw, dan grave men een deel af van de overzijde. Daar en niet binnen de doksluizen, moeten handel en scheepvaart hun toekomstigen zetel vinden.

Werkplaats en woonplaats blijve gescheiden, ieder in zijn geheel en naar zijn eigen behoeften ingericht. De haven voor goed en schip, de stad om te wonen. Ruim en diep water en spoorbaan daar buiten, maar de ruime en onbelemmerde straat en het fraaie park daar binnen.

Maar ik herhaal 't, meer dan onnutte tijdverspilling, ja zelfs gevaarlijk voor de verbetering van onze haven acht ik 't, om nu weer tegen dat eens gebeurde en volvoerde op te komen, en pogingen aan te wenden om dat gedane weer ongedaan te maken. Want het Station staat er nu eens en zal er ongetwijfeld blijven staan, hoe enkelen dat ook betreuren en anders wenschen, omdat land noch stad de kolossale uitgaven voor een verlegging zelfs der spoorbanen op zich zal nemen,

terwijl daarenboven de bewoners der fraaiste wijken van de stad, aan Vondels en Sarphatipark en Amstel zich met recht sterk zouden verzetten tegen de ontsiering en belemmering, door ceintuurbaan en viaduct en wat niet al.

En omdat ik mij overtutgd houd, dat bijna niemand hier ter stede voor die verplaatsing de dan onvermijdelijke en kolossale belastingverhooging zal willen aarvaarden en dus alle die plannen onuitgevoerd zullen blijven, acht ik 't van overgroot belang voor de stad, dat men daarbij eindelijk te rade ga met de bestaande en toch niet te veranderen toestanden. Dan eerst handelt men verstandig en in het belang der burgerij, terwijl het omgekeerde 't geval zou zijn, indien men zich bleef vastklemmen aan onbereikbare wenschen en, door het najagen van het onmogelijke, niet alleen niets bereiken zou, maar daarenboven het anders wel degelijk mogelijke, evenzeer onmogelijk maken.

En daarom neme men voorloopig het hoe ook onbruikbare Entrepotdok in zijne plannen op, omdat de mededinging van een nieuw Entrepot, gesteld dat de millioenen daarvoor gevonden werden, voor beide noodlottig zou zijn. Niet elke begane fout is ook te herstellen!

Want inderdaad de tijd dringt. Het Merwedekanaal komt der voltooiing steeds nader. En indien de welvaart der arbeidende klasse beter zal worden dan de ongunstige verslagen van ons Armwezen aanwijzen, dan moet de goederenhandel en de scheepvaart van Amsterdam uitgebreid worden, en dat wel spoedig ook. De rijke, wij zagen 't, wordt in Amsterdam rijker, en kan zich bij te hooge belastingen elders vestigen, wat wij ook zagen,

maar de onvermogende moet er blijven, met den arme.

Van overwegend belang is dus het duidelijk antwoord op de vraag, hoe die meerdere levendigheid aan handel en scheepvaart bij te zetten. En ik had vooral dat antwoord verwacht in het lijvig rapport der Commissie over de verbetering der handelsinrichtingen, omdat de voorstellen daartoe natuurlijk tot uitgangspunt moeten hebben niet deze of gene denkbeeldige of nieuw aan te leggen stad en haven, maar het bestaande Amsterdam. De eerste vraag is dan: welk hoofdkarakter hebben thans handel en scheepvaart aldaar, eigen, commissie- of expeditiehandel, en zeil- of stoom en transatlantische of Europeesche en binnenlandsche vaart. Want allereerst moeten de bestaande behoeften verzorgd worden. Welke takken van dat bestaande verkeer hebben nu 't meest die hulp noodig en zullen dan door de nieuwe werken 't meest gebaat worden? En vooral. welke zal allerwaarschijnlijkst de invloed van de opening van het Merwedekanaal daarop zijn?

Ook zal de vraag klemmen, of Amsterdam door het allengs wegvallen van zijn riviervorkeer met Duitschland, vroeger alhier bloeiende takken van handel heeft verloren en naar elders zien overbrengen, en zoo ja, welke, opdat onderzocht worde, of ze bij heropening van dat verkeer, ook weer herwaarts teruggebracht kunnen worden. Zoo heeft Amsterdam in de laatste jaren verloren een bloeienden kolonialen suikerhandel, maar men weet dat die voor goed verdreven is, vooral door Haagsche fiscaliteit, en dus niet meer te herwinnen. Maar ook zoo goed als verloren heeft Amsterdam, een

eertijds aldaar zeer bloeiende graanhandel. En omdat die elders nog wel groot is rijst de vraag, of die allicht wel te herwinnen is door een gemakkelijk en goed ingericht verkeer langs den Rijn, en wanneer dan ook in onze haven de hulpmiddelen daarvoor geheel aan de eischen van den tijd voldoen.

Ik weet zeer goed, dat 't hier de plaats niet is om handelscijfers te brengen, maar toch moet ik mij daaraan even schuldig maken om het bewijs te leveren, hoe die juist in Amsterdam eens zoo reusachtig groote graanhandel elders, en wel op weinige uren afstand, nog zeer groot is. Het uitmuntende handelsbericht der firma M. & R. de Monchy te Rotterdam, geeft mij daartoe eene te verleidende gelegenheid dan dat ik daaraan zou kunnen weerstaan. En men zal dat met mij erkennen als men daaruit ziet, dat de gemiddelde aanvoer van granen, in lasten, bedroeg:

	aan de Maas.			Amsterdam en Zaan.		
	Rogge.	Tarwe.	Gerst.	Rogge.	Tarwe.	Gerst.
in 1850/9	28/m.	8/m.	17/m.	17/m.	10/m.	3/m.
„ 1860/9	35 „	8 „	26 „	20 „	10 „	4 „
„ 1870/9	80 „	57 „	34 „	28 „	12 „	4 „
„ 1880/9	118 „	141 „	57 „	42 „	21 „	6 „

't Zou jammer zijn het sprekende dezer cijfers, door toelichtende woorden te verzwakken.

Laat ik hier nog even de daar ook vermelde cijfers der aanvoeren van Petroleum bijvoegen, die in 1884 nog voor de beide steden ongeveer gelijk stonden. Maar ze waren later, in

Rotterdam.		Amsterdam.	
1885	357/m.	208/m.	Vaten.
1886	595 „	318 „	„
1887	530 „	289 „	„
1888	468 „	310 „	„
1889	674 „	259 „	„

En 216000 Vaten verzond Rotterdam alleen in 1889, naar Duitschland.

Moet ik nog verschooning vragen hier handelscijfers te hebben gebracht en een een allicht te vrijpostige vraag aan de Commissie te hebben gericht? Maar hoe een doel te verklaren, als men dat niet eerst duidelijk heeft doen uitkomen?

Waarlijk, bij handels- en havenwerken moet de man van het vak aan 't woord zijn. Liever een Kamer van Koophandel, die uit handelaren samengesteld is en beter de practische lui kent en weet te ondervragen, dan een Gemeenteraad, waarin de mannen van handel en scheepvaart te klein in aantal vertegenwoordigd zijn om, ten spijt zelfs van ongewone bekwaamheden, de meerderheid te hebben voor hunne denkbeelden. Ik wees er hier verleden jaar op, hoe uitnemend Hamburg zijne raadgevers in de haven en op de kaden en in de pakhuizen weet te vinden, en dan ook een handelscentrum is geworden dat onze jaloezie wekt, zoo niet onze schaamte. Niet enkel in de hooge handels of regeeringskringen zoeke men die raadgevers. Laat nu reeds het aanvankelijk nog bescheiden maar weldra waarschijnlijk invloedrijke blaadje Rhenania ons mannen van beurs en kantoor en vooral onze regenten leeren, wat al gebreken onze haven

en handelsinrichtingen aankleven, en hoe men er elders op bedacht is, maar dan ook in de havens over welker verbetering niet behoeft gepeinsd te worden omdat de mannen van de praktijk die zelf aanbrengen, om voortdurend bezig zijn de meest verrassende nieuwe middelen uit te denken en toe te passen, die de verwerking der goederen gemakkelijker en goedkooper maken en er dus den stroom der toevoeren heenleiden. Zulke eenvoudige maar practische wenken, zijn van meer nut dan menig weidsch rapport.

Onverantwoordelijk zou 't dan ook zijn aan het hoofd onzer te verbeteren handelsinrichtingen iemand te plaatsen, die niet een jaren lange ervaring in handel en scheepvaart verkregen had.

Ik weet wel, dat men hier tegenwoordig het allerzonderlingst verschijnsel ziet, dat wel met groote kosten door land en stad scholen worden opgericht voor Hooger en Middelbaar en Technisch en Militair onderwijs, dus alle met een zeer speciaal doel voor de aanstaande loopbaan der leerlingen, maar dat later vele dier onderwezenen naar betrekkingen dingen, en die ook gedurig verkrijgen, waarvoor zij nooit, maar de afgewezen candidaten juist wel degelijk opgeleid zijn. Maar een brutaal feit, is daarom nog niet ook een wenschelijk feit!

Amsterdam echter heeft door de Handelsschool ongetwijfeld bekwame kooplieden in voldoend aantal ook wetenschappelijk genoeg gevormd, om eene zoo veeleischende betrekking als die van hoofd der handelsinrichtingen, te kunnen vervullen. Alleen de talrijkheid der daarvoor als aangewezen mannen, moet de keus moeielijk

maken, om den besten der uitnemenden aan te stellen. Dat verwacht ik althans.

Want zonder een degelijk en zijner zaak volkomen machtig man, die zijn overtuiging ontleent aan zijn opleiding en aan zijn ervaring in die bepaalde richting waar zijne diensten en zijne voorlichting verlangd worden, kan een zoo veelzijdige en moeielijke betrekking als die van hoofd der vooral nieuw op te trekken handelsinrichtingen van Amsterdam, nooit vervuld worden zooals dat behoort. Het gewone einde zal anders weer zijn, dat de schatten wel voor het betere worden uitgegeven door de regeerders en opgebracht door de belastingschuldigen, maar zonder het doel te bereiken en dus gedeeltelijk onnut.

Een krachtige wil en een vaste overtuiging, op kennis en ervaring gegrond, is bij ons bestuur noodig, om aan Amsterdam zoo al niet de oude grootheid en den vroegeren invloed te hergeven, dan toch weer die middelen aan de burgerij te verschaffen welke onmisbaar zijn om de stad te verlossen uit een toestand die door een onzer wetgevers zelf, en dat wel met aanwijzing der officiëele bewijsstukken, geschilderd wordt als treurig. Niet opzien wekken en geschetter en blinkend uitwendig vertoon is daartoe dienstig, maar juist noodlottig. Langs dien weg, dreigt de toestand angstig te worden. Uren en dagen en maanden te besteden aan het peinzen op allerlei middelen om nieuwe heffingen te vinden, zij 't ten koste zelfs van het genot dat de ondernemingen van algemeen nut aan de burgerij beloven, ze baten niet, want elke nieuwe belasting drijft alweer eenige gegoeden elders heen.

En juist die gegoeden moet men trachten te behouden,

in plaats van hen te verjagen. Daarvoor moet de arbeid in Amsterdam weer in eere komen bij onze regeerders, want zonder arbeid geen welvaart, de eenige bron ook van een ruim vloeien der belastingen. Eerst het noodige tot bevordering van den arbeid, worde regeeringstaak, want het minder noodige, schoon wenschelijke, brengt de welvaart dan wel later.

In Amsterdam huist nog kracht en kennis en rijkdom genoeg, om weer een stad van groote beteekenis te worden. Maar die herleving moet door arbeid ontstaan, lichamelijken en geestelijken arbeid. En dan door hoofd en hart, want verstand alleen, baat niet. Men moet liefhebben, waar men goed zal doen. Niet uit liefde voor personen echter zelfs fouten toejuichen, maar die juist trachten te verbeteren. Dan komt weer welvaart in de stad onder alle standen, en niet alleen onder enkele bevoorrechten.

Die kracht en die kennis en dien rijkdom, noodig voor herleving van bloei door arbeid, vinden wij bij den geldhandel in Amsterdam. Zijn krachtige ontwikkeling bewijst dat. Een weinig ook bij de scheepvaart, maar vele van die drie elementen mist men bij den goederenhandel. Want de eene tak die daarvan zelfs welig tiert, groeit niet op Amstels grond.

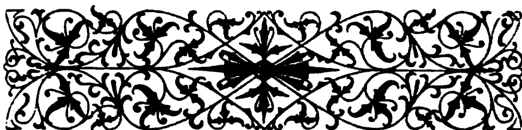
Maar ook een krachtiger hand bij ons bestuur is noodig om Amsterdam weer op den ouden hoogen zetel te plaatsen. Niet den arbeid belemmeren door allerlei lasten of de noodige hulpmiddelen onthouden ten bate van uitwendig vertoon, maar inzien dat arbeid de bron is van rijkdom.

Onze dagen zijn rijker aan behoeften dan de vroegere, maar gelukkig ook rijker aan de middelen om daarin te voorzien. Die te vinden is de plicht van hem, die vrijwillig als wetgever optreedt. Dat ook over een van Amstels magistraten eens de lof kunne uitgesproken worden, die President WEBSTER in Amerika deed hooren bij het graf van den minister HAMILTON toen hij van hem getuigde:

„He smote the rock of the national resources, and „abundant streams of revenue gushed forth. He touched „the dead corpse of Public Credit, and it sprung upon „its feet.

Waarom zou Amerika wel, en Amsterdam niet zulk een man kunnen aanwijzen?

Amsterdam, P. N. MULLER.
2 September 1890.

Het Trippenhuis van binnen in 1684.

DOOR

MR. N. DE ROEVER.

Als de luttele bewoners van de buurt, die zich omstreeks 1560 buiten de St. Antonispoort langs den dijk uitstrekte, na honderd jaren van rust op den doodenakker, eens hadden kunnen wederkeeren op de plaats, waar zij hun leven sleten, dan zouden zij niet alleen verwonderd hebben gestaan op het gezicht van een gansch nieuw gebouwd kwartier aan de wegen en paden, die zij bewandelden, en van in hunne oogen reusachtige koopmanshuizen opgetrokken in de weilanden, waarin eertijds paarden en koeien graasden, — maar zij zouden in stomme verbazing de handen hebben in elkaar geslagen op den aanblik van een gebouw, waarbij de in hunnen tijd zoo geduchte St. Antonis heel zijn majesteit verliezen moest, een woonhuis, waarvan de stoutste verbeelding niet had durven droomen. En niet zonder reden! Want toen omstreeks 1660 op de Oost-Indische-kay bij de Boshuyssluys, die vorstelijke woning,

het huis van Trip, verrees, was er, ofschoon de machtige Amstelstad reeds menig kostelijk koopmanshuis langs hare nieuwe grachten kon aanwijzen, geen particulier gebouw, dat het hooggeroemde raadhuis zoozeer naar de kroon stak als dit.

Slechts weinig tijds later zouden de kleine paleizen van de bocht van de Heeren- en Keizersgracht gebouwd worden, die de trots zouden blijven van Neêrlands hoofdstad, als men het Trippenhuis niet anders meer dan als openbaar gebouw zou kennen.

In 1662 toen nog geen van die huizen stond, zeide Melchior Fokkens dan ook terecht in de opdracht van zijne „Beschrijvinge der wijdtvermaeide koopstadt Amstelredam" aan de gebroeders Louis en Hendrik Trip „de stad beziende en doorloopende alle wijken, hebben niemandt gevonden, die Amsterdam oyt zulk een luyster heeft bijgezet als UE, met het bouwen van dit Huys, dat vreemden en inwoonders zich niet vernoegen konnen in 't besichtigen van zulk een heerlyk werkstuk."

Geen wonder, dat de eenvoudige gracht, die met zulk een bouwgewrocht prijkte ter eere van stichters en stichting beide, weldra Trippenburgwal heette.

De bouwheeren, wier namen ons Fokkens reeds mededeelde. hadden geen schatten gespaard, om het huis de schoonste van de Amstelstad te doen overtreffen.

Sedert in het begin der eeuw hun oom Louis de Geer, zijn „Huis met de Hoofden" en Guillielmo Bartolotti zijne woning in de bocht van de Heerengracht over de Drie-koningenstraat hadden doen optrekken, was er in de architectuur, onder den invloed van in Italië ge-

vormde hollandsche bouwmeesters, een gansch andere smaak ontstaan. Nadat de Key en de Keyzer het hoofd hadden neergelegd konden hunne volgelingen met hunne sierlijke, door lijnen en kleuren voor onzen grauwen hemel zoo geschikte geveltjes, geen eer meer inleggen. Men beschouwde hen als verouderd! Van Campen, Post, Vingboons, Dorsman waren de mannen geworden van den dag! Toen de Trippen hun huis wilden bouwen, gingen zij met den tijdgeest mede, en droegen het ontwerp aan Vingboons op.

Met kwistige hand besteedden zij het goud, dat zij in den ijzer- en geschuthandel hadden gegaard. Voor den grond alleen betaalden zij 54,000 gl., eene som thans op meer dan het dubbel te waardeeren. De geschiedenis meldt niet, wat de gevel van witte bentheimer en bremer steen met zijn „heldenfronton", — waarin de attributen van den geschuthandel het sprekend familiewapen flankeerden, — met zijn beeldhouwwerk en met zijne schoorsteenen. die den vorm van mortieren vertoonden, wat in één woord het uitwendige had gekost; en nog minder weten wij, hoeveel schats de binnenbouw heeft verslonden [1]) met zijn „muuren, posten en vloeren, blinkkende van uytgelezen marmer en albaster" met zijn „costbare, schoone, marmorsteenen gallerijen, deurcosijnen, schoorsteenen en vloeren, constigh gehouwen", — noch van de sommen ten koste gelegd aan de versiering der vertrekken met hare „verdeelde of gecom-

1) Monconys verhaalt, dat men (1663) sprak van 400000 gl., die het huis zonder den grond zou hebben gekost.

parteerde solders van de constighste schilders beschilderd, en met loofwerken geschilderd en verguld als gesneden festoenen, gecomponeerd van bloemen, vruchten en andere cierlyckheden". Waarlijk het huis der Trippen geleek „eer een coninghshuys dan een coopmanshuys."

Benij de coopman niet, als Gij hem eens ziet praelen,
De sorgen van de Beurs behooren aêm te haelen!

zeide Jan Vos. Mannen die, als de Trippen, door eigen vernuft en ondernemingsgeest een groot fortuin hadden weten te verwerven, mocht men het genoegen laten van zich op vorstelijken voet in te richten.

De Hollandsche kooplieden van dien tijd waren nog niet rijk door reusachtige kapitalen, die kleine vruchten afwierpen. Zij leefden niet als renteniers, in rustige rust. Zij waren niet tevreden met matige renten, maar zij droomden van groote winsten, en zwoegden en waagden om uit hunne bedrijfskapitalen ruime inkomsten te slaan. Zoo konden zij er goed van leven en van doen leven, en toch nog overwinsten maken en den grondslag leggen van de fortuinen, waarop hunne kleinkinderen in de achttiende eeuw rustig zouden teren. Het is duidelijk, niet allen waren gelukkig. Velen moesten de kwade gevolgen van gewaagde ondernemingen aan de desolate-boedelkamer boeten, en van de onderhandsche accoorden weet men in het algemeen maar al te weinig af. Maar de koopman van dien tijd durfde wat aan, omdat met scherpen blik en met een behoorlijk getal relatien groote winsten te behalen waren, met de kapitalen die op het spel konden worden gezet. Jan Vos

drukte dit weder aardig uit in zijn gedicht op de schilderijen van het Trippenhuis door te zeggen

Verstandt en nering syn de starckste beurspilaren.

En daaraan heeft het den Trippen zeker nooit ontbroken, evenmin als aan het onmisbare geluk op hunne ondernemingen. Hoe zouden zij het anders tot zoo aanzienlijke hoogte hebben gebracht!

Wij kennen hun huis van buiten en wij herinneren ons uit den tijd, toen het nog Museum was, de inrichting van binnen, waar thans door de zorgen van een kunstlievenden custos de oude wand- en zolder-versieringen weer aan het licht worden gebracht. als ware het om de woorden van Fokkens te bevestigen:

„Van binnen is dit huys kostelijck versiert met schilderijen, gewrocht van de beste meesters en tusschen de marmeren muren in sommige perken ingevoegd; uitnemende konstigh syn de solders van onderen geschildert, de zalen en kamers als koninklyck, heerlyk gemaeckt. De cierlyke overwulfte kelders zijn als groote schoone woonhuysen, echter en zoo ick meer van dit huys wilde seggen, in 't prachtige gebouw zou ik verwarren".

Wij loopen echter niet als Fokkens gevaar van in het gebouw te verdwalen. Wij hebben naast ons de plannen van Vingboons, om ons te oriënteeren, en eene boedelbeschrijving *) van de nalatenschap van

*) In deze boedelbeschrijving gedateerd 24 Juli 1684 en volg. en gepasseerd voor den Notaris Jacob de Winter wordt de helft van het huis getaxeerd op slechts *f* 60000.—

den Heer Burgemeester Louis Trip, een van de stichters. Met deze gidsen noodig ik mijne lezers uit een kijkje te nemen in de zuiderhelft, hetzelfde ingericht schoon niet dezelfde, waarin wij zoo vaak de kunst van onze beroemde meesters hebben bewonderd, — en, terwijl wij de „saletten, oppersaelen ende caemers" doorwandelen, het oog te laten weiden over alles, wat niet aan den huize muur- en nagelvast is, wat een huis bewoonbaar maakt en gezellig en wat ons een denkbeeld geeft van den goeden smaak van de bewoners.

Wijt het nu slechts niet aan mij, dat ik u niet alle vertrekken kan ontsluiten.

Zoodra wij de deur zijn binnen gelaten, loopen wij een spreekkamertje voorbij, waar wij gelegenheid zouden gevonden hebben onze mantels en hoeden op te hangen, onze stokken neder te zetten en ons toilet een beetje in orde te brengen. Aan het einde van den gang geeft eene deur toegang tot de eetkamer, met groen goudleer behangen, die uit het benedenhuis gemakkelijk te bereiken is. De deftige schoorsteen trekt aanstonds het oog. Het is zomer en daar er niet gestookt behoeft te worden, heeft men in den schoorsteen een grauwtje gezet, dat het gezicht op de berookte haardplaat weg neemt. Op den mantel staan eenige lampetten en flesschen van chineesch porselein. Voor den schoorsteen prijkt een boerendans, in vergulde lijst, terwijl een viertal kleine schilderstukjes, waaronder een landschap met paarden van Wouwerman, aan beide kanten is opgehangen. Twee rijk gestoffeerde porseleinkasten beslaan de muurvakken ter wederzijde van den schouw, en in het

kleine kamertje, dat wij dessert- of servieskamertje zouden noemen, maar toen „porceleyn koocken" geheeten werd, is nog veel meer porselein geborgen, dat met het overige wellicht dagelijks op de tafel dienst doet. Aan den tegenovergelegen wand treffen ons, behalve een spiegel in vergulde lijst, de portretten van den Burgemeester en zijne vrouw, geflankeerd door twee groote geschilderde kaarten mede in vergulde lijst en een paar schilderijen meer geschikt om tot wandversiering te dienen, dan om als kunstwerk te worden bekeken, ofschoon er „een devoot vrouwtje bij een Christusbeeld" van Frans Floris onder is. Op den ingelegden steenen vloer, die slechts gedeeltelijk door eene portugeesche mat bedekt wordt, staat een vierkant eiken tafeltje, dat tot een ronde tafel uitgeslagen kan worden, bedekt met een turksch tafelkleed, waar naast eenige van de negen met rood trijp bekleede spaansche stoelen staan, die de kamer meubeleeren. Verder bevindt zich in 't vertrek een klein tresoortje en een rond tafeltje, terwijl twee bonte wollen glasgordijnen, zoo noodig het binnendringen van de zon zouden beletten.

De porseleinkasten, waarvan zooeven sprake was, bevatten de schotels, de borden, de kopjes, de sauskommen en kannen en alles wat verder bij extra gelegenheden voor de tafel noodig is. Het tinwerk, dat in 't dagelijksch leven gebruikt wordt, de ronde en ovale potageschotels, de tafelborden allen met het wapen gemerkt, zoudt gij beneden hebben gevonden. In 't tresoortje staat het tafelzilver, dat dienst doet, eenige zilveren kandelaars met snuiters en snuiterbakjes, zoutvaten, peper-

busjes, potage- en eetlepels en reeds evenveel vorken eenige zilveren bekers en lampetten met schotels, te zamen een aardig gewicht aan zilver vertegenwoordigende, hetgeen ons niet vreemd zal voorkomen, als wij weten, dat burgemeester Trip nog bijna millioenair was*) zelfs nadat hij zijne kinderen hun moederserf had uitgekeerd. Dit in aanmerking nemende treft het ons zelfs, dat de man vrij eenvoudig was en er niet, als zoovele andere rijke kooplui van dien tijd, zilveren serviezen, vergulde pronkbekers, zilveren koelvaten, ja zelfs zilveren waterpotten op na hield.

Tegenover de eetzaal zien wij de deur van de slaapkamer. Behangen met wandtapijten, boschaadjes voorstellende, zag dit vertrek er zeker stemmig en rustig uit. De wandbetimmering, die met de slaapstede een geheel uitmaakt en in ouderwetsche huizen gevonden werd, is hier reeds niet meer aanwezig. Een deftig eikenhouten ledikant met grauwe lakensche gordijnen wijst de bestemming van de kamer aan. Eigenaardig is het, dat de bovenste matras, die op den stroomatras ligt, met watten is gevuld en de dekens van eenvoudig chits zijn. Naast het ledikant staat het gemakkoffertje. De schoorsteen prijkt weder met een schilderstuk en voor de haardplaat merken wij wederom een groote grauwe schilderij op, met een grooten blauw porseleinen doofpot er voor, waarvan het deksel met een zilveren knop prijkte omdat de echte er afgebroken was. De met een tapijt

*) Bij de begrooting daarvan waren de *f* 120000 acties in de O. I. C. à pari berekend.

gedekte tafel, de trijpen stoelen en stoeltjes, ontbreken natuurlijk niet. Aan den wand hangen geene schilderijen. Een der vakken wordt gebroken door een zwart omlijsten spiegel, een ander door een sakerdaanhouten kabinetje, waarin het linnengoed geborgen is. Het pleit weder voor zekeren eenvoud der bewoners en gehechtheid aan het oude, dat wij hier geen turksch vloertapijt maar slechts matten vinden, die in vele aanzienlijke huizen toch reeds waren afgeschaft.

Ook in de groote bovenzaal, die wij thans gaan bezoeken, vinden wij nog fijne portugeesche matten op den vloer liggen, ofschoon er overigens eene stille weelde heerscht. Het vertrek is rondom behangen met prachtige geweven tapijten, romeinsche historiën voorstellende. Twee vierkante eiken tafels bedekt met purper fluweelen kleeden tot op den grond afhangende, twaalf armstoelen en een evengroot getal gewone stoelen, allen met purper fluweel bekleed, benevens een rustbank van koningshout met twee kussens, waarover een kleed van dezelfde kleur gespreid is, maken met twee spiegels van anderhalf el hoog, ware pronkstukken voor dien tijd, het spaarzame doch rijke ameublement uit. Voor den schoorsteen prijkt een St. Hieronimus en in den schoorsteen wederom een stuk in 't grauw, voorstellende de historie van Scaevola.

Bijzonder deftig ziet het vertrek er hiermede uit. Kleinere voorwerpen van kunst of smaak, die er een huiselijk karakter aan zouden gegeven hebben, ontbreken geheel, alleen op den rand van den schoorsteen staan eenige kostbare pullen en flesschen. Toch is de ruime

zaal niet ongezellig te noemen. Al het schilderwerk komt met de kleur van het ameublement overeen, en de schoone plafond-schilderijen van Nicolaas de Heldt Stokade kleuren weder uitmuntend bij de nog frissche wandtapijten. Aan deze dubbele harmonie is het te danken, dat wij hier geenszins een indruk van leegte krijgen. Of het zonlicht, getemperd door het groenachtig getinte hier en daar met een geschilderd wapenruitje afgewisseld vensterglas daartoe niet zijn aandeel van vriendelijkheid bijdraagt, zou ik niet durven betwijfelen.

Op dezelfde verdieping, maar aan de achterzijde, bevindt zich de zoogenaamde groene met de daarmede verbonden alcoofkamer. De laatste was het slaapvertrek van den burgemeester. Het eiken ledikant behangen met geel zijden damasten gordijnen bevat zeer kostelijke kussens, bed en peluw, verborgen onder witte wollen, chitsche en gestikte dekens, die op hunne beurt aan het oog onttrokken zijn door een geel damasten sprei. Onder het ledikant en aan beide zijden er uitkomende ligt boven op de matten een voettapijt, het eenige, dat in het geheele huis te vinden is. De stoelen zijn bekleed met dezelfde stof, waarvan het ledikant en de venstergordijnen gemaakt zijn en waaruit mede het tafelkleed is geknipt. Slechts kleine meubeltjes, een paar gueridons en een paar O. I. cabinetjes op ebbenhouten voet staan in dit vertrek; de groote ebbenhouten linnenkast moet ge in de groene kamer zoeken, waar het deftig meubel zijne plaats verdient. Een kostbaar stuk, wel waard dat men er het oog naar richt, is de spiegel met een glas

van anderhalf el, gevat in een gedreven zilveren lijst, die op het goudleer van de kamer een eigenaardig effect maakt. Op een van de gueridons heeft ongetwijfeld het zilveren toilet met het ivoren of schildpadden gerei gestaan, waarvoor Mevrouw Trip zich indertijd liet kappen, en dat ge nu waarschijnlijk in het bezit zoudt vinden van Mevrouw de Marez, de vrouwe van Maarsbergen, die ge met hare zuster als kinderen boven den schoorsteen ziet afgebeeld.

In de groene kamer, die haren naam wel hoofdzakelijk aan het groene schilderwerk dankt maar misschien ook aan het ameublement van die kleur, hangen tal van schilderijen, waaronder het reusachtige doek van Allard van Everdingen, de geschutgieterij in Zweden voorstellende, wel het voornaamste is. Voor den schoorsteen hangt een groot stuk voorstellende de historie van Musius Scaevola, terwijl wederom in den schoorsteen een grauwtje, een Diana, is geplaatst. Daar naast staat weder een dier groote porseleinen potten, die toenmaals voor doofpot gebruikt werden, en die nog heden ten dage traditioneel hunne plaats hebben behouden. De met een turksch tapijt overdekte sakerdaanhouten tafel staat op zes naast elkaar gelegde portugeesche matten, die slechts voor een klein deel het gezicht wegnemen op den kunstigen marmeren vloer.

Wij gaan de garderobekamer en het comptoir voorbij, om den trap op te gaan. Bovengekomen treden wij aan de voorzijde de zoogenaamde hollandsche zaal binnen, geheel behangen met rouaansche tapijten en gemeubeld met stoelen, wier bekleedsel van dezelfde stof is gemaakt.

Twee porseleinkasten zouden u door hunnen rijken inhoud van borden en schotels, schalen en kopjes, waaronder wij reeds de theekopjes afzonderlijk genoemd vinden, ongetwijfeld hebben bekoord. Het vertrek diende toch slechts tot slaapkamer, dat bewijst het ledikant met purper saaien behang, waarbij de roode glasgordijnen niet slecht afsteken. De indruk, dien gij van het geheel krijgt, is echter zeer eenvoudig. De twee eiken tafels zijn slechts met saaien kleeden belegd; geen schilderijen prijken aan den wand of boven den schoorsteen, waarin gij nog de ouderwetsche staande koperen haardijzers ziet; van eenvoudig gladhout is het eenige kleerkastje en de beide spiegels zijn te klein, om in weerwil van hunne gesneden en vergulden lijsten, der kamer een weelderig aanzien te geven.

Dit hebben de beide andere slaapkamers op deze verdieping evenmin, ofschoon zij er toch wat vroolijker uitzien door de schilderijen, die er zijn opgehangen. In de zoogenaamde lange kamer hangen o. a. eenige oude familie-portretten en eene afbeelding van de buitenplaats te Heemstede, die de Heer Louis Trip ook samen met zijn broeder Hendrik had aangelegd. Aan den muur kunt gij nog een dier groote dikwijls fraai beslagen of verlakten koffers zien staan. die nog in ouderwetsche huishoudens in de huiskamer prijkt, maar bij familiën, die met hunnen tijd medegingen, reeds naar de bovenverdieping verwezen werd. Daar vinden wij thans ook de eenvoudige meubelen en de groen saaien gordijnen, de matten stoelen met groen trijp en kussens; daar schaamt men zich nog niet voor de groote ijzere haardplaat; daar

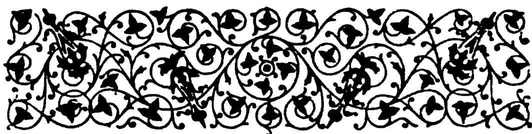
zijn de muren wel zindelijk gewit, maar nog niet met trijp bekleed of behangen met tapijten en goudleer; daar vindt men zelfs geen matten op den houten vloer en ook niets van het fraaie schilderwerk der lagere verdieping. Ongeveer hetzelfde karakter vertoont de andere, de zoogenaamde vierkante kamer, met hare groene saaie bedgordijnen en haar groen lakensch tafelkleed, met hare slaapbank, die als concessie aan den vooruitgang op rollen staat, hier zien wij nog overal de sporen van den tijd, toen de heer Trip in het huwelijk trad en de menschen eenvoudige eischen aan het leven stelden.

Ik zal u niet uitnoodigen langer tijd te besteden aan het bezichtigen van de hoogere verdiepingen. De pakzolder zoudt gij herkennen aan de koffers, de kisten, de sluitmanden, die tusschen eenige tijdelijk niet gebruikte meubelen staan. De kleerzolder er naast spreekt van zijne bestemming door de persen, de kleerkasten, de droogstokken, de lange kleertafel, die wij thans oneigenaardig plaktafel zouden noemen, en dergelijke meubelen. De groote bovenzolder en de vliering nog hooger dienen als in ieder huis om het oude doch nog bruikbare en het afgedankte huisraad uit de hand te zetten.

Wij hebben het Trippenhuis zeker niet in zijn besten staat kunnen bewonderen. In den tijd, waarin wij het thans hebben beschreven, werd het slechts door een oud heer en zijn dienstpersoneel zonder verdere familie bewoond. Buitendien was het zomer en wie weet of er niet veel dingen van dagelijksch gebruik tijdelijk naar

buiten waren medegenomen. Vooral de keukens en de overige vertrekken in de benedenverdieping, waarin wij niet zijn afgedaald, zien er verlaten en ontledigd uit. Waren wij dus zoo gelukkig geweest eene boedelbeschrijving te bezitten uit den tijd toen het gezin des burgemeesters nog voltallig was en de winterkwartieren betrokken had, dan zouden wij de kamers wellicht wat meer gevuld hebben bevonden, en wij zouden, hier en daar een kast open doende, nog eens een blik hebben kunnen slaan op de juweelen en de rijke gewaden van Mevrouw of op de kostbare snuisterijen van de jonge dames.

Dit alles was ons nu echter niet mogelijk. Toch kunnen wij ons, nu beter dan vroeger, voorstellen hoe een aanzienlijk man, omstreeks 1680 zijne woning had ingericht.

De Schoonen van Nieuw-Amsterdam.

DOOR

H. H. NIEMANN.

Gedurende de eerste jaren van Nieuw-Amsterdam was de stad, die eenmaal bestemd zou zijn de groote metropolis van het westelijk halfrond te worden en daarin te toonen zulk eene waardige dochter van hare moeder, Oud-Amsterdam, te zijn, wijd en zijd vermaard wegens de schoonheid en volmaaktheid harer vrouwen. De meeste kwamen uit Holland of waren van hollandsche afkomst, en de namen van sommige harer komen heden ten dage nog voor — zij het dan ook in min of meer gewijzigden vorm – onder de schitterende namen, in de societeit van den huidigen dag. Een groot aantal oude namen echter is met het verloop der eeuwen in de vergetelheid opgegaan; niet alleen komen zij niet meer voor in de rol van de vermaarde „Vier Honderd", met welken naam gewoonlijk de haute volée, de crème de la crème van New-York's geldaristocratie bestempeld wordt, maar zij

zijn zelfs niet meer te vinden in het adresboek van de stad New-York.

Wat is er van die namen geworden? Op welke wijze gingen zij verloren bij de mengeling van verschillende rassen, voornamelijk het anglo-saksische, waardoor ten laatste vele hollandsche namen verdrongen zijn? Ziedaar eene vraag, welke misschien tweehonderd en vijftig jaren na heden weder zal gedaan worden door een of anderen historievorscher, als hij geen zweem of spoor meer zal vinden van de namen, die thans de uitstekende groep van New-York's aristocratisch vierhonderdtal uitmaken.

Eene van de uitmuntendste vrouwen in de samenleving van Nieuw-Amsterdam van welke men het eerst gewag gemaakt vindt, was mevrouw Elizabeth Bancker, wier afstammelingen nog heden in New-York gevonden worden. Mevrouw Bancker was de dochter van Cornelis Hendrikszoon van Es, magistraat van Albany, dat in die dagen Fort-Oranje genoemd werd. Die naam van van Es, is in onze dagen in dien van van Ness overgegaan. Gerrit Bancker, die jufvrouw van Es huwde, was koopman te Fort-Oranje. Toen hij weinige jaren na zijn huwelijk overleed, liet hij zijne nog jeugdige gade in het bezit van een aanzienlijk vermogen achter. Kort na den dood van haren echtgenoot kwam mevrouw Bancker naar Nieuw-Amsterdam, waar zij eene zaak voor eigen rekening aanving en een nog veel grooter fortuin maakte. Zij stierf in het jaar 1694 in den ouderdom van zeventig jaren. In die dagen was het geen schande in de oogen der hoogere kringen, als men nering deed of handel dreef. Dat begrip toch hadden de eerste volk-

planters uit het oude Holland medegebracht en dat zelfde begrip is heden ten dage den geldminnenden burgers van New-York nog even lief. De millionairs schamen zich hunnen oorsprong niet. De rijke Astors wijzen met trots op den grondvester van hun huis, die begon met pelterijen op te koopen en ze op zijn rug te dragen; de Vanderbilts stellen hunne glorie in hun stamvader Cornelius, die zijn loopbaan als jolleman aanving en als spoorweg-koning eindigde. De rijke weduwe was dus een schitterend licht in de societeit van die dagen. Onder hare bezittingen bevonden zich ten tijde van haar overlijden een groot pakhuis gevuld met pelterijen en koopwaren, een aandeel in een brigantijn, een zwarte knecht Toby geheeten, eene groote hoeveelheid juweelen en „sewant" of „wampum" — een indiaansch schelpengeld, dat in die dagen in Nieuw-Amsterdam gangbaar was — en een groote menigte godsdienstige boeken. De straat in New-York, die thans Madisonstreet genoemd wordt, heette vroeger Banckerstreet, en was naar deze brave hollandsche vrouw genoemd.

Een andere vrouw, vermaard wegens hare schoonheid, opvoeding en kennis van zaken, was Margareta Hardenbroek. Margareta huwde met eenen pelterijhandelaar, Pieter Rudolphus geheeten en was zijn trouwe gezellin op de vele hachelijke tochten onder de niet immer vertrouwbare Indianen. Rudolphus verwierf zich een groot vermogen en na zijn dood, in het jaar 1661, zette zijne weduwe de zaak voort, tot dat aanzoek om hare hand gedaan werd door den jongen Frederik Philipse, een man, die zijn tijd tweehonderd jaar

vooruit was. Door zijn huwelijk met de beminnelijke en rijke weduwe legde Frederik Philipse den grondslag van het grootste vermogen, dat tot op dien tijd door eenig burger van Nieuw-Amsterdam was bijeengebracht.

Deze Frederik Philipse was een speculant van het eerste water. Hij opereerde ongeveer op dezelfde wijze en naar dezelfde doorwrochte methode, welke door de speculanten van den huidigen dag in het machtige New-York gevolgd worden. Het historieblad toch vertelt ons, hoe Philipse eene groote schaarschte op de markt wist te weeg te brengen — misschien het origineel en het model, waarnaar nog heden gewerkt wordt — waardoor een groot aantal zijner medeburgers geruïneerd werden of grootelijks in hunnen finantiëelen toestand geschokt, terwijl zijn eigen vermogen daarbij vermeerderd werd, in dezelfde mate, waarin het hunne een vermindering onderging.

Ik sprak van het Indiaansche geld „sewant", dat in vroegere dagen in Nieuw-Amsterdam gangbaar was. Dit sewant bestond uit schelpen, die in den vorm van kralen bewerkt en aan een snoer geregen waren. De normale waarde was in de vroegste dagen der volkplanting gesteld op vier kralen voor een stuiver, of twee voor een cent, naar de dollars van den tegenwoordigen tijd. Gedurende het jaar 1662 was de waarde van het sewant-betaalmiddel systematisch in lagere koers gebracht en wel zoodanig, dat een stuiver zooveel waard was als twaalf kralen van het Indiaansche geld. Eene nog grootere daling van de waarde van het sewant

verwachtende, daar zilveren munt meer en meer in gebruik kwam, waren alle personen er op uit om overeenkomsten te sluiten, op den vervaldag betaalbaar in sewant. Het sewant ging voort in waarde te verminderen en eensklaps verdween het geheel en al. Het was niet langer in omloop en slechts met de grootste moeite te bekomen. Toen dit de stand van zaken was, rees de waarde vierhonderd percent. En, zooals het gaat, zij die geld hadden begonnen het sewant vast te houden, op hoop van eene nog sterkere rijzing. Frederik Philipse had okshoofd op okshoofd vol opgegaard en in 1666 kon men het sewant wisselen tegen zilver tot den prijs van drie stuivers voor eene kraal. Zij die verbindtenissen hadden aangegaan, waren genoodzaakt tegen dien koers te betalen. Op die wijze strooide Frederik Philipse het zaad, waaruit Wallstreet, de groote geldstraat van den huidigen dag, is opgeschoten!

Eenigen tijd na den dood van zijne oude rijke vrouw, huwde Frederik Philipse andermaal – ditmaal met de tot weduwe geworden dochter van den aanzienlijken burgemeester Oloff Stevenszoon van Cortland. Catharina van Cortland was eene der schoonste en geleerdste vrouwen van haren tijd. Haar vader was een van de rijkste en geachtste burgers in de gemeente en zij had de beste opvoeding genoten. Al de verschillende begaafdheden van dien tijd sierden haar, zoodat zij in staat was zich waardiglijk in de hoogste kringen van het maatschappelijk leven te bewegen. Zij stond bekend voor hare waardigheid, hare weldadigheid en hare nauwgezetheid in het vervullen harer godsdienstige plichten.

Van haar wordt steeds gesproken als „een model van de schoonste type der vrouw van dien tijd". In haar vroegere jaren had zij zekeren John Dervall, een Engelsch koopman, die groote zaken deed, gehuwd. Na zijn overlijden erfde zij een enorm fortuin en toen kwam Frederik Philipse, die sedert weduwnaar was geworden, aanzoek doen om hare hand. Hij werd aangenomen en het paar zag zich in het bezit van wat toen als een onbegrensden rijkdom beschouwd werd. Philipse verkreeg het patent van eene heerlijkheid aan den Hudson, het grootste deel bevattende van het tegenwoordige graafschap Westchester en dat het bovenste deel van de vergrootte stad New-York uitmaakt. Hij bouwde er een heerenhuis, dat nog in wezen en een der landpalen is in de geschiedenis van den Staat. Aldaar eindigde hij met zijne vrouw het overschot zijner dagen, in het gelukkig bezit van alles wat eene geldelijke onafhankelijkheid en de hoogste positie in de maatschappij hem konden geven. Zij woonden in de nabijheid van wat thans de stad Tarrytown is, aan den voet van Sleepy Hollow, door Washington Irving vereeuwigd in zijn beroemd geschrift. Dicht bij hun woonhuis bouwden zij eene kerk, welke ik voor eenige jaren bezocht en nog in goeden toestand vond. Een steenen tafel in den muur vermeldt, dat de kerk gesticht was en gebouwd door Frederik Philipse en Catharina van Cortland, zijne vrouw, in 1699. Het zilveren avondmaals-servies, door hen aan de kerk geschonken, is nog heden in gebruik. Het is rijk gegraveerd met antieke figuren van engelen en druiven. In het oude kerkregister van de Hollandsche kerk komt

het volgende voor: „Eerst en voor allen, de hoogedele, godvreezende, zeer wijze en verstandige vrouwe Catharina van Cortland, weduwe van den heer Frederik Philipse, zaliger gedachtenis, die de dienst hier op de prijzenswaardigste wijze bevorderlijk is geweest". Frederik Philipse stierf in 1702; maar zijne weduwe overleefde hem tot het jaar 1730.

Het leven van Frederik Philipse is bijna als van zelf in de beschrijving der vermaarde vrouwen van Nieuw-Amsterdam binnen gedrongen, als om aan te toonen, hoe ware ondernemingsgeest gepaard aan ijverigen godsdienstzin bijna altijd in deze wereld de zege behalen.

Annetje Philipse, de dochter van dit opmerkelijk paar, was een buitengemeen schoon meisje en daar zij eene rijke erfgename was, had zij vele der jeugdige eerzuchtige knickerbockers aan hare voeten. Maar de familie zag naar iets beters uit dan naar eene vereeniging met iemand uit de beau monde van Nieuw-Amsterdam; zelfs in die vroegere dagen verblindde de glans der Europeesche aristocratie de oogen der rijke burgers. En de faam van den rijkdom en de bekoorlijkheden van Annetje — vooral van haren rijkdom — breidde zich uit tot in verafgelegen landen en verscheidene gelukzoekers kwamen naar het Hollandsch stedeke, op hoop van den kapitalen prijs te winnen. Maar de scherpziende ouders — en misschien ook wel de jonge dame zelve — namen de verschillende ongewenschte partijen terdege op en Annetje ontliep het huwelijk, totdat Philip French, de afstammeling van een rijk geslacht uit Kelshall in Engeland, New-York bezocht. Hij huwde Annetje

en het paar woonde in groote staatsie op de Heerengracht, de tegenwoordige Broadstreet.

In het volgen van de familie Philipse hadden wij de moeder van de tweede mevrouw Frederik Philipse bijna uit het oog verloren. Mevrouw Oloff Stevenszoon van Cortland, de vrouw van den vermaarden burgemeester, was eene der uitstekendste vrouwen van haren tijd. De burgemeester woonde in een groot, dubbel, steenen huis in de Brouwerstraat, „een huis met kleine vensters, reusachtige stookplaatsen en een steil dak". Een dozijn negers behoorde tot het personeel van den burgemeester en de meest onbekrompen gastvrijheid was er aan de orde van den dag. Cortlandtstreet in het tegenwoordig New-York, ontleent hare naam aan deze beroemde oude familie.

Catharina de Boogh was de jonge schoone dochter van een schipper op den Hudson, en hare groote bekoorlijkheden wonnen haar de hand van een der meestbelovende jongelieden van Nieuw-Amsterdam, van Willem Beekman, de voorzaat van het geslacht van dien naam. Haar man was een tijd lang plaatsvervangend stadhouder van de Hollandsche kolonie aan de Delaware-rivier. In 1670 woonden zij nabij de tegenwoordige Beekmanstreet, waar zij een grooten farm hadden. Hunne feesten wàren zaken van belang in de maatschappelijke geschiedenis van die dagen — zeer goed te vergelijken met de partijen der tegenwoordige Vanderbilts — en mevrouw Beekman was wijd en zijd vermaard wegens hare vele lieftalligheden en hare groote goedheid.

Mevrouw Anne Bayard, eene weduwe — de zuster van

den gouverneur Pieter Stuyvesant — kwam naar Amerika met haren broeder en hare drie zonen, Balthasar, Pieter en Nicolaas, van wie de voornaamste Bayards in Amerika afstammen. Mevrouw Bayard wordt beschreven als eene der meest beschaafde vrouwen, die naar Amerika kwamen.

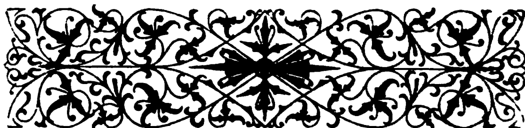
Judith Verleth, eene nabestaande van den gouverneur Stuyvesant, was ook eene der schoonen van dien tijd en bezat de uitnemendste geestesgaven. In 1662 had zij gelegenheid, om voor eene wijl naar Hartford, in den naburigen staat Connecticut te gaan. Hier richtte hare schoonheid zulk eene verwoesting aan in de harten der jongelui, dat zij beschuldigd werd van hekserij en gevangen gezet. Haar broeder, Nicolaas Verleth, een aanzienlijk koopman in Nieuw-Amsterdam en een man uitstekend wegens zijne opvoeding en goede manieren, begaf zich naar Connecticut met het doel, om haar ontslag te bewerken; maar de bevolking van Connecticut weigerde de schoone toovenaarster uit te leveren. Toen bemoeide de gouverneur Stuyvesant zich met de zaak en slaagde er in haar ontslag te verkrijgen. Te Nieuw-Amsterdam teruggekeerd, werd zij ten huwelijk aangezocht door Nicolaas Bayard, met wien zij woonde in de Hooghstraat, thans onder den naam van Stonestreet bekend.

De zusters Kierstede waren drie beeldschoone meisjes, de dochters van den chirurgijn Hans Kierstede, die er eene kleine apotheek op na hield, de eerste die in Nieuw-Amsterdam bestond. Kierstede was na zijne aankomst in Amerika, gehuwd met Sara Roelof, eene

dochter van de later zoo vermaarde Anneke Jans. Het zijn zijne nakomelingen die thans aanspraak maken op de bezittingen van de „Trinitykerk. De drie jonge vrouwen Catrina, Blondina en Rachel Kierstede werden zeer gezocht door de jongelieden van haren tijd. De oudste, Catrina, werd de vrouw van Johannes Kip, de allereerste kleedermaker van Nieuw-Amsterdam. Blondina huwde met Pieter Bayard, die scheeps-kapitein werd. Rachel bleef ongehuwd. Dat was iets zoo ongewoons, dat een geschiedschrijver van dien tijd, de zaak vermeldt als „een zonderling iets voor dezen tijd, waarin christelijke vrouwen grootendeels ingevoerd worden en ten volle haar prijs waard zijn."

En met deze naïeve opmerking, waaraan niemand te kort zal willen doen, eindig ik mijn schets van „de schoonen van Nieuw-Amsterdam."

NEW-YORK, Juli 1890.

De Kunsthandel te Amsterdam in de XVIIe eeuw.

DOOR

Dr. A. BREDIUS.

Waar de kunst haren zetel opslaat, vindt men verzamelaars, „liefhebbers ende ervaren kenders" der kunst, en het duurt niet lang of men treft er kunsthandelaars aan. Het schijnt, dat onze kunstenaars meestal weinig slag hadden, hunne werken voordeelig aan den man te brengen en daartoe reeds vroeg de hulp van tusschenpersonen inriepen. Dikwerf vergenoegden onze groote schilders zich met een zeer karig loon voor hun talent; maar ook de kunstkoopers maakten zelden goede zaken. Bijna alle groote kunsthandelaars der XVIIe eeuw, te Amsterdam althans, eindigden met een bankroet of stierven in armoede.

De kunst, die reeds vóór 1500 in Amsterdam begon te bloeien, had tegen het begin der XVIIe eeuw daar zulk een hoogte bereikt, vond daar toen reeds zoovele vrienden, dat Carel van Mander in zijn ten jare 1604

verschenen „Schilderboeck" ieder oogenblik Amsterdamsche verzamelaars citeert. Hij draagt één deel op aan „den Schilderconst liefdighen- ende den Schilders zeer toeghedanen Heer JAQUES RAZET, Notarius publicus enz. tot Amstelredam." Wij zien dan ook successievelijk. hoe die Heer kunstwerken bezat van DIRK BARENTSZ, ABRAHAM BLOEMAERT. HANS BOL, LODEWIJK VAN DEN BOSCH, HOEFFNAGEL, HOLBEIN, KETEL, enz Zijne „Wtlegghingh op den Metamorphosis P. Ovidii Nasonis" wordt wederom aan een Amsterdammer opgedragen, en wel aan „den achtbaren en edelen Heer Mr. GEDEON FALLET, jegenwoordigh Secretaris der Stadt Amsterdam en Notaris publicus, mijnen jonstighen Heer en goede vriendt."
Voorts noemt VAN MANDER nog de Amsterdamsche verzamelaars REYNIER ANTONISZ., SYBRANT BUYK, JAN VAN ENDT, CLAES FREDERICSZ ROCH, de schepen JAN DE WITTE, JAN HENDRICSZ. SOOP, JAN FONTEYN, JAN VAN WELY HENDRICK FRANCKIN. JACOB POPPE, de Secretaris JACOB DE HAEN, WILLEM JACOBSZ, KOLDERMAN, SION LUS, ABRAHAM DE MAREZ, JACOB WALRAVEN, JACOB RAUWAERT, JAN NICQUET, HENDRICK VAN OS en nog vele anderen, genoeg om te bewijzen, hoe groot toen reeds de verzamelzucht was. En dat nam nog steeds toe. Ik herinner slechts aan REMBRANDT's reusachtige collectie, die nu vele milloenen waard zou zijn; aan het kunstkabinet van MAERTEN KRETSER, door L. VAN DEN BOS bezongen; aan het uitnemende kabinet REIJNST; aan de verzamelingen van Burgemeester SIX; van den schilder JAN VAN DE CAPPELLE, en zoovele anderen meer.

Geen wonder, dat er weldra een levendige handel van

kunstwerken ontstond. Ik wensch hier hoofdzakelijk van schilderijen te spreken, en ga de liefhebberijen, zeegewassen en rariteiten, toen mede zeer gezocht en duur betaald, voorbij. Zeer dikwijls waren de toenmalige kunstkoopers eerst schilders geweest, die hunne eigene werken misschien niet konden kwijtraken en daarom den handel in de producten van meer talentvolle kunstbroeders opzetten. Zoo heeten HENDRICK en GERRIT ULENBORCH „schilder en konstverkooper;" zoo wordt CORNELIS DOECK 1639 reeds: „eertijds schilder" genoemd, terwijl hij bij zijn dood (1666) kunsthandelaar blijkt te zijn en ruim 400 schilderijen in voorraad had. Groote meesters waren bij hem niet te vinden. Hij was voorzien van de bijbelsche tafreelen van JACOB en GERRIT de WET, die men zonder twijfel voor weinige guldens bij hem krijgen kon. Sommige schilders schijnen zoo maar bij 't dozijn voor hem geschilderd te hebben, bijv. vind ik: zestien herders en herderinnen van DE FUYTER, en nog eens negen maal de vijf zinnen van dien schilder, wiens werk thans zoek geraakt schijnt, evenals de zeer talrijke bijbelsche voorstellingen van LEENDERT DE LAEFF, die in dezen boedel voorkomen. Hij had nog landschappen van DALENS, CAMPHUYSEN, MOMMERS, JILLIS ROMBOÚTS, BEELT, ROELOF DE VRIES, CROOS, P. COSIJN, KNIJFF, GAEL, CLAES MOLENAAR, VAN DER POEL, zeestukken van H. VAN D'ANTHONISSEN en diens zoon AERNOUT ANTHONISZ, van BEERSTRATEN en van een mij onbekenden zeeschilder JACOB FEIJT DE VRIES. Evenmin ken ik den meester DE GETROUWE HERDER, die ook in zeeën deed. Verdere onbekende grootheden in dezen kunstwinkel zijn mij:

PIETER WIGGERTSZ (Christus, disputerende in den tempel) ARNOLDUS SCHAEP, (zes landschappen) HOLSLOOT — wellicht HOLBLOCK — (een landschap), WILLEM GRAS, (verscheidene landschappen), PIETER BLOCKMAN, (landschap), en die LEENDERT DE LAEFF, waarvan DOECK wel vijftig stukken in voorraad had.

Een taxatie is er niet bij, maar wij kunnen ons van de handelswaarde van dien tijd, dank zij vele andere gegevens, eene zeer juiste voorstelling vormen. De schilderijen in nalatenschappen werden in de XVIIe eeuw gewoonlijk door 2 schilders, soms door een schilder en een kunstkooper getaxeerd. In 1659 bij voorb: taxeerden JAN LOOTEN en GERBRAND VAN DEN EECKHOUT, beiden schilders van zekeren naam, de schilderijen door den ebbenhoutwerker (lijstenmaker) EENTGENS nagelaten.

Een liedzinger van MOLENAER mocht *f* 40.– waard geschat worden; de pendant(?) van dit stuk, een „botermarct" van J. MOLENAER mede *f* 40 – Kaertspeelders" van MOLENAER *f* 24. — Twee maneschijntjes van VAN DER NEER samen *f* 40. – (Na zijn dood, 1677, taxeerde men ze in zijn boedel slechts op *f* 3.– het stuk!) Maar stukken van P. MOLIJN *f* 10.– ÉVERDINGEN *f* 12.– DIRK HALS *f* 12.– VAN GOIJEN *f* 12 tot *f* 15 en een gezicht op Leiden van hem *f* 24.—

„Toebacqdrinckers" van MOLENAER *f* 25. — en eenige „conterfeijtseltjes van hem *f* 30. – Een zee van PIETER CROOS *f* 2.– (Nu, die zijn dan ook waarlijk niet fraai!) Een landschap van STRIJCKER *f* 34. – (dat is WILLEM STRIJCKER, alias BRASEMERIJ, op wien JAN VOS een gedicht maakte, en wiens eenig bekende stuk nog

in 't paleis op den Dam hangt.) Een hammetje van PIETER CLAESZ *f* 18.— Herders van STRIJCKER *f* 10. — een zeetje van PIETER MULIER *f* 12. — De coningh Saul naar REMBRANDT *f* 4.— Een lantschap van DAVID DECKER *f* 8.— (deze schilder komt inderdaad te Amsterdam voor) Een bancquet naar DEN UIJL *f* 30. — (Waar zijn toch de stukken van dezen hoog gevierden, soms duur betaalden meester gebleven? Zelfs RUBENS bezat 2 schilderijen van hem en REMBRANDT heeft met hem op de veilingen gezeten. [1]) HERCULES SANDERS, een geleerde in zijn kamer *f* 12.— (het Rijks-Museum bezit van dezen schilder thans een redelijk goed portret). Onze lijstenmaker schijnt leverancier geweest te zijn van een aantal schilders. Onder degenen, die hem nog geld schuldig waren, vond ik WILLEM VAN DE VELDE, JAN MOLENAER. LUNDENS, PHILIPS DE KONINCK, (*f* 199.—!) PAULUS HENNEKYN, JACOB KONINGH, SPILBERGEN, SAVOY, JAN LOOTEN, VAN LOO, WILLEM en DANIEL SCHELLINCX, LUTTICHUYS, WILLEM STRIJCKER en anderen. Maar laat ik niet afdwalen. Was de overledene zeer deftig, waren de schilders zeer gezocht, dan werd ook wel eens wat hooger getaxeerd. Vooral tegen het einde der XVIIe eeuw, toen de marktwaarde van sommige meesters wat geklommen was. Vrouwe AGNETA DEUTZ. Wede van den Heer ZACHARIAS BERESTEYN, in 1692 overleden, liet een fraai kabinet na. Daarin bevonden zich onder anderen, en werden getaxeerd tot de achterstaande prijzen, de navolgende stukken:

Een hooiwagen en eenige paarden van WOUWERMAN

1) Zie Oud-Holland 1887 bl. 214.

f 125. Zeven schilderijen door Cavaillier SWEERTS, zijnde de zeven barmhartigheden *f* 215. Een naakte Venus van BARENT GRAAT *f* 75. Een Venus van HOLSTEYN *f* 90. Een landschap van JACOB CONINCK *f* 30. Beestjes van DU JARDIN 63. Een wasschend beeldje van VAN LOON (Loo?) *f* 125. St. Pieter door CALABRESE *f* 150. Twee landschapjes van WIJNANTS *f* 30. enz. enz. Waren de prijzen voor schilderijen, tenminste van inheemsche meesters, ook al zeer laag, het debiet was daarentegen des te grooter. Haast iedereen, van den deftigen koopman op de Heeren- of Keizersgracht af tot den eenvoudigsten burgerman toe, was een verzamelaar. Bij een eenvoudig timmerman of smid, „vettewarier", herbergier of schuitevoerder hing soms het huis van boven tot beneden vol schilderijen. En waren het al niet de toen gevierde meesters, het waren toch goede schilderijen, en menige VAN GOYEN, RUYSDAEL, QUAST, MOLENAER, MOLIJN, ES. VAN DE VELDE, VAN DER NEER, CAMPHUYSEN, DE VLIEGER, enz. die daar in een vergeten hoekje hing, eenvoudig tot meubileering van een burgervertrek, wordt thans voor een hooger som verkocht dan de toenmalige bezitters rijk waren. Die mindere schilderstukken kon men toen ook voordeelig op de kermissen koopen; daar had men schilderij-kramers, die honderden stukken van *f* 3 tot *f* 10 of *f* 12 te koop aanboden. De goedkoopsten kwamen soms uit Braband, en heetten wel eens: BRABANTS DOZIJN-WERCK In de „schilderie-winckels" hingen deuren en vensters vol schilderijen; ook uit de vensters der bovenverdiepingen werden ze tentoongesteld, zooals we op een aardige, onlangs voor 't Rijks-Museum aangekochte schilderij

van ± 1630 in den trant van VINCKEBOONS, kunnen zien. In den Haag hielden sommige schilders van naam — ik vrees wel meest door den nood gedrongen, en in de hoop in één een groote som gelds bijéén te krijgen — nu en dan veilingen van hunne eigene werken, waarbij dan wel eens enkele stukken van anderen werden gevoegd. Natuurlijk was het resultaat weinig bemoedigend de markt werd daarmede overvoerd. Op die wijze zag men bijv. omstreeks 1647 honderden VAN GOYENS, VAN DER VENNE'S, VAN BEYEREN'S, DE CLAEUW'S enz. voor weinige guldens het stuk in het publiek veilen. Of deze gewoonte te Amsterdam ook plaats had, is mij niet gebleken. Wel schijnen reeds in de XVIIe eeuw in Amsterdam talrijke veilingen te hebben plaats gevonden, maar slechts zelden bleven catalogen uit dien tijd bewaard; de door Hoet gepubliceerden zijn haast allen uit de XVIIIe eeuw. De aanzienlijken zagen dikwerf met zekere minachting op het werk van onze inheemsche meesters neer. Zij kochten tegen hoogere prijzen liever „Italiaensche Const" en werden daarbij meestal leelijk bedrogen. Maar weinigen hadden daar toen bij ons te lande verstand van en men verheugde zich dikwijls in het bezit van een vermeenden RAPHAEL, TITIAAN, PALMA of CORREGGIO, die later bleken slechts waardelooze kopieen te zijn. GERARD ULENBORCH vooral had zijn huis vol van dergelijke gewaande schatten, maar toen hij er eene partij van aan den Keurvorst van Brandenburg verkocht (1671) kwam het uit, dat er weinig goeds onder dat alles was, en men verklaarde, dat het „prullen, vodden en copyen" waren. Het tijdschrift Oud-Holland deelde daarover een

en ander mede[1]) en zal nog meer stukken over dat proces uit het Pruissische Staatsarchief aan het licht brengen. Ook het werk van vermaarde Hollanders, die in het Zuiden vertoefden, was zeer gezocht. De werken van PIETER DE LAER, (BAMBOCCIO) en de gebroeders BOTH werden in grooten getale over zee aangevoerd en vonden gretig koopers, terwijl schilders als RUYSDAEL, ADR. VAN DE VELDE en anderen zich met weinige guldens voor hunne heerlijke kunstwerken moesten tevreden stellen.

Over REMBRANDT's vriend, den kunstkooper HENDRICK ULENBORCH, zijn we nog niet bijzonder goed ingelicht. Hij woonde vóór 1625 reeds in de Breestraat. In den eersten tijd van zijn verblijf te Amsterdam (omstr. 1632 – 1635) woonde REMBRANDT bij hem in, en in 1640 blijkt het, dat REMBRANDT en verscheidene andere zijner kunstbroeders den schilder-kunstkooper een aanzienlijke som gelds geleend hadden, waarvoor hij notarieel al zijn schilderijen en „conststucken" in onderpand gaf. Reeds in 1631 had REMBRANDT hem *f* 1000 geleend. Hij ontving in 1657 nog de aanzienlijke som van *f* 1130 voor het schoonmaken en „uithalen" der schilderijen der stad Amsterdam. Nog in 1658 huurde hij een huis op de Prinsengracht hoek Westermarkt, maar kort daarop, 1659 of 1660, moet hij overleden zijn. Zoo straks zullen wij zien, hoe het zijn zoon GERARD gegaan is.

Een zeer voornaam kunstkooper te Amsterdam was JOHANNES DE RENIALME, die 1657 overleed. Hij dreef eerst handel in alle andere mogelijke zaken, maar be-

1) Zie Oud-Holland IVe Deel. blz. 41. 278.

gon toch al spoedig in schilderijen te doen. Toen hij in 1644 voor een schuld eenige zijner schilderijen in onderpand geven moest, taxeerde men: Een schuertge met veel bijwerck van MOLENAER op *f* 60. – Een stuckje met boertgens van MOLENAER: *f* 24. – Een tabackdrincker met een Kan van HALS: *f* 12. – Een groot stuck, daer de kinderen tot Christus komen: *f* 60. – Ses groote stucken van HERCULES SEGHERS: *f* 146. – Een bloempot van AMBROSIUS BOSSCHAERT: *f* 24. – Een spinster van MOLENAER: *f* 24. – Een boereschuijrtge van MOLENAER: *f* 12. – Een heijcken van VAN GOYEN: *f* 12. – Een priester van REMBRANDT: *f* 100. – Drij stucken van PORCELLIS: *f* 120 – Een lantschap van POELEMBURCH: *f* 60.— Een conterfeijtsel van MOLENAER: *f* 36. – Een conterfeijtsel van BACKER: *f* 40. – Vijf kleine tronietjes van MOLENAER: *f* 25. – Een lantschap van GOVERT JANSZ alias MIJNHEER: *f* 42. – Een postuer van MOLENAER: *f* 10. – Twee conterfeijtsels van KAY: *f* 120. – Een Paulus van TERBRUGGHE: *f* 40. – Een varckens-slaghter van MOLENAER: *f* 14. – Ses stuckjens van HERC. SEGHERS: *f* 90. – Twaalf stukken en twee rollen van HERC. SEGHERS: *f* 288. – 2 landschappen van dito SEGHERS: *f* 36. (Volgen nog een tiental stukken van SEGHERS.) Een Mariabeeltje van SCOREL *f* 30.—

In 1650 bood hij eene partij schilderijen aan den Keurvorst van Brandenburg aan; daaronder stukken van PORCELLIS, stillevens van PIETER VAN DEN BOSCH, een „raer” landschap van HERCULES SEGHERS, JAN LIEVENS, SALOMON KONINCK en anderen.

Tegelijkertijd drong hij er bij den Vorst op aan, dat

deze hem een partij barnsteen zou zenden. Hij voorspelt hem daarvan groote voordeelen.

Den 27 Juni 1657 betrad de „constschilder" ADAM CAMERARIUS het sterfhuis van DE RENIALME om, gezamentlijk met den kunstkenner en verzamelaar MARTEN KRETZER de ruim 400 schilderijen door onzen kunstkooper nagelaten te taxeeren.

Merkwaardig genoeg is de eerste schilderij, die op de lijst voorkomt „het vroutge in overspel" door REMBRANDT VAN RIJN. Het is het kostbaarste stuk der verzameling en wordt *f* 1500 waardig geacht. [1] Andere schilderijen van REMBRANDT waren: zijn eigen portret in „anteijck" costuum *f* 150; een Laserus verweckinge *f* 600; een Maria en Joseph *f* 36, (zeker een vroeg werk, wellicht de heilige-familie, thans te München;) een moor, *f* 12, (deze schilderij bevindt zich thans in de verzameling WALLACE te Londen); een portret *f* 250; een antieke tronie *f* 50; een affdoeningh van 't cruijs *f* 400, (thans te St. Petersburg.) Een Hester en Assuerus *f* 350, en nog een stuk, dat genoemd wordt: REMBRANDT en GERRIT DOU *f* 100. (wellicht het stuk van DOU in de collectie COOK te Richmond, dat REMBRANDTS atelier voorstelt.) Van REMBRANDTS leerlingen vinden wij een stilleven van JAN LIEVENS *f* 150; een landschap door denzelven *f* 120; een Maria Magdalena door denzelven *f* 300; een conterfeijtsel van Jezus door denzelven *f* 72; een landschap door denzelven *f* 24; een zeestukje mede door hem *f* 8; nog een tronie van LIEVENS *f* 20; een dito *f* 25;

---

[1]) Deze schilderij in 1644 geschilderd, bevindt zich thans in de National Gallery te Londen.

nog een dito *f* 15. Een oud man *f* 40; een man in sijn devotie van JAN LIEVENS *f* 100; een landschap mede *f* 100; een knielende David van LIEVENS *f* 350; een nagelcorter van JAN LIEVENS *f* 200; een „bosschaesie" van hem *f* 150; en een dito *f* 200; nog een conterfeijtsel van denzelven *f* 100. Landschappen van PHILIPS DE KONINCK *f* 130, *f* 60 en *f* 72. Een conterfeijtsel van FERDINAND BOL *f* 150. Andere kostbare stukken waren: naakte kinderen van RUBENS *f* 500; een landschap van CLAUDE LORRAIN *f* 500; de zeven doodzonden van HANS VAN WACHGELEN *f* 400; een conterfeijtsel van HOLBEIN *f* 500; een portret van de Prinses van Oranje door A. VAN DIJCK *f* 300, een stuk van het Oordeel van SWART JAN [1]) *f* 400; Een landschap van HERCULES SEGHERS *f* 300; een groote zee van PORCELLIS *f* 300; een landschap van GOVERT JANSZ *f* 150; een stuk van JACOMO PALMA *f* 400; een boerenkermis van SCHEELE NEEL *f* 400; twee stillevens van RIJCKHALS *f* 300; Juffrou van der Werven (?) van TITIAEN *f* 400; vier stukken van SALOMON KONINCK (de Evangelisten) *f* 600; een kerk van H. VAN VLIET *f* 190; een keukenmeid van GERARD DOU *f* 600; een graflegging van POELEMBURGH, copy nae TITIAEN *f* 150; een conterfeijtsel van JAN DEN EZEL (JAN HALS) *f* 150; een Christus en Maria door LUCAS VAN LEIJDEN *f* 300; een Lucretia van FRANS FLORIS *f* 300; een Maria Magdalena van VALENTIJN *f* 300; een stuck van BASSANO *f* 500; een romeinsch gebouw van MEIJVOGEL *f* 150. Daarentegen acht men stukken van MOLENAER *f* 10 à *f* 60, tabakrookers van HALS *f* 18, een koetje van POTTER *f* 6, een

1) JAN SWART van Groningen.

stuk van JAN STEEN ƒ12 waardig, terwijl weder verscheidene stukken van JAN PYNAS ƒ150 en meer geschat worden, soldaten van TERBORCH ƒ 60; een conterfeijtsel van VAN DER HELST ƒ60 enz.,

De geheele verzameling wordt op c^a ƒ 36.513.— geschat; de rariteiten waarbij een half houten mannetje van ALBERT DÜRER, op ƒ2500.— De paarlen en juweelen worden door den makelaar HENDRICK DUBBELS gewaardeerd op ruim ƒ22.000.— Zij berustten êchter in onderpand bij den vermaarden kunstvriend HERMAN BECKER, dezelfde, die aan REMBRANDT geld voorgeschoten had, en voor wien deze eene Diana had geschilderd.

Die verzamelaars, zooals KRETZER, BECKER en anderen, waren eigenlijk ook halve kunsthandelaars. Als zij voor hunne schilderijen een mooi bod ontvingen, lieten zij ze gaarne glippen. Menig bewijs daarvoor ware hier aan te voeren.

BECKER bijvoorbeeld leende geld aan sommige schilders, zoo aan REMBRANDT, aan LIEVENS, VAN TOL, MOUCHERON en anderen. Zij moesten die sommen terug betalen in schilderijen. De koopman verkocht die dan weêr, soms naar het buitenland, met een goede winst, zoodat hij op die wijze eigenlijk de arme kunstenaars exploiteerde. Merkwaardig is ook een contract van den „kunstvriend" MARTEN KRETZER, van 4 Januari 1645, met den schilder PIETER VAN DEN BOSCH, waarbij hij dezen voor een heel jaar in zijn dienst neemt, om dagelijks in den winter „van 's-ochtens met den dach ende tsavondts tot den duysteren" en des zomers van 7 uur tot 's-avonds 7 uur, voor hem te schilderen en dat nog wel „naerstich,

vlijtich, ende nae sijn cunst vermach" al zulke stukken als KRETZER hem „proponeren ende gelieven sal." De schilder zal daarvoor genieten de som van 1200 guldens. Ik zou nog meer zulke gevallen kunnen aanvoeren.

Men had ook de gewoonte iets gedeeltelijk in geld, gedeeltelijk in schilderijen te betalen, en leende men bij iemand geld, dan waren de schilderijen al het eerste, die tot onderpand „getransporteerd" werden.

De schilders waren zelden of nooit zeer ingenomen met de kunstkoopers, die zij met den minder vleienden naam van „keelbeulen" betitelden. Men leze er HOUBRAKEN en vooral VAN GOOL maar eens op na. Maar het schijnt, dat die heeren dan ook werkelijk dikwijls partij trokken van het geldgebrek van arme kunstenaars, om voor den laagst mogelijken prijs hunne werken in handen te krijgen.

Natuurlijk gaf de vraag over de al of niet echtheid eener schilderij ook reeds in de XVIIe eeuw nu en dan aanleiding tot het benoemen van scheidsrechters, tot de uitspraak van schilders en kunstkenners over een twijfelachtig stuk. Eenige dier verklaringen zijn bewaard gebleven, en in Oud-Holland [1]) gepubliceerd. Mannen als REMBRANDT, RUYSDAEL, KALFF, VAN DER HELST, EVERDINGEN en andere schilders van naam, zeiden, soms elk afzonderlijk, wat hunne meening over een stuk was. Dan eens goldt het een werk van BRIL, wat BREENBERGH bijv. de gelegenheid gaf te vertellen, dat hij BRIL gedurende een oponthoud van 7 jaren te Rome gekend had, dan weêr een zee van PORCELLIS, die door sommigen

1) Oud-Holland, IV bl. 7, VI bl. 21. VII bl. 41 enz.

voor een werk van diens zwager Hendrick van d'Anthonissen verklaard werd, nog vroeger (1619) wordt een werk van Carravaggio beoordeeld, waarbij schilders als Pieter Lastman, Louis du Pret, Barent van Someren, Adriaen van Nieulandt e. a. als beoordeelaars optreden, daar zij het toch moesten weten: zij waren immers in Italië geweest! De grootste drukte en beweging ontstond wel te Amsterdam, toen in 1672 de schilder Hendrick de Fromantiou op last van den Grooten Keurvorst te Amsterdam kwam, om te doen verklaren, dat de hem door Gerrit Ulenborch geleverde Italiaansche schilderijen „slechts prullen en copyen" waren. Bij die gelegenheid vormden zich onder de schilders twee partijen: de ééne helft verdedigde den kunsthandelaar, de andere schaarde zich aan de zijde van Fromantiou, zelfs Haagsche schilders werden in deze zaak geraadpleegd. We laten hier in het midden, in hoeverre alle toen afgelegde verklaringen berust hebben op goede trouw en eerlijkheid.

In elk geval schijnt dit proces, dat niet ten voordeele van Ulenborch afliep, hem veel schade te hebben berokkend. Daarbij kwamen slechte tijden, en in 1675 moest alles verkocht worden: onze kunstkooper kwam bij de Desolate boedelkamer terecht, waardoor eenige jaren te voren ook Rembrandt genoodzaakt werd zijne heerlijke kunstschatten voor een appel en een ei te verkoopen. Bij deze gelegenheid werden Ulenborch's schilderijen geïnventariseerd; in de fransche vertaling van Scheltema's „Rembrandt" [1]) vinden wij de 153 stukken

1) Vertaling van Burger Parijs, Ve Jules Renouard, 1866.

vermeld. Het waren grootendeels Italiaansche stukken, ik vrees meer of min van verdacht allooi; maar er waren ook nog een paar stukken van REMBRANDT bij: een joodsche vrouw, een klein stuk van Danaë, en een begonnen vrouwenportret. Voorts werken van LASTMAN, PINAS, VAN AELST, METSU, ROGHMAN, HERCULES SEEGHERS en veel italianiseerende stukken van akademische schilders als ADRIAEN BACKER, JAN VAN NECK en anderen. Bedenkelijk dikwijls lezen wij: naer RUBENS, naer VAN DYCK, naer TITIAEN, naer TINTORETTO.

Reeds twee jaren vroeger had UYLENBORCH een veiling of verloting in zijn ruim verkooplokaal op de Keizersgracht gehouden.

VONDEL maakte (1673) op die verkooping dit gedicht:

OP
DE VERKOPINGE
DER
Italiaensche Schilderijen
ter huize van GEERAERDT UILENBURG, Schilder.

Noch spant de schilderkunst de kroon bij brave Heeren,
En swicht voor onverstant noch geen grimmas van Nijt.
Zij wil de ruyme zaal van UYLENBURGH stoffeeren
Met Italjaense kunst, in desen droeven tijt:
Schoon Mars, in 't harrenas gewapent, ten bederve
Des volx, de landen zet in vier en vloet uit wraeck.
Dees tiende Kunstgodin, verkoren bij Minerve,
Spreekt door haer schoone verf een stomme beeldenspraeck.
Een ieders hart verlangt naar prijs in 't vrolijck loten.
De Godt Apollo komt, vol levens en vol geest,

In dees vergadering. Hij groet de kunstgenoten,
En speelt op zijne harp in 't midden van dit feest.
De mist der lastertongen verstomt voor 's kenners klaerheit,
De logentaal verdwijnt voor 't helder licht der waerheit.

Ook ANTONIDES maakte een vers op deze veiling, die ondanks al die dichtkunst waarschijnlijk fiasco maakte. Na 1675 vertrok UYLENBORGH naar LONDEN, waar hij tot aan zijn dood een zuur stuk brood verdiende met het schilderen van achtergronden op de portretten van Sir PETER LELY.

Een bekend kunsthandelaar uit de laatste helft der XVIIe eeuw is JAN PIETERSZ. ZOMER. Uit een inschrift op een afdruk van REMBRANDT's honderdguldens-prent blijkt, dat deze met hem bevriend was. De schilder had zijn „bisonderen vrient" daarom een prachtigen druk van de „florentijnsche pest" van MARC-ANTONIO gegeven. Over dien ZOMER zou heel wat te vertellen zijn. Hij schijnt niet zeer angstvallig in de toeschrijvingen zijner kunstwerken geweest te zijn, ten minste J. GOEREE maakte dit versje op zijn portret:

Dit 's Jan Piet de makelaar,
In de kunst een kakelaar,
In de kunst een Jan de Dooper;
Bij den duistren nacht een loper.
Die rinkinker in zijn hart,
Leeft hier in het wit en zwart.

De hoogst belangrijke verzameling zwarte kunst van REMBRANDT, uit ZOMER's nalatenschap, bevond zich 1791 in de Coll. Zanetti te Venetie, waar DENON ze toen kocht.

Over den kunsthandel der XVIIIe eeuw zou een heel

boekdeel te schrijven zijn. Maar ik heb reeds te veel plaatsruimte van dit jaarboekje gevergd. Wat JUSTUS VAN EFFEN in 1734 van de kunsthandelaars van zijn tijd zeide, past ook wel op vele van de XVIIe eeuw, en wie weet of er nog thans niet enkelen zijn, waarvan men hetzelfde kan zeggen. Ik sluit dus met deze woorden van dien geestigen schrijver:

„De handelaars in schilderijen plakken.... door hunne „sneedigheid jonge en onkundige liefhebberen nietswaar„dige prullen of slordige copyen voor heerlijke en echte „stukken aan, even als de Roskammers zulk bedrog „met de paarden pleegen." Zijn er veilingen, dan zijn het alles „heerlijke, overheerlijke, ja bijna vorstelijke „kabinetten van uitmuntende, kunstige, plaisante en „curieuse schilderijen, meest allen, extra ordinaire, capi„taale stukken, van de allereerste en voornaamste, zo „Italiaansche, Fransche als Duitsche en andere meesters. „Elke nommer wordt aangepreezen; fraay, vrolijk, deli„caat, grappig, goed, natuurlijk en puik zijn loftuitingen, „die men op ieder bladzijde vindt... het is 't eêlst, het „capitaalst, het voornaamst, het krachtigst dat van den „meester bekend, en in zijn besten tijd geschilderd is. Wil „men zich naar de naamen richten, een CRAESBEEK, een „SPREEUW [1]) staan voor BROUWER of DOU geboekt. VAN „HARP, schoon een verdienstig kunstenaar, wordt, „omdat men hier zelden iets van hem gezien heeft, „TENIERS gedoopt." En dan volgen alleraardigste verhalen over de trucs der kunstkoopers van zijne dagen.

---

[1]) JACOB VAN SPREEUWEN, een weinig bekend Leidsch schilder in den trant van DOU, maar breeder, onder REMBRANDT'S invloed.

„Krijgen ze 't bezoek van iemand, die hun onbekend is,
„of dien ze vertrouwen, dat ze ligtelijk overschreeuwen
„kunnen, zo zijn ze eerst recht op de praatstoel. Hoe
„onnoozeler men zich dan weet te houden, hoe meer
„gelegenheid men dan heeft om over hunne onbeschaamd-
„heid verbaasd te staan. Men werpe slechts een balletje
„op, bijvoorbeeld: Het stukje dat je mij daar laat zien,
„heeft ook iemand mijner vrienden in zijn kabinet; zo
„dat het een of 't ander onecht moet zijn: dadelijk heb-
„ben zij 60 of 70 ducaaten gereed (in den mond) die
„ze er onder verwedden willen, dat het ander een on-
„deugende copy is van het heerlijk principaal, waarvan
„zij de bezitters zijn; geevende niet alleen de historie,
„maar zulk een naauwkeurige genealogie van hun uit-
„muntend tafereel, dat men er zo vasten staat op maken
„kan, als op de doorluchtige geslachttafels van eenige
„Champignons de la fortune, die door de Actiemest
„in het jaar 1720 zijn uitgebroeid."

Gelukkig had VAN EFFEN „er toch nog hier en daar
„één gevonden, die, met een eerlijke winst tevreden
„zijnde, ook voor een eerlijken negotiant te boek mag
„staan, en niemand, tenzij hijzelf ('t geen de gaauwste
„gebeuren kan) eerst bedroogen is, willens bedriegen zal."[1])

Hopen wij, dat er van dit slag nog altijd velen te
Amsterdam gevonden mogen worden!

---

[1]) Ik kan de lectuur dezer Vertoogen 267 en 268 niet genoeg aanbevelen, zij zijn ook afgedrukt in de uitgave van VAN EFFEN'S Spectator door DR. A. W. STELLWAGEN.

Wat men las in de Amsterdamsche Courant voor 1790.

DOOR

J. G. FREDERIKS.

De „Dagelijksche Kroniek van Amsterdam," welke het Mengelwerk van dit Jaarboekje voorafgaat, is een moeilijke arbeid voor den Samensteller, wegens de keus der onderwerpen en de bepaling der grenzen van het vermeldenswaardige en hetgeen vergeten mag worden. Verder is het een nuttig overzicht van het gebeurde in de tijdruimte van een jaar, dat met al zijne maatschappelijke verschijnselen snel voorbijgaat, zoodat niet zelden de vraag onbeantwoord moet blijven, van wanneer deze of gene instelling dagteekent en hoelang geleden eene gebeurtenis in het dagelijksch leven der stad plaats had. Die onzekerheid van tijdsbepaling betreft soms niet meer dan een vijftal jaren, evenzoo de invoering van dingen,

die onophoudelijk onze aandacht vragen. Meestal komt men door vergelijking met hetgeen in denzelfden tijd geschiedde en dat tot de persoonlijke herinneringen behoort, tot de aanwijzing van het jaar, dat de tramwagens begonnen te rijden, de groote tentoonstelling werd gehouden, dat een thans voltooid gedeelte der stad in aanbouw kwam of een der vermaarde medeburgers aan de maatschappij ontviel.

Aan den anderen kant werd vaak bij het in het licht verschijnen dezer Kroniek de opmerking gemaakt, dat het aantal der vermelde gebeurtenissen beneden de verwachting gebleven is. Bij de beoordeeling hiervan dient zoowel in acht genomen te worden, dat met iederen jaargang de volledigheid toeneemt, als dat een enkele maal iets werd opgenomen, waarvan oogenblikkelijk het gewicht der beteekenis niet gevoeld wordt. Men beoordeele overigens de waardij der gebeurtenissen naar de plaatselijke gesteldheid. Was Amsterdam niet grooter dan eene der provinciale hoofdplaatsen of van den omvang eener gemeente, die tot de steden onzer historie gerekend moet worden, dan konden nog veel min beteekenende voorvallen worden vermeld, die door elken in deze zaken belangstellenden inwoner van genoegzaam gewicht zouden geacht worden om in de herinnering bewaard te blijven. Was onze naar de onwederlegbare opvatting op eene ontzettende wijze uitbreidende gemeente zóó groot geworden, dat, van den Dam als middelpunt gerekend, Beverwijk, Soestdijk, Vreeland en Heemstede binnen haren omtrek kwamen te vallen, dan zou menig artikel zijne beteekenis verloren hebben

voor de bevolking eener wereldstad, die bij millioenen rekent, maar nog wetenswaardig is voor ons, die aan-„gegroeid zijn in tal en last," doch op tienvoudig verkleinende schaal. Zoo vernemen wij uit deze kroniek, wat naar juiste schatting, gedurende de laatste vier jaren te Amsterdam waardig is om herdacht te worden. Een ander neme nu eens een of meer der daaraan voorafgaande jaren en bediene zich uitsluitend van den inhoud der dag- en weekbladen, der maand- en vlugschriften, alhier verschijnende. Dan heeft hij aldus het voordeel van vergelijking en oordeelkundige vermelding en kan daarvan een kort en getrouw overzicht maken der jaarlijksche stads historie, getrokken uit eenige riemen drukwerk, tienduizenden onderwerpen betreffende, waaruit dan met omzichtigheid te kiezen valt, om in hoogst beknopte en duidelijke bewoordingen neder te schrijven, die aan de moeilijke eischen der juistheid en der nauwkeurigheid moeten voldoen. Reeds dat is een ontzaglijke arbeid, wanneer de samensteller eener dergelijke kroniek de gebeurtenissen niet elken dag gevolgd en bijgehouden heeft. De oude heer Jonathan zeide reeds vóor meer dan eene halve eeuw, dat elk nommer zijner geliefkoosde Haarlemsche Courant eene bladzijde is der wereldgeschiedenis, eene uitspraak dus van het Wereldgericht. In dezen zin zij ook voor ons de dagelijks alhier verschijnende Courant, van welke richting of belijdenis ook, en elk naar eigen middelen en krachten, eene bron der uitwendige en inwendige geschiedenis van Amsterdam. Naar de bijzondere bestemming van dit Jaarboekje en in verband met het gezegde aangaande

de historische beteekenis en de blijvende wetenswaardigheid van dergelijke bronnen, vooral ten opzichte eener vergelijking van Toen en Thans, wil ik trachten eenig denkbeeld te geven van de positie, waarin wij tegenwoordig verkeeren, onderscheiden van die onzer overgrootouders, eene eeuw geleden. Deze bijdrage handelt dus over datgene, wat men kon lezen en leeren uit de Amsterdamsche Courant van 1790.

Het archief der gemeente bezit een exemplaar harer voormalige stadscourant, zoodat gemakkelijk kennis is te nemen van hare uiterlijke inrichting; het is dus hier voldoende te zeggen, dat een nummer bestaat uit een half vel papier, wel te verstaan van twee bladzijden, ter breedte van drie kolommen harer tegenwoordige gele naamgenoot, doch een weinig korter. De voorzijde is voor de nieuwstijdingen, althans ongeveer twee derden daarvan, want in de lengte is eene strook voorbehouden voor aankondigingen; daar die ledige plaats, in tweeën gedeeld, juist regels geeft van dezelfde lengte, als die van het breede aan het nieuws gewijde gedeelte, loopen de regels verticaal. De tweede bladzijde is eveneens gedeeld, geheel voor advertentiën bestemd, en door den loodrechten stand der regels ten opzichte van elkander doet het geval zich wel voor, dat het blad viermaal moet gedraaid worden om den hoofdtekst en de strooken te kunnen lezen. Soms kwam er een Vervolg bij, een bijvoegsel, zooals het nu heet; dat bevatte alleen advertentiën en was slechts aan ééne

zijde bedrukt. Elk nommer kostte in genoemd jaar zes duiten, ze werden door de courantiers „per" boek gekocht en zoo bezorgd; van abonnementen was geen sprake, des te meer van een vrij-exemplaar, alles ten bate en laste der stad. Daar de historie van deze stads-courant beschreven is door Mr. W. P. Sautijn Kluit in Nijhoff's Bijdragen, deel V der Nieuwe Reeks, 1868, blz. 209-293, is niets onnoodiger, dan hier iets te willen toevoegen aan deze volledige, of te willen verbeteren in deze nauwkeurige studie. Ten gerieve van den lezer dezer regelen zij hier een en ander daaraan ontleend tot beter herinnering. Het blad was eene stads-courant, en dit wil hier zeggen, dat tegen eene honorable remuneratie van 2500 gld. en vrijstelling van belastingen, met toekenning van eenige emolumenten „daartoe staande," een Commissaris was benoemd voor de Binnen- en buitenlandse nouvelles; met dezen post van censor was in 1787 gebenificieerd Joan Huydecoper, die in 1795 „vervallen van zijn post verklaard werd," omdat de stadskas er zoo door gedrukt werd, gelijk het heette. Onder deze vaderlijke toepassing der vrijheid van drukpers, was de schrijver of hoofdredacteur Johan Herman Hering, in 1731 te Rotterdam geboren, sedert lang in die betrekking werkzaam. Toen, dat is in 1790, was hij voor den Prins en de wettige constitutie en in zekere mate historieschrijver. De hoofdredacteur had 1600 gld. in het jaar; later 50 gld. „coffiehuisgeld om acht te nemen op de nouvelles", zoodat hij zelf ondervond de drie stuivers daags nog niet te kunnen halen, en wij een kijkje kunnen nemen

in den oorsprong zijner troebele bronnen. Had de Amsterdamsche vijftien jaar vroeger eene oplaag gekend van tusschen veertig en vijftig duizend exemplaren, en een voordeel van bijna dertig duizend gulden 's jaars aan de stad gegeven, in 1790 zag het er bedroefd uit. De regeering werkte elke mededinging tegen, die voor haar blad ook zeer te vreezen was, daar de vaderlijke inzichten, kennelijk uit hare Courant, niet meer in staat waren de behoeften der burgerij in het streven naar kennis en verbetering van den politieken toestand te bevredigen. En welke was die toestand in dat jaar, voor zooveel het deze burgerij en hare omgeving betrof?

De veranderingen ten gevolge der herstelling van het stadhouderlijk gezag in 1787 en 1788; het afrekenen der justitie met de gevangene tegenstanders van het thans machtige Vorstelijk huis en de bemoeiingen met de afwezigen uit de onderliggende partij, van hunne bezittingen en meestal „desolaate boedels"; de gebeurtenissen in de aangrenzende Oostenrijksche erflanden, de onverwachte verschijnselen in de Staten-Generaal te Versailles met de onmiddellijke gevolgen daarvan, — dit alles schakelde de laatste bedrijven op Kattenburg aan het jaar 1790. Oogenschijnlijk was de burgerij in hare Amstelstad rustig, en met meer of minder gezond verstand waren de geschillen uiterlijk en stilzwijgend bijgelegd, vooral door afwezigheid der openbare leiders en niet minder door eene zekere gematigdheid der zegepralende partij. Immers bij het bezoek van het Hof in October van het besproken jaar, had men het

gelukkig denkbeeld om den dwang van het oranje-dragen door de Patriotten niet tot het uiterste te drijven; de hoeveelheid en grootte der strikken en kokardes werd aan ieders gevoel overgelaten, terwijl de weerhanen zich evenzeer onderscheidden door hunne onmatigheid in die zelfversiering, als de belagers van het Oranje-huis onder de vreemde heerschappij bij hunne eerste ontmoeting met den Souvereinen Vorst. Bij hetzelfde bezoek van den Prins en zijne familie, was ook vastgesteld, dat de echte Oranje-vrienden niet meer den wagen van zijn gespan zouden ontdoen en de Hoogheden voorttrekken van de Tweehonderd Roê naar den Dam; dit anders vast gebruik werd nu nagelaten om niemand te kwetsen: een loffelijk teeken van edelmoedige gematigdheid. Van de Patriotten was een deel verjaagd, gevlucht of uitgeweken, anderen waren ten minste tijdelijk bekeerd tot de ware constitutie, en hielden zich stil. Dat enkelen nog met zekeren overmoed handelden, schoon in 't geniep, toont een der rijmen, met zwart krijt op eene pilaar in het stadhuis geschreven:

De Keezen boven,
Oranje in den Oven!
Een Takkebos onder,
Verbrand hem en al den donder.
Een grooten Staat en veel soldaten,
Een dronken Prins en kaale Staten.

Was er toen, vergeleken met een paar jaar vroeger, rust in de stad, de uiterlijke welvaart gaf geen over-

matige reden van klagen. De Oostindische Compagnie had zware verliezen geleden in den Engelschen Oorlog, de Westindische was in deerlijken toestand en verscheidene plantages verkeerden in openbaren oorlog met de eigenaars en het landsbewind. Nochtans bloeiden koophandel en scheepvaart; de aangeërfde kapitalen groeiden wel niet aan, maar de rijkdom van zeer veel geslachten was onmetelijk en hunne weelde vorstelijk. Zoolang dit alles duurde — en men sloot als altijd het oog voor toekomstige, ja snel naderende onheilen — zoolang was alles goed. Eene betrekkelijke tevredenheid was over het algemeen de uiting van eene stemming, die niet zonder redenen en gronden een der veroordeelde eigenschappen der achttiende eeuw heet. Hoe men over die indommeling der behoudende en thans besturende regeering of de zoetheid en rustigheid der staatkundig-gelukkige en gemoedelijk-deftige leden van dat slaperige landsvaderlijke oud-constitutioneele huisgezin moge denken, daar was rust in den lande. Wat thans plaats heeft in 't jaargetijde, dat men met komkommers en wijnperen leurt, als bij stilzwijgende overeenkomst zelfs de werkzaamste mensch toont, hoe hij zich de weelde van niets te doen kan veroorloven, — toen duurde het stilstaan van beteekenende gebeurtenissen langer dan enkele maanden of jaren, en politieke daden werden niet verricht in datzelfde Holland, dat honderd jaar vroeger den negenjarigen oorlog roemvol voerde en door de uitspraken zijner diplomatie met beslissend gezag deed eindigen.

Staatkundige gebeurtenissen waren er voor onze Courant meer dan genoeg om daarvan uitgebreide mededee-

lingen te doen in 1790, bij elk harer verschijningen, driemaal in iedere week. Gelijk wij vernamen was het blad klein en aan de „nouvelles" kon nog geen twee derde van eene bladzijde klein folio gegeven worden, na aftrek van effectenmarkt en scheepsberichten. In de verschillende landen had men vaste berichtgevers, geheel anderen evenwel dan men nu met dit werk van vertrouwen en bekwaamheid belast. De lezer van dezen tijd bemerkt aldra, dat in dien ouden jaargang der Amsterdamsche veel ontbreekt, dat belangrijk genoeg was voor den tijdgenoot, en komt op het denkbeeld, dat dit niet door verzuim of ongereedheid der correspondentie achterbleef. Wij zien straks, waaraan of aan wien dit gelegen was. Maar met weglating van een oordeel over het minder uitvoerige nieuws buiten onze grenzen of zelfs buiten onze „veste", verwacht men daarentegen tal van wetenswaardigheden aangaande het openbare en bijzondere leven te Amsterdam, gelijk wij die, naar eene oppervlakkige meening, thans meermalen daags aantreffen tot in de minste kleinigheden en bij wijze van overlading van onze dagschriften, in elk nommer der courant. Waren er destijds redenen om den lezers datgene te onthouden, wat den gang der maatschappelijke toestanden in hare neigingen kon leeren kennen, wij zouden lichtelijk onderstellen, dat in geene stadscourant mocht ontbreken, wat in haren kring voorvalt. Zoo dit niet alles en alleen tot leering en stichting der burgerij mocht zijn, het kon een aanleiding tot onderhoudende afwisseling wezen en onschuldig in zijne gevolgen. Wij kennen dat gedeelte der berichten overvloedig en waardeeren ze

zelden hooger dan als bladvulling. Eenmaal zullen zij licht verspreiden over de geschiedenis onzer beschaving, gelijk een opschrift uit Pompeï, of eene uitdrukking van Plautus en Juvenalis.

De verwachtingen der lezers van dit artikel moeten na het gezegde niet hoog gespannen zijn. De bewering, dat eene kleine aanwijzing eene nuttige bijdrage tot de kennis der historie in algemeenen zin is, sluit niet uit, dat de inhoud eener courant in de eerste plaats den gelijktijdigen lezer moet leeren en voorlichten. Om nu de waardij van den inhoud onzer courant, bijzonder die van 1790, te kunnen onderwerpen aan eene openbare beoordeeling onzer belangstellenden van eene eeuw jonger, zullen wij den bundel van 156 nommers op onze beurt ook eens „vluchtig doorloopen."

De buitenlandsche berichten over 1790 hadden een overvloed van belangrijke onderwerpen. Keizer Jozef overleed den 20 Februari, met al zijne wijsbegeerte klagende, hoe zijne pogingen tot bevordering van het algemeen welzijn met ondank waren beloond; hij had in zijne laatste dagen de smart van het afsterven te vernemen der Vorstin, die bestemd was om de plaats zijner keizerlijke Moeder te vervullen; zijne Nederlandsche staten waren hem afgevallen om de maatregelen van zijn liberalisme; zijn strijd met den Turk legde zijne Hongaarsche erflanden in de weegschaal der fortuin; met minder doorzicht dan het zijne, kon men zien, dat zijne zuster Maria Antonia en haar gemaal met den dag

onvaster troonden op den koningszetel van Frankrijk. De gebeurtenissen van het vorige jaar hadden zich in alle landen van Europa doen gevoelen; hier werden de worstelingen om de vrijheid door allerlei middelen tegengegaan; daar zelfs erkende de verdrukking de macht der Pers, en verbood niet slechts den invoer der couranten van het rumoerige Frankrijk, maar eischte ook, dat elke mededeeling over de aangelegenheden aldaar zou worden tegengegaan, zelfs bij uittreksel in de bladen. De toestand was zoo dringend, dat, naar ons de Amsterdamsche schrijft, de Heilige Vader te Rome, Paus Pius VI, zich de Fransche bladen deed voorleggen om kennis te nemen van de revolutie, zooals hij noemde, wat bij ons nog verzachtenderwijs omwending, eerst veel later omwenteling heette. Niet allen drukten zooveel afkeer uit. De Commissaris Huydecoper liet zelfs het bericht uitgaan in No. 26, dat Lady Herschell de komeet waargenomen had, die ten tijde van Julius Caesar de Vrijheid aankondigde. De bezwering der constitutie door den Koning wordt toegelicht door het zonderlinge formulier: „Ik, Burger, Koning der Franschen," ... een voorspel van het „Burger" Capet en van „Maria van Lotharingen, weduwe Capet." Gaarne wordt de welwillendheid der beide Vorsten vermeld, ook als de achtbaarheid er mede gemoeid is, Lodewijk met de Phrygische muts, Madame Veto onder de marktwijven; benevens het onderhoud der beminnelijke, maar al te onvoorzichtige Koningin met den officier der lijfwacht, Miomandre, haren redder van een moordaanslag in hare eigene slaapvertrekken, reeds in October van het jaar der omwen-

telling, en die eerst maanden later zooverre hersteld was van zijne vreeselijke verwondingen, dat hij aan de Vorstin kon voorgesteld worden. Als een ander teeken van minzaamheid dient het besluit, dat niemand, die tot den Koning wenscht toegelaten te worden, eerst zijne familiepapieren door den hof-genealoog moet laten onderzoeken. Niets gaf meer aanstoot dan de uitgaaf in druk van Le Livre Rouge, het register der geheime uitgaven en verleende pensioenen; daarbij wordt vermeld, dat het boek in rood marokko-leer was gebonden en dat het papier kwam uit de Hollandsche fabriek van D. en C. Blauw; met ontevredenheid werd gelezen, dat in de twaalf laatste jaren 228 millioen livres aan begunstigden verkwist waren. Necker verliet hierop het land. In het laatst van November zegt onze Courant vrij naïef: „In Frankrijk is het er nog ver af van hoop tot eene schielijke rust te geven." Eene maand daarna luidt het, dat Lodewijk XVI zich in de Club der Jacobijnen wil laten aannemen, niet als koning, maar als goed burger. Zulke bijzonderheden en niet veel boven het aangestipte, achtte men genoeg voor de lezers der Stadscourant, aangaande de groote gebeurtenissen, aan welker vooravond zij stonden. Niettemin laat de redactie somwijlen doorschemeren, dat het Hof gewantrouwd wordt bij het plan om de koninklijke lustverblijven te gaan betrekken, gelijk de gewoonte was zulks bij afwisseling te doen; Lafayette raadt zelfs dringend aan, de achterdocht niet al te zeer gaande te maken, en eenvoudig in de Tuilerieën te blijven: het tooneel van Varennes kwam dus niet onverwacht.

Andere voorvallen, die toen zeker niet van het hoogste belang waren, trokken de aandacht, als het proces van den avonturier Jozef Balsamo, alias graaf Cagliostro, en de geheimzinnige verdwijning van Mirabeau uit Parijs. De laatste behoort immers voor een deel tot de geschiedenis onzer Stad; hij bezocht haar gedurende zijne stormachtige jeugd en zijne Madame de Nerah overleed in het Deutzen-hof aan de Prinsengracht. Als een bewijs van ingetogenheid te Weenen, wordt gemeld, dat het daar aan de dames verboden was, met pluimen en bloemen op de hoeden in de kerk te komen, op straffe van daar „uitgejaagd" te worden, alsmede om zich geblanket aan het Hof te vertoonen. Wetenswaardiger is daarentegen een consulair bericht aangaande den nieuwen vuurtoren van Corduan in de Gironde.

Een en ander van het voorgaande, behelzende het Buitenlandsch nieuws in hoofdzaak, brengt ons tot de meening, dat de redactie veel ruimte moest overhouden voor berichten uit onze provinciën, zoo niet uitsluitend van Amsterdamsche beteekenis. Ook hiervan volge een kort overzicht. De Stadhouderlijke familie, thans naar den schijn althans, vertegenwoordigende de onveranderlijke constitutie, had een vrij merkwaardig jaar. De oudste dochter, Prinses Louise, huwde den Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel en verliet het land, tot aan het kasteel van Twikkel bij Delden door de Haren uitgeleid. De Erfprins van Oranje, later Koning Willem de Eerste, had met zijn achttiende jaar de rechten der meerderjarigheid verkregen, aanvaardde zijne hooge militaire en civiele ambten en reisde naar Berlijn, om het aanverwante Hof

te bezoeken en later eene koninklijke Prinses tot Gemalin te verwerven, die na veel gebeurtenissen de eerste koningin der Nederlanden zou worden. De beminnelijke Prins Frederik was twee jaar jonger en werd kolonel. De verjaardagen van den Prins en zijne Gemalin werden hier wel niet zoo algemeen gevierd, als in hunne jonge jaren, maar er werden door echte Oranjemannen maaltijden gehouden in De Munt, zoodat Hering den nagalm der juichtonen op rijm in zijn blad kon overnemen. Ook deed het Hof uitstapjes, om de volksgezindheid levendig te houden en dezelfde Schrijver gaf een verhaal van Het Juichend Amsterdam, mager inderdaad en tot den prijs van zes stuivers veil, maar tweemaal gedrukt in dezelfde maand. Thans geeft een enkel nummer onzer bladen iets oneindig beters en van meer beteekenenden inhoud; doch men las toen, als tusschen de regels, dat er iets niet richtig was, want men juichte niet al te luidkeels om de andersdenkenden niet te hinderen. Toch was het hofnieuws een hoofdstuk van beteekenis in de Courant, en werd alleen in zorgvuldige volledigheid geëvenaard door de nominatiën der Predikanten voor de Hervormde gemeente alhier.

Familieberichten in de Courant zijn eerst een vijftal jaren later opgenomen en waren aanvankelijk schaarsch; wat zelfs nu nog na zooveel tijd „een meer en meer gebruikelijke weg" heet en evenzeer in staat is om de tijdsbepaling te verwarren als de aanhef: „Heden," was niet bekend. Gevolgelijk waren er geen lezeressen; de huisvader las aan de zijnen voor, wat hem daarvan nut tot kennisgeving voorkwam en gaf daarbij eenige ophelde-

ring en beoordeeling of leering. Voor ons is het eenigszins vreemd, dat de andere huisgenooten het blad zelden aanraakten, en dat de twintigjarige zoons of andere mannelijke inwonenden maar half bevoegd werden geacht, zich met „de politiek" te bemoeien, niet meer dan vijftig jaar geleden; die lazen de courant eenvoudig niet en bleven „Van vreemde smetten vrij." Of nu een en ander spaarzamelijk onder het nieuws of in de advertentiën werd opgenomen, dat curieus mocht heeten, en daarom eene algemeene opmerkzaamheid gaande maken kon, hebben wij nog even na te gaan.

Waren er geen familieberichten van geboorte, trouw en sterven, zooals wij eerst kort de verlovingen aangekondigd vinden, die nog niet aangevuld zijn met gevallen van „breach of promise," anders „afgeraakt," hier heeft men reeds berichten van „shocking elopements" en „geen crediet te verleenen," enz.; bij vergelijking met andere bladen, die vreemde dingen openbaarden, is de Stadscourant „netjes." Een associé wordt gezocht in in eene bloeiende zaak, die echter gaarne 8 à 10000 Gld. ingebracht zag. Een Predikant biedt zich aan om kinderen in 2 à 3 jaren Virgilius en de wijsgeerige werken van Cicero te leeren vertalen tot een civielen prijs; meer dan één kostschoolhouder biedt zijn waar aan tegen koers, alles puik best. Het Verheugd Zeeland, een reisverhaal van het Hof, vermoedelijk door Hering naar aanteekeningen bewerkt, is in prijs verminderd, en de Jezaia van vader Hellenbroek kost maar een derde van de eerste uitgaaf. Er zal een concert zijn in de Manege tegen een entrée van *f* 5 : 5 : — en andere uitvoeringen,

waarin onder anderen de oude Fodor optreedt. De 83-jarige Magito, van wien reeds sprake is in De Spiegel der Vaderlandsche kooplieden van Langendijk, zal op zijn ouden dag nog eens, op de koord dansende, zijne viool laten hooren. Een paar voor ons ongewone reisgelegenheden worden hier aangeboden: „Un voiturier de Lausanne fait sçavoir qu'il partira de Nimegen le 10 courant pour retourner en Suisse; on s'adresse à Nimegen à la Place Royale." En verder: „Terwijl tusschen 20 en 24 November een Heer met zijn vierzits wagen van hier over Osnabrug en Hamburg, of wel over Brunswijk na Berlin staat te vertrekken, en iemand mogte genegen zijn van deze gelegenheid te profiteeren," enz. Welwillendheid in het verdraagzaam geachte Nederland ademt de oproeping van een pachter in den lombard te Tiel, „zullende de Jooden mede als pachters worden geadmitteert." Hoe wereldsch de menschen toen reeds waren getuigt de aanbieding in koop en huur van „Eene ongemeene menigte differente Tooneel- of Character-kleederen, dienende voor alle Partijen, waaronder er vele nog niet zijn gezien en onopgemaakt." Even aannemelijk is: „Een Jongman, de Latynsche, Italiaansche en Hoogduitsche taalen volkomen magtig en de Fransche taal maatig verstaande, presenteerd zijn dienst tot het geeven van Lessen in deeze taalen, als ook in de Geographie, Mathesis, Algebra, Natuurlijke historie, algemeene wereldkunde en Schrijf- en Rekenkunst, of op een Comptoir als schrijver of Hof-Meester bij een Kaptein op Reis." Blijkens meer dan ééne advertentie was het wegraken, verliezen of „anderszins" van diamanten, toen reeds in

gebruik, eenmaal van een paquet, waarvoor 50 gouden ducaaten werden uitgeloofd, en de helft daarvan „voor de aanwijzing zonder navraag." Als nieuwstijding wordt het overlijden bericht van den oud-kapitein ter zee, later planter in De West, Jan Herman van Kinsbergen, en wel op Welgelegen bij Apeldoorn, waar zijn broeder de Admiraal zijn laatste dagen doorbracht. De andere opgenomen doodstijding is die van Mr. J. A. van de Perre te Middelburg, meer algemeen door de Lofrede van Van der Palm bekend gebleven. Van letternieuws niets dan een kort woord over een historisch boek van Hering, die zich de moeite geeft van het belangrijke in zijn werk aan te toonen. Geen melding van tooneel of andere openbare uitspanningen; alleen is er sprake van eene tent met een paar vreemde dieren, wier bekijking als onvermijdelijk geacht wordt. Dit nu is ongeveer alles, wat de jaargang lezenswaard bevat; de advertentiën betreffen veelal verkoopingen en hebben een eenigszins officieele kleur en gedaante. Wij kunnen nu ongeveer bepalen, wat de Amsterdamsche huisvader te lezen kreeg in de Courant, van stadswege uitgegeven, eene eeuw geleden. De inhoud is onbelangrijk en onvolledig, de vorm onbevallig en vervelend, de inkleeding smakeloos en zonder leven. De Commissaris onthield den lezers, wat hem goed dacht; de Redacteur geeft zijn verslag van het Prinselijk bezoek in een afzonderlijk boekje; de samenstelling eischte geen overhaasting: een bladzijtje druks elke twee dagen. Nieuws was er overvloedig binnen de Stad, in het Gemeenebest, ook in de naburige en zelfs meer afgelegen Staten van Europa,

vooral in Frankrijk, waar ieder onzer burgers en inwoners recht en belang had om daarin voorgelicht te worden. Het ambtelijk gezag hield dus gebeurtenissen achter, voor welker bekendmaking de openbare kas aangesproken werd en in die tijden was de regeering schuldig aan misleiding. Andere organen bestreed men niet, maar ging de verspreiding met kracht tegen, zoodanig als niet betaamt in een vrijen staat, ook destijds. Maar hier is de vraag niet wat had behooren gedaan te worden, wel wat gedaan of nagelaten was. Ziende op couranten, die anders beheerd werden, ontdekt men, dat de Amsterdamsche heel wat beters had kunnen geven. De ruimte was gering, vandaar brochures in de plaats van artikelen en daar deze niet onder het toezicht als de dagbladen stonden, openden zij de deur voor minder onschuldige pamphletten. Wat wij nu in onze bladen van beteekenis in enkele kolommen lezen, werd toen de inhoud van een boekje, en uit een tegenwoordigen jaargang kan men een boekdeel historie schrijven. Eéne zaak mag men bij eene billijke beoordeeling niet uit het oog verliezen. De bronnen voor den dagbladschrijver vloeiden nog traag. De Mercurius en de Jaarboeken toonen ons, dat men iets belangrijks kon leveren bij goede correspondentie en met eenigen tijd tot beoordeeling der vergelijkende gegevens en tot het ordelijk schrijven van de berichten. Nog en in weerwil van bijna onverbeterlijke middelen om tot de juiste kennis der gebeurtenissen te geraken, wordt te veel geëischt van de historiographische krachten der schrijvers. De onderwerpen zijn te veelzijdig en eischen te veel spoed om iets van de pers te krijgen, dat geheel

en steeds kan ten bate komen der latere geschiedkundigen.

Een der overoude Fransche volksverhalen spreekt ons van een Geest, die zich elken morgen laat opzweren om te komen vertellen, wat in den pas geëindigden nacht gebeurd was in alle oorden der aarde. De vervulling van dit spookachtige droomgezicht wordt telkens ervaren door den samensteller der couranten van onzen tijd, als hij zijne dagtaak begint. Iedereen weet enkele uren later, wat het Spook hem heeft ingefluisterd, zooals dat te lezen staat in een blad, dat meer openbaart dan een pamphlet van voorheen, welks inhoud de drie nummers der heele week zou gevuld hebben. Toch grijpt onze hedendaagsche lezer in zijne onvoldaanheid naar een ander blad, om andere berichten of eene andere lezing. Las hij den ganschen dag door; hij zou toch den onzichtbaren nieuwsbrenger niet kunnen bijhouden, want er komt te veel, en dat vele is nog eene eindelooze verscheidenheid. Zoo leest hij niet meer, maar wat hij doet, noemt hij, die zelf vluchtig is „een vluchtig doorloopen." Gelezen wordt er dus niet, tenzij door de hoogst enkelen, die dat kunstje verstaan, en dit heeft een onmiddellijken invloed op het schrijven. Nauwgezet onderzoek, den historieschrijver als een plicht opgelegd, is bijna niet mogelijk, omdat de spoed, die met de verspreiding gemaakt wordt, de overweging in den weg staat. Het telkens terugkeeren derzelfde woorden en uitdrukkingen voor de eentonige beschrijvingen is niet volstrekt een teeken van taalkundige armoede, maar ontstaat uit het volslagen gemis van den noodigen tijd ter overdenking. Bij alle lofspraken op hetgeen de Jour-

nalistiek vermag te doen, mag in een Jaarboekje als dit, dat eenmaal zal geraadpleegd worden als de nakomelingschap wil oordeelen over onze daden en meeningen, over hetgeen wij volbrachten en wat wij bleven eischen, mag hier het bestaan dezer schaduwzijde niet behandeld worden, alsof men daarvan onbewust was. Niemand mag ons verdenken van de misleidende gedachte, dat de toekomstige geschiedschrijver onze archief-onderzoekingen kan verwisselen met een paar jaargangen van verschillende nieuwspapieren uit het einde der negentiende eeuw.

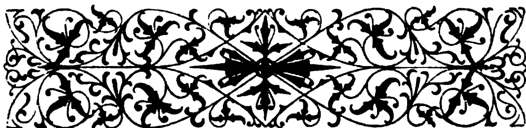
Niettemin is de volstrekte verdienste van „The fourth Estate,” de Dagbladpers, de Koningin der Aarde, onmiskenbaar groot; hare betrekkelijke waardij hebben wij trachten na te gaan uit een jaargang der Amsterdamsche Courant, het orgaan der Stad, die toen nog oppermachtig was in de eenmaal alvermogende Republiek. Die vergelijking, op groote schaal gemaakt en door dieper studie gesteund, zou een gewichtig gedeelte zijn der geschiedenis onzer beschaving, en de vraag leeren beantwoorden, niet in algemeenheden, maar in aanwijzingen, welken invloed de Loopmaren en hare nakomelingen gehad hebben op de individu's en op de maatschappij. Sedert 1864 heeft Mr. W. P. Sautijn Kluit de uitkomsten zijner moeitevolle onderzoekingen in ongeveer zestig studiën uitgegeven; schoon dit nog de arbeid niet is in zijn' geheelen omvang, blijkt daaruit, wat — om deze eigenschappen hier te doen uitkomen — nauwkeurigheid en geduldige werkzaamheid kunnen voortbrengen. Niet ieder kan dit waardeeren en daarom

kunnen weinigen die opstellen lezen. Daar is dus een boek noodig, waarin dat alles saamgetrokken is. Misschien is het wel wat vinnig uitgedrukt, dat dan nog gevergd zal worden, in een artikeltje of stukje te laten zien, wat dit nog ongeschreven boekdeel zegt, om daaruit op te maken, wat dat zestigtal opstellen bevat. Eindelijk zou men moeten neerkomen op een overzicht van hetgeen uit verschillende bladen, in verschillende tijdperken te leeren was, natuurlijk luimig, gezellig, pittig, prettig, ja vermakelijk geschreven, niet afdalende tot datgene, wat den lezer eene kleinigheid toeschijnt, omdat hij de beteekenis van historische illustraties voor onbeduidende dingen moet blijven houden binnen zijn guitig kleinen horizont; zulk een lezer heeft weinig tijd, want wij leven thans zoo snel en wie kan al die dingen leeren en nagaan, waarmeê men moet schrijven, keuvelen en kouten?

Dit stukje zij eene kleine proeve in deze richting; zij eindigt met de merkwaardige woorden van een wijs man, van Opzoomer:

„Wat eens een kracht zal worden, die de wereld in beweging brengt, wordt bij zijn eerste ontstaan niet begrepen, niet gewaardeerd. Is het eens doorgedrongen, dan zou men het zoo gaarne in zijne wording kennen, zoo gaarne er alles van weten. Maar dan is het reeds te laat; het ontbreekt aan echte bescheiden."

AMSTERDAM.

Een „instrument" uit het oude Doolhof te Amsterdam,

gevonden in het Archief te Rotterdam door

P. Haverkorn van Rijsewijk.

De heer D. C. Meijer Jr. heeft vroeger in het tijdschrift Oud-Holland eene beschrijving gegeven van het Doolhof op de Looiersgracht, dat door David Lingelbach werd gehuurd in September 1636 en twaalf jaar door dezen werd bestuurd, tot hij het Doolhof opende op de Rosengracht. Onder de voorstellingen, welke daar te zien waren, behoorde ook een stal van Bethlehem, welke niet werd meegenomen naar de nieuwe inrichting.

Uit onderstaande stukken blijkt dat het werd verkocht, en de koopers er niet veel voorspoed mede hadden.

Op 26 Aug. 1646 verscheen een Sr. Harmanus Maijer — hijzelf schrijft HARMANUS MEIJER — bij den notaris J. Troost te Rotterdam, om den notaris en procureur Johan Cool aldaar te machtigen om voor hem te ageeren „soo int eijssche als verweren in rechte op & jegens Cornelis Jansz. van der Goes, mitsgaders Pouwels Reijmertse,

ofte Maria Sasbouts sijne huijsvrouw." enz. (Prot. J. Troost III, 187).

Weinige dagen later, 1 Sept. 1646, verscheen H. Meijer, voor den notaris Cool en verklaarde:

„dat op den 6 Juli 1645 tusschen hem compt. & mr. DAVIDT LINGELBACH voorde notaris Eduard Pels & twee getuygen gemaeckt is seecker accoort, waerbij blijckt dat hij compt. van voors Lingelbach soude hebben gecocht seecker Instrument uijtbeeldende Christi geboorte met de ap- & dependentiën vandien — & dat hij compt. t'selve Instrument op den voors. 6 Juli 1645 voor de helfte overgedaen heeft op eenen CORNS JANSSE VAN GOES, waervan acte gepasseert. Doch houwel alle t'voors. gepasseerde alsoo op den naem van hem compt. is gedaen & gepasseert, verclaerde hij compt. bij desen dat hij tvoors. Instrument niet voor sijn reecken. maer voor reecken. van SASBOUT CORNS, sijn huijsvrouwen vader, heeft gecocht & dat hij compt. alle de voors. handelinge inden naeme & uijt last van voors. Sasbout Corns. heeft gedaen sonder dat hij compt eenige actie ofte pretensie opt voors. instrument & ap- & dependentien is hebbende, maer verclaerende tselve voor de helfte alleen toe te behooren den voors. Sasbout Corns & de andere helfte den voors Corns. Jansse van der Goes."

Sasbout Cornelisse was echter op dien eigendom van de helft niet gesteld, want denzelfden dag verklaarde Sara Cornelis, vrouw van mr. Sasbout Cornelisse:

„dat alhoewel Harmanus Maeijer heeft bekend, dat de helfte van het Instrument mette ap- & dependentien van dien, afbeeldende de geboorte Christij, soude aengaen de voors. mr. Sasbout Corns. t'selve maer pro forma geschiet is, & bekende d'selve helfte te wesen ten behouve vande voors. Maeijer & d'selve acte alsoo in absentie & sonder weten van haer comptes man is gepasseert, tevreden sijnde dat de voors. Harmanus Maeijer t'voors Instru-

ment met de ap- en dependentien van dien t'allen tijde tot sijnen gelieve sal mogen gebruijcken want hetselve als voors. sijn eijgen aengaet."

Harmanus Meijer bleef, naar het schijnt, de gelukkige eigenaar, want twee jaren later, 28 Aug. 1648, kwamen Carel van der Heijde, burger te Rotterdam, Augustijn — — — — en diens vrouw Teuntje Gerrits, op zijn verzoek bij den reeds genoemden notaris verklaren:

„dat de requirant ofte sijn huijsvrouw ofte ijemant van sijnentwege haer deposanten noijt heeft aengesprocken omme in het schip (daer de voors. van der Heijde reeder, & de voors. Augustijn schipper van is, genoemt S.te Pieter) te schepen het Instrument ofte konstich werck, affbeeldende de geboorte Christi, omme daermede naar Vranckrijck te vaeren."

Amsterdamsche Pondelingen

DOOR

E. W. MOES.

V.

EENE BESCHRIJVING VAN AMSTERDAM IN HET JAAR 1614.

In het jaar 1614 verscheen, zooals bekend is, de eerste uitvoerige Hollandsche beschrijving van Amsterdam van de hand van den geleerden PONTANUS.

In datzelfde jaar vertoefde van 26 Februari tot 2 Maart een doorluchtig vreemdeling in onze stad, JOHANN ERNST VAN SAKSEN-WEIMAR, de oudste zoon van hertog JOHANN. Van dat verblijf heeft JOHANN WILHELM NEUMAYR VON RAMSZLA een relaas te boek gesteld in het hier te lande vrij zeldzaam voorkomende werkje [1] „Des Durchlauchtigen Hochgebornen Fürsten vnd Herrn, Herrn Johann Ernsten des Jüngern, Hertzogen zu Sachsen, Gülich, Cleve vnd Berg, Landgrafen

---

[1] Een exemplaar berust in de Stadsbibliotheek te Rotterdam.

in Düringen, Marggrafen zu Meissen, Grafen zu der Margk vnd Ravenspurg, Herrn zu Ravenstein: Reise in Franckreich, Engelland vnd Niederland. Beschrieben durch Herrn Johan Wilhelm Neumayr von Ramszla, daselbsten Erbgesessen. Leipzig. bey Henning Groszen dem Jüngern. Im Jahr 1620." 4⁰. blz. 292 – 297.

Daar iedere oude beschrijving van Amsterdam der vergetelheid verdient ontrukt te worden, volgt zij hier in extenso.

———

„Amsterdam, Ist vorzeiten ein schlechter Ort gewesen, Nunmehr aber ist diese Stadt bey wärenden Kriegen, vnd darauff erfolgter Indianischen Schiffahrt dermassen gestiegen, vnd in solch auffnemen kommen, dasz sie wol der fürnembsten Handelstädte einer in der Welt zuvergleichen, wo nicht allen gar vorzuziehen ist. Ligt gar schön, an der einen Seiten, an einem Arm, von der See, so die Tie genennet wird: An der andern Seiten ist ein schön eben fruchtbar gut Land. Die Stadt ist wolgebawet, vnd sehr Volckreich. Das Wasser trit fast in alle Gassen, leufft auch der Flusz Amsel durch, dasz man also mit Schiffen, so nur einen Mastbaum haben, allenthalben hinkommen, vnd auff vnd abladen kan. Die Brücken seynd also gemacht, wann ein Segelbaum oben ein wenig anstöst, thut sich ein Stück von derselben selbst auff, vnd felt, wañ der Segelbaum durch ist, stracks wieder zu. Die Häuser stehen alle auff Pfälen,

Das Fundament eines Hauses sol mehr kosten, als die Obergebäwde, Seynd derowillen beydes am Kauff vnd an der Miete sehr thewer. Man bawet allhier die meisten Schiff, vnd machet viel tausend Tücher. Ist also ein solcher grosser Handel dieses Orts, dergleichen kaum an einem Ort zu sehen. Man wil dafür halten, die Stadt sey vnüberwindlich, Dann wo man nur eingraben wil, findet sich Wasser. Ob woln Graff MORITZ nunmehr vor 20. Jahren die Stadt erweitert, vnd solche mit Gräben, Wällen vnd Bollwercken auffs new fortificiret: wird doch jetzo die Stadt noch einmal vnd zwar darmassen erweitert, dasz sie noch zweymal grösser wird, als sie jetzo ist. Auch rings herumb anderweit mit Bollwercken, Wällen vnd Gräben auffs beste befestiget. Der Bollwerck werden, vermög des Abrisses, über 30. Die Form der gantzen Fortification ist wie ein halber Circul: Jedes Bollwerck stehet vom andern auff 236. Schritt, Seynd ohngefehr ausz den fünfften Theil der Cortina gezogen: Waren allbereit vier sampt den Wällen fertig, Inmassen I. F. Gn. solche auch besahen. So seynd auch in solchem Begrieff die Wohnungen vnd Gassen schön auszgetheilet, vnd sehet man an allenthalben schöne Häuser zu bawen. Wann die Stadt also solte auszgebawet werden, solte man wol dergleichen in der Welt nicht finden, Dann man wird das Wasser in die newe Stadt in alle Gassen auch bringen.

Die vornembste Kirch allhier wird die alte Kirche genennet, Ist ein alt vnd grosz Gebäwde, dorinn auch nichts zu sehen. Hinten am Chor henget eine Taffel ausz schwartzen Marbel, mit einer güldenen Inscrip-

tion: Nechst dafür ligt der vorneme Kriegsman HEMSKIRCHEN begraben.

HONORI & AETERNITATI.
JACOBO AB HEMSKERK
AMSTELREDAMENSI VIRO FORTISS. & OPTIME
DE PATRIA MERITO.

QUI

POST VARIAS IN NOTAS IGNOTASQUE NAVIGATIONES, IN NOVAM ZEMBLAM SUB POLO ARCTICO, DUAS, IN INDIAM ORIENTALEM, VERSUS ANTARCTICUM TOTIDEM INDEQUE OPTIMIS SPOLIIS, ANNO 1604 REVERSUS VICTOR, TANDEM EXPEDITIONIS MARITIMAE ADVERSUS HISPAN. PRAEFECTUS EORUNDEM VALIDAM CLASSEM HERCULEO AUSU AGGRESSUS IN FRETO HERCULEO SUB IPSA ARCE & URBE GIBRALTAR VIII. CAL. MAII ANNO CIƆIƆCVIII. FUDIT AC PROFLIGAVIT. IPSE IBIDEM, PRO PATRIA STRENUE DIMICANS, GLORIOSE OCCUBUIT. ANIMA COELO GAUDET, CORPUS HOC LOCO JACET. AVE LECTOR FAMAMQUE VIRI AMA & VIRTUTEM. CUJUS ERGO AB ILLUSTRISS. & POTENTISS. FOEDERAT. PROVINC. BELGIC. ORDINIBUS PP.

H. M. P.

VIXIT ANNOS XL. MENSES II. DIES XII. [1])

Die newe Kirch oder Tempel mit dem Thurm, ist ein schön new Gebäwde går artig nach der architectur auffgeführet, aber noch nicht vollendet.

Bey dem Rathhausz, daran nichts sonderlichs zu sehen,

---

1) Zie hier achter de vertaling.

ist die Wage, vnd nicht weit davon die new Pursch, ein grosz viereckicht Gebäwde, mit einem Hoff in der Mitte, Vnten herumb seynd breite gewölbte offene Gänge, wie auch oben, Daselbst werden allerley schöne Sachen verkaufft. Der Thurm nechst dabey ist wol zu sehen, wegen der schönen archictectur daran. Allhier werden täglich Zettel angeschlagen, dasz man wissen kan, wann Schiff an diesen oder jenen Ort ablauffen wollen.

I. Fürstl. Gn. wurden auch in das Indianische Hausz geführet. Ist ein grosz Hausz mit vielen Schüttböden, auff demselben lagen etliche hauffen Gewürtz an Pfeffer, Neglein vnd Muscaten, Item, viel hundert Tonnen voll Gewürtz, vnten in einer langen Cammer. Darüber sich zu verwundern. In dem Saal, dorinn der Auszschusz, oder die Directores, derer ausz allen Städten, dorinn die jenigen wohnen, so anfangs zu solcher Schifffahrt in die Indias Verlag hergeschossen, zusammen sechtzig seynd, Rath halten, waren etliche grosse gemahlte Indianische Taffeln, ein wunderbar Gemählde vnter einander. Man sahe viel Häuser, Menschen vnd allerley Thier daran, ohne sonderbare Kunst vnd Proportion gemahlet. Bey dem Camin hieng. eine grosse Seekarte, war die Indianische Seefahrt mit den Winden vnd Porten, alles gar schön auff Pargamen mit der Feder gerissen, vnd theils gemahlet. So stunde auch eines Indianischen Königs Rüstung, vnd andere Indianische Sachen mehr in diesem Gemach.

Nahe dabey war die Schreibstube. In diese Indianische Gesellschafft gehören etliche Städte, Ist kaum vor zwantzig Jahren auffkommen: Die erste Anlage sol 3000000.

Thaler, seynd drey Million Thaler, gewesen seyn, Haben die Zeit hero ein grosz gut erworben. Beklagten den Verlust gar hoch, so sie vorm Jahre an einem Schiff, dorinn bey funffzehen Tonnen Goldes werth gewesen, erlitten. Dann dasselbe im Texel zu grunde gangen: Auffm Boden lag noch etwas vom Gewürtz davon, so sie salviret, vnd davon bracht hatten, war aber alles feuchte, vnnd viel davon verdorben.

Hierauff sahen I. Fürstl. Gn. auch das Zuchthausz: Ist ein Ort, dohin allerley mutwillig losz Gesindlein geschickt, vnnd eingesperret wird. Vber dem Thor, so ohne Dach, vnnd von gantzen Steinen nach der architectur gebawet, stehen zweene Fessel, vnnd in der mitte folgende Wort mit güldenen Buchstaben: Virtutis est domare quae cuncti pavent. Als der Gardian die innere Thür auffgeschlossen, hat er so balden dieselbe wieder zugemacht, vnnd sich also selbst mit verschlossen. Zu dem vngehorsamen Gesindlein kan er zwar allzeit kommen, wann er aber wieder herausz wil, musz er seinen Leuten ruffen, vnd ihm die Thür wieder öffnen lassen, geschieht darumb, dasz ihm die Schlüssel nicht genommen, vnnd das Pürschlein davon wischen möchte. Solch Hausz hat inwendig ein gevierdten grossen Hoff, vnten vnd oben herumb seynd Cellen vnd Cam̄ern, dorinn die vnartigen Gesellen eingesperret seynd: Man gibt inen grosse Stück hartes Indianisches Holtzes, dessen ein grosser Hauff in einem Hausz lag, solches müssen sie zu kleinen Spänen zersägen, Ist eine saure vnd mühsame Arbeit. Andere so es nicht so hart verdienet, wircken vnd machen allerley Gezeug, Müssen theils wol ad

vitam dorinn bleiben. Waren auch gar kleine Jungen dorinn, wolten niemands sagen was sie verwircket. Im Hoff stunde auff einer steinern Seul ein Bild, helt in der rechten Hand eine Geissel, in der lincken aber zweene Fessel von Eisen. Vor Solcher seulen züchtiget man die Gesellen: Man hat ein starckes lang Bloch gezeiget. war forn erhöhet, vnd also gemacht, dasz man den Kopff vnd halben Leib durchstecken, vnd so dann zumachen kan. Wer es nun verdienet, musz sich darauff legen, vnd sich geisseln lassen, fornen werden ihnen die Hände angebunden, können sich also nicht regen.

Nechst an diesem Hausz ist noch eins, aber kleiner, auch mit einem viereckichten Hoff, Vnten vnd oben seynd vmb vnd vmb kleine Cämmerlein, In jedem ein Bett vnd Tischlein, In etlichen lagen Bücher: Die, so dahin kommen, dürffen nicht arbeiten, Dann man zahlt die Kost vor sie, Seynd gemeiniglich vornemer Leute Kinder, die iren Eltern nicht gut thun wollen, Müssen entweder auch ad vitam, oder doch etliche Jahr auch dorinn bleiben, bisz sie auszgeschwermet, vnd frömmer worden. Vnten im Hoff konte man zwar in die Cammern, aber keinen sehen. Verstackten sich.

I. F. G. sahen auch der alten Mann vnd Weiber Hausz, Wer alt vnd vnvermögen ist, käufft sich an solchen Ort, jedes hat seine eigene Cammer, wird alles gar sauber vnd rein gehalten. Wenn sie essen, werden sie in einem grossen Saal mit einander gespeiset.

Das Hospital ist nicht weit davon, Die Patienten werden darinn gar wol gehalten, Stehet eine grosse Anzahl reiner weisser Bett darinn.

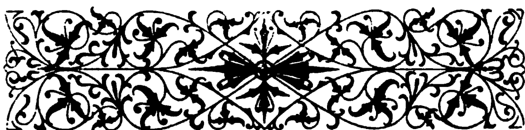
So ist auch allhier ein Hausz vor Findelkinder, solche werden von der Stadt vnterhalten, vnd überein gekleidet: Wie auch ein besonder Ort vor arme Wäisen. Helt also die Stadt in allem gute Ordnung vnd Regiment.

Den 27. vnd 28. lagen I. F. Gn. allhier still, wie auch folgenden 1. Martii. Höreten diesen Tag predigt in der Lutherischen Kirchen. Ist nur ein Hausz, oben ohne Boden, mit Gängen herumb. Nach der Predigt wurde ein Kind getaufft, vnd dabey der Exorcismus aussen gelassen. Auffm Abend assen zweene Pfarrer mit I. F. G. der dritte liesz sich entschüldigen. Sol nunmehr etwa 20. Jahr seyn, dasz den Augspurgischen Confessions-Verwandten nicht allein allhier öffentlichen predigen zu lassen vergönnet worden, sondern auch an andern örten in Holland, Sollen sich täglichen Leute zu ihnen finden."

Neumayr heeft het Latijnsche grafschrift ter eere van Jacob van Heemskerk niet geheel juist gelezen. De vertaling luidt:

Voor de eer en de onsterfelijkheid. Aan den Amsterdammer Jacob van Heemskerk, dien allerdappersten man, en die zich voor het vaderland zoo verdienstelijk gemaakt heeft. Die, na verscheidene scheepstochten in bekende en onbekende gewesten, naar Nova-Zembla onder de Noordpool, twee naar Oost-Indië, evenveel naar de Zuidpool, vanwaar hij in het jaar 1604 met een rijken buit als overwinnaar is teruggekeerd, eindelijk, als opperhoofd van eene onderneming ter zee tegen de Spanjaarden, hunne sterke vloot in de straat van Hercules aangevallen hebbende, waarlijk een Herculisch bestaan, ze den 24 April 1608 in het

gezicht van burcht en stad Gibraltar versloeg, en op de vlucht dreef. Hij zelf is, wakker voor het vaderland strijdende, roemrijk gesneuveld. De ziel geniet den hemel, het lichaam ligt hier. Wees gegroet lezer, en bemin 's mans roem en dapperheid, voor wien door de Allerdoorluchtigste en Hoogmogende Heeren Staten der Vereenigde Nederlandsche Gewesten dit gedenkteeken is gesticht. Hij leefde 40 jaar, 2 maanden, 12 dagen.

De Vlaming van Oudshoorn.

DOOR

A. DE ROEVER Nz.

Heb ik in den vorigen jaargang van dit boekje met een voorbeeld aangetoond, op welke wijze officiëele genealogisten in de Zuidelijke Nederlanden voor machtige Amsterdamsche Heeren stamboomen opmaakten, thans wensch ik te verhalen, hoe de verwanten van die groote kooplieden van de lessen uit het zuiden hebben geprofiteerd.

Ik geloof, dat men bij ons te lande nog in de eerste helft van de zeventiende eeuw eenvoudig genoeg was, om zich niet over zijn afkomst uit den grooten of kleinen handelsstand te schamen. Amsterdamsche bewijzen vind ik daarvoor in de genealogie Hooft, en in die van het geslacht Oom, waarvan de Heer Frederiks in de Heraldieke Bibliotheek mededeeling deed. Klaarblijkelijk gaf men zich toen ook slechts zelden met het versieren en verdichten van genealogien af. Men stelde

te boek wat men vond aangeteekend, en met de waarheid overeen kwam. De genealogien uit dat tijdperk verdienen, gelijk b. v. ook die in het werk van GOUTHOEVEN: [1]) meer geloof dan de latere in de Batavia Illustrata van VAN LEEUWEN. Een duidelijk voorbeeld van verschil levert o. a. de genealogie op der fam: BOELENS in de lezing, gegeven in het Patriciaat van Amsterdam door Prof. I. A. A. THIJM, en in die, welke voorkomt in het Familie-album der DE GRAEFF's, (zie de Bijlage achter bovengenoemd Patriciaat). Terwijl de eenvoud van de laatstgenoemde voor hare waarheid pleit, is de eerste blijkbaar versierd met eenige generatien van adscendenten, welke den proef der deugdelijkheid reeds dààrom niet zullen doorstaan, omdat uit de oudere lezing blijkt, dat die adscendenten niet te Amsterdam maar te Wormer moeten gezocht worden. [2])

Iets dergelijks merkt men op bij vergelijking van de geslachtsboom der OUDSHOORNS in het werk van GOUTHOEVEN, en in dat van VAN LEEUWEN (Batavia Illustrata blz. 1045). Blijkbaar is hier op den ouden

---

[1]) De Redacteur deelde mij mede, dat het handschrift van GOUTHOEVENS genealogische werken zich bevindt in het bezit van Mr. C. M. DOZY, archivaris te Leiden.

[2]) Het komt mij voor, dat deze genealogie herziening behoeft. Volgens de wapens waren BOEL DIRCK BOELENSZ en BOEL DIRKSZ VAN WORMER, de een schepen in 1459, de ander in 1474, en ook hunne vaders verschillende personen. Klaarblijkelijk worden zij echter zamen verward.

stam der Hollandsche edelen een nieuwe loot geënt, welke denzelfden naam had aangenomen. Terwijl door VAN GOUTHOEVEN van WILLEM VAN OUDSHOORN, levende in 1342, geen kroost opgegeven wordt, is bij VAN LEEUWEN zekere JACOB als zijn zoon genoemd. In verband met de sterfjaren van WILLEMS vader en ooms, door GOUTHOEVEN vermeld, kan men stellen, dat deze WILLEM omstreeks 1360 moet overleden zijn. Uit den als zijn zoon genoemden JACOB wordt nu, volgens VAN LEEUWEN, GIJSBERT VAN OUDSHOORN geboren, uit dezen OTTO VAN OUDSHOORN, die op zijne beurt vader genoemd wordt van OTTO II VAN OUDSHOORN, welke tot zonen zou gehad hebben WOUTER en ALBERT VAN OUDSHOORN, waarvan de eerste vader was van JAN WOUTER OTTENSZ, die in 1452 in de plaats van een overleden burgemeester enkele maanden te Amsterdam op 't kussen zat, en die toen de eerste jeugd ongetwijfeld reeds voorbij was, zoodat men zijn geboortejaar omstreeks 1410 à 1415 mag stellen, en die, aannemende dat hij 70 jaar oud werd, omstreeks 1480 à 1485 zou overleden zijn. Hier wordt dan, in iets meer dan een eeuw tijds, een getal van zeven generatiën in de rechte lijn gegeven, een grove fout in de chronologie, die de genealogie bij VAN LEEUWEN aanstonds doet verwerpen.

ALBRECHT, die de oom van JAN WOUTER OTTENSZN. zou zijn geweest, [1]) wordt op de officiëele regeeringslijst

---

[1]) Chronologisch is het niet aannemelijk, dat ALBRECHT OTTENSZ. een oom van JAN WOUTER OTTENSZOON zou zijn geweest.

aangetroffen als schepen in 1457, 1459, 1461 en werd benoemd tot schout 13 Juli 1464, welk ambt hij tot in 1472 waarnam, waarop de heer TER GOUW hem laat sterven, hetgeen echter niet het geval was, want in 1474 was hij wederom schepen en gebruikte nog het zelfde zegel als in 1457. WAGENAAR maakt in zijne regeeringslijst ook een onderscheid, noemende den schepen van 1457 VAN OUDSHOORN en dien van 1474 VAN AARDENBURG, waarin TER GOUW hem volgt.

Hij wordt daarmede echter kennelijk verward met Mr. ALBERT VAN ERENBURG of AARDENBURG, die in 1494 raad der stad werd, maar in de officiëele lijst niet OTTENSZN. genoemd wordt.

Volgens de genealogie in de Batavia Illustrata had ALBERT OTTENSZ VAN OUDSHOORN tot vader OTTO I VAN OUDSHOORN. Nu is het evenwel opmerkelijk, dat in 1423 zekere OTTO ALBERTSZ. volgens de officiëele regeeringslijst schepen was. Chronologisch en op grond van naamsovereenkomst mag men aannemen, dat deze de vader was van den schout. Ook WAGENAAR oordeelde er zoo over en noemde den schepen van 1423 daarom VAN OUDSHOORN; maar nu klopt dit weder niet met de genealogie, die den schepen van 1457 geen ALBERT maar een OTTO tot grootvader geeft.

Op welken grond men in de zeventiende eeuw begonnen is aan al de hier genoemde Amsterdamsche regeeringsleden den naam VAN OUDSHOORN toetekennen is mij onbekend. Zeker is het, dat noch in de officiëele regeeringslijst noch in een der talrijke geschreven hand-

vestenboeken uit de XVe en XVIe eeuw, in het archief der stad bewaard, een hunner als zoodanig voorkomt. Ja, wat wel opmerkelijk is, ook in de Gravelijke aanstellingsbrieven en in de rekeningen van den Schout ALBERT OTTENSZ. zelven wordt hij nooit anders dan bij zijn patronym genoemd. [1]) Ware hij een telg uit het geslacht OUDSHOORN geweest, dan zou het toch bij zijne aanstelling wel gebleken zijn, en bovendien zijn wapen zou er wel van hebben gesproken.

Geen enkel bewijs voor de juistheid der naamstoeschrijving heb ik ontdekt, en op grond eener genealogie, die zoo veel sporen van misstelling vertoont, zal men het wel niet behoeven aantenemen.

Volgens de overlevering in de genealogien te boek gesteld zou JAN WOUTER OTTENSZN. zijn uitgeweken om de troubelen eerst naar Antwerpen en daarna naar Gent, alwaar hij overleden zou zijn [2]). Nemen wij voor een oogenblik aan, dat dit vertrek werkelijk heeft plaats gehad, dan moet men dit stellen na 1452, in welk jaar de man eenige maanden plaatsvervangend Burgemeester was. Toen echter waren de Hoeksche en Cabillausche twisten te Amsterdam reeds sedert 1444 gestild, en zij herleefden zelfs niet binnen onze veste toen heel Holland in 1477 er weder door in rep en roer werd gebracht. [3])

---

[1]) De schout ALBERT OTTENSZ. woonde in 1468 in de Warmoesstraat. In Sept. 1481 wordt GHEERT als zijne weduwe genoemd. (Weesboek I bl. 84, 342:)

[2]) ALB. THIJM. Het Patriciaat van Amst. blz. 4.

[3]) TER GOUW. Geschiedenis van Amsterdam.

Om der wille van troebelen binnen de stad behoefde JAN dus niet heen te gaan! Maar schenken wij ons vertrouwen voor 't oogenblik slechts aan het feit van het vertrek, dan moeten wij toch vasthouden aan de bepaling van den tijd, waarop dit plaats had: gelijk wij zeiden *na* 1452. Het talrijke kroost van onzen vluchteling, waarvan CORNELIS, zoo het heet, in 1453 het levenslicht zag, zou dan voor een deel binnen Amsterdam geboren moeten zijn, en al waren zij elders geboren, toen zij terug kwamen zal men hen zonder de beteekenis des woords te veel geweld aantedoen, niet met den bijnaam van „Vlaming" hebben kunnen bestempelen. Er is niet de minste reden, om iemand een Vlaming te noemen, die in Holland of uit Hollandsche ouders geboren, in zijn jeugd slechts tijdelijk in Antwerpen of Gent heeft gewoond, ten minste als hij, gelijk men beweert, een familienaam bezat, die hem reeds van zijne mogelijke naamgenooten zou hebben onderscheiden.

De genealogie geeft op, dat JAN WOUTER OTTENSZN. gehuwd was met WENDEL, de dochter van DIRK BOELENSZN. Men vindt dit echtpaar ook in Prof. THIJMS Patriciaat terug, maar SCHAEP, die, gelijk bekend is, een trouw gebruik maakte van oude stukken, noemt de kinderen van dezen DIRK BOELENSZ. op, zonder er WENDEL bij te vermelden. [1])

Welk bewijs is er overigens voor de bewering der genealogie, dat JAN WOUTER OTTENSZN. dezelfde persoon

---

[1]) Herald: Bibl: 1873. Oude Aanteekeningen omtrent Amst. Reg: fam: bl. 206.

is als JAN WOUTERSZ., de vader van CORNELIS JAN WOUTERSZN., ook wel genaamd CORNELIS JANSZN. VLAMINK of CORNELIS JANZN. VAN GENT, die het eerst in de Schepenbank zitting nam in 1500? Maar al was dit bewijs gevonden, en al was er uitgemaakt, dat JAN tijdelijk in Gent gewoond heeft, dan is daarmede nog niet bewezen dat hij eigenlijk van den stam der OUDSHOORN'S was.

Op grond van het vorenstaande komt het mij voor, dat de Stamboom der DE VLAMING VAN OUDSHOORN'S, wat haar oudste gedeelte aangaat, waarin men de aansluiting aan den stam der riddermatige edele OUDSHOORNS trachtte aantetoonen, niet vertrouwbaar is Het is om deze reden, dat ik de genealogie van deze aanzienlijke Amsterdamsche regeeringsfamilie eerst aanvang in de helft der 15e eeuw.

Wij zullen zien, dat weldra de leden van dit geslacht zich vermaagschapten aan de beste Amsterdamsche familiën en zelven op het kussen kwamen, hetgeen voor hun aanzien en hun rijkdom gedurende de XVI eeuw pleit. Ter aanvulling en ter vergelijking van de mij ten dienste gestelde archivarische gegevens bezig ik de genealogie opgenomen in een handschrift met geslachtlijsten opgemaakt in het midden der vorige eeuw, en berustende in het gemeente-archief.

I. CORNELIS JAN WOUTERSZ., gekomen uit Gent en dies bijgenaamd VAN GENT of VLAMINCK, onder welke beide namen hij op de officiëele regeeringslijst voorkomt in 1500 en 1503 als schepen, in 1502 als raad, en in 1510, 1515, 1519 als burgemeester in welk jaar hij op

den 14 Sept. overleed. In bijna de helft der geschreven Handvestenboeken wordt hij CORNELIS JANSZ. VAN GENT genoemd. Zijn schepenzegel geeft het omschrift „CORNELIS JAN WOUTSZ" te lezen en vertoont drie hoorns met een lelie in het midden. De genealogie BOELENS, die opgeeft, dat hij voerde: gevierendeeld 1. OUDSHOORN, 2. WATERLAND, 3. WORMER, 4. VAN DE WERVE, berust hier alzoo op eene vergissing. [1])

Volgens de genealogie, waarmede wij nu vaster grond betreden, werd hij in 1453 geboren. Zijne vrouw was AEL VAN DIEMEN, in de stukken AEL GIJSBERTS genoemd, die in 1533 nog als zijne weduwe voorkomt. Uit dien echt werden kinderen geboren, die zoo aanstonds volgen.

CORNELIS had eene, waarschijnlijk oudere zuster ELISABETH VLAMINCK, die huwde eerst met GAEF BENNINK GERRITSZ., woonachtig op de Plaetse (Dam) en in 1473 Schepen geworden, doch waarschijnlijk kort daarna, zeker reeds vóór 1490, overleden met achterlating van één zoon GERRIT. De weduwe hertrouwde met WILLEM ANDRIESZN. In de genealogie wordt deze WILLEM ANDRIESZN. VAN SONNEVELT genoemd, doch in de genealogie in de Batavia Illustrata: VAN SONNEVELT genaamd OUDSHOORN. Ook uit dit huwelijk werd een zoon geboren WILLEM genaamd, die in 1535 als een der naaste verwanten van de kleinkinderen van CORNELIS VLAMINCK wordt genoemd.

---

[1]) De kwartieren 2 en 4 komen in precies denzelfden stand voor in het wapen van het grafteeken gezegd van EGGERT in de Nieuwekerk alhier. Daarin dragen zij echter de namen van DE GREBBER en BOELENS.

Wij zijn thans genaderd tot de kinderen van CORNELIS en AEL GIJSBERTS.

a. DIRK CORNELISZ VLAMINCK woonde in de Heintje-Hoeksteeg en was reeds vóór 1533 overleden. Zijne weduwe GEERT of GIERT de dochter van JACOB CLAESZ in 't Horntgen, was zes jaren later weder hertrouwd met PIETER OVERLANDER uit Ditmars. In het familie-album DE GRAEFF wordt zij SMIT genoemd, en haar tot wapen gegeven 3 zilveren hoorns met goud beslag op een rood veld. De genealogie maakt zich hier aan versiering schuldig door te vertellen, dat DIRK met MARGARETHA VAN BORSSELEN gehuwd was. Twee kinderen sproten uit dezen echt: CORNELIS DIRKSZ VLAMINCK, geb. 1527, en MACHTELD, geb. 1529, later (1569) genoemd als vrouw van CORNELIS SIMONSZ.

b. GIJSBERT CORNELISZ VLAMINCK, genoemd in 1535, 1545 en 1560; volgens de genealogie zonder oir overleden.

c. LIJSBETH CORNELISZ VLAMINCK, genoemd 1545, 1553, 1563 als echtgenoote van DIRK JAN LAMBERTSZOON, waarschijnlijk een broeder van GERRIT JAN LAMBERTSZOON, die in 1537 schepen werd en in zijn zegel voerde een staande bijl gestoken door de beenen van een geopenden liggenden passer.

d. MARGARETHA VLAMINCK was volgens de genealogie den 15en November 1515 gehuwd met FRANÇOIS VERHORST.

e. CORNELIS CORNELISZ. VLAMINCK komt onder den naam van CORNELIS JANSZ. VLAMINCK of VLAMINGH op de officiëele regeeringslijst in 1525 als schepen en 1526 als raad voor. Buitendien was hij 1517, 1518 en 1524 tresorier geweest en in 1527 kerkmeester geworden van de Oude kerk. In enkele der geschreven handvesten-

boeken wordt hij echter CORNELIS CORNELISZ VLAMING, of JONGE CORNELIS VLAMINGH, of ook wel CORNELIS JANSZ JONGE VLAMING, ja zelfs nog CORNELIS JANSZ VAN GENT genoemd. Aangezien hij slechts één jaar in de schepenbank zat, bestaat er geen mogelijkheid om hier aan meer dan één persoon te denken. Men zou meenen, dat één man met zoovele verschillende naamsaanduidingen wel tevreden mocht zijn, maar hij had er nog eene andere, die alleen uit zijn zegel blijkt. Het daarop voorkomende wapen vertoont de drie hoorns, met een hoorn tusschen den vlucht als helmteeken, en het omschrift „Cō. Jā. vā. OUDTTHOIR̄." Wat bewoog hem, die CORNELIS CORNELISZ VLAMINCK heette, zich zoo geheel anders te noemen?

Thans schijnt ons dit bijzonder vreemd en onbegrijpelijk toe, maar in de zestiende eeuw was dit het geval volstrekt niet, daar het in allerlei familien voorkwam, dat men in plaats van zijn vadersnaam dien van zijne moeder aannam [1]) of van peten [2]), ja zelfs van andere personen, van wien men thans niet meer of moeijelijk kan nagaan hoe zij den naamdrager in bloedverwantschap, zwagerschap of misschien enkel in vriendschap bestonden. Hierdoor gebeurde het niet zelden, dat drie of meer kinderen uit hetzelfde ouderpaar geboren zóó geheel andere namen droegen, dat men ze oppervlakkig geens-

[1]) Zeer aardig wordt dit gezegd in het Album der Familie DE GRAEFF (Bijlage bij Patriciaat van Amsterdam: genealogie Boelens): Is geweest een zeer groote faciliteyt en de adiaforia in 't gebruijcken zoowel de naem van 't moederlycke als 't vadersgeslacht."

[2]) Een voorbeeld in het Amst. Jaarb. 1889, blz. 206.

zins voor broeders of zusters zou houden. Maar daarom is het ook juist zoo moeijelijk van de hollandsche poorterlijke familien, die in de eerste helft der XVIe eeuw meerendeels nog geen vaste namen hadden, geslachtregisters optemaken zonder eene groote hoeveelheid van authentieke stukken en aanteekeningen uit archieven. En daardoor ook is het verklaarbaar, dat genealogisten uit de XVII en XVIII eeuwen, die geen kennis hadden van deze toen reeds in onbruik geraakte gewoonte, wanneer zij zich aan den arbeid zetteden, telkens het spoor zijn bijster geraakt. Ik wil hier nog een paar sprekende voorbeelden van het verschil in familienamen in herinnering brengen.

Dirk Helmer heeft een zoon genoemd Gerrit van den Ancxter, schepen 1476, die huwde met Machtelt de dochter van Pieter Bicker, (welke een zoon was van Bartholomeus Doos, burgem. 1446) en van Ael Duijnen, (welke een dochter was van Albert de Veer. [1])

Gerrit van den Ancxter en Machteld Bicker voornoemd hadden drie kinderen: Pieter Bicker, schepen 1534, Ael Duijnen, Gerrit Helmers, die alzoo allen andere namen hadden (Weesboek I, bl. 18).

Claes Evertsz was gehuwd met Dieuwer, de dochter van Jan Berentsz. Behalve vijf dochters, die alle geestelijke zusters waren, had dit echtpaar, in 1515 overleden, drie zoons: mr. Simon de Grebber, Jan Everts en Jan Berentsz. (Weesboek III, bl. 86 vo.)

Dat Jan Berents aan de de Grebbers verwant was,

---

[1]) Zie Annuaire Généal. des Pays-Bas 1874 (Genealogie Bicker.)

leert ons het opstel van den archivaris van Amsterdam in zijn onlangs verschenen werkje „Uit onze oude Amstelstad" (Eerste bundel over de Nieuwe kerk.)

Hieruit blijkt, dat men, om de reden te weten van het aannemen van een anderen dan des vaders naam, minstens de vier kwartieren van den persoon moet kennen. Maar hebben wij hier waarschijnlijk niet aan iets anders te denken, misschien wel aan eene nog losser betrekking tusschen naamdrager en naamgever? Het is waar, wij kennen de namen der grootmoeders van CORNELIS CORNELISZ VLAMINGH niet, maar het schijnt mij niet toe, dat de naam OUDSHOORN aan een harer zou ontleend zijn. Dan immers zouden, gelijk in de hier gegeven voorbeelden, de tijdgenooten hem bij dien naam hebben genoemd en dien aan het nageslacht zijn bijgebleven. Dat het eerste het geval niet was, bewijzen de dertien geraadpleegde, gelijktijdige regeeringslijsten, en dat het andere evenmin voorviel, bewijzen alle officiëele stukken tot omstreeks 1630, welke aan geen zijner descendenten, behalve aan DIRK DE VLAMING, nadat hij in 1627 met de Heerlijkheid Oudshoorn was beleend geworden, een anderen naam dan enkel dien van DE VLAMING geven [1]) Ik waag het niet hier te beslissen, maar eene

(1) In de officieele regeeringslijst der Stad, welke de Archivaris voor mij heeft nagezien, komt de toevoeging van OUDSHOORN, vóór den jaren 1633 niet voor, en zelfs bovengenoemde DIRK wordt eerst enkel DE VLAMINCK genoemd; als wij dus in de gedrukte regeeringslijsten, zoowel bij WAGENAAR als in de Handvesten, alle magistraatspersonen uit dit geslacht met den toenaam VAN OUDSHOORN zien prijken, dan mogen wij zeker

veronderstelling ligt dunkt mij voor de hand: dat hij dien naam ontleend had aan zijn oom Willem van Sonneveld genaamd Oudshoorn of aan een van diens verwanten.

Thans blijft ons nog over eene verklaring te geven, waarom hij Cornelis Jans en niet Cornelisz genoemd wordt. Het komt inderdaad meer voor, dat iemand achter zijn voornaam, dien van zijn grootvader, in plaats van dien van zijn vader bezigde en dien daarmede als het ware als familienaam beschouwde. Een voorbeeld daarvan leverde ons reeds een der zonen van Claes Evertsz. Nog meer kwam het evenwel voor als vader en zoon denzelfden doopnaam droegen. De zoon werd dan vaak met een voorgevoegd „jonge" aangeduid, hetgeen natuurlijk verviel als de vader overleden, en de onderscheiding tusschen de twee gelijknamigen niet meer noodig was. Er ligt in deze gewoonte blijkbaar een streven naar bekorting der door aaneenschakeling van doopnamen lastig lange persoonsnamen.

De hier behandelde Cornelis de Vlaming huwde volgens de genealogie met Tiet baronesse van Scherpenzeel. Wij betrappen hier de genealogie weder op eene versiering; Tiet was de in 1497 of 1498 geboren dochter van Jan Evertsz, zeepzieder in de Warmoesstraat bij de Niezel, wiens weduwe Trijn in 1512 genoemd

---

zijn, dat dit een vleijerij was van de zamenstellers daarvan, niet ongebruikelijk in die dagen.

Het is evenwel te betreuren, dat bij de zamenstelling zijner Regeeringslijst ook de Heer ter Gouw het slachtoffer is geworden van deze vleijerij zijner voorgangers.

wordt, en wellicht dezelfde persoon, die in 't jaar 1507 en 1509 schepen [1]) en in 't jaar 1508 raad der stad werd. TIET schonk haren man een aantal kinderen, waarvan zes den vader overleefden, en hertrouwde met CLAES BAS HENDRIKSZ.

Aangezien de namen der kinderen blijken uit eene acte voor Weesmeesters verleden, is het duidelijk, dat er niet meer kunnen zijn geweest dan dit zestal.

VAN LEEUWEN geeft van dit zestal slechts *a*, *b* en *f* op, maar noemt daarnevens eene MARIA, en eene CATHARINA. De geschreven Genealogie gaat zelfs nog verder en geeft ons echtpaar twaalf kinderen, en noemt er bij vergissing een tweemaal, zoodat de oppervlakkige beschouwer dertien kinderen tellen moet. Het blijkt, dat de samenstellers hier het spoor weder gansch bijster waren.

Laat ons eerst de bewijsbaar uit dit huwelijk gesproten kinderen, met aanvulling volgens de Genealogie, behandelen.

a. ELISABETH (LYSBETH) DE VLAMING, geb. 1518/19, gehuwd met PIETER BLOK, geb. 1523,

b. CORNELIS DE VLAMING, geb. 1521/22 volgt.

c. MARGARETHA (GRIET) DE VLAMING, geb. 1523/24, gehuwd met CORNELIS CODDE PIETERSZN., wijnkooper in de Kerkstraat in „de vergulden toren," daarna met JAN BETHSZ RODENBURG. Zij werd begraven in de Oude Kerk 12 Juni 1606.

([1]) JAN EVERTSZ voerde een merk op zijn schild, gelijkende op een T. met een X er over heen gelegd.

d. Jan de Vlaming, geb. 1526/27 overl. 1540.

e. Hillegond de Vlaming, geb. 1527/28 gehuwd met Jan Duijn, Cornelisz, geb. 12 Maart 1525. Hij overleed in 1589 en werd bij zijne vrouw begraven in de Oude Kerk. Zij verwekten 8 kinderen waarvan 's grootvaders petekind Cornelis de Vlaming — (let wel, niet Cornelis van Oudshoorn) — genaamd werd.

f. Dirk de Vlaming, geb. 1533/34, volgt na zijn broeder.

De andere kinderen, die hem toegedicht worden, zijn:

A. Maria, gehuwd met Jan Butteel, daarna met Hendrik Hogaert genaamd Bas Nicolaasz,

B. Catharina, gehuwd met Jan Verburg, burgemeester;

verder Dirk; Johan overl. 19 Maart 1520; Gijsbert overl. 1530; en Eva.

Wiens dochters nu echter Maria en Catharina zijn, heb ik niet kunnen vinden. Wellicht van Gijsbert de Vlaming, die gezegd wordt kinderloos overleden te zijn.

Cornelis de Vlaming, zoon van Cornelis en Tiet Jan Evertsd. was der hervorming toegedaan, ontweek de stad in 1572, trachtte in 1573 te vergeefs vergunning te krijgen om terug te komen en keerde na de omwending van zaken in 1578 terug. Hij schijnt in de Warmoesstraat te hebben gewoond, werd in 1581 regent van het Leprozenhuis en in 1587 Super-intendant van de Admiraliteits-colleges naast Prins Maurits. Hij huwde met Griete, de dochter van Dirk Wuytiers en van Aechte Barckman, die hem de volgende kinderen schonk:

1. Cornelis de Vlaming, geboren 1568/69, ondertr. den 2 Oct. 1598 met Baertje van Weede, van Utrecht; zonder nazaten overleden.

2. Dirk de Vlaming, geb. 1574/75, schepen sedert 1608 en raad sedert 1606 van Amsterdam, maar in 1619 door Prins Maurits met 6 anderen afgezet, Gecommitteerde raad van de Staten van Holland en West-Friesland 1637—39 en ter Admiraliteit alhier 1641—1643, in welke betrekking hij 8 Aug. 1643 overleed (volgens de Handv. v. Amst. Volgens de genealogie overl. hij 8 Febr. 1644) Hij bekleedde meermalen gezantschappen. In den jare 1627 kocht hij de Heerlijkheden Oudshoorn en Gnephoek en werd daarmede beleend. Hij ondertrouwde 27 Aug. 1604 met Wyntje Bronckhorst Vincentsdr. ex Margaretha Haeck. Zij testeerden samen 15 Aug. 1640 voor den notaris Bruyning en woonden toen op 't Singel.

Uit dit huwelijk werden verscheiden kinderen geboren, die zich bij hun huwelijk te recht de Vlaming van Oudshoorn noemden, omdat hun vader den naam van zijne heerlijkheid bij zijn eigen familienaam had aangenomen. Alleen Agatha noemde zich bij haar huwelijk met Roelof Bicker (1639) zoowel als bij haar hertrouwen met Jacob Schimmelpenninck van der Oye (1657) enkel van Oudshoorn.

3. Volkert de Vlaming, geb. 1578/79, woonde in de Warmoesstraat in het huis genaamd „Ceulen." Later (1620) te Beverwijk. Hij ondertrouwde 18 Dec. 1599 met Marretje Braems Pietersdr. geb. 1578.

Ook uit dit huwelijk werden kinderen geboren, die

den naam VAN OUDSHOORN bij den hunnen aannamen. Eenige geslachten verder noemden zij zich enkel VAN OUDSHOORN met weglating van DE VLAMING.

4. MARIETJE DE VLAMING, geb. 1580/81, ondertrouwde 15 Juli 1604 PIETER WILLEMSZ. NOOMS, geb. 1578/79 uit het bekende aanzienlijke geslacht.
5. AECHT DE VLAMING, geb. 1588/89, ondertrouwde 17 Jan. 1608 JOHAN GEELVINCK CORNELISZ., schepen, raad en burgemeester, raad ter Admiraliteit enz. wedr. van GRIETJE GOVERTS WUYTIERS, geb. 1579. Hij ob. 9 Nov. 1651. Zij ob. 9 Sept. 1666.
6. eenige kinderen jong overleden.

DIRK DE VLAMING, jongste zoon van CORNELIS en van TIET JAN EVERTS DR., was volgens de Genealogie gehuwd met AEL PIETERS FOPPES, wier vader 1548 Regent van het St. Pietersgasthuis was [1]) uit welk huwelijk sproot:

a. AEF of YEF DIRKS DE VLAMING, geb. 1555/56, woonde 29 October 1594 aan de Plaetse, toen zij testeerde voor den Notaris J. Pilorius. Zij ondertrouwde 9 Febr. 1598 SIMON GERRITSZ. SWAEN, van Alkmaar.

b. CORNELIS DE VLAMING DIRKSZ., geb. 1557/58, ondertrouwde 28 Jan. 1584 JANNETJE OPHOVEN, van Antwerpen. Hij werd daarbij geassisteerd door den Oud-Burgemeester JACOB BAS, zijn oom. Hij woonde 1585 in de Raamskooi. Uit zijn huwelijk werd slechts ééne dochter geboren.

c. PIETER DE VLAMING DE OUDE was blijkens het tes-

---

[1]) Van Rijckevorsel. Het Maagdenhuis bl. 14.

tament zijner zuster in 1594 gevestigd te St. Omer. Hij huwde JOHANNA PEGOUS en later JOSINA COELENBIER. Zijne kinderen schijnen niet in Holland gewoond te hebben.

d. PIETER DE VLAMING DE JONGE, geb. 1564, raad der stad 1596, Kerkmeester van de Nieuwe Kerk 1597, Regent Rasphuis 1599, schepen 1606, Overman van de Handboogsdoelen 1607, Burgemeester 1621 Kolonel der Schutterij 1620—24 overleden 10 Augustus 1628. Hij ondertrouwde 14 Maart 1592 met AEF DE WAEL, met welke hij mutueel getesteerd had voor den Notaris van Banchem 14 April 1617 Hij woonde aan het N. Z. kerkhof naar 't schijnt in 't van ouds bekende huis „DE BRIL".

Van zijne acht kinderen huwden slechts 4 dochters. AEF, ELISABETH en MARGRIET, die vóór 1631 huwden, noemden zich bij de huwelijksinteekening enkel DE VLAMING, maar CATHARINA, die in Nov. 1631 trouwde, DE VLAMING VAN OUDSHOORN.

e. LYSBETH DIRK DE VLAMINGSDR., geb. 1566/67 ondertrouwde 3 Mei 1586 met HANS VAN DUREN, geb. te Antwerpen 1564/1565.

Ik zal de genealogie niet verder voortzetten. Slechts de oudere generaties hadden verbetering noodig. Uit de stukken blijkt dunkt mij duidelijk, dat de familie eerst nadat de heerlijkheid OUDSHOORN in haar bezit was gekomen den naam er van heeft aangenomen.

VARIA

Een Hoofdartikel.

Toen in 1867 de heer **P. Mars**, onder de firma **P. Mars & Co.**, een kleinen winkel vestigde, waar hij, behalve ongegarneerde stroohoeden, vormen, bloemen, veeren, linten, tal van andere artikelen, als: passementerieën, crinolines, corsetten, enz. verkocht, had wel niemand gedacht dat daar zulk een groote specialiteit van dameshoeden en in 't algemeen zulk een groote tak van nijverheid uit zou ontstaan, die zooveel handen werk verschaft.

In dien tijd was hoeden dragen lang niet zoo algemeen als thans. De rijke dames kochten tegen hooge prijzen hare hoeden bij modisten en lieten die van jaar tot jaar vermaken tot hoogere prijzen.

De burgerlieden begonnen bij **Mars** een ongegarneerden hoed met benoodigdheden te koopen en de winkeljuffrouwen dienden „ten fine van consideratie en advies".

Van lieverlede echter werd het dragen van hoeden meer algemeen en vond de firma hierin een spoorslag de hoofdzaak der dames tot de hare te maken.

Toen alle andere artikelen waren opgeruimd en het magazijn ruim was voorzien van alles wat tot het hoedenvak behoort, bleek de winkel weldra te klein om alle koopers te ontvangen, zoodat achtereenvolgens nieuwe magazijnen werden opgericht: Kalverstraat 143—145 en Leidschestraat 49.

Gaandeweg werd de behoefte grooter om de hoeden gegarneerd, zoo maar voor het opzetten te kunnen koopen, en ziedaar, als gevolg daarvan, zoowel te Amsterdam als te Rotterdam, Utrecht en elders een industrie in het leven geroepen, waaraan meer dan 100 meisjes en

vrouwen een eervol bestaan danken, ten volle overeenstemmende met den arbeid die vrouwen past.

In alle provinciesteden winkels onder eigen beheer te vestigen, was onmogelijk; maar toen de vraag van heinde en ver al meer toenam, werd besloten tot het oprichten van een Centraal depôt en weldra te dien einde een der grootste Magazijnen gevestigd in de Spuistraat 234, van waar dagelijks verzendingen door geheel Nederland en Indië worden gereed gemaakt.

Een paar jaar geleden heeft de firma een nieuwe adreskaart laten maken: Kalverstraat 143 — 145 bij het Spui. Een der monumentaalste magazijnen in deze straat der tentoonstellingen, tevens een van de eerste waar het electrisch licht zijn intrede deed.

De *New-York Herald* zelfs, anders niet licht in vervoering, ging voor dit Amsterdamsch Hoedenmagazijn in bewondering op.

In dit heiligdom der dames zet zelden een man den voet; hij mag slechts vóór de uitstalkast in al die linten, bloemen, veeren en vogels het gamma van kleur en goeden smaak bewonderen, waarmede **Mars** het schoone geslacht den hoogsten luister bijzet. Uit de mythologie wist men trouwens reeds, dat de beste verstandhouding bestond tusschen Mars en Venus.

Mogen, als hulde daaraan, onze dames 't als ernstigen plicht beschouwen, een industrie, welke zoovelen harer zusteren een waardig bestaan verschaft, krachtig te steunen, door niet uit het buitenland te betrekken, wat hier in alle opzichten bevredigend te verkrijgen is.

J'enflamme, adore et suppliant j'embrasse,
Mais blesse mes deux pouls au coeur de la cuirasse.

Noemden wij in het vorige een dameshoeden-magazijn een heiligdom, dat niet zoo licht door een mannenvoet wordt betreden, ten minste kon nog zonder onbescheidenheid een blik worden geworpen in de uitstalkast. Een dameshoed ziet een heer ook langs 's heeren wegen en zelfs de geheele vogelwereld, die daarop is bijgezet, mag hij openlijk bespreken en bewonderen.

Maar.... 't is of het geheimzinnige een woordje ontlokt — wat nu te zeggen van het magazijn van den heer **Ant. J. J. Muller**, Utrechtschestraat 4.

Is er een benijdenswaardiger positie dan zooveel vrouweharten te winnen? Daarvan is de heer **Muller** zeker.

In die uitstalkast zien we, wat op straat alle dames verborgen houden en toch tot de dragelijke vormen behoort: Corsetten.

Ze zijn — om te stelen! Wie, — wat! De dames? de corsetten? Beiden.

„In elk gesloten lijf klopt straks een open hart."

En dat hart kan kloppen (indien ge 't niet hoort, ligt het aan de middelen der kunst) tusschen de eenvoudigste stof en de kostbaarste zij.

't Lijdt geen twijfel, „zij" is de kostbaarste. En zooveel leert ons, mannen, de inrichting des heeren **Muller**, dat zelfs de beschaafdste vrouw daar haar vorming opdoet.

Om schâ te lijden, neen, dat kan geen trouwe gade,
Maar waar het goed zóó goed, beloopt zij 't liefste SCHADE.

Ook het **Magazijn Keizershof** (firma Schade & Oldenkott) Nieuwendijk 196 en Gravenstraat, zorgt voor onze vrouwen en dochters, doch meer zooals ze zich vertoonen kunnen in het openbaar of als de hollandsche huisvrouw ons dierbaar zijn.

Mantels, costumes, zwarte en gekleurde zijde en satijn, bontwerken, nouveautés die tot versiering strekken; effen en gewerkt pluche en fluweel, fransche en engelsche japonstoffen in alle kleuren en de nieuwste dessins; peignoirs, rokken, châles en doeken, sorties de bal, mousseline, crêpe, tarlatan, broderies en lingeries, — vormen daar in bijzondere groote verscheidenheid de kleeding, die ook de vrouw maakt.

De vrouw van het huishouden zal in het „Keizershof" gaarne ter markt gaan om de linnenkast of het woonvertrek te verrijken met witte goederen, stellen tafelgoed, handdoeken enz.; vitrages, neteldoeken en cretonnes; katoenen en wollen damasten, wollen en katoenen dekens.

Een deliberatie.

Oude archiefstukken konden we onaangeroerd laten, doordien de inrichting, waarop we het oog hadden, van te jongen datum is, dan dat 't noodig zou zijn ons in perkamenten en folianten te verdiepen en daarbij was ons geheugen nog scherp genoeg om den oorsprong van den naam der inrichting te vinden, indien die te vinden ware. Ook gelooven we, dat zelfs de Directie ons, op een diepzinnige vraag naar de herkomst van dien naam, het antwoord zou moeten schuldig blijven.

Vrij zeker is, dat de stad op de N.O. kust van Sumatra te eenenmale vreemd is aan de geheele onderneming.

Misschien is waar wat de overlevering wil: dat eenige heeren bij het proeven van het eerste brouwsel, dat zóó versterkend, zóó aangenaam, zóó frisch, zóó *deli*cieus vonden, dat met de twee cursieve lettergrepen de doorslag werd gegeven aan de *deli*beratie en Deli de doopnaam werd van het *deli*cieuse bier.

In een land waar Schiedam zoo grooten invloed uitoefent — letterlijk beschouwd geen reden om te verheugen — kan de renaissance van een drank, waarvan reeds onze Batauwers brouwers waren, en die, bij goede bereiding, vrij wat heilzamer is voor ons lichaam, niet anders dan met welgevallen worden begroet.

De bereiding van het Deli-bier nu, staat boven alle verdenking. Het rapport van het chemisch laboratorium van Dr. Van Hamel Roos geeft in cijfers daaromtrent de meest treffende uitspraak en lofspraak tevens. De analyse constateert, dat men in het Deli-extra-stout (de *pièce de résistance* oftewel een „stout" stuk van deze brouwerij

geen enkel spoor van hop vindt, iets waarvan andere brouwerijen zich allicht bedienen; noch zoutzuur, dat de duitsche bieren kenmerkt. De bijzondere wijze van gisting — het geheim der inrichting — maakt, dat het bier meer extract bij minder alcohol bevat en geeft het daarom zijn voortreffelijke waarde als volksdrank.

Geenszins wenschen wij de waarde van andere goede brouwerijen onzer stad te onderschatten, maar wij brouwen wel geen kwaad door de Deli, als de jongste — zij dagteekent van 1886, — die reeds op vier tentoonstellingen in het buitenland de hoogste onderscheiding heeft behaald en door haar gezond, degelijk brouwsel zich zoo spoedig het burgerrecht hier en elders heeft verworven, in dit Jaarboekje loffelijk te vermelden.

Haar tegenwoordige directeuren zijn de heeren Engelen van Pylsweert en Mr. Th. M. Verster.

Neem voedsel zonder nat
En vocht dat kracht bevat.

Amsterdam is en blijft een groote, schoone stad. Het moet zulk een benijdenswaardig voorrecht zijn daar te wonen en naam te maken, dat een fabrikant van een naburig stedeke, waarop heel wat „moppen" zijn gefabriceerd, blij was dat hij zijn naam in de hoofdstad op alle trams kon spijkeren, met de verzekering dat dit „de beste" is en trachtte zóó de ingezetenen (van de tram?) te vervoeren.

Chocolade — de door de ouden genoemde godendrank (*Theobroma*) — heeft echter dit eigenaardige, dat ze niet van „borden" moet worden genoten, maar uit „kopjes". Houten chocolade, die één à twee paardekracht behoeft om te trekken, trekt hier zóó weinig, dat inderdaad meer en meer de wijk werd genomen naar het buitenland om ze daar in den smaak te brengen.

Hoe gelukkig gevoelt zich nu niet de Amsterdammer, die al die paardenmiddelen niet behoeft, maar zich rustig binnen de grenzen houdt en de kalme kenners zelf laat oordeelen, niet over zijn borden, maar over zijn kopjes inderdaad goede chocolade.

Zulk een gelukkig Amsterdammer is de heer **De Rooy, Lauriergracht 15** (magazijn Kalverstraat 101). Zijn 50 jaren bestaande fabriek had reeds een goeden naam toen er nog geen tram bestond. Hij beijverde zich alleen voortdurend om de cacao tot een inderdaad deugdzamen en smakelijken drank te verwerken, zonder in-de-wielengerij, zonder zet, zelfs zonder zetmeel.

Met deze laatste eigenschap wordt De Rooy's cacao niet op straat gebracht, maar in de huizen.

De industrie is het bolwerk der toekomst.

Onze eeuw van ijzer en staal, van electriciteit en stoom schept meer en meer nieuwigheden.

Vooral is het buitenland, zooveel grooter, misschien ook ondernemender dan ons landje, de geboortegrond van die talrijke machinerieën, die de leeken verbaasd doen staan en den vakman nopen op de hoogte te blijven van het nieuwste, om der concurrentie het hoofd te kunnen bieden. Maar menigeen mist den tijd daartoe, of ziet op tegen een correspondentie met buitenlandsche fabrieken, of is onbekend met de beste adressen, prijzen, enz.

Hierin voorziet het **Technisch Bureau De Voogt,** opgericht in 1887. Het richt speciaal het oog op het allernieuwste op technisch gebied en kan, door vaste connectie, vooral in Engeland, aangaande de artikelen en machinerieën en de prijzen onmiddellijk inlichtingen verschaffen. Wetende dat het in Nederland niet zoo gemakkelijk gaat de „goê liên" van het oude naar het nieuwe (en meestal betere) over te halen, heeft het de groote motorische kracht der „reclame" aangewend om voor sommige artikelen baan te breken. Nu dat pogen gelukt is, mag daarvan in de Amsterdamsche Jaarboeken in casu in „het Jaarboekje" wel aanteekening worden gehouden.

Een paar voorbeelden: Het Tectorium, de doorschijnende onbreekbare bedekkingstof, wordt reeds in honderden toepassingen voor dakbedekking, voor verandah's enz. gebruikt en voldoet blijkens attesten enz. uitstekend. Zelfs Z. M. de Koning betuigde, bij schrijven van 12 Maart '88, zijn ingenomenheid met het Tectorium. Anderen gingen in hun bewondering zóó ver, dat zij, door

geen patentwet belet, het fabricaat namaakten en tot groot „vermaak" van den uitvinder alles maar Tectorium noemden.

Men kent ook te Amsterdam en bijna op alle plaatsen van Nederland het „IJ-Licht" van het Technisch Bureau. Dit licht wordt met groote voordeelen voor alle soorten van bouwwerken en in alle spoedeischende gevallen, bij het lossen en lichten van booten, herstellingen aan spoorwegen en leidingen, op ijsbanen enz. gebruikt. Bij een intensieve verlichting het electrisch licht overtreffende, gelden als groote voordeelen ook, dat de toestellen vervoerbaar zijn en dus geen stoommachine of vaste leiding behoeven en ze bovendien, vooral wat de huurprijzen aangaat, verre te verkiezen zijn boven lantaarns, fakkels en dergelijke onvolkomen verlichtingen.

Behalve deze beide zaken heeft het Technisch Bureau nog zooveel meer bijzondere artikelen, behalve de gewoonlijk voorkomende machinerieën, stoommachines, gasmotoren, fabrieksinrichtingen, drijfriemen, machineoliën enz., waarvan een en ander op de Veiligheidstentoonstelling, in het Paleis voor Volksvlijt dezen zomer gehouden, zoozeer de aandacht trok.

Toegerust met een groot personeel maakt dit Bureau geheele fabrieksinrichtingen zoowel als kleine montages en heeft het reeds menig klein industrieel geholpen in de verandering van zijn inrichting van handkracht tot stoom- of gaskracht.

Uitvoerige prospectussen, inlichtingen enz. zijn op aanvraag terstond en kosteloos verkrijgbaar ten kantore, P. H. Kade 179, Telephoon 1421. Telegramadres: Devoogt — Amsterdam.

„Was wollen Sie, mein Bester?" –
„Die beste Wolle wollte ich!"

Fabrikanten van wollen goederen hebben indertijd heel wat geschreeuwd en geschreven, toen Dr. **Jaeger** zijn Normaal-wolsysteem bekend maakte. De uitvinder bleef zelf normaal en antwoordde in onverstoorbare kalmte en tevens met de scherpste kritiek tegenover zijn aanvallers: „Veel geschreeuw, – weinig wol".

Zijn wol won 't.

De fabriek van **W. Benger Söhne**, te Stuttgart, de eenig geconcessionneerde, kon het werk niet af. Want ieder wilde de onderkleeding naar Dr. **Jaeger's systeem.** Wie anders droeg, heette „niet normaal".

Dit Wol-regime is proefondervindelijk gebleken he beste te zijn, omdat het de vereischte warmte aan het lichaam mededeelt en de temperatuur normaal houdt, terwijl de stof, wegens haar zachtheid en duurzaamheid, zich boven elke andere onderscheidt.

De eenige specialiteit in deze artikelen in geheel Nederland is onze stadgenoot **K. F. Deuschle—Benger,** 157 Kalverstraat.

Steekhoudend.

De heldinnen van den naald belegden indertijd een algemeene vergadering om saam te spannen tegen de naaimachine en ieder die haar verkocht.

In die dagen — 30 jaar geleden — had de heer **H. Bruckmann** zijn magazijn van naaimachines geopend, thans Spuistraat 119/123.

Veel vrouwen echter zijn 't — het bleek ook destijds — niet licht samen eens. De vergadering ging uiteen zonder een besluit te nemen, wat voornamelijk te wijten was aan het voorstel om een werkstaking op touw te zetten, — een doelloos voorstel op zich zelf, daar juist de naaimachine, naar men begreep, alle effect van een werkstaking zou verijdelen.

Maar 't ging beter dan men dacht. De naaisters bloeiden niet minder dan vroeger, ze hanteerden den naald, zij 't dan op andere wijze, vlugger dan ooit en zagen zich in staat gesteld, te meer daar de naaimachine zooveel industrieën geschikt voor vrouwelijken handenarbeid in het leven riep. zooveel meer werk met zooveel minder „gepiek" af te leveren.

Ook moeder de vrouw — talrijker vertegenwoordigd dan het naaistersgild — had stem in het kapittel. Ze koos de naaimachine als het nuttigste artikel in het huishouden, en onze dochters waren ook niet weinig blij, desnoods in de pauze van het pianospel haar vingeren aan de machine te zetten, om op de spoedigste wijze haar toilet gereed te krijgen.

Geheel dat bloeitijdperk van de naaimachine is medegemaakt door den heer **Bruckmann**. Hij heeft dertig jaren lang de ontwikkeling gevolgd en alle verbeteringen ingevoerd.

Zijn specialiteit bestaat thans in de Pfaff-naaimachines.

Nu durf ik toch zonder verbloemen
Zoo iemand een „geurmaker" noemen.

Onder degenen die, reeds in de dagen toen geklaagd werd over „'t luchtje" onzer grachten, zich beijverden onze stad langs anderen weg in een goeden reuk te brengen, behoort ontegenzeggelijk de firma Van der Poel en Oly, Fabrikanten van Eau de Cologne, reukwerken en de grondstoffen daartoe, firma Angelo Maria Farina, Hofleveranciers, Nieuwendijk 113, met Filialen in de Kalverstraat 214 en Utrechtschestraat 94.

Deze firma bereidt, volgens een door den heer S. Oly uitgevonden nieuw stelsel voor „Enfleurage" uit bloemen, planten, kruiden enz., de natuurlijke geuren. Deze producten worden door haar in flacons van verschillende vormen verkocht, welke, ter onderscheiding van artikelen waarmede allicht anderen „geuren," voorzien zijn van het merk „Enfleurage Oly." Naar evengenoemde methode bereidt zij ook hygiënische en antiseptische reukwerken, welke zeer de aandacht verdienen, o. a. Boschgeur en Boschgeurzeep, welke niet alleen zeer welriekend, maar voor het lichaam van den heilzaamsten invloed zijn.

Het droge element.

Menige bleeker is er indertijd nòg bleeker op geworden, toen de heer **Martin Schiff** zich hier ter stede vestigde. thans Nieuwendijk 179. Hij toch huldigde het stelsel: reinheid langs den drogen weg, door hier de gummi-artikelen in te voeren. Het moest niet langer noodig zijn, het geheele voorwerp in water te dompelen, erger: door een ander te laten wasschen, om het schoon te krijgen.

Wat waren in het eerst de bleekers in woede, toen de heeren met besmulde manchetten en boorden om een bad gingen nemen, en er krijtwit weêr meê voor den dag kwamen.

Dat deed de gummi!

En de dames? Of het daar goot met emmeren van den hemel, ze lieten 't haar koude kleêren langs loopen. Want de mantels zijn van gummi!

En moest vroeger, als een weinig nattigheid gestort was, het geheele tafelkleed worden afgenomen, gewasschen en gedroogd, — thans, *no matter at all*! hoe gebruikt of hoe verongelukt het ook zij, wat koud water en zeep maakt het tafelkleed schoon. Want het is van gummi!

Gummi is, evenals menig modern dichtstuk, waterdicht en droog.

De zorg voor zieken is een gezonde zaak.

Aan de lijdende menschheid wijdt zich de firma **Simonis & Co.**, 161 Kalverstraat, onder toenemende waardeering van haar pogen.

Als voorbehoedmiddel tegen rhumatiek en koude voeten, wordt zeer veel waarde gehecht aan haar anti-rhumatische kousen.

Geregeld gebruik wordt gemaakt van haar middelen tot vervoer van zieken in en buiten de stad, en haar onderzoek- en operatie-stoelen en tafels worden door de chirurgen bij voorkeur in praktijk gebracht.

Haar verplegingsmiddelen, in gasthuizen en de gewone ziekenkamer toegepast, blijken in alle opzichten doeltreffend te zijn. **Simonis'** waterbedden voorkomen te eenenmale het doorleggen en het volmaakte schijnt bereikt te zijn in het „automatisch ziekenledikant" met closet-inrichting en beweegbaar hoofd- en voeteinde, waaromtrent een reeks van attesten van onze voornaamste geneeskundigen de gunstigste getuigenis afleggen.

»Elck wat wils".

Ge zoekt eén voorwerp van kunst en goeden smaak? Een weelde-artikel in hout, marmer, brons, gepolijst koper, onnoemelijk in verscheidenheid? Of, beter nog, ge wenscht in het huwelijk te treden en hebt bij al het volmaakte van de keuze uws harten toch nog ook iets anders noodig: een huishouding?

Welnu, in even weinig tijd als 't u kost om aan den Burgerlijken Stand te vertellen: „Ik wensch te trouwen!" zegt ge datzelfde eenvoudige volzinnetje in het magazijn van **H. Wille & Co.**, Nieuwendijk 184–193, voegt er uw adreskaartje bij, en, thuis gekomen, vindt ge uw huwelijksbootje zóó *au grand complet* opgetuigd, dat ge u zoudt verbeelden reeds vijf-en-twintig jaar getrouwd te zijn, indien de geboorte-akte van u of uw liefste-ik u niet uit den droom hielp of de jongste stijl van elk voorwerp 't niet beter beduidde.

Voor weelde-artikelen. sieraden en de honderden voorwerpen voor huishoudelijk gebruik zijn **Wille's** magazijnen hier. te Rotterdam. 's-Hage, Utrecht, Leiden, en Arnhem, een unicum.

De laatste nieuwigheid zijn de transparanten met kathedraal glasranden in verschillende afmeting, bestemd om voor de vensters te hangen. De fantasie- en antieke voorstellingen geven daaraan een zeer behagelijk aanzien en dragen in hooge mate bij tot kamerversiering.

Een stuk natuurschoon.

De jonggehuwden waren sedert een paar dagen op reis. 't Was prachtig weêr; alles voorspelde dat zij aan den Rijn een genot zouden smaken, zooals een jeugdig paar daar smaken kan.

Mama en zuster Thérèse waren te Amsterdam achtergebleven en zaten in de schemering samen in de gezellige huiskamer. „Als zij niet van plan zijn veranderd", zeide Mama, „dan hebben zij heden de Neander-grot bezocht. Hoe levendig herinner ik mij nog hoe uw lieve vader en ik eens de rotsen bestegen, die naar die grot voeren!"

„En waart u zeer op uw gemak, Mama?"

„Nu, niet bijzonder, de paden over de rotsen, waarlangs een afgrond gaapt, zijn smal, en de gids verhaalt u niet altijd iets opwekkends".

„Hoezoo Mama", vroeg Thérèse belangstellend.

„Och kind! meestal is 't een Engelschman, die is uitgegleden en in de diepte gestort. Maar het tochtje is zóó romantisch, dat elke vrees spoedig verdwijnt".

„Ha, ja" — hernam Thérèse — ik stel het mij levendig voor, als ik aan 't vers van Van Lennep denk:

> Zich kring'lend en krullend in eeuw'gen Meander
> Alzoo loopt de Dusse langs 't hol van Neander.

„Ja kind, en als verder 't heerlijke Zevengebergte zichtbaar wordt en de stralen der maan den breeden Rijn doen voorkomen als een spiegel, terwijl er een ademtochtje over heen gaat! .... En in 't gebergte aan de overzijde! .... 't Is alsof de berggeesten er werkzaam zijn in 't hartje der aarde en kleine kobolden hun nachtelijk werk doen..."

„Ja", zei Thérèse, „die kleine vriendelijke geesten, die in één nacht een geheelen schoenwinkel oprichten".

„Spot niet kind, het Duitsche sprookje van de berggeesten heeft een diepen zin".

„Maar lieve Mama, gij hebt toch geen berggeest gezien!"

„Gezien, neen, maar als men in de schemering over de bergen dwaalt, is het als gevoeldet ge hunne nabijheid, als hoordet ge in 't hart van den berg werkelijk hout kloppen en hameren en als zaagt ge eene rijzige vrouwegestalte in gaas gehuld van de helling glijden. Ik ken niets dichterlijkers dan een maneschijn in het gebergte!"

Mama zweeg en herdacht de zalige uren, die zij eens met haar jongen echtgenoot in die schoone natuur had doorgebracht en Thérèse leefde in de toekomst en vroeg zich af wanneer zij zulk een geluk zou smaken.

Daar klinkt de huisschel en na eenige seconden brengt de oude bediende — een familiestuk — één brief.

„Zeker van onze lievelingen!" roept Mama en in één oogwenk vlamt het gas.

„Ja" zegt Thérèse, „'t is van Adolf en Marie!"

't Couvert is spoedig open gesneden en Mama leest:

„Lieve Moeder en Zuster!

Wij zijn beiden wel en hebben een goede reis gehad. Het eten bevalt ons hier nogal en de landwijn is goed en heel goedkoop. Maar ik heb op die ellendige rotsen bij de Neandergrot een malheurtje gehad. Ik heb mijn laars stuk gestooten, wees zoo goed mij dadelijk per postpakket aan ons hotel te Remagen een paar laarzen te zenden. Als u met een oude laars naar het **Amsterdamsche Schoenen-Magazijn**, **Reguliersbreestraat 23** of naar de filiaal **Torensteeg 4-6** zendt, ontvangt ge zeker goede. Voorts geen nieuws. Vele groeten ook van Marie en van Uw liefhebbenden

ADOLF!"

Mama ging naar boven. Al de nixen, kobolden en berggeesten waren verdwenen; er was van het stuk natuurschoon niets overgebleven dan een plat prozaïsch paar laarzen.

Iets zeer gewoons onder de Oud- en Nieuwigheden.

In onze oude Aemstelstad, met al haar merkwaardigheden, is een kleine terechtwijzing niet overbodig, ten dienste van hh. wandelaars.

Men is in de Warmoesstraat.

Wanneer ge dat mengelwerk van oud en nieuw, dien strijd tusschen het verleden en het heden gadeslaat, wordt ge zonderling getroffen. Antieke gevels, gedenkzuilen van vroegere eeuwen, en moderne winkels daaronder. Eerbiedwaardige boven- met ondergeschoven onderpuien. *Du choc des opinions jaillit la vérité.* En die waarheid is, dat in den warwinkel van winkels, vooral vóór in de straat, de sigarenwinkels het meest de aandacht verdienen. Zie maar eens den eerste, links van den Vijgendam, onder No. 192. Het is het Sigarenmagazijn van den heer **G. H. Elias**, al sedert een halve eeuw hier gevestigd en waarvan een filiaal hoek Lelie- en Heerengracht No. 2 bestaat. Wordt men bij het binnentreden aangenaam getroffen bij den aanblik van den eenvoudigen maar degelijken winkel, ten hoogste voldaan zal men zijn over product, fabricaat en prijs van sigaren of tabak, terwijl de fabrikant, met zekere leukheid gewagende van het 50-jarig bestaan, zijn zaakje „iets zeer gewoons onder de Oud- en Nieuwigheden" noemt.

Let op het einde.

„Het groote geheim van het succes in de wereld ligt in de toepassing van het woordje „Nu”.

We zijn dit met F. W. ROBERTSON volkomen eens.

Voorzichtigheid en overleg zijn zeker nuttige eigenschappen, maar zij voeren tot niets, wanneer men niet tevens intijds weet te handelen. Bancroft zegt van een Engelsch minister ten tijde van den Amerikaanschen opstand, dat „hij zoo begeerig was, om steeds de juiste „maatregelen te treffen, dat hij net zoo lang talmde „totdat het te laat was om IETS te doen”. Wij denken soms de verantwoordelijkheid te ontgaan door onze weigering om te handelen; maar dit is zoo niet; wij MOETEN handelen, en wee ons zoo wij het niet doen. Snel handelen is dikwijls het eenige redmiddel om aan een gevaar, dat ons zelven of onze vrienden bedreigt, te ontsnappen.

> Het grootst beleid is soms een snelle daad;
> En uitstel wordt een strafbaar kwaad,
> Waar »niets doen'' erger daad zou blijken,
> Dan die men thans wel tracht te ontwijken.

Zoo is het ook met de levensverzekering. Vandaag toch is onze stadgenoot A. volkomen verzekerbaar, morgen wordt zijne gezondheid verstoord en is hij voor altijd van de levensverzekering uitgesloten. Misschien sterft hij spoedig, misschien blijft hij nog jarenlang voortsukkelen; maar in ieder geval is het uitzicht op een lang leven voor hem vervlogen en daarmede zijne geschiktheid om voor zijn gezin te zorgen, zoo als hij dit zou wenschen, hetzij door eene levensverzekering of door zijn arbeid. Heden leeft B. in weelde; hij zou gemak-

kelijk eene verzekering tegen eene premie ineens kunnen sluiten en de polis in zijn brandkast wegsluiten, en toch die uitgave niet eens voelen. Die uitgave zou hem misschien terughouden van de eene of andere speculatie of van eene dwaze uitbreiding zijner zaken, die hem ongeluk zou kunnen aanbrengen. Morgen kan hij, in spijt van alle overleg, financieel zware verliezen lijden, of hij kan zoo vroeg komen te sterven, dat zijne polis van levensverzekering de beste geldbelegging zou blijken te zijn, die hij tijdens zijn leven gemaakt had. Indien hij zich niet verzekert, dan kan hij al of niet het geld nalaten, dat hij op de polis aan premiën zou hebben moeten betalen; verzekert hij zich echter, dan is hij er altijd zeker van, al sterft hij ook na slechts ééne premie betaald te hebben, de volle bij de polis verzekerde som aan zijne erven te zullen nalaten.

Om eene polis van levensverzekering te kunnen verkrijgen, moet gij volkomen gezond zijn, en wat geld te missen hebben. Is dit het geval met u, aarzelt dan niet langer, maar verzekert u dan **nu** bij de Levensverzekering-Maatschappij „New-York" (New-York Life Insurance Company), opgericht in 1845; Directie voor Nederland: Keizersgracht 494, Amsterdam.

